

Nordkirchen

HVGONIS GROTII
DE
IVRE BELLI
AC PACIS
LIBRI TRES.

In quibus jus Naturæ, Gentium, item juris publici præcipue explicantur.

EDITIO NOVA
ab Auctore ipſo recognita & correcta:
de qua vide pagina ſequenti.

Sum [illegible]

franciscus Josephus comes a plettenberg

AMSTERDAMI,
Apud GVILIELMVM BLAEV.
CIↃ IↃ C XXXII.
Cum Privilegiis S. Cæſareæ Majeſtatis, & Chriſtianiſſimi Galliarum Regis.

Editionem librorum meorum de Iure Belli ac Pacis quæ post illam Guiljelmi Blaeu in folio, ut loquuntur, factam, facta est in octavo à Ioanne Iansonio, nulla parte auctiorem esse illa Guiljelmi Blaeu, in multis vero locis Græcorum maxime scriptorum minus castigatam, factam denique me inconsulto: hanc vero ejusdem Guiljelmi Blaeu in minori octavo editionem me volente expressam ad exemplar à me recognitum atque emendatum testabar Amstelodami VIII Aprilis CIↃ IↃ C XXXII.

H. Grotius.

LVDOVICO XIII

CHRISTIANISS. FRANCORVM ET NAVARRÆ REGI,

HVGO GROTIVS.

VDET hic liber, Regum eminentiſſime, tuum ſibi auguſtum nomen inſcribere, non ſui, non Auctoris, ſed argumenti fiducia, pro Iuſtitia quippe ſcriptus; quæ virtus adeo tua eſt, ut inde tuis meritis & humani generis ſuffragio digniſſimum tanto Rege cognomentum acceperis, ut jam ubique Iuſti appellatione non minus quam LVDOVICI noſcaris. Specioſi Romanis ducibus videbantur ex Creta, Numidia, Africa, Aſia, aliiſque devictis gentibus tituli. At quanto tuum illuſtrius, quo ſignificaris nullius populi, nullius hominis, ſed ejus quod injuſtum eſt & hoſtis ubique, & victor ſemper? Magnum putarunt Ægyptii reges, ſi patris hic, matris ille, fratrum amans alius dicerentur. At quantulæ hæ partes ſunt tui nominis, quod non iſta tantum, ſed quicquid pulchrum & honeſtum excogitari poteſt, ambitu ſuo complectitur? Iuſtus es, cum Magni ſupra omne id quod dici poteſt Regis Patris tui memoriam honoras ipſum imitando: Iuſtus, cum Fratrem modis

omnibus, ſed nulla re magis quam exemplo tuo inſtruis: Iuſtus, cum Sorores ſummis matrimoniis ornas: Iuſtus, cum ſepultas prope leges revocas, &, quantum potes, ruenti in pejus ſæculo temet opponis: Iuſtus, ſed ſimul clemens, cum ſubditis, quos tuæ bonitatis ignorantia ab officii limite tranſverſos egerat, præter peccandi licentiam nihil adimis, nec vim adfers animis circa divina diverſum à te ſentientibus: Iuſtus ſimulque miſericors, cum oppreſſos populos, afflictos Principes tua auctoritate relevas, nec fortunæ nimium licere permittis. Quæ tua ſingularis beneficentia & in tantum Deo ſimilis quantum humana natura patitur, me cogit ut hac quoque publica allocutione gratias tibi pro me privatim habeam. Nam quemadmodum cœleſtia ſidera non tantum magnis mundi partibus ſe infundunt, ſed ad ſingula animantia vim ſuam patiuntur deſcendere; ita tu, in terris benigniſſimum ſidus, non contentus erigere Principes, ſublevare populos, mihi quoque in patria male habito, & præſidium voluiſti eſſe, & ſolatium. Accedit ad implendum Iuſtitiæ orbem poſt actiones publicas etiam privatæ vitæ tuæ innocentia & puritas, digna quam non homines tantum, ſed & ætheriæ mentes admirentur. Nam quotus quiſque de plebe infima, imo de ipſis illis qui à mundi conſortio ſe abſciderunt, ita ſe ab omnibus culpis immunem præſtat, ut tu, in ea poſitus fortuna æquinnu-

numeris peccandi illecebris undique obſidetur? Quantum vero hoc eſt, inter negotia, in turba, in aula, inter tot tam diverſa peccantium exempla id conſequi, quod aliis ſolitudo vix, ſæpe ne vix quidem, præſtat? Hoc vero eſt, non juſti tantum, ſed & Sancti nomen in hac ipſa vita mereri, quod majoribus tuis Carolo Magno & Ludovico piorum conſenſus poſt obitum tribuit: hoc eſt eſſe non gentilitio, ſed ſuo proprio jure Chriſtianiſſimum. Sed Iuſtitiæ cum pars nulla à te aliena ſit, illa tamen quæ circa libri hujus materiam, id eſt, circa belli paciſque conſilia verſatur, eo proprie tua eſt quo Rex es, & quidem Rex Francorum. Ingens hoc regnum tuum, quod per tanta tam felicium terrarum ſpatia in utrumque mare procurrit: ſed majus hoc regno regnum eſt, quod regna aliena non concupiſcis. Dignum hoc tua pietate, dignum iſto faſtigio, non cujuſquam jus armis attentare, non veteres turbare fines; ſed in bello pacis gerere negotium, nec incipere niſi hoc voto ut quam primum deſinas. Quam vero pulchrum hoc, quam glorioſum, quam ipſi conſcientiæ lætum, ut ſi quando te Deus ad ſuum regnum, quod ſolum tuo melius eſt, vocaverit, audacter poſſis dicere: Hunc ego à te gladium pro Iuſtitiæ tutela accepi, hunc tibi nullius temere fuſi ſanguinis reum, purum inſontemque reddo. Ita fiet, ut quas nos nunc regulas ex libris petimus, in poſterum ex tuis actionibus,

bus, tanquam ex perfectiſſimo exemplari petantur. Quod ipſum cum ſit maximum, plus tamen aliquid à te exigere audent Chriſtianorum populi: ut ſcilicet exſtinctis ubique armis pax ſua non imperiis tantum, ſed & Eccleſiis te auctore redeat, diſcatque noſtra ætas arbitrium ſubire ejus ætatis, quam vera ſinceraque fide Chriſtianam fuiſſe Chriſtiani omnes profitemur. Pertæſos diſcordiarum animos excitat in hanc ſpem recens contracta inter te & ſapientiſſimum paciſque illius ſanctæ amantiſſimum Magnæ Britanniæ Regem amicitia, & auſpicatiſſimo Sororis tuæ matrimonio federata. Difficile negotium, propter ſtudia partium, gliſcentibus in dies odiis inflammata: ſed tantis regibus nihil dignum, niſi quod difficile, niſi quod ab aliis omnibus deſperatum. Deus pacis, Deus juſtitiæ, Rex juſte, Rex pacifice, cum aliis bonis omnibus, tum hac etiam laude cumulet tuam ſuæ proximam Majeſtatem.

IN

IN TRES LIBROS
DE IVRE BELLI AC PACIS
PROLEGOMENA.

Vs civile sive Romanum sive quod cuique patrium est, aut illustrare commentariis aut contractum ob oculos ponere aggressi sunt multi. at jus illud, quod inter populos plures aut populorum rectores intercedit, sive ab ipsa natura profectum, aut divinis constitutum legibus, sive moribus & pacto tacito introductum attigerunt pauci. universim ac certo ordine tractavit hactenus nemo: cum tamen id fieri intersit humani generis. Vere enim Cicero præstabilem hanc dixit scientiam, in federibus, pactionibus, conditionibus populorum, regum exterarumque nationum, in omni denique belli jure & pacis. Et Euripides hanc scientiam rerum divinarum & humanarum cognitioni præponit. sic enim Theoclymenem compellari facit:

Nam turpe id esset, cum scias hominum ac Deûm
Quod est eritque, justa te haud cognoscere.

Atque eo magis necessaria est hæc opera, quod & nostro sæculo non desunt, & olim non defuerunt qui hanc juris partem ita contemnerent, quasi nihil ejus præter inane nomen existeret. In omnium ferme ore est Euthydemi dictum apud Thucydidem, regi aut civitati imperium habenti, nihil injustum quod utile: cui simile illud, in summa fortuna id æquius quod validius, & rempublicam sine injuria geri non posse. Accedit quod quæ inter populos aut reges incidunt controversiæ ferme Martem habent arbitrum. Est autem non vulgi tantum hæc opinio, bellum ab omni jure abesse longissime, sed & viris doctis ac prudentibus sæpe dicta excidunt quæ talem opinionem foveant. Nihil enim frequentius quam opposita inter se, jus & arma. Nam & Ennius dixit:

Non ex jure manu consertum, sed mage ferro
Rem repetunt.

Et Horatius ferociam Achillis sic describit:

Iura negat sibi nata, nihil non arrogat armis.

& alius alium cum bellum ordiretur sic loquentem inducit:

Hic pacem temerataque jura relinquo.

Antigonus senex irrisit hominem qui sibi urbes alienas oppugnanti commentarium de justitia adferebat. Et Marius negabat præ armorum strepitu leges à se posse exaudiri. Ipse ille oris tam verecundi Pompejus, ausus est dicere: *Armatus leges ut cogitem?* In Christianis scriptoribus, plurima ejus sensus occurrunt: pro multis unum Tertulliani sufficiat. *Dolus, asperitas, injustitia, propria bellorum negotia.* Qui ita sentiunt, dubium non est quin opposituri sint nobis illud ex Comœdia:

Incerta hæc si tu postules
Ratione certa facere, nihilo plus agas,
Quam si des operam, ut cum ratione insanias.

Cum vero frustra de jure suscipiatur disputatio, si ipsum jus nullum est, & ad commendandum & ad præmuniendum opus nostrum pertinebit, hunc gravissimum errorem breviter refelli. Cæterum ne cum turba nobis res sit, demus ei advocatum. Et quem potius quam Carneadem qui ad id pervenerat, quod Academiæ suæ summum erat, ut pro falso non minus quam pro vero vires eloquentiæ posset intendere? Is ergo cum suscepisset justitiæ, hujus præcipue de qua nunc agimus, oppugnationem, nullum invenit argumentum validius isto: jura sibi homines utilitate sanxisse varia pro moribus, & apud eosdem pro temporibus sæpe mutata: jus autem naturale esse nullum: omnes enim & homines & alias animantes ad utilitates suas natura ducente ferri: proinde aut nullam esse justitiam; aut si sit aliqua, summam esse stultitiam, quoniam sibi noceat alienis commodis consulens. Verum quod hîc dicit Philosophus, & sequitur Poëta,

Nec natura potest justo secernere iniquum:

admitti omnino non debet. nam homo animans quidem est, sed eximium animans, multoque longius distans à cæteris omnibus, quam cæterorum genera inter se distant: cui rei testimonium perhibent multæ actiones humani generis propriæ. Inter hæc autem quæ homini sunt propria, est appetitus societatis, id est communitatis, non qualiscunque, sed tranquillæ, & pro sui intellectus modo ordinatæ, cum his qui sui sunt generis: quam οἰκείωσιν Stoici appellabant. Quod ergo dicitur natura, quodque animal, ad suas tantum utilitates ferri, ita universe sumtum, concedi non debet. Nam & cæterarum animantium quædam, utilitatum suarum studium, partim fœtuum suorum, partim aliorum sibi congenerum, respectu aliquatenus temperant: quod in illis quidem procedere credimus, ex principio aliquo intelligente extrinseco, quia circa actus alios, istis neutiquam difficiliores, par intelligentia in illis non apparet. Idemque de infantibus dicendum, in quibus ante omnem disciplinam ostendit se, ad bene aliis faciendum propensio quædam, prudenter à Plutarcho observata: sicut & in ea ætate misericordia sponte prorumpit. Homini vero perfectæ ætatis, cùm circa similia similiter agere norit, cum societatis appetitu excellente, cujus peculiare solus inter animantes instrumentum habet sermonem, inesse etiam facultatem sciendi agendique, secundum generalia præcepta, par est intelligi, cui quæ conveniunt ea jam sunt non omnium quidem animantium, sed humanæ naturæ congruentia. Hæc vero, quam rudi modo jam expressimus, societatis custodia, humano intellectui conveniens, fons est ejus juris, quod proprie tali nomine appellatur: quo pertinent alieni abstinentia, & si quid alieni habeamus, aut lucri inde fecerimus restitutio, promissorum implendorum obligatio, damni culpa dati reparatio, & pœnæ inter homines meritum. Ab hac juris significatione fluxit altera largior: quia enim homo supra cæteras animantes non tantum vim obtinet socialem de qua diximus, sed & judicium ad æstimanda quæ delectant aut nocent, non præsentia tantum,

sed

ſed & futura, & quæ in utrumvis poſſunt ducere; pro humani intellectus modo etiam in his judicium recte conformatum ſequi, neque metu, aut voluptatis præſentis illecebra corrumpi, aut temerario rapi impetu, conveniens eſſe humanæ naturæ; & quod tali judicio plane repugnat, etiam contra jus naturæ, humanæ ſcilicet, eſſe intelligitur. Atque huc etiam pertinet in his quæ cuique homini aut cœtui propria ſunt elargiendis prudens diſpenſatio, ut quæ nunc ſapientiorem minus ſapienti, nunc propinquum extraneo, nunc pauperem diviti, prout actus cujuſque, & rei natura fert, præponit: quam juris proprie ſtricteque dicti partem jam olim multi faciunt, cum tamen jus illud proprie nominatum diverſam longe naturam habeat, in eo poſitam ut quæ jam ſunt alterius alteri permittantur, aut impleantur. Et hæc quidem quæ jam diximus, locum aliquem haberent etiamſi daremus, quod ſine ſummo ſcelere dari nequit, non eſſe Deum, aut non curari ab eo negotia humana: cujus contrarium cum nobis partim ratio, partim traditio perpetua, inſeverint; confirment vero & argumenta multa & miracula ab omnibus ſæculis teſtata, ſequitur jam, ipſi Deo, ut opifici & cui nos noſtraque omnia debeamus, ſine exceptione parendum nobis eſſe, præcipue cum is ſe multis modis & optimum & potentiſſimum oſtenderit, ita ut ſibi obedientibus præmia reddere maxima, etiam æterna, quippe æternus ipſe, poſſit, & voluiſſe credi debeat, multoque magis ſi id diſertis verbis promiſerit: quod Chriſtiani indubitata teſtimoniorum fide convicti credimus. Et hæc jam alia juris origo eſt præter illam naturalem, veniens ſcilicet ex libera Dei voluntate, cui nos ſubjici debere intellectus ipſe noſter nobis irrefragabiliter dictat. Sed & illud ipſum de quo egimus naturale jus, ſive illud ſociale, ſive quod laxius ita dicitur, quanquam ex principiis homini internis profluit, Deo tamen aſſcribi merito poteſt, quia ut talia principia in nobis exiſterent ipſe voluit: quo ſenſu Chryſippus & Stoici dicebant juris originem non aliunde petendam quam ab ipſo Iove, à quo Iovis nomine jus Latinis dictum probabiliter dici poteſt. Accedit quod illa quoque ipſa principia Deus datis legibus magis conſpicua fecit, etiam iis quibus imbecillior eſt ad ratiocinandum vis animi: & in diverſa trahentes impetus, qui nobis ipſis, quique aliis conſulunt, vagari vetuit, illos, quippe vehementiores, adductius regens & fine ac modo coercens. Sed & hiſtoria ſacra, præter id quod *L. ut vim.*
in præceptis conſiſtit, affectum illum ſocialem non parum etiam *D. de juſt.*
eo excitat quod nos docet ab iiſdem primis parentibus ortos ho- *& jure.*
mines omnes, ita ut eo quoque ſenſu dici recte poſſit quod alio dixit Florentinus, cognationem inter nos à natura conſtitutam; cui conſequens ſit, hominem homini inſidiari nefas eſſe. Inter homines quaſi Dii quidam ſunt parentes, quibus proinde non infinitum, ſed ſui generis obſequium debetur. Deinde vero cum juris naturæ ſit ſtare pactis, (neceſſarius enim erat inter homines aliquis ſe obligandi modus, neque vero alius modus naturalis fingi poteſt,) ab hoc ipſo fonte jura civilia fluxerunt. Nam qui ſe cœtui alicui aggregaverant, aut homini hominibuſve ſubjecerant, hi aut expreſſe promiſerant, aut ex negotii natura tacite promiſiſſe debebant intelligi, ſecuturos ſe id quod aut cœtus pars major, aut hi

quibus delata poteſtas erat conſtituiſſent. Quod ergo dicitur non Carneadi tantum, ſed & aliis,

Vtilitas justi prope mater & aqui;

ſi accurate loquamur, verum non eſt: nam naturalis juris mater eſt ipſa humana natura, quæ nos etiamſi re nulla indigeremus ad ſocietatem mutuam appetendam ferret: civilis vero juris mater eſt ipſa ex conſenſu obligatio, quæ cum ex naturali jure vim ſuam habeat, poteſt natura hujus quoque juris quaſi proavia dici. Sed naturali juri utilitas accedit: voluit enim naturæ auctor nos ſingulos & infirmos eſſe, & multarum rerum ad vitam recte ducendam egentes, quo magis ad colendam ſocietatem raperemur: juri autem civili occaſionem dedit utilitas: nam illa quam diximus conſociatio aut ſubjectio utilitatis alicujus cauſa cœpit inſtitui. Deinde & qui jura præſcribunt aliis, in eo utilitatem aliquam ſpectare ſolent, aut debent. Sed ſicut cujuſque civitatis jura utilitatem ſuæ civitatis reſpiciunt, ita inter civitates aut omnes aut pleraſque ex conſenſu jura quædam naſci potuerunt, & nata apparet, quæ utilitatem reſpicerent non cœtuum ſingulorum, ſed magnæ illius univerſitatis. Et hoc jus eſt quod gentium dicitur, quoties id nomen à jure naturali diſtinguimus. quam partem juris omiſit Carneades, jus omne in naturale & civile ſingulorum populorum diſtribuens, cum tamen de eo jure quod inter populos verſatur acturus (ſubjecit enim orationem de bellis & bello partis) hujus juris mentionem facere omnino debuiſſet. Male autem à Carneade ſtultitiæ nomine juſtitia traducitur. Nam ſicut ipſo fatente ſtultus non eſt civis, qui in civitate jus civile ſequitur, etiamſi ob ejus juris reverentiam quædam ſibi utilia omittere debeat; ita nec ſtultus eſt populus qui non tanti facit ſuas utilitates ut propterea communia populorum jura negligat: par enim in utroque eſt ratio: nam ſicut civis qui jus civile perrumpit utilitatis præſentis cauſa, id convellit quo ipſius poſteritatiſque ſuæ perpetuæ utilitates continentur; ſic & populus jura naturæ gentiumque violans ſuæ quoque tranquillitatis in poſterum reſcindit munimenta. Tum vero etiamſi ex juris obſervatione nulla ſpectaretur utilitas, ſapientiæ, non ſtultitiæ eſſet eo ferri, ad quod à natura noſtra nos duci ſentimus. Quare nec illud,

Iura inventa metu injuſti fateare neceſſe eſt:

quod apud Platonem quidam ita explicat, metu accipiendæ injuriæ repertas leges. ac vi quadam homines ad juſtitiam colendam adigi, univerſaliter verum eſt. id enim ad ea duntaxat inſtituta ac leges pertinet, quæ ad faciliorem juris exſecutionem reperta ſunt; ſicut multi per ſe infirmi, ne à validioribus opprimerentur, conſpirarunt ad inſtituenda ac communibus viribus tuenda judicia, ut quibus ſinguli pares non erant, his univerſi prævalerent. Et hoc demum ſenſu commode accipi poteſt quod dicitur jus eſſe id quod validiori placuit, ut intelligamus fine ſuo externo carere jus niſi vires miniſtras habeat: ſicut Solon res confecit maximas, ut ipſe prædicabat:

ὁμοῦ βίην τε καὶ δίκην συναρμόσας.

Vim juſque parilis copulans vincli jugo.

Neque tamen quamvis à vi deſtitutum jus omni caret effectu.

nam

nam juſtitia ſecuritatem affert conſcientiæ, injuſtitia tormenta ac laniatus quales in tyrannorum pectoribus deſcribit Plato: juſtitiam probat, injuſtitiam damnat proborum conſenſus: quod vero maximum eſt, hæc Deum inimicum, illa faventem habet, qui judicia ſua ita poſt hanc vitam reſervat, ut ſæpe eorum vim etiam in hac vita repræſentet; quod multis exemplis hiſtoriæ docent. Quod vero multi quam a civibus exigunt juſtitiam, eam in populo aut populi rectore inſuper habeant, ejus erroris cauſa eſt, primum quod in jure nihil ſpectant niſi utilitatem quæ ex jure oritur, quæ evidens eſt in civibus qui ſinguli ad ſui tutelam invalidi ſunt: at magnæ civitates cum omnia in ſe complecti videantur quæ ad vitam recte tuendam ſunt neceſſaria, opus habere non videntur ea virtute quæ foras ſpectat & juſtitia appellatur. Sed ut ne repetam quod dixi, jus non ſolius utilitatis cauſa comparatum, nulla eſt tam valida civitas quę non aliquando aliorum extra ſe ope indigere poſſit, vel ad commercia, vel etiam ad arcendas multarum externarum gentium junctas in ſe vires; unde etiam a potentiſſimis populis & regibus fœdera appeti videmus, quorum vis omnis tollitur ab his qui jus intra civitatis fines concludunt. Veriſſimum illud, omnia incerta eſſe ſimul a jure receſſum eſt. Si nulla eſt communitas quæ ſine jure conſervari poſſit, quod memorabili latronum exemplo probabat Ariſtoteles, certe & illa quæ genus humanum aut populos complures inter ſe colligat, jure indiget: quod ille vidit qui dixit fœda ne patriæ quidem cauſa facienda eſſe. Graviter eos accuſat Ariſtoteles, qui cum inter ſe neminem velint imperare niſi qui jus habeat: in exteros quid jus, quid injuſtum ſit nihil curant. Is ipſe quem nominavimus modo in partem alteram Pompejus, quod Spartanus quidam rex dixerat, beatiſſimam eſſe rempublicam cujus fines haſta & gladio terminarentur, correxit, dicens eam vere beatam eſſe quæ juſtitiam pro finibus haberet: quam ad rem alterius itidem Spartani regis uti potuit auctoritate, qui militari fortitudini juſtitiam antepoſuit, hoc argumento quod fortitudo juſtitia quadam regi deberet: at ſi juſti eſſent homines omnes, fortitudine illa non indigerent. Ipſam fortitudinem Stoici definiebant virtutem propugnantem pro æquitate. Themiſtius oratione ad Valentem facunde diſſerit, reges quales exigit ſapientiæ regula, non unius ſibi creditæ gentis habere rationem, ſed totius humani generis, & eſſe, ut ipſe loquitur, non φιλομακεδόνας tantum, aut φιλορρωμαίυς, ſed φιλανθρώπυς. Minois inviſum apud poſteros nomen non aliud fecit quam quod æquitatem imperii ſui finibus terminaret. Tantum vero abeſt ut admittendum ſit quod quidam fingunt, in bello omnia jura ceſſare, ut nec ſuſcipi bellum debeat niſi ad juris conſecutionem, nec ſuſceptum geri niſi intra juris ac fidei modum. Bene Demoſthenes bellum eſſe in eos dixit qui judiciis coerceri nequeunt. Iudicia enim vigent adverſus eos qui invalidiores ſe ſentiunt: in eos qui pares ſe faciunt aut putant, bella ſumuntur, ſed nimirum, ut recta ſint, non minori religione exercenda quam judicia excerceri ſolent. Sileant ergo leges inter arma, ſed civiles illę & judiciarię & pacis proprię, non aliæ perpetuæ & omnibus temporibus accommodatæ. Optime enim dictum eſt a Dione Pruſæenſi, inter hoſtes ſcripta quidem

dem

dem jura, id eſt, civilia non valere, at valere non ſcripta, id eſt, ea quæ natura dictat, aut gentium conſenſus conſtituit. Docet hoc vetus illa Romanorum formula: *eas res puro pioque duello quærendas cenſeo.* Iidem veteres Romani, ut Varro notabat, bella tarde & nulla licentia ſuſcipiebant, quod bellum nullum niſi pium putabant geri oportere. Camillus juſte non minus, quam fortiter bella gerenda dicebat: Africanus populum Romanum & ſuſcipere juſte bella, & finire: Apud alium legas: *Sunt & belli, ſicut & pacis* jura. Alius Fabricium miratur ingentem virum, & quod difficillimum eſt in bello innocentem, & qui aliquid eſſe crederet & in hoſtem nefas. Quantam vim habeat in bellis juſtitiæ conſcientia, paſſim oſtendunt hiſtoriarum ſcriptores, qui victoriam ſæpe huic cauſæ præcipue aſſcribunt: Inde proverbia illa, frangi & attolli vires in milite à cauſa: raro eum ſoſpitem redire, qui injuſta arma ſumſerit: bonæ cauſæ ſpem adeſſe comitem; & alia in eum ſenſum. Nec movere quenquam debent, proſperi ſucceſſus iniquarum molitionum. Satis enim eſt quod cauſæ æquitas, ſuam quandam eamque magnam habet vim ad agendum, quanquam ea vis, ut in rebus humanis accidit, ſæpe aliarum cauſarum oppoſitu ab effectu impeditur. Etiam ad amicitias conciliandas, quibus ut ſinguli, ita & populi ad multas res opus habent, multum valet opinio, de bello non temere nec injuſte ſuſcepto, pieque geſto. Nemo enim iis ſe facile adjungit quibus jus, fas, fidem vilia putat. Ego cum ob eas, quas jam dixi rationes, compertiſſimum haberem, eſſe aliquod inter populos jus commune, quod & ad bella, & in bellis valeret, cur de eo inſtituerem ſcriptionem, cauſas habui multas ac graves. Videbam per Chriſtianum orbem, vel barbaris gentibus pudendam bellandi licentiam: levibus aut nullis de cauſis ad arma procurri, quibus ſemel ſumtis nullam jam divini, nullam humani juris reverentiam, plane quaſi uno edicto ad omnia ſcelera emiſſo furore. Cujus immanitatis conſpectu, multi homines minime mali eo venerunt, ut Chriſtiano, cujus diſciplina in omnibus hominibus diligendis præcipue conſiſtit, omnia arma interdicerent: ad quos accedere interdum videntur, & Ioannes Ferus, & Eraſmus noſtras, viri pacis & Eccleſiaſticæ & civilis amantiſſimi, ſed eo, ut arbitror, conſilio, quo ſolemus, quæ in unam partem exierunt, in alteram reflectere, ut in verum modum redeant. Verum hic ipſe nimium contranitendi conatus ſæpe adeo non proficit, ut obſit etiam, quia deprehenſum facile, quod in his nimium eſt, etiam aliis dictis intra verum ſtantibus auctoritatem detrahit. Medicina ergo utriſque adhibenda fuit, tum ne nihil, tum ne omnia crederentur licere. Simul & juriſprudentiam, quam ante hac in muneribus publicis, quanta potui integritate exercui, nunc quod mihi indigne e patria tot meis laboribus ornata ejecto reſtabat, privatæ diligentiæ ſtudio adjuvare volui. Artis formam ei imponere multi ante hac deſtinarunt: perfecit nemo: neque vero fieri poteſt, niſi quod non ſatis curatum eſt hactenus, ea quæ ex conſtituto veniunt, a naturalibus recte ſeparentur. nam naturalia, cum ſemper eadem ſint, facile poſſunt in artem colligi: illa autem quæ ex conſtituto veniunt, cum & mutentur ſæpe, & alibi alia ſint, extra artem poſita ſunt, ut aliæ rerum ſingularium perceptiones. Quod

ſi qui

si qui veræ justitiæ sacerdotes naturalis & perpetuæ jurisprudentiæ partes tractandas susciperent, semotis iis quæ ex voluntate libera ortum habent, alius quidem de legibus, alius de tributis, alius de judicum officio, alius de voluntatum conjectura, alius de factorum facienda fide, posset deinde ex omnibus partibus collectis corpus confici. Nos certe quam viam ineundam censeremus, reipsa potius, quam verbis ostendimus in hoc opere, quod partem jurisprudentiæ longe nobilissimam continet. Primo enim libro præfati de juris origine, generalem examinavimus quæstionem, sitne bellum aliquod justum: deinde ad noscenda publici privatique belli discrimina explicandam habuimus vim ipsam summi imperii, qui eam populi, qui reges solidam, qui ex parte, qui cum alienandi jure, qui aliter habeant: deinde & de subditorum in superiores officio dicendum fuit. Liber secundus, cum omnes causas, ex quibus bellum oriri potest, exponendas sumserit, quæ res communes sint, quæ propriæ, quod jus personis in personas, quæ ex domino nascatur obligatio, quæ successionum regiarum norma, quod jus veniat ex pacto, aut contractu, quæ federum, quæ jurisjurandi tum privati, tum publici vis atque interpretatio, quid ex damno dato debeatur, quæ legatorum sanctimonia, quale jus humandi mortuos, quæ pœnarum natura, late exsequitur. Tertius liber primum subjectam sibi habens materiam, id quod in bello licet, cum id quod impune fit aut etiam apud populos exteros pro jure defenditur ab eo quod vitio caret distinxisse, descendit ad pacis genera, & omnes bellicas conventiones. Eo autem majus visum est pretium operæ, quod ut dixi totum hoc argumentum tractavit nemo, & qui tractarunt partes, ita tractarunt, ut multum reliquerint alienæ industriæ. Veterum Philosophorum nihil exstat hujus generis, neque Græcorum, quos inter Aristoteles librum fecerat, cui nomen δικαιώματα πολέμων, neque eorum qui Christianismo recenti nomen dederunt, quod valde optandum fuerat: etiam Romanorum veterum libri de jure feciali, nihil ad nos sui, præter nomen transmiserunt. Hi qui summas fecerunt casuum, quos vocant conscientiæ, ut de aliis rebus, ita & de bello, de promissis, de juramento, de repressaliis capita fecerunt. Vidi & speciales libros de belli jure partim a Theologis scriptos, ut a Francisco Victoria, Henrico Gorichemo, Wilhelmo Matthæi, partim a doctoribus juris, ut Ioanne Lupo, Francisco Ario, Ioanne de Lignano, Martino Laudensi: sed hi omnes de uberrimo argumento paucissima dixerunt, & ita plerique, ut sine ordine quæ naturalis sunt juris, quæ divini, quæ gentium, quæ civilis, quæ ex canonibus veniunt, permiscerent atque confunderent. Quod his omnibus maxime defuit, historiarum lucem, supplere aggressi sunt eruditissimus Faber in Semestrium capitibus nonnullis, sed pro instituti sui modo, & testimoniis tantum allatis; diffusius, & ut ad definitiones aliquas exemplorum congeriem referrent, Balthazar Ayala, & plus eo Albericus Gentilis: cujus diligentia, sicut alios adjuvari posse scio, & me adjutum profiteor, ita quid in docendi genere, quid in ordine, quid in distinguendis quæstionibus, jurisque diversi generibus desiderari in eo possit, lectoribus judicium relinquo. Illud tantum dicam, solere eum sæpe in controversiis

definiendis

definiendis sequi, aut exempla pauca non semper probanda, aut etiam auctoritatem novorum Iurisconsultorum in responsis, quorum non pauca ad gratiam consulentium, non ad æqui bonique naturam sunt composita. Causas unde bellum justum aut injustum dicitur, Ayala non attigit: Gentilis summa quædam genera, quo ipsi visum est modo delineavit, multos vero & nobilium & frequentium controversiarum locos ne attigit quidem. Nos ne quid tale indictum abiret operam dedimus, indicatis etiam dijudicationum fontibus, unde facile esset etiam si quid omissum a nobis esset definire. Super est ut quibus ego auxiliis & qua cura hanc rem agressus sim, breviter exponam. Primum mihi cura hæc fuit, ut eorum quæ ad jus naturæ pertinent probationes referrem ad notiones quasdam tam certas ut eas nemo negare possit, nisi sibi vim inferat. Principia enim ejus juris, si mode animum recte advertas, per se patent atque evidentia sunt, ferme ad modum eorum quæ sensibus externis percipimus; qui & ipsi bene conformatis sentiendi instrumentis, & si cetera necessaria adsint, non fallunt. Ideo in Phœnissis Euripides sic loquentem facit Polynicen, cujus aperte justam vult fuisse causam:

Hæc sum profatus, mater, haud ambagibus
Implicita, sed quæ regulis æqui & boni
Suffulta rudibus pariter & doctis patent.

Statimque addit chori (constat is autem ex feminis iisque barbaris) judicium, dicta approbantis. Vsus sum etiam ad juris hujus probationem testimoniis Philosophorum, historicorum, poëtarum, postremo & oratorum: non quod illis indiscrete credendum sit; solent enim sectæ, argumento, causæ servire: sed quod ubi multi diversis temporibus ac locis idem pro certo affirmant, id ad causam universalem referri debeat· quæ in nostris quæstionibus alia esse non potest, quam aut recta illatio ex naturæ principiis procedens, aut communis aliquis consensus. Illa jus naturæ indicat hic jus gentium: quorum discrimen non quidem ex ipsis testimoniis (passim enim scriptores voces juris naturæ & gentium permiscent) sed ex materiæ qualitate intelligendum est. Quod enim ex certis principiis certa argumentatione deduci non potest, & tamen ubique observatum apparet, sequitur ut ex voluntate libera ortum habeat. Itaque hæc duo non minus inter se quam a jure civili discernere semper unice laboravi: imo & in gentium jure discrevi id quod vere & ex omni parte jus est, & id quod duntaxat effectum quendam externum ad instar illius primitivi juris parit, nempe ne vi resistere liceat, aut etiam ut ubique vi publica, utilitatis alicujus causa, vel ut incommoda gravia vitentur, defendi debeat: quæ observatio quam sit necessaria ad res multas, in ipso operis contexu apparebit. Non minus sollicite separavimus, ea quæ juris sunt stricte ac proprie dicti, unde restitutionis obligatio oritur, & ea quæ juris esse dicuntur quia aliter agere, cum alio aliquo rectæ rationis dictato pugnat: de qua juris diversitate aliquid jam & supra diximus. Inter philosophos merito principem obtinet locum Aristoteles, sive tractandi ordinem, sive distinguendi acumen, sive rationum pondera consideres. Vtinam tantum principatus ille ab aliquot hinc sæculis non in tyrannidem abiisset,

abiisset, ita ut veritas cui Aristoteles fidelem navavit operam, nulla jam re magis opprimatur quam Aristotelis nomine. Ego & hîc & alibi veterum Christianorum sequor libertatem, qui in nullius philosophorum sectam juraverant, non quod eis assentirentur qui nihil percipi posse dicebant, quo nihil est stultius; sed quod nullam esse sectam putarent quæ omne verum vidisset, & nullam quæ non aliquid ex vero. Itaque veritatem sparsam per singulos, per sectasque diffusam, in corpus colligere, id vero existimabant nihil esse aliud quam vere Christianam tradere disciplinam. Inter cætera, ut hoc obiter à nostro instituto non alienum dicam, non sine causa videntur mihi ab Aristotele discedere, & Platonici nonnulli, & Christiani veteres, in eo quod ille naturam ipsam virtutis in mediocritate affectuum actionumque posuerit: quod semel positum eo ipsum abduxit, ut & virtutes diversas, puta liberalitatem & parsimoniam in unam compingeret, & veritati daret opposita minime ex æquo respondentia, jactantiam & dissimulationem; & quibusdam rebus vitii nomen imponeret, quæ aut non existunt, aut vitia per se non sunt, ut contemtum voluptatis & honorem, & iræ adversus homines vacuitatem. Non recte autem universaliter positum hoc fundamentum vel ex justitia apparet, cui oppositum nimium & parum, cum in affectibus & sequentibus eos actionibus invenire non posset, in rebus ipsis circa quas justitia versatur utrunque quæsivit: quod ipsum primum est desilire de genere in genus alterum, quod in aliis merito culpat: deinde minus suo accipere, potest quidem adventitium habere vitium, ex eo quod quis pro rerum circumstantiis sibi ac suis debeat, at certe cum justitia pugnare non potest, quæ tota in alieni abstinentia posita est. Cui hallucinationi similis illa est, quod adulterium ex libidine, cædem ex ira proprie ad injustitiam pertinere non vult, cum tamen injustitia non aliam naturam habeat quam alieni usurpationem, nec referat, ex avaritia illa, an ex libidine, an ex ira, an ex imprudente misericordia proveniat; an ex cupiditate excellendi, unde maximæ injuriæ nasci solent. Nam qualiacunque incitamenta contemnere hac tantum de causa, ne societas humana violetur, hoc vero justitiæ proprium est. Vt redeam unde veneram, verum quidem est virtutibus nonnullis accidere ut affectus moderentur, sed hoc non ideo quod id sit virtuti omni proprium atque perpetuum, sed quia recta ratio, quam virtus ubique sequitur, in quibusdam modum sequendum dictat, in quibusdam ad summa incitat: nam Deum nimium colere non possumus: superstitio enim non eo peccat quod Deum nimium colat, sed quod perverse: neque æterna bona nimium possumus appetere, neque æterna mala nimium formidare: neque peccata nimium odisse. Vere igitur à Gellio dictum, esse quædam quorum amplitudines nullis finibus cohibeantur, & quæ quanto majora auctioraque sint, etiam tanto laudatiora sint. Lactantius cum multum de affectibus disseruisset: *Non in his moderandis*, inquit, *sapientiæ ratio versatur, sed in causis eorum; quoniam extrinsecus commoventur: nec ipsis potissimum frenos imponi oportuit, quoniam & exigui possunt in maximo crimine, & maximi possunt esse sine crimine.* Nobis propositum est Aristotelem magni facere, sed cum ea libertate quam ipse sibi in suos magi-

stros

ſtros veri ſtudio indulſit. Hiſtoriæ duplicem habent uſum, qui noſtri ſit argumenti: nam & exempla ſuppeditant, & judicia. Exempla quo meliorum ſunt temporum ac populorum, eo plus habent auctoritatis: ideo Græca & Romana vetera cæteris prætulimus. Nec ſpernenda judicia, præſertim conſentientia: jus enim naturæ, ut diximus, aliquo modo inde probatur: jus vero gentium non eſt ut aliter probetur. Poetarum & oratorum ſententiæ non tantum habent pondus: & nos ſæpe iis utimur non tam ut inde adſtruamus fidem, quam ut his quæ dicere voluimus ab ipſorum dictis aliquid ornamenti accedat. Librorum, quos à Deo afflati homines aut ſcripſerunt aut probarunt, auctoritate ſæpe utor, cum diſcrimine antiquæ & novæ legis. Antiquam legem ſunt qui urgent pro ipſo jure naturæ: haud dubie mendoſe; multa enim ejus veniunt ex Dei voluntate libera, quæ tamen cum vero jure naturæ nunquam pugnat: & eatenus argumentum inde recte ducitur, dummodo diſtinguamus accurate jus Dei, quod Deus per homines interdum exſequitur, & jus hominum inter ſe. Vitavimus ergo quantum potuimus, & hunc errorem, & alterum ei contrarium, qui poſt novi fœderis tempora nullum antiqui fœderis uſum eſſe putat. Nos contra cenſemus, tum ob id quod jam diximus, tum quia novi fœderis ea eſt natura, ut quæ ad virtutes morum pertinentia præcipiuntur in veteri fœdere, eadem & ipſum aut majora præcipiat: & hunc in modum uſos teſtimoniis antiqui fœderis videmus, antiquos Chriſtianorum ſcriptores. Ad percipiendam autem librorum ad antiquum fœdus pertinentium ſententiam, non parum conferre nobis poſſunt Hebræi ſcriptores, ii maxime qui & ſermones, & mores patrios habuerunt percognita. Novo fœdere in hoc utor, ut doceam, quod non aliunde diſci poteſt, quid Chriſtianis liceat: quod ipſum tamen, contra quam plerique faciunt, à jure naturæ diſtinxi: pro certo habens in illa ſanctiſſima lege majorem nobis ſanctimoniam præcipi, quam ſolum per ſe jus naturæ exigat. Neque tamen omiſi notare, ſi qua ſunt quæ nobis commendantur magis quam præcipiuntur, ut à præceptis declinare ſciamus nefas & pœnæ obnoxium, ad ſumma quæque contendere generoſi eſſe conſilii, & ſua non cariturì mercede. Synodici canones qui recti ſunt, collectiones ſunt ex generalibus legis divinæ pronuntiatis, ad ea quæ occurrunt aptatæ: hi quoque aut monſtrant quod divina lex præcipit, aut ad id quod Deus ſuadet hortantur. Et hoc vere Eccleſiæ Chriſtianæ eſt officium, ea quæ ſibi à Deo tradita ſunt tradere & quo tradita ſunt modo. Sed & mores apud Chriſtianos illos veteres, & qui tanti nominis menſuram implebant, recepti, aut laudati merito pro canonibus valent. Secunda poſt hos auctoritas eſt eorum qui ſuis quique temporibus pietatis & doctrinæ fama inter Chriſtianos floruerunt, neque gravis cujuſquam erroris notati ſunt. nam & hi quæ dicunt magna cum aſſeveratione, & quaſi comperta, momentum non exiguum habere debent, ad interpretanda quæ obſcura videntur in ſacris literis, eoque majus quo & plurium apparet conſenſus, & propius acceditur ad primæ puritatis tempora, cum nec dominatus adhuc nec coitio ulla primitivam veritatem adulterare potuit. Qui his ſucceſſerunt Scholaſtici quantum ingenio valeant

ſæpe

ſæpe oſtendunt: ſed in infelicia & artium bonarum ignara ſæcula inciderunt: quominus mirum ſi inter multa laudanda, aliqua & condonanda ſunt. Tamen ubi in re morum conſentiunt, vix eſt ut errent: quippe perſpicaces admodum ad ea videnda quæ in aliorum dictis reprehendi poſſunt: in quo ipſo tamen diverſa tuendi ſtudio laudabile præbent modeſtiæ exemplum, rationibus inter ſe certantes, non, qui mos nuper adeo literas inquinare cœpit, convitiis, turpi fœtu impotentis animi. Iuris Romani ſcientiam profitentium tria ſunt genera. Primum eorum eſt quorum opera in Pandecte, Codicibus Theodoſiano & Iuſtinianeo, & in Novellis conſtitutionibus apparent. Secundum eos habet qui Irnerio ſucceſſerunt, Accurſium, Bartolum & tot alia nomina, quos penes diu fori regnum fuit. Tertium eos complectitur, qui humaniores literas cum legum ſtudio conjunxerunt. Primis multum defero: nam & rationes ſæpe optimas ſuppeditant, ad demonſtrandum id, quod juris eſt naturæ: & eidem juri neque minus gentium juri teſtimonium ſæpe præbent, ſic tamen ut ipſi non minus quam alii nomina hæc ſæpe miſceant, imo & jus gentium ſæpe vocent, id quod quorumdam duntaxat populorum eſt, nec tanquam ex condicto, ſed quod alii aliorum imitatione, aut fortuito receperunt. Sed & quæ vere juris ſunt gentium ſæpe tractant promiſcue & indiſcrete cum his quæ juris ſunt Romani, ut ex titulo de Captivis & poſtliminio apparet. Hæc ergo ut diſcernerentur, laboravimus. Secunda claſſis juris divini & hiſtoriæ veteris incurioſa, omnes regum populorumque controverſias definire voluit ex legibus Romanis, aſſumtis interdum canonibus. Sed his quoque temporum ſuorum infelicitas impedimento ſæpe fuit, quo minus recte leges illas intelligerent, ſatis ſollertes alioqui ad indagandam æqui bonique naturam: quo factum, ut ſæpe optimi ſint condendi juris auctores, etiam tunc cum conditi juris mali ſunt interpretes. Audiendi vero tum maxime, cum tali conſuetudini quæ noſtrorum temporum jus gentium facit teſtimonium perhibent. Tertii ordinis magiſtri, qui Romani juris finibus ſe includunt, & in jus illud commune aut nunquam aut non niſi leviter exſpatiantur, vix ullum habent uſum qui noſtri ſit argumenti. Scholaſticam ſubtilitatem cum legum & canonum cognitione coniunxerunt, ita ut à controverſiis etiam populorum ac regum non abſtinerent, Hiſpani duo Covarruvia & Vaſquius: hic magna libertate, modeſtius alter, nec ſine exacto quodam judicio. Hiſtorias magis eidem legum ſtudio inſerere aggreſſi ſunt Galli: quos inter magnum obtinent nomen Bodinus & Hottomannus, ille perpetuo opere, hic ſparſis quæſtionibus, quorum & pronuntiata & rationes ſæpe nobis inquirendi veri ſuppeditabunt materiam. In toto opere tria maxime mihi propoſui, ut definiendi rationes redderem quam maxime evidentes, & ut quæ erant tractanda, ordine certo diſponerem, & ut quæ eadem inter ſe videri poterant nec erant, perſpicue diſtinguerem. Temperavi me ab his quæ alterius ſunt tractationis, ut quæ docent quid ex uſu ſit facere: quia iſta ſuam habent artem ſpecialem politicam, quam recte ita ſolam tractat Ariſtoteles ut alieni nihil admiſceat, contra quam fecit Bodinus, apud quem hæc ars cum juris noſtri arte confunditur. Nonnullis

tamen

tamen locis ejus quod utile eſt feci mentionem, ſed obiter, & ut idipſum à juſti quæſtione apertius diſtinguerem. Injuriam mihi faciet ſi quis me ad ullas noſtri ſæculi controverſias, aut natas aut quæ naſcituræ prævideri poſſunt, reſpexiſſe arbitratur. Vere enim profiteor, ſicut mathematici figuras à corporibus ſemotas conſiderant, ita me in jure tractando ab omni ſingulari facto abduxiſſe animum. Dicendi genus quod attinet, nolui ad rerum tractandarum multitudinem adjungendo verborum copiam faſtidium parere lectori, cujus utilitatibus conſulebam. Itaque ſecutus ſum quantum potui conciſum & docenti conveniens loquendi genus: ut tanquam in uno conſpectu habeant qui negotia publica tractant, & quæ incidere ſolent controverſiarum genera, & principia unde dijudicari poſſunt: quibus cognitis facile erit ad rem ſubjectam accommodare orationem & quantum lubet extendere. Scriptorum veterum ipſa verba adduxi interdum, ubi talia erant ut aut cum auctoritate, aut cum venuſtate ſingulari dicta viderentur: quod & in Græcis feci nonnunquam, ſed maxime ubi aut brevis erat ſententia, aut cujus gratiam ſperare non audebam Latino ſermone me poſſe aſſequi: quem tamen ubique adjunxi in eorum commodum qui Græca non didicerunt. Quam vero ego in aliorum ſententiis ac ſcriptis dijudicandis mihi ſumſi libertatem, eandem ſibi in me ſumant, omnes eos oro atque obteſtor quorum in manus iſta venient. Non illi promtius me monebunt errantem, quam ego monentes ſequar. Et jam nunc adeò, ſi quid hîc pietati, ſi quid bonis moribus, ſi quid ſacris literis, ſi quid Eccleſiæ Chriſtianæ conſenſui, ſi quid ulli veritati diſſentaneum à me dictum eſt, id nec dictum eſto.

LIBRI

LIBRI PRIMI
CAPITA.

LIBRI SECVNDI
CAPITA.

LIBRI

LIBRI TERTII

CAPITA.

HVGONIS

HVGONIS GROTII

DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

Quid Bellum, quid Ius?

I. *Ordo operis.*
II. *Belli definitio, & origo nominis.*
III. *Ius pro attributo actionis describitur, & dividitur in rectorium & æquatorium.*
IV. *Ius pro qualitate dividitur in facultatem & aptitudinem.*
V. *Facultatis sive Juris stricte dicti divisio in potestatem, dominium, creditum.*
VI. *Facultatis alia divisio, in vulgarem & eminentem.*
VII. *Aptitudo quid?*
VIII. *De Iustitia expletrice & attributrice: easque proprie non distingui per proportionem Geometricam & Arithmeticam: nec quod hæc circa res communes, illa circa res singulorum versetur.*
IX. *Ius pro regula definitur, & dividitur in naturale & voluntarium.*
X. *Iuris naturalis definitio, divisio & distinctio ab his quæ non proprie sic dicuntur.*
XI. *Instinctum cum aliis animantibus communem aut proprium hominibus non facere aliam juris speciem.*
XII. *Quomodo probetur jus naturale.*
XIII. *Iuris voluntarii divisio in humanum & divinum.*
XIV. *Ius humanum dividitur in civile, civili arctius, & civili latius, quod est jus Gentium: ejus explicatio, & quomodo probetur.*
XV. *Ius divinum dividitur in universale & unius populi proprium.*
XVI. *Iure Hebræorum nunquam obligatos fuisse alienigenas.*
XVII. *Quæ argumenta Christiani petere possint ex lege Hebræa, & quomodo.*

ONTROVERSIÆ eorum quos nulla juris civilis tenet communio, quales sunt & qui in gentem nondum coierunt, & qui inter se diversarum sunt gentium, tum privati, tum reges ipsi, quique par regibus jus obtinent, sive illi optimates sunt, sive populi liberi, aut ad belli aut ad pacis tempora pertinent. Sed quia bellum pacis causa suscipitur, & nulla est controversia unde non bellum oriri possit, occasione bellici juris quæcunque tales incidere solent controversiæ recte tractabuntur: ipsum deinde nos bellum ad pacem ut finem suum deducet.

II. De Belli ergo jure acturi, videndum habemus, quid bellum sit de quo quæritur, quid jus quod quæritur. Cicero dixit Bellum certationem per vim. Sed usus obtinuit ut non actio, sed status eo nomine indicetur, ita ut sit Bellum status per vim certantium qua tales sunt: quæ generalitas omnia illa bellorum genera comprehendit de quibus agendum deinceps erit: neque enim privatum hic excludo, ut quod reipsa prius sit publico, & haud dubie cum publico communem habeat naturam, quæ propterea uno eoque proprio nomine signanda est. Neque hujus nominis origo repugnat. Est enim bellum ex voce veteri duellum, ut duonus quod fuerat factum est bonus, & duis bis. Duellum autem à duobus dictum simili sensu quo pacem unitatem dicimus. Sic Græcis ex multi-

multitudinis significatione πόλεμος: veteribus etiam λύη à dissolutione, quomodo & corporis dissolutio δύη. Neque usus vocis laxiorem hanc notionem repudiat. Quod si quando belli nomen publico tantum tribuitur, nihil id nobis obstat, cum certissimum sit, nomen generis sæpe speciei præsertim excellentiori peculiariter adhærescere. Iustitiam in definitione non includo, quia hoc ipsum in hac disputatione quærimus, sitne aliquod bellum justum, & quod bellum justum sit. Distingui autem debet, id quod quæritur, ab eo de quo quæritur.

III. De jure belli cum inscribimus hanc tractationem, primum hoc ipsum intelligimus, quod dictum iam est, sitne bellum aliquod justum, & deinde quid in bello justum sit? Nam jus hic nihil aliud quam quod justum est significat: idque negante magis sensu, quam ajente, ut jus sit quod injustum non est. Est autem injustum, quod naturæ societatis ratione utentium repugnat. Sic alteri detrahere, sui commodi causa, contra naturam esse dicit Cicero, idque ita probat, quia si id fiat societas hominum & communitas evertatur necesse sit. Hominem homini insidiari nefas esse, evincit Florentinus, quia cognationem quandam inter nos constituerit natura. Seneca: *ut omnia inter se membra consentiunt, quia singula servari totius interest; ita homines singulis parcent, quia ad cœtum geniti sumus. Salva enim esse societas nisi amore & custodia partium non potest.* Sicut autem societas alia est sine inæqualitate, ut inter fratres, cives, amicos, fœderatos: alia inæqualis, καθ' ὑπεροχὴν Aristoteli, ut inter patrem & liberos, dominum & servum, regem & subditos, Deum & homines: ita justum aliud est ex æquo inter se viventium, aliud ejus qui regit & qui regitur, qua tales sunt: quorũ hoc jus Rectorium, illud Æquatorium recte, ni fallor, vocabimus.

De Officiis. III.

L. ut vim D. de Iust. & Iure.

De ira lib. II, cap. 32.

IV. Ab hac juris significatione diversa est altera, sed ab hac ipsa veniens, quæ ad personam refertur: quo sensu jus est, Qualitas moralis personæ, competens ad aliquid juste habendum vel agendum. Personæ competit hoc jus, etiamsi rem interdum sequatur, ut servitutes prædiorum quæ jura realia dicuntur comparatione facta ad alia mere personalia: non quia non ipsa quoque personæ competant, sed quia non alii competunt quam qui rem certam habeat. Qualitas autem moralis perfecta, Facultas nobis dicitur; minus perfecta, Aptitudo: quibus respondent in naturalibus, illi quidem actus, huic autem potentia.

V. Facultatem Iurisconsulti nomine Sui appellant: nos posthac jus proprie aut stricte dictum appellabimus: sub quo continentur Potestas, tum in se, quæ libertas dicitur, tum in alios, ut patria, dominica: Dominium, plenum sive minus pleno, ut ususfructus, jus pignoris: & creditum cui ex adverso respondet debitum.

VI. Sed hæc facultas rursum duplex est: Vulgaris scilicet quæ usus particularis causa comparata est, & Eminens, quæ superior est jure vulgari, utpote communitati competens in partes & res partium boni communis causa. Sic regia potestas sub se habet & patriam & dominicam potestatem: sic in res singulorum majus est dominium regis ad bonum commune, quam dominorum singularium: sic reipublicæ quisque ad usus publicos magis obligatur quam creditori.

VII. Apti-

VII. Aptitudinem vero ἀξίαν, id est dignitatem vocat Aristoteles. Michael Ephesius id quod secundum eam æquale dicitur, interpretatur τὸ προσαρμόζον & τὸ πρέπον, *id quod convenit.* 5. Nic.

VIII. Facultatem respicit justitia Explotrix, quæ proprie aut stricte justitiæ nomen obtinet, συναλλακτικὴ Aristoteli, nimis arcto vocabulo: nam ut possessor meæ rei eam mihi reddat, non est ἐκ συναλλάγματος, & tamen ad eandem hanc justitiam pertinet: itaque ἐπανορθωτικὴν idem felicius dixit. Aptitudinem respicit Attributrix, quæ Aristoteli διανεμητικὴ, comes earum virtutum quæ aliis hominibus utilitatem adferunt, ut liberalitatis, misericordiæ, providentiæ rectricis. Quod vero idem Aristoteles ab expletrice ait respici proportionem simplicem, quam ἀριθμητικὴν vocat; ab attributrice autem comparatam, quam γεωμετρικὴν appellat, quæ sola apud Mathematicos nomen habet proportionis; ex eorum genere est quæ sæpe locum habent, non semper: neque vero per se justitia expletrix ab attributrice differt tali proportionum usu, sed materia circa quam versatur, ut jam diximus. Itaque & contractus societatis expletur proportione comparata, & si unus tantum aptus inveniatur ad munus publicum, non alia quam simplici commensione attributio fiet. Neque magis verum est quod â nonnullis dicitur, attributricem versari circa res communes, expletricem circa res singulorum. Contra enim si quis de re sua legare velit, attributrice justitia uti solet: & civitas quæ de communi reddit quod civium quidam in publicum impenderunt, nonnisi expletricis justitiæ officio fungitur. Recte hoc discrimen notatum a Cyri magistro. nam cum Cyrus puero minori minorem tunicam sed alienam attribuisset, & majori contra majorem, docuit eum magister: ὅτι ὁπότε μὲν καθεσταθείη τοῦ ἁρμόττοντος κριτής, οὕτω δέοι ποιεῖν. ὁπότε δὲ κρῖναι δέοι ὁποτέρου ὁ χιτὼν εἴη, τοῦτο σκεπτέον τίς κτῆσις δικαία ἐστί, πότερα τὸν βίᾳ ἀφελόμενον ἔχειν, ἢ τὸν ποιησάμενον ἢ πριάμενον κλήσασθαι: *Tunc quidem ubi constitutus esset arbitrator ejus quod cuique conveniret, ita agendum esse. at ubi judicandum esset utrius esset tunica, id spectandum utra possessio justior, eumne rem habere qui vi abstulisset, an qui fecisset aut emisset.*

IX. Est & tertia juris significatio quę idē valet quod Lex, quoties vox legis largissime sumitur, ut sit Regula actuum moralium obligans ad id quod rectum est. Obligationem requirimus: nam consilia & si qua sunt alia præscripta, honesta quidem sed non obligantia, legis aut juris nomine non veniunt. Permissio autem proprie non actio est legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo cui permittitur obligat ne impedimentum ponat. Diximus autem, ad rectum obligans, non simpliciter ad justum, quia jus hac notione, non ad solius justitiæ, qualem exposuimus, sed & aliarum virtutum materiam pertinet. Attamen ab hoc jure, quod rectum est, laxius justum dicitur. Iuris ita accepti optima partitio est quæ apud Aristotelem exstat, ut sit aliud jus naturale, aliud voluntarium, quod ille legitimum vocat, legis vocabulo strictius posito: interdum & τὸ ἐν τάξει, constitutum. Idem discrimen apud Hebræos reperire est, qui cum distincte loquuntur, jus naturale vocant מצות jus constitutum חקים quorum illud δικαιώματα, hoc ἐντολὰς solent vertere Hellenistæ.

X. Ius naturale est dictatum rectæ rationis indicans, actui alicui, ex ejus convenientia aut disconvenientia cum ipsa natura rationali, inesse moralem turpitudinem aut necessitatem moralem, ac consequenter ab auctore naturæ Deo talem actum aut vetari aut præcipi. Actus de quibus tale exstat dictatum, debiti sunt aut illiciti per se, atque ideo à Deo necessario præcepti aut vetiti intelliguntur: qua nota distat hoc jus non ab humano tantum jure, sed & à divino voluntario, quod non ea præcipit aut vetat, quę per se ac suapte natura aut debita sunt aut illicita, sed vetando illicita, præcipiendo debita facit. Ad juris autem naturalis intellectum, notandum est quædam dici ejus juris non proprie, sed ut scholæ loqui amant, reductive, quibus jus naturale non repugnat, sicut justa modo diximus appellari ea quæ injustitia carent. interdum etiam per abusionem ea quæ ratio honesta aut oppositis meliora esse indicat, etsi non debita, solent dici juris naturalis. Sciendum præterea jus naturale non de iis tantum agere quæ citra voluntatem humanam existunt, sed de multis etiam quæ voluntatis humanæ actum consequuntur. Sic dominium, quale nunc in usu est, voluntas humana introduxit: at eo introducto nefas mihi esse id arripere te invito quod tui est dominii ipsum indicat jus naturale; quare furtum naturali jure prohibitum dixit Paulus Iurisconsultus, natura turpe Vlpianus, Deo displicere Euripides his in Helena versibus:

L. 1. D. de Furtis. L. Probrum. D. de verb. significat.

Namque odit ipse vim Deus: nec divites
Nos esse rapto, sed probe partis cupit.
Spernenda, si non jure veniat, copia est.
Communis æther hominibus, tellus quoque,
In qua ampliare cuique sic fas est domum,
Vt ab alienis rebus ac vi temperet.

Est autem jus naturale adeo immutabile, ut ne à Deo quidem mutari queat. Quanquam enim immensa est Dei potentia, dici tamen quędam possunt ad quæ se illa non extendit, quia quæ ita dicuntur, dicuntur tantum, sensum autem qui rem exprimat nullum habent; sed sibi ipsis repugnant: Sicut ergo ut bis duo non sint quatuor ne à Deo quidem potest effici, ita ne hoc quidem, ut quod intrinseca ratione malum est, malum non sit. Et hoc est quod significat Aristoteles, cum dicit: ἔνια εὐθὺς ὠνόμασται συνειλημμένα μετὰ τῆς φαυλότητος. Nam ut esse rerum postquam sunt & qua sunt aliunde non pendet, ita & proprietates quæ esse illud necessario consequuntur. talis autem est malitia quorundam actuum comparatorum ad naturam sana ratione utentem. Itaque & Deus ipse secundum hanc normam de se judicari patitur, ut videre est Gen. XVIII, 25. Esai. V. 3. Ezech. XVIII, 25. Ierem. II, 9. Mich. VI, 2. Rom. II, 6. III, 6. Fit tamen interdum ut in his actibus de quibus jus naturæ aliquid constituit, imago quædam mutationis fallat incautos, cum revera non jus naturæ mutetur quod immutabile est, sed res de qua jus naturæ constituit, quæque mutationem recipit. Exempli gratia: si creditor quod ei debeo acceptum ferat, jam solvere non teneor, non quia jus naturæ desierit præcipere solvendum quod debeo, sed quia quod debebam deberi desiit. ut enim recte in Epicteto Arrianus: οὐκ ἀρκεῖ τὸ δανείσασθαι πρὸς τὸ ὀφείλειν, ἀλλὰ δεῖ προσμένειν

καὶ τὸ

καὶ τὸ ἐπιμένειν ἐπὶ τῷ δανείῳ καὶ μὴ διαλελύσθαι αὐτό : *non sufficit ut debeatur pecunia, datam esse mutuam, sed oportet ut & maneat adhuc indissoluta mutui obligatio.* Ita si quem Deus occidi præcipiat, si res alicujus auferri, non licitum fiet homicidium aut furtum, quæ voces vitium involvunt; sed non erit homicidium aut furtum quod vitæ & rerum supremo domino auctore fit. Sunt & quædam juris naturalis non simpliciter, sed pro certo rerum statu: sic communis rerum usus naturalis fuit, quamdiu dominia introducta non erant; & jus suum per vim consequendi ante positas leges.

XI. Discrimen autem quod in Iuris Romani libris exstat, ut jus immutabile aliud sit quod animantibus cum homine sit commune, quod arctiori significatu vocant jus naturæ, aliud hominum proprium, quod sæpe jus gentium nuncupant, usum vix ullum habet. Nam juris proprie capax non est nisi natura præceptis utens generalibus, quod recte vidit Hesiodus:

Τόνδε γὰρ ἀνθρώποισι νόμον διέταξε Κρονίων:
Ἰχθύσι μὲν καὶ θηρσὶ καὶ οἰωνοῖς πετεηνοῖς
Ἐσθέμεν ἀλλήλους· ἐπεὶ οὐ δίκη ἐστὶ μετ' αὐτοῖς.
Ἀνθρώποισι δ' ἔδωκε δίκην ἣ πολλὸν ἀρίστη.
Humano generi nam lex datur ab Iove summo:
Quippe feræ, pisces, avium genus altivolantum
Mutua se vertunt in pabula, juris egentes.
Iustitia at nobis, quæ res est optima cessit.

In equis, in leonibus justitiam non dicimus, inquit Cicero de Officiis primo. Plutarchus in vita Catonis majoris, νόμῳ μὲν γὰρ καὶ δικαίῳ πρὸς ἀνθρώπους μόνον χρῆσθαι πεφύκαμεν: *lege & justitia adversus homines tantum natura utimur.* Lactantius lib. v. *In omnibus enim videmus animalibus quæ sapientia carent conciliatricem sui esse naturam. Nocent enim aliis ut sibi prosint. nesciunt enim quia malum est nocere. Homo vero quia scientiam boni & mali habet, abstinet se a nocendo etiam cum incommodo suo.* Polybius cum narrasset quibus initiis primum convenissent homines, addit, si quis in parentes aut beneficos injurius fuisset fieri non potuisse quin id cæteri ægre ferrent, ratione addita: τοῦ γὰρ γένους τῶν ἀνθρώπων ταύτῃ διαφέροντος τῶν ἄλλων ζώων ᾗ μόνοις αὐτοῖς μέτεστι νοῦ καὶ λογισμοῦ, φανερὸν ὡς οὐκ εἰκὸς παρατρέχειν αὐτοὺς τὴν προειρημένην διαφορὰν, καθάπερ ἐπὶ τῶν ἄλλων ζώων, ἀλλ' ἐπισημαίνεσθαι τὰ γινόμενα καὶ δυσαρεστεῖσθαι τοῖς παροῦσι. Lib. VI. *Quoniam enim humanum genus hoc aliis animantibus distat, quod mente ac ratione utitur, omnino credibile nō est tam alienum à natura sua actum ab ipsis dissimulatum iri, ut in aliis animantibus: sed quod factum est, revocatū iri ad animum cum offensæ significatione.* Quod si quando brutis animantibus justitia tribuitur, id fit improprie ex quadam in ipsis umbra rationis atque vestigio. An vero actus ipse de quo jus naturæ constituit, sit nobis communis cum aliis animantibus, ut prolis educatio, an nobis proprius, ut Dei cultus, ad juris ipsam naturam nihil refert.

XII. Esse autem aliquid juris naturalis probari solet tum ab eo quod prius est, tum ab eo quod posterius. quarum probandi rationum illa subtilior est, hæc popularior. A priori, si ostendatur rei alicujus convenientia aut disconvenientia necessaria cum natura rationali ac sociali: à posteriori vero, si non certissima fide, certe probabiliter admodū, juris naturalis esse colligitur id quod apud omnes gentes, aut moratiores omnes tale esse creditur. Nam uni-

versalis effectus universalem requirit causam: talis autem existimationis causa vix ulla videtur esse posse præter sensum ipsum communis qui dicitur. Hesiodi est dictum à multis laudatum:

> Φήμη δ' οὔτις πάμπαν ἀπόλλυται, ἥντινα πολλοὶ
> Λαοὶ φημίζουσι.
> *Non etenim penitus vana est sententia, multi*
> *Quam populi celebrant.*

τὰ κοινῇ φαινόμενα πιστὰ, *quæ communiter ita videntur fida sunt*, ajebat Heraclitus statuens λόγον τὸν ξυνὸν optimum esse veritatis κριτήριον. Aristoteles: κράτιστον πάντας ἀνθρώπους φαίνεσθαι συνομολογοῦντας τοῖς ῥηθησομένοις: *potentissima probatio est, si in id quod dicimus omnes consentiant*. Et Cicero: *In re consensio omnium gentium jus naturæ putanda est*. Seneca; *Argumentum veritatis est aliquid omnibus videri.* Quintilianus; *Pro certis habemus ea in quæ communi opinione consensum est.* Non frustra autem dixi gentes moratiores. Nam, ut recte notat Porphyrius, τινὰ τῶν ἐθνῶν ἐξηγρίωται ἐξ ὧν οὐ προσήκει τοὺς εὐγνώμονας τῆς ἀνθρωπίνης κατὰ ψεύδεσθαι φύσεως: *quædam nationes efferatæ sunt, & factæ inhumanæ, ex quibus non oportet ab æquis judicibus æstimatione facta humanæ naturæ convitium fieri.* Andronicus Rhodius: παρ' ἀνθρώποις τοῖς τε ὀρθῶς καὶ ὑγιῶς ἔχουσιν, ἐστὶ δίκαιον ἀκίνητον, ὃ φυσικὸν λέγεται. εἰ δὲ τοῖς νοσοῦσι τὰς φρένας καὶ διεστραμμένοις οὐ δοκεῖ δίκαιον, οὐδὲν διαφέρει. οὐδὲ γὰρ ὁ λέγων τὸ μέλι γλυκὺ εἶναι ψεύδεται, διότι τοῖς νοσοῦσιν οὐ τοιοῦτον δοκεῖ. *Apud homines recta sanaque mente præditos immutabile est jus illud naturæ quod dicitur: Quod si his, qui morbido distortoque sunt animo, aliter videtur, nihil id ad rem pertinet. Nam nec mentitur qui mel dulce esse dicit, ideo quod ægrotis aliter videatur.* A quibus non abit Plutarchi illud vita Pompeji. φύσει μὲν ἄνθρωπος οὔτε γέγονεν, οὔτ' ἔστιν ἀνήμερον ζῶον οὐδ' ἄμικτον, ἀλλ' ἐξίσταται τῇ κακίᾳ παρὰ φύσιν χρώμενος, ἔθεσι δὲ καὶ τόπων καὶ βίου μεταβολαῖς ἐξημεροῦται. *natura quidem nullus hominū aut est aut fuit ferum atque insociabile animal, sed efferatur ubi extra naturæ modum peccare assuescit, rursumque alia consuetudine vitæque & locorum mutatione redit ad mansuetudinem.* Aristoteles descriptionem hominis ex eo quod ipsi proprium est hanc facit: ἄνθρωπος, ζῶον ἥμερον φύσει: *homo animal est suapte natura mansuetum.* Idem alibi: δεῖ δὲ σκοπεῖν ἐν τοῖς κατὰ φύσιν ἔχουσι μᾶλλον τὸ φύσει, καὶ μὴ ἐν τοῖς διεφθαρμένοις: *quid naturale sit spectandum in his quæ bene secundum naturam se habent, non in depravatis.*

1. Tusc. | Epist. 117. | Top. v. 2. | Pol. 1, v.

XIII. Alteram iuris speciem esse diximus jus voluntariū, quod ex voluntate originem ducit: estque vel humanum vel divinum.

XIV. Ab humano incipiemus, quia id pluribus innotuit. est ergo hoc vel civile, vel latius patens, vel arctius. Civile est quod à potestate civili proficiscitur. Potestas civilis est quæ civitati præest. Est autem Civitas cœtus perfectus liberorum hominum, juris fruendi & communis utilitatis causa sociatus. Ius arctius patens & ab ipsa potestate civili non veniēs, quanquam ei subditum, varium est, præcepta patria, dominica; & si qua sunt similia in se continens. Latius autem patens est jus Gentium, id est quod Gentium omnium aut multarum voluntate vim obligandi accepit. Multarum addidi, quia vix ullum jus reperitur extra jus naturale, quod ipsum quoque gentium dici solet, omnibus gentibus commune. Imo sæpe in una parte orbis terrarum est jus gentium quod alibi non est, ut de captivitate ac postliminio suo loco dicemus. Probatur autem hoc jus gentium pari modo quo jus non scriptum civile, usu continuo & testimonio peritorum. Est enim hoc jus, ut recte notat Dio Chryso-

Chrysostomus, εὕρεμα ἐστὶ καὶ χρόνου, *repertum temporis & usus.* Atque in eā rem maximum nobis usum prębent illustres annalium conditores.

XV. Ius voluntarium divinum quod sit, satis ex ipso vocum sono intelligimus: id nimirum quod ex voluntate divina ortum habet. quo discrimine à jure naturali, quod item divinum dici posse diximus, internoscitur. In hoc jure locum habere potest, quod nimium indistinctè dicebat Anaxarchus, non ideo id Deum velle, quia justum est, sed justum esse, id est jure debitum, quia Deus voluit. Hoc autem jus aut datum est humano generi, aut populo uni. Humano generi ter jus datum à Deo reperimus: statim post hominem conditum, iterum in restauratione humani generis post diluvium, postremo in sublimiori restauratione per Christum. Tria hæc jura haud dubie omnes homines obligant, ex quo, quantum satis est ad eorum notitiam pervenerunt.

XVI. Ex omnibus populis unus est, cui peculiariter Deus jura dare dignatus est, populus scilicet Hebræus, quem sic alloquitur Moses Deut. IV, 7. *Quæ gens tam magna cui Dei propinqui sicut Dominus Deus noster ad omnia vota quæ ei facimus? quæ gens tam magna, cui sint constitutiones & jura æqua, qualis est lex hæc tota, quam ego hodie coram vobis propono?* Psalmographus Psalmo CXLVII, qui in Latinis exemplaribus est CXLIX; *Indicat Deus verba sua Iacobo, constitutiones ac jura sua Israeli. non ita fecit genti ulli: ideo jura ista non noverunt.* Nec dubitandum, quin fallantur Iudæorum illi (quos inter Tryphon in disputatione cum Iustino) qui existimant etiam alienigenis, si salvi esse vellent, subeundum fuisse legis Hebraicæ jugum. Neque enim eos obligat lex quibus data non est. At quibus data sit lex ipsa loquitur: *Audi Israel.* & passim fœdus cum ipsis ictum, ipsi in peculiarem Dei populum adsciti dicuntur: quod verum esse agnoscit & ex loco Deuteronomii XXXIII, 4, probat Maimonides. Quin inter ipsos Hebræos vixerunt semper aliqui exteri homines εὐσεβεῖς καὶ σεβόμενοι τὸν Θεὸν, qualis Syrophœnissa Matth. XV, 22. qualis ille Cornelius Actor, X, 2. τῶν σεβομένων ἑλλήνων, Act. XVIII, 4. Hebraice חסירי אומות pii ex gentibus, ut legitur titulo Thalmudico de Rege. Talis qui est in lege dicitur בן-נכר Levit. XXII, 25. גר ותושב Lev. XXV, 47. ubi Chaldæus dixit incolam incircumcisum. Hi, ut narrant ipsi Hebræorum magistri, leges Adamo & Noæ datas servare tenebantur, abstinere ab idolis & sanguine, & aliis quæ infra suo loco memorabuntur, at non item leges proprias Israëlitarum. Itaque cum Israëlitis non liceret vesci carne bestiæ quæ fato suo periisset, peregrinis tamen inter ipsos viventibus id licebat, Deut. XIV, 21. Nisi quod quibusdam legibus specialiter expressum est, ut incolæ iis non minus quam indigenæ teneantur. Extraneis etiam qui aliunde advenirent, neque institutis Hebraicis subjicerentur, in templo Hierosolymitano licuit Deum adorare, & victimas offerre, stantibus tamen in loco peculiari ac separato à statione Israëlitarum, I Regum qui Latinis III Regum VIII, 41. II Macc. III, 35. Ioh. XII, 20. Act. VIII, 27. Neque Elisæus Naamani Syro, neque Ionas Ninivitis, neque Daniel Nabuchodonosoro, neque Prophetæ alii Tyriis, Moabitis, Ægyptiis ad quos scribunt, unquam significarunt opus ipsis esse ut Mosis le-

gem ſuſciperent. Quod de tota lege Moſis dixi, idem & de circumciſione, quæ legis quaſi introitus erat, dictum volo. Hoc tantum intereſt, quod lege Moſis Iſraëlitæ ſoli tenebantur, circumciſionis autem lege tota Abrahami poſteritas: unde Idumæos à Iudæis coactos circumciſionem ſuſcipere in hiſtoriis Hebræorum & Græcorum legimus. Quare qui populi extra Iſraëlitas circumciſi ſunt (ſunt autem complures, quorum Herodotus, Strabo, Philo, Iuſtinus, Origenes, Clemens Alexandrinus, Epiphanius, Hieronymus, meminerunt) eos credibile eſt ab Iſmaele, aut ab Eſauo, aut ex Cethuræ poſteris veniſſe. Cæterum in aliis omnibus locum habebat Pauli illud, Rom.II,14. *Cum gentes quæ legem non habent, natura ſuapte* (id eſt moribus ex primævo fonte manantibus: niſi quis malit illud *natura* referre ad præcedentia, ut opponantur Gentes Iudæis quibus ſtatim natis lex inſtillabatur) *faciunt ea quæ legis ſunt; iſti legem non habentes ſibi ſunt lex: ut qui oſtendant ipſum opus legis mentibus ſuis inſcriptum, ſimul teſtimonium reddente ipſorum conſcientia & cogitationibus ſeſe mutuo accuſantibus aut etiam excuſantibus.* Et illud ibidem 26. *Si præputium* (id eſt præputiatus homo) *obſervet mandatum legis, nõne præputium illius pro circumciſione reputabitur?* Bene ergo in Ioſephi hiſtoria Ananias Iudæus Izaten Adiabenum (Ezaten hunc Tacitus vocat) docebat etiam citra circumciſionem Deum recte coli & propitium haberi poſſe. Nam quod extranei multi circumciſi ſunt, & per circumciſionem legi ſe obligarunt (ut explicat Paulus Gal. v. 3.) id fecerunt partim ut jus civitatis adipiſcerentur (nam proſelyti, qui Hebræis גרי צדק hoſpites juſtitiæ, pari jure erant cum Iſraëlitis, Num. xv, 15.) partim ut earum promiſſionum eſſent participes quæ non communes humano generi, ſed Hebræo populo erant peculiares: quamquam non negem poſterioribus ſæculis acceſſiſſe etiam in nonnullis pravam opinionem quaſi extra Iudaïſmum ſalus non eſſet. Hinc colligimus nulla parte legis Hebrææ, qua lex eſt proprie, nos obligari, quia obligatio extra jus naturæ venit ex voluntate legem ferentis. Deum autem voluiſſe, ut alii quam Iſraëlitę iſta lege tenerentur, nullo indicio poteſt deprehendi. Non igitur, nos quod attinet, probanda eſt ulla legis abrogatio: nam nec abrogari potuit eorum reſpectu quos nunquam obſtrinxit. Sed ab Iſraëlitis ablata eſt obligatio, quoad ritualia quidem, ſtatim poſtquam lex Euangelii cœpit promulgari; quod Apoſtolorum principi clare fuit revelatum, Act.x,15. quoad cætera vero, poſtquam populus ille per excidium urbis & deſolationem præciſam ſine ſpe reſtitutionis populus eſſe deſiit. Nos vero alienigenæ non id Chriſti adventu conſecuti ſumus, ut Moſis lege non teneremur, ſed ut qui antea ſpem tantum ſatis obſcuram in Dei bonitate poſitam habere poteramus, nunc diſerto fœdere fulciamur, utque in unam Eccleſiam coaleſcere poſſimus cum Hebræis filiis Patriarcharum, ſublata ipſorum lege, quo velut interſepimento à nobis diſtinebantur. Eph.II,14.

Ant. lib. xx, c. 2.

XVII. Cum ergo directam obligationem lex per Moſem data in nos inducere non poſſit, ut jam oſtendimus, videamus ecquem alium uſum habere poſſit, tum in hac de jure belli, tum in ſimilibus aliis quęſtionibus. Id enim ſcire ad multa refert. Primum ergo oſtendit lex Hebræa, id quod ea lege præcipitur non eſſe contra jus

jus naturæ. Nam cum jus naturæ, ut ante diximus, sit perpetuum atque immutabile, non potuit à Deo, qui injustus nunquam est, quicquam adversus id jus præcipi. Adde quod lex Mosis vocatur immaculata & recta, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 8. & Apostolo Paulo sancta, justa, bona, Rom. VII, 12. De præceptis loquor. nam de permissis distinctius agendum est. permissio enim quæ lege fit (nam quæ nudi est facti & impedimenti remotionem significat huc non pertinet) aut plena est, quæ jus dat ad aliquid omnino licite agendum; aut minor plena, quæ tantum impunitatem dat apud homines & jus ne quis alius impedire licite possit. Ex prioris generis permissione non minus quam ex præcepto sequitur id de quo lex agit contra jus naturæ non esse. De posteriori genere aliter se res habet. Sed raro locum habet hæc collectio: quia cum permittentia verba sint ambigua, magis ex jure naturæ interpretari nos convenit utrius generis sit permissio, quam ex permissionis modo ad jus naturæ argumentando procedere. Huic primæ observationi affinis est altera, licere nunc his qui imperium inter Christianos obtinent, leges ferre ejus sensus cujus sunt leges per Mosem datæ, nisi si quæ sint leges, quarum tota substantia ad tempus Christi exspectati & Euangelii nondum revelati pertineat, aut nisi Christus ipse contrarium aut in genere aut in specie constituerit. Nam his tribus causis demptis nulla potest alia excogitari, cur quod olim Mosis lege fuit constitutum nunc sit extra ea quæ licent. Tertia observatio hæc sit: quicquid ad eas virtutes pertinens quas Christus à suis discipulis exigit, lege Mosis præceptum est, id nunc etiam, si non & amplius, à Christianis præstandum. Fundamentum hujus observationis est, quod quæ virtutes à Christianis exiguntur, ut humilitas, patientia, dilectio, exiguntur in majore gradu quam statu legis Hebraicæ exigebantur: idque merito; quia etiam promissiones cœlestes in Euangelio multo clarius proponuntur. Hinc lex vetus comparatione Euangelii dicitur fuisse nec perfecta, nec ἄμεμπτος, Hebr. VII, 19. VIII, 7. & legis finis dicitur Christus. Rom. X, 5. lex autem manuductrix ad Christum, Gal. III, 25. Sic lex vetus de sabbato & altera de decimis monstrant Christianos obligari, ne minus septima temporis parte ad cultum divinum, nec minus fructuum decima in alimenta eorum qui in sacris rebus occupantur, aut similes pios usus seponant.

CAPUT II.

An bellare unquam justum sit.

I. Ius naturæ bello non repugnare probatur rationibus:
II. Historia:
III. Consensu.
IV. Ius gentium non repugnare bello probatur.
V. Ius divinum voluntarium ante Euangelii tempus bello non repugnare probatur. cum solutione objectionum.
VI. Ad quæstionem, an bellum cum jure Euangelico pugnet, præmonita.
VII. Argumenta pro negante sententia ex sacris literis.
VIII Solutio argumentorum ex sacris literis pro parte ajente.
IX. Examinatur veterum Christianorum circa hanc rem consensio.

VIsis juris fontibus, ad primam ac generalissimam veniamus quæstionem, quæ hæc est, an bellum aliquod justum sit, sive, an

ve, an bellare unquam liceat. Hæc autem ipſa quæſtio, ut & aliæ quæ deinceps ſequentur, ad jus naturæ primum exigenda eſt. M. Tullius Cicero tum tertio de Finibus, tum aliis in locis, ex Stoicorum libris erudite diſſerit eſſe quædam prima naturæ, Græcis τὰ πρῶτα κατὰ φύσιν, quædam conſequentia, ſed quæ illis primis præferenda ſint. Prima naturæ vocat, quod ſimulatque natum eſt animal, ipſum ſibi conciliatur & commendatur ad ſe conſervandum, atque ad ſuum ſtatum & ad ea quæ conſervantia ſunt ejus ſtatus diligenda: alienatur autem ab interitu iiſque rebus quæ interitum videantur afferre. Hinc etiam ait fieri ut nemo ſit, quin cum utrumvis liceat, aptas malit & integras omnes partes corporis, quam eaſdem uſu imminutas aut detortas habere: primumque eſſe officium ut ſe quis conſervet in naturæ ſtatu, deinceps ut ea teneat quæ ſecundum naturam ſint, pellatque contraria. At poſt hæc cognita ſequi notionem convenientiæ rerum cum ipſa ratione quæ corpore eſt potior; atque eam convenientiam, in qua honeſtum ſit propoſitum, pluris faciendam quam ad quæ ſola primum animi appetitio ferebatur; quia prima naturæ commendent nos quidem rectæ rationi, ſed ipſa recta ratio carior nobis eſſe debeat quam illa ſint à quibus ad hanc venerimus. Hæc cum vera ſint & ab omnibus qui judicio ſano ſunt prædití, facile ſine alia demonſtratione aſſenſum impetrent; ſequitur in examinando jure naturæ primum videndum quid illis naturæ initiis congruat, deinde veniendum ad illud, quod quanquam poſt oritur, dignius tamen eſt; neque ſumendum tantum, ſi detur, ſed omni modo expetendum. Hoc ipſum vero, quod honeſtum dicimus, pro materiæ diverſitate, modo (ut ita dicam) in puncto conſiſtit, ut ſi vel minimum inde abeas, ad vitium deflectas; modo liberius habet ſpatium, ita ut & fieri laudabiliter & ſine turpitudine omitti aut aliter fieri poſſit, ferme quomodo ab hoc eſſe ad hoc non eſſe ſtatim fit tranſitus; at inter aliter adverſa, ut album & nigrum, reperire eſt aliquid interpoſitum, ſive mixtum, ſive reductum utrinque. Et in hoc poſteriori genere maxime occupari ſolent leges tum divinæ tum humanæ, id agendo ut, quod per ſe laudabile tantum erat, etiam deberi incipiat. Supra autem diximus, de jure naturæ cum quæritur, hoc quæri, an fieri aliquid poſſit non injuſte: injuſtum autem id demum intelligi quod neceſſariam cum natura rationali ac ſociali habet repugnantiam. Inter prima naturæ nihil eſt quod bello repugnet, imo omnia potius ei favent. nam & finis belli, vitæ membrorumque conſervatio & rerum ad vitam utilium aut retentio aut acquiſitio illis primis naturæ maxime convenit. & vi ad eam rem ſi opus ſit uti, nihil habet à primis naturæ diſſentaneum, cum animantibus ſingulis vires ideo ſint à natura attributæ, ut ſibi tuendis juvandiſque ſufficiant. Xenophon, τὰ ζῶα ἐπίσανται τινὰ μάχην ἕκαστα, ἣν οὐδὲ παρ' ἑνὸς ἄλλου μαθόντα ἢ παρὰ τῆς φύσεως: *omnia animantium genera pugnam norunt aliquam, quam non aliunde quam a natura didicerunt.* In Halieuticon fragmento eſt: *Omnibus hoſtem*

Præſidiumque datum ſentire & noſcere teli
Vimque modumque ſui.

Horatius dixerat:

Dente lupus, cornu taurus petit. unde, niſi intus
Monſtratum?

Lucre-

Gell. XII. c. V.

Lucretius vero amplius:

Sentit enim vim quidque suam, qua possit abuti.
Cornua nota prius vitulo quam frontibus exstant:
Illis iratus petit atque infensus inurget.

Quem sensum Galenus sic exprimit. φαίνεται γοῦν ἕκαστον ἐκείνῳ τῷ μέρει τοῦ σώματος ἀμυνόμενον ὃ τῶν ἄλλων ὑπερέχει. μόσχος μὲν κυρίττων πρὶν φῦναι τὰ κέρατα, πῶλος δ' ἵππου λακτίζων, οὐδέπω στερεαῖς ταῖς ὁπλαῖς, ὥσπερ γε τὸ μὲν σκυλάκιον δάκνειν ἐπιχειροῦν, κἂν μηδέπω κρατεροὺς ἔχῃ τοὺς ὀδόντας. *Videmus animantium quodque eo ad sui tutelam uti quo maxime valet. Nam & vitulus nondum enatis cornibus ea parte minatur, & equuleus nondum firmatis ungulis calcitrat, & catellus dentibus nondum robustis morsicat.* Idem Galenus de usu partium, primo hominem animal esse ait ad pacem bellumque natum, cui arma quidem agnata non sint, sed apta armis parandis ac tractandis manus: qua etiam pro armis uti sponte sua nec aliunde id edoctos infantes videmus. Sic & Aristoteles de partibus animalium quarto, capite x. manum homini ait esse pro hasta, pro ense, & pro armis quibuslibet, quia omnia potest sumere ac tenere. Recta autem ratio ac natura societatis, quæ secundo ac potiore loco ad examen vocanda est, non omnem vim inhibet, sed eam demum quæ societati repugnat, id est quæ jus alienum tollit. Nam societas eo tendit ut suum cuique salvum sit communi ope ac conspiratione. Quod facile intelligi potest locum habiturum; etiamsi dominium (quod nunc ita vocamus) introductum non esset. nam vita, membra, libertas sic quoque propria cuique essent, ac proinde non sine injuria ab alio impeterentur. sic & rebus in medio positis uti, & quantum natura desiderat eas absumere, jus esset occupantis: quod jus qui ei eriperet faceret injuriam. Hoc ipsum autem nunc postquam ex lege aut usu dominium formam suam accepit, multo intelligitur facilius: quod exprimam Tullii verbis: *Ut si unumquodque membrum sensum suum haberet, ut posse putaret se valere si proximi membri valetudinem ad se traduxisset, debilitari & interire totum corpus necesse est: sic si unusquisque nostrum rapiat ad se commoda aliorum, detrahatque, quod cuique possit, emolumenti sui gratia, societas hominum & communitas evertatur necesse est: nam sibi ut quisque malit quod ad usum vitæ pertineat quam alteri acquiri, concessum est non repugnante natura. illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Non est ergo contra societatis naturam sibi prospicere, atque consulere, dum jus alienum non tollatur: ac proinde nec vis quæ jus alterius non violat injusta est: quod idem Cicero ita extulit. *Cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet superiore.* Idem alibi. *Quid est quod contra vim fieri sine vi posset?* Apud Ulpianum est: *Vim vi repellere licere Cassius scribit, idque jus natura comparatur. apparet autem, inquit, ex eo arma armis repellere licere.* Ovidius dixerat:

Armaque in armatos sumere jura sinunt.

De Officiis III.

Epist. Fam. XII, 3.
L. 1. §. vim vi. D. de vi & vi armata.

II. Id quod dicimus, non omne bellum juri naturæ adversari, probatur amplius ex sacra historia. Nam cum adversus Reges quatuor qui Sodoma diripuerant Abrahamus cum ministris ac federatis suis armatus victoriam reportasset, Deus per sacerdotem suum Melchisedecum factum ejus probavit. Ita enim illi Melchisedecus:

ſedecus: *Laus ſit Deo altiſſimo qui tradidit hoſtes tuos in manum tuam.* Gen. XIV, 20. At ceperat arma Abrahamus, ut ex hiſtoria apparet, ſine ſpeciali Dei mandatu: fretus igitur jure naturæ vir non ſanctiſſimus tantum, ſed & ſapientiſſimus, etiam extraneorum Beroſi atque Orphei teſtimonio. Hiſtoria ſeptem populorum quos Iſraelitis exſcindendos Deus tradidit non utar: fuit enim ibi mandatum ſpeciale ad exſequendam rem à Deo judicatam in populos maximorum criminum reos: unde hæc bella in ſacris literis Dei bella proprie nominantur, quippe Dei juſſu non humano arbitrio ſuſcepta. Ad rem magis pertinet quod Amalecitas vim ſibi inferentes Hebræi ducibus Moſe ac Ioſua armis repulerunt. Exod. XVII. quod Deus ante factum non juſſerat, poſt factum probavit. Sed & leges generales ac perpetuas de modo gerendi belli Deus populo ſuo præſcripſit Deut. XX, 10, 15. eo ipſo oſtendens juſtum bellum etiam ſine mandatu ſpeciali ſuo eſſe poſſe. nam aperte ibidem cauſam ſeptem populorum ab aliorum populorum cauſa diſtinguit: ac cum de juſtis cauſis belli ſuſcipiendi nihil ibidem edicat, eo ipſo oſtendit eas naturaliter ſatis eſſe manifeſtas: qualis cauſa tuendorum finium in bello Iephtæ adverſus Ammonitas, Iud. XI. violatorum legatorum in bello Davidis adverſus eoſdem, II. Sam. X. Simul notandum quod dicit divinus ad Hebræos ſcriptor, Gedeonem, Baracum, Samſonem, Iephten, Davidem, Samuelem, atque alios per fidem debellaſſe regna, invaluiſſe in bello, exercitus exterorum vertiſſe in fugam, XI, 33. 34. quo loco, ut iſtius diſſertationis ſeries docet, in fidei nomine includit perſuaſionem qua id quod fit Deo placere creditur. Sic & Davidem ſapiens femina ait præliari Dei prælia, I. Sam. XXV, 28, id eſt pia ac juſta.

III. Probatur idem quod dicimus omnium gentium ac præcipue ſapientum conſenſione. De vi qua vita defenditur notus Ciceronis
Pro Milone. locus ipſi naturæ teſtimonium perhibens: *Eſt hæc non ſcripta, ſed nata lex, quam non didicimus, accepimus, legimus, verum ex natura ipſa arripuimus, hauſimus, expreſſimus, ad quam non docti, ſed facti, non inſtituti, ſed imbuti ſumus: ut ſi vita noſtra in aliquas inſidias, ſi in vim, in tela aut latronum aut inimicorum incidiſſet, omnis honeſta ratio eſſet expediendæ ſalutis.* Item: *Hoc & ratio doctis, & neceſſitas barbaris, & mos gentibus, & feris natura*
L. Itaque D. ad l. Aquil. *ipſa præſcripſit, ut omnem ſemper vim, quacunque ope poſſent a corpore, à capite, à vita ſua propulſarent.* Cajus Iuriſconſultus: *adverſus pericu-*
L. ut vim D. de Iuſt. & jure. *lum naturalis ratio permittit ſe defendere.* Florentinus Iuriſconſultus: *jure hoc evenit ut quod quiſque ob tutelam corporis ſui fecerit, jure feciſſe*
De bello Iu. l. III. c. 25. *exiſtimetur.* Ioſephus: φύσεως γὰρ νόμος ἰσχυρὸς ἐν ἅπασι τὸ ζῆν ἐθέλειν. διὰ τοῦτο καὶ τοὺς φανερῶς ἀφαιρουμένους ἡμᾶς τούτου πολεμίους ἡγούμεθα. *Eſt enim naturæ lex illa quæ in omnibus valet, ut velint vivere, idque ipſum eſt quapropter eos qui vita manifeſte nos volunt ſpoliare, hoſtes cenſemus.* Adeoque manifeſtam æquitatem hoc habet, ut in beſtiis etiam, quæ juris non rem ipſam ut diximus, ſed umbram habent quandam, diſtinguamus inter vim quæ injuriam infert & quæ propulſat. Nam cum dixiſſet Vl-
L. 1. D. ſi quad. paup. f. d. §. Ait. & §. Cum arietes. pianus animal quod ſenſu, id eſt rationis uſu, caret, non poſſe injuriam feciſſe, mox tamen ſubjungit, cum arietes vel boves commiſiſſent & alter alterum occidiſſet, Q. Mutio auctore diſtinguendum, ut ſi quidem is periiſſet qui aggreſſus erat, ceſſaret actio; ſi is
Adde Ex. XXI, 28. qui non provocaverat, competeret actio. Cui explicando ſerviet illud

illud Plinii: *Leonum feritas inter se non dimicat, serpentum morsus non petunt serpentes: sed si vis inferatur, nulla est cui non sit ira, non sit anima injuriæ impatiens, & prompta, si noceas, ad se defendendum alacritas.*

IV. De jure naturali ergo, quod & gentium dici potest, satis constat eo bella non omnia improbari. Iure autem Gentium voluntario itidem non damnari bella satis nos docent historiæ, & omnium populorum leges ac mores. Imo jure gentium introducta esse bella dixit Hermogenianus: quod paulo aliter quam vulgo accipi solet interpretandum censeo: nempe ut certa bellorum forma à jure gentium sit introducta, quam formam quæ habeant bella ea peculiares ex jure gentium effectus consequantur: unde distinctio nascitur qua utendum nobis erit infra, in bellum solenne juris gentium, quod & justum id est plenum dicitur, & non solenne, quod tamen non ideo justum esse desinit, id est juri congruens. Nam aliis bellis modo æqua subsit causa, jus gentium non adsistit quidem, sed nec resistit, ut infra latius explicabitur. *Iure Gentium* (inquit Livius) *ita comparatum est, ut arma armis propulsentur.* Et Florentinus jus esse gentium ait, ut vim atque injuriam propulsemus, ut corpus nostrum tutemur.

L. Ex hoc jure. D. de just. & jure.

Lib. XLII.

L. ut vim D. de just. & jure.

V. De jure divino voluntario major est difficultas. Neque hic objiciat quisquam jus naturæ esse immutabile, ac proinde à Deo nihil in contrarium potuisse constitui. id enim verum est in iis quæ jus naturæ vetat aut præcipit; non in iis quæ jure naturæ licent tantum. nam quæ ejus sunt generis, cum proprie juris naturæ non sint, sed extra jus naturæ, & vetari possunt & præcipi. Solet ergo primum à nonnullis contra bellum adferri lex data Noæ ejusque posteris: ubi Deus sic loquitur, Gen. IX, 5, 6. *Quinetiam sanguinem vestrum, id est animarum vestrarum reposcam: ab omni bestia reposcam eum: atque etiam de manu hominis alterius, utpote fratris, reposcam hominis animam. Quisquis effuderit sanguinem hominis qui est in homine, sanguis ejus effundetur: quia hominem ad effigiem suam fecit Deus* Hic ergo quidam illud quod de reposcendo sanguine dicitur, generalissime intelligunt; & alterum de effundendo vicissim sanguine, comminationem esse volunt, non approbationem. quorum neutrum mihi se persuadet. Nam interdictum de sanguine non effundendo latius non patet quam quod in lege est, *Non occides*; quod neque capitalibus suppliciis, neque bellis obstitisse manifestum est. Lex ergo tam hæc quam illa non tam novi aliquid constituit quam jus naturæ prava consuetudine obliteratum declarat atque repetit. unde verba illa intelligenda sunt in eo sensu qui vitium includit: sicut homicidii nomine non quamvis hominis cædem intelligimus, sed destinatam & innocentis. Quod vero sequitur de sanguine vicissim effundendo, videtur mihi non factum nudum, sed jus continere. Rem ita explico. Natura non iniquum est ut quantum quisque fecit mali tantundem patiatur, juxta illud quod Rhadamanthi jus dicitur.

Εἴκε πάθοι τὰ κ' ἔρεξε δίκη κ' ἰθεῖα γένοιτο.

Quæ fecit si quisque ferat, jus fiet & æquum.

Seneca pater hanc sententiam sic retulit: *Iustissima patiendi vice quod quisque alieno excogitavit supplicio, excipit suo.* Ex hujus naturalis æquitatis sensu Cain parricidii sibi conscius dixerat, Gen. IV, 14.

Quis

Qui inveniet me interficiet me. Sed Deus primis illis temporibus aut ob hominum raritatem, aut quia paucis adhuc grassantibus minus opus erat exemplo, id quod naturaliter licitum videbatur edicto repressit, & contactum quidem ac commercium homicidæ defugi voluit, at vitam ei non eripi; quomodo & Plato in legibus constituit, & olim in Græcia usurpatum his versibus docet Euripides:

Καλῶς ἔθεντο ταῦτα πατέρες οἱ πάλαι.
Εἰς ὀμμάτων μὲν ὄψιν οὐκ εἴων περᾶν,
Οὐδ' εἰς ἀπάντημ', ὅς τις αἷμ' ἔχων κυρεῖ.
Φυγαῖσι δ' ὁσιοῦν, ἀνταποκτείνειν δὲ μή.
Quam bene parentum provida ætas statuerat,
Vt cogeretur de vita decedere
Hominumque visu cæde patrata nocens,
Fugaque lueret triste non leto scelus?

Lib. III. Quo & illud pertinet Thucydidis: εἰκὸς τὸ πάλαι τῶν μεγίστων ἀδικημάτων μαλακωτέρας κεῖσθαι αὐτὰς (τὰς ζημίας) παραβαινομένων δὲ τῷ χρόνῳ εἰς τὸν θάνατον αἱ πολλαὶ ἀνήκουσι. *Credibile est antiquitus quamvis gravium delictorum leves fuisse pœnas: sed cum eæ progressu temporis contemnerentur, ventum ad mortem.* Lactantius. *Adhuc enim videbatur nefas, quamvis malos, tamen homines, supplicio capitis afficere.* Ab uno facto illustri sumta conjectura divinæ voluntatis in legem ivit, ita ut Lamechus quoque simili facinore perpetrato impunitatē sibi ab hoc exemplo promiserit. Gen. IV, 24. At cum jam ante diluvium, gigantū ætate, promiscua invaluisset cædium licentia, instaurato post diluvium humano genere, ne mos idem invalesceret, severius occurrendum Deus censuit: & repressa prioris sæculi lenitate, quod natura non iniquum esse dictabat & ipse permisit, ut insons esset qui homicidam occidisset. quod postea institutis judiciis summas ob causas ad judices solos restrictum est; ita tamen ut moris pristini vestigium manserit in jure eius qui occisum sanguine proxime attingeret, etiam post Mosis legem, qua de re infra fusius agetur. Magnum habemus auctorem nostræ interpretationis Abrahamum, qui cum legem Noæ datam non ignoraret, arma sumsit in Reges quatuor, ut quæ plane crederet cum ea lege non pugnare. Sic & Moses Amalecitis populum oppugnantibus arma jussit opponi, naturæ scilicet jure usus: nam Deum de hac re speciatim consultum non apparet, Exod. XVII, 9. Adde jam quod capitalia supplicia nec in homicidas tantum, sed & in alios facinorosos usurpata apparet, non modo apud populos extraneos, sed apud ipsos pię doctrinę alumnos, Gen. XXXVIII, 24. Nimirum conjectura divinæ voluntatis ipsa naturali ratione adjuvante à similibus ad similia processerat, ut quod in homicidam constitutum erat, in alios quoque eximiè nocentes non iniquum videretur. Sunt enim quædam quæ vitæ æquiparantur, ut existimatio, pudor virginalis, fides matrimonii, aut sine quibus vita tuta esse non potest, ut imperii societatem continentis reverentia: adversum quæ qui faciunt, ii homicidis meliores non videntur. Huc pertinet vetus quæ apud Hebræos exstat traditio, leges plures Noę filiis datas à Deo quæ non omnes à Mose narratæ sint, quia satis erat ad ipsius institutum eas postea in lege peculiari Hebræorum esse comprehensas. Sic adversus nuptias incestas legem veterem quanquam à Mose suo loco non memo-

Lactant. lib. II.

memoratam exstitisse apparet Levit.XVIII. Inter ea autem quæ Noæ liberis Deus edixit hoc quoque ajunt fuisse, ut non homicidia tantum, sed & adulteria, & concubitus incesti, item violentæ rapinæ morte punirentur. Quod ipsum confirmant Iobi verba XXXI,11. Iam vero data per Mosem lex sanctionibus capitalibus rationes adjicit, quæ apud alios populos non minus quam apud Hebræum populum valent: ut Levit. XVIII,24,25,27,28. Psalm. CI,5. Prov.XX,8. Et peculiariter de homicidio dicitur terra non posse expiari nisi sanguine homicidæ fuso, Num. XXXV, 31, 33. Præterea absurdum cogitatu est Hebræo populo indultum, disciplinam & salutem publicam ac singulorum, munire pœnis capitalibus ac se bello tueri, cæteris autem regibus gentibusque idem eodem tempore non licuisse: neque tamen reges eos aut gentes unquam à Prophetis admonitos improbari à Deo usum capitalium suppliciorum ac bella omnia, sicut de aliis peccatis admoniti sæpe sunt. Imo contra quis non credat, cum lex Mosis de judiciis expressam habuerit divinæ voluntatis imaginem, recte ac pie facturas fuisse nationes quæ inde sibi exemplum peterent? quod certe Græcos, Atticos præsertim, fecisse credibile est: unde tanta in jure veteri Attico, & quod inde sumtum est Romano XII. tabularum cum legibus Hebreis similitudo est. Sufficere hæc videntur ut appareat legem Noæ datam non eum habere sensum quem volunt qui bella omnia eo argumento impugnant.

VI. Speciem majorem habent quæ ex Evangelio contra bellum adferuntur: in quibus examinandis non illud mihi sumam quod sumunt multi, in Euangelio extra præcepta credendi & sacramentorum nihil esse quod non sit juris naturalis. id enim quo sensu à plerisque sumitur, verum non puto. Illud libens agnosco, nihil nobis in Euangelio præcipi quod non naturalem habeat honestatem: sed non ulterius nos liberi legibus Christi quam ad ea ad quæ jus naturæ per se obligat, cur concedam non video. Et qui aliter sentiunt mirum quam sudent ut probent quę Euangelio vetantur ipso jure naturæ esse illicita, ut concubinatum, divortium, matrimonium cum pluribus feminis. Sunt quidem hæc ejusmodi ut eis abstinere honestius esse dictet ipsa ratio; at non talia ut absque lege divina nefas in illis appareat. Ad illud vero quod Christiana lex præcipit, ut alii pro aliis mortis periculo nos objiciamus, 1.Ioh.III, 16, quis dicat ipso naturæ jure nos obligari? Iustini dictum est: Τὸ κατὰ φύσιν ζῆν ἐνδέοντω πεπιστευκότος ἐστὶν: *secundum naturam vivere ejus est qui nondum credidit*. Sed ne illos quidem sequar qui aliud sibi sumunt non exiguum, Christum scilicet in tradendis præceptis quæ extant Matthæi V, & deinceps, interpretem tantum agere legis per Mosem datæ. Aliud enim sonant verba toties repetita, *Audistis dictum fuisse veteribus: Ego vero dico vobis*: quæ oppositio: sed & Syriaca & aliæ versiones, ostendunt illud *veteribus* significare, ad veteres, non à veteribus, ut *vobis* est ad vos non à vobis. Veteres autem illi non alii fuerunt quam qui Mosis tempore vivebant. nam quæ ut veteribus dicta recitantur, non legisperitorum sunt, sed Mosis, aut verbo tenus, aut sensu. *Non occides*, Exod.XX,30. *Quisquis occiderit tenebitur judicio*, Levit. XXI, 21. Num. XXXV, 16, 17, 30. *Non Mœchaberis*, Exod.XX, 30. *Quisquis*

quis dimiserit uxorem, det ei libellum divortii, Deut. XXIV, 1. *Non pejerabis, sed reddes Domino, quæ juraveris*, Exod. XX, 7. Num. XXX, 2. *Oculum pro oculo, dentem pro dente* (supple, reposcere liceat in judicio) Levit. XXIV, 20. Deuteron. XIX, 21. *Diliges proximum tuum* (id est Israelitam) Levitici XIX, 18. *& odio habebis inimicum tuum*, puta septem populos cum quibus amicitiam colere quorumque misereri vetantur, Exodi XXXIV, 11. Deuteron. VII, 1. His addendi Amalecitæ in quos Hebræi jubentur bellum habere implacabile, Exod. XXVII, 19. Deut. XXV, 19. Sed ad intelligentiam verborum Christi omnino notandum legem per Mosem datam dupliciter accipi, aut secundum id quod commune habet cum aliis legibus, quæ ab hominibus condi solent, quatenus scilicet graviora delicta pœnarum aspectabilium formidine coërcet, Hebr. II, 2. & populum Hebræum hac ratione in statu civilis societatis continet, quo sensu dicitur νόμος ἐντολῆς σαρκικῆς, Hebr. VII, 13. & lex factorum, Rom. III, 27. aut secundum id quod legis divinæ est proprium, quatenus scilicet etiam mentis requirit puritatem, & actus aliquos qui sine temporali pœna omitti possunt: quo sensu vocatur νόμος πνευματικός. Rom. VII, 14. exhilarans animum, Psalm. XIX, qui Latinis XVIII, 9. Legisperiti & Pharisæi priore illa parte contenti, secundam quæ potior est insuper habebant, neque inculcabant populo. quod verum esse non ex nostris duntaxat libris, sed ex Iosepho quoque & magistris Hebræorum ostendi potest. Sed etiam secundam hanc partem quod attinet, sciendum est virtutes quæ à Christianis exiguntur, etiam Hebræis, aut commendari, aut præcipi, sed non præcipi in eo gradu ac latitudine quo Christianis. Vtroque autem hoc sensu Christus sua præcepta opponit veteribus: unde liquet verba ejus non continere nudam interpretationem. Hæc autem sciri non ad hoc tantum quod nunc in manu est refert, sed & ad multa alia, ne legis Hebraicæ auctoritate supra quam æquum est utamur.

VII. Omissis ergo argumentationibus quæ minus se nobis probant, primum ac præcipuum testimonium quo bellandi jus à Christi lege non plane tolli probamus esto Pauli illud ad Timotheum 1, II, 1, 2, 3. *Hortor ergo ante omnia ut fiant deprecationes, preces, interpellationes, gratiarum actiones pro quibusvis hominibus: pro regibus & quibusvis in eminentia constitutis: ut tranquillam ac quietam vitam degamus cum omni pietate ac sanctitate. nam id bonum gratumque est apud Deum servatorem nostrum, qui omnes homines vult servari, & ad agnitionem veritatis venire.* Tria enim hinc docemur: Gratum esse Deo ut reges fiant Christiani: ut Christiani facti reges maneant: quod ita expressit Iustinus Martyr: εὐχόμεθα τοὺς βασιλεῖς καὶ ἄρχοντας μετὰ τῆς βασιλικῆς δυνάμεως καὶ σώφρονα τὸν λογισμὸν ἔχοντας εὑρεθῆναι. *Hoc precamur, ut Reges & Principes simul cum regali potestate etiam sanam mentem consequantur:* & in libro cui nomen constitutiones Clementis precatur Ecclesia Χριστιανὰ τέλη id est magistratus Christianos: deinde & hoc Deo gratum esse, ut Christiani reges Christianis aliis vitam tranquillam præstent. Quomodo vero? Alibi id explicat Rom. XIII, 4. *Dei minister est tuo bono. quod si feceris quod malum est, metue; non enim frustra gladium gerit. nam Dei minister est, vindex ad iram ei qui quod malum est fecerit.* Iure gladii per complexionem omnis quidem coer-

coercitio intelligitur, quomodo etiam apud Iurisconsultos interdum; sed ita tamen ut pars ejus summa, id est verus gladii usus, non excludatur. Huic loco illustrando non parum servit Psalmus secundus, qui quanquam in Davide suam habuit veritatem, plenius tamen & perfectius ad Christum pertinet: ut discere est Actor. IV, 25. XIII, 33. Hebr. V, 5. Is autem Psalmus, reges omnes hortatur ut Dei filium venerabundi suscipiant: hoc est ut se ministros ei exhibeant, qua reges sunt scilicet, ut recte explicat Augustinus, cujus verba ad hanc rem pertinentia apponam. *In hoc reges, sicut eis divinitus præcipitur, Deo serviunt in quantum reges sunt; si in regno suo bona jubeant, mala prohibeant, non solum quæ pertinent ad humanam societatem, verumetiam quæ pertinent ad divinam religionem.* Et alibi: *Quomodo ergo Reges Domino serviunt in timore, nisi ea quæ contra jussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atq; plectendo? Aliter enim servit qua homo est, aliter qua Rex est.* mox: *In hoc ergo serviunt Domino reges in quantum sunt reges, cum ea faciunt ad serviendum illi quæ non possunt facere nisi reges.* Secundum argumentum præbet nobis is ipse locus cujus partem citavimus, ad Rom. XIII. ubi potestas summa, qualis est regia, à Deo esse dicitur, & Dei ordinatio vocatur; unde infertur ei & parendum & honorem exhibendum; & quidem ex animo: & qui ei resistit, eum Deo resistere. Si ordinationis voce res intelligeretur quam Deus tantum non vult impedire, quomodo se Deus habet circa actus vitiosos, jam inde nulla honoris, nulla obedientiæ, ad animum maxime pertinentis, obligatio sequeretur; nec quicquam diceret Apostolus, ubi hanc potestatem tantopere prædicat atque commendat, quod non latrociniis & furtis conveniret. Sequitur ergo ut ordinata hæc potestas voluntate Dei approbante intelligatur: unde porro infertur, cum Deus sibi contraria non velit, hanc potestatem cum voluntate Dei per Euangelium revelata & omnes homines obligante non pugnare. Neque eliditur hoc argumentum eo, quod qui in imperiis erant eo tempore cum hæc Paulus scriberet, dicuntur alieni fuisse à Christiana pietate. nam primum id ita universim verum non est. nam Sergius Paulus Cypri proprætor Christo nomen pridem dederat. Act. XIII, 12. ut jam taceam quod de Emessenorum rege vetus fama tradidit, nonnihil forte falso inquinata, sed ut videatur ex vero originem trahere. Deinde non de personis quæritur, an impiæ fuerint, sed an illa functio in illis impia fuerit: quod dicimus ab Apostolo negari; quando illam functionem dicat à DEO institutam etiam pro illo tempore, ac propterea honorandam etiam intra animi recessus; quibus proprie solus Deus imperat. Potuit ergo & Nero, & Rex ille Agrippa, quem ad Christi religionem amplectendam Paulus tam serio invitat, Act. XXVI, Christo se subjicere, & retinere hic regiam, ille imperatoriam potestatem: quæ sine jure gladii & armorum intelligi nequit. Sicut ergo olim pia erant sacrificia secundum legem, quamvis ab impiis sacerdotibus celebrata; sic pia res est imperium, quamvis ab impio teneatur. Tertium argumentum petitur ex Ioannis Baptistæ verbis, qui serio interrogatus à militibus Iudæis (cujus gentis multa millia Romanis militasse ex Iosepho & aliis scriptoribus manifestissimum est) quid haberent faciendum, ut iram Dei effugerent; non eos militia abire jussit,

Contra Cresc. Gram. lib. III.

Ad Bonif. Epist. 50.

quod facere debebat si ea erat Dei voluntas, sed abstinere concussionibus & fallaciis, stipendiisque esse contentos, Luc. III, 14. Ad hæc Baptistæ verba, cum apertam satis militiæ approbationem contineant, multi respondent, quæ Baptista præscripsit ita discrepare à Christi præceptis, ut aliud docere potuerit Baptista, aliud Christus. quod quo minus admittam hæc obstant. Ioannes & Christus eodem exordio doctrinæ quam afferebant summam indicarunt. *Resipiscite: appropinquavit enim regnum cælorum*, Matt. III, 2. IV, 17. Christus ipse regnum cœleste (id est legem novam: nam legem regni nomine appellare Hebræis mos est) dicit cœpisse invadi à diebus Baptistæ, Matt. XI, 12. Ioannes dicitur prædicasse Baptismum pœnitentiæ in remissionem peccatorum, Marc. I, 4. Tantundem fecisse dicuntur Apostoli Christi nomine, Actor. II, 38. Exigit Ioannes fructus dignos pœnitentia, & iis qui talem fructum non proferunt excidium minatur, Matt. III, 8 & 10. Exigit opera dilectionis supra legem, Luc. III, 11. Lex dicitur durasse usque ad Ioannem; id est, ab illo incepisse doctrina perfectior. Matt. XI, 13. Et principium Euangelii à Ioanne ducitur, Marc. I, 1. Luc. I, 77. Ipse Ioannes hoc nomine major Prophetis, Matth. XI, 9. Luc. VII, 26. missus scilicet ad dandam cognitionem salutarem populo, Luc. II, 77. ad Euangelium annuntiandum, Luc. III, 18. Neque usquam Ioannes Iesum à se distinguit præceptorum discrepantia (quanquam quæ generalius & confusius, & rudimentorum more à Ioanne sunt indicata, eadem diserte tradidit Christus vera lux) sed eo quod Iesus esset promissus ille Messias, Actor. XIX, 4. Ioan. I. 29. rex scilicet regni cœlestis qui daturus esset in se confidentibus vim Spiritus Sancti, Mat. III, 11. Marc. I, 8. Luc. III, 16. Quartum hoc est argumentum, quod mihi ponderis non exigui videtur: Si tollatur jus capitalium suppliciorum, & armis cives tuendi adversus latrones ac prædones, maximam inde secuturam scelerum licentiam & quasi diluvium malorum, cum nunc quoque constitutis judiciis ægre reprimatur improbitas. Quare si mens Christi fuisset, talem rerum statum, qualis auditus nunquam fuerat, inducere, haud dubie verbis quam maxime disertis ac specialibus edicendum ei fuerat, ne quis de capite judicaret, ne quis arma ferret; quod fecisse nusquam legitur: nam quæ adferuntur, aut valde sunt generalia, aut obscura. Docet autem ipsa æquitas & communis ratio, non tantum verba generalia contrahi, & ambigua commode explicari, sed & à proprietate usuque recepto verborum discedi nonnihil, ut is sensus evitetur qui maxima secum incommoda sit allaturus. Quintum sit, quod nullo argumento ostendi potest lex Mosis, quæ ad judicia pertinebat, desiisse priusquam urbs Hierosolyma exscinderetur, & cum ea tum species tum spes reipublicæ concideret. nam neque in lege Mosis ullus terminus isti legi præfinitur, neque Christus aut Apostoli usquam de istius legis cessatione loquuntur, nisi quatenus id comprehensum videri potest in reipublicæ (ut diximus) destructione: imo contra Paulus summum pontificem ait constitutum, ut judicium ferret secundum legem Mosis. Act. XXIV, 3. Christus ipse in præfatione præceptorum suorum, ait non venisse se ad solvendam legem, sed ad implendam. Matt. V, 17. quod quem de ritualibus sensum habeat non obscurum

ſcurum eſt; implentur enim lineamenta adumbrantia cum perfe- cta rei ſpecies exhibetur: de legibus autem ad judicia pertinentibus quomodo verum eſſe poteſt, ſi Chriſtus, ut quidam exiſtimant, adventu ſuo ea ſuſtulit? Si autem manſit obligatio legis quamdiu ſtetit Hebræorum reſpublica, ſequitur ut Iudæi etiam ad Chriſtum converſi, ſi ad magiſtratum vocarentur, eum defugere non potuerint, & ut judicare non aliter debuerint quam Moſes præſcripſerat. Ego ſane omnia expendens ne leviſſimam quidem conjecturam reperio, qua motus vir aliquis pius illa tunc Chriſti loquentis verba audiens aliter exiſtimare potuerit. Illud agnoſco, ante Chriſti tempus quædam fuiſſe permiſſa, ſive quoad impunitatem externam, ſive etiam quoad animi puritatem (nunc enim iſta diſtinctius exquirere, nec opus, nec otium eſt) quæ Chriſtus ſuam diſciplinam ſectantibus licere noluit, ut ob qualemcunque offenſam uxorem dimittere, ab eo qui læſerit in judicio exigere ultionem: ſed inter Chriſti præcepta & illas permiſſiones eſt diverſitas quædam, non eſt repugnantia. Nam qui uxorem retinet, qui ultionem ſibi privatim debitam remittit, nihil facit contra legem; imo hoc facit quod lex maxime vult. Longe aliud eſt in judice cui lex non permittit, ſed imperat ut homicidam morte puniat, reus ipſe futurus apud Deum ni fecerit. Huic ſi Chriſtus interdicit ne homicidam morte puniat, omnino contrarium legi præcipit, ſolvit legem. Sextum ſit argumentum ab exemplo Cornelii Centurionis, qui & Spiritum Sanctum, ſignum indubitatum juſtificationis, à Chriſto accepit, & in nomen Chriſti à Petro Apoſtolo baptizatus eſt: militiam autem abdicaſſe aut ad eam abdicandam à Petro monitus non legitur. Sunt qui reſpondeant, cum de religione Chriſtiana à Petro ſit inſtitutus, ſimul cenſeri debere inſtitutum de militia deſerenda. Hi, ſi quidem certum eſſet atque indubitatum inter Chriſti præcepta contineri interdictum militiæ, aliquid dicerent. Sed cum id nuſquam alibi diſerte exſtet, certe de ea re aliquid hoc ſaltem loco, qui id maxime poſcebat, dicendum fuerat, ne poſt ventura ætas officii ſui regulas ignoraret. Neque vero ſolet Lucas, ubi perſonarum qualitas ſpecialem quandam vitæ mutationem deſiderabat, id ſilentio præterire, ut videre eſt tum alibi, tum Actor. XIX, 19. Septimum huic ſimile petitur ex eo quod de Sergio Paulo cœpimus dicere. nam in ejus converſi hiſtoria nullum eſt indicium ejurati magiſtratus aut admonitionis factæ ut ejuraretur. Quod autem non narratur, cum narrari, ut diximus, maxime attineat; id nec factum cenſendum eſt. Octavum eſſe poteſt quod Paulus Apoſtolus intellectis Iudæorum in ſe inſidiis Tribuno indicari eas voluit; & cum Tribunus milites ei addidiſſet, quorum præſidio in itinere adverſus vim omnem tutus eſſet, nihil contradixit, neque Tribunum aut milites monuit, Deo non placere ut vis vi repellatur. Atqui is erat Paulus qui nullam occaſionem edocendi officii, aut omitteret ipſe, aut omitti ab aliis vellet, II Tim. IV, 2. Nonum accedat, quod rei honeſtæ ac debitæ finis proprius non poteſt non eſſe honeſtus ac debitus. Tributa ut ſolvamus honeſtum eſt, atque etiam præceptum conſcientiam obligans, ut Paulus Apoſtolus explicat: Tributorum autem finis eſt ut poteſtates publicæ habeant unde ſumtum faciant ad bonos

Hist. IV. tuendos ac coercendos malos, Rom.XIII,3,4,6. Tacitus apposite ad hanc rem: *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Cui dicto simile est Augusti- *Lib. XXII. contra Faustum. c.74.* ni illud: *Ad hoc tributa præstamus, ut propter necessaria militi stipendium præbeatur.* Decimum argumentum præbet locus ille Act.XXV, 11.ubi Paulus ita loquitur. *Si injuria quenquam affeci, & dignum aliquid morte commisi, non recuso mori.* Vnde colligo ita censuisse Paulum, etiam post publicatam Euangelii legem quædam esse crimina, quæ morte plecti æquitas ferat, aut etiam exigat: quod & Petrus docet, I.Epist.c.II,19,20. Quod si ea tum fuisset Dei voluntas, ut capitalibus judiciis absisteretur, potuerat quidem purgare se Paulus, sed non debuerat in hominum animis eam relinquere opinionem, quasi capite plectere nocentes nunc non minus quam olim liceret. Probato autem capitales pœnas post Christi adventum recte exerceri, simul probatum arbitror, bellum aliquod licite geri, puta adversus nocentes multos & armatos: qui ut rei fiant, acie vincendi sunt. Vires enim & resistentia nocentum, sicut in prudenti deliberatione suum habere momentum potest, ita de jure ipso nihil imminuit. Vndecimum sit, quod in Apocalypsis prophetia prædicuntur bella quædam piorum, cum manifesta approbatione, XVIII,6. & alibi. Duodecimum esse potest, quod Christi lex solam legem Mosis, qua gentes ab Hebræis separabat, sustulit, Ephes.II, 14. Quæ autem natura, & bene moratarum gentium consensu honesta censentur, adeo non sustulit, ut sub generali præcepto omnis honesti ac virtutis comprehenderit: Phil. IV,8. 1 Cor.XI,13, 14. Iam vero criminum pœnas & arma quæ injuriam arcent, natura habentur laudabilia, & ad justitiæ, & ad beneficentiæ virtutem referuntur. Atque hîc obiter notandus eorum est error, qui Israelitarum jus ad bellum deducunt, ex eo solo quod terram Cananæam illis Deus dedisset. Est enim hæc justa quidem causa, sed non unica. Nam & ante ea tempora pii rationis ductu bella gesserunt: & ipsi Israelitæ postea aliis de causis, ut David ob legatos violatos. Tum vero quæ humano jure quisque possidet, non minus ejus sunt quam si Deus donasset: id autem jus per Euangelium non tollitur.

VIII, Videamus nunc etiam quibus argumentis se fulciat adversaria sententia, quo facilius judicet pius æstimator utra præponderent. Primum adferri solet vaticinium Esaiæ, qui futurum dicit, ut populi gladios contundant in ligones, & lanceas in falces; neque gladium sumant alius in alium, neque bellum ultra addiscant, II,4. Sed hoc vaticinium aut sub conditione quadam accipiendum est, quemadmodum multa alia, ut nimirum intelligamus talem fore rerum statum si omnes populi Christi legem suscipiant atque impleant; quam ad rem Deus nihil sua ex parte passurus sit desiderari; certum autem est si omnes sint Christiani, & Christiane vivant, nulla fore bella: quod Arnobius ita enuntiat: *Si omnes omnino qui homines esse se non specie corporum, sed rationis intelligunt potestate, salutaribus ejus pacificisque decretis aurem vellent commodare paulisper, & non fastu & supercilio tumidi suis potius sensibus, quam illius commonitionibus crederent, universus jamdudum orbis mitiora in opera conversis usibus ferri, tranquillitate in mollissima degeret, & in concor-*

diam

diam salutarem incorruptis federum sanctionibus conveniret. Lactantius vero hoc modo. *Quid fiet, si omnes in concordiam consenserint? quod certe fieri poterit, si pernicioso & impio furore projecto innocentes ac justi esse velint?* Aut intelligendum est pure; quo modo si accipiatur, docet res ipsa impletum hoc nondum esse, sed implementum ejus, ut & conversionis generalis Iudæorum, adhuc exspectandum. Vtrovis autem modo sumas, nihil hinc inferri potest adversus bellorum justitiam, quamdiu sunt qui pacis amantes pace frui non sinunt, sed vim eis intentant. Ex quinto Matthæi capite plura argumenta depromi solent, ad quorum dijudicationem opus est animo repeti quod paulo ante diximus: Si Christo id fuisset propositum, omnia capitalia judicia, & jus bellorum tollere, facturum id fuisse verbis quam maxime expressis ac specialibus, ob rei magnitudinem ac novitatem, eoque magis quod nemo Iudæus aliter cogitare poterat, quam leges Mosis ad judicia & rempublicam pertinentes vim suam in homines Iudæos habere debere quamdiu staret illa respublica. Hac ergo de re præmoniti locorum singulorum vim ordine exploremus. Adversariæ ergo sententiæ munimentum secundum ex istis verbis petitur: *Audistis dictum fuisse, Oculum pro oculo & dentem pro dente. Ego vero dico vobis, Ne obsistite injurioso,* (לרשע quod Græci vertunt τῷ ἀδικοῦντι, Exod. II, 13.) *sed cædenti te in dextram maxillam, alteram quoque obverte.* Hinc enim inferunt quidam nullam injuriam aut repellendam, aut vindicandam, sive publice, sive privatim. Atqui non hoc dicunt verba, neque enim magistratus hîc alloquitur Christus, sed eos qui impetuntur; nec de quavis agit injuria, sed de tali, qualis est alapa. sequentia enim verba restringunt præcedentium generalitatem. Sic in præcepto sequente: *Qui velit tecum litigare, ut tunicam accipiat, dimitte illi etiam pallium:* non omnis provocatio ad judicem aut arbitrum prohibetur, Paulo interprete qui lites non omnes prohibet, 1 Cor. VI, 4. sed vetat Christianos in profanis auditoriis inter se litigare, idque ad Iudæorum exemplum, apud quos recepta erat sententia, *Qui adducit negotia Israelitica ad extraneos, polluit nomen Dei:* sed vult Christus ad exercendam patientiam nostram, de rebus quæ facile sunt recuperabiles, ut tunica, aut cum tunica, si opus sit, pallium, non contendi judicio, sed quamvis optimo jure nitamur, omitti juris persecutionem. Apollonius Tyanæus negabat philosophi esse περὶ χρυσίου διαλέγεσθαι de pecuniola litigare. Philostr. II, 15. « *Non improbat Prætor* (inquit Vlpianus) *factum ejus qui tanti habuit re carere, ne propter eam sæpius litigaret. Hæc enim cogitatio ejus qui lites exsecratur non est vituperanda.* Quod hîc probari à probis ait Vlpianus, hoc Christus imperat, ex rebus L. Item si §. honestissimis & probatissimis deligens præceptorum suorum ma- 1. D. de ateriam. At non hinc recte colligas etiam parenti, etiam tutori ne- lien. jud. fas fore id sine quo liberi, sine quo pupilli sustentari nequeant, si mut. causa cogatur, apud judicem defendere. facta. Aliud enim est tunica & pallium, aliud totum illud unde vivitur. In Clementis constitutionibus de homine Christiano dicitur, si litem habeat, σπουδαζέτω διαλύεσθαι κἂν δέῃ ἐλαττωθῆναί τι, *det operam ut transigat, etiamsi quid damni accipiendum sit.* Quod ergo de moralibus dici solet, hîc quoque locum habet, non consistere hæc in puncto, sed habere suam quandam latitudi-

 nem.

nem. Sic in eo quod deinceps ſequitur, *Qui angariabit te ad milliare unum, abi cum eo duo*: non dixit Dominus de centum milliaribus, quod iter hominem à ſuis negotiis longius abduceret, ſed de uno, & ſi ita uſu veniat de duobus; quæ deambulatio quaſi pro nihilo ducitur. Senſus ergo eſt, in his quæ nobis non multum ſunt incommodatura, non urgendum nobis eſſe jus noſtrum, ſed cedendum plus etiam quam alter poſtulet, ut & patientia & benignitas noſtra omnibus innoteſcat. Sequitur porro: *Petenti abs te dato, & volentem à te mutuo ſumere, ne rejice.* Si in infinitum hoc producas nihil durius. Qui domeſticorum curam non agit, infideli eſt deterior, inquit Paulus, I. Tim. v, 8. Sequamur ergo eundem Paulum optimum legis herilis interpretem, qui Corinthios excitans ad beneficentiam in Macedonas exercendam: *Non*, inquit, *ut aliis ſit laxamentum, vobis res anguſtæ, ſed ut æquabiliter veſtra copia ſuccurrat illorum inopiæ*, II. Cor. VIII, 13, id eſt (Livii verba in re non diſſimili uſurpabo) ut ex eo quod affluit opibus veſtris ſuſtineatis neceſſitates aliorum: qui ſenſus eſt & in Xyro Xenophontis: ἃ ἂν ἴδω περιοντα ὄντα τῶν ἐμοὶ χρημάτων, τούτοις τὰς ἐνδείας τῶν φίλων ἐξακοῦμαι. Similem æquitatem adhibeamus interpretando præcepto quod jam à nobis recitatum eſt. Lex Hebræa ſicut divortii libertatem indulgebat, ut ſævitiæ maritorum in uxores occurreret; ita etiam privatæ ultioni, ad quam gens illa valde prona erat, coercendæ, jus læſo fecerat ab eo qui læſerat, non manu ſua, ſed apud judicem exigere talionem: quod lex etiam XII tabularum ſecuta eſt; *ſi membrum rupit, talio eſto.* Chriſtus vero majoris patientiæ magiſter tantum abeſt, ut illam in jam læſo probet vindictæ flagitationem, injurias quaſdam ne arceri quidem vult, aut vi, aut judicio. At quales injurias? tolerabiles ſcilicet, non quod non in atrocioribus quoque laudabile hoc ſit, ſed quod reſtrictiore quadam patientia contentus ſit. Ideo exemplum poſuit in alapa, quæ non vitam impetit, non corpus mutilat, ſed tantum contemtum quendam noſtri ſignificat, qui nos nihilo deteriores facit. Seneca libro de conſtantia ſapientis, injuriam à contumelia dividit: *Prior illa*, inquit, *natura gravior eſt: hæc levior & tantum delicatis gravis, qua non læduntur, ſed offenduntur. Tanta eſt animorum diſſolutio & vanitas, ut quidam nihil acerbius putent. Sic invenias ſervum, qui flagellis quam colaphis cædi malit.* Idem alio loco. *Contumelia eſt minor injuria, quam queri magis quàm exſequi poſſumus, quam leges quoque nulla dignam vindicta putaverunt.* Sic apud Pacuvium quidam:

Patior facile injuriam, ſi eſt vacua à contumelia.

Et apud Cæcilium alius:

Facile ærumnam ferre poſſim, ſi inde abeſt injuria;
Etiamque injuriam, niſi contra conſtat contumelia.

Demoſthenes: οὐδὲ γὰρ τὸ τύπτεσθαι τοῖς ἐλευθέροις δεινὸν καίπερ ὂν δεινὸν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ὕβρει. *Nec enim tam grave hominibus ingenuis verberari, quamquam & hoc grave, quam per contumeliam verberari.* Is quem dixi Seneca paulo inferius ex contumelia dolorem, affectum eſſe ait, quem humilitas animi moveat contrahentis ſe ob factum dictumve inhonorificum. In tali ergo circumſtantia patientiam Chriſtus præcipit; & nequis tritum illud objiciat,

Veterem ferendo injuriam invitas novam:

addit

addit potius etiam ferendam esse alteram injuriam quam propulsandam priorem: quia scilicet nihil inde ad nos mali pervenit, nisi quod in stulta persuasione positum est. Maxillam obvertere in Hebraismo est patienter ferre, ut apparet Esai. XXX, 6. Ierem. III, 3. præbere os contumeliis, dixit Tacitus historiarum tertio. Tertium argumentum peti solet ex eo quod apud Matthæum sequitur: *Audistis dictum fuisse, Diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum tuum: Ego vero dico vobis, Diligite inimicos vestros, benedicite eis qui vos exsecrantur, precamini pro eis qui infesti vobis sunt & vos persequuntur.* Sunt enim qui existimant cum tali dilectione & beneficentia adversum inimicos & infestos pugnare tum judicia capitalia, tum bella. Sed facile id refellitur, si ipsum illud legis Hebraicæ dictum consideremus. Præcipiebatur Hebræis ut proximum diligerent, Hebræum scilicet: ita enim vocem proximi ibi sumi ostendit Levit. XIX, comma 17, collatum cum commate 18. At non eo minus imperatum erat magistratibus occidere homicidas, & alios graviter sontes: non eo minus tribus undecim ob delictum atrox justo bello persecutæ sunt tribum Benjamiticam, Iud. XXI. non eo minus recte David qui prælia Domini præliabatur, regnum sibi promissum ab Isboseto armis repetit. Sit ergo nunc porrecta latius proximi significatio ad homines quosvis: omnes enim in communem gratiam sunt recepti: nulli populi à Deo devoti: licebit tamen in omnes quod tunc in Israelitas licuit, qui diligi æquè tunc jubebantur, ut nunc quivis homines. Quod si etiam velis in Euangelica lege majorem dilectionis gradum imperari, concedatur & hoc, dum illud quoque constet, non omnes æqualiter diligendos, sed magis patrem, quam extraneum. Sic etiam bonum innocentis bono nocentis, bonum commune privato antehabendum ordinatæ dilectionis lege. Ex dilectione autem innocentium nata sunt & judicia capitalia & pia bella. Vide sententiam moralem quæ exstat Prov. XXIV, 11. Debent ergo Christi præcepta de singulis diligendis atque adjuvandis ita impleri, nisi major ac justior dilectio impediat. Notum est dictum vetus: *Tam omnibus parcere crudelitas est quam nulli.* Adde quod inimicos diligere jubemur Dei exemplo qui malis Solem suum oriri facit. At idem Deus de quibusdam malis, & in hac vita pœnas sumit, & olim sumet gravissimas. Quo argumento simul solvuntur ea quæ de lenitate Christianis præcepta ad hanc rem adferri solent. Nam Deus lenis, misericors, longanimis, appellatur Ionæ IV, 2. Exod. XXXIV, 6. At ejusdem in contumaces iram, hoc est puniendi voluntatem passim describunt sacræ litteræ, Num. XIV. 18. Rom. II, 8. Et hujus iræ minister constitutus est magistratus, Rom. XIII, 4. Moses ab eximia lenitate prædicatur: At idem pœnas de sontibus exegit, etiam capitales. Christi lenitatem & patientiam imitari passim jubemur. At Christus est qui & Iudæos inobedientes suppliciis affecit gravissimis, Matt. XXII, 7, & impios in die judicii pro meritis est damnaturus. Magistri lenitatem imitati sunt Apostoli, qui tamen potestate sibi divinitus data usi sunt ad pœnam facinorosorum, I Cor. IV, 21. I Cor. V, 5. I Tim. I, 20. Quartus locus qui objicitur est Rom. XII, 17. *Nemini malum pro malo reddite: procurate honesta in omnium conspectu: si fieri potest, quantum in vobis est, cum omnibus hominibus in pace viventes*

non vosmetipsos ulciscentes, dilecti, sed date locum iræ: scriptum est enim; Meum est ulcisci: ego rependam, dicit Dominus. itaque si esurit inimicus tuus, ciba eum; si sitit, da ei potum. hoc enim si feceris, carbones ignis coacervabis in caput ejus. Ne vincitor à malo, sed vince bono malum. Sed hîc quoque eadem quæ ad locum superiorem patet responsio. Nam quo tempore dictum fuerat à DEO, Meum est ulcisci, ego rependam; eo ipso tempore & judicia capitalia exercebantur, & de bellis scriptæ erant leges. Quin & beneficia inimicis (popularibus scilicet) exhiberi jubentur, Exod. XXIII, 4.5. Hæc tamen, ut diximus, neque pœnis capitalibus, neque bellis justis in ipsos etiam Israelitas obstabant. Quare ne nunc quidem verba eadem, aut præcepta similia, quamvis latius patentia, in talem sensum rapienda sunt: eoque minus quia capitum sectiones non ab Apostolis sunt, aut eorum ætate, sed multo serius factæ ad dividendam lectionem & faciliorem locorum allegationem. Quare quod nunc XIII caput inchoat, *Omnis anima potestatibus supereminentibus subjecta esto,* & quæ sequuntur, cum illis de ultione non expetenda præceptis cohæsit. In hac autem dissertatione dicit Paulus potestates publicas Dei ministras esse, & vindices ad iram (id est ad pœnam) in maleficos: eo ipso apertissime distinguens inter ultionem publici boni causa, quæ Dei vice exigitur, & ad ultionem Deo reservatam referenda est; & illam explendi doloris quam paulo ante interdixerat. Nam si ultionem etiam illam quæ boni publici causa exigitur, in illo interdicto comprehensam velis, quid erat absurdius, quam cum dixisset abstinendum à pœnis capitalibus, deinde subjicere, in hoc potestates publicas à DEO constitutas, ut pœnas vice Dei exigant? Quintus quo nonnulli utuntur locus est II Cor. X, 3. *Quanquam in carne ambulantes, nequaquam carnis bella gerimus. Nam arma militiæ nostræ non sunt carnalia, sed divinitus valida ad destructionem munitionum:* & quæ sequuntur. Sed hic locus nihil ad rem facit. Ostendunt enim tum præcedentia, tum quæ sequuntur, carnis nomine à Paulo ibi intelligi, imbecillam corporis conditionem, qualis in aspectum veniebat, & cujus nomine contemnebatur. Huic opponit Paulus arma sua, potestatem scilicet sibi ut Apostolo datam ad coercendos refractarios, quali usus fuerat in Elymam, Corinthium incesti reum, Hymenæum & Alexandrum. Hanc ergo potestatem negat esse carnalem, id est infirmam, imo contra validissimam eam esse asserit. Quid hoc ad jus capitalium suppliciorum, aut belli? Imo contra, quia Ecclesia eo tempore publicarum potestatum auxilio destituebatur, ideo ad ejus tutelam prodigiosam illam potestatem Deus excitaverat, quæ deficere ferme cœpit ex quo Imperatores Christiani Ecclesiæ contigerunt, sicut Manna defecit ubi in terras frugiferas populus Hebræorum pervenerat. Qui sexto affertur locus Eph. VI, 12. *Induite universam illam armaturam Dei, ut possitis stare adversus artes diaboli; quia non est vobis lucta adversus sanguinem & carnem* (supple, tantum, more Hebræo) *sed adversus imperia,* & quæ sequuntur: agit de pugna quæ Christianorum est qua sunt Christiani, non quam communem habere cum aliis hominibus certis eventibus possunt. Iacobi locus qui septimo affertur IV, 1. *Vnde bella & pugnæ inter vos? nonne ex voluptatibus vestris quæ militant in membris vestris? Concupiscitis & non habetis:*

invide-

invidetis & affectatis, nec potestis nancisci: pugnatis & bella geritis, nec obtinetis eo quod non petitis: Petitis & non accipitis, eo quod male petitis, ut in voluptates vestras absumatis: nihil continet universale: tantum dicit bella & pugnas quibus tum Hebræi dispersi inter se misere collidebantur (cujus historiæ partem aliquam apud Iosephum videre est) ortum habuisse ex causis non probis: quod nunc etiam contingere scimus & dolemus. Sensum ab hoc Iacobi loco non alienum habet Tibulli illud:

Ant. Lib. XVIII. cap. 12, & lib. seq.

Divitis hoc vitium est auri, nec bella fuere
Faginus astabat cum scyphus ante dapes.

Et apud Strabonem non uno loco notatum videas innocentissime agere eas gentes quarum victus est simplicissimus. Non abeunt hinc ista Lucani: *O prodiga rerum*

Luxuries, nunquam parvo contenta paratu,
Et quæsitorum terra pelagoque ciborum
Ambitiosa fames & lautæ gloria mensæ,
Discite quam parvo liceat producere vitam,
Et quantum natura petat. non erigit ægros
Nobilis ignoto diffusus Consule Bacchus,
Non auro myrrhaque bibunt; sed gurgite puro
Vita redit. satis est populus fluviusque Ceresque.
Heu miseri, qui bella gerunt.

Cui adjungi potest Plutarchi illud in Stoicorum contradictionibus: οὐδεὶς γὰρ φύεται ἀνθρώποις πόλεμος ἄνευ κακίας. ἀλλὰ τὸν μὲν φιληδονία, τὸν δὲ πλεονεξία, τὸν δὲ φιλοδοξία τις ἢ φιλαρχία συῤῥήγνυσι. *Nullum inter homines bellum non ex vitio nascitur. aliud ex voluptatum cupiditate, aliud ex avaritia, aliud ex honorum aut imperii nimio studio conflatur.* Iustinus cum Scytharum instituta laudasset. *Atque utinam reliquis mortalibus similis moderatio, & abstinentia alieni foret: profecto non tantum bellorum per omnia sæcula terris omnibus continuaretur, neque plus hominum ferrum & arma quam naturalis fatorum conditio raperet.* Apud Ciceronem est de Finibus primo: *Ex cupiditatibus odia, dissidia, discordiæ, seditiones, bella nascuntur.* Maximus Tyrius: νῦν μεστὰ πάντα πολέμων. αἱ γὰρ ἐπιθυμίαι πλανῶνται πανταχοῦ, περὶ πᾶσαν γῆν τὰς πλεονεξίας ἐπεγείρουσαι. *Nunc omnia bellis plena: Vbique enim oberrant cupiditates, & per omnes terras excitant appetitum rerum alienarum.* Iamblichus: καὶ γὰρ πολέμους καὶ στάσεις καὶ μάχας οὐδὲν ἄλλο παρέχει ἢ τὸ σῶμα καὶ αἱ τούτου ἐπιθυμίαι. διὰ γὰρ τὴν τῶν χρησίμων κτῆσιν οἱ πόλεμοι γίγνονται. *Bella, pugnas, seditiones corpus præbet & corporis cupiditates. nam rerum utibilium causa bella oriuntur.* Quod vero Petro dictum est, *Qui gladio ferit, gladio peribit*, cum non ad bellum communiter spectatum, sed ad bellum privatum proprie pertineat (nam & Christus ipse inhibitæ aut neglectæ defensionis hanc reddit causam, quod regnum suum de hoc mundo non esset, Ioan. XVIII, 36.) suo loco rectius pertractabitur.

IX. Quoties de scripti sensu quæritur, magnam vim habere solet tum usus sequens, tum prudentum auctoritas: quod etiam in divinis scriptis sequendum est. Neque enim probabile est Ecclesias quæ ab Apostolis constitutæ sunt, aut subito, aut omnes defecisse ab iis quæ Apostoli breviter perscripta ore liberalius explicaverant, aut etiam in usum introduxerant. Solent autem ab iis qui bella impugnant adferri dicta quædam veterum Christianorum: ad quæ tria dicenda habeo. Primum est, ex iis dictis nihil amplius

 colligi

colligi quam privatam quorundam ſententiam,non publicam Eccleſiarum : adde quod ferme quorum ea dicta ſunt, amant ab aliis ſeorſim ire & docere quiddam magnificentius ; quales ſunt Origenes & Tertullianus qui nec ſibi ſatis conſtant. Nam idem Origenes apes ait à Deo documentum datas πρὸς τὸ δικαίως καὶ τεταγμένως πολέμους, εἴποτε δέοι, γίγνεσθαι ἐν ἀνθρώποις : *Vt bella juſta atque ordinata inter homines gerantur, ſi quando id jubeat neceſſitas.* & idem ille Tertullianus qui alibi ſupplicia capitalia minus probare videtur dixit , *Bonum eſſe cum puniuntur nocentes nemo negat:* Et de militia hæſitat.nam libro de Idololatria : *Quæritur*,inquit,*an fideles ad militiam converti poſſint, & an militia ad fidem admitti :* Et videtur eo loco propendere in eam ſententiam quæ militiæ adverſatur.At libro de corona militis, cum quædam adverſus militiam diſputaſſet , mox diſtinguit. qui ante baptiſmum militabant ab iis qui poſt baptiſmum nomen dant militiæ. *Planè*,inquit,*ſi quos militia præventos fides poſterior invenit, alia conditio eſt, ut illorum quos Ioannes admittebat ad lavacrum ; ut centurionum fideliſſimorum,quem Chriſtus probat, & quem Petrus catechizat:dum tamen ſuſcepta fide atque ſignata , aut deſerendum ſtatim ſit , ut multis actum,aut omnibus modis cavillandum* (id eſt cavendum) *nequid adverſus Deum committatur.* Senſit ergo illos poſt baptiſmum in militia permanſiſſe ; quod ſane minime facturi fuerant,ſi intellexiſſent militiam à Chriſto interdictam ; non magis quam aruſpices, magi,& alii vetitarum artium profeſſores in ſua arte poſt baptiſmum manere permiſſi ſunt. Eodem libro militem quendam & quidem Chriſtianum laudans; *O militem*,inquit,*in Deo glorioſum.* Secunda obſervatio eſt,quod militiam Chriſtiani ſæpe aut improbarunt , aut evitarunt ob temporum circumſtantias , quæ vix ferebant militiam exerceri ſine actibus quibuſdam cum Chriſtiana lege pugnantibus.In literis Dolabellæ ad Epheſios,quæ apud Ioſephum exſtant , videmus Iudæos ab expeditionibus militaribus immunitatem poſtulaſſe , quod externis permixti non ſatis ritus legis ſuæ obſervare poſſent,& quia ſabbatis ferre arma & magna itinera facere cogerentur. Atque eaſdem ob cauſas à L. Lentulo miſſionem Iudæos impetraſſe docet idem Ioſephus:alibique narrat,cum Iudæi Roma urbe juſſi eſſent excedere,quoſdam militiæ adſcriptos , alios punitos quod militare nollent patriarum legum reverentia; ob eas ſcilicet quas diximus cauſas:quibus accedebat interdum tertia,quod adverſus populares ſuos pugnandum haberent. at κατὰ τῶν ὁμοφύλων ὅπλα λαβεῖν ἀθέμιτον , *nefas in populares ſuos arma ſumere*,tunc ſcilicet cum populares ob patriæ legis obſervationem periclitabantur. Quoties verò hæc incommoda cavere poterant Iudæi, militabant etiam ſub externis regibus, ſed ἐμμένοντες τοῖς πατρίοις ἔθεσι καὶ κατὰ ταῦτα ζῶντες , *perſtantes in patriis inſtitutis & ex eorum præſcripto viventes :* quod paciſci prius ſolebant eodem Ioſepho auctore. His periculis ſimillima ſunt quæ Tertullianus militiæ ſuorum temporum objicit,ut libro de Idololatria : *Non convenit ſacramento divino & humano, ſigno Chriſti & ſigno diaboli:* quia ſcilicet per Deos Gentium, Iovem , Martem atque alios jurare milites jubebantur.Libro autem de Corona militis: *Excubabit pro templis quibus renuntiavit, & cœnabit illic ubi Apoſtolo non placet : & quos interdiu exorciſmis fugavit,noctibus defenſabit?* mox: *Quanta alia in delictis circumſpici*

poſſunt

possunt castrensium munium, transgressioni interpretanda? Tertium quod notamus hoc est, Christianos primorum temporum tanto ardore succensos fuisse ad præclarissima quæque capessenda, ut sæpe consilia divina pro præceptis amplecterentur. Christiani, inquit Athenagoras, οὐ δικάζονται τοῖς ἁρπάζουσι, *adversus sua rapientes judicio non contendunt.* Salvianus jussum à Christo ait, ut ea ipsa de quibus lis est relinquamus, dummodo litibus exuamur. Atqui id ita generaliter sumtum consilii forte est & vitæ sublimioris, at non in præcepto positum. Simile est quod plurimi veterum omne juramentum improbant, nulla exceptione addita, cum tamen Paulus in re gravi juraverit. Christianus apud Tatianum, στρατηγίαν παρῄτημαι, *præturam recuso*: apud Tertullianum, *Christianus nec ædilitatem affectat.* Sic Lactantius justum (qualem vult esse Christianum) negat belligeraturum; sed ita ut simul navigaturum neget. A secundis nuptiis quam multi veterum Christianos dehortantur? Quæ omnia sicut laudabilia, eximia, Deo apprimè grata sunt, ita nullius legis necessitate à nobis exiguntur. Atque hæc solvendis quæ objiciuntur sufficient. Nunc ut nostra firmemus, primum non desunt nobis scriptores & quidem antiquiores, qui & capitalia supplicia & quæ inde pendent bella sentiant à Christianis licite posse usurpari. Nam Clemens Alexandrinus Christianum ait, si ad imperium vocetur, ut Moses, futurum vivam subditis legem, & præmio affecturum bonos, pœnis malos. Et alibi habitum Christiani describens, decere eum ait intectis esse pedibus, nisi forte militet. In constitutionibus quæ Clementis Romani nomen præferunt libro VII, c. III, legimus: οὐχ ὡς παντὸς φόνου φαύλου τυγχάνοντος, ἀλλὰ μόνου τοῦ ἀθώου. τοῦ δ' ἐνδίκου ἄρχουσι μόνοις ἀφωρισμένου: *non quasi omnis cædes illicita sit, sed ea quæ est innocentis: ita tamen ut quæ justa est, magistratibus solis sit reservata.* Sed auctoritatibus privatis sepositis ad publicam Ecclesiæ veniamus, quæ maximi debet esse ponderis. Dico igitur nunquam à baptismo rejectos aut ab Ecclesia excommunicatos eos qui militabant. quod tamen & factum oportuit, & factum fuisset si militia cum novi fœderis conditionibus pugnasset. In dictis modo constitutionibus lib. VIII, capite XXXII, agit scriptor ille de iis, qui antiquitus ad baptismum admitti, aut ab eo rejici solerent. στρατιώτης προσιὼν διδασκέσθω μὴ ἀδικεῖν, μὴ συκοφαντεῖν. ἀρκεῖσθω δὲ τοῖς διδομένοις ὀψωνίοις. πειθόμενος προσδεχέσθω. *Miles baptismum postulans doceatur ab injuriis & vexationibus abstinere: contentus esse suis stipendiis. Si his pareat, admittitor.* Tertullianus in Apologetico ex persona loquens Christianorum; *Navigamus*, inquit, *& nos vobiscum & militamus.* Paulo ante dixerat: *Externi sumus & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa.* Eodem libro narraverat M. Aurelio Imperatori Christianorum militum precationibus imbrem impetratum. In corona militem illum qui coronam abjecerat, constantiorem ait fuisse cæteris fratribus, & multos ei ostendit fuisse Christianos commilitones. Accedat quod & milites nonnulli pro Christo tormenta mortemque perpessi eundem cum cæteris martyribus honorem ab Ecclesia acceperunt, quos inter memorantur tres Pauli comites; sub Decio Cerialis, sub Valeriano Marinus, quinquaginta sub Aureliano, Victor, Maurus, & Valentinus magister militum sub Maximiano, circa idem tempus Marcellus Centurio, Severianus

Lib. v, c. 18.

Cap. xlii.

C. xxxvii.

nus sub Licinio. Cyprianus de Laurentino & Ignatio Afris : *in castris & ipsi quondam sæcularibus militantes, sed veri & spirituales Dei milites, dum diabolum Christi confessione prosternunt, palmas Domini & coronas illustres passione meruerunt.* Et hinc apparet quid de militia senserit communitas Christianorum, etiam priusquam Imperatores Christiani essent. Capitalibus suppliciis si non libenter interfuerunt Christiani illis temporibus, haud mirum videri id debet, cum plerumque de Christianis ipsis esset judicandum: adde quod & in cęteris rebus leges Romanę duriores erant quam lenitas Christiana patiatur: quod vel solo Silaniani Senatusconsulti exemplo satis patet. Postquam vero Constantinus Christianam religionem & probare & promovere cœpit, non ideo desierunt capitalia supplicia. Imo ipse Constantinus inter alias leges de parricidis culeo insuendis legem tulit, quæ exstat Codice, Titulo de iis qui parentes vel liberos occiderunt. quanquam alioqui in suppliciis exigendis mitissimus fuerit, ita ut ab historicis non paucis reprehendatur nimię lenitatis nomine. Tum vero in exercitu suo plurimos habuit Christianos, ut nos historiæ docent, & labaro Christi nomen inscripsit. Ex eo etiam mutatum est sacramentum militare in eam formam quæ exstat apud Vegetium : *Per Deum & Christum & Spiritum Sanctum, & per majestatem Imperatoris quæ secundum Deum generi humano diligenda est & colenda.* Neque eo tempore ex tot Episcopis, inter quos multi erant, durissima quæque passi pro religione, vel unus fuisse legitur qui aut Constantinum, ab omnibus omnino capitalibus suppliciis & bello, aut Christianos à militia injecto divinæ irę metu absterruerit, cum tamen plurimi essent acerrimi custodes disciplinæ, & minime dissimulantes eorum quæ ad officium tum Imperatorum, tum aliorum pertinerent : qualis & Theodosii tempore fuit Ambrosius, qui sermone VII ita ait. *Non militare delictum est, sed propter prædam militare peccatum est*, & de Officiis: *Fortitudo quæ vel bello tuetur a barbaris patriam, vel domi defendit infirmos, vel a latronibus socios, plena justitia est.* Hoc argumentum tanti mihi videtur, ut nihil ultra requiram. Neque tamen ignoro sæpe Episcopos, & plebem Christianam interpositis precibus suis avertisse pœnas, præsertim capitales: morem quoque introductum, ut qui ad Ecclesiam confugissent, nonnisi vitæ servandæ fide data redderentur; & ut circa Pascha carcere emitterentur quos sua crimina attinebant : sed qui cum cura hæc omnia, & si qua his sunt similia, expendet, inveniet, signa hæc esse Christianæ bonitatis omnem rapientis clementiæ occasionem, non omnia judicia capitalia damnantis animi: unde & locorum & temporum illa beneficia & preces ipsæ exceptionibus quibusdam temperabantur. Objiciunt hic nobis nonnulli XII canonem Synodi Nicæensis qui Latine sic habet. *Quicumque vocati per gratiam, primum quidem ardorem, fidemve suam ostenderunt, & cingulum militiæ deposuerunt, postea vero ut canes ad suum vomitum reversi sunt; ita ut aliqui & pecuniam darent, & beneficiis militiam repeterent, hi decem annis jaceant, post triennii auditionis tempus. In his autem omnibus observari oportet propositum & modum pœnitentiæ. Quicunque enim, & timore, & lachrymis, & patientia, & bonis operibus conversionem absque simulatione demonstrant, hi definitum tempus auditionis implentes, tum demum orationibus communicabunt, & postea licebit Episcopo de his*

Lib. 1, c. 27.

de his aliquid humanius cogitare. Quicumque vero indifferenter tulerunt, & habitum Ecclesiam introeundi sibi arbitrati sunt ad conversionem sufficere, hi definitum tempus omnino impleant. Vel ipsum tredecim annorum tempus satis indicat non de levi aut ambiguo, sed gravi aliquo atque indubitato crimine hîc agi. Agitur autem haud dubie de idololatria. nam quæ canone XI. præcesserat mentio temporum Licinii, in hoc canone repetita tacite haberi debet. ut sæpe Canonum sequentium sensus à prioribus pendet. Vide in exemplum Canonem XI. Concilii Eliberini. Licinius autem, verba sunt Eusebii, στρατιώτας ἐκέλευεν ἀποβάλλεσθαι τοῦ ἀξιώματος, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσι θύειν αἱροῖντο, *milites militia exuebat nisi Diis sacrificare vellent.* quod & Iulianus postea imitatus est, quam ob causam Victricius atque alii cingulum pro Christo abjecisse leguntur. Idem olim sub Diocletiano fecerant in Armenia mille centum quatuor quorum in martyrologiis mentio: & in Ægypto Menna, & Hesychius. Sic ergo & Licinii temporibus multi abjecere cingulum, quorum fuit Arsacius inter Confessores nominatus, & Auxentius factus postea Mopsuestiæ Episcopus. Quare his qui semel conscientia puncti cingulum abjecerant, reditus ad militiam sub Licinio non patebat nisi per fidei Christianæ abnegationem: quæ quia eo erat gravior, quo prior ille actus majorem in illis legis divinæ cognitionem testabatur, ideo hi defectores gravius etiam puniuntur, quam illi de quibus egerat præcedens canon, qui sine periculo vitæ aut facultatum amittendarum Christianismum abjecerant. Generaliter autem de omni militia interpretari canonem quem produximus ab omni ratione alienum est. Aperte enim testatur historia his qui sub Licinio militiam abjecerant, neque Licinio imperante ad eam redierant, ne fidem Christianam violarent, à Constantino datam optionem, immunesne esse à militia vellent, an ad militiam redire: quod haud dubie multi fecerunt. Sunt & qui Leonis epistolam objiciant, quæ dicit, *Contrarium esse Ecclesiasticis regulis post pœnitentiæ actionem redire ad militiam sæcularem.* Sed sciendum in pœnitentibus non minus quam in clericis & ascetis exactam fuisse vitam non quovis modo Christianam, sed eximiæ cujusdam puritatis, ut tanto exemplo essent ad correctionem, quanto ad peccandum fuerant. Similiter in consuetudinibus antiquissimis Ecclesiæ, quæ quo augustiori nomine commendabiliores essent, canones Apostolici vulgo appellabantur, Canone LXXXII. edicitur: *Ne quis Episcopus, presbyter aut diaconus militiæ vacet, & utrumque retineat officium Romanum & functionem sacerdotalem. Quæ enim Cæsaris sunt Cæsari, quæ Dei Deo.* Quo ipso ostenditur his qui cleri honorem non sperarent Christianis militiam non fuisse interdictam. Hoc amplius, etiam ad clerum admitti vetabantur, qui post baptismum aut magistratus attigissent, aut munera bellica, ut in epistolis Syricii & Innocentii & in concilio Toletano videre est. Legebantur scilicet Clerici non ex quovis modo Christianis, sed ex iis qui vitæ exactissimæ specimen dedissent. Adde quod militiæ & quorundam magistratuum perpetua erat obligatio. at sacro ministerio addicti nulla alia cura ac labore quotidiano inde abstrahi debebant. qua de causa & sextus canon constituit ne Episcopus presbyter, aut diaconus sæculares curas administret, octuagesimus ne publi-

cis

cis se administrationibus immittat: & inter Africanos canones sextus, ne procurationem rerum alienarum suscipiat, aut causarum patrocinium. sic eosdem tutores constitui nefas judicat Cyprianus. At pro nostra sententia expressum Ecclesiæ judicium habemus in Concilio primo Arelatensi quod habitum est sub Constantino. Ejus enim Concilii Canon III. sic habet: *De his qui arma projiciunt in pace, placuit abstinere eos à communione:* Id est qui militiam deserunt extra tempora persecutionis. Id enim pacis nomine intelligi volebant Christiani, ut ex Cypriano & aliis apparet. Accedat exemplum militum sub Iuliano non modico profectu Christianorum, ut qui morte sua Christo reddere testimonium parati essent: de quibus sic Ambrosius. *Iulianus Imperator, quamvis esset apostata, habuit tamen sub se Christianos milites: quibus cum diceret; Producite aciem pro defensione reipublicæ; obediebant ei: cum autem diceret eis; Producite arma in Christianos; tunc agnoscebant Imperatorem cæli.* Talis & multo ante fuerat Thebæa legio, quæ Diocletiano imperante à Zabda tricesimo Hierosolymorum Episcopo Christianam religionem acceperat, & deinde in omne ævum memorabile edidit Christianæ constantiæ & patientiæ exemplum, quod infra à nobis memorabitur. Hoc loco satis sit illam eorum adferre vocem, quæ Christiani militis officium solida brevitate exprimit: *Offerimus nostras in quemlibet hostem manus, quas sanguine innocentium cruentare nefas ducimus. Dexteræ ipsæ pugnare adversus impios & inimicos sciunt; laniare pios & cives nesciunt. Meminimus nos pro civibus potius quam adversus cives arma sumsisse. Pugnavimus semper pro justitia, pro pietate, pro innocentium salute: hæc fuerunt hactenus pretia periculorum. Pugnavimus pro fide, quam quo pacto conservemus tibi* (ad Imperatorem sermo est) *si hanc Deo nostro non exhibemus*? Basilius de antiquioribus Christianis sic loquitur. τὰς ἐν πολέμοις φόνους οἱ πατέρες ἡμῶν ἐν τοῖς φόνοις οὐκ ἐλογίσαντο, ἐμοὶ δοκεῖν, συγγνώμην δόντες τοῖς ὑπὲρ σωφροσύνης καὶ εὐσεβείας ἀμυνομένοις. *Eas quæ in bello perpetrantur cædes majores nostri pro cædibus non habuere, excusatos habentes eos qui pro pudicitia ac pietate decertant.*

CAPUT III.

Belli partitio in publicum & privatum. Summi imperii explicatio.

I. *Belli divisio in publicum & privatum*

II. *Non omne bellum privatum post judicia constituta illicitum esse jure naturali, defenditur; additis exemplis.*

III. *Ac ne jure quidem Euangelico, cum solutione objectionum.*

IV. *Belli publici divisio in solenne & minus solenne.*

V. *An bellum sit publicum quod geritur auctoritate magistratus summam potestatem non habentis. & quando.*

VI. *In quibus rebus consistat potestas civilis.*

VII. *Quæ potestas sit summa.*

VIII. *Refellitur sententia quæ statuit summam potestatem semper esse penes populum: & solvuntur argumenta.*

IX. *Refellitur sententia quæ statuit semper mutuam subjectionem regis & populi.*

X. *Ad veram sententiam recte intelligendam adhibentur cautiones: prima est de distinguenda vocum similitudine in re dispari:*

XI. *Secunda de distinguendo jure & modo habendi jus.*

XII. *Osten-*

XII. *Ostenditur quædam imperia summa haberi plene, id est alienabiliter:*
XIII. *Quædam non plene:*
XIV. *Quædam non summa plene, id est alienabiliter haberi.*
XV. *Adstruitur dicta distinctio ex discrimine dandi tutoris in regnis.*
XVI. *Summam potestatem non tolli promissione etiam ejus quod nec naturalis nec divini sit juris.*
XVII *Summum imperium dividi interdum per partes subjectivas aut potentiales.*
XVIII. *Male tamen hoc colligi ex eo quod reges acta quædam sua nisi à cœtu aliquo probentur rata esse nolunt.*
XIX. *Alia quoque exempla quædam male huc trahi.*
XX. *Vera exempla.*
XXI. *Summam potestatem habere posse qui inæquali fœdere teneatur: cum solutione objectionum:*
XXII *Et qui tributum pendat:*
XXIII. *Et qui feudi lege teneatur.*
XXIV. *Distinctio juris & exercitii cum exemplis.*

BElli prima maximeque necessaria partitio hæc est, quod bellum aliud est privatum, aliud publicum, aliud mixtum. Publicum bellum, est quod auctore eo geritur qui jurisdictionem habet; privatum, quod aliter; mixtum, quod una ex parte est publicum, ex altera privatum. Sed de privato, quod antiquius, primum videamus. 2 Bellum aliquod privatum licite geri, quantum jus naturæ attinet, satis apparere arbitror ex iis quæ supra diximus, cum ostensum est ut quis injuriam etiam vi a se arceat, juri naturali non repugnare. Sed forte putet aliquis id saltem post constituta judicia publica non licere: quanquam enim judicia publica non à natura, sed à facto sunt humano, cum tamen multo sit honestius & ad quietem hominum conducibilius, ab eo cujus nihil intersit rem cognosci quam homines singulos nimium sæpe amantes sui, quod jus putant id manu exsequi, tam laudabili instituto obsequendum ipsa dictat æquitas & ratio naturalis. Paulus I.C. *Non est singulis concedendum quod per magistratum publice possit fieri, ne occasio sit majoris tumultus faciendi. Hinc est*, inquit Rex Theodoricus, *quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu. quid enim a bellica confusione pax tranquilla distat, si per vim litigia terminantur?* Et vim vocant leges, *quoties quis id quod deberi sibi putat, non per judicem reposcit.*

Syl. verbo Bellum. 1. n. 1.

l. Non est de R. i.
Cass. l. IV. Var. epist. 4.
l. Extat. D. quod metus.

II. Certe quin restricta multum sit ea quæ ante judicia constituta fuerat licentia, dubitari non potest. Est tamen ubi locum nunc quoque habeat, nimirum ubi cessat judicium: nam lex vetans sine judicio suum consequi, intelligi commode debet ubi copia est judicii. Cessat autem judicium momentanee, aut continue. Momentanee cessat, ubi exspectari judex non potest sine certo periculo aut damno. Continue vero, aut jure, aut facto. Iure, si quis versetur in locis non occupatis, ut mari, solitudine, insulis vacuis, & si qua alia sunt loca in quibus nulla est civitas: facto, si subditi judicem non audiant, aut judex aperte cognitionem rejecerit. 2 Quod diximus etiam post judicia constituta, naturali juri non repugnare omne bellum privatum, etiam ex lege Iudæis data intelligi potest; ubi sic per Mosen Deus loquitur Exod. XXII. 2. *Si in effossione deprehensus fur, ita percutiatur ut moriatur, ne reus cædis esto percussor ni jam dies illuxerit, tunc enim reus cædis erit.* Omnino enim videtur hæc lex tam accurate distinguens, non solum impunitatẽ inducere, sed jus etiam naturale explicare; neque fundari in peculiari

Molin. disp. 100. §. dubiũ vero.

liari aliquo mandato divino, sed in communi æquitate: unde alias etiam gentes id sequutas videmus. Notum est illud XII. tabularum haud dubie ex veteri jure Attico profectum: *Si nox furtum faxit, si im aliquis occisit, jure cæsus esto.* Sic insons omnium, quos novimus, populorum legibus judicatur, qui adversus aggressorem armis vitam periclitantem defenderit: qui tam manifestus consensus testimonium præbet, nihil in eo esse quod naturali juri adversetur.

III. De jure divino voluntario perfectiore, Euangelico scilicet, plus est difficultatis. Quin. Deus, cui plus juris est in vitam nostram quam nobis ipsis, potuerit à nobis patientiam eo usque exigere, ut etiam privatim in periculum adducti, occidi deberemus potius quam occidere, ego non dubito. An autem voluerit nos eo usque obstringere, id est quod inquirimus. Solent pro affirmante sententia adferri duo loca, quæ supra adduximus, ad quæstionem generalem: ἐγὼ δὲ λέγω ὑμῖν, μὴ ἀντιστῆναι τῷ πονηρῷ. *Ego autem dico vobis; Ne resistite injuriam facienti*, Matth. v. 39. & Rom. XII, 19. μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ubi Latina versio habet, *non vos defendentes, charissimi.* Tertius autem locus est in illis Christi verbis ad Petrum: *Repone gladium tuum in vaginam; nam quicumque acceperit gladium, gladio peribunt.* Addunt his nonnulli Christi exemplum qui pro inimicis sit mortuus, Rom. v, 8, 10. Neque desunt inter Christianos veteres qui bella quidem publica non improbaverint; sed defensionem privatam putarint vetitam. Ambrosii loca pro bello supra attulimus. Augustini, multo etiam plura sunt & clariora, omnibus nota.
Lib. x. in Lucam. At idem Ambrosius dixit: *Et ideo fortasse Petro duos gladios offerenti, Satis, dicit, quasi licuerit usque ad Euangelium, ut sit in lege æquitatis erudi-*
De off. III, c. 3. *tio, in Euangelio veritatis.* Idem alibi: *Christianus etiamsi in latronem armatum incidat, ferientem referire non potest; ne dum salutem defendit, pie-*
Lib. I. de lib. arb. c. 5. *tatem contaminet.* Augustinus vero; *Legem quidem non reprehendo quæ tales* (latrones & alios invasores violentos) *permittit interfici, sed quo-*
Epist. 54. ad Publicolam. *modo istos qui interficiunt, defendam, non invenio.* Et alibi: *De occidendis hominibus ne ab eis quisquam occidatur, non mihi placet consilium, nisi forte sit miles, aut publica functione teneatur, ut non pro se hoc faciat, sed pro aliis, accepta legitima potestate.* Atque idem sensisse Basilium
Can. 43, & 55. ex secunda ipsius ad Amphilochium epistola satis apparet. Sed opposita sententia sicut receptior est, ita verior nobis videtur, ut talis patientia non sit in obligatione: jubemur enim in Euangelio proximum amare juxta nos ipsos, non præ nobis ipsis: imo ubi par malum imminet, non vetamur nobis potius quam aliis consulere, ut supra ostendimus auctoritate Pauli beneficentiæ regulam explicantis. Instet forte aliquis, & dicat; etiamsi meum bonum præferre possim bono proximi, hoc tamen locum non habere in bonis inæqualibus; quare vitam meam mihi potius deserendam, quam invasor permittatur incidere in perpetuam damnationem. Sed responderi potest, sæpe etiam eum qui impetitur opus habere tempore ad pœnitentiam, aut probabiliter ita existimare; & ipsi quoque aggressori ante mortem posse ad pœnitentiam spatium superesse. Deinde morali judicio non videri æstimandum illud periculum in quod ipsum se quis conjiciat & unde se potest eximere. Certe Apostolorum aliqui ad ultimum usque tempus Christo vidente & sciente videntur iter fecisse armati gladio,

quod

quod & alios Galilæos è patria urbem versus properantes ob infestas latronibus vias factitasse ex Iosepho discimus. qui & de Essenis innocentissimis hominibus idem prodidit. Hinc enim factum est, ut cum diceret Christus tale tempus imminere, ut gladij comparandi causa vel vestis vendenda esset, Lucæ XXII, 36. statim Apostoli responderint in suo comitatu duos esse gladios. erant autem in eo comitatu nulli præter Apostolos. Tum vero illud ipsum quod dixit Christus, quanquam præceptum revera non continet, sed proverbium est, significans gravissima pericula imminere, ut clare ostendit oppositio primi temporis, quod tutum ac prosperum fuerat, commate 35, est tamen tale, ut sumptum appareat ex eo, quod fieri solebat, quodque Apostoli licitum censebant. Recte autem à Cicerone dictum est: *Gladios habere certe non liceret, si uti illis nullo pacto liceret*. Illud vero, *Ne resistite injuriam facienti*, non magis universale est, quam quod sequitur, *Date omni petenti*; quod tamen exceptionem admittit, dum ne nimium nos prægravemur: imo isti præcepto de dando nihil adjicitur quod vim habeat restringentem, sed ex solo sensu æquitatis adstringitur, cum præceptum de non resistendo suam habeat adjunctam explicationem per exemplum alapæ; ut intelligatur tum demum præcise nos obligare, cum ea impetimur injuria, quæ aut alapa sit, aut alapæ par: nam alioqui rectius fuerat dicere, *Ne resistite injuriam facienti, sed vitam profundite potius, quam armis utamini.* In verbis ad Romanos, μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες, omnino ἐκδικεῖν non tuendi, sed ulciscendi habet significationem. ut & 1 Iudith II & II, 1. Lucæ XVIII, 7, 8; XXI, 22. II. Thess. 1, 8. 1 Pet. II, 14. Rom. XIII, 4. 1 Thess. IV, 6. Idque ipsa verborum connexio manifeste ostendit: præcesserat enim, *Ne rependatis ulli malum pro malo*: hæc autem est ultionis, non defensionis descriptio. Et monitum suum fulcit Paulus Deuteronomii loco, ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, ubi in Hebræo est לי נקם, quo ultionem significari tum vocis proprietas indicat, tum ipsa loci sententia, quæ defensionem intelligi non patitur. Quod vero Petro dictum est, continet quidem prohibitionem utendi gladio, sed non in defensionis causa: neque enim se opus habebat defendere: Iam enim dixerat Christus de discipulis, *Sinite hos abire: idque ut impleretur sermo quem dixerat: Ex iis quos dedisti mihi, non perdidi quenquam*, Ioan. XVIII, 8,9. neque Christum, nam defendi nolebat. Ideo apud Ioannem hanc causam interdictioni subjicit, *An non bibam poculum quod dedit mihi Pater*? com. 11, & apud Matthæum ait, *Quomodo ergo implerentur scripturæ, quæ dicunt ita oportere fieri*? Vlciscendi ergo animo Petrus, ut erat fervidus, non defendendi ferebatur. adde quod arma sumebat in eos qui nomine publicarum potestatum adventabant, quibus an ullo casu resistere liceat, peculiaris est quæstio, infra à nobis peculiariter tractanda. Quod autem adjicit Dominus, *Omnes qui gladium acceperint gladio peribunt*, aut proverbium est, ex vulgi usu desumtum, quo significatur sanguinem sanguine elici, ideoque armorum usum periculo nunquam vacare: aut quæ Origenis, Theophylacti, Titi, & Euthymii sententia est, indicat, non esse quod nos Deo præripiamus ultionem quam ipse suo tempore satis sit exacturus: plane quo sensu in Apocalypsi dicitur XIII, 10; *Qui gladio occidit, eum gladio occidi oportet: in hoc sita est spes*

& patientia ſanctorum. qui cum convenit Tertulliani illud: *Adeo ſatis idoneus patientiæ ſequeſter Deus: ſi injuriam depoſueris penes eum, ultor eſt; ſi dolorem, medicus eſt; ſi mortem, reſuſcitator eſt: quantum patientiæ licet: ut Deum habeat debitorem?* Simulque his Chriſti verbis vaticinium videtur ineſſe de pœnis, quas à ſanguinariis Iudæis erat exacturus gladius Romanorum. Ad Chriſti exemplum, qui pro inimicis mortuus dicitur, reſponderi poteſt, Chriſti facta omnia quidem virtutis eſſe plena, & quæ, quoad ejus fieri poteſt, imitari laudabile ſit, & ſuo præmio non cariturum; non tamen omnia ejuſmodi eſſe, ut aut ex lege veniant, aut legem faciant. Nam quod Chriſtus pro inimicis atque impiis eſt mortuus, id non fecit ex lege aliqua, ſed ex ſpeciali quaſi pacto & fœdere inito cum Patre; qui ſi id faceret, non modo ſummam ei gloriam, ſed & gentem in æternum duraturam promiſit, Eſaiæ LIII, 10. Alioqui eſſe hoc factum quaſi ſingulare, & cui vix quicquam reperiatur ſimile, oſtendit Paulus, Rom. V, 7. Et Chriſtus nos animam noſtram periculis objicere jubet, non pro quibuſvis, ſed pro ejuſdem diſciplinæ conſortibus, I Ioan. III, 16. Quæ vero ex Chriſtianis ſcriptoribus allatæ ſunt ſententiæ, partim videntur conſilium magis, & ſublimis propoſiti commendationem, quam deſtrictum præceptum continere; partim privatæ ſunt ipſorum, non communes totius Eccleſiæ. Nam in canonibus antiquiſſimis qui Apoſtolici dicuntur, communione is demum privatur qui in rixa primo ictu adverſarium occiderit, διὰ τὴν προπέτειαν αὐτοῦ, *ob nimium calorem.* Et hanc ſententiam ipſe etiam Auguſtinus, quem in contrariam partem adduximus, probare videtur, Quæſt. LXXXIV in Exodum.

Can. xlv. *c. ſi vero. de ſent. excom. & c. ſignificaſti. de homicidio.*

IV. Publicum bellum aliud eſt ſolenne ex jure gentium, aliud minus ſolenne. Solenne quod hîc voco, plerumque juſtum dici ſolet eo ſenſu quo juſtum teſtamentum codicillis, juſtæ nuptiæ ſervili contubernio opponuntur: non quod non liceat & codicillos facere ei qui velit, & ſervo ſecum mulierem habere in contubernio; ſed quod teſtamentum & nuptiæ ſolennes peculiares quoſdam ex jure civili effectus habeant. quod notari utile eſt; multi enim voce juſti male intellecta damnari putant ut iniqua aut illicita bella omnia, quibus illa juſti appellatio non convenit. Vt bellum ſolenne ſit ex jure gentium, duo requiruntur; primum ut geratur utrimque auctore eo qui ſummam poteſtatem habeat in civitate: Deinde, ut ritus quidam adſint, de quibus agemus ſuo loco. Hæc quia conjunctim requiruntur, ideo alterum ſine altero non ſufficit.
12 Bellum autem publicum minus ſolenne, poteſt & ritibus illis carere, & geri in privatos, & auctorem habere magiſtratum quemvis. Et ſane ſi citra leges civiles res ſpectetur, videtur omnis magiſtratus ſicut ad tuendam plebem ſibi creditam, ita ad exercendam juriſdictionem, ſi vis occurrat, jus habere belli gerendi. Sed quia ex bello tota civitas in periculum venit, ideo ferme omnium populorum legibus cautum eſt, ne bellum geri poſſit, niſi auctore eo qui ſummam in civitate poteſtatem habeat. Exſtat lex talis Platonis ultimo de legibus. Et in Romano jure majeſtatis teneri dicitur qui injuſſu principis bellum geſſerit delectumve habuerit, exercitum comparaverit, Injuſſu populi dixerat lex Cornelia lata à L. Cornelio Sylla. In Iuſtinianeo Codice exſtat conſtitutio

L. 3. D. ad l. Iul. majeſt.

Valentiniani, & Valentis. *Nulli prorsus nobis insciis atque inconsultis quorumlibet armorum movendorum copia tribuatur.* Huc pertinet illud Augustini: *Ordo naturalis mortalium paci accommodatus hoc poscit, ut suscipiendi belli auctoritas atque consilium penes principes sit.* Sicut autem omnia dicta quantumvis universalia æquitatem recipiunt interpretem, ita & hæc lex. Nam primum quin ei qui jurisdictioni præest liceat per apparitores suos vi cogere paucos imparentes, quoties ad eam rem copiis majoribus opus non est, nec periculum imminet civitati, dubitari nequit. Rursum si ita præsens sit periculum, ut tempus non ferat eum consuli qui supremum in civitate jus habeat; hic etiam necessitas exceptionem porriget. Hoc jure usus L. Pinarius præsidio Ennæ in Sicilia præfectus, cum certo sciret oppidanos ad Carthaginenses defectionem moliri, cæde in eos facta, Ennam retinuit. Extra talem necessitatem ad vindicandas injurias quas rex persequi negligit, jus bellandi oppidanis in civitatibus dare ausus est Franciscus Victoria: sed ejus sententia merito ab aliis repudiatur.

Vict. de jure belli, n. 9. Molin, disp. 100. §. idem Vict. Bart. in l. ex hoc jure D. de Iust. & jur. Bart. de Repres. 3. principali ad secundam n. 6. Mart. Laud. de bello. qu. 2. Livius lib. XXXIV.

V. At quibus eventibus jus armorum movendorum esse magistratibus minoribus constat, an bellum tale publicum sit dicendum dissentiunt juris interpretes. Sunt qui ajunt *. Sunt qui negant †. Sane si publicum non aliud dicimus quam quod fit jure magistratus, dubium non est quin talia bella publica sint, ac proinde qui in tali facti specie magistratibus se opponunt, in pœnas incidant contumacium adversus supra se positos. Si vero publicum sumitur in excellentiore significatu pro eo quod solenne est, ut sæpe sumi extra controversiam est; non sunt bella ista publica, quia ad istius juris plenitudinem, tum judicium summæ potestatis, tum alia requiruntur. Neque me movet, quod etiam in tali contentione soleant res auferri obsistentibus, ac militibus etiam concedi *. Nam id belli solennis non ita proprium est, ut non alibi etiam locum habere possit †. Sed & illud accidere potest, ut in imperio late patente inferiores potestates belli inchoandi concessam habeant potestatem: quod si fit, jam sane censendum erit bellum geri ex vi summæ potestatis. nam quod faciendi quis alii jus dat, ejus ipse auctor censetur. Illud magis controversum, an ubi tale mandatum non est, sufficiat conjectura voluntatis. Mihi id admittendum non videtur. Neque enim hoc sufficit videre, quid hoc rerum statu summam potestatem habenti, si consulatur; placiturum sit: sed hoc magis videndum, quid ille, ubi res moram fert, aut dubiam habet deliberationem, se inconsulto cupiat fieri, si ea de re lex ferenda sit. Nam ut maxime in aliquo facto particulari cesset inspecta particulariter ratio quæ voluntatem summi imperantis movet, non tamen cessat ratio sumta universaliter quæ periculis occurri vult. quod fieri non potest si ejus rei ad se magistratus quisque judicium trahat. Non ergo injuria à legatis suis accusatus fuit Cn. Manlius, quod pop. Rom. injussu bellum Gallogræcis intulisset: nam quanquam in Antiochi exercitu Gallorum legiones fuerant, tamen pace facta cum Antiocho, an ea injuria in Gallogræcos exsequenda esset, non in Cn. Manlii, sed in Pop. Rom. arbitrio esse debuit. C. Cæsarem quod bellum Germanis intulisset, dedi Germanis Cato voluit; credo non tam jus respiciens, quam quod imminentis domini

** Ajala de jure belli l. 1. c. 2. n. 7. Sil. verbo bellum n. 2. ibi, sufficit etiam.*
† Innoc. c. olim. de rest. spol. n. 8. & c. sicut de jurejur. n. 5. Panor. ibid. Bart. ad l. hostes. D. de captivis.
** Livius. d. loco.*
† Vict. n. 29 Cajet. sec. sec. quæ. 40. art. 1. Silv. verbo Bellum p. 1. n. 3. Lorca disp. 50. n. 12
Liv. l. 48.

mini metu vellet urbem liberari. Nam Germani Gallos populi Romani hostes adjuverant, ac proinde non erat quod injuriam sibi factam quererentur, si modo justa fuit populi Romani causa in Gallos bellandi. At Cæsar contentus esse debuit Germanos Gallia mandata sibi provincia pepulisse, nec Germanos, præsertim cum nullum inde periculum immineret, intra suos fines, bello persequi, nisi consulto prius populo Romano. Non ergo Germani jus habebant deditionem postulandi, sed populo Romano punire Cæsarem jus erat, plane ut Carthaginienses Romanis responderunt. *Ego non* Livius l. xxxi. *privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo; sed utrum jure an injuria: nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio; vobiscum una disputatio est, licueritne per fœdus fieri.* Defendit M. Tullius Cicero factum & Octavii & Decimi Bruti, qui privato consilio in Antonium arma ceperant. Atqui etiam si constaret meritum hostilia Antonium, Senatus populique Romani judicium expectari debuit, an è republica esset dissimulare factum, an ulcisci; ad pacis venire conditiones, an ad arma procurrere. Nam jure suo quod sæpe cum damni periculo conjunctum est, uti nemo cogitur. App. ci. iv. Tum vero etiam hoste judicato Antonio permittenda Senatui, & populo Romano deliberatio fuit, per quos potissimum bellum id geri vellet. Sic Cassio auxilia ex fœdere petenti respondere Rhodii, missuros se si Senatus juberet. Moniti hoc exemplo, & plura occurrent, meminerimus non omnia probare, quæ à quamvis præclaræ famæ auctoribus dicuntur, sæpe enim tempori, sæpe affectibus serviunt, & aptant τῷ πέτρῳ στάθμην. quare danda est opera uti in his rebus defecato utamur judicio, nec quæ excusari magis quam laudari possunt, temere in exemplum rapiamus, in quo perniciose errari solet. Cum vero dictum sit, bellum publicum geri non debere nisi eo auctore qui summam potestatem habeat, & ad hujus rei, & ad quæstionis illius quæ est de bello solenni intellectum; atque adeo ad alia multa, necessarium erit, quæ sit summa illa potestas, quique eam habeant intelligere: eoque magis quia nostro sæculo viri eruditi, quisque ex usu magis rerum præsentium, quam ex vero illud argumentum exsequuti, rem per se haud expeditam multo impeditiorem reddiderunt.

VI. Facultas ergo moralis civitatem gubernandi, quæ potestatis civilis vocabulo nuncupari solet à Thucydide tribus rebus describitur, cum civitatem, quæ vere civitas sit, vocat αὐτόνομον, αὐτόδικον, αὐτοτελῆ, *suis utentem legibus, judiciis, magistratibus.* Lib. iv. Pol. c. 4. Aristoteles tres facit partes in administranda republica, consultationem de rebus communibus, curam legendorum magistratuum, & judicia: ad primam autem partem refert deliberationem de bello, pace, fœderibus faciendis ac dissolvendis, de legibus; addit de morte, exilio, publicatione, & repetundis, hoc est, ut ego interpretor, judicia publica, cum prius judiciorum nomine privata intellexisset. Dionysius Halicarnassensis tria maxime notat, jus magistratuum creandorum, jus legum condendarum & tollendarum, jus decernendi de bello ac pace. Lib. iv. Alibi addit quartum, judicia: Lib. vii. Rursum, alibi adjicit curationem sacrorum & convocationem comitiorum. Lib. ii. At si quis recte partiri velit, facile quæ huc spectant reperiet omnia;

nia; ita ut nihil aut desit, aut redundet. Nam qui civitatem regit, eam partim per se, partim per alios regit. Per se autem versatur, aut circa universalia, aut circa singularia. Circa universalia versatur condendo leges easque tollendo, tam circa sacra (quatenus eorum cura ad civitatem pertinet) quam circa profana. Ars circa hæc Aristoteli ἀρχιτεκτονικὴ, architectalis. Singularia circa quæ versatur, sunt aut directe publica, aut privata quidem, sed quatenus ad publicum ordinantur. Directe publica sunt actiones, ut pacis, belli, fœderum faciendorum; aut res, ut vectigalia, & si quæ his sunt similia: in quibus comprehenditur & dominium eminens, quod civitas habet in cives, & res civium ad usum publicum. Ars circa hæc Aristoteli nomine generis πολιτικὴ, id est civilis, & βουλευτικὴ, consultatrix. Privata sunt res controversæ inter singulos, quas publica auctoritate dirimi publicæ quietis interest. Ars circa hæc eidem Aristoteli δικαστικὴ, judicialis. Quæ per alterum expediuntur, ea expediuntur, aut per magistratus, aut per alios curatores, in quibus sunt & legati. His ergo in rebus consistit potestas civilis.

VII Summa autem illa dicitur, cujus actus alterius juri non subsunt, ita ut alterius voluntatis humanæ arbitrio irriti possint reddi. Alterius cum dico, ipsum excludo, qui summa potestate utitur; cui voluntatem mutare licet, ut & successorem, qui eodem jure utitur, ac proinde eandem habet potestatem, non aliam. Hæc ergo summa potestas, quod subjectum habeat videamus. Subjectum aliud est commune, aliud proprium: ut visus subjectum commune est corpus, proprium oculus. ita summæ potestatis subjectum commune est civitas, quam perfectum cœtum esse supra diximus. Excludimus ergo populos, qui in alterius populi ditionem concesserunt, quales erant provinciæ Romanorum: hi enim populi non per se civitas sunt, ut nunc quidem eam vocem sumimus, sed membra minus digna magnæ civitatis, quomodo servi membra sunt familiæ. Rursum accidit, ut plurium populorum idem sit caput, qui tamen populi singuli perfectum cœtum constituunt: neque enim ut in naturali corpore non potest caput unum esse plurium corporum, ita in morali quoque corpore; nam ibi eadem persona diversa ratione considerata caput potest esse plurium ac distinctorum corporum. Cujus rei certum indicium esse potest, quod extincta domo regnatrice imperium ad quemque populum seorsim revertitur. Sic etiam accidere potest, ut plures civitates arctissimo inter se fœdere colligentur, & faciant σύστημα quoddam ut Strabo non uno loco loquitur, neque tamen singulæ desinant statum perfectæ civitatis retinere: quod tum ab aliis, tum ab Aristotele etiam notatum est non uno loco. Subjectum ergo commune summæ potestatis esto civitas, ita ut jam diximus intellecta. Subjectum proprium est persona una pluresve, pro cujusque gentis legibus ac moribus. ἡ πρώτη ἀρχὴ apud Galenum libro sexto de placitis Hippocratis & Platonis.

Vict. de jure belli n. 7.

Lib. II. Pol. c. 20. l. III. c. 9.

VIII Atque hoc loco primum rejicienda est eorum opinio, qui ubique & sine exceptione summam potestatem esse volunt populi, ita ut ei reges quoties imperio suo male utuntur, & coercere & punire liceat: quæ sententia quot malis causam dederit, & dare etiamnum possit, penitus animis recepta, nemo sapiens non videt.

Nos his argumentis eam refutamus. Licet homini cuique se in privatam servitutem cui velit addicere, ut & ex lege Hebræa & Romana apparet. quidni ergo populo sui juris liceat se uni cuipiam, aut pluribus ita addicere, ut regendi sui jus in eum plane transcribat, nulla ejus juris parte retenta? Neque dixeris minime id præsumi: non enim jam quærimus, quid in dubio præsumendum sit: sed quid jure fieri possit. Frustra quoque afferuntur incommoda quæ hinc sequantur, aut sequi possint. nam qualemcumque formam gubernationis animo finxeris, nunquam incommodis aut periculis carebis. *Aut hæc cum illis sunt habenda, aut illa cum his amittenda sunt*, ait Comœdia. Sicut autem multa sunt vivendi genera, alterum altero præstantius, & cuique liberum est ex tot generibus id eligere quod ipsi placet; ita & populus eligere potest qualem vult gubernationis formam: neque ex præstantia hujus aut illius formæ, qua de re diversa diversorum sunt judicia, sed ex voluntate jus metiendum est. Neque vero non multæ exstare possunt causæ cur populus jus totum imperandi à se abdicet, aliique tradat, puta quia in periculum vitæ adductus alia lege qui se defendat reperire non potest: aut quia inopia pressus aliter habere non potest copiam unde se sustentet. Nam si Campani olim necessitate subacti populo Romano se subjecerunt in hunc modum: *Populum Campanum, urbemque Capuam, agros, delubra Deum, divina humanaque omnia, in vestram P C. ditionem dedimus*: & quidam populi cum Romanorum ditioni subjicere se vellent, ne recepti quidem sunt; quod narrat Appianus: quid obstat quominus & uni homini præpotenti populus aliquis eundem ad modum dedere se possit? Apud Virgilium legimus:

Nec cum se sub leges pacis iniqua
Tradiderit regno.

Accidere etiam potest, ut paterfamilias latifundia possidens neminem alia lege in suas terras habitantem recipere velit: aut ut quis magnam servorum copiam habens eos manumittat, sub imperii ferendi & census pendendi legibus: quæ suis exemplis non carent. de servis Germanorum apud Tacitum est: *Suam quisque sedem, suos penates regit. Frumenti modum dominus, aut pecoris, aut vestis ut colono injungit & servus hactenus paret.* Adde quod sicut Aristoteles dixit quosdam homines natura esse servos, id est ad servitutem aptos; ita & populi quidam eo sunt ingenio, ut regi quam regere norint rectius; quod de se sensisse Cappadoces videntur, qui oblatæ à Romanis libertati vitam sub rege prætulerunt, negantes vivere se sine rege posse. Sic Philostratus vita Apollonii, stultum esse ait Thraces, Mysos, Getas in libertatem vindicare, qua non gaudeant. Neque vero non aliquos movere potuerunt exempla gentium, quæ per sæcula plurima sub imperio plane regio satis feliciter vixerunt. Vrbes sub Eumene, ait Livius, nullius liberæ civitatis fortunam cum sua mutatam voluisse. Est & interdum is civitatis status ut videatur nisi sub libero unius imperio salvus esse nō posse; quod de Romana, qualis erat Cæsaris Augusti ætate, multis prudentibus visum est. His ergo similibusque de causis accidere non potest tantum, sed & solet, ut se homines subjiciant imperio alterius ac potestati, quod & Cicero notat Officiorum secundo.

Ex. xxi, 6. Instit. de jure pers. §. Servi autē. Gell. lib. xi. c. 7.

Strabo xii. Iustin. lib. xxxviii. Lib. vi.

Liv. l. xlii.

do Iam verò bello justo, ut ante diximus, sicut acquiri potest dominium privatum; ita & dominium civile, sive jus regendi non aliunde pendens. Neque vero hæc tantum pro unius imperio, ubi id receptum est, conservando dicta censeri debent: nam idem jus eademque ratio est procerum qui plebe exclusa civitatem regunt. Quid, quod nulla respublica adeo reperta est popularis, in qua non aliqui aut valde inopes aut externi, tum vero & fœminæ & adolescentes à deliberationibus publicis arceantur? Iam vero & populi quidam alios sub se populos habent, non minus addictos sibi quam si regibus parerent: unde illa interrogatio, *Estne populus Collatinus in sua potestate?* Liv. lib. I. & Campani cum se Romanis dedidissent, Liv. l. VII. facti dicuntur alienæ potestatis: Acarnania ut & Amphilochia di- Lib. XXVI. cuntur fuisse juris Ætolorum: Peræa & Caunus ditionis Rhodio- Lib. XXXII. rum: Strab. XIV. Pydna à Philippo Olynthiis data. Diod. l. XVI. Et quæ sub Spartanis fuerant oppida, postquam eorum ditioni exemta sunt, Eleutherolaconum nomen acceperunt. Paus. Lac. Cotyora urbs dicitur fuisse Sinopensium apud Xenophontem. Exp. Cyri Nicæa Italiæ adjudicata Massiliensibus apud Strabonem, lib. V. & insula Pithecusæ Neapolitanis. Sic Calatim Lib. IV. oppidum coloniæ Capuensi, Caudium coloniæ Beneventanæ Lib. V. adjudicata cum territoriis suis apud Frontinum legimus. Otho provinciæ Bæticæ Maurorum civitates dono dedit: quod apud Tacitum est. Hist. I. quæ omnia convelli necesse est, si id recipimus, jus regendi semper subditum esse eorum judicio ac voluntati qui reguntur. At vero esse reges qui populi etiam universim sumti arbitrio non subsint, tum sacra, tum profana historia testatur. *Si dixeris*, Deu. XVII. 14. inquit Deus populum Israeliticum alloquens, *Statuam supra me regem:* 1. Sa. VIII, 4. & ad Samuelem: *Indica eis jus regis qui regnaturus est super eos.* Hinc rex unctus dicitur super populum, super hereditatem Domini, super Israelem: 1. Sam. IX, 16, X, 1, XV, 1. Salomo rex super totum Israelem. 1. Re IV, 1. Sic David Deo gratias agit quod populum suum ipsi subjecerit. II. Sa. V, 2. Ps. CXLIV, 2. Et Christus; *Reges*, inquit, *gentium dominantur eis.* Luc. XXII, 25. Notum illud Horatii:

Regum timendorum in proprios greges,
Reges in ipsos imperium est Iovis,

Tres gubernandi formas ita describit Seneca: *Interdum populus est quem timere debeamus; interdum si ea civitatis disciplina est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in ea timentur viri: interdum singuli quibus potestas populi & in populum data est.* Epist. XIV. Tales sunt quos Plutarchus ait, Flamin. οὐ κατὰ τοὺς νόμους μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶν νόμων ἄρχειν, *imperium habere non ex legibus modo, sed & in leges.* & apud Herodotum Otanes singulare imperium sic describit: ἀνευθύνως ποιέειν τὰ βούλεται: *facere quod quis velit, ita ut alii rationem non reddat.* Dioni quoque Prusæensi regnum definitur: ἐπιστατεῖν ἀνυπεύθυνον ὄντα, *ita imperare ut alii ratio non reddatur.* Pausanias Messenicis opponit βασιλείαν ἀρχῇ ὑπευθύνῳ, *regnum potestati tali qua rationem actuum reddere debeat.* Aristoteles reges III. Pol. XIV. quosdam esse ait cum eo jure, quod alibi habet ipsa gens in se ac sua. Sic postquam Romani principes imperium vere regium usurpare cœperunt, dicitur populus in eos omne suum imperium & Inst. de jur. nat. §. sed & quod. potestatem contulisse, etiam in se, ut interpretatur Theophilus. Hinc illud dictum M. Antonini Philosophi: *Nemo nisi solus Deus, judex principis esse potest.* Xiph. vita M. Ant. i. & Dion. li. LIII, de tali principe: αὐτοτελὴς ὄντως καὶ αὐτοκράτωρ, καὶ ἑαυτοῦ, καὶ τῶν νόμων, πάντα τε ὡς βούλεται ποιῇ, καὶ πάνθ' ὅσα ἂν μὴ βούληται

μὴ πρέπτῃ. *Liber est, suique ac legum potens, ut & quod vult, faciat, & quod non vult, non faciat.* Tale regnum iam antiquitus erat in Græcia regnum Inachidarum Argis: nam in Argiva Tragœdia Supplicibus, sic populus Regem affatur apud Æschylum:

Σὺ τοι πόλις, σὺ δὲ τὸ δήμιον.
Πρύτανις ἄκριτος ὤν,
Κρατύνεις βωμὸν ἑστίαν χθονὸς,
Μονοψήφοισι νεύμασι σέθεν.
Tu res populi, tuque urbs tota es,
Non judiciis subditus ullis,
Regni solio fultus ut ara,
Vnoque regens cuncta arbitrio.

Longe aliter quam de Atheniensium republica rex ipse Theseus apud Euripidem loquitur,

——οὐ γὰρ ἄρχεται
Ἑνὸς πρὸς ἀνδρὸς, ἀλλ' ἐλευθέρα πόλις.
Δῆμος δ' ἀνάσσει διαδοχαῖσιν ἐν μέρει
Ἐνιαυσίαισιν.
——*hac juris sui*
Parere domino civitas uni negat:
Rex ipse populus annuas mandat vices
Honoris huic, illive.

Nam Theseus, ut Plutarchus explicat, belli tantum ducem & legum custodem agebat, cætera par civibus. Hinc factum ut reges qui populo subsunt, non nisi improprie reges appellari dicantur:
Lib. IV. Sic post Lycurgum, magisque post Ephoros constitutos, reges La-
Vit. Cleom. cedæmoniorum, reges nomine, non re fuisse dicuntur Polybio,
Vit. Agesil. Plutarcho, Cornelio Nepoti. Quod exemplum secuti & alii in Græcia: Pausanias Corinthiacis: Ἀργεῖοι δὲ ἅτε ἰσηγορίαν καὶ τὸ αὐτόνομον ἀγαπῶντες ἐκ παλαιοτάτου, τὰ τῆς ἐξουσίας τῶν βασιλέων εἰς ἐλάχιστον προσήγαγον, ὡς μηδενὶ τῶν Κείσου καὶ τοῖς ἀπογόνοις ἢ τὸ ὄνομα λειφθῆναι τῆς βασιλείας μόνον. *Argivi jam olim æqualitatis & libertatis amantes regiam potestatem in minimum redegerunt, ita ut Cisi filiis ac posteris præter nomen regni nihil relinqueret.* Sic & apud
Quæst. Gr. Cumæos de regibus judicasse senatum notat Plutarchus. Talia
III. Pol. regna negat Aristoteles constituere propriam speciem guberna-
12.
Liv. lib. II. tionis, quia scilicet partem tantum faciunt in republica optima-
Plutarch. in Marcel. tium aut populi. Quin & in populis qui perpetuo regibus non
Halic. l. V. subsunt exempla videmus quasi temporarii regni, quod populo non subsit. Talis erat potestas Amymonum apud Cnidios, & apud Romanos Dictatorum primis temporibus, cum ad populum provocatio non esset: unde Dictatoris edictum pro numine observatum ait Livius: neque usquam ullum nisi in cura parendi auxilium: Dictatura obsessam vim regiæ potestatis: Cicero. Quæ pro contraria sententia adferuntur argumenta, ea solvere difficile non est. Nam primum quod asseverant eum à quo aliquis constituitur esse superiorem constituto, verum duntaxat est in ea constitutione, cujus effectus perpetuo pendet à voluntate constituentis; non etiam in ea quæ ab initio est voluntatis, postea vero effectum habet necessitatis: quomodo mulier virum sibi constituit cui parere semper necesse habet. Valentinianus Imperator militibus qui se Imperatorem fecerant, postulantibus quod ipsi non proba-

batur

batur, respondit: *Vt me ad imperandum vobis eligeretis, in vestra situm erat potestate, ô milites: at postquam me elegistis, quod petitis, in meo est arbitrio, non vestro. Vobis tanquam subditis competit parere, mihi quæ facienda sunt, cogitare.* Sed nec verum est quod assumitur, omnes reges à populo constitui: quod exemplis patrisfamilias advenas sub obediendi lege acceptantis, & gentium bello devictarum, quæ supra attulimus, satis intelligi potest. Alterum argumentum sumunt ex dicto Philosophorum, regimen omne eorum qui reguntur, non qui regunt, causa esse paratum: unde sequi existimant ex finis nobilitate, eos qui reguntur, superiores esse eo, qui regit. Sed nec illud universaliter verum est, omne regimen ejus qui regitur causa esse comparatum; nam quædam regimina per se sunt regentis causa, ut dominicum: nam servi utilitas ibi extrinseca est & adventitia: sicut medici lucrum ad ipsam medicinam non pertinet. Sunt alia regimina mutuæ utilitatis causa, ut maritale. Sic imperia quædam esse possunt comparata ad regum utilitatem, ut quæ victoria parta sunt, & non ideo tyrannica dicenda sunt, cum tyrannis, ut quidem ea vox nunc intelligitur, injustitiam includat. Possunt & quædam utilitatem respicere tam ejus qui regit, quàm ejus qui regitur, ut cum populus impotens sibi tuendo regem potentem imponit. Cæterum non nego in plerisque imperiis respici per se utilitatem eorum qui reguntur: & verum esse quod Cicero post Herodotum, Herodotus post Hesiodum dixit, fruendæ justitiæ causa reges constitutos. Sed non ideo consequens est, quod illi inferunt, populos rege esse superiores: nam & tutela pupilli causa reperta est, & tamen tutela jus est ac potestas in pupillum. Nec est quod instet aliquis, tutorem, si male rem pupillarem administret, amoveri posse; quare & in rege idem jus esse debere. Nam in tutore hoc procedit, qui superiorem habet. at in imperiis, quia progressus in infinitum non datur, omnino in aliqua aut persona, aut cœtu consistendum est, quorum peccata, quia superiorem se judicem non habent, Deus sibi curæ peculiari esse testatur; qui ea aut vindicat, si ita opus judicet; aut tolerat in pœnam aut explorationem populi. Optime Tacitus: *Quomodo sterilitatem aut nimios imbres, & cætera naturæ mala, ita luxum vel avaritiam dominantium tolerate. Vitia erunt donec homines, sed neque hæc continua, & meliorum interventu pensantur.* Et M. Aurelius magistratus dixit de privatis, principes de magistratibus, Deum de principibus judicare. Insignis est apud Gregorium Turonensem locus, ubi is ipse Episcopus regem Francorum sic affatur: *Si quis de nobis, ô Rex, justitiæ tramites transcendere voluerit, a te corripi potest: si vero tu excesseris, quis te corripiet? Loquimur enim tibi, sed si volueris, audis: si autem nolueris, quis te damnabit, nisi is qui se pronuntiavit esse justitiam?* Inter Essenorum placita Porphyrius memorat οὐ δίχα θεοῦ περιγίνεσθαι τισι τὸ ἄρχειν *non obtingere cuiquam imperium sine Dei cura speciali.* Irenæus optime: *Cujus jussu homines nascuntur, hujus jussu & reges constituuntur apti iis, qui in illis temporibus ab ipsis regnantur.* Sensus idem in constitutionibus quę dicuntur Clementis; τὸν βασιλέα φοβηθήσῃ, εἰδὼς ὅτι τοῦ κυρίου ἐστὶν ἡ χειροτονία, *regem timebis, gnarus à Domino electum.* Nec obstat his quæ diximus, quod populi interdum puniti leguntur ob regum peccata: non enim id eo evenit, quod populus regem aut non puniret, aut non reprimeret, sed quod vi-

Sozom. hist. Eccl. l. xvi.

Ier. xxv, 12

Hist. 4, *l.* 5.

Lib. vii, c. xvii.

1 *Reg.* iv, 16.

11 *Reg.* x, 17.

tiis ejus tacite ſaltem conſentiret. Quanquam etiam ſine eo Deus ſummo dominio, quod in vitam necemque ſingulorum habet, uti potuit in pœnam regis, cujus ſupplicium eſt ſubditis orbari.

IX. Sunt alii qui mutuam quandam ſubjectionem ſibi fingunt, ut populus univerſus regi recte imperanti parere debeat, rex autem male imperans populo ſubjiciatur. qui ſi hoc dicerent, non facienda ob regis imperium ea quæ manifeſte iniqua ſunt, verum dicerent, & quod apud omnes bonos confeſſum eſt: ſed id nullam includit coactionem, aut jus aliquod imperii. Quod ſi etiam populo alicui propoſitum fuiſſet partiri cum rege imperium (qua de re infra dicendum erit aliquid) fines certe poteſtati utriuſque aſſignari debuiſſent tales, qui cognoſci facile poſſent ex locorum, perſonarum, aut negotiorum diſcrimine. Bonitas autem aut malitia actus, præſertim in civilibus quæ ſæpe obſcuram habent diſceptationem, apta non ſunt ad partes diſtinguendas: unde ſummam confuſionem ſequi neceſſe eſt, cognitionem de re eadem pro jure poteſtatis, obtentu actus boni malive, hinc ad ſe rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere nulli, quod ſciam, populo in mentem venit.

X. Sublatis opinionibus falſis, reſtat cautiones adhibeamus aliquas, quæ viam nobis monſtrare poſſint ad recte dijudicandum, cui jus ſummæ poteſtatis in gente quaque competat. Prima cautio hæc ſit, ne decipiamur ambiguo nominis ſono, aut rerum externarum ſpecie. Exempli cauſa, quanquam apud Latinos opponi ſolent principatus & regnum, ut cum Vercingetorigis patrem dicit Cæſar principatum obtinuiſſe Galliæ, ſed quod regnum affectaret interfectum: & cum Piſo apud Tacitum Germanicum dicit principis Romanorum, non Parthorum regis eſſe filium: & cum Suetonius parum abfuiſſe ait Caligulam, quin ſpeciem principatus in regnum converteret: & cum Vellejo Maroboduus dicitur non principatum parentium voluntate conſtantem, ſed vim regiam complexus animo: videmus tamen confundi hæc ſæpe: nam & Lacedæmonii duces ex Herculis poſteritate, poſtquam Ephoris ſubjecti fuere, reges dicebantur nihilominus, ut modo vidimus: & veteri Germaniæ reges erant quos Tacitus præfuiſſe ait auctoritate ſuadendi, non poteſtate jubendi: Et de Euandro
Lib. I. rege Livius, rexiſſe eum auctoritate magis quam imperio: & Suf-
Lib. XV. Cap. 70. fetem Carthaginenſium, Ariſtoteles & Polybius βασιλέα appellant: ut & Diodorus, quomodo & Hannonem Carthaginenſium regem
Lib. XIII. dixit Solinus. Et de Scepſi in Troade narrat Strabo cum adjunctis in civitatem Mileſiis populari republica uti cepiſſet, veterum regum poſteris nomen manſiſſe regium & honoris nonnihil. Contra Romani Imperatores, poſtquam palam & ſine ulla diſſimulatione regnum liberrimum tenuerunt, principes tamen vocabantur. Sed & inſignia regiæ majeſtatis in liberis quibuſdam civitatibus tribui principibus ſolent. Iam vero comitia ordinum, id eſt conventus eorum qui populum in claſſes diſtributum referunt, nimirum, ut Guntherus loquitur,

Prælati, proceres miſſiſque potentibus urbes:

alibi quidem in hoc ſerviunt duntaxat, ut ſint majus regis conſilium, per quod querelæ populi, quæ ſæpe in conſiſtorio reticentur,

tur, ad regis aures perveniant; cui deinde liberum sit statuere quod ex usu ipsi videatur. alibi etiam jus habent de actis principis cognoscendi, atque etiam leges præscribendi quibus princeps teneatur. Sunt multi qui existimant discrimen summi imperii, aut summo minoris, petendum ex delatione imperii per electionem aut successionem. Nam quæ hoc modo deferuntur imperia, ea summa esse contendunt, non item quæ illo. At hæc universim vera non esse pro certo haberi debet. Nam successio non est titulus imperii, qui imperio formam assignet, sed veteris continuatio. Ius enim ab electione familiæ cœptum succedendo continuatur; quare quantum prima electio tribuit, tantum defert successio. Apud Lacones regnum ad hæredes transibat etiam post Ephoros constitutos. Et de tali regno id est principatu est apud Aristotelem. τούτων *Pol.* III. τῶν βασιλειῶν αἱ μὲν κατὰ γένος εἰσὶν, αἱ δ' αἱρεταί: *quædam sanguinis jure, quædam electione deferuntur*: XIV. & Heroicis temporibus pleraque in Græcia regna talia fuisse & ipse notat, & Thucydides. *Lib.* I. Contra Romanum imperium etiam sublata omni senatus & populi potestate per electionem conferebatur.

XI. Altera cautio hæc esto. Aliud esse de re quærere, aliud de modo habendi, quod non in corporalibus tantum, sed & in incorporalibus procedit. Vt enim res est ager, ita & iter, actus, via. Sed hæc alii habent jure pleno proprietatis, alii jure usufructuario, alii jure temporario. ita summum imperium Dictator Romanus habebat jure temporario: reges denique tam qui primi eliguntur, quam qui electis legitimo ordine succedunt, jure usufructuario: at quidam reges pleno jure proprietatis, ut qui justo bello imperium quæsiverunt, aut in quorum ditionem populus aliquis, majoris mali vitandi causa, ita se dedidit, ut nihil exciperetur. Neque enim illis assentio, qui dictatori negant fuisse summum imperium, quia perpetuum non erat, nam rerum moralium natura ex operationibus cognoscitur: quare quæ facultates eosdem effectus habent, eodem nomine nuncupandæ sunt. At Dictator intra tempus suum omnes actus eodem jure exercet, quo rex qui est optimo jure; neque ejus actus ab alio reddi irritus potest. Duratio autem naturam rei non immutat. quanquam si de dignitate quæritur, quæ majestas dici solet, dubium non est, quin ea major sit in eo cui jus perpetuum datum est, quam cui temporarium, quia ad dignitatem facit habendi modus. Atque idem dictum volo de his, qui antequam reges ad suam tutelam pervenerint, aut dum furore, aut captivitate impediuntur, curatores regni ita constituuntur, ut populo non subsint, neque ante legitimum tempus potestas eorum sit revocabilis. Aliud censendum de his qui jus acceperunt *Procopius* quovis tempore revocabile, id est precarium, quale olim Vanda- *Vand.* I. lorum regnum fuit in Africa, & Gothorum regnum in Hispania, *Aimo. l.* I. cum ipsos deponerent populi quoties displicerent. horum enim *c.* 20; *l.* IV. *c.* 35. singuli actus irriti possunt reddi ab his qui potestatem revocabiliter dederunt; ac proinde non idem est effectus, nec jus idem.

XII. Quod autem dixi, quædam imperia esse in pleno jure *Hotom. contr.* proprietatis, id est in patrimonio imperantis; quidam viri eruditi *ill. q.* I. hoc argumento oppugnant, quod liberi homines in commercio non sint. At sicut alia est potestas dominica, alia regia; ita & alia est

libertas

libertas personalis, alia civilis, alia singulorum, alia universorum. Nam & Stoici quandam servitutem constare dicebant ὑποτάξει, in subjectione: & in sacris literis subjecti regis servi vocantur. Sicut ergo libertas personalis dominum excludit, ita libertas civilis regnum atque aliam quamvis proprie dictam ditionem. Sic Livius ista opponit: *Regem vocabant libertatis dulcedine nondum experta.* Idem: *Indignum videbatur populum Romanum servientem cum sub regibus esset, nullo bello ac ab hostibus ullis obsessum esse, liberum eundem populum ab Hetruscis obsideri.* Et alibi: *Non in regno populum Romanum, sed in libertate esse.* Rursum alio loco opponit gentes, quæ in libertate essent, iis quæ sub regibus viverent. Cicero dixerat: *Aut exigendi reges non fuerant, aut plebi re, non verbis danda libertas.* Post hos Tacitus: *Vrbem Romam ab initio reges habuere: libertatem & consulatum L. Brutus instituit.* Et alibi: *Acrior Arsacis regno Germanorum libertas.* Arrianus Indicis: βασιλεῦσι καὶ τῇσι πόλεσιν ὅσαι αὐτόνομοι. *Regibus & civitatibus liberis.* Cæcina apud Senecam: *Regalia fulmina sunt quorum vi tangitur vel comitium, vel principalia urbis liberæ loca: quorum significatio regnum civitati minatur.* Sic Cilicum illi qui regibus non parebant Eleutherocilices nuncupati. De Amiso Strabo, modo liberam fuisse, modo sub regibus. Et passim in legibus Romanis de bello & de judiciis recuperatoriis, externi distinguuntur in reges & populos liberos. Hîc ergo nō de hominum singulorum, sed de populi libertate quæritur. Quin & sicut ob privatam, ita ob hanc publicam subjectionem, aliqui dicuntur esse non sui juris, non suæ potestatis. Hinc illa: *Quæ urbes, qui agri, qui homines Ætolorum juris aliquando fuerunt*: &, *Estne populus Collatinus in sua potestate?* Proprie tamen cum populus alienatur, non ipsi homines alienantur, sed jus perpetuum eos regendi, qua populus sunt. Sic cum uni liberorum patroni libertus assignatur, non hominis liberi fit alienatio, sed jus quod in hominem competit, transscribitur. Neque illud magis firmum est, quod ajunt; si quos populos rex bello quæsierit, cum eos non sine civium sanguine ac sudore quæsierit, civibus quæsitos potius credi debere quam regi. Nam & fieri potuit, ut rex ex sua privata substantia exercitum aluerit, aut etiam ex fructibus ejus patrimonii quod principatum sequitur. Nam ut in ipsum illud patrimonium rex aliquis non nisi usumfructum habeat, perinde ut in ipsum jus imperandi populo qui se elegit, fructus tamen ipsius sunt proprii. sicut in jure civili est proditum, hereditatis quæ restitui jussa est fructus non restitui, quia non hereditati accepti feruntur, sed rei. Evenire ergo potest ut rex in quosdam populos imperium habeat proprio jure; ita ut alienare etiam possit. Strabo Cythera insulam Tænaro objacentem fuisse ait Euryclis Lacedæmoniorum principis ἐν μέρει κτήσεως ἰδίας *privato ipsius jure.* Sic rex Solomo regi Phœnicum Hiromo (ita enim eum Græce vocat Philo Byblius qui Sanchuniatonis historiam vertit) dedit urbes viginti: non ex urbibus populi Hebræi: nam Cabul (quod nomen illis urbibus datum est) ponitur extra fines Hebræorum, Ios. XIX, 27. sed ex iis urbibus quas populi devicti hostes Hebræorum ad eum diem retinuerant, quasque partim Rex Ægypti Solomonis socer vicerat, & Solomoni dotales dederat, partim subegerat ipse Solomo. Nam eo tempore ab Israëlitis non habitatas argumento est, quod postquam Hiromus eas red-

didit,

Diog. Laert. 1 Samuel. XXII, 18. II Sa. X, 2. 1 Reg. IX, 22. Liv. lib. I. Lib. 2. Lib. XCV. Lib III. de legibus. Annal. I. De moribus Germ. Lib. XII. Liv. lib. XXXVIII. Idem l. V. L. in fidei-commissaria §. plane, D. ad Se. Trebellianum. Lib. VIII. 1 Reg. XII. 1 Re. IX, 6. Ibid. 12. 1 Paral. VIII, 14.

didit,tum demum Solomo eo deduxit Hebræorum colonias. Sic Hercules legitur Spartæ bello captæ imperium Tyndareo dedisse, hac lege, ut si quos ipse Hercules liberos relinqueret, iis restitueretur. Amphipolis in dotem data Acamanti Thesei filio. Et apud Homerum Agamemnon septem urbes se Achilli daturum pollicetur. Melampodi partes regni duas dono dedit rex Anaxagoras. De Dario sic Iustinus : *Regnum Artaxerxi,Cyro civitates quarum præfectus erat testamento legavit.* Sic Alexandri successores in jus illud plenum ac proprietatem imperandi populis,qui sub Persis fuerant, pro sua quisque parte successisse , aut etiam ipsi victoriæ jure id imperium sibi quæsivisse censendi sunt. quare non est mirandum si alienandi jus sibi arrogarunt. Sic cum Attalus rex Eumenis filius populum Romanum testamento bonorum suorum heredem fecisset , populus Romanus sub bonorum nomine etiam regnum complexus est.Florus de ea re : *Adita igitur hereditate provinciam populus Romanus, non quidem bello nec armis, sed quod est æquius testamenti jure retinebat.* Et postea cum Nicomedes Bithyniæ rex moriens populum Romanum fecisset heredem, regnum in provinciæ formam redactum est. Cicero secunda in Rullum : *hereditatem crevimus, regnum Bithyniæ.* Sic Libyæ pars Cyrenaica eidem populo ab Apione rege testamento relicta. Tacitus, Annalium XIV, agrorum meminit , qui regis Apionis quondam habiti , & populo Romano cum regno relicti. Cicero de lege Agraria : *Quis ignorat regnum Ægypti testamento regis Alexandrini , populi Romani esse factum?* Mithridates in oratione apud Iustinum de Paphlagonia loquens : *Quæ non vi,non armis , sed adoptione testamenti patri suo obvenisset.* Narrat idem ab Orode Parthorum rege diu dubitatum , quem filiorum suorum post se regem destinaret. Et Polemo Tibarenorum adsitæque regionis dynasta uxorem reliquit imperii hæredem : quod & in Caria olim fecerat Mausolus fratres habens superstites.

Diod. l. IV.
Lib. V.
Florus l. II.
Epit. Liv. 58.
Epit. Liv. 43.
Ap. Mithr.
Iustin. lib. XXXVIII.
Lib. XLII.
Strabo lib. XII.
Strabo XIII.

XIII. At in regnis quæ populi voluntate delata sunt , concedo non esse præsumendum eam fuisse populi voluntatem, ut alienatio imperii sui Regi permitteretur. Quare quod Crantzius ut rem novam notat in Vnguino , quod is Norvagiam testamento reliquisset, non est quod improbemus , si Germanorum mores respicit,apud quos regna eo jure minime habebantur. Nam quod Carolus Magnus, & Ludovicus Pius , & alii postea etiam apud Vandalos & Hungaros de regnis testati leguntur, id commendationis magis vim apud populum habebat , quam veræ alienationis. Atque id de Carolo speciatim Ado memorat, voluisse eum testamentum suum à Francorum optimatibus confirmari. Simile est quod apud Livium legimus , Regem Macedonum Philippum cum Persea à regno arcere & ejus loco regem facere vellet Antigonum fratris sui filium,obiisse Macedoniæ urbes, ut principibus Antigonum commendaret. Nec quod idem ille Ludovicus urbem Romam Paschali Pontifici reddidisse legitur,ad rem facit,cum Franci imperium in urbem Romam à populo Romano acceptum, reddere eidem populo recte potuerint : cujus populi quasi personam sustinebat is, qui primi ordinis princeps erat.

Lib. II. Dan. c. 4.
Liv. lib. I.

XIV. Quod autem huc usque monuimus, distinguendam esse summi-

summitatem imperii ab habendi plenitudine, adeo verum est ut non modo pleraque imperia summa non plene habeantur, sed & multa non summa habeantur plene: quo fit ut marchionatus & comitatus facilius quam regna vendi & testamento relinqui soleant.

X V. Est & alterum hujus discriminis indicium in regni tutela, dum rex ætate, aut morbo fungi potestate sua impeditur. Nam in regnis quæ non sunt patrimonialia, tutela eorum est quibus lex publica, aut ea deficiente consensus populi eam mandat. In regnis patrimonialibus eorum quos pater aut propinqui elegerint. Sic videmus in Epirotarum regno, quod consensu populi ortum fuerat, Aribæ regi pupillo publice tutores constitutos: & à proce-
Iust. l. xiii. ribus Macedonum Alexandri Magni posthumo. At in Asia minore
Iust. lib. lxvii, bello parta rex Eumenes Attalo filio fratrem suum tutorem dedit.
Plut. de amore frat. Sic filio Hieronymo pater Hiero in Sicilia regnans quos voluit testamento tutores assignavit. Sive vero rex simul sit privato jure fundorum dominus, ut Rex Ægypti post Iosephi tempus, & Indo-
Lib. ii. rum reges, memorante Diodoro, ac Strabone, seu non sit, hoc impe-
Lib. xv. rio extrinsecum est, nec ad ejus naturam pertinet. Quare nec imperii speciem aliam, neque alium habendi imperii modum hoc quidem constituit.

X V I. Tertia observatio sit, non desinere summum esse imperium, etiam si is qui imperaturus est promittat aliqua subditis aut Deo, etiam talia quæ ad imperii rationem pertineant. Nec jam de observatione juris naturalis & divini, adde gentium, loquor, ad quam reges omnes tenentur, etiamsi nihil promiserint, sed de regulis quibusdam ad quas sine promisso non tenerentur. Verum esse quod dico ex similitudine patrisfamilias apparet, qui si quid familiæ facturum se promiserit, quod ad familiæ gubernationem pertineat, non eo desinet in sua familia jus summum, quantum fert familia, habere. Nec maritus maritali potestate privatur eo quod aliquid uxori promiserit. Fatendum tamen, id ubi sit, arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit injustus, quia, ut alibi ostendemus, vera promissio jus dat ei cui promittitur: altera autem specie erit etiam nullus defectu facultatis. Neque inde tamen sequitur, ita promittente superiorem dari aliquem; nullus enim is actus non redditur hoc casu ex vi superiore, sed ipso jure. Apud Persas rex summo cum imperio erat, αὐτοκράτης καὶ ἀνυπεύθυνος, ut de eo Plutarchus loquitur, & ut imago Dei adorabatur: & ut apud
Lib. x. Iustinum est, non mutabatur nisi morte. Rex erat qui dicebat
Val. Max. l. ix, c. 5. proceribus Persarum; *Ne viderer meo tantummodo usus consilio, vos contraxi. cæterum mementote parendum vobis magis esse quam suadendum.* Tamen & jurabat cum regnum adiret, quod Xenophonti & Diodoro Siculo notatum, & leges certa quadam forma latas mutare
vii, 15. illi nefas erat, ut & Danielis historia & Plutarchus in Themistocle nos docent, Diodorus quoque Siculus libro x v i i, & multo post tempore Procopius Persici belli libro primo, ubi insignis ad
Lib. iii. hanc rem historia exstat. Idem de Æthiopum regibus tradit Dio-
Lib. i. dorus Siculus. Eodem tradente Ægyptiorum reges, quos tamen, ut ali-

ut alios reges Orientis, summo imperio usos non est dubium, ad multarum rerum observationem obligabantur: : verum si contra fecissent, accusari vivi non poterant, sed mortuorum accusabatur memoria, & damnatis abjudicabatur solennis sepultura, sicut & Hebræorum regum, qui male regnassent, cadavera extra proprium regibus locum sepulta, II Par. XXIV, 25; XXVIII, 27. egregio temperamento, quo & sanctimonia summæ potestatis maneret, & tamen futuri judicii metu reges à fide mutanda retraherentur. Epiri quoque reges jurare solitos, regnaturos se juxta leges, ex Plutarcho in Pyrrhi vita discimus. Quid si addatur, si rex fidem fallat, ut tum regno cadat? ne sic quidem imperium desinet esse summum, sed erit habendi modus imminutus per conditionem & imperium temporario non absimile. De Sabæorum rege narrabat Agatharchides fuisse ἀνυπεύθυνον liberrima potestate præditum, sed si regia exiret potuisse lapidari: quod & Artemidoro auctore Strabo annoravit. Sic fundus qui fideicommisso tenetur, est quidem fundus non minus quam si pleno dominio possideretur, sed habetur amissibiliter. Talis autem lex commissoria non tantum in regni delatione adjici potest, sed & in aliis contractibus. Nam & fœdera quædam cum vicinis videmus cum tali sanctione inita.

Apud Photium.

Lib. XVI.

XVII. Quarto notandum, quanquam summum imperium unum quiddam sit ac per se indivisum, constans ex illis partibus quas supra enumeravimus, addita summitate, id est τῷ ἀνυπευθύνῳ, fieri tamen interdum ut dividatur, sive per partes quas vocant, potentiales, sive per partes subjectivas. Sic cum unum esset Romanum imperium, factum tamen sæpe est, ut alius orientem, alius occidentem teneret, aut ut tres etiam tripartito orbem regerent. Sic etiam fieri potest, ut populus regem eligens quosdam actus sibi servet, alios autem regi deferat pleno jure. Neque tamen id fit, ut jam ostendimus, quotiescumque rex promissis quibusdam obligatur; sed tunc id fieri intelligendum est, si aut expresse instituatur partitio, qua de re supra jam diximus, aut si quid populus adhuc liber futuro regi imperet per modum manentis præcepti; aut si quid sit additum, quo intelligatur regem cogi aut puniri posse. Nam præceptum est superioris, saltem in eo quod præcipitur: Et cogere non est quidem semper superioris: nam & naturaliter quisque jus habet cogendi debitorem, sed cum inferioris natura repugnat. Itaque ex coactione saltem paritas sequitur, ac proinde summitatis divisio. Multi adversus talem statum quasi bicipitem incommoda multa deferunt; sed ut supra quoque diximus, in civilibus nihil est quod omni ex parte incommodis careat; & jus non ex eo quod optimum huic aut illi videtur, sed ex voluntate ejus unde jus oritur metiendum est. Exemplum vetus refertur à Platone de legibus tertio. Cum enim Heraclidæ Argos, Messenam & Lacedæmonem condidissent, adstricti reges intra præscriptarum legum modum imperare, idque dum facerent obligati populi ipsis ipsorumque posteris regnum relinquere, nec ut quisquam adimeret pati. Inque id non suis tantum regibus populi ac populis suis reges, sed & ipsi inter se reges, populique inter se, & reges vicinis populis, & populi vicinis regibus fidem dederunt, auxilioque se futuros alii aliis polliciti sunt.

XVIII. Mul-

XVIII. Multum tamen falluntur qui existimant, cum reges acta quædam sua nolunt rata esse nisi à Senatu aut alio cœtu aliquo probentur, partitionem fieri potestatis: nam quæ acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum, pro vera ipsius voluntate haberetur. quale erat Antiochi tertii regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum jussisset; & Constantini, ne pupilli aut viduæ cogantur venire judicii causa ad comitatum imperatoris, etiamsi Imperatoris rescriptum proferatur. Quare hæc res similis est testamentis, quibus adjectum est, ne posterius testamentum valeat: nam hæc quoque clausula efficit, ut posterius testamentum non ex vera voluntate profectum præsumatur. Sed sicut hæc clausula, ita & illa regis jussu expresso ac speciali posterioris voluntatis significatione tolli potest.

Bocr. ad c. 1. de const. in Decret. Plu. Apoph. L. unica C. quando imperator.

XIX. Sed neque Polybii hîc utor auctoritate qui ad mixtum genus reipublicæ refert Romanam rempublicam, quæ illo tempore, si non actiones ipsas, sed jus agendi respicimus, mere fuit popularis: Nam & Senatus auctoritas, quam ad optimatum regimen refert, & consulum quos quasi reges fuisse vult, subdita erat populo. Idem de aliorum politica scribentium sententiis dictum volo, qui magis externam speciem & quotidianam administrationem, quam jus ipsum summi imperii spectare congruens ducunt suo instituto.

XX. Magis ad rem pertinet quod Aristoteles scripsit, inter regnum plenum quod παμβασιλείαν vocat, (eadem est παντελὴς μοναρχία, Sophocli Antigone, Plutarcho αὐτοκρατὴς βασιλεία καὶ ἀνυπεύθυνος, Straboni ἐξουσία αὐτοτελής) & regnum Laconicum, qui merus est principatus, aliquot regni species esse interjectas. Ego exemplum hujus rei dari arbitror posse in regibus Hebræis: nam hi quin in rebus plerisque summo jure imperaverint, dubitari nefas arbitror. Voluerat enim populus regem quales habebant vicini: at orientis populi addicte admodum regnabantur. Æschylus Persis de rege Persarum sic loquentem facit Atossam:

—— οὐχ ὑπεύθυνος πόλει.
—— *non est civitati obnoxius.*

Notum illud Maronis:

Regem non sic Ægyptus & ingens
Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes
Observant.

Lib. XXXVI. Apud Livium: *Syri & Asiatici genera hominum servituti nata.* à quo non discrepat illud Apollonii apud Philostratum: Ἀσσύριοι καὶ Μῆδοι τὰς τυραννίδας προσκυνοῦσι: *Aßyrii & Medi dominationem etiam adorant.* Aristotelis III Politicorum XIV: οἱ περὶ τὴν Ἀσίαν ὑπομένουσι τὴν δεσποτικὴν ἀρχὴν, οὐδὲν δυσχεραίνοντες. *Asiatici dominatum æquo animo ferunt.* Et apud
Hist. IV. Tacitum Civilis Batavi illud ad Gallos: *Servirent Syria Asiaque & suetus regibus oriens*: nam & in Germania, & in Gallia tum reges erant, sed ut idem Tacitus notat, precario jure regnandi & auctoritate suadendi, non jubendi potestate. Supra quoque notavimus totum populum Hebræum fuisse sub rege: & Samuel jus regum describens satis ostendit adversus regis injurias nullam in populo

relictam

relictam poteſtatem. quod recte colligunt veteres ex illo Pſalmi: *Tibi ſoli peccavi*. ad quem locum Hieronymus: *Quod rex erat, & alium non timebat*. Et Ambroſius: *Rex erat, nullis ipſe legibus tenebatur, quia liberi ſunt reges à vinculis delictorum: Neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperii poteſtate. homini ergo non peccavit, cui non tenebatur obnoxius*. Idem legere eſt apud Iſidorum Peluſiotam epiſtola poſtremo editarum CCCLXXXIII. Video conſentire Hebræos, regi in eas leges quæ de officio regis ſcriptæ exſtabant peccanti inflicta verbéra: ſed ea apud illos infamia carebant, & à rege in ſignum pœnitentiæ ſponte ſuſcipiebantur, ideoque non à lictore, ſed ab eo quem legiſſet ipſe cædebatur, & ſuo arbitrio verberibus ſtatuebat modum: à pœnis autem coactivis adeo liberi erant reges, ut etiam excalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipſis ceſſaret. Hebræi Barnachmoni ſententia exſtat in dictis Rabbinorum, titulo de Iudicibus: *Nulla creatura judicat regem, ſed Deus benedictus*. Hæc cum ita ſint, tamen aliqua judicia arbitror regibus ademta, manſiſſe penes Synedrium LXX virum, quod divino imperio à Moſe inſtitutum ad Herodis tempora perpetua cooptatione duravit. Itaque & Moſes & David judices Deos vocant, & judicia vocantur judicia Dei: & judices dicuntur non humana, ſed divina vice judicare. imo aperte diſtinguuntur res Dei à rebus regis, ubi res Dei, monentibus doctiſſimis Hebræorum, judicia ex lege Dei exercenda intelligi debent. Non nego regem Iudæorum capitalia quædam judicia per ſe exercuiſſe: qua in re ipſum regi decem tribuum Iſraëliticarum præfert Maimonides: quod & exempla non pauca, tum in ſacris literis, tum in ſcriptis Hebræorum evincunt: ſed quædam cognitionum genera regi videntur non permiſſa, ut de tribu, de Pontifice, de Propheta. Ejuſque rei argumentum eſt in Ieremiæ Prophetæ hiſtoria, quem cum proceres ad mortem depoſcerent, reſpondit Rex: *Ecce in poteſtate veſtra eſt, nam contra vos rex nihil poteſt*: in hoc negotiorum genere ſcilicet. Imo & qui alia quavis de cauſa apud Synedrium reus factus eſſet, eum rex judicio eximere non poterat. Ideo Hyrcanus judicium de Herode cum impedire non poſſet arte eluſit. In Macedonia à Carano orti, ut apud Arrianum Calliſthenes ait, οὐ βίᾳ ἀλλὰ νόμῳ Μακεδόνων ἄρχοντες διετέλεσαν; *non vi, ſed lege in Macedonas imperium obtinebant*. Curtius libro IV: *Macedones aſſueti regio imperio, ſed in majore libertatis umbra quam ceteræ gentes*. Nam & judicia de civium capite non erant penes regem. Idem Curtius lib. VI. *De capitalibus rebus vetuſto Macedonum modo inquirebat exercitus: in pace erat vulgi: nihil poteſtas regum valebat, niſi prius valuiſſet auctoritas*. Eſt & alterum mixturæ hujus indicium alio Curtii loco. *Macedones ſcivere gentis ſuæ more, ne rex pedes venaretur, ſine electis principum amicorumve*. Tacitus de Gothonibus: *Regnantur paulo jam addictius quam ceteræ Germanorum gentes, nondum tamen ſupra libertatem*. Nam principatum ante deſcripſerat auctoritate ſuadendi, non jubendi poteſtate: regnum autem plenum poſtea his verbis: *Vnus imperitat, nullis jam exceptionibus, non precario regnandi jure*. Euſtathius ad ſextum Odyſſeæ ubi Phæacum reſpublica deſcribitur, ait eſſe συνέλευσιν βασιλείας καὶ ἀριστοκρατίας, *mixtum aliquid ex regis & procerum poteſtate*. Simile quid in Romanorum regum temporibus obſervo; nam tum omnia

Lib. 6. | Exod. XXII, 8. | Deut. I, 17. | Pſalm. LXXXII, 1. | II Chron. XIX, 6, 8. | I Ch. XXVI, 32. & II Chron. XIX, 11. | Ierem. XXXVIII, 5 | Ioſ. Ant. XIV, 17. | Lib. VIII.

D ferme

ferme negotia manu regia expediebantur. *Romulus nobis,ut libitum, imperaverat*, inquit Tacitus. *Constat initio civitatis reges omnem potestatem habuisse*, inquit Pomponius. tamen quædam populo excepta etiam illo tempore vult Halicarnassensis. Quod si Romanis magis credimus,in causis quibusdam provocationem ad populum à regibus fuisse ex Ciceronis de Republica libris,ex pontificalibus quoque libris & Fenestella annotavit Seneca. Mox Servius Tullius non tam jure quam auris popularibus ad regnum pervectus, plus etiam vim regni imminuit: quippe,ut loquitur Tacitus, *sanctor legum queis etiam reges obtemperarent*. Quominus mirandum quod Livius dicit, primorum consulum potestatem à regia hoc ferme uno distitisse quod annua esset. Similis etiam mixtura ex populari & optimatum potentia Romæ fuit tempore interregni, & primis Consulum temporibus:nam in rebus quibusdam iisque majoribus, ita demum ratum erat quod populus jussisset, si patres auctores fierent: quod postea,vi populi aucta, speciem tantum veterem retinuit, cum in incertum comitiorum eventum patres auctores fieri cœperunt,ut Livius & Dionysius notant. Quin & serius aliquanto mixturæ mansit aliquid,quamdiu,ut idem loquitur Livius, imperium penes Patricios (id est Senatum;) penes tribunos (id est plebem) auxilium erat. jus nempe vetandi,sive intercedendi. Sic & Isocrates Atheniensium rempublicam Solonis temporibus vult fuisse δημοκρατίαν ἀριστοκρατίᾳ μεμιγμένην potestatem optimatium populari mixtam. His positis quæstiones quasdam quæ frequentem in hoc argumento usum habent examinemus.

Epist. 100.

III Annal.

Liv. l. VI.

XXI. Prima est,an summum imperium habere possit is qui inæquali fœdere tenetur. Inæquale fœdus hîc intelligo, non quod inter viribus dispares initur, quomodo Thebana civitas Pelopidæ tempore fœdus cum Persarum rege habuit, & Romani olim cum Massiliensibus, deinde cum rege Masanissa: nec quod actum habet transeuntem,ut cum hostis qui fit ad amicitiam recipitur,dum impensas belli solvat, aut aliud quid præstet: sed quod ex ipsa vi pactionis manentem prælationem quandam alteri donat; hoc est ubi quis tenetur alterius imperium, ac majestatem conservare, ut in fœdere Ætolorum cum Romanis erat, id est tum operam dare ut ejus imperium in tuto sit, tum ut dignitas, quæ majestatis nomine significatur, ei constet. Imperii reverentiam dixit Tacitus: & sic explicat: *Sede finibusque in sua ripa,mente animoque nobiscum agunt*. Florus: *Illi quoque reliqui, qui immunes imperii erant, sentiebant tamen magnitudinem & victorem gentium populum Romanum reverebantur.* ad quod genus referenda sunt jura quædam eorum quæ nunc vocantur protectionis, advocatiæ, mundiburgii: Item jus urbium matricum in colonias apud Græcos: Nam ut Thucydides ait, coloniæ cum urbibus matricibus pari erant jure libertatis, sed debebant τιμᾶν τὴν μητρόπολιν, & exhibere τὰ γέρα τὰ νομιζόμενα, reverentiam scilicet & honoris signa quædam. Livius de veteri fœdere inter Romanos qui Albæ jus omne acceperant, & Latinos Alba oriundos: *In eo fœdere superior Romana res erat.* Recte Andronicus Rhodius post Aristotelem amicitiæ inter dispares hoc ait proprium ut potentiori plus honoris, infirmiori plus auxilii deferatur. Scimus quid ad hanc quæstionem Proculus responderit, scilicet liberum esse

Iust. lib. XLIII.

Val. Max. l. VII, c. I.

Lib. IV.

Lib. I.

Lib. I.

Nic. IX, 18.

L. non dubito, D. de cap.

esse populum qui nullius alterius potestati subjectus sit, etiamsi in fœdere comprehensum sit, ut is populus comiter alterius populi majestatem conservaret. Si ergo populus tali fœdere obligatus liber manet, si alterius potestati subjectus non est, sequitur, ut summum imperium retineat. Atque idem de rege pronunciandum est. Est enim populi liberi & regis qui vere rex sit, eadem ratio. Addit Proculus, illud adjici in fœdere, ut intelligatur alterum populum superiorem esse, non ut intelligatur alterum non esse liberum. Superiorem hîc intelligere debemus non potestate (jam enim dixerat talem populum alterius potestati subjectum non esse) sed auctoritate, & dignitate: quod verba sequentia apta admodum similitudine explicant. *Quemadmodum*, inquit, *clientes nostros intelligimus liberos esse, etiamsi neque auctoritate, neque dignitate, neque jure omni nobis pares sunt: sic & eos qui majestatem nostram comiter conservare debent, liberos esse intelligendum est.* Clientes in fide sunt patronorum; sic populi fœdere inferiores in fide populi, qui dignitate est superior. Sunt ἐπὶ προστάταις, οὐχ ὑποτελεῖς, *sub patrocinio, non sub ditione*, ut Sylla apud Appianum loquitur: in parte, non in ditione ut Livius: & Cicero Officiorum secundo sanctiora illa Romanorum tempora describens, patrocinium sociorum ait penes eos fuisse, non imperium. qui cum satis convenit dictum illud Scipionis Africani Majoris: *Populum Romanum beneficio quam metu obligare homines malle, exterasque gentes fide ac societate junctas habere, quam tristi subjectas servitio*: & quæ Strabo commemorat de Lacedæmoniis post Romanorum in Græciam adventum: ἔμειναν ἐλεύθεροι, πλὴν τῶν φιλικῶν λειτουργιῶν ἄλλο συντελοῦντες οὐδέν: manserunt, inquit, liberi nihil conferentes præter operas sociales. Sicut patrocinium privatum non tollit libertatem personalem, ita patrocinium publicum non tollit libertatem civilem, quæ sine summo imperio intelligi nequit. Ideo apud Livium opponi videas, in fide esse & in ditione: Et Syllæo Arabum regi minatus est Augustus, teste Iosepho, ni injuriis in vicinos abstineret, curaturum se, ut ex amico subditus fieret; cujus conditionis erant reges Armeniæ, quos in ditione Romana fuisse ad Vologesen scribebat Pætus, & proinde sono magis nominis quam re ipsa reges: quales Cypri aliique reges olim sub regibus Persis, ὑποτεταγένες subditi ut Diodorus loquitur. Obstare his quæ diximus videtur, quod addit Proculus: *Et fiunt apud nos rei ex civitatibus fœderatis, & in eos damnatos animadvertimus.* Sed ut hæc res intelligatur, sciendum est quatuor incidere posse controversiarum genera. primum, si subditi populi aut regis qui in fide est alterius, dicantur fecisse contra fœdus: deinde, si ipsi populi aut reges accusentur: tertio, si socii qui in ejusdem populi aut regis fide sunt, inter se litigent: quarto, si subditi conquerantur de injuriis eorum quorum sunt in ditione. Prima specie si peccatum appareat, tenetur rex aut populus, eum qui nocuit aut punire, aut ei cui nocitum est dedere: quod non tantum inter inæquales, sed & inter æqualiter fœderatos locum habet, imo etiam inter eos qui nullo fœdere tenentur, ut ostendemus alibi. Tenetur etiam dare operam ut damna resarciantur; quod officium Romæ erat recuperatorum. Gallus Ælius apud Festum: *Reciperatio est cum inter populum & reges nationesque ac civitates pere-*

Ap. Mithr.

Lib. XXXI.

Liv. lib. XXVI.

Lib. XVI.

peregrinas lex convenit, quomodo per reciperatorem reddantur res, reciperenturque, reſque privatas inter ſe proſequantur. At ſociorum alter in ſocii ſubditum jus prehenſionis aut punitionis directe non habet. Itaque Decius Magius Campanus ab Annibale vinctus & Cyrenas delatus, atque inde deportatus Alexandriam, docuit contra jus [*Liv. lib.* xxiii.] fœderis vinctum ſe ab Annibale eſſe: atque ita vinculis liberatus eſt. Secunda ſpecie jus habet ſocius cogendi ſocium, ut ſtet fœderis legibus, atque etiam puniendi ni ſteterit. Sed hoc quoque inæquali fœderi proprium non eſt. Idem enim locum habet in fœdere æquali. Nam ut quis ultionem ſumat ab eo qui peccavit, ſatis eſt, ut ipſe ei qui peccavit ſubditus non ſit; quod alibi à nobis tractabitur. Quare etiam inter reges aut populos non fœderatos idem uſu venit. Tertia ſpecie ſicut in fœdere æquali ſolent controverſiæ deferri ad conventum ſociorum, quos ſcilicet res non tangit, ut Græcos, Latinos veteres, & Germanos olim feciſſe legimus; aut alioqui ad arbitros, aut etiam ad principem fœderis tanquam communem arbitrum: ita in fœdere inæquali plerumque convenire ſolet, ut controverſiæ diſceptentur apud eum qui ſuperior eſt in fœdere. Quare ne hoc quidem oſtendit imperii poteſtatem. Nam & reges apud judices à ſe conſtitutos judicio contendere ſolent. In poſtrema ſpecie jus cognoſcendi nullum eſt [*Ioſ. l.* xvi, c. 7, 8.] ſociis. Ideo cum Herodes quædam adverſus liberos ad Auguſtum ſua ſponte deferret, dixerunt illi: *Poteras de nobis ſupplicium ſumere* [*Val. Max.* l. iv, c. 1.] *tuo jure, tum qua pater, tum qua rex.* Et Scipio cum Romæ à Cartha- [*Polit.* iii, c. 9.] ginienſium quibuſdam Annibal accuſaretur, dixit non oportere ſe Patres Conſcriptos reipublicæ Carthaginienſium interponere. Et hoc eſt in quo Ariſtoteles ait ſocietatem à civitate differre, quod ſociis curæ ſit ne injuria in ipſos committatur, non vero ne ſociæ civitatis cives inter ſe injurias committant. Solet & illud objici, quod in hiſtoriis ei qui fœdere ſuperior eſt imperandi, & ei qui inferior eſt parendi vox interdum tribuitur. Sed nec hoc movere nos debet. aut enim agitur de rebus ad commune bonum ſocietatis pertinentibus, aut de utilitate privata ejus qui ſuperior eſt in fœdere. In rebus communibus, extra tempus conventus, etiam ubi fœdus æquale eſt, ſolet is qui lectus eſt princeps fœderis (נגיד הברית Danieli xi, 22.) ſociis imperare, ut Agamemnon regibus Græcis, Lacedæmonii Græcis poſtea, deinde Athenienſes. In oratione Corinthiorum apud Thucydidem legimus: χρὴ τοὺς ἡγεμόνας τὰ ἴδια ἐξ ἴσου νέμοντας τὰ κοινὰ προσκοπεῖν. *Decet eos qui fœderu principes ſunt, circa ſuas quidem utilitates nihil præcipuum ſumere, at in communibus r: bus curandu eminere ſupra cæteros.* Iſocrates veteres Athenienſes ductum exercuiſſe ait, ὅλων ἐπιστατοῦντας, ἰδίᾳ δ' ἑκάστους ἐλευθέρους ἐῶντας εἶναι: *curam gerentes pro ſociis omnibus, ſed ita ut iis libertatem integram relinquerent*: Et alibi, στρατηγεῖν οἰομένους δεῖν, ἀλλὰ μὴ τυραννεῖν, *ita ut imperium habere belli, non dominari ſe debere cenſerent*: Item, συμμαχικῶς, ἀλλ' οὐ δεσποτικῶς βουλευομένους περὶ αὐτῶν, *ſocialiter non heriliter res eorum curantes.* Hoc ipſum Latini imperare, Græci modeſtius τάσσειν dicunt. Athenienſes delato ſibi ductu belli in Perſas, ἔταξαν, inquit Thucydides, ἅς τε ἔδει παρέχειν τῶν πόλεων χρήματα πρὸς τὸν βάρβαρον καὶ ἃς ναῦς. *ordinarunt* (ſic qui Roma in Græciam mittebantur, dicebantur mitti ad ordinandum ſtatum liberarum civitatum) *quæ urbes pecunias in barbarum,*

barum, quæ naves conferrent. Hoc enim si facit qui princeps tantum est in fœdere, non mirum est si in fœdere inæquali idem faciat is qui superior est fœdere. Imperium ergo hoc sensu, id est ἡγεμονία, libertatem aliorum non tollit. Rhodii in oratione apud Senatum Romanum quæ apud Livium exstat: *Græci domesticis quondam viribus* Li. XXXVII *etiam imperium amplectebantur: nunc imperium ubi est, ibi ut sit perpetuum optant: libertatem vestris tueri armis satis habent, quoniam suis non possunt.* Sic post Cadmeam à Thebanis receptam narrat Diodorus mul- Lib. XV. tas civitates Græcas convenisse πάσας ὑπάρχειν αὐτονόμους, ἡγεμόσι χρωμένας Ἀθηναίοις, *omnes ut liberæ essent, sed Atheniensium ductu uterentur.* De ipsis Atheniensibus Philippi Macedonis tempore Dion Prusæensis: ὅτε τῆς ἡγεμονίας παρακεχωρήκασι, τῆς δ' ἐλευθερίας μόνης λοιπὸν ἀντείχοντο: *quo tempore ductu belli omisso libertatem solam retinebant.* Sic Cæsar quos sub imperio Suevorum fuisse dicit, eosdem mox socios nominat. In iis vero rebus, quæ ad propriam utilitatem spectant, superioris postulata solent imperia dici, non ex jure, sed ex effectus similitudine, sicut regum preces imperia sæpe esse dicuntur, & ægroti imperare medicis. Livius libro XLII. *Ante hunc consulem* (C. Posthumium) *nemo unquam sociis in ulla re oneri aut sumptui fuit: ideo magistratus mulis, tabernaculis, & omni alio instrumento militari ornabantur, ne quid tale imperarent sociis.* Interim verum est accidere plerumque, ut qui superior est in fœdere, si is potentia multum antecellat, paulatim imperium proprie dictum usurpet: præsertim si fœdus perpetuum sit, & cum jure præsidia inducendi in oppida, sicut Athenienses fecerunt, cum à sociis ad se provocari passi sunt; quod nunquam fecerant Lacedæmonii. quibus temporibus Isocrates Atheniensium imperium in socios regno comparat. Sic Latini querebantur sub umbra fœderis Romani servitutem se pa- Hal. l. VI. ti. Sic Ætoli vanam speciem & inane nomen libertatis: Achæi Liv. lib. XXXIV. postea *fœdus specie jam esse precariam servitutem.* Sic apud Tacitum Hist. IV. Civilis Batavus de eisdem Romanis conqueritur; *neque enim societatem, ut olim, sed tanquam mancipia haberi*: & alibi, *Miseram servitutem falso pacem vocari.* Eumenes quoque apud Livium Rhodiorum Lib. XXXV. socios ait, verbo esse socios, revera subjectos imperio & obnoxios: & Li. XXXVII. Magnetes quoque in speciem liberam Demetriadem, revera omnia ad nutum Romanorum fieri. Sic Thessalos in speciem fuisse liberos, sed revera sub imperio Macedonum notat Polybius. Hæc cum fiunt, & ita fiunt ut patientia in jus transeat, qua de re alibi erit disputandi locus, tunc aut qui socii fuerant fiunt subditi, aut certe partitio fit summi imperii, qualem accidere posse supra diximus.

XXII. Qui vero certum quid pensitant aut ad redimendas injurias, aut ad tutelam comparandam, ξύμμαχοι φόρου ὑποτελεῖς, ut est Lib. I. apud Thucydidem: quales Hebræorum reges, & vicinarum gentium post Antonii tempora, ἐπὶ φόροις τεταγμένοις, ut Appianus loquitur, quo minus summum imperium habere possint, nullam dubitandi causam video, quanquam infirmitatis confessio de dignitate aliquid delibat.

XXIII. Difficilior multis videtur quæstio de nexu feudali, sed quæ ex antedictis facile solvi potest. Nam in hoc contractu qui proprius est Germanicarum gentium, neque usquam invenitur

nisi ubi Germani ſedes poſuerunt, duo ſunt conſideranda, obligatio perſonalis, & jus in rem. Obligatio perſonalis eadem eſt, ſive quis ipſum jus imperandi, ſive aliud quidvis etiam alibi ſitum feudi jure poſſideat. Talis autem obligatio ſicut privato nō erat demtura jus libertatis perſonalis, ita nec regi aut populo jus demit ſummi imperii, quæ libertas eſt civilis. quod apertiſſime conſpici datur in feudis liberis quæ Franca vocant, quæ nullo jure in rem, in ſola perſonali obligatione conſiſtunt. Hæc enim nihil ſunt aliud quam ſpecies fœderis inæqualis de quo egimus, quo alter alteri operam pollicetur, alter alteri præſidium & tutelam. Pone etiam adverſus omnes promiſſam operam, quod nunc feudum ligium vocant, (nam olim ea vox latius patebat) nihil id de jure ſummi imperii in ſubditos detrahit: ut jam taceam ſemper ineſſe conditionem tacitam, dum juſtum ſit bellum, de qua agendum erit alibi. Ius vero in rem quod attinet, id quidem tale eſt, ut ipſum imperandi jus, ſi feudi jure teneatur, aut familia extincta, aut etiam ob certa crimina amitti poſſit. Sed interim ſummum eſſe non deſinit; aliud enim eſt res, ut ſæpe diximus, aliud rem habendi modus. Et tali jure multos video reges à Romanis conſtitutos, ita ſcilicet ut deficiente regia familia imperium ad ipſos rediret, quod de Paphlagonia aliiſque nonnullis Straboni notatum.

Lib. XII. XXIV. Diſtinguendum quoque non minus in imperio quam in dominio, jus ab uſu juris, ſive actus primus ab actu ſecundo. Nam ſicut rex infans jus habet, ſed imperium exercere non poteſt; ſic & furioſus, & captivus, & qui in alieno territorio ita vivit, ut actiones circa imperium alibi ſitum liberæ ei non permittantur: omnibus enim his caſibus curatores ſive prodici dandi ſunt. Itaque Demetrius cum in poteſtate Seleuci non ſatis libere viveret, vetuit aut ſigillo aut literis ſuis credi, ſed omnia quaſi ſe mortuo adminiſtrari voluit.

CAPUT IV.

De bello Subditorum in Superiores.

I. *Status quæſtionis.*
II. *Bellum in ſuperiores, qua tales, ordinarie licitum non eſſe, jure naturæ:*
III. *Nec conceſſum lege Hebrææ:*
IV. *Minus etiam lege Euangelica: quod probatur ex ſacris literis*
V. *Et factis Chriſtianorum veterum.*
VI. *Refellitur ſententia ſtatuens inferioribus magiſtratibus licitum eſſe bellum adverſus ſummam poteſtatem: idque rationibus, & ſacris literis.*
VII. *Quid ſentiendum ſi ſumma & alioqui inevitabilis ſit neceſsitas?*
VIII. *Ius belli dari poſſe in principem populi liberi:*
IX. *In regem qui imperium abdicaverit:*
X. *In regem qui regnum alienet, ad impediendam traditionem tantum:*
XI. *In regem qui manifeſte totius populi hoſtem ſe ferat.*
XII. *In regem poſt amiſſum regnum ex lege commiſſoria.*
XIII. *In regem qui partem duntaxat imperii habeat pro ea parte quæ ipſius nō ſit:*
XIV. *Si reſiſtendi libertas certis caſibus reſervata ſit.*
XV. *Invaſori alieni imperii quatenus parendum.*
XVI. *Invaſori alieni imperii vi reſiſti poſſe ex jure belli manentis:*

XVII. *Ex*

XVII. *Ex lege antecedente:*
XVIII. *Ex mandato jus imperandi habentis.*
XIX. *Cur extra hos casus id non liceat.*
XX. *In controverso jure privatos sibi judicium sumere non debere.*

BEllum gerere possunt, & privati in privatos, ut viator in latronem; & summum imperium habentes in eos qui itidem id habent, ut David in regem Ammonitarum; & privati in eos qui imperio summo, at non in se, utuntur, ut Abrahamus in regem Babyloniæ & vicinos; & qui summum imperium habent in privatos aut sibi subditos, ut David in partem Isbosethi; aut non subditos, ut Romani in piratas. Tantum illud quæritur an aut privatis aut publicis personis bellum gerere liceat in eos, quorum imperio sive summo sive minori subsunt. Ac primum id minime controversum est, arma sumi posse in inferiores ab iis, qui summæ potestatis auctoritate armantur: qualis fuit Nehemias armatus edicto Artaxerxis adversus vicinos regulos. Sic metatores expellendi domino prædii licentiam Imperatores Romani concedunt. Verum adversus summam potestatem aut inferiores, sed agentes quod agunt summæ potestatis auctoritate, quid liceat quæritur. Illud quidem apud omnes bonos extra controversiam est; si quid imperent naturali juri aut divinis præceptis contrarium, non esse faciendum quod jubent. Nam Apostoli cum dixerunt Deo magis quam hominibus obediendum, ad certissimam provocarunt regulam, omnium inscriptam mentibus, quam totidem ferme verbis expressam apud Platonem reperias: at si qua ex tali causa, aut alioqui quia summum imperium habenti ita libet, injuria nobis inferatur, ea toleranda est potius, quam vi resistendum. *L. devotum, C. de Metatoribus. lib. XII.*

II. Et naturaliter quidem omnes ad arcendam à se injuriam jus habent resistendi, ut supra diximus. Sed civili societate ad tuendam tranquillitatem instituta, statim civitati jus quoddam majus in nos & nostra nascitur, quatenus ad finem illum id necessarium est. Potest igitur civitas jus illud resistendi promiscuum publicæ pacis & ordinis causa prohibere: Et quin voluerit, dubitandum non est, cum aliter non posset finem suum consequi. Nam si maneat promiscuum illud resistendi jus, non jam civitas erit, sed dissociata multitudo, qualis illa Cyclopum:

Θεμιστεύει δ᾽ ἕκαστος
Παίδων ἠδ᾽ ἀλόχων.
Dant conjugibus jus
Quisque suis sobolique.
Νομάδες· ἀκούει δ᾽ οὐδὲν οὐδεὶς οὐδενός.
Confusa turba, nemo ubi audit neminem. *Eurip. Cyclope.*

Et Aboriginum, qui Sallustio tradente, genus hominum agreste, sine legibus, sine imperio, liberum atque solutum: & apud eundem alio loco Getuli qui neque moribus, neque lege aut imperio cujusquam regebantur. Ita ut dixi habent mores omnium civitatum: *Generale pactum est societatis humanæ*, inquit Augustinus, *Regibus obedire.* Æschylus.

Τραχὺς μόναρχος κ᾽ οὐχ ὑπεύθυνος κρατεῖ.
Rex est suo utens jure, nulli obnoxius.

Sophocles: Ἄρχοντές εἰσιν, ὥσθ᾽ ὑπεικτέον. τί μή;
Nam principes sunt: obsequendum. quippe ni?

Euripides: Τὰς τῶν κρατούντων ἀμαθίας χρεὼν φέρειν.

Imperia habentum perferenda inscitia est.

Adde quod supra ex Tacito in hanc rem adduximus: cujus & hoc est; *Principi summum rerum arbitrium Dii dederunt, subditis obsequii gloria relicta est.* Hîc quoque

Indigna digna habenda sunt Rex quæ facit.

Seneca:

Æquum atque iniquum regis imperium feras:

Quod ex Sophocle sumptum qui dixerat.

Ἀλλ' ὃν πόλις στήσειε, τοῦδε χρὴ κλύειν
Καὶ σμικρὰ καὶ δίκαια καὶ τἀναντία.

Et quod apud Sallustium est: *Impune quidvis facere, id est regem esse.* Hinc ubique majestas, id est dignitas, sive populi, sive unius qui summo fungitur imperio, tot legibus, tot pœnis defenditur: quæ constare non potest si maneat resistendi licentia. Miles qui castigare volenti se centurioni restiterit, si vitem tenuit, militiam mutat: si ex industria fregit, vel manum centurioni intulit, capite punitur: Et apud Aristotelem est, εἰ ἀρχὴν ἔχων ἐπάταξεν οὐ δεῖ ἀντιπληγῆναι. *si magistratum gerens aliquem verberavit, ipse reverberandus non est.*

L. Milites §. Irreverens. D. de re mil. Rufus legibus militaribus c. xv.

III. In lege Hebræa mortis supplicio damnatur, qui inobediens fuerit, aut summo Pontifici, aut ei qui extra ordinem rector populi à Deo esset constitutus. Quod vero apud Samuelem est de jure regis, omnino recte inspicienti apparet, nec de jure vero intelligendum, id est, de facultate honeste & juste aliquid agendi, (longe enim alia vivendi ratio præscribitur regi in ea parte legis, quæ est de officio regis) neque nudum factum indicari: nihil enim esset in eo eximium, cum injurias facere etiam privati privatis soleant: sed factum quod effectum aliquem juris habeat, id est, non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla exstarent. Sic ergo hoc jus vocatur, quomodo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit.

Deuteron. xvii. 12. Jos. i. 18. Samuel. viii, 11. Deuteron. xvii, 14.

L. Ius pluribus D. de Iust. & jure.

IV. In novo fœdere Christus præcipiens dari Cæsari quæ Cæsaris sunt, intelligi voluit à suæ disciplinæ sectatoribus non minorem, si non majorem, obedientiam cum patientia (si opus sit) conjunctam summis potestatibus deberi, quam ab Hebræis regibus Hebræis debebatur; quod latius exsequens optimus ejus interpres Paulus Apostolus, officia subditorum late describens; inter alia; *Qui obsistit*, inquit, *potestati, Dei ordinationi obsistit: tum vero qui obsistunt sibi ipsis condemnationem accipient.* Addit mox, *Dei enim minister est qui potestate fungitur tuo bono.* Deinde, *Quapropter necesse est subjici, non solum propter iram, sed & propter conscientiam.* In subjectione includit non resistendi necessitatem, neque eam solum quæ ex formidine majoris mali oritur, sed quæ ex ipso sensu officii nostri manat, neque hominibus tantum, sed & Deo nos obligat. Rationes addit duas: primum, quod Deus ordinem illum imperandi, & parendi approbaverit, & olim in lege Hebræa, & nunc in Euangelio. quare potestates publicæ eo loco nobis habendæ sunt, quasi ab ipso Deo essent constitutæ. Nostra enim facimus, quibus auctoritatem nostram impartimur. Alteram, quod hic ordo nostro bono inserviat. Atqui, dicat aliquis, injurias pati utile non est.

Rom. xiii.

eſt. Hic quidam, vere magis quam ad ſenſum Apoſtoli, ut arbitror, appoſite, dicunt has quoque injurias utiles nobis eſſe; quia iſta patientia ſua non ſit caritura mercede. Mihi videtur Apoſtolus conſideraſſe finem univerſalem iſti ordini propoſitum, qui eſt tranquillitas publica, in qua & ſingulorum comprehenditur. Et ſane quin plerumque hoc bonum per poteſtates publicas conſequamur, dubitandum non eſt: nemo enim ſibi male vult: at imperantis felicitas, in ſubditorum felicitate conſiſtit. *Sint quibus imperes*, ajebat ille. Proverbium eſt apud Hebræos: *Niſi poteſtas publica eſſet, alter alterum vivum deglutiret*: qui ſenſus & apud Chryſoſtomum: τῶν πόλεων τοὺς ἄρχοντας ἂν ἀνέλῃς, θηρίων ἀλόγων ἀλογώτερον βιωσόμεθα βίον, δάκνοντες ἀλλήλους καὶ κατεσθίοντες. *niſi rectores civitatum eſſent, feriorem feris viveremus vitam, non mordentes tantum ſed & vorantes alios alii.* Quod ſi quando nimia formidine, aut iracundia, aliiſve affectibus, tranſverſi agantur rectores, quo minus rectam ineant viam quæ ad tranquillitatem ducit, id inter minus frequentia habendum eſt; & quæ, ut ait Tacitus, interventu meliorum penſantur. Leges autem ſatis habent id quod plerumque accidit reſpicere, ut ajebat Theophraſtus, quo & illud Catonis pertinet: *Nulla lex ſatis commoda eſt: id modo quæritur, ſi majori parti & in ſumma prodeſt.* quæ autem rarius contingunt, communibus tamen regulis conſtringenda ſunt, quia etſi ratio legis in iſto particulari facto particulariter locum non habeat, manet tamen ratio in ſua generalitate, cui particularia ſubjici fas eſt. Id enim ſatius quam ſine norma vivere, aut normam cujuſque arbitrio permitti. Seneca appoſite ad hanc rem, *Satius erat a paucis etiam juſtam excuſationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Locum & hic habere debet illa nunquam ſatis memorata Periclis apud Thucydidem ſententia: *Sic exiſtimo, etiam ſingulis hominibus plus eam prodeſſe civitatem quæ tota recte ſe habeat, quam ſi qua privatis floreat utilitatibus, ipſa autem univerſim laboret. qui enim domeſticas fortunas bene collocatas habet, patria tamen everſa, pereat & ipſe neceſſe eſt: Contra vero etiam ſi quis in beata republica parum fœlix eſt, multo tamen facilius per illam incolumis ſervatur. Quare cum civitas quidem ſingulorum poſſit ſuſtentare calamitates, ſinguli autem publicas non item; quid eſt cur non univerſim ipſi conſulere, ipſamque tueri oporteat, nec id facere quod vos facitis, dum quaſi attoniti jactura rei familiaris, ſalutem proditis reipublicæ?* Quem ſenſum breviter ita explicat Livius: *Reſpublica incolumis & privatas res ſalvas facile præſtat: publica prodendo tua nequicquam ſerves.* Plato dixerat legum IV: τὸ μὲν γὰρ κοινὸν ξυνδεῖ, τὸ δὲ ἴδιον διασπᾷ τὰς πόλεις. καὶ συμφέρει τῷ κοινῷ τε καὶ ἰδίῳ ἀμφοῖν, ἢν τὸ κοινὸν τίθηται καλῶς μᾶλλον ἢ τὸ ἴδιον. *Quod commune eſt connectit civitates, quod ſingulorum, diſſipat; quare & publice & privatim utilius eſt, ut publica magis quam privata curentur.* Xenophon vero: ὅστις ἐν πολέμῳ ὢν στασιάζει πρὸς τὸν ἄρχοντα, πρὸς τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν στασιάζει: *qui in bello contra ducem ſeditioſe ſe gerit, facit hoc cum ſuæ ſalutis periculo.* Eodem & illa Iamblichi pertinent: *Non disjuncta eſt privata utilitas à publica, imo in bono communi ſingulare etiam continetur: & ut in animalibus cæteraque natura, ita in civitatibus in totius ſalute ſalus eſt partium.* In publicis autem præcipuum haud dubie eſt ordo ille, quem dixi, imperandi parendique; is vero cum privata reſiſtendi licentia conſiſtere nequit. Explicare libet hoc ipſum nobili Dionis Caſſii loco. ὁ μέν τοι καὶ ἐγὼ οὔτ'

L. τὸ γὰρ D. de legibus. L. III, in fine D. de pet. hæred. Livius lib. XXXIV.

Lib. VII de benef. c. 16.

Lib. XXVI.

ἄλλως καλὸν εἶναι νομίζω ἄρχοντά τινα τῶν ἀρχομένων ἡττᾶσθαι· οὔτ' ἂν σωτήριόν τι γενέσθαι ποτὲ, εἰ τὸ ταχθὲν ὑπακούειν κρατεῖν αὐτοῦ ἐπιχειρήσει. σκέψασθε δὲ ποῖος μὲν κόσμος οἰκίας γένοιτο, ἂν οἱ ἐν τῇ ἡλικίᾳ ὄντες τῶν πρεσβυτέρων καταφρονήσωσι· ποῖος δὲ τῶν διδασκαλείων, ἂν οἱ φοιτῶντες τῶν παιδευτῶν ἀμελήσωσι· τίς ὑγίεια νοσοῦσιν, ἂν μὴ πάντα τοῖς ἰατροῖς οἱ κάμνοντες πειθαρχῶσι· τίς δ' ἀσφάλεια ναυτιλλομένοις, ἂν οἱ ναῦται τῶν κυβερνητῶν ἀνηκουστῶσι· φύσει τε γὰρ ἀναγκαῖα τινὰ καὶ σωτήρια τῷ μὲν ἄρχειν ἐν τοῖς ἀνθρώποις, τῷ δὲ ἄρχεσθαι τέτακται. *Ego vero neque decorum existimo, ut rector civitatis subditis cedat, neque spem esse ad salutem si quod parere positum est velit imperare. Cogitate enim quis futurus sit ordo in familia, si a junioribus senes spernantur: unde sanitas ægrotantibus, si non per omnia medicis pareant: quid tuti navigantibus, si plebs nautica gubernantium jussa contemnat. Natura quippe id necessarium & hominibus salutare, ut alii quidem imperent, alii vero pareant.* Paulo comitem addamus

1 Epistola ii, 12. Petrum; cujus hæc sunt verba: *Regem honorate. Servi, subditi estote cum omni timore dominis, non solum bonis & æquis, sed etiam duris. Hoc enim cedit gratiæ, si quis propter conscientiam Dei suffert molestiam injuste afflictus. quæ enim gloria est si peccantes & colaphis cæsi subsistitis? sed si bene agentes, & tamen male habiti subsistitis, hoc cedit vobis gratiæ apud Deum.* Confirmat mox hoc à Christi exemplo. Idemque sensus in Clementis constitutionibus his verbis exprimitur: ὁ δοῦλος εὔνοιαν φερέτω πρὸς τὸν δεσπότην μετὰ φόβου θεοῦ, κἂν ἀσεβὴς, κἂν πονηρὸς ὑπάρχῃ. *Servus Deum timens simul bene hero suo velit, quamvis impio, quamvis injusto.* Notanda hîc duo: quod dicitur subjectionem dominis deberi, etiam duris, idem ad reges quoque referendum: Nam quod sequitur ei fundamento superstructum, non minus subditorum, quam servorum officium respicit. Ac deinde talem à nobis requiri subjectionem quæ injuriarum patientiam secum ferat: sicut de parentibus dici solet?

Ames parentem, si æquus est: si non, feras.

Et Eretriensis quidam adolescens qui Zenonis scholam diu frequentaverat, quid ibi didicisset rogatus, respondit, ὀργὴν πατρὸς φέρειν *iram patris ferre.* De Lysimacho Iustinus: *Magno animo regis, velut parentis, contumeliam tulit.* Et apud Livium est: *Vt parentum sævitiam, sic patriæ, patiendo ac ferendo leniendam esse.* Apud Tacitum: *ferenda regum ingenia*: & alibi: *bonos Imperatores voto expetendos, qualescunque tolerandos.* Apud Persas, laudante Claudiano:

Lib. xv. / Lib. xxvii. / Ann. xvi. / Hist. vi.

Quamvis crudelibus æque
Paretur dominis.

V. Nec ab hac lege Domini discedit consuetudo veterum Christianorum, optima legis interpres. Nam quanquam pessimi sæpe homines imperium Romanum tenuerunt, nec defuerunt qui obtentu adjuvandæ reipublicæ iis se opponerent, nunquam tamen eorum conatibus se adjunxerunt Christiani. In Clementis constitutionibus est, βασιλείᾳ οὐ θεμιτὸν ἐπανίστασθαι, *regiæ potestati resistere nefas.* Tertullianus Apologetico: *Vnde Cassii, & Nigri, & Albini? unde qui inter duas lauros obsident Cæsarem? unde qui faucibus ejus exprimendis palæstricam exercent? unde qui armati palatium irrumpunt, omnibus tot Sigeriis* (sic diserte habet manuscriptus qui est apud omni laude ornatissimos juvenes Puteanos) *ac Partheniis audaciores? De Romanis, ni fallor, id est de non Christianis.* De Palæstrica, quod ait, ad Commodi mortem pertinet, peracta imperio præfecti Ælii Læti, manu palæstritæ; quo tamen Imperatore vix quisquam fuit scelera-

tior.

tior Parthenius cujus factum itidem detestatur Tertullianus, erat ille qui pessimum Imperatorem Domitianum oppresserat. His comparat Plautianum præfectum Prætorio, qui Septimium Severum valde sanguinarium Imperatorem occidere in palatio voluerat. In eundem Septimium Severum arma, quasi pro reipublicæ caritate, sumpserant in Syria Pescennius Niger, in Gallia & Britannia Clodius Albinus. Sed horum quoque factum Christianis displicuit, quod & ad Scapulam jactat Tertullianus: *Circa majestatem Imperatoris infamamur: tamen nunquam Albiniani. vel Nigriani, vel Cassiani inveniri potuerunt Christiani.* Cassiani illi erant qui secuti erant Aufidium Cassium virum egregium, qui in Syria sumtis armis causabatur Rempublicam se ire restitutum, quam M. Antonini negligentia perderet. Ambrosius cum injuriam non sibi tantum, sed & gregi suo, & Christo fieri crederet à Valentino Valentiniani filio, populi satis concitati motu ad resistendum uti non voluit. *Coactus*, inquit, *repugnare non novi: dolere potero, potero flere, potero gemere: adversus arma, milites, Gothos quoque, lachrymæ meæ arma sunt.* Lib. v orat. in Auxent. *aliter nec debeo nec possum resistere.* Mox: *Exigebatur a me ut compescerem populum: referebam in meo jure esse ut non excitarem, in Dei manu ut mitigaret.* Idem Ambrosius Maximi copiis adversus Imperatorem & Arianum, & Ecclesiæ gravem uti noluit. Sic Iulianum defectorem cum pessima consilia agitaret, lachrymis Christianorum repressum, ait Nazianzenus, addens, *τοῦτο μόνον ἐχόντων κατὰ τοῦ διώκτου φάρμακον, quia solum hoc contra persequutorem erat remedium.* Theodoret. hist. Eccles. lib. v, c. 4. Atqui exercitus ejus ferme omnis ex Christianis constabat. Adde quod, ut observat idem Nazianzenus, sævitia illa Iuliani, non tantum in Christianos erat injuria, sed & rempublicam in summum adduxerat periculum. Orat. 1, in Iulianum. Accedat his illud Augustini ubi illa Apostoli ad Romanos dicta explicat; *Necesse est propter hanc vitam nos subditos esse oportere, non resistentes si quid illi* (rectores) *auferre voluerint.* Prop. 74.

VI. Inventi sunt nostro sæculo viri eruditi quidem illi, sed temporibus & locis nimium servientes, qui sibi primum (ita enim credo) deinde aliis persuaderent, ea quæ jam dicta sunt, locum habere in privatis, non etiam in magistratibus inferioribus, quibus jus esse putant resistendi injuriis ejus, cujus summum est imperium; imo & peccare eos, ni id faciant. quæ opinio admittenda non est. Nam sicut in dialecticis species intermedia, si genus respicias, est species; si speciem infra positam, genus: ita magistratus illi, inferiorum quidem ratione habita sunt publicæ personæ; at superiores si considerentur, privati sunt. Nam omnis facultas gubernandi quæ est in magistratibus, summæ potestati ita subjicitur, ut quicquid contra voluntatem summi imperantis faciant, id defectum sit ea facultate; ac proinde pro actu privato habendum. Locum enim hîc quoque habet, quod dicunt Philosophi, ordinem non dari nisi cum relatione ad aliquid primum. Averr. v Metaph. com. 6. Ac mihi videntur qui contra sentiunt, talem statum rerum inducere, qualem antiqui fabulantur in cœlo fuisse antequam Majestas oriretur, quo tempore ajunt minores Deos Iovi non concessisse, At is quem dixi ordo, & *ὑπαλληλισμὸς*, non tantum sensu communi cognoscitur: unde illud,

Omne sub regno graviore regnum est.

Et Pa-

Et Papinii illud:

vice cuncta reguntur:
Alternisque regunt:

c. qui resistit. XI, qu. 3. Et Augustini dictum celebre: *Ipsos humanarum rerum gradus adverte: si aliquid jusserit curator, faciendum: non tamen si contra proconsul jubeat: aut si consul aliquid jubeat, & aliud Imperator. non utique contemnis potestatem, sed eligis majori servire: nec hinc debet minor irasci si major prælatus est.* Et hoc ejusdem de Pilato: *Talem quippe Deus dederat illi potestatem, ut esset etiam ipse sub Cæsaris potestate.* Sed & divina probatur auctoritate. Nam Apostolorum princeps subjectos nos esse vult aliter regi, aliter magistratibus: Regi, ut supereminenti, id est, sine ulla exceptione, præter ea quæ Deus directe imperat, qui injuriæ patientiam probat, non interdicit: Magistratibus, tanquam missis à rege, id est potestatem suam à rege ducentibus. Et cum Paulus omnem animam supremis potestatibus esse subjectam vult, etiam magistratus inferiores inclusit. Neque in populo Hebræo, ubi tot fuere reges divini humanique juris contemptores, unquam inferiores magistratus, in quibus plurimi fuere viri pii & fortes, id sibi juris sumpserunt, ut regibus vim ullam opponerent, nisi siqui à Deo, cujus in reges summum jus est, mandatum speciale acceperant. quin contra quod procerum officium sit ostendit Samuel, cum proceribus & populo inspectante, Saulem jam perverse regnantem solita veneratione est prosequutus. Atque adeo religionis quoque publicæ status nunquam non à regis ac Synedrii arbitrio pependit. Quod enim post regem magistratus simul cum populo Deo se fideles fore promiserunt, id intelligi debet quatenus in cujusque id futurum erat potestate. Ne simulacra quidem falsorum Deorum, quæ publice exstabant, dejecta unquam legimus, nisi jussu aut populi in libera republica, aut regum cum regnabantur. Quod si quid aliquando factum est vi contra reges, narratur in testimonium divinæ providentiæ id permittentis, non in facti humani approbationem. Solet à contrariæ sententiæ auctoribus proferri dictum Trajani, cum pugionem præfecto prætorio traderet: *Hoc pro me utere, si recte impero; si male, contra me.* Sed sciendum est Trajanum, ut ex Plinii Panegyrico apparet, id unice curasse ne quid regium ostentaret, sed verum principem gereret, qui proinde subesset senatus populique judicio; quorum sententias exsequi præfectus deberet etiam in ipsum principem. Simile est quod de M. Antonino legimus, qui publicam pecuniam attingere noluit, nisi consulto senatu.

Marginal notes: Ad Iohan. — 1 Ep. II, 1. — 1 Samuelis XV, 30. — Dion. l. VI.

VII. Gravior illa est quæstio, an lex de non resistendo nos obliget in gravissimo & certissimo discrimine. Nam leges etiam Dei quædam, quanquam generaliter prolatæ, tacitam habent exceptionem summæ necessitatis: quod de lege sabbati Hasmonæorum temporibus à sapientibus definitum fuit: unde dictum celebre: *periculum animæ impellit sabbatum*: & Iudæus apud Synesium causam neglectæ legis de sabbato hanc reddit: πάσῶς ὑπὲρ ψυχῆς θέομεν: *in certissimum vitæ periculum adducti sumus.* Quæ exceptio probata est ipsi Christo: ut & in lege altera de non edendis panibus propositionis. Et Hebræorum magistri legibus de cibis vetitis, aliisque nonnullis ex veteri traditione eandem addunt exceptionem, recte quidem:

quidem: non quod DEO jus non ſit ad certam mortem ſubeundam nos obſtringere, ſed quod leges quædam ejus ſint argumenti, ut non credibile ſit datas ex tam rigida voluntate. quod in legibus humanis magis etiam procedit. Non nego à lege etiam humana quoſdam virtutis actus poſſe præcipi, ſub certo mortis periculo, ut de ſtatione non deſerenda; ſed nec temere ea voluntas legem condentis fuiſſe intelligitur, neque videntur homines in ſe,& alios tantum jus accepiſſe, niſi quatenus ſumma neceſſitas id exigat. Ferri enim leges ab hominibus ſolent & debent cum ſenſu humanæ imbecillitatis. Hæc autem lex de qua agimus pendere videtur à voluntate eorum, qui ſe primum in ſocietatem civilem conſociant, à quibus jus porro ad imperantes manat. Hi vero ſi interrogarentur an velint omnibus hoc onus imponere, ut mori præoptent,quam ullo caſu vim ſuperiorum armis arcere, neſcio an velle ſe ſint reſponſuri, niſi forte cum hoc additamento, ſi reſiſti nequeat,niſi cum maxima reipublicæ perturbatione, aut exitio plurimorum innocentium. Quod enim tali circumſtantia caritas commendaret,id in legem quoque humanam deduci poſſe non dubito. Dicat aliquis, rigidam illam obligationem, mortem potius ferendi, quam ullam unquam ſuperiorum injuriam repellendi, non ex lege humana,ſed divina proficiſci. Sed notandum eſt,primo homines non DEI præcepto,ſed ſponte adductos experimento infirmitatis familiarum ſegregum adverſus violentiam, in ſocietatem civilem coiiſſe,unde ortum habet poteſtas civilis,quam ideo humanam ordinationem Petrus vocat: quanquam alibi & divina ordinatio vocatur, quia hominum ſalubre inſtitutum Deus probavit. *1 Pet. II, 13.* Deus autem humanam legem probans cenſetur probare ut humanam & humano modo. Barclajus regii imperii aſſertor fortiſſimus,huc tamen deſcendit, ut populo & inſigni ejus parti jus concedat ſe tuendi adverſus immanem ſævitiam; cum tamen ipſe fateatur totum populum regi ſubditum eſſe. *Lib. III. adv. Monarchom. c. 8.* *Lib. VI, c. 23, & 24.* Ego facile intelligo quo pluris eſt id quod conſervatur, eo majorem eſſe æquitatem, quæ adverſus legis verba exceptionem porrigat: attamen indiſcriminatim damnare aut ſingulos aut partem populi minorem, quæ ultimo neceſſitatis præſidio ſic utatur, ut interim & communis boni reſpectum non deſerat, vix auſim. Nam David, qui extra pauca facta teſtimonium habet vitæ ſecundum leges exactæ, armatos circum ſe primum quadringentos, deinde plures aliquanto habuit; quo niſi ad vim arcendam ſi inferretur? *1 Samuel. XXII, 2. & XXIII, 13.* Sed ſimul illud notandum eſt, non factum id à Davide, niſi poſtquam & Ionathanis indicio, & pluribus aliis certiſſimis argumentis compererat Saulem vitæ ſuæ imminere. Deinde vero nec urbes invadit, nec pugnandi captat occaſiones,ſed latebras quærit,modo in locis deviis,modo apud populos externos,& hac religione ut popularibus ſuis nunquam noceat.Simile videri poteſt factum Maccabæorum: nam quod quidam hæc arma eo titulo defendunt,quaſi Antiochus non rex,ſed invaſor fuerit; vanum puto: cum nuſquam in omni hiſtoria Maccabæi,& qui eorum partes ſequebantur,Antiochum alio quam regis nomine compellent; & merito ſane, cum jampridem Macedonum imperia agnoviſſent Hebræi, in quorum jus Antiochus ſucceſſerat. Nam quod lex vetat alienigenam populo præfici,

fici, de voluntaria electione intelligendum est, non de eo quod temporum necessitate adductus populus facere cogebatur. Quod vero ajunt alii, usos Maccabæos jure populi, cui αὐτονομία deberetur, ne id quidem firmum. Nam Iudæi primum à Nabuchodonosore devicti jure belli ex eodem jure successoribus Chaldæorum Medis & Persis paruerant: quorum totum imperium ad Macedones devenit.

Hist.1.l.v. Hinc Iudæi Tacito vocantur: *Dum Assyrios penes Medosque & Persas Oriens fuit vilissima pars servientium.* Nec quicquam ab Alexandro, ejusque successoribus stipulati sunt, sed sine ulla conditione in eorum ditionem venerunt, sicut ante sub ditione Darii fuerant. Quod si & Iudæi interdum ritus suos & leges palam exercere permissi sunt, id fuit ex regum beneficio jus precarium, non ex lege aliqua imperio addita. Nihil ergo est quod Maccabæos tueatur, præter summum certissimumque periculum: quamdiu scilicet intra sui defendendi terminos ita se continuerunt, ut in loca devia exemplo Davidis secederent, quærendæ securitati; nec arma expedirent, nisi ultro oppugnati. Illa interim cautio tenenda est, etiam in tali periculo personæ regis parcendum: quod qui factum à Davide putant non ex officii necessitate, sed

1 Samuel. xxvi, 9. ex sublimiore proposito, falluntur. Ipse enim David aperte dixit, insontem neminem esse posse qui manus regi inferret. Ni-

Deuteron. xxii, 28. mirum sciebat scriptum in lege: *Diis*, id est Iudicibus summis, *non maledices*, *& Principi in populo tuo non maledices.* in qua lege mentio facta specialis eminentium potestatum, ostendit ali-

Lib.11. quid præcipi speciale. quare Optatus Milevitanus de hoc Davidis facto loquens, *Obstabat*, ait, *plena divinorum memoria mandatorum.* Et verba Davidi hæc tribuit: *Volebam hostem vincere, sed prius est divina præcepta servare.* At falsa maledicta ne in privatum quidem licet jacere; in regem ergo veris quoque abstinendum.

Sect.xl. quia, ut ait scriptor problematum, quæ Aristotelis nomen præferunt: ὁ κακηγορῶν τὸν ἄρχοντα, εἰς τὴν πόλιν ὑβρίζει. *Qui rectori maledicit, in civitatem est injurius.* quod si voce lædendus non est, manu cer-

1 Samuel. xxiv, 6. te multo minus: unde & pœnitentia tactum Davidem legimus, quod vestem ejus violasset: tantam intelligebat personæ istius esse sanctitudinem. nec immerito. nam cum summum imperium non possit non multorum odiis patere, securitas fungentis peculiariter fuit munienda. quod Romani etiam in Tribunis plebis constituerunt, ut ἄσυλοι, id est inviolabiles essent. Inter Essenorum dicta erat, reges sanctos esse habendos: & insigne illud apud Homerum:

περὶ γὰρ δίε ποιμένι λαῶν,
μή τι πάθοι.
Nam pro populi pastore timebat,
Nequid ei accideret.

Nec immerito, ut apud Curtium est, *regium nomen gentes quæ sub regibus sunt pro Deo colunt.* Artabanus Persa: ἡμῖν δὲ πολλῶν νόμων καὶ καλῶν ὄντων κάλλιστος οὗτός ἐστι, τὸ τιμᾷν βασιλέα καὶ προσκυνεῖν, εἰκόνα Θεοῦ τὰ πάντα σώζοντος. *Nobis inter leges multas easque bonas, hæc optima est, regem colendum & adorandum, ut Dei cuncta sospitantis effigiem.* Plutarchus Agide: οὐ θεμιτὸν οὐδὲ νενομισμένον βασιλέως σώματι τὰς χεῖρας προσφέρειν: *nec fas nec licitum regis corpori manus inferre.* Illa quæstio gravior, an quantum Davidi, an quantum Maccabæis licuit, liceat

& Chri-

& Christianis, quorum magister crucem subire toties jubens, exactiorem patientiam videtur requirere. Certe ubi superiores ob religionem mortem intentant Christianis, Christus fugam concedit, his scilicet quos officii necessitudo nulli loco alligat: ultra fugam nihil. Petrus vero Christum ait cum pateretur nobis reliquisse exemplum quod sequamur, qui cum peccato vacaret, & doli omnis immunis esset, convitia convitiis non reposuit, neque inter patiendum minatus est, sed rem permisit juste judicanti. Idem gratias agendas DEO ait, & gaudendum Christianis si tanquam Christiani pœnis subdantur. Et hac maxime patientia invaluisse Christianum religionem legimus. Quare Christianis veteribus qui recentes ab Apostolorum & Apostolicorum virorum disciplina eorum præscripta & intelligebant melius & perfectius implebant, summam injuriam fieri puto ab iis qui quo minus ipsi se defenderent in certissimo mortis periculo, vires putant illis non animum defuisse. Imprudens certe & impudens fuisset Tertullianus, si apud Imperatores, qui ejus rei ignari esse non poterant, ita confidenter ausus esset mentiri: *Si enim hostes & apertos, non tantum vindices occultos agere vellemus, deesset nobis vis numerorum & copiarum? Plures nimirum Mauri & Marcomanni ipsique Parthi, vel quantacumque unius tamen loci & suorum finium gentes, quam totius orbis? Externi sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum: sola vobis reliquimus templa. Cui bello non idonei, non prompti fuissemus, etiam copiis impares, qui tam libenter trucidamur, si non apud istam disciplinam magis occidi liceret quam occidere?* Sequitur hîc quoque magistrum suum Cyprianus, & aperte prædicat; *Nec se adversus injustam violentiam vestram, quamvis nimius & copiosus noster sit Populus ulciscitur. Patientes facit de secutura ultione securitas.* Et Lactantius: *Confidimus enim majestati ejus, qui tam contemtum sui possit ulcisci quam servorum suorum labores & injurias. Et ideo cum tam nefanda perpetimur ne verbo quidem reluctamur: sed Deo remittimus ultionem.* Nec aliud spectavit Augustinus, cum dicit: *Nihil justus præcipue cogitet in his rebus, nisi ut bellum suscipiat, cui bellare fas est; non enim fas est omnibus.* Ejusdem est illud: *Quoties imperatores in errore sunt, leges ad tuendum errorem contra veritatem condunt, per quas justi examinantur & coronantur.* Idem alibi: *Ita à plebibus principes & a servis domini ferendi sunt, ut sub exercitatione tolerantia sustineantur temporalia, & sperentur æterna.* Quod veterum Christianorum exemplo alibi sic explicat. *Neque tunc civitas Christi, quamvis adhuc peregrinaretur in terris, & haberet tam magnorum agmina populorum adversus impios persecutores, pro temporali salute pugnavit, sed potius ut obtineret æternam non repugnavit. Ligabantur, includebantur, cædebantur, torquebantur, urebantur, laniabantur, trucidabantur, & multiplicabantur. Non erat eis pro salute pugnare nisi salutem pro salute contemnere.* Nec minus egregia sunt quæ in eandem sententiam habet Cyrillus in locum Iohannis de gladio Petri. Thebæa legio, ut Acta nos docent, militibus constabat sexies mille sexcentis sexaginta sex Christianis omnibus: Qui, cum Maximianus Cæsar apud Octodurum exercitum compelleret sacra diis falsis facere, primum Agaunum iter arripuerunt: & cum eo misisset Imperator qui eos ad sacrificandum venire juberet, ipsique se id facturos negas-

[Margin notes: 1 Petr. IV. 12, 13, 14, 15, 16. — Ad Demetrianum. — Lib. V. — Lib. VI, qu. 10. in Ios. — Epist. CLXVI. — De civit. Dei l. XXII.]

negassent, Maximianus decimum quemque jussit interfici per apparitores: qui nemine repugnante facile imperium sunt executi. Mauritius ejus legionis primicerius, à quo Agaunum vicus Mauritii dictus est postea, narranre Eucherio episcopo Lugdunensi, eo tempore commilitones sic allocutus legitur. *Quam timui, ne quisquam, quod armatis facile est, specie defensionis, beatissimis funeribus manus obviam afferre tentaret? jam mihi ad hujus rei interdictum Christi nostri parabatur exemplum, qui exemptum vagina Apostoli gladium propria vocis jussione recondidit: docens majorem armis omnibus Christiana confidentia esse virtutem, ne quisquam mortali operi mortalibus dexteris obsisteret, quin imo cœpti operis fidem perenni religione compleret.* Cum hoc supplicio peracto Imperator superstitibus eadem quæ ante præciperet, sic omnes respondent: *Milites quidem, Cæsar, tui sumus, & ad defensionem reipublicæ Romanæ arma suscepimus: nec unquam aut desertores bellorum aut proditores militiæ fuimus, aut ignavæ formidinis meruimus subire flagitium. Tuis etiam obtemperaremus præceptis, nisi instituti legibus Christianis, dæmonum cultus & aras semper pollutas sanguine vitaremus. Comperimus præcepisse te, ut aut sacrilegiis pollueres Christianos, aut de denis interfectis nos velles terrere. Non inquiras longius latitantes: Nos omnes Christianos esse cognosce: habebis potestati tuæ subdita omnium corpora: auctorem vero suum respicientes Christum animas non tenebis.* Tum Exuperius legionis signifer, sic eam allocutus ibidem narratur: *Tenere me, commilitones optimi, sæcularium quidem bellorum signa perspicitis: sed non ad hæc arma provoco, non ad hæc bella animos vestros virtutemque compello. Aliud vobis genus eligendum est præliorum. Non per hos gladios potestis ad regna cœlestia properare.* Deinde Imperatori hæc nuntiari jubet: *Non nos adversum te, Imperator, armavit ipsa, quæ fortissima est in periculis, desperatio. Tenemus ecce arma & non resistemus, quia mori magis quam vincere volumus, & innocentes interire quam noxii vivere præoptamus.* Et postea; *Tela projicimus: exarmatas quidem dexteras satelles tuus, sed armatum fide catholica pectus inveniet.* Sequitur post hæc laniena in non repugnantes, in cujus narratione hæc sunt Eucherii verba: *Ne justi punirentur multitudo non obtinuit, cum inultum* (male editur *multorum*) *esse soleat quod multitudo delinquit.* In veteri Martyrologio res eadem sic narratur: *Cædebantur itaque passim gladiis non reclamantes, sed & depositis armis cervices persecutoribus, vel intectum corpus offerentes, non vel ipsa suorum multitudine, non armorum motione elati sunt, ut ferro conarentur asserere justitiæ causam, sed hoc solum reminiscentes, se illum confiteri qui nec reclamando ad occisionem ductus est, & tanquam agnus non aperuit os suum, ipsi quoque tanquam grex Dominicarum ovium, laniari se tanquam ab irruentibus lupis passi sunt.* Valens impie & crudeliter sævit in eos qui secundum sacras literas, & Patrum traditionem τὸ ὁμοούσιον profitebantur, quorum quamvis maxima multitudo nunquam se armis tutata est. Certe ubi patientia nobis præscribitur, sæpe adduci videmus, & à Thebæis militibus adductum jam audivimus Christi exemplum, ut nobis imitandum, cujus patientia ad mortem se extendit. Ac qui ita animam perdit, is vere eam acquisivisse à Christo pronuntiatur. Diximus summum imperium tenentibus resisti jure non posse. Nunc quædam sunt quæ lectorem monere debemus, ne putet in hanc legem delinquere eos qui revera non delinquunt.

1 Petr. II, 21. Matth. X, 39. Luc. XIII, 33.

VIII. Pri-

VIII. Primum ergo, qui principes sub populo sunt, sive ab initio talem acceperunt potestatem, sive postea ita convenit, ut Lacedæmone, si peccent in leges ac Rempublicam, non tantum vi repelli possunt, sed, si opus sit, puniri morte: quod Pausaniæ regi Lacedæmoniorum contigit. Atque hujus generis cum fuerint vetustissima per Italiam regna, mirum non est si post narrata crudelissima Mezentii facinora subjungat Virgilius:

Ergo omnis furiis surrexit Etruria justis:
Regem ad supplicium præsenti morte reposcunt.

IX. Secundo, si rex, aut alius quis imperium abdicavit, aut manifeste habet pro derelicto, in eum post id tempus omnia licent quæ in privatum. Sed minime pro derelicto habere rem censendus est, qui eam tractat negligentius.

X. Tertio, existimat Barclajus, si rex regnum alienet, aut alii subjiciat, amitti ab eo regnum. Ego hîc subsisto. Nam talis actus, si regnum electione aut successoria lege deferatur, nullus est: quæ autem nulla sunt, nullum habent juris effectum. Vnde & de usufructuario, cui regem talem similem diximus, verior mihi videtur Iurisconsultorum sententia, si extraneo jus suum cedat, nihil eum agere. Et quod dicitur ad dominum proprietatis reverti usumfructum, intelligendum legitimo tempore. Si tamen rex reipsa etiam tradere regnum aut subjicere moliatur, quin ei resisti in hoc possit, non dubito. Aliud est enim, ut diximus, imperium; aliud habendi modus, qui ne mutetur obstare potest populus: id enim sub imperio comprehensum non est. quo non male aptes illud Senecæ in re non dissimili: *Et si parendum in omnibus patri, in eo non parendum quo efficitur ne pater sit.*

Lib. IV, *c.* 16.

Instit. de usuf. §. *fruitur.*
L. usufructus, D. de jure dotium.

Lib. III. *controv.*

XI. Quarto, ait idem Barclajus amitti regnum, si rex vere hostili animo in totius populi exitum feratur. quod concedo; consistere enim simul non possunt voluntas imperandi, & voluntas perdendi: quare qui se hostem populi totius profitetur, is eo ipso abdicat regnum. sed vix videtur id accidere posse in rege mentis compote, qui uni populo imperet. Quod si pluribus populis imperet, accidere potest, ut unius populi in gratiam alterum velit perditum, ut colonias ibi faciat.

XII. Quinto, si regnum committatur, sive ex felonia in eum cujus feudum est, sive ex clausula posita in ipsa delatione imperii, ut, si hoc aut hoc rex faciat, subditi omni obedientiæ vinculo solvantur, tunc quoque rex in privatam personam recidit.

XIII. Sexto, si rex partem habeat summi imperii, partem alteram populus aut senatus, regi in partem non suam involanti, vis justa opponi poterit, quia eatenus imperium non habet. Quod locum habere censeo, etiamsi dictum sit, belli potestatem penes regem fore. id enim de bello externo intelligendum est: cum alioqui quisquis imperii summi partem habeat, non possit non jus habere, eam partem tuendi. quod ubi fit, potest rex etiam suam imperii partem belli jure amittere.

XIV. Septimo, si in delatione imperii dictum sit, ut certo eventu resisti regi possit, etiamsi eo pacto pars imperii retenta censeri non possit, certe retenta est aliqua libertas naturalis, & exempta regio imperio. Potest autem qui jus suum alienat, id jus pactis imminuere.

XV. Vidimus de eo qui jus imperandi habet aut habuit. Restat ut de invasore imperii videamus, non postquam longa possessione, aut pacto jus nactus est, sed quamdiu durat injuste possidendi causa. Et quidem dum possidet, actus imperii quos exercet, vim habere possunt obligandi, non ex ipsius jure quod nullum est, sed ex eo quod omnino probabile sit eum qui jus imperandi habet, sive is est populus ipse, sive rex, sive senatus, id malle, interim rata esse quæ imperat, quam legibus judiciisque sublatis summam induci confusionem. Improbat Cicero Syllanas leges, ut crudeles in proscriptorum liberos, ne honores petere possent. Servandas tamen censuit, affirmans (ut nos docet Quintilianus *) ita his legibus contineri statum civitatis, ut his solutis ipsa stare non posset. Florus de ejusdem Sullæ actis: *Lepidus acta tanti viri rescindere parabat, nec immerito, si tamen posset sine magna clade reipublicæ*: & mox: *Expediebat ægræ quasi sauciæque reipublicæ requiescere quomodocunque, ne vulnera curatione ipsa rescinderentur.* In his tamen quæ ita necessaria non sunt, & pertinent ad raptorem in iniqua possessione firmandum, si sine gravi periculo potest non pareri, parendum non est. Sed an talem raptorem imperii vi dejicere, aut denique occidere liceat, quæritur.

Vict. de pot. ci. civ. n. 23. Suares de legib. lib. III c. 10, n. 9. Lessius de just. & jure. l. II, c. 29. dub. 5. n. 73

* *Lib. II, cap. 1.*

XVI. Ac primum, si bello injusto, & cui juris gentium requisita non adsint, imperium arripuerit, neque pactio ulla sequuta sit, aut fides illi data, sed sola vi retineatur possessio; videtur manere belli jus, ac proinde in eum licere quod in hostem licet, qui à quolibet etiam privato jure potest interfici. *In reos majestatis*, inquit Tertullianus, *& publicos hostes omnis homo miles est.* Sic & adversus militiæ desertores, cunctis jus pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum est.

Apolog. c. quando liceat unicuique l. 2.

XVII. Idem cum Plutarcho, qui ita sentit libro de fato ad Pisonem, statuendum censeo, si ante invasionem lex publica exstiterit, quæ unicuique potestatem faciat occidendi eum, qui hoc aut illud quod in aspectum cadit, ausus fuerit; puta qui privatus satellitium sibi circumdederit, arcem invaserit; qui civem indemnatum, aut non legitimo judicio necaverit; qui magistratus sine justis suffragiis creaverit. Tales leges multæ exstabant in Græciæ civitatibus, ubi proinde justa censenda fuit talium tyrannorum interfectio. Talis erat Athenis lex Solonis renovata post reditum ex Piræeo, in eos qui statum popularem sustulissent, aut eo sublato honores gessissent. Vt & Romæ lege Valeria si quis injussu populi magistratum gereret: & lege Consulari post decemvirale imperium, ne quis magistratum sine provocatione crearet: qui creasset, eum jus fasque esset occidi.

XVIII. Nec minus licebit invasorem imperii interficere, si diserta auctoritas accedat ejus, qui jus verum imperandi habet, sive is rex est, sive senatus, sive populus. His annumerandi & regum puerorum tutores, qualis Ioaso erat Iojada, cum Athaliam regno depelleret.

II Paral. XXIII.

XIX. Extra hæc ut privato vi dejicere aut interficere liceat summi imperii invasorem, probare non possum: Quia fieri potest, ut is qui jus habet imperii, malit invasorem in possessione relinqui, quam periculosis & cruentis motibus occasionem dari, qui plerun-

plerunque sequi solent iis violatis aut interfectis, qui validam habent factionem in populo, aut externos etiam amicos. Certe an rem in id periculum adduci velit rex aut populus, incertum est, quorum sine cognita voluntate vis justa esse non potest. Favonius dicebat, χεῖρον εἶναι μοναρχίας ἀνόμου πόλεμον ἐμφύλιον, *pejus esse bellum civile dominatu illegitimo*: Et Cicero, *Mihi pax omnis cum civibus bello civili utilior videtur.* Ajebat T. Quintius satius fuisse Lacedæmone tyrannum Nabidem relinqui, cum aliter opprimi non posset, quam ruina gravissima civitatis in ipsa vindicta libertatis perituræ. Nec alio spectat illud apud Aristophanem, leonem in civitate non alendum; si alitus sit, ferendum esse. Profecto gravissima cum sit deliberatio, libertas an pax placeat, ut Tacitus loquitur, & difficillimum hoc σκέμμα πολιτικὸν Ciceroni, εἰ τυραννουμένης τῆς πατρίδος παντὶ τρόπῳ τυραννίδος κατάλυσιν πειρατέον, κἂν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν: *An cum patria illegitimo imperio premitur, omnimodo danda sit opera ejus demendi, etiamsi civitas eam ob rem in summum discrimen adducenda sit*: non debent singuli quod populi commune est judicium ad se rapere. Illud vero plane iniquum:

Livius lib. XXXIV.

Lib. IX ad Att. epist. 4

Detrahimus dominos urbi servire paratæ.

Sicut Sylla interrogatus quid ita armatus patriam peteret, respondit, ἐλευθερώσων ἀπὸ τῶν τυραννούντων, *ut eam a tyrannis liberem.* Melius Plato epistola ad Perdiccam suadet, cujus verba latine sic posuit Cicero: *Tantum contendere in republica, quantum probare tuis civibus possis: vim neque parenti, neque patriæ afferri oportere.* Qui sensus & apud Sallustium exstat: *Nam vi quidem regere patriam aut parentes, quanquam & possis & delicta corrigas, tamen importunum est, cum præsertim omnes rerum mutationes cædem, fugam, aliaque hostilia portendant.* Vnde non longe abit illud Stallii apud Plutarchum in vita Bruti: τῷ σοφῷ καὶ νοῦν ἔχοντι διὰ φαύλους καὶ ἀνοήτους κινδυνεύειν καὶ ταράττεσθαι μὴ καθήκειν: æquum non esse ut vir prudens ac sapiens improborum & desipientium causa in pericula & turbas se conjiciat. Huc & Ambrosii illud non male referas: *Adjuvat hoc quoque ad profectum bonæ existimationis si de potentis manibus eripias inopem, de morte damnatum eruas, quantum sine confusione fieri potest; ne videamur jactantiæ magis facere causa quam misericordiæ, & graviora inferre vulnera, dum minoribus mederi desideramus.* Thomas seditiosam esse dicit interdum quamvis tyrannici regiminis destructionem. Non debet movere nos in contrariam sententiam factum Aodis in Eglonem regem Moabitarum. Nam aperte testatur sacra auctoritas, hunc à Deo ipso vindicem suscitatum, mandatu scilicet speciali. Neque vero constat hunc Moabitarum regem nullum jus imperandi ex pactione habuisse. Nam & in alios reges Deus per quos volebat ministros sua judicia exsequebatur, ut per Iehum in Ioramum.

App. civ. I.

Epist. fam. lib. I.

Bello Iug.

De Off. II, c. 2.

2. 2. q. 42, art. 2.

Iud. III, 15.

Nehe. IX, 27

II Reg. IX.

XX. Maxime autem in re controversa judicium sibi privatus sumere non debet, sed possessionem sequi. Sic tributum solvi Cæsari Christus jubebat, quia ejus imaginem nummus præferebat, id est quia in possessione erat imperii.

Matthæi XXII, 20.

CAPVT V.

Qui bellum licite gerant.

I. Belli causas effectrices alias esse principales in sua re:
II. Aut in aliena:
III. Alias instrumentales, ut servos & subditos.
IV. Natura jure neminē à bello prohiberi.

VT in aliis rebus, ita & in voluntatis actionibus tria esse solent efficientium genera, principales, adjuvantes, & instrumenta. Causa effectrix principalis in bello plerumque est is cujus res agitur: in privato privatus: in publico potestas publica, maxime summa. An & pro aliis nihil moventibus bellum moveri ab alio possit, alibi videbimus. Illud interim tenebimus, naturaliter quemque sui juris esse vindicem. ideo manus nobis datæ.

L. servus, D. de servis export. Cic. lib. II. off. ex Panatio. DD. ad l. si quis in servitutem. D. de fur. l. prohibemus. C. de jure fisci

II. Sed & alteri prodesse quà possimus non licitum modo, sed & honestum est. Recte qui de officiis scripserunt, ajunt, nihil esse homini utilius homine altero. Sunt autem diversa hominum inter se vincula, quæ ad mutuam opem invitant: nam & cognati ad opem ferendam coeunt, & vicini inclamantur, & qui ejusdem civitatis sunt participes; unde illud, *Porro Quirites*, & *quiritari*. *Aristoteles dixit oportere quemque, aut pro se arma sumere, si injuriam acceperit, aut pro cognatis, aut pro benefactoribus, aut sociis injuria affectis auxilia ferre. Et Solon docuerat beatas fore respublicas in quibus alienas injurias quisque suas existimaret. Sed ut cætera desint vincula, sufficit humanæ naturæ communio. Ab homine enim nihil humani alienum est. Menandri dictum est:

** Rhet. ad Alex. c. 3. Bart. in l. Vt vim. D. de just. & jure, n. 7, & 8. Jas. ibid. n. 29. Cast. ad l. 1, §. jus gent. eodem. Bart. ad l. hostes, D. de capt. n. 9. Innoc. ad c. sicut, de jurejur. & in c. olim de rest. spol. n. 16. Panor. n. 18 Sylvest. in verbo Bellum, q. 8. * Lib. VI.*

Injuriarum si improbis auctoribus
Reponeremus ultionem singuli,
Nobis putantes fieri quod fit alteri,
Inter nos juncti conspiratis viribus,
Non prævaleret innocentiæ impetus
Audax malorum. qui custoditi undique
Jussique pœnas quas merentur pendere,
Aut nulli penitus essent, aut pauci admodum.

Democriti vero hoc: Ἀδικευμένοισι τιμωρεῖν κατὰ δύναμιν χρὴ καὶ μὴ παρίεναι, τὸ μὲν γὰρ τοιοῦτο δίκαιον καὶ ἀγαθόν. *Injuria oppressos defendere pro viribus oportet, & non negligere: illud enim justum bonumque est.* Quod sic explicat *Lactantius: *Deus qui cæteris animalibus sapientiam non dedit, naturalibus ea munimentis ab incursu & periculo tutiora generavit. Hominem vero quia nudum fragilemque formavit, ut eum sapientia potius instrueret, dedit ei præter cætera hunc pietatis affectum, ut homo hominem tueatur, diligat, foveat, contraque omnia pericula & accipiat, & præstet auxilium.*

L. cum fu- mus, C. de agricolis, lib. XI.

III. Instrumenta cum dicimus, non arma hîc intelligimus, & si quæ sunt his similia, sed eos qui ita agunt sua voluntate, ut ea voluntas ab altera pendeat. Tale instrumentum est patri filius, pars quippe ejus naturaliter: tale & servus, quasi pars ex lege. nam sicut pars non tantum pars est totius eadem relatione, qua totum est totum partis, sed hoc ipsum quod est totius est: ita possessio est aliquid

aliquid ipsius possidentis. Democritus: οἰκέτῃσιν ὡς μέρεσι τοῦ σκήνεος χρῶ ἄλλῳ πρὸς ἄλλο. *Famulis tanquam partibus corporis aliis ad aliud utere.* Quale autem in familia est servus, tale in republica est subditus ac proinde instrumentum imperantis. *Arist. lib. v. de moribus, cap. 10. L. Gracchus. C. de adult.*

IV. Nec dubium quin naturaliter omnes subditi bello adhiberi possint, sed quosdam specialis lex arcet, ut olim Romæ servos, nunc passim clericos: quæ tamen lex, ut omnes ejus generis, cum summæ necessitatis exceptione intelligenda est. Et hæc quidem generaliter de adjutoribus & subditis dicta sunto: nam quæ specialia sunt, suis locis tractabuntur. *Sen. 1. con. 4. Th. 2, 2, 40. art. 2. Silv. de bello, p. 3.*

HVGONIS GROTII

DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

De belli causis, & primum de defensione sui & rerum.

I. Causa belli justificæ quæ dicantur:
II. Eas oriri ex defensione, exactione ejus quod nostrum est, aut nobis debetur, aut ex pœna.
III. Pro vita defendenda bellum esse licitum:
IV. Contra aggressorem solum:
V. In periculo præsente & certo, non opinabili:
VI. Item pro integritate membrorum:
VII. Maxime pro pudicitia.
VIII. Licite omitti defensionem.
IX. Defensionem illicitam esse interdum adversus personam publice valde utilem, ob legem dilectionis.
X. Interfectionem Christianis non esse licitam ad arcendam alapam, aut contumeliam similem, aut ne fugiatur.
XI. Pro rebus defendendis interfectionem non esse illicitam jure naturæ:
XII. Quatenus ea permissa sit lege Mosis:
XIII. An & quatenus Euangelica lege permissa sit.
XIV. An lex civilis interfici aliquem defensionis causa permittens jus det, an solam impunitatem, cum distinctione explicatur.
XV. Quando licita esse possit singularis dimicatio.
XVI. De defensione in bello publico:
XVII. Eam non licitam ad imminuendam duntaxat potentiam vicini:
XVIII. Nec in eo qui justam bello causam dedit.

VENIAMVS ad causas bellorum: justificas intelligo: nam sunt & aliæ quæ movent sub ratione utilis, distinctè interdum ab iis quæ movent sub ratione justi: quas inter se, & à belli principiis, quale erat cervus in bello Turni & Æneæ, accurate distinguit Polybius. At quanquam manifestum est harum rerum discrimen, voces tamen confundi solent. Nam quas causas dicimus justificas, etiam principia dixit Livius in Rhodiorum oratione: *Certe quidem vos estis Romani, qui ideo felicia esse bella vestra, quia justa sint, præ vobis fertis, nec tam exitu eorum, quod vincatis, quam principiis, quod non sine causa suscipiatis, gloriam* *III. Hist. Lib. xlv.*

gloriamini. Eodemque sensu ἀρχὰς πολέμων dixit Ælianus libro XII, capite 53, & Diodorus Siculus libro XIV. de bello agens Lacedæ-
lib. VIII. moniorum in Eleos easdem vocat προφάσεις & ἀρχάς. Hæ justificæ causæ propriæ nostri sunt argumenti, ad quas illud pertinet Coriolani apud Halicarnassensem: πρῶτον ὑμῖν παραινῶ σκοπεῖν, ὅπως εὐσεβῆ καὶ δικαίαν ποιήσητε τοῦ πολέμου πρόφασιν. *Id primum vobis curandum arbitror, ut*
Olynth. II. *piam & justam accipiatis belli causam.* Et hoc Demosthenis: ὥσπερ οἰκίας, οἶμαι, καὶ πλοίου, καὶ τῶν ἄλλων τῶν τοιούτων τὰ κάτωθεν ἰσχυρότατα εἶναι δεῖ, οὕτω καὶ πράξεων τὰς ἀρχὰς, καὶ τὰς ὑποθέσεις ἀληθεῖς καὶ δικαίας εἶναι προσήκει. *Sicut in domibus, & navigiis, rebusque similibus quæ substernuntur firmissima esse oportet, ita in actionibus causas ac fundamenta oportet justo ac vero congruere.*
lib. XII. Nec minus hoc Dionis Cassii: δεῖ δὲ τοῦ δικαίου πᾶσαν ἡμᾶς πρόνοιαν ποιεῖσθαι. μετὰ μὲν γὰρ τούτου καὶ ἡ παρὰ τῶν ὅπλων ἰσχὺς εὔελπίς ἐστιν. ἄνευ δ' ἐκείνου βέβαιον οὐδὲν κἂν παραυτίκα τις κατορθώσῃ τι, ἔχει. *maxima nobis justitiæ habenda est ratio: quæ si adsit vis bellica spem bonam præbet: sin absit, nihil quis certi habet etiamsi*
De repub. *prima ex sententia succedant.* Et illud Ciceronis: *illa bella injusta sunt,*
lib. III. *quæ sunt sine causa suscepta.* qui & alibi Crassum reprehendit quod Euphratem transire voluisset, nulla belli causa. Quod non minus de bellis publicis quam privatis verum est. Hinc illa Senecæ
Epist. XCVI. querela: *Homicidia compescimus & singulas cædes: quid bella & occisarum gentium gloriosum scelus? Non avaritia, non crudelitas modum novit. Ex Senatusconsultis plebisque scitis sæva exercentur, & publice jubentur vetita privatim.* Habent quidem bella publica auctoritate suscepta aliquos effectus juris, ut & sententiæ: de quibus agendum infra erit: Sed non eo magis peccato vacant, ni causa subsit; ut merito
Arr. l. VII. Alexander, si sine causa in Persas & alias gentes bellum arripuit, Scythis apud Curtium, sed & Senecæ latro, Lucano prædo appelletur, Indorum quoque sapientibus ἀτάσθαλος, & à pirata quondam
De Civ. Dei lib. IV, c. IV. tractus sit in criminis societatem: quomodo & ab ejus patre Philippo duos Thraciæ reges regno spoliatos Iustinus narrat,
lib. I. de falsa relig. fraude latronis ac scelere. Augustini illud huc pertinet: *Remota justitia quid sunt regna, nisi magna latrocinia.* Convenit talibus Lactantii illud, *manis gloriæ specie capti, sceleribus suis nomen virtutis imponunt.*
De civ. IV. Sylv. de bello p. I. n. 2. Causa justa belli suscipiendi nulla esse alia potest, nisi injuria. *Iniquitas partis adversæ justa bella ingerit*, inquit idem Augustinus, ubi iniquitatem dixit pro injuria, quasi ἀδικίαν dixisset, cum vellet dicere ἀδίκημα. Sic in Romano Feciali carmine: *Ego vos testor, populum illum injustum esse, neque jus persolvere.*

II. Ac plane quot actionum forensium sunt fontes, totidem sunt belli: nam ubi judicia deficiunt incipit bellum. Dantur autem actiones aut ob injuriam non factam, aut ob factam. Ob non factam, ut qua petitur cautio de non offendendo, item damni infecti, & interdicta alia ne vis fiat. Factam, aut ut reparetur, aut ut puniatur: quos duos obligationum fontes recte distinguit Plato nono de legibus. Quod reparandum venit, aut spectat id quod nostrum est vel fuit, unde vindicationes & condictiones quædam; aut id quod nobis debetur sive ex pactione, sive ex maleficio; sive
Bal. ad l. 2. C. de servit. & aqua, n. 71. ex lege, quo referenda quæ ex quasi contractu & quasi maleficio dicuntur; ex quibus capitibus nascuntur condictiones cæteræ. Factum ut puniendum parit accusationem & judicia publica. Plerique bellorum tres statuunt causas justas, defensionem, recupe-

rationem

rationem rerum, & punitionem: quæ tria in Camilli ad Gallos denuntiatione invenias:* *Omnia quæ defendi, repetique & ulcisci fas sit*: in qua enumeratione nisi vox recuperandi sumatur laxius, omissa est persecutio ejus quod nobis debetur; quam non omisit Plato, cum dixit bella geri non modo si quis vi opprimatur, aut expiletur, verum etiam si deceptus fuerit. Quicum illud Senecæ convenit: *Æquissima vox est & jus gentium præ se ferens: Redde quod debes.* Et in Fecialium formula erat: *Quas res nec dederunt, nec solverunt, nec fecerunt, quas res dari, fieri, solvi oportuit.* & apud Sallustium in historiis: *Iure Gentium res repeto.* Augustinus cum dixit: *Iusta bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias*: vocem ulciscendi generalius sumpsit pro eo quod est demere: quod & sequentia ostendunt, in quibus non est enumeratio partium, sed exemplorum additio: *Sic gens & civitas petenda est, quæ vel vindicare neglexerit, quod à suis improbe factum est, vel reddere quod per injurias ablatum est.* Hanc naturalem notitiam secutus Indorum rex, narrante Diodoro, Semiramidem accusabat, ὅτι προκατάρχεται τοῦ πολέμου μηδὲν ἀδικηθεῖσα, *quod bellum inchoaret nulla accepta injuria.* Sic & Romani cum Senonibus postulant, ne a quibus nullam injuriam accepissent eos oppugnarent. Aristoteles Apodicticon II, c. II. πολεμοῦσι δὲ τοῖς πρότερον ἀδικήσασι: *bellum sumi solet in eos qui priores injuriam fecerunt.* De Abiis Scythis* Curtius: *Iustissimos barbarorum constabat. armis abstinebant nisi lacessiti.* Prima igitur causa justi belli est injuria nondum facta, quæ petit aut corpus, aut rem.

Wilh. Matth. de bello justo & licito. *Liv. lib. v. Alcib. lib. III. de benef. c. 14. Liv. lib. I. lib. VI. q. 10. super Iosue. Liv. lib. v. *lib. XII.

III. Si corpus impetatur vi præsente cum periculo vitæ non aliter vitabili, †tunc bellum esse licitum etiam cum interfectione periculum inferentis ante diximus, cum ex hac specie, ut maxime probata, ostendimus bellum aliquod privatum justum esse posse. Notandum est jus hoc defensionis per se ac primario nasci ex eo, quod natura quemque sibi commendat, non ex injustitia aut peccato alterius unde periculum est. * Quare etiamsi ille peccato careat, puta quod bona fide militet, aut alium me putet quam sim, aut quod insania aut insomniis agitetur, ut evenisse quibusdam legimus, non eo tolletur jus se tuendi; cum sufficiat quod ego non teneor id quod ille intentat pati, non magis quam si bestia aliena periculum intentaret.

† Syl. in verbo Bellum. Part. I. n. 3. & p. 2. * Bart. ad l. ut vim. D. de justi. & jure. Bal. in rep. l. I. C. unde vi. Bann. 2. 2. qu. 10. art. 10. dub. ult. Scoto lib. IV. disputat. 5. art. 10. Valent. 2. 2. disp. 5. qu. 10. p. 7.

IV. An & innocentes, qui interpositi defensionem aut fugam, sine qua evadi mors non potest, impediunt, transfodi aut obteri possint, disputatur. Sunt qui licere id putant, etiam Theologi. Et certe naturam solam si respicimus, multo apud eam minor est societatis respectus quam propriæ salutis cura. At lex dilectionis, præsertim Euangelica quæ alterum nobis æquat, plane id non permittit. Bene autem dictum est à Thoma, si recte accipiatur, in vera defensione hominem non occidi ex intentione: non quod non interdum, si alia salutis non suppetat ratio, non liceat destinato id facere unde mors aggressoris sit secutura, sed quod hîc mors illa non eligatur ut quiddam primario intentum, sicut in punitione judiciali, sed ut unicum quod eo tempore suppetit; cum is qui impetitus jam est, etiam illo tempore malle debeat tale aliquid facere quo alter absterreatur, aut debilitetur, quam quo intereat.

Card. q. 33. lib. I. Petr. Nav. l. II. c. 3. n. 147. Cajet. 2. 2. art. 67. q. 2. 2. 2. qu. 64. art. I.

V. Periculum præsens hîc requiritur, & quasi in puncto. Fateor quidem si insultator arma arripiat, & quidem ita ut appareat eum

id facere occidendi animo, occupari posse facinus. nam in moralibus, ut & in naturalibus punctum non invenitur sine aliqua latitudine: sed multum falluntur & fallunt qui metum qualemcunque ad jus occupandæ interfectionis admittunt. Vere enim dictum est à Cicerone, primo de Officiis, plurimas injurias à metu proficisci, cum is qui nocere alteri cogitat timet, ne nisi id fecerit, ipse aliquo afficiatur incommodo. Clearchus apud Xenophontem: καὶ γὰρ οἶδα ἤδη ἀνθρώπους, τοὺς μὲν ἐκ διαβολῆς, τοὺς δὲ ἐξ ὑποψίας, οἳ φοβηθέντες ἀλλήλους, φθάσαι βουλόμενοι πρὶν παθεῖν ἐποίησαν ἀνήκεστα κακὰ τοὺς οὔτε μέλλοντας, οὔτε βουλομένους τοιοῦτον οὐδέν. *multos ego novi qui calumnia adducti aut suspicione, dum metuunt alios, & pervenire malunt quam perpeti, atrocissimis malis eos affecerunt qui nihil tale facturi fuerant, ac ne cogitaverant quidem.* Cato in oratione pro Rhodiensibus: *Quod illos dicimus voluisse facere id nos priores facere occupabimus?* Insignis est illa apud Gellium sententia. *Gladiatori composito ad pugnandum, pugnæ huic proposita sors est, aut occidere si occupaverit, aut occumbere si cessaverit. Hominum autem vita, non tam iniquis, neque tam indomitis necessitatibus circumscripta est, ut idcirco prior injuriam facere debeas; quam nisi feceris, pati possis.* Et apud Ciceronem alio loco non minus recte: *Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi sine summo omnium periculo potest, ut eum jure potuerit occidere, à quo metuisse se dicat, ne ipse posterius occideretur?* Locum hîc habet illud Euripidis:

Cit. Quint. lib. v. de refutatione.

Εἰ γάρ σ' ἔμελλεν ὡς σὺ φῂς κτείνειν πόσις,
Χρῆν καί σε μέλλειν, ὡς χρόνος δῆθεν παρῆν.
Te si, ut ais, interficere vir voluit tuus,
Voluisse sat erat & tibi, ubi tempus foret.

Lib. I. Cui geminum est Thucydideum illud: τὸ μέλλον ἐν ἀφανεῖ ἔτι κεῖται, καὶ ἐκ ἄξιον ἐπαρθέντας αὐτῷ φανερὰν ἔχθραν ἤδη καὶ οὐ μέλλουσαν κτήσασθαι. *Futurum in incerto adhuc est: nec quenquam oportet eo commotum inimicitias suscipere, non jam futuras sed certas.* Idem Thucydides quo loco mala seditionum quæ Græcas civitates incesserant diserte explicat, ponit & hoc in vitio: ὁ φθάσας τὸν μέλλοντα κακόν τι δρᾶν ἐπῃνεῖτο. *laudabatur qui malum facinus quod facturus erat alter ipse occupasset.* Livius: *Cavendo ne metuant homines, metuendos ultro se efficiunt, & injuriam à nobis repulsam, tanquam aut facere aut pati necesse sit, injungimus aliis.* In tales non male convenit illud Vibii Crispii à Quintiliano laudatum. *Quis tibi sic timere permisit?* Etiam Livia apud Dionem ait infamiam eos non effugere, qui facinus quod timent occupant. Quod si quis vim non jam præsentem intentet, sed conjurasse aut insidiari compertus sit, si venenum struere, si falsam accusationem, falsum testimonium, iniquum judicium moliri, hunc nego jure posse interfici: si aut aliter evadi periculum potest: aut non certum satis est aliter evadi non posse. Plerumque enim interposita temporis mora ad multa remedia, ad multos etiam casus patet: ut dici solet inter os & offam. quanquam non desunt & Theologi & Iurisconsulti qui indulgentiam suam longius extendant. Sed & altera quæ melior tutiorque sententia est suis non caret auctoribus.

Lib. III. Lib. III. Lib. IV.

Bann. q. 64. art. 7. dub. 4 Baldus in l. multis C. de lib. caus. & in l. 1. C. unde vi. Less. lib. II. c. 9. dub. 8. Soto lib. v. q. 1. art. 8.

VI. Quid dicemus de periculo mutilationis membri? Sane cum damnum membri, præsertim è præcipuis, valde sit grave, & vitæ quasi æquiparabile: adde quod vix sciri queat an non periculum mortis

mortis post se trahat, si aliter vitari nequeat, putem intentantem periculum occidi recte posse, Card. in Clem. Si furiosus. de homicid. Covar. ib. p. 3. §. 1. n. 2.

VII. Pro pudicitia quin idem liceat, controversiam vix habet, cum non tantum communis æstimatio, sed & lex divina pudicitiam vitæ adæquet. Itaque Paulus Iurisconsultus dixit pudorem tali facinore recte defendi. Exemplum habemus in tribuno Marii à milite occiso apud Ciceronem & Quintilianum: sed & à feminis occisorum in historiis exstant. Chariclea apud Heliodorum talem interfectionem vocat ἀμύνης νόμον τῆς εἰς σωφροσύνην ὕβρεως, *justam defensionem ad arcendum injuriam in castitatem.* Sylvest. in verbo Homicidium. 3. quæst. 4. Lib. 5. sent. tit. 3.

VIII. Quod autem diximus supra, quanquam occidere parantem occidere licet, laudabilius tamen eum facere qui occidi quam occidere malit, id nonnulli ita concedunt, ut excipiant personam multis utilem: Sed mihi hanc patientiæ contrariam legem omnibus illis imponere, quos vivere aliorum intereſt, parum tutum videtur. Itaque restringendum id arbitrer ad eos quorum officium est ab aliis vim arcere, quales sunt socii itineris ea lege contracti, & rectores publici, quibus illud Lucani aptari potest. Soto d. 1. q. Silv. in verbo Bellum, p. 2. n. 5.

Cum tot ab hac anima populorum vita salusque
Pendeat, & tantus caput hoc sibi fecerit orbis,
Sævitia est voluisse mori.

IX. Contra vero evenire potest, ut quia invasoris vita multis sit utilis, occidi is sine peccato nequeat: nec id tantum ex vi legis divinæ, sive veteris sive novæ, de quibus egimus supra, cum regis personam sanctam esse ostendimus, sed ipso etiam naturæ jure. Nam jus naturæ, quatenus legem significat, non ea tantum respicit quæ dictat justitia quam expletricem diximus, sed aliarum quoque virtutum, ut temperantiæ, fortitudinis, prudentiæ actus in se continet, ut in certis circumstantiis, non honestos tantum, sed & debitos. Ad id vero quod diximus caritas nos obstringit. Nec ab hac sententia dimovet me Vasquius, cum ait principem qui innocentem insultet, desinere principem esse ipso facto: quo vix quicquam potuit dici aut minus vere aut magis periculose. Nam sicut dominia, ita & imperia non amittuntur delinquendo, nisi lex id statuat. Quæ autem hoc de imperiis statueret lex, ut delicto in privatum amitterentur, nusquam reperta est, nec repertum iri credo: summam enim rerum confusionem induceret. Quod autem Vasquius & huic & aliis multis illationibus fundamentum ponit, imperia omnia parentium non imperantium utilitatem spectare, id etiamsi verum universim esset, ad rem non faceret. non enim statim res deficit, cujus utilitas aliqua in parte deficit. Quod vero addit, reipublicæ incolumitatem à singulis propter se desiderari, atque ideo debere quemque etiam toti reipublicæ suam salutem anteponere, non satis cohæret. Nam nostri quidem causa rempublicam salvam esse volumus, sed non tantum nostri, verum & aliorum. Falsa enim & à sanioribus philosophis rejecta est opinio, existimantium amicitiam ex sola indigentia natam, cum sponte & natura nostra ad eam feramur, Vt vero meo unius bono multorum admodum bonum præferam, caritas monet sæpe, imperat interdum. Huc illud Senecæ pertinet: *Principes regesque, & quicunque alio nomine sunt tutores status publici, non est mirum amari ultra privatas* Soto d. loco Lib. 1. contr. illust. 18. Lib. 1. de Clem. c. 4.

vatas etiam necessitudines. Nam si sanis hominibus publica privatis potiora sunt, sequitur ut is quoque carior sit in quem se respublica convertit. Ambrosius: *Sibi cum quisque arbitretur gratius excidia patriæ depulisse, quam propria pericula.* Is quem dixi Seneca: *Callistratus & Rutilius, hic Athenis, ille Romæ reddi sibi penates suos noluerunt clade communi: quia satius erat duos unico malo affici, quam omnes publico.*

De Officiis III, c. 3. Lib. VI, de Benef. c. 37.

X. Si cui periculum immineat accipiendæ alapæ aut mali similis, huic quoque jus esse id arcendi cum cæde inimici sunt qui putant. Ego si mera justitia expletrix respiciatur, non dissentio. Quanquam enim inæqualia sunt mors & alapa, tamen qui injuria me parat afficere, is mihi eo ipso dat jus, hoc est facultatem quandam moralem adversus se in infinitum, quatenus aliter malum illud à me arcere nequeo. Caritas quoque per se non videtur nos hîc obstringere in gratiam nocentis. At lex Euangelica omnino tale factum illicitum reddidit: jubet enim Christus alapam accipi potius quam adversario noceatur; quanto magis occidi eum vetat alapæ effugiendæ causa? Quo exemplo monemur cavere à dicto Covarruviæ, non pati humanam cognitionem, juris naturalis non ignaram, quicquam naturali ratione permitti, quod apud Deum, qui ipsamet natura est, non sit idem permissum. Nam Deus, qui ita auctor est naturæ, ut & supra naturam agat libere, jus habet nobis leges præscribendi etiam de his rebus, quæ natura sua liberæ indefinitæque sunt: multoque magis ut debeatur id quod natura honestum est, etsi non debitum. Mirum autem est, cum Dei voluntas in Euangelio tam diserte appareat, inveniri Theologos, & Christianos Theologos, qui non modo cædem recte putent admitti, ut alapa vitetur, sed & accepta alapa si qui eam impegit, fugiat, ad honorem ut ajunt recuperandum: quod mihi à ratione & pietate valde alienum videtur. Nam honor est opinio de excellentia. at qui talem fert injuriam, is patientem se excellenter ostendit: atque ideo honorem auget magis quam minuit. nec refert si quidam corrupto judicio virtutem hanc in probrum confictis nominibus traducant. perversa enim illa judicia nec rem nec rei æstimationem immutant. Nec Christiani veteres hoc tantum viderunt, sed & philosophi, qui dixerunt pusilli esse animi contumeliam ferre non posse, ut alibi ostendimus. Hinc etiam liquet quam non probandum sit quod à plerisque est traditum, defensionem cum interfectione esse licitam, jure scilicet divino (nam de solo naturæ jure quo minus ita sit non disputo,) etiam si quis fugere sine periculo possit, quia fuga scilicet ignominiosa sit; in nobili præsertim homine. atqui nulla hîc ignominia est, sed falsa quædam ignominiæ opinio, spernenda ab omnibus iis qui virtutem & sapientiam sectantur. qua in re gaudeo me assentientem habere inter Iurisconsultos Carolum Molinæum*. Quod de alapa & fuga dixi, idem dictum volo de aliis rebus per quas vera existimatio non læditur. Quid si vero dicat aliquis de nobis quod creditum apud bonos existimationem nostram delibaret? Hunc quoque occidi posse sunt qui doceant: mendose admodum & contra naturæ quoque jus nam interfectio ista non est modus aptus ad tuendam existimationem.

Soto d. loco. Navarr. c. 15, n. 3. Sylvest. in verbo Homicidium, 1. quæst. 5. Lud. Lopez, cap. 62.

d. §. 1.

Navarr. cap. 15, 4. Henr. de irregul. c. 11. Vict. de jure belli, n. 5.

Soto art. 8. d. q. 5. Dd. in l. ut vim. D. de Justit. & jure & in lib. 1. c. unde vi, Vasquez d. c. 18. n. 13 14. Sylv. in verbo Bellum, p. 2. n. 4.

* In addit. ad Alex. consf. 119. Petr. Navarr. l. 11. c. 3. n. 376.

X I. Veniamus ad injurias quibus res nostræ impetuntur. Si expletri-

pletricem juſtitiam reſpicimus, non negabo ad res conſervandas raptorem, ſi ita opus ſit, vel interfici poſſe: nam quæ inter rem & vitam eſt inæqualitas, ea favore innocentis & raptoris odio compenſatur, ut ſupra diximus: unde ſequitur ſi id jus ſolum reſpiciamus, poſſe furem cum re fugientem, ſi aliter res recuperari nequeat, jaculo proſterni. Demoſthenes, oratione in Ariſtocratem: εἶτ' οὐ δεινὸν, ὦ γῆ καὶ θεοὶ, καὶ φανερῶς παρὰ νόμον, οὐ μόνον παρὰ τὸν γεγραμμένον νόμον, ἀλλὰ καὶ παρὰ τὸν κοινὸν ἁπάντων ἀνθρώπων νόμον, τὸν ἄγοντα καὶ φέροντα βίᾳ ἐμὰ ἐν πολεμίου μοίρᾳ μὴ ἐξεῖναί μοι ἀμύνεσθαι; *Nonne hoc per Deos durum atque injuſtum eſt, nec ſcriptis tantum legibus, ſed & communi inter homines legi contrarium, ut non ſinar vi uti adverſus eum qui hoſtiliter res meas rapiat?* Nec obſtar caritas per modum præcepti, lege divina humanaque ſepoſita, niſi res ſit quæ minimum valeat, ac proinde contemni mereatur. quam exceptionem recte nonnulli adjiciunt.

XII. Quis ſenſus ſit legis Hebrææ videamus, cum qua congruit & lex Solonis vetus, quam Demoſthenes adverſus Timocratem commemorat, & inde ſumta lex XII Tabularum, & Platonis ſcitum nono de legibus. Nam omnes iſtæ leges in hoc conveniunt quod furem nocturnum à diurno diſtinguunt. de ratione legis ambigitur. Quidam id unum putant ſpectatum, quod noctu diſcerni nequeat is qui venit, fur ſit, an ſicarius, & ideo tanquam ſicarium poſſe interfici. * Alii diſcrimen in hoc poſitum exiſtimant, quod noctu, quia fur ignotus ſit, res minus videantur poſſe recuperari. Mihi legum conditores nec hoc, nec illud proprie videntur ſpectaſſe; ſed hoc voluiſſe potius, directe rerum cauſa interfici neminem debere: quod fieret, exempli cauſa, ſi fugientem telo proſternerem, ut illo interemto rem meam reciperem: ſed ſi ipſe in periculum vitæ adducar, tunc mihi licere à me avertere periculum etiam cum periculo vitæ alienæ: nec obſtare mihi quod me in id diſcrimen adduxerim, dum rem meam cupio retinere aut occupatam extorquere, aut furem capere, nam in his omnibus nihil mihi poſſe imputari, qui verſer in actu licito, nec cuiquam injuriam faciam cum utar meo jure. Diſcrimen ergo nocturni & diurni furis in hoc poſitum eſt, quod noctu vix ſit copia teſtium adhibendorum: atque ideo ſi occiſus fur reperiatur, facilius credatur ei qui à ſe vitæ tuendæ cauſa dicat furem interemtum, repertum ſcilicet cum aliquo inſtrumento quo nocere poſſet. Id enim lex Hebræa requirit, agens de fure reperto במחתרת quod quidam transferunt *in perfoſſione*; alii forte melius, *cum perfoſſorio inſtrumento*: quomodo & Ieremiæ II, 34, ea vox à doctiſſimis Hebræorum exponitur. Ducit nos ad hanc interpretationem lex duodecim Tabularum quæ furem diurnum occidi vetat, addita exceptione, niſi ſe telo defenderit. Adverſus nocturnum igitur preſumtio eſt defendiſſe ſe telo. Teli autem nomine ferrum fuſtis & lapis venit, ut ad hanc ipſam legem notatum à Cajo eſt. Contra ab Vlpiano proditum eſt quod de fure nocturno dicitur, ſi quis eum occiderit, impune id ferre, id intelligendum ita demum locum habere, ſi parcere ei ſine periculo ſuo non potuit, nimirum rem ſervando. Eſt ergo, ut dixi, præſumtio pro eo qui furem noctu occidit: ſed ſi forte teſtes adfuerint, ex quibus conſtet non fuiſſe

Soto d. loco Maleſilan. nota, 135. Iaſ & Gom. Inſt. tit. de act. in pr. Covarr. d. §. 1. n. ibi. de iure. Leſſ. u. xi. n. 68.

**Covarr. d. loco. Aug. ci at. in c. ſi perfodiens. de Homicid. Leſſius d. cap. 9. dub. xi. n. 66.*

L. Si pignore. §. furem. D. de furtis.

L. furtum. D. ad leg. Corn. de ſicariis.

fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ suæ periculum, jam præsumtio ista cessabit, ac proinde is qui occidit homicidii tenebitur. Accedit quod tam diu quam noctu lex duodecim Tabularum exegit, ut is qui furem deprehendisset, cum clamore id testificaretur. ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratuum aut vicinorum ad auxilium & testimonium. Quia vero concursus talis de die facilius habetur quam de nocte, ut notat Vlpianus ad modo indicatum Demosthenis locum, ideo de nocturno periculo asseveranti magis creditur. Cui simile est quod lex Hebræa puellæ de vi illata in agro vult credi, in urbe non item, quia clamore concursum ciere potuit ac debuit. Ad superiora & hoc accedit, quod etiamsi cætera essent paria, tamen quæ nocte accidunt, minus explorari, & qualia quantaque sint cognosci possunt: eoque sunt terribiliora. Lex ergo tam Hebræa, quam Romana, id quod caritas suadet civibus suis præcepit, ne quem interficiant ideo duntaxat quia rem furatur, sed ut ita demum liceat si is qui rem suam servare voluit ipse in discrimen venerit. Moses Maimonides notavit permissam privato homini alterius interfectionem non aliter, nisi ut servetur id quod est irreparabile, ut vita & pudicitia.

l. Itaque D. ad leg. Aquiliam.

XIII. Quid vero jam de lege Euangelica dicemus: idem ab ea permitti quod permisit lex Moysis; an ut in aliis rebus perfectior est lege Moysis, ita hîc quoque plus eam à nobis exigere; Ego quin plus exigat, non dubito. Nam si tunicam & pallium deseri jubet Christus, & Paulus damnum aliquod injustum tolerari potius quam litigari, quæ incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti majoris deseri potius quam interfici à nobis hominem, Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? Quare si res servari potest, ita ut non videatur periculum esse faciendæ cædis, recte id quidem; sin aliter omittenda res est: nisi forte talis aliqua res sit, ex qua vita nostra & familiæ nostræ pendeat, quæque judicio recuperari nequeat, forte quia fur sit ignotus, & spes sit aliqua sine cæde rem abituram. Et quanquam hodie omnes ferme tam Iurisconsulti quam Theologi doceant, recte hominem à nobis interfici posse, rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines in quibus lex Mosis & Romana id permittit; puta si fur jam re accepta fugiat; tamen quin ea quam protulimus sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus: nec dubitavit Augustinus, cujus hæc verba sunt: *Quomodo apud divinam providentiam a peccato liberi sunt, qui pro his rebus quas contemni oportet humana cæde polluti sunt?* Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis Euangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari. Olim in clericis retineri solebat forma veteris instituti: tandem his quoque remissa est hoc nomine censura.

Soto d. art. Less. dub. xi. n. 74. Sylv. in verbo Bellum. 2. n. 3. Lib. 1. de lib. arb. Pan. c. 2. de Homicidiis Less. d. loco.

XIV. Quæritur à nonnullis, an non lex saltem civilis, ut jus habens vitæ ac necis, si quo casu permittat furem interfici à privato, simul etiam præstet, ut id ab omni culpa sit liberum. Minime vero id concedendum arbitror. Nam primum lex jus necis non habet in omnes cives ex quovis delicto, sed demum ex delicto tam gravi ut mortem mereatur. Est autem valde probabilis Scoti sententia,

tenta, fas non esse quemquam ad mortem damnare, nisi ob delicta quæ lex per Mosem data morte punivit, addito duntaxat, aut quæ his sunt paria recta æstimatione. Neque enim videtur notitia divinæ voluntatis, quæ sola animum tranquillat, aliunde in hoc negotio tam gravi haberi posse, quam ex illa lege, quæ certe mortis pœnam in furem non constituit. Præterea vero lex nec debet, nec solet jus dare, etiam eos qui mortem meruerunt privatim interficiendi, nisi in criminibus valde atrocibus: alioqui frustra instituta esset judiciorum auctoritas. Quare si quando lex impune furem dicit interfici, tollere quidem pœnam censenda est, sed non etiam jus dare.

XV. Ex his quæ diximus apparet duobus modis posse contingere, ut à privatis sine peccato suscipiatur singularis dimicatio: primum, si invasor concedat alteri licentiam dimicandi, alioqui eum occisurus sine dimicatione: deinde, si rex aut magistratus duos mortem meritos inter se committat; quod si fiat, illis quidem licebit arripere spem salutis. at qui id jussit, is minus recte officio functus videbitur, cum satius fuisset, si unius supplicium sufficere videbatur, sorte eligi moriturum.

XVI. Quæ vero dicta à nobis huc usque sunt de jure tuendi se ac sua, maxime quidem ad bellum privatum pertinent, sed ita ut ad publicum quoque aptari debeant, habita diversitatis ratione. Nam in privato bello jus quasi momentaneum est, & cessat simulatque judicem adiri res patitur. At publicum quia non oritur nisi ubi non sunt aut cessant judicia, tractum habet, & perpetuo fovetur accedentibus novis damnis & injuriis. Præterea in bello privato ferme defensio mera consideratur. at publicæ potestates cum defensione & ulciscendi habent jus: Vnde illis licet prævenire vim non præsentem, sed quæ de longo imminere videatur, non directe (id enim injustum esse supra docuimus) sed indirecte ulciscendo delictum cœptum jam, sed non consummatum: de quo agendi erit alibi locus.

XVII. Illud vero minime ferendum est quod quidam tradiderunt, jure gentium arma recte sumi ad imminuendam potentiam crescentem, quæ nimium aucta nocere posset. Fateor in consultationem de bello & hoc venire, non sub ratione justi, sed sub ratione utilis: ut si ex alia causa justum sit bellum, ex hac causa prudenter quoque susceptum judicetur: nec aliud dicunt qui in hanc rem citantur auctores. Sed ut vim pati posse ad vim inferendam jus tribuat, ab omni æquitatis ratione abhorret. Ita vita humana est, ut plena securitas nunquam nobis constet. Adversus incertos metus à divina providentia, & ab innoxia cautione, non à vi præsidium petendum est. *Alb. Gent. lib. 1. c. 14.* *Bal. l. 3. de rer. divis.*

XVIII. Nec minus illud displicet, quod docent, justam esse defensionem etiam eorum qui bellum promeriti sunt, quia scilicet pauci contenti sunt tantumdem reponere vindictæ, quantum acceperunt injuriæ. Nam metus ille rei incertæ jus ad vim dare non potest: unde nec reus criminis jus habet publicis ministris capere se volentibus per vim resistendi ob metum ne plus æquo puniatur. Sed qui in alium peccavit, debet primum ei quem læsit offerre satisfactionem viri boni arbitratu; ac tum demum pia *Alb. Gent. lib. 1. c. 13. Castr. lib. 5. de Iustitia.*

erunt

erunt ejus arma. Sic Ezechias cum fœdere non ſtetiſſet, quod cum rege Aſſyrio majores ejus pepigerant, bello petitus fatetur culpam,& regi permittit arbitrium mulctæ: Idq; cum feciſſet,& poſtea iterum bello laceſſeretur, fretus bona conſcientia vim hoſtium ſuſtinuit,& Deum habuit faventem. Pontius Samnis poſt res Romanis redditas, deditum belli auctorem: *Expiatum*, inquit, *eſt quicquid ex fœdere rupto irarum in nos cœleſtium fuit. Satis ſcio quibuſcunque Diis cordi fuit ſubigi nos ad neceſſitatem dedendi res, iis non fuiſſe cordi tam ſuperbe a Romanis fœderis expiationem ſpretam.* Mox: *Quid ultra tibi Romane, quid fœderi, quid Diis arbitris fœderis debeo? Quem tibi tuarum irarum, quem meorum ſuppliciorum judicem feram? Neminem neque populum neque privatum fugio.* Sic cum Thebani omnia æqua obtuliſſent Lacedæmoniis, ii autem ultra tenderent, bonam cauſam ab his ad illos tranſiiſſe ait Ariſtides Leuctrica prima.

11 Regum. XVIII.7, 14. & cap. XIX.

CAPUT II.

De his quæ hominibus communiter competunt.

I *Ejus quod noſtrum eſt diviſio.*
II. *Proprietatis exordium & progreſſus.*
III. *Quædam propria fieri non poſſe, ut mare ſumtum pro ſuo integro aut præcipuis partibus, & quare.*
IV. *Sola non occupata cedere ſingulis occupantibus, niſi per univerſitatem à populo occupata ſint.*
V. *Feras, piſces, aves cedere occupanti, niſi lex obſtet*
VI. *In res proprias factas jus hominibus competere eis utendi in tempore neceſſitatis, & unde id veniat:*
VII. *Obtinere id niſi neceſſitas aliter ſit vitabilis:*
VIII. *Niſi par ſit neceſſitas in poſſidente:*
IX. *Adjunctum eſſe onus reſtituendi rem cum reſtitui poterit:*
X. *Exemplum hujus juris in bellis.*
XI. *In res proprias factas jus hominibus competere ad utilitatem quæ nihil alteri decedit:*
XII. *Hinc jus in aquam profluentem:*
XIII. *Ius tranſeundi terra & amnibus, quod explicatur:*
XIV. *An mercibus tranſeuntibus vectigal poſſit imponi:*
XV. *Ius morandi ad tempus:*
XVI. *Ius habitandi his competens qui ſedibus ſuis expulſi ſunt, ſub imperio quod reperitur:*
XVII. *Ius habendi loca deſerta: quod quomodo intelligendum:*
XVIII. *Ius ad actus quos vita humana deſiderat:*
XIX. *Ut ad emenda neceſſaria:*
XX. *Non etiam ad res ſuas vendendas:*
XXI. *Ad quærenda matrimonia: quod explicatur:*
XXII. *Ius ea faciendi quæ promiſcue extraneis permittuntur:*
XXIII. *Quod intelligendum, ſi quid permittatur quaſi ex jure naturali, non ut ex beneficio*
XXIV. *An licitus ſit contractus cum populo, ut is fruges ſuas eis quibuſcum jam contraxit, non aliis vendat.*

SEquitur inter belli cauſas injuria facta, & primum adverſus id quod noſtrum eſt. Eſt autem noſtrum aliud communi hominum jure, aliud noſtro ſingulari. Ab eo quod hominibus commune eſt incipiamus. Hoc jus aut directe eſt in rem corporalem, aut ad actus aliquos. Res corporales aut vacuæ ſunt à proprietate, aut jam aliquorum propriæ. Res quæ à proprietate vacant, aut tales ſunt ut propriæ fieri nequeant, aut ut poſſint. Quo rectius hoc intelligatur, noſcendum eſt proprietatis, quod dominium Iuriſconſulti vocant, exordium.

Gen. 1, 29, 30; 9, 2. II. Deus humano generi generaliter contulit jus in res hujus inferioris naturæ ſtatim à mundo condito, atque iterum mundo

poſt

post diluvium reparato. *Erant*, ut Iustinus loquitur, *omnia communia* Lib. XLIII.
& indivisa omnibus, veluti unum cunctis patrimonium esset. Hinc factum
ut statim quisque hominum ad suos usus arripere posset quod
vellet, & quæ consumi poterant consumere. Ac talis usus univer-
salis juris erat tum vice proprietatis. Nam quod quisque sic arri-
puerat, id ei eripere alter nisi per injuriam non poterat. Similitu-
dine hoc intelligi potest ea quæ est apud Ciceronem de Finibus
III. *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum
quem quisque occuparit.* Neque is status durare non potuit, si aut in
magna quadam simplicitate perstitissent homines, aut vixissent
inter se in mutua quadam eximia caritate. Horum alterum, com-
munionem scilicet ex simplicitate eximia, videre licet in quibus-
dam Americæ populis, qui per sæcula multa sine incommodo in
eo more perstiterunt: alterum vero, communionem nimirum ex
caritate, exhibuerunt olim Esseni, deinde Christiani qui Hieroso-
lymis primi exstiterunt, ac nunc quoque non pauci qui vitam de-
gunt asceticam. Simplicitatis in qua primi homines sunt conditi
argumentum præbuit nuditas. Erat in illis ignoratio magis vitio-
rum quam cognitio virtutis; ut de Scythis loquitur Trogus. *Vetus-* Just. lib. II.
tissimi mortalium, inquit Tacitus, *nulla adhuc mala libidine, sine probro,
scelere, eoque sine pœna aut coercitionibus agebant.* Apud Macrobium est, II ad Som-
Primum inter homines mali nescia & adhuc astutiæ inexperta simplicitas. nium Scip.
hæc simplicitas ἀφθαρσία videtur dici sapienti Hebræo, Paulo Apo- Sap. III,
stolo ἁπλότης, quam opponit, τῇ πανουργίᾳ, vafræ calliditati. Negotium 24.
erat illis unicum DEI cultus, cujus symbolum arbor vitæ, ut He- II Corinth.
bræi veteres explicant, assentiente Apocalypsi. Vivebant autem fa- XI, 3.
cile ex his quæ sine industria sponte sua terra proferebat. Verum Proverb.
in vita hac simplice & innocente non perstiterunt homines, sed a- III, 18.
nimum applicuerunt ad artes varias, quarum symbolum erat ar- Philo de
bor scientiæ boni & mali, id est earum rerum quibus tum bene Mundo. cre.
tum male uti licet: φρόνησιν μέσην vocat Philo. Huc respiciens Salo- Apocalyp.
mo; *Deus*, inquit, *creavit hominem rectum*, id est simplicem, *sed ipsi* XXII, 2.
quæsiverunt sibi cogitationes multas. ἔρρεπον εἰς πανουργίαν ut dicto loco Phi- Ecclesi. VII,
lo loquitur. Dion Prusæensis oratione VI. ἀλλὰ τὴν πανουργίαν τοῖς ὕστερον 30.
καὶ τὰ πολλὰ εὑρίσκειν καὶ μηχανᾶσθαι πρὸς τὸν βίον οὐ πάνυ τι συνενεγκεῖν. οὐ γὰρ πρὸς
ἀνδρείαν, οὐδὲ δικαιοσύνην χρῆσθαι τῇ σοφίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλὰ πρὸς ἡδονήν. *His qui
primos secuti sunt hominibus calliditatem variaque ad vitam reperta non
multum fuisse conducibilia. Ingenio enim usos homines non tam ad fortitu-
dinem ac justitiam quam ad voluptatem.* Antiquissimæ artes agricul-
tura & pastura in primis fratribus apparuerunt: non sine aliqua
rerum distributione. ex studiorum diversitate æmulatio, etiam cæ-
des: ac tandem cum boni malorum consortio contaminarentur,
vitæ genus giganteum, id est, violentum, quale est eorum quos
χειροδίκας Græci vocant. Mundo per diluvium purgato, pro ferina
illa vita successit cupido voluptatis, cui inserviit vinum, unde &
illiciti amores. Præcipue vero concordiam rupit generosius vi-
tium, ambitio, cujus signum turris Babylonica: mox alii alias ter- Gen. X, XI.
ras partito possederunt. Sed postea quoque inter homines vicinos
mansit non pecorum, sed terrarum pascuarum communio; quia
tanta erat in exiguo hominum numero latitudo terrarum, ut sine
incommodo ullo ad multorum usus sufficeret:

Ne

Virg. Georg. I. *Ne signare quidem aut partiri limite campum*
Fas erat.

donec aucto ut hominum, ita pecudum numero, passim terræ non
Gen. XIII. in gentes ut ante, sed in familias dividi cœperunt. Puteos vero,
Gen. XXI. rem in siticulosa regione valde necessariam, nec multis sufficientem, occupando quisque suos fecere. Hæc sunt quæ ex sacra historia docemur, satis convenientia cum his quæ philosophi & poetæ de primo statu rerum communium, & postea secuta rerum distributione dixerunt, quorum testimonia alibi à nobis producta sunt.
Mari libero cap. 15. Hinc discimus quæ fuerit causa ob quam primæva communione rerum primo mobilium, deinde & immobilium discessum est: nimirum quod cum non contenti homines vesci sponte natis, antra habitare, corpore aut nudo agere, aut corticibus arborum ferarumve pellibus vestito, vitæ genus exquisitius delegissent, industria opus fuit, quam singuli rebus singulis adhiberent. quo minus autem fructus in commune conferrentur, primum obstitit locorum in quæ homines discesserunt, distantia, deinde justitiæ & amoris defectus, per quem fiebat, ut nec in labore, nec in consumtione fructuum quæ debebat æqualitas servaretur. Simul discimus quomodo res in proprietatem iverint: non animi actu solo; neque enim scire alii poterant, quid alii suum esse vellent, ut eo abstinerent; & idem velle plures poterant: sed pacto quodam aut expresso, ut per divisionem, aut tacito, ut per occupationem. simulatque enim communio displicuit, nec instituta est divisio, censeri debet inter omnes convenisse, ut quod quisque occupasset id
Cic. Off. III. proprium haberet. *Concessum*, inquit Cicero, *sibi ut quisque malit quod ad vitæ usum pertinet quam alteri acquiri non repugnante natura.*
Decl. 13. Cui addendum illud Quintiliani: *Si hæc conditio est, ut quicquid in usum hominis cessit, proprium sit habentis, profecto quicquid jure possidetur,*
Macr. Sat. III. c. XII. *injuria aufertur.* Et veteres cum Cererem legiferam, & sacra ejus Thesmophoria dixerunt, hoc significabant, ex agrorum divisione
Macro. Sat. III, c. XII. exstitisse novi cujusdam juris originem.

III. His positis dicimus mare sumtum aut sub ratione integri, aut sub ratione præcipuarum partium, in proprium jus abire non posse: quod quia de privatis quidam concedunt, non de populis, probamus ex morali primum ratione; quia causa ob quam à communione discessum est hîc cessat. Est enim tanta maris magnitudo, ut ad quemvis usum omnibus populis sufficiat, ad aquam hauriendam, ad piscatum, ad navigationem. Idem dicendum esset de aëre, si quis ejus usus esse posset, ad quem terræ usus non esset necessarius, ut est ad aucupia; unde illa legem accipiunt ab eo qui in terra imperium habet. Nec aliud censendum de Syrtibus, ubi nihil est quod cultum ferat, & usus unicus petendarum inde arenarum exhauriri nequit. Est & naturalis ratio quæ mare consideratum ut diximus, proprium fieri vetat: quia occupatio non pro-
Lib. I. cedit nisi in re terminata: unde Thucydides terram vacuam vocat
Paneg. ἀόριστον: & Isocrates terram ab Atheniensibus occupatam τὴν ὑφ᾽ ἡμῶν ἀφορισθεῖσαν. Liquida vero quia per se non terminantur (τὸ ὑγρὸν ἀόριστον
De Gener. lib. II. c. 2. οἰκείῳ ὅρῳ, inquit Aristoteles) occupari nequeunt, nisi ut contenta in re alia: quomodo lacus & stagna occupata sunt, item flumina quia ripis tenentur. Mare vero terra non continetur, par terræ

aut

aut terra majus, unde terram mari contineri veteres dixere: τὸν Ὠκεανὸν δεσμοῦ ἕνεκα τῇ γῇ περιβεβλῆσθαι, quæ Apollonii verba apud Philostratum. *VII. c. XII.* Sulpicius Apollinaris apud Gellium: *Quid potest dici citra Oceanum esse, cum undique Oceanus circumscribat omnes terras, & ambiat?* *Lib. II, cap. 13.* Mox: *Quum vero omnes terras omnifariam & undeque versum circumfluat, nihil citra eum est, sed undarum illius ambitu terris omnibus convallatis in medio ejus sunt omnia quæ intra oras ejus inclusa sunt.* M. Acilius Consul in oratione ad milites quæ apud Livium: *Oceano*, inquit, *qui orbem terrarum amplexu finit.* In Senecæ suasoriis dicitur Oceanus totius orbis vinculum terrarumque custodia: Lucano unda Mundum coercens. Nec fingenda divisio: nam cum primum terræ divisæ sunt, incognitum erat mare sui maxima parte: atque ex eo nullus fingi modus potest quo gentes adeo dissitæ de divisione convenirent. Ideo quæ communia omnium fuerunt & in prima divisione divisa non sunt; ea non jam divisione, sed occupatione transeunt in jus proprium, nec dividuntur nisi postquam propria esse cœperunt.

IV. Veniamus ad ea quæ propria fieri possunt, sed nondum facta sunt propria. Talia sunt loca multa inculta adhuc, insulæ in mari, feræ, pisces, aves. Sed duo notanda sunt: duplicem esse occupationem, unam per universitatem, alteram per fundos. prior solet fieri per populum, aut eum qui populo imperat: altera deinde per singulos, magis tamen assignatione, quàm libera occupatione. Quod si quid universim occupatum in singulos dominos descriptum non est, non ideo vacuum censeri debet. manet enim in dominio primi occupatoris, puta, populi aut regis. Talia esse solent flumina, lacus, stagna, silvæ, montes asperi.

V. De feris, piscibus, avibus illud notandum est, qui imperium habet in terras & aquas, ejus lege impediri posse aliquos, ne feras, pisces, aves capere, & capiendo acquirere eis liceat: atque hac lege teneri etiam exteros. *Covarr. c. peccatum par. II, §. 8.* Ratio est, quia ad gubernationem populi moraliter necessarium est, ut qui ei vel ad tempus se admiscent, quod fit intrando territorium, ii conformes se reddant ejus populi institutis. *Dd. in l. cunctos populos, C. de summ. Trin.* Nec obstat quod sæpe in jure Romano legimus, jure naturæ, aut gentium, liberum esse talia animalia venari: hoc enim verum est quamdiu lex civilis nulla intercedit; sicut lex Romana res multas relinquebat in illo primævo statu, de quibus aliæ gentes aliud constituerunt. *Innoc. & Panorm. in c. à nobis. 1. de sent. excomm.* Cum autem lex civilis aliud constituit, eam observari debere jus ipsum naturæ dictat. *Covar. d. loco* Lex enim civilis quanquam nihil potest præcipere quod jus naturæ prohibet, aut prohibere quod præcipit, potest tamen libertatem naturalem circumscribere, & vetare quod naturaliter licebat, atque etiam ipsum dominium naturaliter acquirendum vi sua antevertere.

VI. Videamus porro ecquod jus communiter hominibus competat in eas res, quæ jam propriè aliquorum factæ sunt. quod quæri mirum forte aliquis putet, cum proprietas videatur absorpsisse jus illud omne, quod ex rerum communi statu nascebatur. Sed non ita est. Spectandum enim est, quæ mens eorum fuerit, qui primi dominia singularia introduxerunt: quæ credenda est talis fuisse, ut quam minimum ab æquitate naturali recesserit. Nam si scriptæ etiam leges in eum sensum trahendæ sunt quatenus fieri potest,

 multo

multo magis mores, qui ſcriptorum vinculis non tenentur. Hinc primo ſequitur, in graviſſima neceſſitate reviviſcere jus illud priſtinum rebus utendi, tanquam ſi communes manſiſſent; quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege dominii, ſumma illa neceſſitas videtur excepta. Hinc illud, ut in navigatione, ſi quando defecerint cibaria, quod quiſque habet in commune conferri debeat. ſic & defendendi mei cauſa vicini ædificium orto incendio diſſipare poſſum: & funes aut retia diſcindere in quæ navis mea impulſa eſt, ſi aliter explicari nequit. Quæ omnia lege civili non introducta, ſed expoſita ſunt. Nam & inter Theologos recepta ſententia eſt in tali neceſſitate, ſi quis quod ad vitam ſuam neceſſarium eſt ſumat aliunde, eum furtum non committere: cujus definitionis non hæc cauſa eſt, quam nonnulli adferunt, quod rei dominus ex caritatis regula rem egenti dare tenetur, ſed quod res omnes in dominos diſtinctæ, cum benigna quadam receptione primitivi juris videantur. Nam ſi primi diviſores interrogati fuiſſent quid de ea re ſentirent, reſpondiſſent quod dicimus. *Neceſſitas*, inquit pater Seneca, *magnum humanæ imbecillitatis patrocinium, omnem legem* (humanam ſcilicet, aut ad humanæ modum factam) *frangit*. Cicero Philippica XI; *Caſſius in Syriam profectus eſt; alienam provinciam ſi homines legibus ſcriptis uterentur: his vero oppreſſis, ſuam lege naturæ*. Apud Curtium eſt: *In communi calamitate, ſuam quemque habere fortunam.*

L. 2, §. Cum in eadem D. ad l. Rhodiam. L. Quo naufragium. §. Quod ait D. de incend. L. Quemadmodum, §. Item, D. ad l. Aquiliam. Thom. 2, 2, 66, 7. Covar. cap. peccatum. p. 2, §. 1. Soto lib. v, q. 3, art. 4.

VII. Sed cautiones adhibendæ ſunt, ne evagetur hæc licentia: quarum prima ſit: omni modo primum tentandum, an alia ratione neceſſitas evadi poſſit, puta adeundo magiſtratum; aut etiam an rei uſus à domino poſſit precibus obtineri. Plato ex vicini puteo aquam peti ita demum permittit, ſi quis in ſuo ad cretam uſque foderit ad aquam exquirendam: & Solon; Si in ſuo foderit ad quadraginta cubitos: ubi addit Plutarchus; ἀπορίᾳ γὰρ ᾤετο δεῖν βοηθεῖν, οὐκ ἀργίαν ἐφοδιάζειν. *arbitrabatur ſubveniendum neceſſitati, non inſtruendam pigritiam.* Xenophon in reſponſo ad Sinopenſes: ὅποι δ' ἂν ἐλθόντες ἀγορὰν οὐκ ἔχωμεν, ἄν τε εἰς βάρβαρον γῆν, ἄν τε εἰς Ἑλληνίδα, οὐχ ὕβρει ἀλλ' ἀνάγκῃ λαμβάνομεν τὰ ἐπιτήδεια: *ubi jus emendi nobis non conceditur, ſive in Barbarico, ſive in Græcanico ſolo, ibi quæ opus eſt ſumimus, non per proterviam, ſed ex neceſſitate.*

Leſſ. lib. 11, cap. 12, dub. 12, n. 70. *Exped. Cyri v*

VIII. Secundo, non concedendum hoc ſi pari neceſſitate ipſe poſſeſſor teneatur. nam in pari cauſa, poſſidentis melior eſt conditio. *Stultus non eſt*, ait Lactantius, *qui tabula naufragum, ne ſalutis quidem propriæ cauſa, nec equo ſaucium dejecerit: quia ſe abſtinuit à nocendo, quod eſt peccatum; & hoc peccatum vitare ſit ſapientia.* Cicero dixerat Officiorum III, *Nonne igitur ſapiens, ſi fame ipſe conficiatur, abſtulerit cibum alteri, homini ad nullam rem utili? Minime vero. Non enim mihi eſt vita mea utilior quam animi talis affectio, neminem ut violem commodi mei gratia.* Apud Curtium legitur: *Melior eſt cauſa ſuum non tradentis, quam poſcentis alienum.*

Lib. v, c. 16.

IX. Tertio, ubi fieri poterit faciendam reſtitutionem. Sunt quidam qui aliter cenſent hoc argumento, quod qui jure ſuo uſus eſt ad reſtitutionem non obligetur. Sed verius eſt jus hîc non fuiſſe plenum, ſed reſtrictum cum onere reſtituendi ubi neceſſitas ceſſaret. Tale enim jus ſufficit ad ſervandam naturalem æquitatem contra rigorem dominii.

Adr. quod lib. 1, art. 2, col. 3. Covar. d. loco

X. Hinc colligere eſt, quomodo ei, qui bellum pium gerit, liceat

ceat locum occupare, qui situs sit in solo pacato: nimirum si non imaginarium, sed certum sit periculum, ne hostis eum locum invadat, & inde irreparabilia damna det: deinde, si nihil sumatur, quod non ad cautionem sit necessarium, puta, nuda loci custodia, relicta domino vero jurisdictione & fructibus: postremo, si id fiat animo reddendæ custodiæ, simulatque necessitas illa cessaverit. *Enna aut malo, aut necessario facinore retenta*, ait Livius: quia malum hîc, quicquid vel minimum abit à necessitate. Græci qui cum Xenophonte erant, cum navibus omnino opus haberent, ipsius Xenophontis consilio ceperunt transeuntes, sed ita ut merces dominis intactas conservarent, nautis vero & alimenta darent, & pretium persolverent. Primum ergo quod post dominia ex veteri communione restat jus, est id, quod jam diximus necessitatis.

Lib. XXIV.

De Exped. Cyri lib. V.

XI. Alterum est utilitatis innoxiæ. *Quidni enim*, inquit Cicero, *quando sine detrimento suo potest, alteri communicet, in iis quæ sunt accipienti utilia, danti non molesta?* Ideo Seneca beneficium negat dici posse ignis accendendi potestatem. Apud Plutarchum legimus Symposiacon VII: οὔτε γὰρ τροφὴν ἀφανίζειν ὅσιον αὐτοὺς ἄδην ἔχοντας, οὔτε νάματος ἐμφορηθέντας, πηγὴν ἀποτυφλοῦν καὶ ἀποκρύπτειν, οὔτε πλοῦ σημεῖα καὶ ὁδοῦ διαφθείρειν χρησαμένους, ἀλλ᾽ ἐᾶν καὶ ἀπολείπειν τὰ χρήσιμα τοῖς δεησομένοις μεθ᾽ ἡμᾶς. *Nam neque alimenta nobis fas est perdere, ubi ipsi plus satis habemus, neque fontem, postquam inde quantum libet potaverimus, obturare aut occultare, neque signa navigationis aut itineris abolere, quæ nobis usui fuerint.*

De Off. I.

IV De Benef.

XII. Sic flumen, qua flumen dicitur, proprium est populi cujus intra fines fluit, vel ejus, cujus in ditione est populus: atque ei licet molem in flumen injicere: quæ in flumine nascuntur ejus sunt. At idem flumen, qua aqua profluens vocatur, commune mansit, nimirum ut bibi hauririque possit.

L. Quædam, D. de rer. divis.

Quis vetet apposito lumen de lumine sumi;
Atque cavum vastas in mare servet aquas?

inquit Ovidius: apud quem & Lycios Latona sic alloquitur:

Quid prohibetis aquas? usus communis aquarum est:

ubi & undas vocat munera publica, id est hominibus communia, vocis publicæ acceptione minus propria: quo sensu res quædam publicæ juris gentium dicuntur. Virgilius undam eodem sensu dixit cunctis patentem.

XIII. Sic & terræ, & flumina, & si qua pars maris in proprietatem populi alicujus venit, patere debet his qui transitu opus habent ad causas justas; puta quia suis finibus expulsi quærunt terras vacuas, aut quia commercium expetunt cum gente seposita, aut etiam quia quod suum est justo bello petunt. Ratio hîc eadem quæ supra, quia dominium introduci potuit cum receptione talis usus qui prodest his, illis non nocet: ideoque dominii auctores id potius censendi sunt voluisse. Exemplum habemus insigne in Mosis historia, qui cum transeundum haberet per alienos fines, primum Idumæo, deinde Emoręo has tulit leges, iturum se via regia, nec deflexurum ad possessiones privatas. Si qua re ipsorum haberet opus, justum pretium eis persoluturum. Quæ conditiones cum repudiarentur, justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Innoxius enim transitus denegabatur*, inquit Augustinus, *qui jure humanæ societatis æquissimo patere debebat.* Græci qui cum Clearcho: πορευόμε-

Bal. III, conf. 293.

Num. XX, & XXI.

Num. q. 41.

θα

θα δ' ἂν οἴκαδε, εἴ τις ἡμᾶς μὴ λυποίη. ἀδικοῦντας μέν τοι πειρασόμεθα σὺν τοῖς θεοῖς ἀμύνασθαι. *Domum ibimus, si nemo molestus sit: si quis injuriam faciat, cum Deorum ope arcere conabimur.* Nec multo aliter Agesilaus cum ex Asia rediens ad Troadem venisset, interrogavit ut amicum se an ut hostem transire vellent: Et Lysander Bæotios rectis se hastis transire vellent, an inclinatis. Batavi apud Tacitum Bonnensibus nuntiant: *Si nemo obsisteret, innoxium iter fore: sin arma occurrant, ferro viam inventuros.* Cimon quondam Lacedæmoniis suppetias laturus per agrum Corinthium traduxerat copias. Reprehensus à Corinthiis quod non prius civitatem compellasset: nam & qui fores alienas pulset, non intrare nisi domini permissu: At vos, inquit, Cleonæorum & Megarensium fores non pulsastis, sed perfregistis, censentes omnia patere debere plus valentibus. Media sententia vera est, postulandum prius transitum: sed si negetur, vindicari posse. Ita Agesilaus ex Asia rediens cum à rege Macedonum transitum postulasset, atque is consultaturum se dixisset: Consultet, inquit: nos interea transibimus. Neque recte excipiet aliquis metuere se multitudinem transeuntium. Ius enim meum metu tuo non tollitur: eoque minus, quia sunt rationes cavendi, ut si divisis manibus transmittantur copiæ, si inermes, quod Agrippinenses Germanis dicebant: quem morem antiquitus in Eleorum regione observatum notavit Strabo: si impensa transeuntis, is qui transitum concedit, sibi præsidia idonea conducat: si obsides dentur, quod à Demetrio Seleucus postulabat, ut eum intra sui imperii fines subsistere sineret. Sic etiam metus ab eo in quem bellum justum movet is qui transit, ad negandum transitum non valet. Neque magis admittendum si dicas, & alià posse transiri: tantundem enim quivis diceret, atque eo modo jus transeundi plane interimeretur: sed satis est si sine dolo malo transitus postuletur, qua proximum ac commodissimum est. Plane si injustum moveat bellum qui transire vult, si hostes meos secum ducat, negare transitum potero: nam & in suo ipsius solo ei occurrere, atque iter impedire fas esset. Neque vero personis tantum, sed & mercibus transitus debetur. Nam quominus gens quæque cum quavis gente seposita commercium colat, impediendi nemini jus est: id enim permitti interest societatis humanæ; nec cuiquam damno id est: nam etiam si cui lucrum speratum, sed non debitum decedat, id damni vice reputari non debet. Testimoniis quæ ad hanc rem produximus alibi, addemus unum ex Philone: πᾶσα δ' θάλαττα φορτηγοῖς ὁλκάσιν ἀκινδύνως διαπλεῖται, κατὰ τὰς ἀντιδόσεις ὧν ἀλλήλαις ἀγαθῶν ἀντεκτίνουσιν αἱ χῶραι κοινωνίας ἱμέρῳ, τὰ μὲν ἐνδέοντα λαμβάνουσαι, ὧν δ' ἄγουσι περιουσίαν ἀντιπέμπουσαι. φθόνος γὰρ οὐδέποτε πᾶσαν τ' οἰκουμένην ἐκράτησεν, ἀλλ' οὐδὲ τὰς μεγάλας αὐτῆς ἀποτομάς. *Mare omne navibus onerariis tuto satis navigatur, eo commercio quod ex naturalis societatis desiderio inter nationes intercedit, dum mutuo aliarum copia aliarum inopiæ succurrit. Nam invidia nunquam aut orbem universum, aut magnas ejus partes invasit.* Alterum ex Plutarcho qui de mari sic loquitur: ἄγριον ὄντα καὶ ἀσύμβολον τὸν βίον τοῦτο τὸ στοιχεῖον συνῆψε καὶ τέλειον ἐποίησε, διορθούμενον ταῖς παρ' ἀλλήλων ἐπικουρίαις, καὶ ἀντιδόσεσι κοινωνίαν ἐργαζόμενον καὶ φιλίαν: *Vitam nostram, feram alioqui & commerciorum exsortem, hoc elementum sociavit atque perfecit, supplens quod deerat ope mutua, & permutatione rerum societatem amicitiamq; cocilians.*

Qui

Plut. Apo.
Hist. IV.
Plut. Cimo.
Tac. IIII. historiar.
Lib. VIII.

Quicum convenit Libanii illud : οὐ μὲν τοῖς πάντα γε πᾶσιν ἔνειμε μέρεσιν, ἀλλὰ διεῖρε τὰ δῶρα κατὰ τὰς χώρας εἰς κοινωνίαν τοὺς ἀνθρώπους ἄγων τῇ παρ' ἀλλήλων χρείᾳ. καὶ φαίνει δὴ τὰς ἐμπορίας, ὅπως τῶν παρ' ἐνίοις φυομένων, κοινὴν εἰς ἅπαντας ἐνέγκῃ τὴν ἀπόλαυσιν. *Deus non omnia omnibus terræ partibus conceßit, sed per regiones dona sua distribuit, quo homines alii aliorum indigentes ope societatem colerent. Itaque mercaturam excitavit, ut quæ usquam nata sunt iis communiter frui omnes possent.* Euripides quoque Supplicibus Thesea inducens loquentem , his quæ humana ratio in commune bonum reperit, navigationem annumerat, his verbis :

πόντου τε ναυστολήμαθ' ὡς διαλλαγὰς
ἔχοιμεν ἀλλήλοισιν ὧν πένοιτο γῆ.
Et cuique terra quæ suum ingenium negat,
Supplere ratium pelagiis discursibus.

Apud Florum est : *Sublatis commerciis, rupto federe generis humani.* *Lib.* III.

XIV. Sed quæritur , an ita transeuntibus mercibus, terra, aut amne , aut parte maris quæ terræ acceßio dici poßit , vectigalia imponi poßint ab eo qui in terra imperium habet. Certe quæcunque onera ad illas merces nullum habent respectum, ea mercibus istis imponi nulla æquitas patitur. Sic nec capitatio civibus imposita ad sustentanda reipublicæ onera , ab exteris transeuntibus exigi potest. Sed si aut ad præstandam securitatem mercibus, aut inter cætera etiam ob hoc onera sustinentur , ad ea compensanda vectigal aliquod imponi mercibus potest, dum modus causæ non excedatur. Inde enim pendet justitia, ut tributi ita & vectigalis. Sic vectigal equorum & neti quæ Isthmum Syriacum transibant accepit rex Solomo. De thure Plinius : *Evehi non potest, nisi per Gebanitas. Itaque & horum regi penditur vectigal.* Sic ditati Maßilienses ex fossa quam ex Rhodano in mare Marius duxerat, πραττόμενοι τοὺς ἀναπλέοντας καὶ τοὺς καταγομένους *vectigal exigentes ab iis qui navibus ascenderent, aut descenderent,* ut Strabo narrat libro quarto. Idem libro octavo nos docet , Corinthios ab antiquißimis usque temporibus vectigal percepisse , de mercibus , quæ ad vitandum Maleæ flexum, terra de mari in mare transferebantur. Sic pro Rheni transitu pretium accipiebant Romani. *Etiam in pontibus pro transitu datur,* inquit Seneca. Et de fluminum transitu pleni sunt Iurisconsultorum libri. Sed frequens est ut æquus modus non servetur , cujus rei Phylarchos Arabum incusat * Strabo, hoc addito : χαλεπὸν γὰρ ἐν τοῖς τοσούτοις καὶ τοῖς αὐθάδεσι κοινὸν ἀφορισθῆναι μέτρον τὸ τῷ ἐμπόρῳ λυσιτελές. *Difficile enim est ut inter validos & feroces definiatur modus mercatori non gravis.*

1 *Reg.* X, 28.
XII, XIV.
Tac. hist. IV.
Chop. de Dom. lib I. tit. 9.
Peregr. l. I. *de jure Fisci,* c I. n. 22.
Ang. conf. 199. *Zabar, conf.* 38.
Firm. in tra. de gabell.

XV. Morati quoque aliquantisper prætervehentibus aut prætereuntibus, valetudinis, aut alia qua justa de causa, licere debet. nam est & hoc inter utilitates innoxias. † Itaque Ilioneus apud Virgilium cum Trojani in terra Africa consistere vetarentur, Deos judices audet invocare , & probata Græcis querela Megarensium adversus Athenienses, qui eos portubus suis arcebant , παρὰ τὰ κοινὰ δίκαια, *contra jus commune* ut Plutarchus loquitur : ita ut Lacedæmoniis nulla belli causa justior visa fuerit. Cui & hoc consequens est, ut tugurium momentaneum ponere liceat, puta in littore, etiamsi littus à populo occupatum concedamus. nam quod decretum Prætoris adhibendum dixit Pomponius , ut in littore publico vel

* *Lib.* XVI.
† *Vict. de Indis rel.* 2. n. 1.
Pericle.
Diod. l. XII.
Thuc. I.

vel mari exſtruere quid liceat, ad permanentia ædificia pertinet: quo & illud Poëtæ:

Contracta piſces æquora ſentiunt
Iactis in altum molibus.

XVI. Sed & perpetua habitatio his, qui ſedibus ſuis expulſi receptum quærunt, deneganda non eſt externis, dum & imperium quod conſtitutum eſt ſubeant, & quæ alia ad vitandas ſeditiones ſunt neceſſaria. quam æquitatem recte obſervavit divinus poëta, cum Æneam inducit has ferentem conditiones:

ſocer arma Latinus habeto,
Imperium ſolenne ſocer.

Lib. I. Et apud Halicarnaſſenſem Latinus ipſe æquam eſſe dicit Æneæ cauſam, ſi ſedium inopia compulſus eo advenisſet. Barbarorum eſt *Lib.* XVII. hoſpites pellere, ait ex Eratoſthene Strabo: nec probati hac in *De officiis* III, *c.* 7. parte Spartani. Ambroſio quoque judice illi, qui peregrinos urbe prohibent, nequaquam probandi. Sic Æoles Colophonios, Rhodii *Herod. l.* I. & IV. Phorbantem ejuſque ſocios, Cares Melios, Lacedæmonii Minyas, Cumæi alios ad ſe adventantes exceperunt. At de iiſdem Minyis *Pauſ. l.* VII *Oroſ.* VII. recte Herodotus cum recepti partem imperii poſcerent, ait eos *Diod. lib.* V. ἐξυβρίσαι καὶ ποιῆσαι οὐκ ὅσια, *injurioſos fuiſſe & feciſſe quæ facere fas non erat:* *Lib.* IV. *c.* 6. beneficium ab illis in injuriam verſum dixit Valerius Maximus.

XVII. Sed & ſi quid intra territorium populi eſt deſerti ac ſterilis ſoli, id quoque advenis poſtulantibus concedendum eſt, aut etiam ab illis recte occupatur, quia occupatum cenſeri non debet quod non excolitur, niſi imperium quod attinet, quod populo veteri ſalvum manet. *Ad* XI. *Æneidos.* Trojanis data à Latinis Aboriginibus jugera duri atque aſperrimi agri ſeptingenta, ut Servius notat. Apud Dionem Pruſæenſem oratione VII. legimus: οὐδὲν ἀδικοῦσιν οἱ τὴν ἀργὸν τῆς χώρας ἐργαζόμενοι: *nihil peccant qui partem terræ incultam colunt.* *Tacitus Ann.* XIII Clamabant olim Anſibarii, *ſicut cœlum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque ſint vacuæ eas publicas eſſe: Solem, quin etiam & ſidera reſpicientes, quaſi coram interrogabant, vellentne contueri inane ſolum: potius mare ſuperfunderent adverſus terrarum ereptores.* Sed male dicta hæc generalia rei præſenti aptabant. nam terræ illæ non omnino erant vacuæ, ſed paſcendis pecoribus & armentis militum ſerviebant: quæ juſta Romanis negandi cauſa. Nec minus juſte jam olim Ro- *Liv. lib.* V. mani ex Gallis Senonibus quærebant; *quod jus eſſet agrum à poſſeſſoribus petere, aut minari arma?*

XVIII. Poſt jus commune ad res, ſequitur jus commune ad actus: quod datur aut ſimpliciter, aut ex ſuppoſitione. Simpliciter datur hoc jus ad actus tales, quibus ea comparantur, ſine quibus vita commode duci nequit. Non enim par hîc neceſſitas requiritur, ut in re aliena arripienda: quia hîc non agitur de eo quod fiat domino invito, ſed de modo acquirendi dominis volentibus: tantum ne id aut lege lata, aut conſpiratione impedire liceat. Eſt enim tale impedimentum naturæ ſocietatis contrarium *De Officiis* III, *c.* 7. in his quas dixi rebus. Hoc eſt quod Ambroſius vocat, *ſeparare à commerciis communis parentis, fuſos omnibus partus negare, conſortia vivendi averruncare.* Nam de ſupervacuis & mere voluptariis non agimus, ſed de his quæ vita deſiderat, puta alimentis, veſtimentis, medicamentis.

XIX. Ad

XIX. Ad hæc igitur æquo pretio comparanda jus esse omnibus hominibus asseveramus: demto, si à quibus petitur ipsi ejus rei indigeant: quomodo in summa penuria frumenti venditio prohibetur: Et tamen ne in tali quidem necessitate expelli posse admissos semel peregrinos, sed commune malum communiter tolerandum, ostendit indicato jam loco Ambrosius.

Covar. Var. res. lib. III. c. 14. ibi. Tertio.

XX. Ad sua autem vendenda non æquum jus est. nam cuilibet liberum est statuere quid velit acquirere aut non. Ita vinum & alias merces exoticas olim non recipiebant Belgæ. Et de Arabibus Nabatæis Strabo. * εἰσαγώγιμα δ' ἐστὶ τὰ μὲν τελέως, τὰ δ' οὐ παντελῶς: *importare merces quasdam licet, quasdam non item.*

Molina disp. 105. Ægi. Reg. de act. super. nat. disp. 31. du. 2. n. 52. Cæs. 1. bell. Gall.
** Lib. XVI.*

XXI. In hoc jure, quod diximus, inesse censemus etiam libertatem matrimonia ambiendi & contrahendi apud vicinas gentes, puta, si virorum populus aliunde expulsus alio advenerit. nam sine femina ætatem agere etsi humanæ naturæ non omnino repugnat, repugnat tamen naturæ plerorumque hominum. cœlibatus enim non nisi excellentibus animis convenit. Quare facultas comparandi uxores adimi viris non debet. Romulus apud Livium vicinos rogat, ne graventur homines cum hominibus sanguinem & genus miscere. Canulejus apud eundem: *Connubium petimus, quod finitimis, externisque dari solet. Iure belli injuste negatas nuptias juste victor auferret*, Augustino judice. Leges autem civiles aliquorum populorum, quæ connubia exteris negant, aut ea ratione nituntur, quod temporibus, quibus sunt conditæ, nulli erant populi quibus non feminarum copia suppeteret, aut non de quibusvis connubiis agunt, sed de iis quæ justa sunt, hoc est quæ speciales quosdam juris civilis effectus producunt.

Lib. I.
Lib. IV.
De civ. Dei l. 11, c. 17.

XXII. Ex suppositione jus commune est ad actus, quos populus aliquis externis promiscue permittit. Nam tunc si unus populus excludatur, ei fit injuria. Sic si externis alicubi venari, piscari, aucupari, margaritas legere licet, si ex testamento capere, si res vendere, si etiam extra penuriam feminarum conjugia contrahere, uni populo id negari non potest; nisi delictum præcesserit: qua de causa Benjaminitis Hebræi cæteri ademerunt connubii facultatem.

Vict. d. rel. 2 n. 2, 3.
Iud. XX.

XXIII. Sed de permissis quod diximus, intelligendum est de his, quæ permissa sunt tanquam ex vi naturalis libertatis nulla lege sublatæ: non si permissa sint per beneficium relaxando legem. nam in beneficii negatione nulla est injuria. Atque ita arbitramur conciliari posse quod post Franciscum Victoriam quasi ei contrarius notavit Molina.

Disp. 105.

XXIV. Quæsitum memini an populo alicui liceat cum alio populo pacisci, ut is populus certi generis fructus, qui alibi non nascuntur, sibi soli vendat. Licere censeo, si is qui emit populus paratus sit aliis vendere æquo pretio. nam aliarum gentium non interest à quo emant quod ad desideria naturæ attinet. Lucrum autem alter alteri prævertere licite potest, maxime si causa subsit, ut si qui id stipulatus est populus alterum populum in suam tutelam receperit, sumptusque eo nomine faciendos habeat. Talis autem coemtio, eo quo dixi animo facta, juri naturæ non repugnat, quanquam solet interdum ob utilitatem publicam legibus civilibus prohiberi.

CAPVT III.

De acquiſitione originaria rerum, ubi de mari & fluminibus.

SIngulari jure aliquid noſtrum fit acquiſitione originaria aut derivativa. Originaria acquiſitio olim cum genus humanum coire poſſet, fieri potuit etiam per diviſionem, ut diximus, nunc per occupationem tantum.

II. Dicat forte aliquis etiam conceſſione ſervitutis, conſtitutione pignoris aliquid originarii acquiri: ſed recte expendenti apparebit id jus novum non eſſe niſi modo. nam virtute ipſa inerat in dominio domini.

L. Poſsideri. §. Gedera. D de acq. poſſ. III. Paulus Iuriſconſultus acquirendi cauſis & hanc annumerat, quæ maxime videtur naturalis, ſi quid ipſi ut in rerum natura eſſet fecimus. Sed cum naturaliter nihil fiat niſi ex materia prius exiſtente, ea ſi noſtra fuerit, continuabitur dominium ſpecie introducta: ſi nullius, ad occupationis genus hæc acquiſitio pertinebit: ſin aliena, jam naturaliter nobis ſolis eam non acquiri infra apparebit.

IV. De occupatione ergo, quæ poſt prima illa tempora ſolus eſt naturalis & originarius modus, videndum eſt nobis. In his autem quæ proprie nullius ſunt, duo ſunt occupabilia, imperium & dominium quatenus ab imperio diſtinguitur. Seneca ita hæc duo expreſſit. *Ad reges poteſtas omnium pertinet, ad ſingulos proprietas.* Dion Pruſæenſis hoc modo: *Orat. XXXI.* ἡ χώρα τῆς πόλεως· ἀλλ᾽ οὐδὲν ἧττον τῶν κεκτημένων ἕκαστος κύριός ἐστι τῶν ἑαυτοῦ: *Regio civitatis eſt: at non eo minus in ea ſuum quiſque poſſidet.* Imperium duas ſolet habere materias ſibi ſubjacentes, primariam perſonas, quæ materia ſola interdum ſufficit, ut in exercitu virorum, mulierum, puerorum quærente novas ſedes; & ſecundariam locum, qui territorium dicitur. Quanquam autem plerum-

que uno actu quæri solent imperium & dominium, sunt tamen distincta: ideoque dominium non in cives tantum, sed & in extraneos transit, manente penes quem fuit imperio. Siculus libro de conditionibus agrorum: *Auctores assignationis, divisionisque, non sufficientibus agris coloniarum, quos ex vicinis territoriis sumsissent, assignaverunt quidem futuris civibus coloniarum: Sed jurisdictio in agris qui assignati sunt penes eos remansit, ex quorum territorio sumti sunt.* Demosthenes oratione de Haloneso, agros qui eorum sunt quorum est territorium, vocat ἐγκτήματα, qui in alieno κτήματα.

V. In loco autem cujus imperium jam occupatum est, jus occupandi res mobiles anteverti posse lege civili supra diximus: Est enim hoc jus ex jure naturæ permittente, non præcipiente, ut liceat semper. Neque enim id requirit humana societas. Quod si quis dicat videri jus gentium esse, ut id liceat. respondebo etiamsi in aliqua parte orbis id communiter ita receptum sit, aut fuerit, non tamen habere vim pacti inter gentes, sed esse jus civile plurium gentium distributim, quod à singulis tolli potest. Et alia multa sunt quæ juris gentium vocant Iurisconsulti, ubi de rerum divisione & acquirendo dominio agitur.

VI. Notandum & hoc, si solum jus naturale spectamus, dominium non dari, nisi in eo qui ratione utitur. Sed jus gentium ob utilitatem communem introduxit, ut & infantes & furiosi dominia accipere & retinere possent, personam illorum interim quasi sustinente humano genere. Sed nimirum humana jura multa constituere possunt præter naturam: contra naturam nihil. Ideo dominium hoc quod favore infantium & his similium, consensu gentium humanius viventium introductum est, stat intra actum primum, nec ad actum secundum, ut loquuntur scholæ, potest pertingere: id est ad habendi, non ad per se utendi jus pertinet. Nam alienatio & si qua huic sunt similia, in ipsa sui natura includunt actum utentis ratione voluntatis, quæ in talibus existere non potest. Quo non male referas illud Pauli Apostoli. pupillum quanquam rerum paternarum dominum, dum ejus est ætatis, nihil differre à servis, exercitio dominii scilicet. De mari cœpimus supra aliquid dicere quod nunc absolvendum est. Gal. IV, 1.

VII. Flumina occupari potuerunt, quanquam nec supra nec infra includuntur territorio, sed cum aqua superiori & cum inferiori, aut cum mari cohærent. Sufficit enim quod major pars, id est latera clausa sunt ripis, & quod comparatione terrarum exiguum quid est flumen.

VIII. Ad hoc exemplum videtur & mare occupari potuisse ab eo qui terras ad latus utrumque possideat, etiamsi aut supra pateat ut sinus, aut supra & infra, ut fretum, dummodo non ita magna sit pars maris, ut non cum terris comparata portio earum videri possit. Et quod uni populo aut Regi licet, idem licere videtur & duobus aut tribus, si pariter mare intersitum occupare voluerint. nam sic flumina quæ duos populos interluunt, ab utroque occupata sunt, ac deinde divisa.

IX. Fatendum est in partibus cognitis Romano imperio, à primis temporibus ad Iustinianum usque, juris gentium fuisse ne mare à populis occuparetur, etiam quod jus piscandi attinet. Nec

audiendi sunt qui existimant, cum in jure Romano mare omnium commune dicitur, commune civium Romanorum intelligi. Nam primum voces ita sunt universales, ut hanc restrictionem non ferant. Nam quod Latine mare omnium commune dicitur, explicat Theophilus, κοινὸν πάντων ἀνθρώπων. * Vlpianus mare omnibus natura patere dixit, & ita omnium esse sicut aër. Celsus maris communem esse usum omnibus hominibus. Præterea manifeste distinguunt Iurisconsulti publica populi, in quibus & flumina, ab his communibus. † Ita in institutionibus legimus: *Quadam naturali jure communia sunt omnium, quadam publica: Naturali jure communia sunt omnium hæc, aer, aqua profluens, & mare, & per hoc littora maris. Flumina autem omnia & portus publica sunt.* & apud Theophilum: φυσικῷ μὲν οὖν δικαίῳ κοινὰ πάντων ἀνθρώπων ἐστὶ ταῦτα, ὁ ἀὴρ, τὸ ὕδωρ τὸ ἀέννaον, θάλασσα. Mox: ποταμοὶ δὲ πάντες καὶ λιμένες δημόσιοί εἰσι, τουτέστι τοῦ δήμου τοῦ Ῥωμαϊκοῦ. Sed & de littoribus dixit Neratius, non ita esse publica, ut quæ in patrimonio sunt populi, sed ut ea quæ primum à natura prodita sunt, & in nullius adhuc dominium pervenerunt, id est ne populi quidem ullius: cum quo responso pugnare videtur quod Celsus scripsit: *Littora in qua populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror: maris autem usum communem omnibus hominibus.* Sed conciliari videntur ita hæc posse, si dicamus Neratium de littore loqui, quatenus usus ejus navigantibus, aut prætervehentibus est necessarius. Celsum vero quatenus ad utilitatem assumitur, puta ad ædificium permanens: quod à Prætore impetrari solere Pomponius nos docet, ut & jus ædificandi in mari, id est in parte littori proxima, & quæ littori quasi accensetur.

> L. Quadam. D. de rer. divis. Instit. de rer. divis. §. 1. * L. Vendit. Com. præd. L. Littore. D. ne quid in loco publico. De * rer. divis. §. 1. L. Quod in littore. D. de acq. dom. d. l. littore. D. Ne quid in loco publico. L. Quamvis D. de acq. dom.

X. Hæc quanquam vera sunt, tamen ex instituto non ex naturali ratione provenit, quod mare eo quo diximus sensu occupatum non est, aut occupari jure non potuit. Nam & flumen publicum est, ut scimus, & tamen jus piscandi in diverticulo fluminis occupari à privato potest. sed & de mari dictū à Paulo est, si maris proprium jus ad aliquem pertineat, uti possidetis interdictum ei competere; quoniam ad privatam jam causam pertinet non ad publicam hæc res, utpote cum de jure fruendi agatur, quod ex privata causa contingit, non ex publica: ubi haud dubie de exigua agit maris portione, quæ in fundum privatum admittitur: quod à Lucullo & aliis factum legimus. Valerius Maximus de C. Sergio Orata: *Peculiaria sibi maria excogitavit, æstuariis intercipiendo fluctus.* Sed idem postea contra veterum Iurisconsultorum responsa ad πρόθυρα, id est vestibula in Bosphoro Thracico produxit Leo Imperator, ut ea quoque septis quibusdam quas ἐποχὰς vocabant includi, & privatim vindicari possent. Quod si privatorum fundis aliquid maris potest accedere, quatenus inclusum nempe est, & ita exiguum ut fundi portio censeri possit, nec quo minus id fiat repugnat jus naturæ; quidni & portio maris inclusa littoribus ejus fiat populi, eorumve populorum, cujus quorumve sunt littora, dum ea pars maris ad territorium comparati non major sit, quam diverticulum maris comparatum ad magnitudinem fundi privati? Nec obstare quod mare non undique includatur, exemplo fluminis intelligi potest, & exemplo maris ad villam admissi. Sed multa quæ natura permittit, jus gentium ex communi quodam consensu potuit

> L. Si quisquam D. de divers. temp. præscr. L. Sane D. de injuriis. Lib. IX, I L. injuriarum, circa finem. D. de injuriis.

tuit prohibere. Quare quibus in locis tale jus gentium viguit, neque communi consensu sublatum est, maris portio quamvis exigua, & maxima sui parte inclusa littoribus, in jus proprium populi alicujus non concedet.

X I. Verum notandum etiam, si quibus in locis jus illud gentium de mari receptum non esset, aut sublatum, tamen ex eo solo quod terras populus occuparit mare occupatum colligi non posse: nec animi actum sufficere, sed actu externo esse opus, unde occupatio possit intelligi. Deinde vero si deseratur possessio ex occupatione nata, jam mare redire ad veterem naturam, id est ad usum communem: quod de inædificato littore respondit Papinianus, & de piscatione in fluminis diverticulo.

L. Præscriptio. D. de usur.

X I I. Illud certum est, etiam qui mare occupaverit navigationem impedire non posse inermem & innoxiam, quando nec per terram talis transitus prohiberi potest, qui & minus esse solet necessarius, & magis noxius.

X I I I. Vt autem solum imperium in maris partem sine alia proprietate occupetur, facilius potuit procedere: neque atbitror jus illud gentium de quo diximus obstare. Argivi olim cum Atheniensibus expostularunt, quod suo mari Spartanos Argivorum hostes transire sivissent: quasi violato federe, quo cautum erat ne alter populus hostes alterius sineret ire διὰ τῆς ἑαυτῶν, *per sui imperii loca.* * Et in induciis annalibus belli Peloponnesiaci permittitur Megarensibus navigare mari quod ad ipsorum sociorumque terram pertineat, τῇ θαλάσσῃ ὅσα ἂν κατὰ τὴν ἑαυτῶν καὶ κατὰ τὴν ξυμμαχίαν. Sic θάλασσαν τὴν τῶν Ρωμαίων πᾶσαν, mare omne quod Romani est imperii, dixit Dion Cassius libro XLII. Themistius de Romano Imperatore; τὴν γῆν καὶ θάλασσαν ὑπήκοον ἔχων *habens sibi subditam terram & mare.* Oppianus ad Imperatorem:

*Bolsius tit. de aquis. n. 36. allegans Bal. Cepoll. & alios. Vide l. Vnicam, c. de Classicis. lib. VI. Thucydid. lib. VII. * Thucid. lib. IV.*

σοῖς μὲν γὰρ ὑπὸ σκήπτροισι θάλασσα
εἰλεῖται.

tuis etenim sub legibus æquor
Volvitur.

Et Dion Prusæensis in altera ad Tarsenses multa ei civitati ab Augusto ait concessa, inter alia ἐξουσίαν τοῦ ποταμοῦ, τῆς θαλάττης τῆς καθ' αὐτήν *jus in amnem Cydnum & proximam maris partem.* Et apud Virgilium legimus:

Qui mare, qui terras omni ditione tenerent.

Apud Gellium: *Fluminum quæ in mare, qua imperium Romanum est fluunt.* Notat Strabo Massilienses multa cepisse spolia cum præliis navalibus vicissent τοὺς ἀμφισβητοῦντας τῆς θαλάσσης ἀδίκως *eos qui injuste de mari controversiam moverent.* Idem Sinopen ait imperitasse mari intra Cyaneas. Videtur autem imperium in maris portionem eadem ratione acquiri, qua imperia alia, id est ut supra diximus, ratione personarum & ratione territorii. Ratione personarum, ut si classis, qui maritimus est exercitus, aliquo in loco maris se habeat: ratione territorii, quatenus ex terra cogi possunt qui in proxima maris parte versantur, neç minus quam si in ipsa terra reperirentur.

Lib. IV.

Lib. XII.

X I V. Quare nec contra jus naturæ aut gentium faciet, qui recepto in se onere tuendæ navigationis juvandęque per ignes noctur

nos & brevium signa, vectigal æquum imposuerit navigantibus, quale fuit Romanum vectigal Erythræum, ob sumtus exercitus maritimi adversus piraticas excursiones: & quod in ponto Byzantini exigebant δικαγώγιον, & quod jam olim Athenienses occupata Chrysopoli exegerant in ponto eodem, memorante utrumque Polybio: & quod in Hellesponto olim Athenienses eosdem exegisse ostendit Demosthenes in Leptinen, suo autem tempore Romanos Imperatores in arcana historia memorat Procopius.

Plin. l. XIX, 4. Strabo lib. XVII.

XV. Inveniuntur exempla federum quibus populus alter alteri populo se obstringit, ne ultra certum terminum naviget. Sic inter reges accolas rubri maris & Ægyptios convenerat olim, ne Ægyptii in id mare venirent ulla navi longa, oneraria non plus una. Sic inter Athenienses & Persas Cimonis ætate placuerat, ne qua navis Medica armata extra Cyaneas & Chalidonia navigaret: extra Cyaneas & Phasidem post prælium ad Salaminem: in annalibus induciis belli Peloponnesiaci, ne Lacedæmonii navigarent longis navibus, sed aliis navigiis, quæ ferrent ponderis non amplius quingentis talentis: & primo federe quod statim ab exactis regibus Romani cum Carthaginiensibus fecerant, convenerant, ne Romani Romanorumve socii, ultra Pulchrum promontorium navigarent, extra quam si tempestatis aut hostium vi compulsi essent: qui vi compulsi advenissent, nihil sumerent præter necessaria, & intra diem quintum abscederent. Et in secundo federe, ne Romani ultra Pulchrum promontorium, Massiam & Tarsejum prædas agerent mercatumve irent. In pace cum Illyriis, ne Illyrii ultra Lessum pluribus quam duobus lembis iisque inermibus navigarent. In pace cum Antiocho, ne citra Calycadnium & Sarpedonem promontoria navigaret extra naves quæ stipendium, legatos, aut obsides portarent. Sed hæc non docent occupationem maris aut juris navigandi. Possunt enim ut singuli, ita & populi pactis, non tantum de jure quod proprie sibi competit, sed & de eo quod cum omnibus hominibus commune habent, in gratiam ejus cujus id intereſt decedere: quod cum sit, dicendum est quod dixit Vlpianus in ea facti specie qua fundus erat venditus hac lege, ne contra venditorem piscatio thynnaria exerceretur, mari servitutem imponi non potuisse, sed bonam fidem contractus exposcere, ut lex venditionis servetur. Itaque personas possidentium, & in jus eorum succedentium obligari.

Philostr. de vita Apoll. l. III. c. XI. Plut. Cimo. Diod. l. XI. Aristi. Panath. Thuc. l. IV. Polyb. App. Illy. Livius l. XXXVIII. L. Venditor. D. Com. præd.

XVI. Frequens est inter vicinos populos contentio, quoties flumen cursum mutavit, an simul & imperii terminus mutetur, & an quæ flumen adjecit, eis cedant quibus adjecta sunt: quæ controversiæ ex natura & modo acquisitionis definiendæ sunt. Docent nos mensores tria esse agrorum genera: divisum & assignatum, quem limitatum vocat Florentinus Iurisconsultus, quia manufactos limites pro finibus habet; assignatum per universitatem, sive mensura comprehensum, puta per centurias ac jugera; & arcifinium, qui inde dictus, docente Varrone, quod fines habeat arcendis hostibus idoneos, id est naturales: ut sunt flumina & montes. Hos occupatorios dicit Aggenus Vrbicus, quia plerunque tales sunt agri, qui aut eo quod vacui sunt, aut etiam bello occupantur. In duobus primis agrorum generibus etiamsi flumen cursum mutet,

Iul. Frontin. L. in agris limitatis. D. de acq. rer. dom.

mutet, nihil de territorio mutatur: & si quid alluvio adjecit id occupantium imperio accedet. In arcifiniis flumen mutato paulatim cursu, mutat & territorii fines, & quicquid flumen parti alteri adjecit, sub ejus imperio est cui adjectum est: quia scilicet eo animo populus uterque imperium occupasse primitus creditur, ut flumen sui medietate eos dirimeret, tanquam naturalis terminus. Tacitus dixit: *Certum jam alveo Rhenum, quique terminus esse sufficiat.* De Morib. Germ. Diodorus Siculus ubi controversiam narrat quæ inter Egestanos & Selinuntios fuit, ποταμοῦ ait τὴν χώραν ὁρίζοντος *amne fines discriminante.* Lib. XII. Et Xenophon talem amnem simpliciter τὸν ὁρίζοντα, id est, *finitorem* vocat. Libro IV. Exp. Cyri. Narrant veteres Acheloum amnem, incerto cursu, modo sectum in partes, modo circumactum obliquo agmine (unde tauri & serpentis formam induisse dicitur) diu de agro adjacente belli causam Ætolis & Acarnanibus præbuisse, Strabo l. X. donec eum Hercules aggeribus domuit, eoque beneficio Oenei Ætolorum regis filiam in matrimonium impetravit.

XVII. Sed hoc ita demum locum habebit, si non alveum mutaverit amnis. Nam flumen etiam qua imperia disterminat, non consideratur nude qua aqua est, sed qua aqua alveo tali fluens ripisque talibus inclusa. Quare particularum adjectio, decessio, aut talis immutatio quæ toti speciem veterem relinquat, rem finit eandem videri. L. Proponebatur. D. de judiciis. At si totius species simul mutetur, res erit alia. atque ideo sicut interit flumen quod in loco superiore molibus obstructum est, novumque nascitur facta manu fossa in quam aqua immittitur: L. Hoc jure §. Si aqua in D. de Aqua cotid. & æstiv. ita si deserto alveo veteri alia irruperit flumen, non idem erit quod fuit ante, sed novum vetere extincto: & sicut si exaruisset flumen, imperii terminus maneret medietas alvei qui proxime fuisset: quia mens ea populorum fuisse censenda est, ut flumine quidem naturaliter dirimi vellent; quod si flumen esse desiisset, ut tum teneret quisque quod tenuisset: ita mutato alveo idem observandum erit. In dubio autem imperia quæ ad flumen pertingunt arcifinia putanda sunt, quia imperiis distinguendis nihil est aptius quam id quod non facile transitur. Vt autem limitata, aut mensura comprehensa sint rarius accidit; neque tam ex acquisitione primæva, quam ex aliena concessione.

XVIII. Quanquam vero in dubio, ut diximus, imperia ad medietatem fluminis utrinque pertingunt, fieri tamen potuit & contigisse alicubi videmus, ut flumen totum parti uni accederet, quia scilicet ripæ alterius imperium serius & occupato jam flumine cœpisset: aut quia eum in modum res pactionibus esset definita.

XIX. Illud quoque observatu non indignum, originariam acquisitionem censendam etiam rerum earum quæ dominum habuerunt, sed habere desierunt: puta quia derelictæ sunt, ut quia defecerunt domini. nam hæc redierunt in eum statum in quo primum res fuerant. Sed illud simul notandum est, interdum primas acquisitiones à populo aut populi capite ita factas, ut non tantum imperium, in quo inest jus illud eminens de quo alibi egimus, sed & privatum plenumque dominium generaliter primum populo, aut ejus capiti quæreretur: atque ut deinde particulatim in privatos ita fieret distributio, ut tamen eorum dominium ab illo priore do-

ore dominio penderet, si non ut jus Vasalli à jure senioris, aut jus emphyteuticarii à jure proprietarii, tamen alio quodam tenuiore modo, ut multæ sunt species juris in rem, quas inter est & jus ejus qui sub conditione fideicommissum exspectat. Seneca: *Non est argumentum, ideo aliquid tuum non esse quia vendere non potes, quia consumere, quia mutare in deterius aut melius non potes. Tuum enim est etiam quod sub certa lege tuum est.* Dion Prusæensis Rhodiaca: μυρίοις γὰρ εὑρήσετε τρόποις καθ' οὓς ἑκάστου τι φαμὲν εἶναι: καὶ πλεῖστον διαφέροντας· ὧν οὔτε ἀποδόσθαι τι ἔξεστι τοῖς ἔχουσιν, οὔτε ὅπως ἂν θέλοι χρῆσθαι. *Plurimi sunt modi quibus quid cujusque esse dicitur, & quidem valde inter se differentes: interdum ut nec vendere, nec pro arbitrio ut liceat.* Apud Strabonem invenio: κύριος ἦν
De Morib. Germ. πλὴν τοῦ πιπράσκειν *dominus erat demto vendendi jure.* Exemplum ejus quod diximus in Germanis ponit Tacitus: *Agri pro numero cultorum ab universis occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Hoc igitur modo cum distributa dominia pendent à dominio generali, si quid domino particulari carere incipit non fit occupantis, sed ad universitatem, aut ad dominum superiorem redit. Cui juri jus simile etiam per legem civilem extra hanc causam, ut jam notare cœpimus, introduci potuit.

CAPVT IV.

De derelictione præsumta, & eam secuta occupatione: & quid ab usucapione & præscriptione differat.

I. *Usucapio aut præscriptio proprie dicta cur locum non habeat inter populos diversos, eorumve rectores.*
II. *Solere tamen & inter hos allegari longævas possessiones:*
III. *Causa inquiritur, ex conjecturis humanæ voluntatis: quæ petuntur non ex verbis tantum:*
IV *Sed & ex factis:*
V. *Et ex non factis.*
VI. *Quomodo tempus adjunctum non possessioni & silentio ad conjecturam juris derelicti valeat.*
VII. *Ordinarie ad talem conjecturam sufficere tempus memoriam excedens, & quale hoc sit.*
VIII. *Solutio objectionis, neminem præsumendum suum jactare.*
IX. *Videri etiam seposita conjectura, jure gentium ex immemoriali possessione dominium transferri.*
X. *An nondum natis jus auferri hoc modo possit.*
XI. *Etiam summæ potestatis jus aut populo aut regi acquiri longæva possessione.*
XII. *An leges civiles de usucapione & præscriptione teneant eum, qui summam potestatem habet, cum distinctionibus explicatur.*
XIII. *Ea jura quæ separabiliter aut communicabiliter adhærent summo imperio, usucapione aut præscriptione quæri & amitti.*
XVI. *Refellitur sententia statuens semper subditis licere se vindicare in libertatem.*
XV. *Quæ meræ sunt facultatis nullo tempore amitti: quod explicatur.*

GRavis hîc difficultas oritur de usucapiendi jure. Namque id jus cum lege civili sit introductum (tempus enim ex suapte natura vim nullam effectricem habet; nihil enim fit à tempore, quamquam nihil non fit in tempore) locum habere non po-
Lib. 11, c. test, ut censet Vasquius, inter duos populos liberos aut reges, po-
51. n. 28. pulumve liberum & regem: imo ne inter regem quidem & privatum ipsi non subditum, nec inter duos diversorum regum aut populorum subditos. quod verum videtur nisi quatenus res vel actus tenetur territorii legibus. Atqui id si admittimus, sequi videtur

tur maximum incommodum, ut controversiæ de regnis regnorumque finibus nullo unquam tempore extinguantur: quod non tantum ad perturbandos multorum animos & bella serenda pertinet, sed & communi gentium sensui repugnat.

II. Nam & in sacris literis Iephthes regi Ammonitarum sibi vendicanti terras inter Arnonem & Iabocum, & ab Arabum desertis ad Iordanem sitas, objicit trecentorum annorum possessionem, & ab eo quærit cur ipse ejusque majores tanto tempore cessaverint: Et Lacones apud Isocratem, tanquam certissimum, & apud omnes gentes confessum ponunt, possessiones publicas non minus quam privatas multo tempore ita firmari, ut revelli nequeant: quo jure repellunt eos qui Messenam repetebant. Verba Græca sunt: τὰς κτήσεις καὶ τὰς ἰδίας καὶ τὰς κοινὰς, ἢν ἐπιγένηται πολὺς χρόνος, κυρίας καὶ πατρῴας ἅπαντες εἶναι νομίζουσι. Idem Isocrates ad Philippum: κάτοχον καὶ βέβαιον τὴν κτῆσιν πεποιηκότος τοῦ χρόνου: *cum firmam stabilemque possessionem longa dies reddidisset.* Hoc jure nisus posterior Philippus T. Quintio dicebat, *Civitates quas ipse cepisset se liberaturum: quæ sibi tradita à majoribus essent justa ac hæreditaria possessione, se non excessurum.* Sulpitius contra Antiochum disputans ostendit iniquum esse, ut quod populi Græci in Asia aliquando serviissent, id jus post aliquot sæcula eos asserendi in servitutem faciat. Et historici vetera reposcere vaniloquentiam vocant: μυθικὰς καὶ παλαιὰς ἀποδείξεις Diodorus. Apud Ciceronem est de Officiis secundo: *Quam autem habet æquitatem, ut agrum multis annis aut etiam sæculis ante possessum, qui habuit, amittat?*

Archid. *Livius lib. XXXII.* *Livius lib. XXXV.* *Tacitus Ann. VI.*

III. Quid dicemus? Iuris effectus qui ab animo pendent, non possunt tamen ad solum animi actum consequi, nisi is actus signis quibusdam indicatus sit. quia nudis animi actibus efficientiam juris tribuere non fuerat congruum naturæ humanæ, quæ nisi ex signis actus cognoscere non potest: qua de causa etiam interni actus meri legibus humanis non subjacent. Signa autem nulla de animi actibus certitudinem habent mathematicam, sed probabilem tantum: nam & verbis eloqui aliud possunt homines quam quod volunt & sentiunt, & factis simulare. Neque tamen patitur natura humanæ societatis, ut actibus animi sufficienter indicatis nulla sit efficacia. ideo quod sufficienter indicatum est, pro vero habetur adversus eum qui indicavit. Ac de verbis quidem expedita res.

IV. Factis intelligitur derelictum quod abjicitur, nisi ea sit rei circumstantia, ut temporis causa & requirendi animum abjectum censeri debeat. Sic chirographi redditione censetur remissum debitum. Recusari hereditas, inquit Paulus, non tantum verbis, sed etiam re potest, & quovis indicio voluntatis. Sic si is qui rei alicujus est dominus, sciens cum altero eam rem possidente, tanquam cum domino contrahat, jus suum remisisse merito habebitur: quod cur non & inter reges locum habeat, & populos liberos nihil causæ est. Simile est quod superior concedens inferiori, vel imperans id facere quod facere licite non potest, nisi lege solvatur, lege solvisse eum intelligitur. Venit enim hoc non ex jure civili, sed ex jure naturali, quo quisque suum potest abdicare, & ex naturali præsumtione qua voluisse quis creditur quod sufficienter significavit: quo sensu recte accipi potest quod * Vlpianus dixit juris gentium esse acceptilationem.

L. Qua ratione. §. ult. D. de acq. rer. dom. *L. Qui levandæ. D. ad l. Rhod.* *L. Falsus. §. Fr. jactum D. de furtis.* *I. Labeo. D. de pactis.* *L. Recusari. D. de acq. vel omitt. hered.* *L. Quidam. D. de rei. jud. L. Barbarius. de off. Prætoris.* * *L. an inutilis. D. de accept.*

V. Sub

V. Sub factis autem moraliter veniunt & non facta, considerata cum debitis circumstantiis. Sic qui sciens & præsens tacet, videtur consentire: quod & lex Hebræa agnoscit, Num. xxx, 12. nisi circumstantiæ ostendant, quominus loquatur, metu eum vel alio casu impediri. Sic amissum censetur id cujus recuperandi spes projicitur, ut porcos à lupo raptos, & quæ naufragio amittimus, nostra esse desinere ait Vlpianus, non statim, sed ubi recipi non possunt, id est ubi non est cur credatur aliquis animum domini retinere: ubi nulla talis voluntatis indicia exstant. Nam si missi essent qui rem inquirerent, si promissum μήνυτρον, aliud esset judicandum. Sic qui rem suam ab alio teneri scit, nec quicquam contradicit multo tempore, is nisi causa alia manifeste appareat, non videtur id alio fecisse animo, quam quod rem illam in suarum rerum numero esse nollet. Et hoc est quod alicubi dixit Vlpianus, ædes longo silentio videri pro derelicto à domino habitas. *Parum juste* (rescripsit Pius Imperator) *præteritas usuras petis, quas omisisse te longi temporis intervallum indicat: quia eas à debitore tuo, ut gratior apud eum videlicet esses, petendas non putasti.* Cui simillimum quid in consuetudine apparet. Nam hæc quoque, semotis legibus civilibus quæ certo tempore ac modo eam introduci volunt, à populo subdito introduci potest ex eo quod ab imperium habente toleratur: tempus vero quo illa consuetudo effectum juris accipit, non est definitum, sed arbitrarium, quantum satis est ut concurrat ad significandum consensum. Sed ut ad derelictionem præsumendam valeat silentium, duo requiruntur, ut silentium sit scientis, & ut sit libere volentis. nam non agere nescientis, caret effectu: & alia causa cum apparet, cessat conjectura voluntatis.

L. Pomponius, D. de acq. rerum dom.

L. Si finita. §. non autem statim. D. de damno infectio.

L. Cum quidam. §. divus. D. de usuris.

Thom. 1, 2. q. 97. art. 3.

Suar. l. VII, de legibus, cap. 15.

VI. Vt hæc igitur duo adfuisse censeantur, valent & aliæ conjecturæ: sed temporis in utrumque magna vis est. Nam primum fieri vix potest, ut multo tempore res ad aliquem pertinens non aliqua via ad ejus notitiam perveniat, cum multas ejus occasiones subministret tempus. Inter præsentes tamen minus temporis spatium ad hanc conjecturam sufficit, quam inter absentes, etiam seposita lege civili. Sic & incussus semel metus durare quidem nonnihil creditur, sed non perpetuo, cum tempus longum multas occasiones adversus metum sibi consulendi, per se, vel per alios suppeditet, etiam exeundo fines ejus qui metuitur, saltem ut protestatio de jure fiat, aut, quod potius est, ad judices aut arbitros provocetur.

VII. Quia vero tempus memoriam excedens quasi infinitum est moraliter, ideo ejus temporis silentium ad rei derelictæ conjecturam semper sufficere videbitur, nisi validissimæ sint in contrarium rationes. Bene autem notatum est à prudentioribus Iurisconsultis, non plene idem esse tempus memoriam excedens cum centenario, quanquam sæpe hæc non longe abeunt: quia communis humanæ vitæ terminus sunt anni centum. quod spatium ferme solet ætates hominum, aut γενεὰς tres efficere: quas Antiocho Romani objiciebant cum ostenderent repeti ab eo urbes quas ipse, pater, avus nunquam usurpassent.

L. Hoc jure §. ductus. D. de aqua quot. & æst.

Eustath. ad Iliadα.

Liv. XXXIV.

VIII. Objiciat aliquis, cum homines se suaque ament, non debere eos credi quod suum est jactare, ac proinde actus negativos,

vos, etiam cum magno temporis ſpatio, non ſufficere ad eam quam diximus conjecturam. Sed cogitare rurſum debemus, bene ſperandum de hominibus, ac propterea non putandum eos hoc eſſe animo, ut rei caducæ cauſa hominem alterum velint in perpetuo peccato verſari, quod evitari ſæpe non poterit ſine tali derelictione. De imperiis vero, quanquam ea magni fieri ſolent, ſcire debemus magna eſſe onera, & quæ non bene adminiſtrata hominem divinæ iræ reddant obnoxium: ac ſicut durum eſſet, qui ſe tutores dicerent, damno pupilli litigare uter ad tutelam jus habeat, aut qua ſimilitudine ad hanc rem Plato utitur, nautas navis periculo certare quis eorum potiſſimum gubernaret, ita non ſemper laudandos qui cum ſumma jactura, ſæpe & cum ſanguine innocentis populi, diſceptare cupiant quis ejus populi rem ſit curaturus. Laudatur ab antiquis Antiochi dictum qui populo Romano gratias egit, quod nimis magna procuratione liberatus modicis terminis uteretur. Inter multa à Lucano ſapienter dicta illud non poſtremum eſt:

Cicero pro Dejot.

lib. 1.

Val. Max. l. IV, c. 1.

tantone novorum
Proventu ſcelerum quærunt uter imperet urbi?
Vix tanti fuerat civilia bella movere
Vt neuter.

Tum vero imperia tandem aliquando in certo & extra controverſiæ aleam conſtitui, humanæ ſocietatis intereſt; quam quæ adjuvant conjecturæ, favorabiles putandæ ſunt. Nam ſi durum putavit Aratus Sicyonius privatas quinquaginta annorum poſſeſſiones labefactari, quanto magis illud Auguſti tenendum eſt, eum virum bonum ac civem eſſe, qui præſentem reipublicæ ſtatum mutari non vult, & qui, ut apud Thucydidem Alcibiades loquitur, ὅπερ ἐδέξατο σχῆμα τῆς πολιτείας τοῦτο ξυνδιασώζει? quod τὴν πατρῴαν πολιτείαν διαφυλάττειν dixit Iſocrates adverſus Callimachum: ſicut & Cicero oratione ad Quirites contra Rullum, otii & concordiæ patrono convenire ait, defendere ſtatum reipublicæ qui quoque tempore ſit: & Livius optimum quemque præſenti ſtatu gaudere. Quod ſi etiam deficerent ea quæ jam diximus, tamen adverſus præſumtionem qua quiſque ſua ſervare velle creditur, validior eſt altera, quod credibile non eſt quenquam ejus quod vult, longo tempore nullam plane edere ſignificationem idoneam.

Lib. XXXV.

Ang. de Clavaſio in ſumma, in verbo Inventa.

IX. Ac forte non improbabiliter dici poteſt non eſſe hanc rem in ſola præſumtione poſitam, ſed jure gentium voluntario inductam hanc legem, ut poſſeſſio memoriam excedens, non interrupta, nec provocatione ad arbitrum interpellata, omnino dominium transferret. Credibile eſt enim in id conſenſiſſe gentes, cum ad pacem communem id vel maxime intereſſet. Merito autem dixi poſſeſſionem non interruptam, id eſt, ut Sulpitius apud Livium loquitur, *uno & perpetuo tenore juris ſemper uſurpato, nunquam intermiſſo.* Idem alibi dixit: *perpetuam poſſeſſionem ac nullo ambigente.* Nam deſultoria poſſeſſio nihil efficit, quomodo Numidæ excipiebant adverſus Carthaginienſes: *per oportunitates nunc illos, nunc reges Numidarum uſurpaſſe jus, ſemperque penes eum poſſeſſionem fuiſſe qui plus armis potuiſſet.*

Lib. XXXV.

Lib. XXXIV.

X. Sed alia hîc, & quidem perdifficilis, ſuboritur quæſtio; an nondum natis jus ſuum tacite tali derelictione poſſit decedere. Si

non

non posse dicimus, nihil ad tranquillitatem imperiorum ac dominiorum profecit modo data definitio, cum pleraque talia sint; ut posteris debeantur. Sin posse affirmamus, mirum videbitur quomodo nocere silentium possit his qui loqui non potuerunt, quippe cum nec existerent; aut quomodo aliorum factum aliis damno esse possit. Ad hujus nodi solutionem sciendum est, ejus qui nondum natus est nullum esse jus, sicut nec ulla sunt accidentia rei non existentis. Quare si populus, à cujus voluntate jus regnandi proficiscitur, voluntatem mutet, iis qui nondum nati sunt, ut quibus jus quæsitum nondum est, nullam facit injuriam. Sicut autem populus expresse mutare voluntatem potest, ita & tacite credi mutasse. Mutata igitur populi voluntate, neque dum existente eorum jure qui exspectari possunt; parentibus autem è quibus nasci possunt, qui jus suo tempore essent habituri, id ipsum jus derelinquentibus, nihil est quod obstet quominus illud ut derelictum ab alio occupari possit. Agimus de naturali jure, nam jure civili ut aliæ fictiones, ita & hæc introduci potest, ut eorum qui nondum sunt personam lex interim sustineat, atque ita impediat, ne quid adversum eos occupari possit: quod tamen leges velle non temere censendæ sunt, quia privata ista utilitas publicæ valde repugnat. Vnde & illa Feuda, quæ non ex jure proximi possessoris, sed ex vi investituræ primitivæ deferuntur, longo satis tempore acquiri posse receptior sententia est; quod ad jura Majoratus, & ad res fideicommisso obnoxias, non infirmis rationibus subnixus producit summi judicii Iurisconsultus Covarruvia. Nihil enim prohibet quominus lege civili jus tale introduci possit, quod uno actu alienari licite non possit; possit tamen ad vitandam dominiorum incertitudinem certi temporis neglectu amitti: atque ita etiam, ut exstituris salva sit actio personalis adversum eos qui neglexerunt, aut eorum heredes.

c. possessor. p. 3, §. 3.

Spec. tit. de feu. §. Quoniam, vers. 3 quæritur. Chass. de cons. Burg. de mainsmortes, §. 6 *vers.* par an & jour, *n.* 2 *Cravet. de ant. temp. p.* 4, §. *Materia, n.* 90.

XI. Ex his quæ diximus apparet, & regi adversus regem, & populo libero adversus populum liberum, jus acquiri posse, ut expresso consensu, ita derelictione, & eam secuta, aut ex ea vim novam capiente apprehensione. nam quod dicitur, quæ ab initio non valent, ex post facto convalescere non posse, hanc habet exceptionem, nisi causa nova jus per se parere idonea intercesserit. Similiter & alicujus populi rex verus amittere poterit regnum & populo subjici; & qui revera non rex, sed princeps erat, rex summo cum imperio fieri; & summum imperium quod penes populum, aut penes regem in solidum erat, inter eos dividi.

XII. Illud etiam indagari operæ pretium est; an lex de usucapione aut præscriptione, condita ab eo, qui habeat summum imperium, pertineat etiam ad ipsum jus imperii, & ejus partes necessarias quas alibi explicavimus. Pertinere arbitrari videntur Iurisconsulti non pauci, qui quæstiones de summo imperio ex jure tractant civili Romanorum. Nos aliter arbitramur. nam ut quis legibus obligetur, requiritur in legis auctore, & potestas & voluntas, saltem præsumta. Se per modum legis, id est per modum superioris, obligare nemo potest: & hinc est quod legum auctores habent jus leges suas mutandi: Potest tamen quis obligari sua lege non directe, sed per reflexionem, qua scilicet pars est communitatis

Bart. in l. Hostes, D. de capt. & in l. r, D. de aqua pluv. arc. Ias. cons. 70 lib. III. Aymon. de antiq. p. 4, versic. materia ista, n. 62.

nitatis ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri. quod à Saule in regni initiis observatum notat sacra historia Sam. XIV, 40. Sed hoc hîc locum non habet, quia legum auctorem hîc consideramus, non ut partem, sed ut eum in quo virtus insit integri. agimus enim de summo imperio qua tale. Sed nec voluntas adfuisse præsumitur: quia legum auctores non censentur se velle comprehendere, nisi ubi & materia & ratio legis sunt universales, ut in æstimandis rerum pretiis. At summum imperium non est paris rationis cum rebus aliis: imo nobilitate sua res alias multum excedit. Neque ullam vidi legem civilem de præscriptione agentem, quæ summum imperium comprehenderet, aut comprehendere voluisse probabiliter censeri posset. Vnde sequitur, neque tempus lege definitum sufficere ad acquirendum summum imperium aut partem ejus necessariam, si desint conjecturæ naturales de quibus supra egimus: neque tantum temporis spatium requiri, si intra id tempus eæ conjecturæ quantum satis est adsint: neque legem civilem quæ acquiri certo tempore res vetat, ad res summi imperii pertinere. Posset tamen in ipsa imperii delatione populus suam exprimere voluntatem; quo modo ac tempore amitti imperium non utendo posset: quæ voluntas sequenda haud dubie esset, nec infringi posset à rege etiam summum imperium obtinente: quia non ad imperium ipsum, sed ad ejus habendi modum pertineret: quo de discrimine alibi diximus.

Ant. Corsetus de exc. regis, q. 104. Bald. de præscr. 2, p. 5. pr. q. 2. Castal. de Imp. quæst. 53. Covar. in c. peccatum, de reg. juris in 6, p. 2, §. 9, in fine.

XIII. Ea vero quæ de summi imperii natura non sunt, nec ut proprietates naturales ad eam pertinent, sed aut separari ab ea naturaliter possunt, aut saltem cum aliis communicari, omnino subjacent legibus populi cujusque civilibus quæ de usucapione & præscriptione factæ sunt. Sic subditos esse videmus qui præscriptione acquisierunt, ut appellari ab iis non possit: ita tamen ut semper aliqua ab eis sit provocatio, per supplicationem scilicet, vel alium modum. nam ut ab aliquo nulla ratione possit provocari, cum persona subditi repugnat, ac proinde ad summum imperium aut partem ejus pertinet, nec potest aliter acquiri quam secundum jus naturale, cui summa imperia subjacent.

Covar. c. possessor. p. 2 §. 2, n. 12, 13.

XIV. Ex his apparet quatenus recipi possit quod ajunt nonnulli, semper licere subditis si possint in libertatem, eam scilicet quæ populi est, se vindicare: quia quod vi partum est imperium, vi possit dissolvi; quod autem ex voluntate sit profectum, in eo pœnitere liceat, & mutare voluntatem. Nam & quæ vi parta primum sunt imperia, possunt ex voluntate tacita jus firmum accipere, & voluntas, aut ex initio constituti imperii, aut ex post facto esse potest talis, ut jus det quod in posterum à voluntate non pendeat. Agrippa rex apud Iosephum in oratione ad Iudæos, qui ex præpostero repetitæ libertatis studio Zelotæ dicti sunt, sic ait: *Intempestivum est nunc libertatem concupiscere. Olim ne ea amitteretur certatum oportuit. Nam servitutis periculum facere durum est, & ne id subeatur, honesta certatio. At qui semel subactus deficit, non libertatis amans dicendus est, sed servus contumax.* Atque ipse Iosephus ad eosdem: *Honestum quidem est pugnare pro libertate: sed id olim factũ oportuit. At qui victi semel sunt & longo tempore paruerunt, si jugum excutiant, faciũt quod desperatorum hominum est, non quod libertatẽ amantium.* Et hoc ipsum Cyrus

Xenoph. de Cyri instit. III.

olim

olim Armenio regi dixerat, qui rebellioni suæ obtendebat libertatis pridem amissæ desiderium. Cæterum quin & regis longa patientia talis qualem supra descripsimus, possit populo sufficere ad pariendam libertatem publicam, ex præsumta imperii derelictione, minime dubitandum arbitror.

XV. Iura vero quæ non habent quotidianum exercitium, sed semel ubi commodum erit, ut luitio pignoris; item jura libertatis quibus actus is qui exercetur non est directe contrarius, sed ei inest ut pars suo integro; velut si quis per centum annos societatem cum uno duntaxat vicino habuerit, cum tamen habere & cum aliis posset, non amittuntur nisi ex quo tempore intercessit prohibitio aut coactio, eique paritum est cum sufficienti consensus significatione. quod cum non juri civili tantum, sed & rationi naturali congruat, merito locum habebit etiam inter summæ fortunę homines.

CAPVT V.

De acquisitione originaria juris in personas: ubi de jure parentum: de matrimoniis: de collegiis: de jure in subditos: servos.

NON in res tantum, sed & in personas jus quoddam acquiritur, & originarie quidem ex generatione, consensu, delicto.

Genera-

Generatione parentibus jus acquiritur in liberos: utrique inquam parentum, patri, ac matri: ſed ſi contendant inter ſe imperia, præfertur patris imperium ob ſexus præſtantiam.

II. Diſtinguenda autem ſunt, in liberis tria tempora: primum tempus imperfecti judicii, τοῦ βουλευτικοῦ ἀτελοῦς, ut Ariſtoteles loquitur, dum abeſt προαίρεσις, vis electrix, ut idem alibi: ſecundum tempus perfecti judicii, ſed dum filius pars manet familiæ parentum, ἕως ἂν μὴ χωρισθῇ, ut loquitur idem Ariſtoteles: tertium poſtquam ex ea familia exceſſit. In primo tempore omnes liberorum actiones ſub dominio ſunt parentum: æquum enim eſt, ut qui ſe regere non poteſt regatur aliunde. Æſchyli dictum eſt: Pol. I. c. ult. Nic. IV, 3. Eth. V, c. 10.

ætas prima, ceu brutum pecus,
Vt educetur mentis aliena indiget.

At alius naturaliter inveniri non poteſt cui regimen competat quam parentes. Eſt tamen eo quoque tempore filius aut filia capax dominii in res ex jure gentium, ſed exercitium impeditur ob eam quam diximus judicii imperfectionem. Habent jus, ut de pueris Plutarchus loquitur, ἐν κτήσει non ἐν χρήσει. Quare ut res omnes liberorum parentibus acquirantur non naturale eſt, ſed ex quorundam populorum legibus, quæ & patrem à matre in hac re diſtinguunt, & filios non emancipatos ab emancipatis, & naturales à legitimis. quæ diſcrimina natura ignorat; excepta ea quam dixi ſexus præſtantia, ſi imperia inter ſe contendant. ſupra. III. §. 6. De Fort. Alex. II.

III. In ſecundo tempore cum jam judicium ætate maturuit, ſubſunt parentum imperiis non aliæ actiones, quam quæ ad familiæ paternæ aut maternæ ſtatum aliquid momenti habent. æquum enim eſt ut pars conveniat cum ratione integri. In cæteris autem actionibus habent tum liberi ἐξουσίαν, id eſt facultatem moralem agendi, ſed tenentur tamen in illis quoque ſtudere ſemper, ut parentibus placeant. Verum hoc debitum cum non ſit ex vi facultatis moralis, ut illa ſuperiora, ſed ex pietate, obſervantia & gratiæ rependendæ officio, non efficit ut irritum ſit ſiquid contra ſit factum, ſicut nec irrita eſt donatio rei à quocunque domino facta contra parſimoniæ regulas.

IV. In utroque hoc tempore jus regendi, etiam jus coercendi complectitur, quatenus nempe vel cogendi ſunt ad officium liberi, vel emendandi. De gravioribus autem pœnis quid ſit ſentiendum, alibi erit agendi locus.

V. Quanquam vero imperium paternum, ita ſequitur ipſam patris perſonam, ac σχέσιν, ut avelli transferrique in alium non poſſit, poteſt tamen naturaliter, & ubi lex civilis non impedit, pater filium oppignorare, & ſi neceſſe ſit, etiam vendere, ubi alia ratio eum alendi non ſuppetit: quod ex veteri Thebanorum lege (quam libro ſecundo recitat Ælianus) in populos alios videtur fluxiſſe: ipſa autem lex Thebana à Phœnicibus ac porro ab Hebræis veniſſe: quam ipſam obtinuiſſe & apud Phrygas, docet Apollonius epiſtola ad Domitianum. Cenſetur quippe ipſa natura jus dare ad id omne, ſine quo obtineri non poteſt quod ipſa imperat.

IV. In tertio tempore filius in omnibus eſt αὐτεξούσιος, ſuique juris, manente tamen ſemper illo pietatis & obſervantiæ debito, cu-

jus causa perpetua est. Vnde sequitur regum actus irritos dici eo nomine non posse quod parentes habeant.

Num. XXX. 2,3,4,5. *lib. de Præceptis legis, Præcepto vetate* CCXLII

VII. Quicquid extra hæc est, à lege est voluntaria quæ alibi est alia. Sic jure quod Deus Hebræis dedit, potestas patris in filiũ aut filiam, ad dissolvenda vota nõ erat perpetua, sed durabat quamdiu liberi pars erant domus paternæ. Sic patria quædam potestas propria erat civium Romanorum, etiam in filios qui familiæ propriæ capita erant, quamdiu emancipati non erant. Qualem in liberos potestatem alios non habere ipsi Romani profitentur. Sextus Empiricus Pyrrhoniorum tertio: οἱ Ῥωμαίων νομοθέται τοὺς παῖδας ὑποχειρίους καὶ δούλους τῶν πατέρων κελεύουσιν εἶναι. καὶ τῆς οὐσίας τῶν παίδων μὴ κυριεύειν τοὺς παῖδας, ἀλλὰ τοὺς πατέρας, ἕως ἂν ἐλευθερίας οἱ παῖδες τύχωσι κατὰ τοὺς ἀργυρωνήτους. παρ' ἑτέροις δὲ ὡς τυραννικὸν τοῦτο ἐκβέβληται. *Legum Romanarum auctores liberos in manu parentum ad instar servorum esse voluerunt; neque suorum bonorum ipsos esse dominos, sed parentes, donec manumittantur eo modo quo mancipia solent: quod alii ut tyrannicum repudiant.* Simplicius ad Epicteti enchiridium. οἱ δὲ παλαιοὶ τῶν ῥωμαίων νόμοι καὶ πρὸς τὴν τῆς φύσεως ὑπεροχὴν ἀποβλέψαντες, καὶ πρὸς τοὺς πόνους οὓς οἱ γονεῖς ὑπὲρ τῶν τέκνων πονοῦσιν, ἅμα καὶ τοὺς παῖδας παντοδαπῶς ὑποτάξαι βουλόμενοι, καὶ τῇ τῶν γονέων οἶμαι φυσικῇ φιλοστοργίᾳ θαῤῥήσαντες, καὶ πιπράσκειν, εἰ βούλοιντο, τοὺς παῖδας τοῖς γονεῦσιν ἐπέτρεψαν καὶ φονεύειν ἀτιμωρήτως. *Antiquæ Romanorum leges, respicientes tum ad eam quæ à natura est eminentiam, tum ad labores quos pro liberis parentes sustinent, volentes præterea liberos parentibus sine exceptione subjectos esse, credo etiam confisæ naturali parentum amori, & venundandi, si vellent, liberos, & impune interficiendi parentibus jus dederunt.* Simile patrium jus apud Persas, ut tyrannicum accusat Aristoteles: quæ ideo à nobis afferuntur, ut accurate distinguamus civilia à naturalibus.

Inst. de patr. potest. §. *Ius autem,*

Lib. VIII. *Nic. c.* XII.

Eph. V,23

VIII. Ex consensu jus in personas quod oritur, aut ex consociatione venit, aut ex subjectione. Consociatio maxime naturalis in conjugio apparet: sed ob sexus differentiam imperium non est commune, sed maritus uxoris caput, nempe in rebus conjugii, & in rebus familiæ. nam uxor pars fit familiæ maritalis. Ideo de domicilio constituere jus est marito. Siquid ultra juris maritis conceditur, ut lege Hebræa jus rescindendi quævis vota uxoris, apud populos nonnullos jus vendendi bona uxoria, non à natura est, sed ab instituto. Exigit hic locus, ut videamus quid sit de natura conjugii. Conjugium igitur naturaliter esse existimamus talem cohabitationem maris cum femina, quæ feminam constituat quasi sub oculis & custodia maris. nam tale consortium, & in mutis animantibus quibusdam videre est. In homine vero, qua animans est utens ratione, ad hoc accessit fides qua se femina mari obstringit.

Deut. XXI, 15. *Deut.* XVII 16,17. II. *Samuel.* XII,8.

IX. Nec aliud ut conjugium subsistat natura videtur requirere. sed nec divina lex amplius videtur exegisse ante Euangelii propagationem. Nam & viri sancti ante legem plures una uxores habuerunt, & in lege præcepta quædam dantur his qui plures una habeant, & regi præscribitur, ut nec uxorum nec equorum nimiam sibi adsciscat copiam, ubi Hebræi interpretes notant octodecim sive uxores sive concubinas regi fuisse concessas, & Davidi Deus imputat quod uxores ei complures & quidẽ illustres dedisset. Sic & dimittere uxorem volenti modus præscribitur, nec dimissam ducere quisquam impeditur, præter eum qui dimisit, &

Deut. XXIV. 4.

princi-

principem sacerdotem. Hæc tamen ad alium maritum transeundi libertas ipso naturali jure ita restringenda est, ne inde oriri possit prolis confusio. Hinc illa apud Tacitum juris pontificii quæstio: *an concepto, necdum edito partu rite nuberet.* Apud Hebræos inter utrunque matrimonium tres menses interponi jubebantur. At Christi lex, ut res alias, ita & hanc conjugii inter Christianos ad perfectiorem redegit normam, ex qua & qui dimisisset uxorem non adulteram, & qui duxisset dimissam, adulterii reos pronun- *Mat.* v. 32,
tiat: & Apostolus ejus atque interpres Paulus, non viro tantum xix, 9.
jus dat in corpus uxoris, quod & in naturali statu procedebat (ὁ γὰρ μιγνύμενος κατὰ νόμον ἀφροδίτης πάντες ἄρχει τοῦ σώματος τῆς συνούσης, inquit Artemidorus, id est, *qui connubii lege feminæ conjungitur, is in corpus ejus dominium habet:*) sed & uxori vicissim in corpus mariti. Lactantius: 1. *Cor.* VII.
Non enim, sicut juris publici ratio est, sola mulier adultera est, quæ habet 4.
alium, maritus autem, etiamsi plures habeat à crimine adulterii solutus est. Sed divina lex ita duos in matrimonium, quod est in corpus unum pari jure conjungit, ut adulter habeatur, quisquis compagem corporis in diversa distraxerit. Scio à plerisque existimari in utroque hoc capite non novam à Christo conditam legem, sed restitutam quam Deus pater rerum primordio condiderat: in quam sententiam adduxisse eos videntur ipsa Christi verba, ubi ad primordium illud nos revocat: sed responderi potest ex prima illa conditione qua uni mari feminam non nisi unam Deus attribuit, satis apparere quid optimum sit Deoque gratissimum: & hinc sequi semper id fuisse egregium ac laudabile: non tamen ut aliter facere nefas esset: quia ubi lex non est, ibi nō est legis transgressio. at lex de ea re nulla illis temporibus exstabat. Sic etiam cum dixit Deus sive per Adamum, sive per Mosem, tantum esse fedus matrimonii, ut vir parentis familiam relinquere debeat, quo novam cum uxore familiam constituat; idem ferme dixit quod Pharaonis filiæ dicitur Psal. XLV. II. *Obliviscere populi tui, & domus patris tui.* Et ex hac tam arctæ amicitiæ institutione satis apparet Deo gratissimum esse, ut perpetua sit ea conjunctio: non tamen eo evincitur à Deo jam tunc imperatum ne qua de causa fedus illud solveretur. At Christus quod Deus institutione conjunxerat, id ab homine separari vetuit, ex eo quod optimum Deoque acceptissimum est, dignissimam lege nova desumens materiam. Plerasque gentes certum est antiquitus ut divortiorum libertate, ita plurium feminarum conjugio usas. Pro- *De moribus*
pe solos barbarorum Germanos singulis uxoribus contentos suo *Germ.*
tempore fuisse Tacitus memorat: idque passim ostendunt histo- *Diod. lib.* I.
riæ tum Persarum tum Indorum. Apud Ægyptios soli sacerdotes unius feminæ conjugio utebantur. Sed & apud Græcos Cecrops *Gellius* XV,
primus, teste Athenæo, μίαν ἑνὶ ἔζευξεν, *unam feminam uni marito attri-* *cap.* XX.
buit. quod tamen ne Athenis quidem diu observatum, Socratis, & aliorum exemplo docemur. Quod si populi continentius egerunt, ut Romani semper duabus uxoribus, divortio diu abstinuerunt, laudandi sunt sane, ut qui ad id quod optimum est accesserint: unde & flaminicæ apud eosdem Romanos matrimonium nisi morte non solvebatur: non tamen inde sequitur peccasse qui fecerunt aliter ante promulgatam Euangelii vocem.

X. Nunc quæ rata sint jure naturæ conjugia videamus: in quo

 dijudi-

dijudicando meminisse debemus, non omnia quæ juri naturæ repugnant irrita fieri jure naturæ, ut exemplo prodigæ donationis apparet; sed ea demum, in quibus deest principium dans validitatem actui, aut in quibus vitium durat in effectu. Principium & hîc in aliis actibus humanis unde jus oritur, est jus illud quod facultatem moralem interpretati sumus, simul cum voluntate sufficiente. quæ voluntas sit sufficiens ad jus producendum, infra melius tractabitur, ubi de promissis in genere agetur. Super facultate morali quæstio oritur de parentum consensu, quem ad validitatem conjugii quasi naturaliter quidam requirunt: Sed in eo falluntur. Nam quæ adferunt argumenta nihil aliud probant, quam officio filiorum conveniens esse ut parentum consensum impetrent: quod plane concedimus cum temperamento, nisi manifeste iniqua sit parentum voluntas. Nam si in omnibus rebus filii reverentiam parentibus debent, certe præcipue eam debent in eo negotio, quod ad gentem totam pertinet, quale sunt nuptiæ. Sed hinc nō sequitur jus illud, quod facultatis aut dominii nomine explicatur, deesse filio. Nam qui uxorem ducit & maturæ esse debet ætatis, & extra familiam abit, ita ut hac in re regimini familiari non subjiciatur. Solum autem reverentiæ officium non efficit, ut nullus sit actus qui ei repugnat. Quod autem à Romanis aliisque constitutum est, ut quædam nuptiæ quia consensus patris deficit irritæ sint, non ex natura est, sed ex juris conditorum voluntate. Nam & eodem jure mater; cui tamen naturaliter liberi reverentiam debent, suo dissensu matrimonium irritum non facit: ac ne pater quidem filii emancipati: & si pater ipse sit in patris sui potestate, in filii nuptias & avus & pater consentire debent: filiæ, avi auctoritas sufficit. quæ discrimina naturali juri incognita satis ostendunt venire hæc ex jure civili. In sacris litteris videmus quidem pios viros multoque magis mulieres (quarum verecundiæ maxime convenit hac in re alieno arbitrio stare, quo & illa pertinent quæ priore ad Corinthios de elocanda virgine legimus) in contrahendis nuptiis secutos auctoritatem parentum: sed non tamen irritum pronuntiatur Esaui conjugium, aut liberi illegitimi, quia sine tali auctoritate nuptias contraxerat. Quintilianus jus strictum, & quidem naturale, respiciens, sic ait. *Quod si licet aliquando etiam contra patris voluntatem ea quæ alioqui reprehensionem non merentur filio facere; nusquam tamen libertas tam necessaria quam in matrimonio est.*

L. Filius emancipatus. D. de ritu nupt.
L. Oratione §. nepote. D. eo. tit.
L. in cōjunctione. C. de nuptiis.
VII, 35.
Gen. XXXVI.
Decl. 257.

XI. Cum ea quæ alteri nupta est matrimonium haud dubie irritum est, lege quidem naturæ, nisi vir prior eam dimiserit: tamdiu enim durat ejus dominium: lege autem Christi, donec mors vinculum dissolverit. Irritum autem est ideo, quia & facultas moralis deest, sublata per prius matrimonium, & omnis effectus est vitiosus. Singuli enim actus contrectationem habent rei alienæ. Vicissim ex Christi lege irritum est conjugium cum eo, qui maritus sit alterius mulieris, ob jus illud quod Christus fœminæ pudicitiam servanti dedit in maritum.

XII. De conjugiis eorum qui sanguine aut affinitate junguntur satis gravis est quæstio, & non raro magnis motibus agitata. Nam causas certas ac naturales, cur talia conjugia, ita ut legibus aut

aut moribus vetantur, illicita sint, assignare qui voluerit, experiendo discet quam id sit difficile, imo præstari non possit. Nam quam Plutarchus attulit in quæstionibus Romanis, & Augustinus sequitur de Civitate Dei, libro XV, cap. 16. de latius spargendis amicitiis per diffusas affinitates, non tanti est ponderis, ut quod contra fiat irritum aut illicitum censeri debeat. Neque enim quod minus utile est, statim & illicitum est. Adde quod accidere potest. ut huic qualicunque utilitati alia major utilitas repugnet, neque eo duntaxat casu, quem Deus in lege Hebræis data excepit, ubi vir quispiam sine prole obiit, cui non dissimile est quod de virginibus ex asse heredibus, quas ἐπικλήρους vocant, & Hebræo & Attico jure constitutum est, ad conservandas scilicet in familia res avitas, sed aliis multis qui aut conspici solent, aut excogitari possunt. Ab hac generalitate eximo matrimonia parentum cujuscunque gradus cum liberis, quæ quo minus licita sint, ratio (ni fallor) satis apparet. Nam nec maritus qui superior est lege matrimonii, eam reverentiam potest præstare matri quam natura exigit, nec patri filia; quia quanquam inferior est in matrimonio, ipsum tamen matrimonium talem inducit societatem quæ illius necessitudinis reverentiam excludat. Bene Paulus Iurisconsultus, cum dixisset in contrahendis matrimoniis naturale jus & pudorem inspiciendum, addidit contra pudorem esse filiam suam uxorem ducere. Talia igitur conjugia haud dubitandum quin & illicita sint, & irrita insuper, quia vitium perpetuo effectui adhæret. Neque movere nos debet Diogenis & Chrysippi argumentum, à gallis gallinaceis aliisque animantibus mutis petitum, quo probare volebant commixtiones tales non esse contra jus naturæ. Nam ut initio libri diximus, satis est si cum natura humana quid pugnet, ut illicitum habeatur. Et hoc est incestum quod jure gentium committi scripsit Paulus Iurisconsultus inter gradus ascendentium & descendentium. Hoc est jus illud quod Xenophon ait non eo minus jus esse, quia à Persis contemnebatur. Naturale enim recte dicitur, interprete Michaele Ephesio ad Nicomachia, τὸ παρὰ τοῖς πλείστοις καὶ ἀδιαστρόφοις καὶ κατὰ φύσιν ἔχουσιν: *quod apud plerosque non corruptos, sed naturæ convenienter se habentes obtinet.* Hippodamus Pythagoricus vocat παρὰ φύσιν ἀμέτρους ἐπιθυμίας, ἀκαταχέτους ὁρμὰς, ἀνοσιάστους ἡδονὰς, *immoderatas & a natura alienas cupiditates, effrenes impetus, nefarias voluptates.*

Quæst. 107.

L. Adoptivus. §. Serviles. D. de ritu nupt.

L. ult. de ritu nupt.

Socr. I v.

De Parthis sic Lucanus:

epulis vesana, meroque
Regia non ullos exceptos legibus horret
Concubitus.

Et mox:

cui fas implere parentem,
Quid rear esse nefas?

Speciatim autem huic Persarum mori causam pravam educationem prudenter assignat Dion Prusæensis oratione XX. Atque hîc mirari liber Socratis commentum apud Xenophontem, qui in conjugiis talibus nihil culpandum invenit, præter ætatis disparitatem: unde aut sterilitatem ait sequi, aut male conformatam sobolem: quæ sola ratio si tali conjugio obstaret, certe nec irritum esset, nec illicitum, non magis quam inter alias personas, quarum

ætas tot annis distat, quot annis parentes liberos solent præcedere. Illud potius disquirendum, an non in hominibus nulla prava educatione corruptis, præter id quod intellectu concipi posse jam diximus, sit in ipsis affectibus insita fuga quædam commixtionis cum parentibus & ex se natis, quippe cum ab ea etiam quædam animantia muta naturaliter abhorreant. Ita enim & alii existimarunt & Arnobius adversus gentes libro quinto. *Etiamne in matrem cupiditatis infandæ spem Iupiter cepit, nec ab illius appetitionis ardore horror eum quivit avertere; quem non hominibus solis, sed animalibus quoque nonnullis natura ipsa subjecit, & ingeneratus ille communiter sensus?* Exstat de camelo & equo Scythico nobilis in hanc rem historia apud Aristotelem animantium historia nona capite XLVI. & non dissimilis apud Oppianum libro primo de venatu, Seneca Hippolyto:

Feræ quoque ipsæ Veneris evitant nefas,
Generisque leges inscius servat pudor.

XIII. Sequitur quæstio de gradibus affinitatis omnibus, & de gradibus sanguinis ex transverso limite, iis præsertim qui Levitici cap. XVIII. expressi leguntur. Nam etiam concesso, à mero jure naturæ non venire hæc interdicta, videri tamen possunt præcepto divinæ voluntatis hæc ivisse in vetitum: neque vero tale id esse præceptum quod solos Hebræos adstringat, sed quod homines universos, colligi videtur ex illis Dei verbis ad Mosem. *Ne polluite vos ulla harum rerum: quia omnibus istis polluti sunt populi, quos vobis advenientibus dispello.* Mox; *Ne facite ullam ex istis rebus abominandis: nam omnes istas fecerunt indigenæ terræ istius, quæ vobis exposita est, unde polluta est terra.* Nam si Cananæi eorumque vicini peccarunt talia faciendo, sequitur ut lex aliqua præcesserit: quæ cum mere naturalis non sit, restat ut à Deo data sit, aut ipsis peculiariter (quod non est verisimile, nec satis ferunt verba) aut humano generi, sive in prima constitutione, sive in reparatione post diluvium. Tales autem leges quæ humano generi universo sunt datæ, non videntur à Christo abrogatæ, sed eæ demum quæ Iudæos ab aliis nationibus, quasi sepimento interjecto disparabant. Cui accedit, quod Paulus conjugium privigni cum noverca tam severe detestatur: cum tamen nullum de ea re peculiare exstet Christi præceptum; nec ipse alio utatur argumento, quam quod talis commixtio impura habeatur à profanis etiam gentibus, quod verum esse præter alia ostendunt Charondæ leges quæ tale matrimonium infamia notant: & illud in oratione Lysiæ συνῴκει ὁ πάντων σχετλιώτατος ἀνθρώπων τῇ μητρὶ καὶ τῇ θυγατρί *maritus erat ille impurissimus hominum matris ac filiæ*: unde non abit Ciceronis illud pro A. Cluentio in causa non dissimili. nam cum socrum genero nupsisse narrasset, subdit: *O mulieris scelus incredibile, & præter hanc unam in omni vita inauditum!* Seleucus rex cum uxorem suam Stratonicen Antiocho filio nuptam daret, verebatur, narrante Plutarcho, ne ipsa offenderetur τῷ μὴ νενομισμένῳ *ut re illicita.* Apud Virgilium est:

Thalamos ausum incestare novercæ.

quæ communis existimatio si à necessario naturæ dictato originem non habuit, omnino sequitur, ut descendat ex veteri traditione, quæ à divino aliquo præcepto manarit. Hebræi veteres, non spernendi hac in parte juris divini interpretes, & qui omnia eorum legit

[Margin notes: Lev. XVIII 24, 25, 27. — Eph. II, 14 — 1. Cor. VII. 25.]

legit summoque judicio digessit, Moses Maimonides, ajunt earum legum quæ capite Levit. XVIII. de matrimoniis sunt proditæ causas esse duas: priorem naturalem quandam verecundiam, quæ non sinat ortus auctores cum sua sobole, aut in se ipsis, aut etiam per personas sanguine, aut nuptiali sanguinis commixtione proxime cohærentes misceri: alteram vero, ne quarundam personarum convictus nimis quotidianus atque inobservatus, stupris & adulteriis occasionem daret, si amores tales nuptiis possent conglutinari. Quas duas causas si cum judicio aptare velimus illis quas dixi divinis in Levitico legibus, facile apparebit in affinibus qui in recto sunt limite (ut de parentibus & liberis nihil jam dicam, quippe quos, ut existimo, etiam sine expressa lege ratio naturalis jungi satis vetat) item in sanguinis gradu transversorum primo, qui ob ortum à stirpe communi secundus dici solet, ob recentem admodum parentum in liberis imaginem, priorem causam valere, ut venientem de eo quod natura si non præcipit, certe honestius dictat; cujus generis multa materiam divinarum, humanarumque legum faciunt. Atque ideo Hebræi in recto limite, gradus etiam non nominatos à lege volunt comprehendi, ob notissimam rationis paritatem. Istorum autem graduum hæc sunt apud ipsos nomina. Mater matris suæ: mater patris matris suæ: mater patris sui: mater patris patris sui: uxor patris patris sui: uxor patris matris suæ: nurus filii sui: nurus filii filii sui: nurus filiæ suæ: filia filiæ filii sui: filia filii filii sui. filia filiæ filiæ suæ: filia filii filiæ suæ: filia filiæ filii uxoris suæ: filia filiæ filiæ uxoris suæ: mater matris patris uxoris suæ: mater patris matris uxoris suæ: id est, ut more loquar Romano, aviæ & proaviæ omnes, pronovercæ, proneptes, proprivignæ, pronurus, prosocrus: quia scilicet & sub agnationis nomine comprehendatur similis cognatio, & sub primo gradu secundus, & sub secundo tertius, ultra quem vix est, ut oriri controversia possit, cum alioqui, si posset, in infinitum eadem futura esset ratio. Has autem leges, & ne fratres sororibus miscerentur, ipsi Adamo censent datas Hebræi simul cum lege de Deo colendo, jure dicendo, non fundendo sanguine, non colendis Diis falsis, non rapienda re aliena: sed ita ut leges conjugales vim suam non exsererent, nisi post multiplicatum jam satis humanum genus, quod ipso initio sine fratrum & sororum nuptiis contingere nequivit. Neque referre putant quod id à Mose suo loco narratum non sit: quia satis habuit hoc in lege ipsa tacite indicasse, cum gentes extraneas eo nomine damnat. Multa enim talia esse in lege quæ non temporis ordine, sed ex occasione dicantur; unde illa inter Hebræos celebris sententia: In lege non esse prius aut posterius: id est, multa referri ὕστερον πρότερον. De connubio fratrum & sororum verba hæc sunt Michaelis Ephesii ad quintum Nicomachiorum: τὸν ἀδελφὸν μίγνυσθαι τῇ ἀδελφῇ ἐξ ἀρχῆς μὲν ἀδιάφορον ἦν· νόμου δὲ τεθέντος μὴ μίγνυσθαι πολὺ τὸ διάφορον. *Fratrem cum sorore concumbere ab initio res media erat: at lege adversus tales concubitus posita, jam multum refert observetur lex necne.* Diodorus Siculus vocat κοινὸν ἔθος τῶν ἀνθρώπων, *communem hominum morem* ne fratres sororibus jungantur, à quo more Ægyptios eximit: Dion Prusæensis barbaros. Seneca scripserat: *Matrimonia Deorum jungimus & ne pie quidem, fratrum scilicet & sororum.* Plato de legibus octavo

Vide Cajet. in Matthæi cap. 19.

Libro 1.

octavo talia conjugia vocat μηδαμῶς ὅσια, καὶ θεομισῆ *minime pia, sed Deo invisa.* Quæ omnia ostendunt veterem famam de lege divina adversus id genus conjugia, unde & vocem nefas de talibus usurpari videmus. Omnes autem fratres & sorores comprehendi lex ipsa indicat, tam agnatos quam cognatos ejus gradus, sive foris, sive domi natos atque educatos comprehendens.

XIV. Quæ manifesta expressio ostendere videtur discrimen quod est inter hos & alios remotioris gradus. Nam ducere amitam agnatam vetitum est. At filiam fratris, qui par est gradus, ducere vetitum non est: imo ejus facti apud Hebræos exstant exem-

Ann. XII pla. *Nova nobis in fratrum filias conjugia: at aliis gentibus solennia, nec lege ulla prohibita,* inquit Tacitus. Athenis id licuisse ostendit Isæus, & Lysiæ vita Plutarchus. Rationem adferunt Hebræi, quia viri juvenes assidue frequentant domos avorum & aviarum, aut etiam in iis habitant simul cum amitis: ad domos vero fratrum minus frequens ipsis est aditus, nec ibi tantundem habent juris. Quæ si recipimus, ut sane rationi sunt consentanea, fatebimur legem de non ducendis affinibus recti gradus, & sororibus, ex quo multiplicari cœptum est humanum genus esse perpetuam: & hominibus communem, ut quæ honestati naturali nitatur, ita ut & irritum fiat, si quid factum sit adversus hanc legem, ob vitium perma-

Can. XIX nens: at cæteras leges non item, ut quæ cautionem magis contineant, quæ cautio etiam aliis modis adhiberi potest. Certe canonibus antiquissimis qui Apostolici dicuntur, qui duas sorores alteram post alteram duxisset, aut ἀδελφιδῆν id est fratris aut sororis filiam, tantum à clero arcetur. Nec difficilis est responsio ad id, quod diximus de peccato imputato Cananæis & finitimis populis. Potest enim locutio universalis restringi ad præcipua ejus capitis, ut de concubitu cum masculis, cum bestiis, cum parentibus, cum sororibus, cum nuptis alienis: in quorum προφυλακὴν & ut Hebræi loquuntur præmunimentum, additæ sint leges cæteræ. Nam de singulis partibus ne intelligatur, argumento esse potest interdictum de non habendis eodem tempore in matrimonio sororibus duabus: quod in commune datum olim humano generi fuisse Iacobi pietas, qui contra fecit, credere nos non finit. Addi potest factum Amrami qui pater Mosis fuit. nam & is ante legis tempora amitam duxit uxorem. sicut materteras apud Græcos Diomedes & Iphidamas: Areten fratris filiam Alcinous.

Basil. ad Ill. & ad Od. H. Recte tamen fecerunt Christiani veteres, qui leges non illas tantum in commune datas, sed alias peculiariter Hebræo populo scriptas sponte sua observarunt: imo & ad gradus quosdam ulteriores protenderunt verecundiæ suæ fines, ut hac quoque in virtute non minus quam in cæteris Hebræos antecederent. Atque id pridem factum magno consensu ex canonibus apparet. Augustinus

De civ. Dei l. XV, c. 16. de patruelium & consobrinorum conjugiis inter Christianos loquens: *Raro*, inquit, *per mores fiebat quod fieri per leges licebat, quia id nec divina prohibuit, & nondum prohibuerat lex humana: veruntamen factum etiam licitum propter vicinitatem horrebatur illiciti.* Hanc morum verecundiam leges regum ac populorum secutæ sunt. sicut

Epist. 66. Theodosii constitutio patruelium & consobrinorum conjugia vetuit, laudante id factum, ut pietatis plenum, Ambrosio. Sed scien-

ſciendum ſimul eſt non quod vetitum eſt fieri lege humana,ſi fiat, irritum quoque eſſe, niſi & hoc lex addiderit aut ſignificaverit. Canon Eliberinus LX: ſi quis poſt obitum uxoris ſuæ ſororem ejus duxerit & ipſa fuerit fidelis, per quinquennium eum à communione abſtinet: eo ipſo oſtendens manere vinculum matrimonii. Et ut jam diximus, in canonibus qui Apoſtolici dicuntur,qui duas ſorores duxerit,aut fratris filiam,tantum clericus fieri prohibetur.

XV. Vt ad alia pergamus,obſervandum hoc eſt,concubinatum quendam verum ac ratum eſſe conjugium, etſi effectibus quibuſdam juris civilis propriis privetur, aut etiam effectus quoſdam naturales impedimento legis civilis amittat. Exempli cauſa,inter ſervum & ancillam jure Romano contubernium eſſe dicitur, non matrimonium. attamen ad ipſam conjugii naturam nihil deeſt in tali conſociatione. quæ propterea in antiquis canonibus γάμος nomine appellatur.Sic inter hominem liberum & ancillam concubinatus dicitur, non matrimonium: quod deinde imitatione quadam ad alias perſonas diſparis qualitatis productum eſt: ut Athenis inter civem & peregrinam,unde Servius ad illud Virgilii,

Suppoſitos de matre nothos furata creavit:

nothos interpretatur materno genere ignobiles & obſcuros. Apud Ariſtophanem Avibus qui dixerat νόθος γὰρ εἶ κ' οὐ γνήσιος, dictum probat ὤν γε ξένης γυναικός: *quippe cum ex peregrina natus ſis.* Et apud Ælianum γνήσιος definitur ὃς ἐξ ἀμφοῖν γέγονεν ἀστοῖν, *qui utroque parente cive natus ſit.* Atqui ſic in ſtatu naturæ inter tales, quales jam diximus, conjugium verum eſſe potuit, ſi femina eſſet ſub cuſtodia maritali, & fidem marito dediſſet; ſic etiam in ſtatu legis Chriſtianæ verum erit inter ſervos & ancillam, aut liberum & ſervam conjugium; multoque magis inter civem & peregrinam,Senatorem & libertam, ſi quæ jure divino Chriſtiano ſunt neceſſaria accedant, ſcilicet indiſſolubilis unius cum una conjunctio, etiamſi effectus quidam legis civilis non ſequantur,aut alioqui ſponte ſecuturi lege impediantur. Atque hunc in ſenſum capienda ſunt verba concilii Toletani primi. *Cæterum is qui non habet uxorem, & pro uxore concubinam habet,à communione non repellatur: tamen ut unius mulieris,aut uxoris,aut concubinæ, ut ei placuerit,ſit conjunctione contentus.* cui adde locum in Clementis conſtitutionibus lib. VIII, c. XXXII. Pertinet huc quod Theodoſius & Valentinianus concubinatum quendam vocant inæquale conjugium, & quod inde adulterii accuſatio naſci dicitur. *L. Si quis naturalem C. de naturalibus. L. Si uxor D. ad l. Iuliam de adulteriis.*

XVI. Imo etiam ſi lex humana conjugia inter certas perſonas contrahi prohibeat, non ideo ſequetur irritum fore matrimonium ſi reipſa contrahatur. Sunt enim diverſa, prohibere, & irritum quid facere.nam prohibitio vim ſuam exſerere poteſt per pœnam vel expreſſam vel arbitrariam: & hoc genus leges imperfectas vocat Vlpianus quæ fieri quid vetant, ſed factum non reſcindunt. *Inſtit. tit. 1.* qualis erat lex Cincia, quæ ſupra certum modum donare vetabat, donatum non reſcindebat. Scimus apud Romanos poſtea Theodoſii lege inductum, ut ſi quid lex prohibuerit tantum, non etiam ſpecialiter dixerit inutile eſſe debere quod contra factum eſt, id ipſum tamen caſſum,inutile ac pro infecto ſit, nimirum ſi in judicium res deveniat.ſed hæc extenſio non fit ex vi ſolius prohibitionis, *L. Non dubium. C. de legibus.*

nis,ſed ex vi novæ legis, quam alii populi ſequi neceſſe non habent. Sæpe enim indecentia eſt major in actu, quam in effectibus: ſæpe etiam incommoda quæ reſciſſionem ſequuntur majora quam ipſa indecentia,aut incommodum actus ipſius.

XVII. Conſociationes præter hanc maxime naturalem ſunt & aliæ,tum privatæ tum publicæ: & hæ quidem aut in populum, aut ex populis. Habent autem omnes hoc commune, quod in iis rebus ob quas conſociatio quæque inſtituta eſt,univerſitas,& ejus pars major nomine univerſitatis obligant ſingulos qui ſunt in ſocietate. *Vict. de poteſtate civili, n. 14.* Omnino enim ea credenda eſt fuiſſe voluntas in ſocietatem coeuntium, ut ratio aliqua eſſet expediendi negotia: eſt autem manifeſte iniquum, ut pars major ſequatur minorem: quare naturaliter, ſecluſis pactis ac legibus quæ formam tractandis negotiis imponunt,pars major jus habet integri. *Lib. v.* Thucydides κύριον εἶναι ὅ,τι ἂν τὸ πλῆθος ψηφίσηται. Appianus: ἔστι δ' ἔν τε χειροτονίαις καὶ δίκαις ἀεὶ τὸ πλέον δικαιότερον: *tam in comitiis quam in judiciis vincit pars major.* Dionyſius Halicarnaſſenſis ſimiliter: ὅ,τι ἂν δόξῃ τοῖς πλείοσι τοῦτο νικᾶν. *quod pluribus viſum id valere.* Et alibi: ὅ, τι δ' ἂν οἱ πλείους ψῆφοι καθαιρῶσι τοῦτο ποιεῖν. *Lib. VII.* Item: ὅ,τι ἂν αἱ πλείους γνῶμαι καθαιρῶσι τοῦτο εἶναι κύριον. Ariſtoteles: *Polit. IV, 8. VI, 2.* κύριον τὸ τοῖς πλείοσι δόξαν. Curtius libro X. *Eo quod major pars decreverit, ſtetur.* Prudentius:

in paucis jam deficiente caterva
Nec perſona ſita eſt patriæ, nec curia conſtat.

Deinde:

Vox cedat numeri parvaque in parte quieſcat.

Apud Xenophontem hoc dicitur ἐκ τῆς νικώσης πράττειν πάντα, *omnia agere ſecundum eam ſententiam quæ vincit.*

XVIII. Quod ſi pares ſint ſententiæ,nihil agetur: quia ad mutationem non ſatis momenti eſt: qua de cauſa ubi pares ſunt ſententiæ, reus abſolutus intelligitur. quod jus Minervæ calculum Græci vocant ex fabula de Oreſte: quæ res apud Æſchylum Furiis,& apud Euripidem Oreſte & Electra tragœdiis tractatur: & poſſeſſor rem tenet: quæ ratio non male obſervata eſt à ſcriptore problematum quæ Ariſtoteli aſſcribuntur,ſectione XXIX. In Senecæ controverſia quadam eſt: *Alter judex damnat,alter abſolvit: inter diſpares ſententias mitior vincat.* Nam ſic & in dialecticis collectionibus illatio eam partem ſequitur, quæ minus onerat.

XIX. Sed hîc quæſtio oriri ſolet de conjungendis aut dividendis ſententiis: qua de re ex mero jure naturali,id eſt,ſi pactio aut lex aliud non præcipiat, diſtinguendum videtur inter ſententias quæ totis rebus differunt, & inter eas quarum altera partem alterius continet, ut hæ conjungendæ ſint in eo quo conveniunt, illæ non item.Sic qui in viginti damnant, & qui in decem, conjungentur in illo decem adverſus ſententiam abſolventem. At qui morte reum puniunt, & qui relegant,non conjungentur, quia diverſa hæc ſunt,& in morte non eſt relegatio. Sed nec abſolventes cum relegantibus conjungentur, quia etſi non interficiendum reum conſentiunt, id tamen non eſt illud ipſum quod dicit ſententia,ſed per conſequentiam inde elicitur: at qui relegat non abſolvit. *Lib. VIII. epiſt. ad Ariſtonem.* Quare recte Plinius, cum tale quid in Senatu eveniſſet, tantam dixit ſententiarum eſſe diverſitatem, ut non poſſent eſſe niſi ſingu-

singulæ; & parvulum referre, an idem displiceret, quibus non idem placuisset. Et Polybius notat à Postumio prætore fraudem *Excerpt. leg.* factam in rogandis sententiis, cum eos qui captivos Græcos damnandos, & qui ad tempus retinendos censebant, contra absolventes conjungeret. Exstat hujus generis quæstio apud Gellium libro IX. & apud Curium Fortunatianum in loco de quantitatum comparatione: & apud Quintilianum patrem controversia CCCLXV. ubi hæc verba sunt. *Iam aperte una plures facis. jam turbam istam, quæ universa noceret dividendo extinguis. Duo exsilium, duo ignominiam pronuntiant. Vis ego illos jungam, qui seipsos dividunt.*

XX. Addendum & hoc; siqui absentia, aut aliter impediti jure suo uti non possunt, eorum jus interim accrescere præsentibus: quod Seneca in Controversia quadam exsequitur: *Puta te servum* *Lib. III.* *esse communem: huic domino servies qui præsens est.*

XXI. Naturalis autem ordo inter socios hic est, prout quisque *D. de Albo* in societatem venit. Sic inter fratres is servatur ordo, ut qui pri- *scribendo.* mus natus est reliquos præcedat, atque ita deinceps, rejectis aliis omnibus qualitatibus. ἴσοι γὰρ, inquit Aristoteles, πλὴν ἐφ' ὅσον τῶν ἡλικίαις διαλλάττουσι, *pares enim sunt fratres, nisi quatenus ætas eos distinguit.* Theodosius & Valens in constitutione de ordine inter Consules servando: *Quis enim in uno eodemque genere dignitatis prior esse debue-* *L. 1. C. de* *rat, nisi qui prior meruit dignitatem?* Atque hic mos antiquitus in *Consul. XII.* Christianorum quoque regum ac populorum societate obtinuit, ut qui primi Christianismum professi sunt, in conciliis ad rem Christianam pertinentibus præcedant cæteros.

XXII. Illud tamen addendum est; quoties societas fundamentum habet in re quam non æqualiter omnes participant, ut si in hereditate aut fundo alius dimidiam partem habeat, alius tertiam, alius quartam, tunc non tantum ordinem sumendum ex modo participationis, sed & sententias ad eum modum, id est, mensoria, ut loquuntur, proportione æstimandas. quod sicut naturali *L. Majorem partem. D.* æquitati convenit, ita Romanis quoque legibus probatum est. *de pactis. L.* * Ita narrat Strabo cum Libyca & tres vicinæ urbes in unum *Si plures. D.* quasi corpus coiissent, convenisse, ut aliarum singula essent suffra- *Depositi. L.* gia, Libycæ bina, eo quod in commune hæc multo plus cæteris *Cum bona, D. de rebus* conferret. † Idem in Lycia viginti & tres ait fuisse urbes quarum *auct. jud.* aliæ terna, aliæ bina, aliæ singula ferrent suffragia, & ad eundem *possid.* modum onera tolerarent. Sed recte notat * Aristoteles id ita de- **Lib. XIII.* mum æquum fore εἰ κτημάτων χάριν ἐκοινώνησαν, *si possessionum causa inita* *† Lib. XIV.* *est societas.*

XXIII. Consociatio qua multi patres familiarum in unum ** Pol. III, IX.* populum ac civitatem coeunt, maximum dat jus corpori in partes: quia hæc perfectissima est societas: neque ulla est actio hominis externa, quæ non ad hanc societatem, aut per se spectet, aut ex circumstantiis spectare possit. Et hoc est quod ab Aristotele est proditum: τοὺς νόμους ἀγορεύειν περὶ ἁπάντων, *leges de omnis generis rebus* *Moral. V, 3.* *præcipere.*

XXIV. Solet hîc illud quæri, an civibus de civitate abscedere liceat venia non impetrata. Scimus populos esse ubi id non liceat, ut apud Moschos: nec negamus talibus pactis iniri posse societa- *L. Filii. D.* tem civilem, & mores vim pacti accipere. Romanis legibus, sal- *ad Municipalem.*

tem

tem posterioribus, domicilium quidem transferre licebat: sed non eo minus qui transtulerat municipii sui muneribus obligabatur. Verum in quos id constitutum erat, ii manebant intra fines imperii Romani: atque ea ipsa constitutio specialem spectabat utilitatem tributariæ præstationis. At nos quid naturaliter, si nihil aliud convenerit, obtinere debeat quærimus: nec de parte aliqua, sed de tota civitate, sive unius summi imperii complexu. Et sane gregatim discedi non posse, satis expeditum est ex necessitate finis, quæ jus facit in moralibus. nam id si liceat, jam civilis societas subsistere non possit. De singulorum discessione alia res videtur, sicut aliud est ex flumine aquam haurire, aliud rivum diducere. *De sua cuique civitate statuendi facultas libera est*, ait Tryphoninus. Cicero pro Balbo laudat jus illud, *ne quis in civitate maneat invitus*, & *fundamentum* vocat *libertatis*, *sui quemque juris & retinendi & dimittendi esse dominum*. Tamen hîc quoque servanda est regula naturalis æquitatis, quam Romani in privatis societatibus dirimendis secuti sunt, ut id non liceat si societatis intersit. Semper enim, ut recte inquit Proculus, non id quod privatim interest unius ex sociis servari solet, sed quod societati expedit. Intererit autem societatis civilis non abire civem si magnum contractum sit æs alienum, nisi paratus sit civis in præsens partem suam exsolvere: item si fiducia multitudinis bellum sit susceptum, præsertim si obsidio immineat, nisi paratus sit civis ille alium æque idoneum substituere, qui rempublicam defendat. Extra hos casus credibile est ad liberam civium discessionem consentire populos, quia non minus ex ea libertate commodi sentire aliunde possunt.

L. in bello. D. de capt. & postl.

L. actione. §. Labeo. D. Pro socio.

XXV. Sic in exsules nullum jus civitati. Heraclidæ Argis ejecti ab Eurystheo, per tutorem suum Iolaum, sic loquuntur apud Euripidem:

Quo jure jam nos ad Mycenæos trahat,
Eadem agentes urbe quos urbe expulit?
Nunc ergo cives non sumus.

Alcibiadis filius in Isocratea oratione agens de temporibus ejecti patris, ὅτ' οὐδὲν αὐτῷ τῆς πόλεως προσῆκεν, *cum nihil ad illum civitas nostra pertineret*. Iam vero plurium populorum, sive per se, sive per capita sua consociatio fedus est, de cujus natura & effectu locus agendi erit ubi ad obligationem ex pacto erit deventum.

XXVI. Subjectio ex consensu, aut privata est, aut publica. Subjectio privata ex consensu esse potest multiplex, sicut multiplicia sunt regiminum genera. Nobilissima species est arrogatio, qua quis se ita dat in familiam alterius, ut ei subsit ad eum modum, quo filius qui maturæ est ætatis subest patri. Pater autem filium suum eo modo dare alteri non potest, ut jus paternum plene in eum transeat, & ipse paterno officio exsolvatur. id enim natura non finit: sed potest filium alteri commendare, & alendum dare quasi substituendo.

XXVII. Subjectionis species ignobilissima est, qua quis se dat in servitutem perfectam, ut illi apud Germanos qui novissimo aleæ jactu de libertate contendebant: *Victus voluntariam servitutem adit*, ait Tacitus. Etiam apud Græcos ut narrat Dion Prusæensis oratione XV. μύριοι δήπου ἀποδίδονται ἑαυτοὺς ἐλεύθεροι ὄντες, ὥστε δουλεύειν κατὰ

De moribus Germ.

συγγρα-

συγγραφήν. *innumeri cum liberi sint se in servitutem dant, ut ex contractus formula serviant.* Est autem servitus perfecta quæ perpetuas operas debet, pro alimentis & aliis quæ vitæ necessitas exigit: quæ res si ita accipiatur in terminis naturalibus, nihil habet in se nimię acerbitatis. nam perpetua ista obligatio compensatur perpetua illa alimentorum certitudine, quam sæpe non habent qui diurnas operas locant, unde accidit sæpe quod dixit Eubulus:

ἐθέλει δ' ἄνευ μισθοῦ παρ' αὐτοῖς καταμένειν
ἐπὶ σιτίοις.
Manere apud illos voluit, mercedis carens,
Victu contentus.

Idem Comicus alibi:

πολλοὶ φυγόντες δεσπότας, ἐλεύθεροι
ὄντες, πάλιν ζητοῦσι τὴν αὐτὴν φάτνην.
Qui se fugitivi gesserunt pro liberis,
Multi recurrunt pristina ad præsepia.

Sic in historiis notabat Posidonius Stoicus, multos olim fuisse, qui suæ imbecillitatis conscii, sponte se aliis in servitutem darent: ὅπως παρ' ἐκείνων τυγχάνοντες τῆς εἰς ἀναγκαῖα ἐπιμελείας, αὐτοὶ πάλιν ἀποδιδῶσιν ἐκείνοις δι' αὐτῶν ἅπερ ἂν ὦσιν ὑπηρετεῖν δυνατοί: *Vt domini quidem ipsis providerent de necessariis, ipsi vero operam vicissim quam possent præstarent.* Exemplum addunt alii in Mariandynis qui eandem ob causam servos se fecerint Heracleotarum.

XXVIII. Ius autem vitæ ac necis (de plena & interna justitia loquor) domini in servos non habent: nec quisquam homo hominem jure potest interficere, nisi is capital commiserit. Sed quorundam populorum legibus, dominus quacunque de causa servum interfecerit, impune fert, ut ubique reges qui liberrimam habent potestatem. Hac comparatione ante nos usus est Seneca: *Si servo quominus in nomen meriti perveniat, necessitas obest & patiendi ultima timor, idem istud obstabit, & ei qui regem habet, & ei qui ducem, quoniam quanquam sub dispari titulo paria in illos licent.* Cum tamen haud dubie servus à domino injuriam possit accipere, ut recte affirmat idem Seneca. sed agendi impunitas improprie jus dicitur. Quale jus & Solon parentibus in liberos concesserat, & veteres Romanorum leges. Sopater: ἐξῆν πατρὶ ἤδη τοὺς παῖδας ἀνελεῖν. ἔξεστιν ἐὰν ἁμάρτῃ τι, καὶ ἔτι ὁ νόμος τοῦτο εἰδὼς ὡς εἰλικρινὴς γένοιτ' ἂν δικαστὴς ὁ πατὴρ τοῦτο προσέταξεν: *Licuit ipsi cum pater esset filios interficere: nempe si quid peccatum esset. nam lex id ipsi permisit, ideo quia credidit integrum judicem fore.* Idem jus obtinere παρὰ πολλοῖς καὶ σφόδρα εὐνομουμένοις *apud multos populos legum gloria florentes,* ait Dion oratione XV.

Lib. III. de Benef. c. 18.

Lib. III. de Benef. c. 22.

Sextus Empiricus Pyrrhonic. III.

XXIX. De his qui ex servis nascuntur difficilior inspectio est. Romano jure & jure gentium circa captivos, ut dicemus alibi, ut in bestiis, ita in servilis conditionis hominibus partus matrem sequitur. quod tamen juri naturali non satis congruit, ubi pater aliqua ratione sufficiente cognosci potest. nam cum in mutis animantibus patres non minus quam matres fœtuum curam gerant, hoc ipso ostenditur fœtum utriusque esse communem. Sic ergo si lex civilis hac de re tacuisset, partus non minus patrem sequeretur quam matrem. Ponamus ergo, quo minor sit difficultas, utrumque parentem servitutem servire; & videamus an naturaliter partus

servilis futurus sit conditionis. Certe si alia nulla fuerit ratio educandi partum, potuerunt parentes prolem sibi nascituram in servitutem secum addicere; quippe cum tali ex causa etiam in libertate natos vendere parentibus liceat. Sed cum hoc jus naturaliter ortum ducat ex ipsa necessitate, extra eam non est jus parentibus prolem suam cuiquam addicere. quare jus dominorum in prolem servilem hoc casu nascetur, ex ipsa alimentorum & eorum quæ vitæ necessaria sunt præbitione: ac proinde cum diu alendi fuerint è servis nati, antequam opera eorum domino utilis esse possit, & sequentes operæ sui temporis alimentis respondeant; effugere ita natis servitutem non licebit, nisi pro alimentis quantum satis est reddant. Certe si immanis sit domini sævitia, servos illos etiam qui ipsi se in servitutem dederunt, fuga consulere sibi posse probabilis sententia est. Nam quod Apostoli & antiqui canones servis edicunt ne se dominis subtrahant, generale est, & eorum errori oppositum qui omnem subjectionem, tam privatam quam publicam rejiciebant, ut pugnantem cum Christiana libertate.

Less. lib v, c. 5, dub. 5. *1 Cor. VII, 21.* *Gal. VI, 5.* *Coloss. III, 22.* *Tit. II, 9.* *1 Petr. II, 16.* *c. si quis servum, 17, q. 4.*

XXX. Præter perfectam servitutem de qua jam egimus, sunt & imperfectæ, ut quæ aut in diem sint, aut sub conditione, aut ad res certas. Talis est libertorum, statuliberorum, nexorum, addictorum, ascriptorum glebæ, septem annorum servitus apud Hebræos, & altera ad Iubilæum usque: Penestarum apud Thessalos; eorum quos manus mortuas vocant, ac postremo mercenariorum: quæ discrimina aut à legibus aut à pactionibus pendent. Imperfecta servitus naturaliter etiam esse videtur, ejus qui altero parente liberæ, altero servilis conditionis sit natus, ob eam quam supra diximus causam.

XXXI. Publica subjectio est qua se populus homini alicui, aut pluribus hominibus, aut etiam populo alteri in ditionem dat. Formulam talis subjectionis in exemplo Capuæ supra adduximus. Similis est illa populi Collatini. *Deditisne vos populum Collatinum, urbem, agros, aquam, terminos, delubra, utensilia, divina humanaque omnia in meam populique Romani ditionem? Dedimus. Et ego recipio.* Quo alludens Plautus Amphitruone ait:

Deduntque se, divina humanaque omnia, urbem, & liberos
In ditionem atque in arbitratum cuncti Thebano poplo.

Persæ hoc vocabant aquam & rerram dedere. Sed hæc perfecta subjectio est: sunt & aliæ minus perfectæ, aut habendi modo, aut quoad imperandi plenitudinem, quarum gradus peti possunt ex his quæ supra à nobis dissertata sunt.

Lib. 1, c. 3.

XXXII. Ex delicto subjectio etiam non accedente consensu nascitur, quoties qui meruit libertatem amittere, ab eo cui pœnæ exigendæ jus est, in potestatem vi redigitur. Cui autem jus sit pœnæ exigendæ videbimus infra. Possunt autem hunc in modum subjici non singuli tantum privata subjectione: ut Romæ qui ad dilectum non respondebant, & incensi: postea & fœminæ, quæ se servo alieno junxissent: sed & populi publica ex publico delicto. Hoc interest quod populi servitus per se perpetua est, quia successio partium non impedit quo minus unus sit populus. At singulorum servitus pœnalis personas non egreditur; quia noxa caput sequitur. Vtraque autem servitus tam privata quam publica pœnalis

Cic. pro Cæcina.

nalis esse potest, aut perfecta aut imperfecta pro modo meriti & inflictæ pœnæ. De servitute vero tam privata quam publica, quæ ex jure gentium oritur voluntario, infra dicendi erit locus ubi ad effectus belli erit ventum.

CAPUT VI.

De acquisitione derivativa facto hominis, ubi de alienatione imperii, & rerum imperii.

I. *Vt alienatio fiat quid requiratur in dante.*
II. *Quid in accipiente.*
III. *Imperia alienari posse interdum à rege, interdum à populo.*
IV. *Imperium in partem populi alienari parte invita à populo non posse:*
V. *Nec ipsam partem in se imperiū posse alienare, nisi in summa necessitate:*
VI. *Causa diversitatis.*
VII. *Imperium in locum posse alienari.*
VIII. *Rejicitur sententia, statuens ob utilitatem aut necessitatem, recte à rege imperii partes alienari.*
IX. *Infeudationem & oppignerationem sub alienatione contineri.*
X. *Etiam ad alienandas jurisdictiones minores requiri populi consensum, aut specialem, aut per consuetudinem.*
XI. *Patrimonium populi à regibus alienari non posse.*
XII. *Distinguendas res quæ in fructu sunt patrimonii à rebus patrimonii.*
XIII. *Partes patrimonii oppignorari à regibus quatenus possint, & cur?*
XIV. *Testamentum alienationis esse speciem & juris naturalis.*

ACQVISITIONE derivativa nostrum fit aliquid facto hominis, aut legis. Homines rerum domini, ut dominium, aut totum, aut ex parte transferre possint, juris est naturalis post introductum dominium: inest enim hoc in ipsa dominii, pleni scilicet, natura. Itaque Aristoteles ὅρος τοῦ οἰκεῖον εἶναι, ὅταν ἐφ' αὐτῷ ᾖ ἀπαλλοτριῶσαι. *proprietatis definitio est, ubi penes nos est jus alienandi.* Duo tantum notanda sunt, alterum in dante, alterum in eo cui datur. In dante, non sufficere actum internum voluntatis, sed simul requiri, aut verba, aut alia signa externa: quia actus internus, ut alibi diximus, non est congruens naturæ societatis humanæ. Vt verò traditio etiam requiratur, ex lege est civili. quæ quia à multis gentibus recepta est, jus gentium improprie dicitur. Sic alicubi usurpatum videmus, ut professio apud populum, aut magistratum, & relatio in acta requiratur; quæ omnia ex jure esse civili certissimum est. Actus autem voluntatis quæ signo exprimitur, intelligi debet voluntatis rationalis.

1 Reth. v.

Soto lib. IV, q. 5, art. 1.

Less. lib. II, c. 3, dub. 3.

II. Vicissim in eo cui res datur, seposita lege civili, requiritur naturaliter voluntas accipiendi, cum suo signo. quæ voluntas ordinarie sequitur dationem, sed potest & præcedere, puta si quis quid dari, aut concedi sibi petierat. censetur enim durare voluntas nisi mutatio appareat. Cætera quæ tum ad juris concessionem, tum ad acceptionem requiruntur, & quomodo fieri utrumque possit, infra in capite de promissis tractabimus. nam in hoc alienandi & promittendi par est ratio, jure quidem naturali.

III. Sicut autem res aliæ, ita & imperia alienari possunt ab eo cujus in dominio vere sunt; id est, ut supra ostendimus, à rege, si impe-

imperium in patrimonio habeat: alioquin à populo, ſed accedente regis conſenſu; quia is quoque jus aliquod habet, quale uſufructuarius, quod invito auferri non debet. Et hæc quidem procedunt de toto imperio ſummo.

I V. In partis alienatione aliud inſuper requiritur, ut etiam pars de qua alienanda agitur conſentiat. Nam qui in civitatem coeunt, ſocietatem quandam contrahunt perpetuam & immortalem, ratione partium quæ integrantes dicuntur: unde ſequitur has partes non ita eſſe ſub ſuo corpore, ut ſunt partes corporis naturalis, quæ ſine corporis vita vivere non poſſunt, & ideo in uſum corporis recte abſcinduntur. Hoc enim corpus de quo agimus alterius eſt generis, voluntate contractum ſcilicet; ac propterea jus ejus in partes ex primæva voluntate metiendum eſt, quæ minime credi debet talis fuiſſe, ut jus eſſet corpori partes & abſcindere à ſe, & alii in ditionem dare.

V. Sic viciſſim parti jus non eſt à corpore recedere, niſi evidenter ſe aliter ſervare non poſſit: nam, ut ſupra diximus, in omnibus iis quæ humani ſunt inſtituti, excepta videtur neceſſitas ſumma, quæ rem reducit ad merum jus naturæ. Auguſtinus de Civit.
c.2. Dei, lib. XVIII. *In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ iſta perſonuit, ut ſubjugari victoribus mallent, quam bellica omnifaria vaſtatione*
Herod. Polym. *deleri.* Itaque in juramento Græcorum quo Græci qui ſe Perſis ſubjeciſſent devovebantur, additum fuit, μὴ ἀναγκασθέντες *niſi plane coacti.*

V I. Atque hinc ſatis intelligi poteſt, cur hac in re majus ſit jus partis ad ſe tuendam quam corporis in partem: quia pars utitur jure quod ante ſocietatem initam habuit, corpus non item. Nec dicat mihi aliquis, imperium eſſe in corpore tanquam in ſubjecto, ac proinde alienari ab eo poſſe ut dominium. Eſt enim in corpore, ut ſubjecto adæquato, non diviſibiliter in plura corpora, ſicut anima eſt in corporibus perfectis. Neceſſitas autem quæ ad jus naturæ rem reducit, hîc locum habere non poteſt; quia in eo jure naturæ uſus quidem comprehendebatur, ut eſus, detentio, quæ ſunt naturalia, at non alienandi jus, quod facto humano introductum eſt, atque ideo inde menſuram accipit.

V I I. At imperium in locum, id eſt pars territorii, puta non habitata aut deſerta, quo minus à populo libero alienari poſſit, aut etiam à rege, accedente populi conſenſu, quid obſtet non video. nam populi pars quia liberam habet voluntatem, jus quoque habet contradicendi: at territorium, & totum, & ejus partes ſunt communia populi pro indiviſo, ac proinde ſub arbitrio populi. At imperium in populi partem, ſi alienare populo non licet, ut jam diximus, multo minus regi imperium etſi plenum habenti, attamen non plene, ut ſupra diſtinximus.

V I I I. Quare ſubſcribere non poſſumus Iuriſconſultis, qui ad regulam de non alienandis imperii partibus, adjiciunt exceptiones duas, de publica utilitate, & de neceſſitate: niſi hoc ſenſu, ut ubi eadem eſt utilitas communis, & corporis, & partis, facile ex ſilentio etiam non longi temporis, conſenſus & populi & partis interveniſſe videatur, facilius vero ſi etiam neceſſitas appareat. At ubi manifeſta eſt in contrarium voluntas, aut corporis, aut partis, nihil

Belluga in pr. ſpec. in rub. 8, p. 3, & 4. Roch. de Curte. de Conſuet. q. 5 col. 6, tom. 1 & alii allegati à Vaſq. lib. 1, cap. 9.

hil actum debet intelligi, nisi,ut diximus, ubi pars à corpore coacta est abscedere.

IX. Sub alienatione merito comprehenditur & infeudatio,sub onere commissi ex felonia aut deficiente familia. Nam & hæc est conditionalis alienatio. Quare videmus à pluribus populis irritas habitas ut alienationes, ita infeudationes regnorum quas populis inconsultis reges fecerant. Populum autem consensisse intelligimus,sive totus coiit;quod olim apud Germanos & Gallos fieri solebat;sive per legatos partium integrantium mandatu sufficiente instructos. Nam facimus & quod per alium facimus. Sed nec pignori dari pars imperii poterit, nisi consensu simili: non ea tantum ex causa, quod ex pignoris datione sequi alienatio solcat, sed quod & rex teneatur populo ad exercendum per se summum imperium,& populus partibus suis, ad conservandum hoc exercitium in sua integritate, cujus rei gratia in societatem civilem coitum est.

Smith. de rep. Ang. c, 9 Buch. in Raliolo. Froff. l. 1. c. 214. & 246. Monstrel, in hist. cap. 22, 5. Guic. l. xvi.

X. Minores vero functiones civiles quo minus populus etiam jure hereditario possit concedere nihil obstat,cum ea corporis summique imperii integritatem nihil imminuant. Inconsulto vero populo rex id non potest, si maneamus intra terminos naturales: quia juris temporarii, quale est regum electorum, aut lege succedentium ad imperium, effectus nisi pariter temporarii esse non possunt. Potuit tamen populi,ut expressus consensus, ita tacitus consuetudine introductus, qualem nunc passim vigere cernimus, id jus regibus tribuere. Eo jure usos olim reges Medos & Persas, oppida aut regiones totas perpetuo jure tenendas donasse, passim in historiis legimus.

Gravet. cons. 894. nu. 2. Zoannet. de Rom. Imp. n. 162.

XI. Patrimonium quoque populi,cujus fructus destinati sunt ad sustentanda reipublicæ,aut regiæ dignitatis onera,à regibus alienari,nec in totum,nec in partem potest. Nam & in hoc jus majus fructuario non habent. Nec admitto exceptionem,si res modicum valeat,quia quod meum non est, ejus nec exiguam partem alienare mihi jus est: sed in rebus modicis,quam in magnis, consensus populi ex scientia,& ex silentio facilius præsumitur. Quo sensu & ad res patrimonii publici aptari possunt, quæ de necessitate & utilitate publica,in alienandis imperii partibus,supra diximus,tantoque magis quia momenti minoris res hîc vertitur. Est enim patrimonium imperii causa constitutum.

Alberic. in c intellectus de jurejur. Bart. in l. prohibens. §. Planc. D. quod vi. Corset. in tract. de excel. regũ, q. 4. Loazes all. à Vasq. c. 5. Natta cons. 357. Bonif. Rug. cons. 49. n. 43.

XII. Sed in eo falluntur multi,quod res quæ in fructu sunt patrimonii,cum rebus patrimonii confundant. Sic jus alluvionum in patrimonio esse solent,ipsæ res quas fecit alluvio in fructu: jus vectigalia exigendi in patrimonio, pecunia ex vectigalibus procedens in fructu: jus confiscandi in patrimonio, fundi confiscati in fructu.

XIII. Partes autem patrimonii pignori opponi ex causa possunt à regibus qui plenum habent imperium, id est, qui jus habent ex causa tributa nova indicendi. Nam sicut populus tributa ex causa indicta solvere tenetur,ita &rem ex causa pignori oppositam luere.Luitio enim ista tributi quædam est species. Est autem populi patrimonium regi pro debitis populi pignoris jure obligatum. Potest autem pignori dari etiam res mihi pignorata. Quæ autem

L. Grege. §. cum pignori. D. de pigno.

dicta sunt à nobis hactenus, ita locum habent nisi lex imperio addita, aut regis, aut populi potestatem magis, aut auxerit, aut contraxerit.

Arist. II. Pol. VII. XIV. Illud quoque sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendi. Quanquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit à jure civili, ipsa tamen ejus substantia cognata est dominio, & eo dato juris naturalis. Possum enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione; nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione & plenissimo fruendi jure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento interim jure possidendi ac fruendi, est testamentum. Vidit hoc recte Plutarchus qui cum à Solone dixisset permissam civibus testamenti factionem, addit: τὰ χρήματα, κτήματα τῶν ἐχόντων ἐποίησεν. *effecit, ut res cuique sua propria & in pleno dominio essent.* Quintilianus pater in declamatione: *Potest grave videri etiam ipsum patrimonium, si non integram legem habet, & cum omne jus nobis in id permittatur viventibus, auferatur morientibus.* Hoc jure Abrahamus, si sine liberis decessisset, res suas Eliezero relicturus fuerat, ut indicat locus Gen. xv, 2. Quod vero alicubi externis testamentum facere non conceditur, id non est ex jure gentium, sed ex jure proprio illius civitatis, & ni fallor, ab illa veniens ætate qua externi quasi pro hostibus habebantur: itaque apud moratiores populos merito exolevit.

CAPUT VII.

De acquisitione derivativa quæ fit per legem, ubi de successionibus ab intestato.

XXIV. Suc-

XXIV. *Successio quæ semper respicitur proximitas ad primum regem.*
XXV. *An exheredari possit filius ne in regnum succedat.*
XXVI. *An abdicare quis regnum possit pro se & pro liberis.*
XXVII. *Iudicium proprie dictum de successione, nec regis esse, nec populi.*
XXVIII. *Filium qui ante patris regnum natus est post nato præferendum:*
XXIX. *Nisi alia lege delatum regnum appareat.*
XXX. *An nepos ex filio priore filio posteriori præferatur, per distinctionem explicatur.*
XXXI. *Item an minor frater superstes regis majoris fratris filio præferendus sit.*
XXXII. *An fratris filius regis patruo præferatur.*
XXXIII. *An nepos ex filio præferatur filiæ regis.*
XXXIV. *An minor nepos ex filio nepoti majori ex filia.*
XXXV. *An neptis ex majore filio præferatur filio minori.*
XXXVI. *An filius sororis præferendus filiæ fratris.*
XXXVII. *An filia fratris majoris fratri minori.*

LEge quæ fit acquisitio derivativa, sive alienatio, fit aut lege naturæ, aut lege gentium voluntaria, aut lege civili. De lege civili non agimus, id enim infinitum foret, & præcipuæ de bellis controversiæ ex lege civili non definiuntur. Tantum notandum est leges quasdam civiles esse plane injustas, ut quæ bona naufragorum fisco addicunt. Nulla enim causa præcedente probabili dominium alicui suum auferre mera injuria est. Bene Euripides Helena.

Auth. naufragia. C. de furtis.

ναυαγὸς ἥκω ξένος, ἀσύλητον γένος.
Sum naufragus, spoliare quod genus est nefas.

Quod enim jus habet fiscus (verba sunt Constantini) *in aliena calamitate ut in re tam luctuosa compendium sectetur?* Dion Prusæensis oratione VII. de naufragio locutus: μὴ γὰρ εἴη ποτέ, ὦ Ζεῦ, λαβεῖν μηδὲ κερδᾶναι κέρδος τοιοῦτον ἀπὸ ἀνθρώπων δυστυχίας *Absit, ô Iupiter, ut lucrum capiemus tale ex hominum infortunio.*

L. 1. C. de naufr. l. XII

II. Lege naturæ, quæ ex ipsa dominii natura ac vi sequitur, dupliciter fit alienatio, expletione juris & successione. Expletione juris fit alienatio, quoties id quod meum nondum est, sed mihi dari debet, aut loco rei meæ, aut mihi debitæ, cum eam ipsam consequi non possum, aliud tantumdem valens accipio ab eo qui rem meam detinet, vel mihi debet. Nam justitia expletrix quoties ad idem non potest pertingere, fertur ad tantundem, quod est morali æstimatione idem. Dominium autem hoc modo transferri probatur à fine, quæ in moralibus optima est probatio. Neque enim juris mei explementum consequi potero, nisi dominus fiam. Frustra enim erit rei detentio, si ea uti pro arbitrio non possum. Antiquum hujus rei exemplum est in historia * Diodori, ubi Hesioneus pro his quæ filiæ suę ab Ixione promissa nō præstabantur, equos ipsius accipit. Legibus quidem civilibus scimus vetitum esse sibi jus dicere; adeo quidem ut vis dicatur, siquis quod sibi debitum est, manu reposcat, & multis in locis jus crediti amittat qui id fecerit. Imo etiamsi lex civilis hoc non directe prohiberet, ex ipsa tamen judiciorum institutione sequeretur hoc esse illicitum. † Locum ergo habebit quod diximus ubi judicia continue cessant; quod quomodo contingat explicavimus supra: ubi vero momentanea est cessatio, licita quidem erit acceptio rei, puta si alioqui

Syl. in verbo Bellum, p. 2. q. 13. L. Si ex stipulatione D. de acq. poss. l. 2. hac actione. De vi bon. raptor. l. extat. D. quod metus. l. creditor. l. fin. D. ad l. Iul. de vi priv. Thom. 2. 2. 66. art. 50.
** Lib. IV.*
† L. Generali. C. de Decur. l. siquis curialis, C. de ep. & cler. DD. in l. Quintus Mutius, alias l. quamvis alienum. in fin. D. ad l. Aquil.

alioqui nunquam tuum recuperare possis, aufugiente forte debitore. Sed dominium à judicis addictione erit exspectandum, quod fieri solet in repressaliis,* de quibus infra erit agendi locus. Quod si jus quidem certum sit, sed simul moraliter certum, per judicem juris explementum obtineri non posset, puta quia deficiat probatio; in hac etiam circumstantia, cessare legem de judiciis, & ad jus rediri pristinum verior sententia est.

*Bart. in tr. repress. q. 59.

III. †Successio ab intestato quæ dicitur, posito dominio, remota omni lege civili, ex conjectura voluntatis naturalem habet originem. Nam quia dominii ea vis erat, ut domini voluntate transferri in alium posset, etiam mortis causa ac retenta possessione, ut supra diximus, si quis voluntatis suæ nullam edidisset testationem, cum tamen credibile non esset ejus eum mentis fuisse, ut post mortem suam bona occupanti cederent, sequebatur ut ejus esse bona intelligerentur, cujus ea esse voluisse defunctum maxime erat probabile. *Defunctorum voluntatem intellexisse*, inquit Plinius junior, *pro jure est.* Creditur autem in dubio id quisque voluisse quod æquissimum atque honestissimum est. In hoc autem genere prima est causa ejus quod debetur, proxima ejus quod etsi non debetur, officio congruit.

†Soto de Iust. q. 3. art. 2. Cajet. d. q. 66.

Lib. IV. ep. 10. & l. II. ep. 16. & l. V. ep. 7.

IV. Disputant Iurisconsulti an alimenta à parentibus liberis debeantur. Nam quidam sentiunt esse quidem naturali rationi satis consentaneum, ut à parentibus alantur liberi, debitum tamen non esse. Nos omnino distinguendum arbitramur in voce debiti, quod stricte interdum sumitur pro ea obligatione, quam inducit jus expletorium; interdum laxius, ut significet id quod nisi inhoneste omitti non potest, etiamsi honestas illa non ex justitia expletrice, sed ex alio fonte proficiscatur. Est autem id quo agimus (nisi lex aliqua humana accedat) debitum illo sensu laxiore. Ita accipio, quod dixit Valerius: *Parentes nos alendo*, inquiens, *nepotum nutriendorum debito alligarunt.* Et Plutarchus in libello elegantissimo de prolis amore: οἱ παῖδες ὡς ὀφείλημα τὸν κλῆρον ἐκδεχόμενοι: *liberi hereditatem ut sibi debitam exspectant.* Qui dat formam dat quæ ad formam sunt necessaria, dictum est Aristotelis: quare qui causa est ut homo existat, is quantum in se est, & quantum necesse est, prospicere ei debet, de his quæ ad vitam humanam, id est naturalem ac socialem, nam ad eam natus est homo, sunt necessaria. Ea de causa, instinctu scilicet naturali, cætera quoque animantia proli suæ quantum necesse est alimenta suppeditant. Vnde Apollonius Tyanæus quod ab Euripide erat dictum:

Franc. Pisci. de stat. exc. fem. n. 133. Mench. in auth. novissima. C. de inoff. test. n. 296. Tell. Fernandes in l. 10. Tauri n. 9. 4.

ἅπασι δ᾽ ἀνθρώποισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Cunctis hominibus liberi vita altera.

ita emendabat:

ἅπασι δὲ ζώοισιν ἡ ψυχὴ τέκνα.
Animantibus quasi vita sunt partus sui:

plurimis sane allatis argumentis quibus insitum hunc affectum probat, quæ videre est apud Philostratum libro VII, capite septimo & octavo: cum quo loco optime consentit is qui est apud Oppianum de venatu tertio, & de piscatu primo. Et in Dictye tragœdia idem ille Euripides hanc unam omnium legem esse ait, quæ & hominibus inter se, & cum cæteris animantibus communis sit: Hinc

Hinc Iuriſconſulti veteres liberorum educationem ad jus naturale referunt, id eſt, ad illud quod cum inſtinctus naturæ aliis quoque animantibus commendat, nobis ipſa præſcribit ratio. *Naturalis ſtimulus*, ut Iuſtinianus loquitur, id eſt, ςοργὴ *parentes ad liberorum educationem hortatur.* Idem alibi: *Filium vel filiam alere patri neceſſe eſt propter ipſam naturam.* Diodorus Siculus: ἀγαθὴ γὰρ ἡ φύσις διδάσκαλος ἅπασι τοῖς ζώοις ἐστὶ πρὸς διατήρησιν οὐ μόνον ἑαυτῶν, ἀλλὰ καὶ τῶν γεννωμένων, διὰ τῆς συγγενοῦς φιλοζωΐας τὰς διαδοχὰς εἰς ἀΐδιον ἄγουσα διαμονῆς κύκλον. *Optima quippe magiſtra natura eſt cunctis animantibus non tantum ad ſui, ſed & ad prolis ſuæ conſervationem, ut cognata hac caritate continua ſucceſſio ad æternitatis circulum perveniat.* Apud Quintilianum filius, *partem jure gentium peto.* Salluſtius teſtamentum quo filius excluditur impium dixit. Et quia naturale eſt hoc debitum, ideo etiam vulgo quæſitos alere mater debet. Et quanquam ex damnato legibus concubitu natis nihil relinqui leges Romanæ volebant, ſicut & naturalibus nequit relinquere neceſſe eſſet caverat lex Solonis, canones Chriſtianæ pietatis hunc rigorem correxerunt, qui docent qualibuſcumque liberis id recte relinqui, imo ſi opus ſit relinquendum etiam, quod ad alimenta neceſſarium eſt. Nec aliter capiendum quod dici ſolet, legitimam humanis legibus tolli non poſſe, quatenus ſcilicet in legitima inſunt alimenta neceſſaria. Nam quod ſupra eſt, tolli poteſt non repugnante natura. Alii autem debent non tantum liberi primi gradus, ſed & ſecundi, ſi ita res ferat, & ulterioris: quod oſtendit Iuſtinianus, cum non filios tantum, ſed & qui deinceps ſunt, alendos propter ipſam naturam pronuntiat: quod ad eos etiam producitur, qui per mulieres ex nobis veniunt, ſi aliunde ali non poſſunt.

Inſt. de jure nat. in pr. l. Ius naturale. D. de juſt. & jure L. un. §. taceat. verſ. ſi leat, C. de rei ux. act. l. ult. C. de bon. quæ lib. §. ipſum.

L. Si quis. §. Ergo. D. de agn. liberis

c. Cum haberet. de eo qui dux. quã poll. aal.

§. Ipſũ l. ult. C. de bon. quæ lib. l. ſi quis. §. Sed utrum. & §. Item Divus Pius. l. non quemadmodum. D. de ag. lib.

V. Debentur quidem & parentibus alimenta: quod non legibus tantum proditum eſt, ſed & vulgari proverbio ἀντιπελαργεῖν. adeo quidem ut laudetur Solon, quod qui id non facerent eos notarit infamia. Sed non hoc æque eſt ordinarium atque illud quod de liberis diximus; nam liberi cum naſcuntur nihil ſecum afferunt unde vivant: adde quod vivendum diutius habent quam parentes: atque ideo ſicut honor & obſequium parentibus debetur, non liberis, ita educatio liberis magis quam parentibus: quo ſenſu accipio illud Luciani: καί τοι γε ἡ φύσις τοῖς πατράσι τοὺς παῖδας μᾶλλον ἢ τοῖς παισὶ τοὺς πατέρας ἐπιτάττει φιλεῖν. *Magis natura jubet a parentibus liberos, quam a liberis parentes diligi.* Et illud Ariſtotelis: μᾶλλον συνῳκείωται τὸ ἀφ' οὗ τῷ γεννηθέντι, ἢ τὸ γενόμενον τῷ ποιήσαντι· τὸ γὰρ ἐξ αὐτοῦ οἰκεῖον τῷ ἀφ' οὗ. *Magis afficitur cauſa gignens erga genitum, quam genitum erga gignentem. Nam quod ex aliquo ortum eſt, id ei quaſi proprium eſt.* Hinc fit ut etiam citra auxilium legis civilis, prima bonorum ſucceſſio liberis deferatur; quia creduntur parentes illis, ut corporis ſui partibus, non tantum de neceſſariis, ſed & de his quæ ad vitam ſuavius honeſtiusque tranſigendam pertinent, quam uberrime voluiſſe proſpectum, ab eo maxime tempore quo ipſi rebus ſuis frui non poſſent. *Ratio naturalis*, inquit Paulus Iuriſconſultus, *quaſi lex quædam tacita liberis parentum hereditatem addicit, velut ad debitam ſucceſſionem eos vocando.* Papinianus vero; *Non ſic parentibus liberorum, ut liberis parentum debetur hereditas. Parentes ad bona liberorum ratio miſerationis admittit: liberos natura ſimul, & parentium commune votum*; id eſt, liberos hæreditas ſequitur par-

Diog. Laert. in Solon.

Nic. VIII.

L. Cum ratio. D. de bon. damn.

H 5

tur partim quidem ob præcisum debitum naturale, partim ex conjectura naturali, qua parentes creduntur id velle, ut liberis quam optime prospectum sit. *Sanguini honorem reliquit* ait Valerius Maximus de Q. Horrensio, qui filiam minus sibi probatam hæredem scripserat. Huc spectat illud Apostoli Pauli: οὐ γὰρ ὀφείλει τὰ τέκνα τοῖς γονεῦσι θησαυρίζειν, ἀλλ' οἱ γονεῖς τοῖς τέκνοις. *Non enim liberi parentibus, sed parentes liberis rem congerere & servare debent.*

Lib. v. c. 9.
II Corinth. XII, 14.

VI. Quia vero & hoc ordinarium est, ut pater materque liberis suis prospiciant, ideo, dum illi exstant, avi aviæque ad alimenta danda teneri non intelliguntur: ubi illi, eorumve alter defecerit, æquum est ut avus aviaque, pro mortuo filio filiaque curam suscipiant nepotum ac neptium: quod & in parentibus longius remotis pari ratione procedit. Atque hinc ortum traxit jus illud, ut nepos filii loco succedat, quemadmodum Vlpianus loquitur. Id Modestinus dixit, τὸν τοῦ πατρὸς ἀποθανόντος τόπον πληροῦν. Iustinianus, τὴν πατρῴαν ὑπεισιέναι τάξιν. Isæus oratione de Philoctemonis hæreditate, hoc ipsum vocat ἐπανιέναι. Philo Iudæus: υἱωνοὶ γὰρ πατέρων ἀποθανόντων ἐν υἱῶν τάξει παρὰ πάπποις καταριθμοῦνται. *Nepotes parentibus mortuis apud avos filiorum obtinent locum.* Vicariam hanc successionem quæ per stirpes fit, repræsentationem vocare amant recentiores Iurisconsulti; quam valuisse etiam apud Hebræos, divisio agrorum terræ Iacobi filiis promissæ, aperte satis ostendit. Sicut filius & filia proximi sunt cuique, ita & qui ex filio filiave nascuntur, ait Demosthenes oratione adversus Macartatum.

L. Si qua pœna. D. de iis qui s. v. al. jur. s. L. 2. §. Nec totum. D. de exc. tut. Novel. ut fratrum filii, in pr. Legatione ad Cajum.

VII. Quæ autem diximus hactenus de conjectura voluntatis, ita locum habent, nisi in diversum indicia suppetant. In hoc indiciorum genere primum habet locum abdicatio quæ Græcis, tum exheredatio quæ Romanis fuit usitata. Ita tamen ut ei qui mortem peccatis suis meritus non est, alimenta præstanda sint ob eam quam supra attulimus rationem.

VIII. Sed & illa regulæ exceptio addenda est, si non satis constet hunc illo esse genitum. Verum est de factis nullam esse certam perceptionem: sed ea quæ solent in hominum conspectu fieri sui generis certitudinem habent ex testimonio: quo sensu mater certa esse dicitur, quia inveniuntur qui quæve partui & educationi adfuerint: at de parte hujus gradus certitudo haberi non potest, quod Homerus indicat dicens:

> οὐ γάρ πώ τις ἑὸν γόνον αὐτὸς ἀνέγνω.
> *Generis nemo sibi conscius ipse est.*

Et eum sequutus Menander:

> αὐτὸς γὰρ οὐδεὶς οἶδε πῶς ἐγείνατο.
> *Nemo ipse novit quo sit exortus satu.*

Qui & alibi:

> ἔστιν δὲ μήτηρ φιλότεκνος μᾶλλον πατρὸς,
> ἡ μὲν γὰρ αὐτῆς οἶδεν υἱὸν, ὁ δ' οἴεται.
> *Mater tenerius liberos adamat patre:*
> *Quia mater esse scit suos, pater autumat.*

Ideo ratio aliqua reperienda fuit, qua probabiliter constaret quis esset partus cujusque pater. Ea ratio est, conjugium sumtum in terminis naturalibus, id est consociatio qua fœmina sub maris custodia constituitur. Sed etsi alio quovis modo constet quis fuerit pater,

pater, aut pater id pro explorato habuerit, naturaliter is partus non minus quam alius quivis ſuccedet. Quidni cum etiam extraneus palam pro filio habitus, quem adoptatum vocant, ſuccedat ex conjectura voluntatis? Naturales vero etiam, poſt lege introductum eorum diſcrimen à legitimis:

(τῶν γνησίων γὰρ οὐδὲν ὄντες ἐνδεεῖς
νόμῳ νοσοῦσιν.
Notha parte nulla ſobole legitima minor,
Sed lege premitur:

ut dixit Euripides) poſſunt tamen adoptari, niſi lex obſtet. Atque id olim permittebat lex Romana Anaſtaſii, ſed poſtea in juſti matrimonii favorem, difficilior quædam ratio eos legitimis æquandi reperta eſt, per curiæ oblationem, aut ſubſequens matrimonium. Exemplum veteris adoptionis naturalium eſt in Iacobi filiis, qui adæquati à patre ſunt liberarum mulierum filiis, & æquis partibus hereditatem creverunt. Contra evenire poteſt, non ex lege tantum, ſed & ex pactione, ut qui ex conjugio nati ſunt, alimenta ſola habeant, aut certe excludantur à præcipua hereditate. Conjugium tali pacto initum, etiam cum libera fœmina concubinatum Hebræi vocant, quále erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Iſmael ancillæ Agaris filius, dona, id eſt legata quædam acceperunt; hereditatem autem non creverunt. Tale eſt matrimonium ad morgengabicam quod dicitur: à quo non longe abeunt ſecundæ nuptiæ apud Brabantos; nam rerum ſoli quæ exſtabant cum matrimoniũ prius ſolveretur, proprietas acquiritur prioribus liberis.

L. Iubemus C. de natural. lib.

Gen. xxv, 6.

IX. Vbi deſunt liberi, quibus naturaliter deferatur ſucceſſio, minus expeditum eſt, nec ulla in parte magis variant leges. Tota tamen varietas ad duos maxime fontes referri poteſt; quorum alter reſpicit proximitatem gradus, alter bona redire vult unde venerant; quod dici ſolet, Paterna paternis, materna maternis. Nobis omnino diſtinguendum videtur inter bona paterna avitaque, ut dici ſolebat in formula qua prodigo bonis interdicebatur, & inter noviter quæſita, ut in illis locum habeat Platonis illud: ἐγὼ ξὺν νομοθέτης ὢν οὔθ' ὑμᾶς ὑμῶν αὐτῶν εἶναι τίθημι, οὔτε τὸν οὐσίαν ταύτην, ξύμπαντος δὲ τοῦ γένους ὑμῶν, τοῦ τε ἔμπροσθεν καὶ τοῦ ἔπειτα ἐσομένου. *Ego legum conditor neque vos veſtri juris eſſe ſciſco, neque patrimonium veſtrum, ſed totius veſtri generis, tum quod fuit, tum quod futurum eſt.* Qua de cauſa Plato κλῆρον πατρῷον ſalvum eſſe vult generi, unde venit. Quod non ita accipi velim, quaſi naturaliter de bonis paternis, avitiſque teſtari non liceat (ſæpe enim indigentia amici alicujus efficit, ut id non laudabile modo ſit, ſed etiam neceſſarium) ſed ut appareat quæ in dubio credenda ſit fuiſſe voluntas inteſtati. Concedimus enim plenum dominium eſſe penes eum de cujus voluntate agimus. Sed cum poſt mortem dominium hoc retinere non poſſit, & omnino pro certo haberi debeat, noluiſſe eum perdere beneficii materiam, videndum eſt quis ſit in beneficiis ordo maxime naturalis. Bene Ariſtoteles: εὐεργέτῃ ἀνταποδοτέον χάριν μᾶλλον ἢ ἑταίρῳ δοτέον. *Potius eſt gratiam referri ei qui benefecit, quam amico conferre beneficium.* Et Cicero: *Nullum officium referenda gratia magis neceſſarium eſt.* Item: *Cum duo genera liberalitatis ſint, unum dandi beneficii, alterum reddendi, demus necne, in noſtra poteſtate eſt; non reddere bono viro non licet: modo id*

facere

Off. 1, c. 31. *facere possit sine injuria.* Ambrosius : *Pulchrum est propensiorem haberi ejus rationem qui tibi, aut beneficium aliquod, aut munus contulit.* Et mox : *Quid enim tam contra officium, quam non reddere quod acceperis?* Gratia autem refertur, aut viventibus, aut defunctis. Defunctis, ut ostendit Lysias oratione funebri ; refertur gratia in eorum liberis, qui naturaliter pars sunt parentum, & quibus si viverent parentes maxime vellent benefieri. * Et hanc æquitatem sequuti sunt Iustinianei juris conditores, æquitatis studiosissimi, in quæstione inter fratres plenos, & consanguineos, & uterinos, & aliis quibusdam. Aristoteles, ἀδελφοὶ ἀλλήλους φιλοῦσιν τῷ ἐκ τῶν αὐτῶν πεφυκέναι· ἡ γὰρ πρὸς ἐκεῖνα ταυτότης ἀλλήλοις ταυτοποιεῖ. *Fratres se invicem diligunt quatenus ex iisdem nati sunt ; nam ortus communis ipsos quasi eosdem facit.* † Valerius Maximus: *Vt merito primum amoris vinculum ducitur, plurima & maxima beneficia accepisse, ita proximum judicari debet simul accepisse.* Gentium commune jus ut frater fratri succedat dicitur apud Iustinum. Quod si non reperiatur is à quo proxime bona venerunt ejusve liberi, restat ut gratia referatur his quibus minus quidem, sed tamen post illum proxime debentur, id est parenti superioris gradus, ejusque liberis, præsertim cum eo modo maneatur intra proximos, & ejus de cujus hereditate agitur, & ejus à quo proxime bona venerunt. Idem ille Aristoteles : ἀνεψιοὶ δὲ καὶ οἱ λοιποὶ συγγενεῖς ἐκ τούτων συνῳκείωνται· τῷ γὰρ ἀπὸ τῶν αὐτῶν εἶναι γίγνονται οἱ μὲν οἰκειότεροι, οἱ δὲ ἀλλοτριώτεροι. *Patrueles vero & cæteri cognati conjunguntur per parentes, quatenus ex iisdem ortum habent : ita ut alii conjunctiores sint, alii minus conjuncti pro ortus ratione.*

* L. Quod satis. C. ac bon. quæ lib. l. de emancipatis §. Cum enim c. de legit. hered. l. Sancimus. C. com. de success. Novel. de cons. & uter. frat.
† Lib, v, c. 5.
Lib. x.

X. At in bonis noviter quæsitis quæ περιόντος τοῦ κλήρου Platoni, cum cesset gratiæ referendæ officium ; superest ut ei deferatur successio qui defuncto carissimus fuisse creditur. Is autem est qui gradu cognationis proxime defunctum attingit. Sic Isæus apud Græcos receptum ait, τοῖς ἐγγυτάτω γένους τὰ τοῦ τελευτήσαντος γενέσθαι : defuncti bona ei cedere qui genere sit proximus : addit : τί ἂν, τί δικαιότερον ἢ τοῖς συγγενέσι τὰ τοῦ συγγενοῦς ; *quid justius quam ut quæ cognati fuerant cognatis cedant?* Idem sensus est apud Aristotelem libri ad Alexandrum capite 11. *Optime*, inquit Cicero, *societas hominum conjunctioque servabitur, si ut quisque erit conjunctissimus, ita in eum benignitatis plurimum conferatur.* Qui & alibi post liberos ponit bene convenientes propinquos, ut & Tacitus : *Liberos cuique ac propinquos suos natura carissimos esse voluit.* Idem Cicero alibi de cognatis agens : *Necessaria præsidia vitæ debentur his maxime.* Debentur scilicet non ex jure expletorio, sed κατ' ἀξίαν : Et alibi cum de affectione erga propinquos egisset : *Ex hac animorum affectione*, subdit, *testamenta commendationesque morientium nata sunt.* Idem copias nostras proximis quam alienis & suppeditari & relinqui æquius esse ait. Ambrosius quoque : *Est etiam illa probanda liberalitas, ut proximos seminis tui non despicias.* Successio autem ab intestato de qua agimus, nihil aliud est quam tacitum testamentum ex voluntatis conjectura. Quintilianus pater in declamatione : *Proximum locum à testamentis habent propinqui : & ita si intestatus quis ac sine liberis decesserit. Non quoniam utique justum sit, ad hos pervenire bona defunctorum ; sed quoniam relicta & velut in medio posita, nulli propius videntur contingere.* Quod de bonis noviter quæsitis diximus ea naturaliter proximis deferri, idem locum habebit in bonis paternis avitisque, si nec ipsi à quibus venerunt, nec

Off. 1.
De Off. 1. cap. 30.

nec eorum liberi exſtent,ita ut gratiæ relatio locum non inveniat.

XI. Hæc vero quæ diximus quamquam naturali conjecturæ maxime ſunt conſentanea,non ſunt tamen jure naturæ neceſſaria; ac proinde ex diverſis cauſis voluntatem humanam moventibus, variari ſolent pactis,legibus, moribus: qui ſubitionem in locum in nonnullis gradibus admittunt,in aliis non admittunt; alibi diſtinguunt unde bona veniant,alibi id inſuper habent. Eſt ubi primogeniti plus poſtgenitis ferunt,ut apud Hebræos: eſt ubi inter ſe æquantur. Eſt ubi agnatorum habetur ratio; eſt ubi cognati quilibet cum agnatis tantundem ferunt. Etiam ſexus alicubi momentum habet, alicubi non habet: & alibi cognationis ratio habetur intra propiores gradus: alibi longius extenditur. quæ longum eſſet exſequi,nec inſtituti noſtri. Illud tamen tenendum eſt, quoties voluntatis expreſſiora indicia nulla ſunt, credi quemque id de ſua ſucceſſione ſtatuiſſe,quod lex aut mos habet populi, non tantum ex vi imperii, ſed ex conjectura, quæ etiam in eos valet quorum in manu eſt ſummum imperium. Nam & hi probabiliter creduntur in rebus ſuis æquiſſimum judicaſſe, quod aut legibus ſanxerunt ipſi, aut moribus probant; in iis dico rebus in quibus de nullo ipſorum damno agitur.

XII. Sed in regnorum ſucceſſione diſtingui debent regna quæ pleno modo poſſidentur, & in patrimonio ſunt, ab his quæ modum habendi accipiunt ex populi conſenſu. quo de diſcrimine egimus ſupra. Prioris generis regna dividi poſſunt etiam inter mares & fœminas,ut in Ægypto & Britannia olim factum videmus:

nullo diſcrimine ſexus
Reginam ſcit ferre Pharos.

ait Lucanus: de Britannis Tacitus, *Neque enim ſexum in imperiis diſcernunt.* nec adoptati minus veris liberis ſuccedent ex præſumta voluntate; Sic Æpalio Locrorum regi Hyllus Herculis filius per *Strabo l. IX.*
adoptionem in regnum ſucceſſit. Moloſſus nothus ex patris Pyr- *Pauſ. I.*
rhi legitimos liberos non habentis judicio ſucceſſit in regnum *Iuſt. lib. IX.*
Epiri: de adoptando in ſucceſſionem Scythiæ Philippo egit rex Atheas: Iugurtha nothus ſed adoptatus ſucceſſit in regno Numi- *Salluſt. bell. Iugurt.*
dico: ſicut & in regnis quæ Gothi & Langobardi armis quæſie- *Caſſ. 01.*
rant, adoptionem valuiſſe legimus. Imo etiam ad eos proximos *Paul. Diac.*
ultimi poſſeſſoris regnum perveniet, qui primum regem ſanguine *l. VI. de geſt.*
non attingunt, ſi talis ſucceſſio in iis locis recepta ſit: ſicut Pa- *Langob.*
phlagoniam regum domeſticorum interitu hæreditariam patri ſuo obveniſſe ait apud Iuſtinum Mithridates.

XIII. Quod ſi dictum ſit ne dividatur regnum, nec cui cedere *Libro*
debeat expreſſum ſit,ut quiſque natu eſt maximus,mas aut fœmi- *XXXVIII.*
na, regnum habebit. In Thalmudico titulo de regibus legitur: *Qui præcipuum jus habet in hæreditate, is & in poſſeſſione regni. Ideo filius natu major præfertur minori:* Νομιζόμενον πρὸς πάντων ἀνθρώπων τὸν πρεσβύτατον τὴν ἀρχὴν ἔχειν, inquit Herodotus: *Mos omnium populorum eſt ut* *Polym.*
natu maximus imperium habeat. Idem alibi ſæpe νόμον legem ſive conſuetudinem regnorum hoc vocat. Livius duorum fratrum Allo- *Lib. XXXI.*
brogum de regno contendentium minorem ait jure minus,vi plus potuiſſe. Apud Trogum Pompejum, *Artabazanes maximus natu ata-* *Iuſt. lib. II.*
tis privilegio regnum ſibi vindicabat: quod & ordo naſcendi, & natura ipſa

gentibus

Lib. xl. *gentibus dedit*. Idem alibi jus gentium vocat ; ut & Livius qui & ordinem appellat ætatis atque naturæ : quod intellige nisi pater Lib. xvi, & xxxiv. aliud jusserit, ut Ptolemæus apud eundem Trogum. Qui autem in regno tali succedit , coheredibus tenebitur pro ipsorum partibus æstimationem rependere, si & quatenus id fieri potest.

XIV. At ea regna quæ populi libero consensu facta sunt hereditaria , ex præsumta populi voluntate deferuntur. Præsumitur autem populus id voluisse quod maxime expedit. Hinc primum illud nascitur, ut ni aliud lex aut mos ferat (sicut Thebis Bœotiis regnum fuisse inter mares dividuum ex Zethi & Amphionis , itemque ex Oedipodis filiorum historia apparet , & vetus Attica inter Pandionis liberos divisa est, & quæ circa Rhodum inter Camirum, Ialysum , Lindum fratres , & regnum Argivum inter quatuor Persei filios) individuum sit regnum, quia id ad tuendum regnum & civium concordiam plurimum valet. Iustinus libro XXI, *Firmius futurum esse regnum, si penes unum remansisset , quam si portionibus inter filios divideretur, arbitrabantur.*

XV. Alterum, ut successio stet intra eos qui descendunt à primo rege : ea enim familia ob nobilitatem electa censetur, eaque finita regnum redire ad populum. Curtius libro x , *In eadem domo familiaque imperii vires remansuras esse : hæreditarium imperium stirpem regiam vindicaturam : assuetos esse ipsum nomen colere, venerarique : nec quenquam id capere nisi genitum ut regnaret.*

XVI. Tertio, ne succedant nisi qui nati sunt secundum patriæ leges : non naturales tantum, quia ad contemtum patent, quorum matrem pater justo conjugio dignatus non est , & præterea quia minus certi habentur : at in regnis expedit populo haberi maximam certitudinem quæ haberi potest ad vitandas controversias : quæ causa fuit cur Macedones Demetrio minori potius quam Livius lib. xxxix. Perseo majori regnum deberi, existimaverint, quod Demetrius justa matrefamilias natus esset. Et apud Ovidium legimus :

At nec nupta quidem, tedaque accepta jugali :
Cur nisi ne caperes regna paterna nothus ?

sed nec adoptivi, quia nobilitas generis vere regii magis reverendos efficit reges, majorque de eis spes concipitur :

Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus.

XVII. Quartum , ut inter eos qui pariter in hereditatem admitterentur , sive quia unius sunt gradus , sive quia in parentum suorum gradum succedunt , præferantur mares fœminis ; ideo quod mares tum ad bella , tum ad alias imperii partes magis idonei fœminis censentur.

XVIII. Quintum, ut inter mares aut inter fœminas, ubi mares deficiunt, præferatur natu maximus ; quod is judicio aut perfectior jam esse , aut prius futurus creditur. Cyrus apud Xenophontem: τὸ προηγεῖσθαι, προστάττειν τῷ προτέρῳ γενομένῳ, καὶ πλειόνων κατὰ τὸ εἰκὸς ἐμπείρῳ: *imperium relinquo majori natu ut quem par est rerum esse peritiorem.* Quia vero hæc ætatis præstantia temporaria est duntaxat , sexus autem perpetua , ideo sexus prærogativa potior est quam ætatis. Polym. Sic Herodotus cum dixisset Andromedæ filium Persam Cepheo in regnum successisse, causam reddit : ἐτύγχανε γὰρ ἄπαις ἐὼν ὁ Κηφεὺς ἄρσενος γό-

ν@·γ:ι: *nullos enim Cepheus habebat liberos mares.* Et Diodoro narrante Teuthras Myſiæ regnum filiæ Argiope reliquit ἄπαις ὢν ἀῤῥένων non habens mares liberos. Sic Trogus dixit ad filiam pertinuiſſe Medorum imperium; quod nullum Aſtyagi virilis ſexus genus erat. Similiter Cyaxares apud Xenophontem Mediam filiæ ſuæ deberi: οὐδὲ γὰρ ἔςι μοι, inquiens, ἄῤῥην παῖς γνήσι@· : *neque enim eſt mihi legitimus filius mas.* De Latino rege Virgilius: Lib. IV.

Filius huic fato divûm prolesque virilis
Nulla fuit, primaque oriens erepta juventa eſt:
Sola domum & tantas ſervabat filia ſedes.

Sic ante Heraclidarum imperium apud Lacones Eurotæ ſucceſſit Sparte filia, aut ejus liberi, ut Tyndareo Helenæ liberi, quia mares filii non extabant, & Euryſtheo in Mycenarum imperium ſucceſſit Atreus ejus avunculus, notante Thucydide. Eodem jure regnum Athenarum ad Creuſam; Thebanum ad Antigonen perveniſſe notatur quod mares deficerent. Et regnum Argolicum ad Argum Phoronei ex filia nepotem. Vnde & illud intelligere datur, quanquam liberi nonnullis gradibus parentum præmortuorum vicem impleant, id tamen duntaxat intelligendum, ut capaces ſint juxta cæteros, ſalva tamen ſexus primum, deinde ætatis prærogativa inter capaces. Nam qualitas & ſexus, & ætatis, quatenus in hac re à populo conſideratur, ita perſonæ adhæret, ut avelli inde nequeat. Pauſ. l. III. Lib. II.

XIX. Quæritur an regnum, ubi hunc in modum defertur, pars ſit hereditatis. Et verius eſt eſſe hereditatem quandam, ſed ſeparatam ab aliorum bonorum hereditate, qualis hereditas peculiaris in feudis quibuſdam, emphyteuſi, jure patronatus & jure præcipui quod dicitur conſpicitur. Vnde ſequitur, ut regnum ad eum pertineat qui & bonorum heres eſſe poſſit ſi velit, ſed ita ut etiam ſine bonis & eorum onere poſſit adiri. Ratio eſt, quia populus regnum voluiſſe creditur quam optimo jure deferri; nec quicquam ejus refert hereditas à rege adeatur necne, cum hereditarium ordinem non ob hoc elegerit, ſed ut certi quid eſſet, & reverentia conciliaretur ex ſanguine: ſimulque ex genere & educatione ſpes eſſet præclaræ virtutis, & regni poſſeſſor regnum magis curaret animoſiuſque defenderet, ſi idipſum iis eſſet relicturus quos ipſe ob acceptum beneficium, aut ob caritatem maximi faceret.

XX. Vbi vero mos ſuccedendi diverſus eſt in allodiis & feudis, ſi regnum non ſit feudale, aut certe primitus non fuerit, etiamſi poſtea hominium pro eo præſtetur, ſucceditur ex lege, qua in allodiis ſuccedebatur tempore regni inſtituti.

XXI. In iis autem regnis quæ primitus data ſunt in feudum ab eo qui plene dominus erat, ſequenda erit lex ſucceſſionis feudalis; non ſemper Langobardica illa quam perſcripram habemus, ſed quæ in gente quaque recepta fuit quo tempore data eſt prima veſtitura. Nam Gothi, Vandali, Hunni, Franci, Burgundiones, Angli, Saxones, nationes omnes Germanicæ, qui partes optimas imperii Romani bello occuparunt, ſuas ſinguli leges, aut mores de feudis non minus quam Langobardi habuerunt.

XXII. Frequens autem in regnis eſt alia quædam ſucceſſio, non hereditaria, ſed quæ linealis dicitur; in qua obſervari ſolet non

jus

jus illud subitionis in locum quæ repræsentatio dicitur, sed jus transmittendi futuram successionem, quasi delatam, lege scilicet ex spe, quæ nihil ex se & naturaliter operatur, jus quoddam verum excitante. quale scilicet jus est in his quæ ex stipulatione conditionata debentur: ita ut hoc ipsum jus in posteros ex primo rege venientes necessario transeat, sed ordine certo, ut primum vocentur liberi ultimi possessoris primi gradus, tam qui vivunt quam qui mortui sunt: tum vero inter vivos & mortuos ratio habeatur sexus primum, deinde ætatis: Mortuorum autem jus si prævaleat transeat ad eos qui ab ipsis descendunt, pari rursum inter pares prærogativa sexus, ac deinceps ætatis, salvaque semper transmissione vivorum in mortuos. Si liberi ejus desint, venitur ad alios qui proximi sunt, aut si viverent essent simili transmissione & inter pares in eadem linea observato discrimine sexus & ætatis, ita ut ob sexum & ætatem nunquam transeatur de linea in lineam. Cui consequens est ut filia ex filio præferatur filio ex filia, & filia ex fratre filio ex sorore, item filius majoris fratris fratri minori, atque ita in cæteris. Hæc est successio regni Castellæ, ad cujus exemplum etiam majoratus jura in eo regno constituta sunt. Successionis autem hujus linealis argumentum, si lex & exempla desint, sumi poterit ex ordine qui in publicis cœtibus servatur. Nam si in eo ratio habeatur linearum, id signum erit spem à lege in jus animatam, ita ut à morientibus in superstites transeat. Hæc autem est successio linealis cognatica, in qua fœminæ & fœminis nati non excluduntur, sed postponuntur in eadem linea, ita ut etiam regressus ad eas sit, si propiores aut pares cætera mares aut ex maribus defecerint. Fundamentum autem hujus successionis, quatenus ab hereditaria differt, est spes populorum de optima educatione eorum qui spem regni habent justissimam; quales sunt quorum parentes si viverent essent successuri.

§. Sub cond. Inst. de V. O.

Covar. t. 2. pract. q. c. 38. num. 5. Molin. de primogen. Hisp. cap. 8.

XXIII. Est & alia linealis successio agnatica, duntaxat marium ex maribus; quæ ex nobilissimi regni exemplo successio juris Francici vulgo appellatur. Hæc quatenus à cognatica differt in hoc maxime introducta est, ne per fœminarum matrimonia ad peregrinum sanguinem imperium deveniret. In utraque autem lineali successione in infinitum admittuntur etiam qui ab ultimo possessore remotissimo gradu distant, dum à primo rege descendant. Est & ubi deficiente agnatica substituitur successio cognatica.

XXIV. Possunt & alii successionum modi introduci, aut populi voluntate, aut etiam ejus qui regnum ita in patrimonio habet, ut alienare possit. Licet enim exempli causa constituere, ut qui sibi quoque tempore futuri sunt proximi succedant in regnum, sicut apud Numidas olim, puto tali ex causa, fratres liberis ultimi possessoris præferebantur. Idem in Arabia felice usurpatum olim fuisse ex Strabone colligo. De Taurica Chersoneso idem recentiores prodidere. Nec ita dudum est cum apud Afros Maroci & Fessæ reges idem est factitatum. Atque hoc in dubio observandum in fideicommisso quod familiæ relinquitur, verior est sententia, Romanis quoque legibus congruens, quanquam eas interpretes

Livius lib. XXIX.

Lib. XVI.

l. Cum ita legatur. §. in fideicommisso. D. de leg. 2. Covar. 2. Pract. quæ. c. 38. Molin. d. l. c. 6. n. 47.

pretes alio detorquent. His bene cognitis facile erit respondere ad controversias de regnorum jure, quæ ob differentes Iurisconsultorum sententias difficillimæ putantur.

XXV. Primum quæritur an filius à patre exheredari possit, ut ne in regnum succedat. In quo distinguenda sunt regna alienabilia, id est, patrimonialia à non alienabilibus. Nam in alienabilibus dubium non est quin exheredatio procedat, cum à bonis aliis nihil differant: atque ideo quæ legibus aut moribus obtinent de exheredatione, hic quoque habebunt locum: & si nullæ proferantur leges aut mores, tamen naturaliter licita erit exheredatio usque ad alimenta, aut etiam sine ea exceptione, si crimen morte dignum filius admiserit, aut alioqui graviter peccaverit, & sit unde ali possit. Sic Ruben à Iacobo ob culpam privatus est jure primi natus, Adonia regno à Davide. Imo etiam pro tacite exheredato habebitur, qui grave crimen commiserit in patrem, si nulla sunt condonatæ culpæ indicia. Sed in non alienabilibus, quanquam hereditariis, idem non procedet, quia populus viam quidem elegit hereditariam, sed hereditariam ab intestato. Multo minus procedet exheredatio in lineali successione, ubi nulla imitatione hereditatis ex dono populi regnum pervenit ad singulos præscripto ordine.

L. Lucius Titius, §. Lucius Titius, D. de leg. 3, l. Filio §. Sejo D. de adim. leg. Hostiensis & alii in c. licet, de voto.

XXVI. Similis est quæstio, an abdicari possit regnum, aut jus succedendi in regnum. Et quin pro se quisque abdicare possit non est dubium: an & pro liberis magis controversum, sed quod eadem distinctione expediri debet. Nam in hereditariis qui jus à se abdicat, in liberos nihil potest transferre. At in lineali successione patris factum nocere non potest liberis natis, quia simul atque existere cœperunt jus proprium eis quæsitum est ex lege: sed nec nascituris, quia impedire non potest, quin ad illos quoque suo tempore jus pertineat ex populi dono. Neque obstat de transmissione quod diximus. Est enim ea transmissio necessaria, non voluntaria, ad parentes quod attinet. Illud interest inter natos & nascituros, quod nascituris nondum quæsitum sit jus, atque ideo auferri iis possit populi voluntate, si etiam parentes quorum interest jus ad filios transire, jus illud remiserint: quo pertinent ea quæ de derelictione supra diximus.

XXVII. Solet & hoc quæri, an de successione regni judicare possit, aut rex qui nunc regnat, aut populus per se, aut per judices datos. Negandum utrumque est de judicio jurisdictionis. Nam jurisdictio non est nisi apud superiorem, non nuda ratione habita personæ, sed causæ simul, quæ spectanda est cum suis circumstantiis. Est autem causa successionis non subjecta regi nunc regnanti: quod inde apparet, quod rex nunc regnans nulla lege obligare potest successorem. Successio enim imperii non est sub jure imperii, ac proinde mansit in statu naturali, quo nulla erat jurisdictio. Attamen si controversi juris sit successio, recte & pie facient qui jus vindicant, si de arbitris inter se conveniant; quod alibi tractabitur. Populus vero omnem à se jurisdictionem in regem, & regiam familiam transtulit, nec ea durãte ullas ejus habet reliquias. De vero regno loquor, non de principatu. Attamen si de primæva populi voluntate quæstio incidat, non abs re erit populum qui

nunc est, quique idem cum eo qui olim fuit censetur, suum super ea re sensum exprimere, qui sequendus erit nisi satis certo constet olim aliam fuisse populi voluntatem, & ex ea jus quæsitum. Sic Euphaes Rex Messeniis permisit dispicere quem ex regali Æpytidarum genere regnare oporteret: Et de Xerxis & Artabazanis controversia populus cognovit.

Pauf. l. IV. Iust. lib. II. Plut. de amor. frat. Hotom. Il. q. 2. Tir. de primog. q. 31.

XXVIII. Vt ad alia veniamus, filium qui ante regni adeptionem natus est, in regno individuo præferendum, ei qui in regia fortuna natus est, in quavis successionis specie verum est. Nam in regno dividuo haud dubie partem feret, ut in bonis cæteris in quibus nunquam distinguitur quo tempore sint quæsita. Qui autem partem ferret in dividuo, & in individuo ætatis privilegio præfertur: quare & feudum sequitur filium qui ante primam vestituram natus est. Sed & in lineali successione simul atque regnum quæsitum est, spes aliqua parta est liberis ante natis: nam fac alios postea natos non esse, nemo prius natos excludendos dixerit. In hoc autem genere successionis spes semel parta jus facit, nec ex post facto cessat, nisi quod ex sexus privilegio suspenditur in cognatica successione. Obtinuit hæc quam diximus sententia in Perside inter Cyrum & Arsicam, in Iudæa inter Antipatrum Herodis magni filium & ejus fratres; in Hungaria cum Geissa regnum adiit, & in Germania, non sine armis tamen, inter Othonem primum & Henricum.

XXIX. Quod autem Spartæ aliter factum legimus, ex lege propria est ejus populi, quæ ob educationem magis accuratam natos in regno præferebat. Idem accidere poterit ex peculiari lege vestituræ primævæ, si imperium detur in feudum vasallo & ex eo nascituris: quo argumento nixus videtur fuisse Ludovicus adversus Galeatium fratrem in controversia ducatus Mediolanensis. Nam in Perside Xerxes qui contra fratrem Artabazanem obtinuit regnum, ut Herodotus notat, potentia Atossæ matris magis quam jure valuit. Atque in eadem Perside cum eadem postea controversia nata esset inter Artaxerxem Mnemona & Cyrum Darii & Parisardis filios, Artaxerxes ut natu major, quanquam in privata fortuna genitus, rex dictus est.

Hot. ill. q. 3. Tir. q. de prim. q. 40. Molin. de prim. l. III c. 6.

XXX. Non minus agitatum etiam bellis & pugnis singularibus, an nepos ex filio priore, filio posteriori sit præferendus. Sed hoc in lineali successione difficultatem nullam habet: ibi enim mortui pro vivis habentur in hoc, ut in liberos transmittant: quare in tali successione sine ullo ætatis respectu præferetur filius, imo in cognaticis regnis & filia, primo nati: quia nec ætas nec sexus efficiunt, ut deseratur linea. At in hereditariis dividuis concurrent ad partes. nisi in istis regionibus ubi subitio in locum non observatur, ut olim in Germania apud populos plerosque. sero enim nepotes admissi sunt cum filiis ad hereditatem. At in dubio credendum potius est locum esse vicariæ isti successioni, quia natura ei favet, ut supra diximus. Quod si aperte jure civili regionis introducta sit subitio in locum mortui parentis, locum habebit etiam si in aliqua lege proximi fiat mentio. Rationes quæ ex legibus Romanis adferuntur ad hanc rem minus firmæ sunt: quod apparebit leges ipsas inspicienti. Sed hæc ratio optima est, quod in materia favo-

Witich. Sax. hist. II Molin. de prim. l. III, c. 8.

favorabili dictionum significatio extendenda est ad omnem proprietatem, non vulgarem tantum, sed & artificialem, ita ut sub nomine filiorum comprehendantur adoptivi, & sub nomine mortis mors civilis, quia leges ita loqui consueverunt. Quare merito proximi nomine veniet is quem lex in proximum gradum perducit. In regnis vero hereditariis individuis, ubi subitio in locum exclusa non est, neque semper nepos, neque semper filius secundo genitus præferuntur, sed ut inter pares, quippe juris effectu quoad gradus adæquatos, potior erit is qui ætate præcedit: nam in ætatis privilegium non succedi in regnis hereditariis supra diximus. Apud Corinthios succedebat ὁ πρεσβύτατος ἀεὶ τῶν ἐκγόνων ex liberis defuncti regis is qui natu esset maximus, ut ex Diodori Siculi libro sexto exscripsit Georgius Monachus. Sic & apud Vandalos, *Procop. lib. Va. l. III.* cauto ut heres esset qui sanguine proximus & maximus esset natu, prælatus filius secundus natu major filii primi filio. Sic in Sicilia Robertus prælatus est Martelli fratris majoris filio, non ea proprie ratione quam excogitavit Bartolus, quod feudum esset Sicilia, sed quod regnum esset hereditarium. *Conr. Vitterius vita Hen. VII.* Extat similis successionis vetus in Francorum regno exemplum in Guntrano, sed id ex electione potius populi contigit, quæ eo tempore nondum plane desierat. *Aymo. lib. III, c. 62.* At postquam sine ulla electione linealis agnatica successio introducta est, res caret controversia, ut olim apud Spartanos, ubi ad Heraclidas regno delato similis exstitit successio linealis agnatica. *Plut. Lyc. Iust. histor. III. Paus. III.* Ideo Areus ex fratre majore Cleonymo natus patruo suo Cleonymo antepositus est. Sed & in cognatica lineali successione præferetur nepos: ut in Anglia Ioannes Eduardi nepos ex primogenito ejusdem Eduardi filiis Hemoni & Thomæ: quod & in Castellæ regno lege cautum est.

XXXI. Pari distinctione respondendum est ad quæstionem inter fratrem superstitem ultimi regis, & fratris majoris filium, nisi quod sciendum est multis in locis inter liberos successionem in gradum mortui esse receptam, ubi recepta non sit in limite transverso. Sed ubi jus non est manifestum, in partem eam quæ liberos parentibus surrogat, potius inclinandum est, quia eo nos ducit æquitas naturalis, in bonis nempe avitis. Nec obstat quod hoc jus in fratrum filiis προνόμιον vocat Iustinianus: id enim facit non ratione habita æquitatis naturalis, sed juris antiqui Romanorum. *Nov. 118.* Percurramus alias quæstiones quas profert Emanuel Costa.

XXXII. Defuncti fratris filium, aut etiam filiam patruo regis præferri ait: recte, non in lineali tantum successione, sed & in hereditaria, in regnis ubi subitio in locum mortui observatur: non item in regnis quæ verbis præcisis gradum naturalem spectant: in his enim vincet qui sexu aut ætate erit potior. *L. Tutela. §. sed si [illegible] D. de leg. tutoribus.*

XXXIII. Addit nepotem ex filio filiæ præferri: recte, ob sexum scilicet: cum hac exceptione, nisi quæstio sit in ea regione quæ etiam inter liberos gradum solum spectet.

XXXIV. Adjicit minorem nepotem ex filio præferri nepoti majori ex filia; quod in lineali cognatica successione verum est, in hereditaria non item, nisi lex specialis ostendatur. Nec ratio allegata sufficit, quia pater hujus illius matrem fuerat exclusurus: id enim evenisset ob præstantiam mere personalem quæ non transit.

XXXV. Quod addit verisimilius sibi videri, ut neptis ex filio primogenito filium excludat, in regnis hereditariis recipi non potest, etiam admissa in vicem mortui subitione: ea enim efficit, ut capax sit successionis: sed inter capaces valere debet sexus privilegium.

Ilesial. vi hist. Pont. cap. 19.

XXXVI. Atque ideo in Arragoniæ regno filius sororis filiæ fratris prælatus est.

Afflict. c. 1 col. 5, n. 20. de natura succed. Aguir. apol. n. 82.

XXXVII. Eundemque ad modum in regnis hereditariis postponenda erit filia fratris maximi natu, fratri regis natu minori.

CAPVT VIII.

De acquisitionibus quæ vulgo dicuntur juris Gentium.

PERDVXIT nos ordo ad acquisitionem quæ fit jure gentium, distincto à jure naturali, quod jus gentium voluntarium supra diximus. Talis est ea quæ fit belli jure, sed de hac re rectius infra agemus ubi belli effectus explicabuntur. Romani Iurisconsulti ubi de acquirendo rerum dominio agunt, complures ejus acquirendi recensent modos, quos juris gentium vocant: sed si quis recte

recte advertat, inveniet eos omnes, excepto belli jure, non pertinere ad jus gentium illud de quo agimus: sed aut referendos ad jus naturæ, non quidem merum, sed quod sequatur introductum jam dominium, & legem omnem civilem antecedat, aut ad ipsam legem civilem, non solius populi Romani, sed multarum circa nationum: credo quia talis legis sive moris origo à Græcis venerat, quorum instituta, ut Halicarnassensis, & alii notant, Italiæ ac vicini populi sequebantur. Hoc autem non est jus illud gentium proprie dictum; neque enim pertinet ad mutuam gentium inter se societatem, sed ad cujusque populi tranquillitatem: unde & ab uno populo aliis inconsultis mutari potuit, imo & hoc evenire ut aliis locis atque temporibus longe alius mos communis, ac proinde jus gentium improprie dictum introduceretur: quod & revera factum videmus ex quo Germanicæ nationes Europam ferme omnem invaserunt. Sicut enim olim jura Græca, ita tunc Germanica instituta passim recepta sunt, & nunc etiam vigent. Primus acquirendi modus qui juris gentium à Romanis dicitur, est occupatio eorum quæ nullius sunt: qui modus haud dubie est naturalis, eo quo dixi sensu, introducto jam dominio, & quamdiu aliud lex nulla constituit. Nam & dominium à lege civili effici potest.

II. Ad hoc caput refertur primum captura ferarum, avium, piscium. Sed hæc omnia quamdiu nullius dicenda sint, quæstione non caret. Nerva filius pisces qui in piscina sunt possideri à nobis ait, non qui in stagno, & feras quæ in vivario sunt inclusæ, non quę in silvis circumseptis vagantur. Atqui pisces non minus stagno privato includuntur quam piscina, & feras non minus coercent silvæ bene circumseptæ quam vivaria, quæ Græci vocant θηριοτροφεῖα: nec alio hæc differunt quam quod altera angustior, altera laxior custodia est. Quare nostro seculo rectius contraria opinio prævaluit, ut & feræ silvis privatis, & pisces stagnis inclusi, ut possideri, ita & in dominio esse intelligantur. *L. Possideri § liē feras. D. de acq. poss.*

III. Feras simul atque naturalem libertatem recipiunt, nostras esse desinere ajunt Romani Iurisconsulti: Atqui in rebus omnibus aliis à possessione quod incipit dominium, non ideo amissa possessione amittitur; imo jus dat etiam ad repetendam possessionem. Res autem nostras alius à nobis auferat, an ipsæ sese, ut servus fugitivus, non multum refert. Quare verius est non per se amitti dominium, eo quod feræ custodiam evaserint, sed ex probabili conjectura, quod ob difficillimam persecutionem eas pro derelictis habere credamur, præsertim cum internosci quæ nostræ fuerint ab aliis non possint. Sed hæc conjectura per alias conjecturas elidi potest, ut si addita sunt feræ γνωρίσματα, sive crepundia, qualia scimus habuisse cervos quosdam & accipitres, atque inde agnitos & dominis redditos. Requiritur autem corporalis quædam possessio ad dominium apiscendum; atque ideo vulnerasse non sufficit, ut recte contra Trebatium placuit. Hinc proverbium: *Aliis leporem excitasti.* Et Ovidio Metamorphoseon quinto aliud est scire ubi sit, aliud reperire. *L. Quod enim. D. de acqui. dom. §. 1.* *L. Pomponius. D. de acq. poss.* *L. Naturalem. D. de acq. poss.*

IV. Sed possessio illa potest acquiri non solis manibus, sed instrumentis, ut decipulis, retibus, laqueis, dum duo adsint; primum, ut ipsa instrumenta sint in nostra potestate, deinde ut fera ita in- *L. In laqueum. D. de acqu. rer. dom.*

clusa sit, ut exire inde nequeat. ad quem modum definienda est quæstio de apro qui in laqueum inciderit.

Host. & alii in c. non est de decimis. Iason cons. 119.

V. Hæc ergo locum habebunt si lex nulla civilis intervenerit: Valde enim falluntur recentiores Iurisconsulti, qui hæc ita putant naturalia, ut mutari nequeant: sunt enim naturalia non simpliciter, sed pro certo rerum statu, id est si aliter cautum non sit. Germaniæ autem populi cum principibus ac regibus bona quædam essent assignanda, unde dignitatem suam sustinerent, sapienter existimarunt ab illis rebus incipiendum quæ sine damno cujusquam tribui possint, cujusmodi sunt res omnes quæ in dominium nullius pervenerunt. Quo jure usos & Ægyptios video. Nam & ibi regum procurator quem ἴδιον λόγον vocabant, vindicabat res ejus generis. Potuit autem lex etiam ante occupationem harum rerum dominium transferre, cum ad dominium producendum lex sola sufficiat.

Strabo XVII. Covar. in c. peccatum, part. 2. §. 8.

VI. Quo modo feræ, eodem acquiruntur & alia ἀδέσποτα, id est, res hero carentes. Nam & hæ, si naturam solam sequimur, sunt invenientis & occupantis. Sic Acanthos insula deserta adjudicata est Chalcidensibus qui priores intraverant; non Andriis qui priores jaculum immiserant: quia possessionis initium est corporis ad corpus adjunctio, qualis circa res mobiles, maxime fit manibus, circa res soli pedibus.

Plut. quæst. Gr. 29.

VII. Inter ἀδέσποτα, sunt & thesauri, id est, pecuniæ quarum dominus ignoratur. quod autem non apparet pro eo est quasi non sit: quare & thesauri naturaliter fiunt inventoris, id est ejus qui loco moverit apprehenderitque. Neque tamen id obstat quo minus legibus aut moribus aliud constitui possit. Plato magistratibus indicium fieri vult, & oraculum consuli: & Apollonius thesaurum quasi Dei beneficium ei adjudicabat qui ipsi optimus videbatur. Apud Hebræos receptum, ut domino agri thesaurus cederet, videtur colligi posse ex Christi parabola, quæ extat Matthæi XIII. idemque in Syria juris fuisse colligo ex historia quę est apud Philostratum libro VI, capite XVI. Romanorum Imperatorum leges valde hac in parte variarunt; quod partim constitutiones ostendunt, partim historiæ Lampridii, Zonaræ, Cedreni. Germaniæ populi thesauros, ut & alia ἀδέσποτα, addixerunt principi: atque id nunc jus commune est, & quasi gentium. Nam & in Germania, & Gallia, & Anglia, & Hispania, & in Dania id observatur. Quod cur injuriæ accusari non possit satis jam diximus.

L. 111. de acq. poss. Philostr. 11. 15. Th. 2. 2. 66. 5. & ib. Cajet. Covar. in c. peccatum, p. 3. §. 2.

VIII. Veniamus ad fluvialia incrementa, de quibus complura extant Iurisconsultorum veterum rescripta, recentiorum etiam integri commentarii. Quæ vero in hoc argumento ab ipsis sunt tradita, ea magnam partem omnia sunt ex instituto quarundam gentium, neutiquam à naturali jure, quanquam ipsi sæpe sua instituta eo nomine venditant. Nam plurimæ eorum definitiones hoc fundamento nituntur, quod & ripæ sint proximos fundos possidentium, & ipsi alvei simulatque à flumine derelicti sunt. cui consequens est, ut & insulæ in flumine natæ sint eorundem. Tum vero in fluminis inundatione distinguunt, ut levis quidem dominium non auferat, major auferat. sed ita ut si fluvius uno recedat impetu, postliminio fundus qui mersus fuerat ad dominum redeat; si paula-

Bart. Tyber. Bapt. Aymus de all. jure. Conan. l. 111. jur. civil. c. 5. L. Adeo D. de acq. rer. dom. d. l. adeo §. quod si. l. Ergo. l. Martius, eod. tit.

paulatim, non item: imo proximis possessoribus accedat. quæ omnia lege potuisse introduci, & utilitate quadam muniendarum riparum defendi, non nego; naturalia esse, quod ipsi sentire videntur, minime concedo.

IX. Nam si id quod plerumque est respicimus, prius populi terras occuparunt, nec imperio tantum, sed & dominio, quam in privatos agri describerentur. *Fines,* inquit Seneca, *Atheniensium aut Campanorum vocamus, quos deinde inter se vicini privata terminatione distinguunt.* Sic & Cicero: *Sunt autem privata nulla natura: sed aut veteri occupatione, ut qui quondam in vacua venerunt; aut victoria, ut qui bello potiti sunt; aut lege, pactione, conditione, sorte: ex quo fit, ut ager Arpinas Arpinatum dicatur, Tusculanus Tusculanorum: similisque est privatarum possessionum descriptio.* Dion Prusæensis Rhodiaca: πολλὰ ἐστὶν εὑρεῖν, ἃ κοινῇ μὲν ἀπεγράψατο ἡ πόλις, διῄρηται δὲ εἰς τοὺς κατὰ μέρος, ὅλως δὲ οὐκ: *multa inveniri possunt, quæ universim civitas sua censet, in singulos autem dominos partitim divisa sunt.* Tacitus de Germanis: *Agri pro numero cultorum ab universis per vicos* (male vices legitur) *occupantur, quos mox inter se secundum dignationem partiuntur.* Quamobrem quæ primitus à populo sunt occupata, neque postmodum distributa, ea censenda sunt propria esse populi: ac sicut in privati juris flumine nata insula, aut derelictus alveus privatorum est, ita in publico utrumque est populi, aut ejus cui populus dedit. Quod autem de alveo diximus, idem & de ripa tenendum est, quæ pars est extima alvei, id est quo naturaliter flumen excurrit. Atque ita videmus nunc passim usurpari. In Hollandia & vicinis regionibus, ubi frequentissimæ antiquitus fuerunt hujus generis controversiæ ob depressum solum; magnitudinem amnium, & vicinitatem maris, limum hinc recipientis, illuc revehentis per æstuum vices; semper constitit insulas quæ vere insulæ essent, esse in patrimonio publico. Nec minus derelictos alveos totos Rheni ac Mosæ, quod sæpius judicatum est: & ratione optima nititur. Nam & ipsi Romani Iurisconsulti concedunt insulam quæ in flumine natat, puta virgultis sustentata, esse publicam; quia cujus juris sit flumen, ejus esse debeat & insula in flumine nata. Atqui alvei & fluminis eadem est ratio, non ea tantum ex parte quam Romani Iurisconsulti considerant, quia alveus flumine tegitur, verum alia, quam supra attulimus, quod hæc simul à populo occupata sunt, nec in privatum dominium transierunt: quare nec illud recipimus ut naturale, quod ajunt, si limitati fuerint agri, insulam esse occupantis. Id enim ita demum haberet locum, si flumen ipsum & cum eo alveus à populo occupati non essent, sicut in mari nata insula fit occupantis.

[Margin: Vide supra hoc libro c. III. in fine. — De ben. l. IV. — De Off. l. I. — L. Si epistolam. §. 1. & §. ult. de acqu. rer. dom. — L. 1. §. simili modo D. de flum. — L. 1. §. Si insula. D. de flum.]

X. Nec magis admittendum est illud de graviore inundatione, si naturalem tantum rationem sequimur: Nam ut maxime summa pars agri in arenam dissolvatur, manet tamen solida pars fundi inferior; & ut de qualitate aliquid mutet, substantiam non mutat, non magis quam pars agri quæ à lacu hauritur, cujus jus non mutari Romani recte sentiunt. Neque illud naturale est quod ajunt flumina censitorum vice fungi, & de publico in privatum, de privato in publicum addicere. Melius Ægyptii de quibus hæc sunt apud Strabonem: ἐδέησε δὲ τῆς ἐπ' ἀκριβὲς καὶ κατὰ λεπτὸν διαιρέσεως διὰ τὰς συνεχεῖς τῶν ὅρων συγχύσεις, ἃς ὁ Νεῖλος ἀπεργάζεται κατὰ τὰς αὐξήσεις ἀφαιρῶν

[Margin: L. Lacus. D. de acq. rerum dom. — L. Vicinus. §. fin. D. de acquir. pl. — L. Rutilia Polla. D. de contr. empt.]

καὶ προσθέσεις, καὶ ἐναλλάττων τὰ σχήματα καὶ τἄλλα σημεῖα ἀποκρύπτων, οἷς διακρίνεται τό τε ἀλλότριον καὶ τὸ ἴδιον. ἀνάγκη δὴ ἀναμετρεῖσθαι πάλιν καὶ πάλιν. *Opus fuit exacta & subtili agrorum divisione, eo quod Nilus per incrementa sua addens, minuens, faciemque ac signa immutans, confundat terminos quibus suum atque alienum alibi internoscitur. Ideo & repetenda sæpe fuit dimensio.* Ab hac sententia non dissentit quod ipsi Romani auctores tradiderunt quod nostrum est nostrum esse non desinere nisi facto nostro, adde aut lege. Sub factis autem & non facta comprehendi supra diximus, quatenus conjecturam adferunt voluntatis. Quare hoc damus, si gravissima sit inundatio, neque alia signa sint, quæ retinendi dominii animum notent, facile præsumi agrum habitum derelictui: quæ æstimatio sicut naturaliter indefinita est ob varietatem circumstantiarum, & viri boni arbitrio permittenda, ita legibus civilibus definiri solet. Sic in Hollandia derelictus habetur ager qui per decem annos mersus fuerit, si non aliqua extent signa continuatæ possessionis: quo in genere receptum apud nos non immerito est, quod Romani rejiciunt, ut si aliter nequeat, vel piscando retineri possessio censeatur. Sed solebant Principes tempus præfigere intra quod veteres agrorum possessores siccare agros deberent: qui ni id facerent tum monebantur qui in agros jus pignoris habebant; deinde hi qui jurisdictionem aut civilem tantum, aut etiam criminalem: qui si omnes in mora essent, tum eorum jus omne ad Principem deferebatur: atque is aut ipse agros siccabat, suique patrimonii faciebat, aut aliis siccandos dabat retenta parte.

L. Si ager. D. quibus mod. usufr. amitt.

X I. De alluvione, hoc est de adjectione particularum, quæ à nullo vindicari possunt, quia unde veniant nescitur (alioqui enim naturaliter dominium non mutabunt) certum haberi debet hanc quoque esse populi, si modo populus flumen dominio occupaverit, quod in dubio credendum est; alioqui occupantis.

L. si quis nec causam. D. si certũ pet. L. Ergo §. tribus. D. de acq. rer. dõ. L. adeo §. præterea, eodem tit.

XII. Sed populus ut aliis, ita & proxima prædia possidentibus jus illud concedere potest, & concessisse haud dubie videtur, si agri illi non alium finem ea ex parte quam naturalem, id est, flumen ipsum habeant. Quare non contemnenda est hac in parte Romanorum diligentia, qui limitatum agrum ab aliis agris distinxerunt, dummodo meminerimus, agrum mensura comprehensum, hac in re paris juris esse cum limitato. Nam quæ de imperiis supra diximus, cum de eorum occupatione ageremus, eadem & in agris privatis obtinent: sed hoc adhibito discrimine, quod imperia in re dubia credenda sunt esse arcifinia, quia id territorii naturæ maxime convenit. at agri privati magis est ut arcifinii non credantur, sed aut limitati, aut certa mensura terminati, quia hoc privatarum possessionum naturæ est congruentius. Neque tamen negamus fieri posse, ut populus agrum assignet eo jure quo ipse occupaverat, id est ad flumen usque; & si id appareat, jus esse alluvionis: quod in Hollandia ante sæcula aliquot judicatum est de agris ad Mosam & Isalam sitis; quia & in literis mãcipationum, & in libris censualibus semper dicti erant ad flumen pertingere. Et tales agri si vendantur, quamvis in lege emtionis mensura aliqua nominata fuerit, dum tamen vendantur, non ad mensuram, sed suo corporis nomine naturam suam & jus alluvionis retinent. quod Romanis quoque legibus proditum est, & passim usurpatur.

L. in agris. D. de acq. rerum dom, L. 1. §. si insula. D. de flum. Bald. in c. si quis de manso §. 1. si de jure feud. contr. fuerit.

L. Iulianus. §. Si Titius fundum. D. de act. emt. & vend.

XIII.

XIII. Quod de alluvione diximus, id & de relicta ripa & siccata parte alvei censendum est, ut in non occupatis sint ea occupantis; in fluminibus occupatis, populi: privatorum autem ita demum, si à populo, aut jus populi habente, agrum ad flumen excurrentem qua talem acceperint.

XIV. Sed cum aliud esse jus dixerimus insulæ, aliud vero alluvionis, frequens hinc controversia oritur, utro nomine censendum sit, quod, cum emineat nonnihil, cum proximis prædiis ita cohæret, ut tamen interjecta planities aquis superfundatur: quod passim apud nos ob locorum inæqualitatem videmus accidere. Mores hîc variant. In Gelria prædiis accedit addita occupatione id quod plaustro onerato adiri potest: In agro Putteno id quo pedes gladium exsertum tenens potest pertingere. Maxime naturale est, ut discretum videatur id qua majori temporis parte navigio transiri solet.

XV. Nec minus trita usu quæstio est inter principem qui jure populi utitur, & ejus vasallos qui imperium summo minus acceperunt. In imperii sola concessione fluvialia incrementa non inesse satis apertum est. Sed notandum est, horum vasallorum nonnullos cum illo definito imperio, simul accepisse agrorum universitatem, salvo eo quod privatis competit, puta quod ager is olim populi aut Principis fuerit, aut à Principe siccatus. Et hoc casu dubium non est, quin vasalli jus habeant, quod populi aut Principis fuit. Ac sic videmus in Zelandia vasallos, etiam qui de civilibus tantum judices dant, pro tota agrorum universitate tributum pendere: cujus partem à singulis pro privatarum possessionum modo ferunt. Et his de alluvionibus non movetur controversia. Sunt quibus flumen ipsum datum est, qui proinde insulas sive limo aggestas, sive factas ex alveo quem amnis circumluit, suas recte dicunt. Sunt alii in quorum investitura nec hoc nec illud comprehensum est & horum adversus fiscum mala causa est, nisi aut mos regionis illis faveat, aut longi satis serie temporis possessio, accedentibus quæ oportet, jus pepererit. Quod si non imperium, sed ager in feudum datus sit, videndum quæ sit agri natura, ut supra diximus. Nam is si est arcifinius, alluvio feudo comprehensa censebitur, non ex jure peculiari Principis, sed ex agri qualitate: nam & usufructuario tali casu alluvio prodesset. *L. item si fundi §. huic vicino. D. usuf.*

XVI. Solent Romani ut jus, quo utuntur ipsi, probent esse naturale, tritum illud pronuntiatum afferre. Secundum naturam est ut cujusque rei eum sequantur commoda, quem sequuntur incommoda: quare cum amnis de agro meo sæpe partem deterat, æquum esse ut ejus beneficio utar. Sed ea regula locum non habet, nisi ubi ex re nostra commoda existunt: at hîc existunt è flumine quod alienum est. Quod autem perit, domino perire, id vero naturale est. Denique non esse universale quod adferunt, ipsa ostendit admissa ab ipsis agrorum limitatorum exceptio: ut jam omittam ita plerumque evenire, ut alios flumen ditet, alios pauperet. Lucanus:

Illos terra fugit dominos, his rura colonis
Accedunt donante Pado.

XVII, Sed & quod ajunt viam publicam non intercedere allu-

vioni, rationem naturalem nullam habet; nisi ager privatus sit qui viam debeat.

XVIII. Est & acquirendi modus inter eos qui juris gentium vocantur per genituram animantium. qua in re quod à Romanis, & aliis quibusdam gentibus est statutum, ut partus ventrem sequatur, non est naturale, ut supra diximus, nisi quatenus plerumque pater ignoratur. At si probabili ratione de eo constaret, cur non partus ex parte ad eum pertineat nihil potest afferri. Nam & patris partem esse quod nascitur certum est. Plusne vero de patre, an de matre habeat, inter Physicos disputatur. Plutarchus ea de re sic differit: ἡ φύσις, μίγνυσι διὰ τῶν σωμάτων ἡμᾶς, ἵν' ἐξ ἑκατέρων μέρος λαβοῦσα καὶ συγχέασα, κοινὸν ἀμφοτέροις ἀποδῷ τὸ γινόμενον· ὥστε μηδέτερον διορίσαι, μηδὲ διακρῖναι τὸ ἴδιον, ἢ τὸ ἀλλότριον· *Natura sexuum corpora miscet, ut ita de utroque parte sumta confundat & commune utrisque reddat quod nascitur, ita ut neuter possit quid suum sit, quid alienum discernere.* Et hoc secuta sunt veteres Francorum & Longobardorum leges.

XIX. Si ex aliena materia speciem quis fecisset, Sabiniani dominium ejus esse volebant, qui materiæ fuisset dominus; Proculus ejus qui speciem fecisset, quia per eum esse cœpisset quod ante non existeret: arrepta tandem est media sententia, ut si reverti ad priorem speciem materia posset, materiæ dominus rem haberet: si non posset, tum is haberet qui speciei esset auctor. Quod ipsum improbat Connanus, & hoc unum videri vult, plusne sit
L.III.c.6. pretii in opere an in materia, ut quod pluris est id prævalentia sua quod minus est ad se trahat, argumento eorum quæ à Romanis quoque Iurisconsultis de accessione tradita sunt. At si naturalem veritatem respicimus, sicut confusis materiis communionem induci pro rata ejus quod quisque habeat, Romanis quoque Iurisconsultis placuit, quia res alium exitum naturaliter reperire non poterat; ita cum res constent materia & specie tanquam suis partibus, si alterius sit materia, alterius species, sequitur naturaliter rem communem fieri pro rata ejus quanti unumquodque est. Species enim pars est substantiæ, non substantia tota: quod Vlpianus vidit, cum dixit mutata forma prope interemtam substantiam.

L. Iulianus. §. sed si quis D. ad exhib. L. De eo exhibendo. §. si quis. D. ad exhib.

XX. Vt autem qui mala fide materiam alienam attrectant, speciem perdant, est quidem non inique constitutum, sed pœnale, atque ideo non naturale. Natura enim pœnas non determinat, nec ob delictum per se dominia aufert, quanquam naturaliter pœna aliqua digni sunt qui delinquunt.

XXI. Vt vero rei majori acquiratur res minor, quo fundamento Connanus nititur, naturale est facti, non juris: atque ideo qui fundi pro vicesima parte est dominus, tam manet dominus quam qui partes habet novemdecim. Quare quod de accessione ob prævalentiam, aut certis in casibus lex Romana constituit, aut in aliis etiam constitui potest, id naturale non est, sed civile, ad commodius transigenda negotia; natura tamen non repugnante, quia lex dandi dominii jus habet. Vix autem ulla est tractatio juris in qua tot discrepantes sint Iurisconsultorum sententiæ, & errores. Nam quis concedat si æs & aurum mixtum fuerit, alterum ab altero diduci non posse, quod scripsit Vlpianus, aut ferruminatione confusionem fieri, quod Paulus; aut aliam esse scripturæ, aliam picturæ rationem, ut huic tabula cedat, illa tabulæ?

L. Idem. §. 1. D. de rei vẽ. l. si rem. §. item. D. eod. inst. de rer. div. §. literæ & §. si quis

XXII.

XXII. Plantata & consita ut solo cedant, similiter est juris constituti, cujus ratio est quod ista solo alantur. Nam ideo & de arbore distinguitur, an radices egerit. Atqui alimentum rei jam ante existentis partem duntaxat facit: atque ideo sicut ex alimento jus quoddam in rem soli domino nascitur; ita domino seminis, plantæ aut arboris jus suum naturaliter certe ob id non perit. Quare & hîc communio locum habebit: nec minus in ædificio, cujus partes sunt solum & superficies: nam si mobile sit, nullum in eo jus habebit soli dominus, quod & Scævolæ placuit. *L. Titius. D. de acqui. rer. dom.*

XXIII. Bonæ fidei possessor, ut fructus omnes ex re suos faciat quos percepit, naturale itidem non est, sed hoc tantum ut jus habeat, impendia in rem facta & operam utilem imputandi, ac pro iis deducendi fructus perceptos; imo & exstantes, si aliter non fiat ei restitutio, retinendi. *L. Sed & si §. consuluit. D. de petit. hered.*

XXIV. Atque idem dicendum videtur de malæ fidei possessore, ubi lex pœnalis non intercedit. *Benignius est*, ait Paulus Iurisconsultus, *etiam in prædonis persona haberi rationem impensarum; non enim debet petitor ex aliena jactura lucrum facere.* *L. Plane D. d. hered. petit.*

XXV. Vltimus acquirendi modus qui juris gentium dicitur est per traditionem. Atqui supra diximus ad dominii translationem naturaliter traditionem non requiri; quod & ipsi Iurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt,* ut in re donata usufructu retento, † aut in eum collata qui possideat,* aut commodatam servet; in jactis missilibus: imo etiam ante adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit dominium, ut † hereditatis,* legatorum, † rei donatæ ecclesiis & piis locis, aut civitatibus, aut † causa alimentorum. * bonorum quorum universalis societas contracta est. **L. Quisq. C. de don. † L. Si servus. D. de acq. re dom. *Inst. de rer. div. §. Interdum. † L. Cum heredes. D. de ac pos. * L. a Titio. D. de furtis. † L. ut inter C. de SS. Eccl. * L. Si doceas. C. de don. quæ sub modo. † L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.*

XXVI. Hæc ideo annotavimus, nequis reperta juris gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat quod mutari non possit: sed diligenter distinguat naturalia præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia, & jura multis populis seorsim communia, ab his quæ societatis humanæ vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc jure gentium improprie dicto, aut unus etiam populi lege introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis & peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli causam præbere possit.

CAPVT IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore:
II. Sic & jus familiæ exstincta familia:
III. Sic & populi, si populus esse desinat:
IV. Quod fit, sublatis partibus necessariis:
V. Sublato corpore toto populi:
VI. Sublata forma qua est populus:
VII. Non etiam migratione:
VIII Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeatur novo regi aut populo liberato.
IX. Quid si populi uniantur?
X. Quid si dividatur populus?

XI. *Cujus nunc sint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent.*
XII. *De jure heredum.*
XIII. *De jure victoris.*

QVomodo primitus acquirantur; & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus. quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato subjecto in quo est imperium vel dominium, ante alienationem scilicet vel expressam, vel tacitam, qualis est in successionibus ab intestato. Quare siqua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana impediat) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient, quia non sunt hæc sui natura occupabilia: nisi libertatem suam ultro deserant. res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum si familia defecerit quæ jus aliquod habebat.

De pace. III. Idem si populus. Dixit Isocrates, & post eum Iulianus imperator, civitates esse immortales, id est esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere quod ex distantibus constat, unique nomini subjectum est, quod habet ἕξιν μίαν, ut Plutarchus; spiritum unum, ut Paulus Iurisconsultus loquitur. Is autem spiritus sive ἕξις in populo est vitæ civilis consociatio plena atque perfecta, cujus prima productio est summum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spiritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Plane autem corpora hæc artificialia instar habent corporis naturalis. Corpus naturale idem esse non desinit particulis paulatim commutatis una manente specie, ut Alphenus ex Philosophis disserit. Atque ideo commode interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod recte sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit flumina eadem vocari quanquam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane. sed & ἕξις illa quam Conon definit ἕξιν σώματος συνεκτικήν, Philo πνευματικὸν συνέχον, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de sera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui ab hinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: μέχρις ἂν ἡ ποιοῦσα καὶ συνδέουσα ταῖς ἐπιπλοκαῖς κοινωνία τὴν ἑνότητα διαφυλάττῃ. *quamdiu illa quæ populum facit & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis suæ servat,* quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum, qui nunc est, alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & in libris sacris, ut Marci x,3. Ioh. vi, 32. vii, 19, 22. Act. vii, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, ut *sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent.* Ex odio itaque, non ex vero apud eun-

Marginal notes: *l. Rerum. D. usuc.* — *Ach. Stat. ad Arat.* — *Sen. l. 1. de Clem. c. 4.* — *l. Proponebatur. de judiciis.* — *Epist. 58.* — *111. Pol. 11* — *Hist. l. 11.*

eundem Tacitum Piso negat Athenienses sui temporis, esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit, ut populus esse desinat qui fuit, ne per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit vel sublatis simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, & alios quorum Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma; quorum exempla sunt apud Senecam & Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte internecioni se dederunt, ut Sidonii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII populos sine vestigiis interiisse ait Plinius. Quid si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: * non siquid populo, ut populo competit. quod & de collegio sentiendum est.

L. de Pallio. *Ep. 92.* *Lib. XVII. rerum gest.* *Diod. XVI. Bibl.* *L. Sicut. §. ult. D. quod cujusque universitatis n.* ** L. In bello. §. si plurium. D. de capt.*

V. Corporis ratio tollitur si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem à societate discedant; aut vi ita distrahantur, ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata, aut omni, aut perfecta juris communitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæi ab Argivis, Olynthii à Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii à Romanis publicis servitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero priore ad Populum contra Rullum. Idem dicendum de populis in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic à Severo Byzantium Perintho, Antiochia Laodiceæ supposita à Theodosio.

Arist. III. Pol. II. *Lib. XXVI.* *Cic. I. contra Rullum.* *Theod. v. histor. Eccl. c. 9. Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib. v. hist.*

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, ut populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam Lacedæmonii negarent admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos à communi sociorum res judicata est.

Flor. lib. II. cap. 15. *Plut. Agesilao.*

VIII. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurium, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, imperatoribus. Imo etiamsi plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat, cum sui esset juris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi. Nam imperium quod in rege est ut in capite, in populo

manet

manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hîc mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi à Dorico modo in Phrygium transitur. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, consociatio juris atque imperii; altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat Politicus, illam Iurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutata gubernandi forma, alia inspectio est:* artis scilicet alterius, quam cum Politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μεταβαίνων ἐκ γένους εἰς γένος, *ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.* Non desinit debere pecuniam populus rege sibi imposito quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quanquam jam non exercendum à corpore sed à capite: unde parata est responsio ad controversiam ex facto nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit; eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyonico consessu Phocensium locum accepit Philippus Macedo. sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

d. c. 3. Pol. lib. I I.

IX. Quod si quando uniantur duo populi, non amittentur jura, sed communicabuntur, sicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius loquitur. Idemque censendum de regnis quæ non fœdere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

Libro I.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum fit, plura pro uno existunt summa imperia cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio quæ ex consensu fit in colonias. Nam sic quoque novus populus sui juris nascitur: οὐ γὰρ ἐπὶ τῷ δοῦλοι, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὅμοιοι εἶναι ἐκπέμπονται, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed ut pari jure sint dimittuntur.* Idem secundam coloniam à Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ *ut pari jure esset.* Rex Tullius apud Dionysium Halicarnassensem: τὸ δ' ἄρχειν ἐκ παντὸς τῶν ἁπάντων τὰς μητροπόλεις ὡς ἀναγκαῖόν τι φύσεως νόμιμον οὔτε ἀληθὲς οὔτε δίκαιον ἡγεῖτο ἀφ' ἡμῶν. *Vt omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

Libro I.

Libro III.

XI. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & Iurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est Transrhenanam,

nanam, totam fuiſſe extra complexum Romani imperii. Mihi non, præſumenda videtur mutatio aut tranſlatio niſi certis documentis probetur. Quare & populum Romanum eundem eſſe dico, qui olim fuit, quanquam extraneorum acceſſione admixtum, & imperium penes eum manſiſſe, tanquam penes corpus in quo eſſet ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit, ut quiſque Imperator mortuus erat, alio nondum exiſtente. Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat; & aliquoties à populo per ſe, aut per ſenatum facta eſt: quæ autem à legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum eſſe non poterat) ſed ex approbatione populi. Cum his non pugnat quod Antonini conſtitutione quotquot in orbe Romano ſunt, cives Romani effecti ſunt. Conſecuti enim ea conſtitutione ſunt ſubditi Romani imperii, ea jura quæ olim habebant coloniæ & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes eſſent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis, itidem ut in populo urbis Romæ fons imperii eſſet: quod facere in poteſtate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac cauſam mutare non potuerunt. Nec quod Imperatores poſtea Conſtantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit. ſed tunc quoque electionem factam à parte ſui quæ Conſtantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: juriſque ſui monumentum non tenue ſervavit in urbis ſuæ prærogativa, & in honore conſulatus aliiſque rebus. Quare jus omne quod hi qui Conſtantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat à voluntate populi Romani: & cum illi contra mentem ac morem populi Romani feminæ Irenes ſubiiſſent imperium, ut alias cauſas omittamus, merito populus Romanus illam conceſſionem ſive expreſſam ſive tacitam revocavit, & per ſe Imperatorem legit, ac voce primi civis, id eſt Epiſcopi ſui (quomodo & in Iudaica reipublica rege non exiſtente prima erat ſummi Pontificis perſona) pronuntiavit. Fuit autem hæc electio perſonalis in Carolum Magnum, & quoſdam ejus ſucceſſores: qui ipſi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Langobardos, à jure imperii in Romanos, ut nova ex cauſa quæſito, ſollicite diſtinxerunt. Poſtea vero diviſo Francorum populo in Occidentalem qui Galliam nunc obtinet, & Orientalem qui Germaniam ſive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Friſingenſis) cum populus Francorum orientalis eligendo ſibi reges facere cœpiſſet (nam & ad id tempus Francorum regum ſucceſſio quaſi agnatica, non tam à jure certo, quam à populi ſuffragiis penderat) placuit populo Romano, quo certius præſidium haberet, regem non proprium ſibi ſumere, ſed eum quem Germani feciſſent; ita tamen ut jus ſibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum ſcilicet ea res ad ſe pertinebat. Hæc quoque approbatio per Epiſcopum edici & ſolemniter teſtata fieri peculiari coronatione ſolebat. quare ex electione ſeptem principum qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus eſt jus habet imperandi

Germa-

Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex, aut Imperator Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, rex regni Italiæ: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriæ jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Vnde illud quoque intelligi facile potest, quo jure episcopus Romanus vacante imperio, investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quæ sunt corporis alicujus per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quoad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censeri cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

CAPVT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

Explicatio quantum instituto nostro sufficit, jure eo quod in personas, aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut è rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam, etiam jus in personas qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua tenetur is qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret; ita introducto dominio hæc quasi societas inter dominos con-

tracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominii ea tantum fuisset vis, ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia. Neque hîc consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent. Eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatam notavit Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit Cicero, quod hereditatis partem retinuissent ex testamento, quod falsum, sed sine eorum culpa, confectum erat. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit, posuit apud Sejum inscium de malitia deponentis: utrum latroni, an mihi restituere Sejus debeat. Si per se dantem, accipientemque intuemur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto contingunt, impletur, mihi reddenda sunt, quo* (male legitur *quo*) *facto scelestissimo adempta sunt.* Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ justiore repetitione.* Iustior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus, definiendum est. Nam ad dominii naturam nihil refert ex gentium, an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium condici posse res ab his, qui non ex justa causa possident. Ex hoc fonte oritur illud quod ab Vlpiano est proditum, qui rem alienam invenit, eum ita ad eam domino reddendam teneri, ut εὑρετρον, hoc est præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

Diod. l. xv. Plut. Pelopida. | Hist. Cyri lib. v. | De Officiis III. | L. Bona fides. D. depositi. | L. rerum, D. de act. rer. amotar. | L. Falsus, §. qui ergo, D. de furtis.

II. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, in tantum tenearis, in quantum es factus locupletior; quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam: introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem in eo scilicet, ut quisque suum haberet. *Contra naturam esse* ait Tullius, *ex hominis incommodo suum augere commodum.* Et alibi: *Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.* Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc definiant Iurisconsulti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. Ex actu servi institoris tenetur qui præposuit, ita nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini

Cajet. ad Th. 2 2. 62 art. 6, l. Item veniunt, §. præter hæc. D. de petit. hered. | De Off. III | L. Iure naturæ. D. de reg. juris: & ibi interpretes.

versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere qui ex aliena jactura lucrum quærat.* Vbi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat. Qui matre jubente pro filii defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur. Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege posset repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam; quia, inquit Vlpianus, locupletiorem esse maritum negari non potest: & hoc quæritur quid ex re mulieris possideat. Si consumseris nummos quos mihi meus servus surripuerat, peculiares putans, condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit. Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur si pupillus locupletior factus sit. Sic si aliena res pignori data & à creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: nam & si majores fructus à possessore creditor abstulisset universos in quantitatem accepto ferre deberet. Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo, sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi à te reddi bonum & æquum est. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte producunt: nempe ut cujus latitantis bona venum ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur; & ut qui pecuniam patri credidit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat. His regulis duabus recte intellectis non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & à Iurisconsultis, & à Theologis internum animi tribunal instruentibus proponi solent.

L. Si quis mancipiis. D. de inst. act. L. Quæquam ad SC. Vell. L. Vxor marito. D. de donat. int. vir. & ux. L. Servus, in prin. vers. secundum quæ. D. de act. emt. & ven. L. Sed mihi D. comodati. L. Rescriptū, §. 1, de dist. pignorum. L. Si me & Titium, D. de reb. cred. Acc. in d. l. rescriptum. Iason in d. l. si me & Titium. Soto l. IV, q. 7, art. 2. Covar. ad c. peccatum, par. 11, §. 1. Silv. in verbo Restitutio n. 3, q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11, c. 14. Navar. c. 17, n. 7.

III. Primum enim apparet bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor ultra rei rationem ex facto suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industriæ fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio. nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumtorum, si modo alias quoque tantumdem consumturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Cæsar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus medii temporis.

Suet. c. 16.

VI. Quar-

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emtam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluris vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non prodacturus.

L. Qui vas, §. ult. D. furti.

IX. Septimo rem alienam bona fide emptam restituendam, nec posse erogatum pretium repeti.: cui regulæ hæc addenda mihi videtur exceptio, nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat. ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait *a* Paulus Iurisconsultus, si ab initio id convenit, ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hîc requiro ut emta res sit cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci sunt qui ajant, sunt qui negent. *b* Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hîc quærimus. Non dissimile est quod de funeraria scripsit *c* Vlpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. *d* Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, & circa res meas aliquid impenderit, *e* non quidem in id quod debet, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu servatæ sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

L. si & rem, D. de petit. hereditatis. L. Sed & si lege, D. eod. L. si eum servum, D. de rebus creditis L. Mater tua. L. Si mancipiũ, C. de rei vind. L. Suæ, D. de cont. emt. L. 1, D. de evictionibus L. Si laborãte §. Si navis, D. ad legem Rhodiam. Ægid. Reg. disp. 31, dub. 7, num. 126 Host. tit de pœn. v. quid de prædam ementibus.

a L. Si in emtione, §. rei; D. de contr. emt.

b Bald. & Cast. l. 1, D. de neg. gest.

c L. & si quis §. item Labeo. D. de relig. & f. Balsamo ad can. x. Greg. Thauma.

X. Octavo, eum qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori, ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, cœpit obligatio restituendi.

XI. Nono, eum qui rem habeat cujus dominus ignoratur, non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet præter dominum: Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

d L. Si pupilli, §. sed si quis, D. neg. gest.

XII. Decimo, *f* naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum. quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. *g* Ratio est quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena. hîc autem dominium transiit ex prioris domini voluntate. Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio. hoc enim est aliud obligationis principium de quo hîc non agimus,

e Cajet. 2, 2, 62, 6. Soto l. 4, q. 7, art. 2. Covar. d. loco. L. 1, D. ad l. Rhod.

f Thom. 2, 2, 62, art. 5 ad 2. Cajet. ibi. Covar. p. 2, § 2, ad cap. Peccatum.

g 1 Samuel, xii, 5, 6.

XIII. Addamus & hoc mendose à Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales quæ pondere, numero, & mensura æstimari soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est restitui posse per id quod genere idem est, sed ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote consumta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem functio ista locum non habet.

De rest. qu. 10.

L. Rogasti, §. ult. D. si cert. pet.

CAPVT XI.

De promissis.

I. *Refellitur sententia statuens ex promissis jus naturaliter non oriri.*

II. *Assertionem nudam non obligare.*

III. *Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci.*

IV. *Quid sit promissum unde alteri jus oritur.*

V. *Requiri ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale à legibus civilibus circa minores.*

VI. *Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter.*

VII. *Promissionem ex metu obligare, sed qui metui causam dedit teneri ad liberandum promissorem.*

VIII. *Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis.*

IX. *An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur.*

X. *Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.*

XI. *Modus valide promittendi per nos ipsos.*

XII. *Modus valide promittendi per alios: ubi & de legatis mandata excedentibus.*

XIII. *Exercitoria & institoria obligationes quatenus, ex jure natura procedat, ubi & juris Romani error notatur.*

XIV. *Ad promissionis validitatem acceptationem requiri.*

XV. *An acceptatio innotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur.*

XVI. *Revocari promissionē posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat.*

XVII. *An & internuncio mortuo, per distinctiones explicatur.*

XVIII. *An revocabilis sit promissio acceptatione per alterum facta, per distinctiones explicatur.*

XIX. *Onus promisso adjici quo tempore possit.*

XX. *Quomodo convalescere possit invalida promissio.*

XXI. *Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.*

XXII. *Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.*

PERDVXIT nos ordo ad obligationem quę ex promisso oritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam, jure naturæ ac gentium ea pacta, quæ non habent συνάλλαγμα, nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat. Adfert autem pro sententia sua non tantum Iurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum immineat periculum si promisso, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate

Lib. 1, c. VI. Lib. V, c. 1.

tate quidem, ſed levi ac parum conſiderata, tenerentur homines: poſtremo, quod juſtum fuit aliqua honeſtari cujuſque relinquere, nec ad neceſſitatem obligationis exigere: turpe eſſe promiſſa non implere, non quod injuſte id fiat, ſed quod detegatur promiſſionis levitas. Tullii quoque utitur teſtimonio, qui dixerit nec promiſſa ſervanda, quę ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant, quam illi proſint cui promiſeris. Quod ſi res integra non ſit, vult deberi non quod promiſſum eſt, ſed quod intereſt: cæterum pacta, quam ex ſe non habent vim, eam accipere, aut ex contractibus quibus inſunt, aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde naſci partim actiones, partim exceptiones, & veritam repetitionem. Quæ vero pacta vim obligandi ſecundum leges habeant, ut pacta ſtipulata & alia quædam, habere eam legum beneficio, quarum ea eſt efficacia, ut quod per ſe honeſtum eſt id efficere poſſint etiam neceſſarium. Verum hæc ſententia, ita generaliter ut ab ipſo effertur accepta, conſiſtere non poteſt. Primum enim ſequitur inde inter reges & populos diverſos, pactorum, quamdiu nihil ex iis præſtitum eſt, vim eſſe nullam, præſertim iis in locis ubi nulla forma ſederum aut ſponſionum reperta eſt. Tum vero ratio nulla reperiri poteſt, cur leges, quæ quaſi pactum commune ſunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Ariſtotele & Demoſthene, obligationem pactis poſſint addere, voluntas autem cujuſque hoc omni modo agentis ut ſe obliget, idem non poſſit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod voluntate ſufficienter ſignificata transferri rei dominium poteſt, ut ante diximus. quid ni ergo poſſit transferri & jus in perſonam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipſo dominio minus eſt) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones noſtras par jus habeamus atque in res noſtras? Accedit his ſapientum conſenſus: nam quomodo dicitur à Iuriſconſultis, nihil eſſe tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem ſuam in alium transferre ratam haberi, eodem modo dicitur * nihil eſſe tam congruũ fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt ſervare. Sic edictum de pecunia conſtituta, ubi nulla in conſtituente debendi cauſa præceſſerat præter conſenſum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Iuriſconſultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem ſecuti ſumus: quo in loco primum vox, oportet, neceſſitatem quandam moralem ſignificat: neque vero admittendum eſt quod ait Connanus, fidem ſecutos nos cenſeri ubi res integra eſſe deſiit: agebat enim eo loco Paulus de condictione indebiti, quę ceſſat ſi ex qualicunque pacto ſolutum quid ſit, quia jam ante re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamſi lex civilis ad præſcindendas litium occaſiones auxilium ſuum non præſtabat. M. autem Tullius in officiis tantam promiſſis vim tribuit, ut fundamentum juſtitiæ fidem apellet, quam & juſtitiæ ſororem dixit Horatius, & Platonici ſæpe juſtitiam vocant ἀλήθειαν, quod fidelitatem tranſtulit Apulejus: ac Simonides juſtitiam definiebat, non modo acceptum reddere, ſed & verum dicere. Sed ut bene res intelligatur, diſtinguendi ſunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ noſtræ ſunt poteſtatis, aut fore putantur.

Rhet. 1, xv.
L. 2. D. de legibus.
§. Per traditionem. Inſt. de rer. diviſ.
** L. 1. D. de pactis.*
L. 1. De de pecun. conſt.
L. Cum amplius. D. de reg. juris.
De Off. l. 1.
Ap. de Platone.
Plato 1. de repub.

II. Primus gradus eſt aſſertio explicans de futuro animum qui nunc eſt: & ad hanc,ut vitio careat,requiritur veritas cogitationis pro tempore præſenti, non autem ut in ea cogitatione perſeveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi conſilium,ſed & jus. Quod ſi in mutatione ſententiæ vitium ſit aliquod, ut accidit, id non eſt intrinſecum mutationi,ſed ex materia,puta quia prior ſententia erat melior.

III. Secundus gradus eſt,cum voluntas ſe ipſam pro futuro tempore determinat, cum ſigno ſufficiente ad indicandam perſeverandi neceſſitatem. Et hæc pollicitatio dici poteſt,quæ ſepoſita lege civili obligat quidem,aut abſolute, aut ſub conditione, ſed jus proprium alteri non dat.Multis enim caſibus evenit,ut obligatio ſit in nobis,& nullum jus in alio; ſicut in debito miſericordiæ & gratiæ reponendæ apparet,quibus ſimile eſt hoc debitum conſtantiæ ſive fidelitatis. Itaque ex tali pollicitatione res pollicitantis retineri,aut is ipſe qui pollicitus eſt ad implendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. Tertius gradus eſt,ubi ad determinationem talem accedit ſignum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promiſſio eſt,ſimilem habens effectum qualem alienatio dominii. Eſt enim aut via ad alienationem rei,aut alienatio particulę cujuſdam noſtræ libertatis. Illuc pertinent promiſſa dandi, huc promiſſa faciendi. Ejus quod dicimus inſigne nobis argumentum præbent divina oracula,quæ nos docent Deum ipſum,qui nulla conſtituta lege obſtringi poteſt, contra naturam ſuam facturum niſi promiſſa præſtaret. Neh. IX, 8, Hebr. VI, 18; & X, 23; I Cor. I, 19; X, 13; I Theſſ. V. 24; II Theſſ. III, 3; II Tim. II, 13. Unde ſequitur ut promiſſa præſtentur venire ex natura immutabilis juſtitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, ſuo modo commu-
Prov. v. 1. nis eſt. Accedit judicium Salomonis: *Fili mi,ſiquid ſpopondiſti alteri, defixiſti externo volas tuas: illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promiſſio vocatur אסרה *vinculum*, & voto comparatur, Num. XXX, 4, 5, 6. Similis origo vocis ὑποσχέσεως notata Euſtathio ad ſecundum Iliados, ἁλίσκει γὰρ πως καὶ κατέχει τὸν ὑποσχόμενον ὁ τὴν ἐπαγγελίαν δεξάμενος: *capit ac vincit quodammodo permiſſorem is cui fit promiſſio.* Quem ſenſum non male ſecundo Metamorphoſeon expreſſit Ovidius, ubi promiſſor ei cui promiſerat ait: *Vox mea facta tua eſt.* His cognitis non difficulter reſpondebimus ad Connani argumenta. Nam Iuriſconſultorum dicta de pactis nudis,reſpiciunt id,quod Romanis legibus erat introductum,quæ deliberati animi ſignum certum conſtituerunt ſtipula-
V. De Benef. c. 10. tionem. Neque negamus ſimiles eſſe in aliis populis leges. *Quæ lex ad id præſtandum nos quod alicui promiſimus obligat?* ait Seneca de lege humana & promiſſo non ſolenniter facto loquens. Poſſunt autem naturaliter deliberati animi alia eſſe ſigna præter ſtipulationem,aut ſi quid ei ſimile ad actionem pariendam lex civilis poſtulat. Quod autem fit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophraſtus libro de legibus notaverat.imo & quod deliberato fit, ſed non eo animo,ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non ſolam hinc hone-
ſtatem,

statem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

V. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus. hi enim etsi non satis firmum judicium habere credantur, ut & feminæ, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam. Quando autem puer ratione uti incipiat, non potest certo definiri: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum implesset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles justa ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos ut notatum Dioni Chrysostomo oratione LXXV: adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus in locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est. Quare etiamsi peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subjicitur. Plane aliud erit, si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem, qua tales sunt. Nam in his quæ privatim agunt, locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, non in pœnam.

VI. De pacto errantis perplexa satis tractatio est. Nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei, & qui non sit circa substantiam: an dolus causam dederit contractui, an non: fueritne alter quicum actum est doli particeps: sitne actus stricti juris, an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est, rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili vetere, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit, quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut si lex fundetur in præsumtione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumtione sit fundata, ex legis materia, verbis & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus, si promissio fundata sit in præsumtione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ reipsa non exstitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de Oratore primo, de eo qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur

Antonin. p. 2. tit. 1. c. 17. §. 6. Dd. ad l. contractus. de reg. juris. Covar. de contractibus q. 57. Molina c. de rest. q. 33.

Felin. c. 1. de constit. n. 40 Bal. in l. Cum quis. C. de jur. & facti ignor.

Covar. in c. possessor. de reg. juris. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. Navarr. c. 12. n. 12.

nebitur id resarcire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit, quicquid ex eo errore damni promissor fecit, resarcire tenebitur, ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. De eo quod metu fit, non minus implicita tractatio est. nam & hîc distingui solet, inter metum gravem absolute vel ratione habita personæ metuentis, & levem; illatum juste & injuste; ab eo cui promittitur, vel ab alio; item inter actus liberales, & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi; non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promisit aliquid, obligari: quia consensus hîc adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione si naufragium non immineret; at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia. Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit, non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, eum teneri ad liberandum promissorem, si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, infra suo loco explicabitur. Quod vero quidam actus rescinduntur ob metum ab alio incussum, quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit, aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hîc volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi infra videbimus.

Eth. Nic. III.

Silv. verb. restitutio 2. dicto 7. Navarr. c. 17. n. 15. & c. 22. n. 51. §. 7. Covarr. ad reg. peccatum. p. 2, §. 3. num. 7.

L. itē si cum exceptione. §. in hac actione. D. quod metus causa.

VIII. Materiam promissi quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agesilaus de promisso interpellatus respondit: ναὶ δῆλα, εἰδ' ἐςὶ δίκαιον. εἰ δὲ μὴ, ἔλεξα μὲν, ὡμολόγησα δ' οὔ. *Bene, si justum est: sin minus, dixi tantum, non & promisi.* Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit in pendenti efficacia; quia tum promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quicquid moraliter æquum est, ut ea impleatur. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent, ut promissum futuri matrimonii factum ab eo eave, qui conjugem nunc habeat, & non pauca quæ à minoribus aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri

IX. Quæri hîc solet an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hîc ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectu juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet: quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est. crimine vero perpetrato jam obligationis vim exseri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Iuda Iacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, tanquam debitam, persolvit. Quod si injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint resarcienda alia est quæstio, de qua mox videbimus.

Cajet. 2. 2. q. 32. art. 7. Geneseos XXXVIII.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptione supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hîc quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is ut de dominii translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate nostra qua illum elegerimus, ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest, ut nos obliget quæ præpositus est agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hîc distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus, ut non agat nisi ex Præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est ad ea, quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam quæ non tam actiones sunt, quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiciendum hîc est male Romanis legibus introductum, ut ex facto magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est. absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex facto magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur, quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

L. qui absenti. D. de acq. poss. Gomez. tom. II. c. 9. n. 1.

XIV. Vt autem promiſſio jus transferat, acceptatio hîc non minus quam in dominii traſlatione requiritur, ita tamen ut hîc quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obſtat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili eſt proditum: quæ ratio quoſdam induxit, ut jure naturæ ſolum promittentis actum ſufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam eſſe vim, ſed revocari vetat, ut acceptari ſemper poſſit: qui effectus non eſt naturalis, ſed mere legitimus. cui non diſſimile eſt quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit. Nam pro his, ut poſſidendi res quæ poſſeſſione quæruntur, ita & acceptandi animum jus ſupplet.

Molina diſp. 263.

Vide hoc libro cap. III. §. 6.

XV. Illud etiam quæri ſolet, an ſatis ſit acceptationem fieri, an vero etiam innoteſcere debeat promiſſori, antequam promiſſio plenum effectum conſequatur. Et certum eſt utroque modo fieri poſſe promiſſionem: aut hoc modo, Volo ut valeat ſi acceptetur; aut hoc modo, Volo ut valeat ſi acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuam pertinent obligationem, poſterior ſenſus præſumitur: in promiſſis vero mere liberalibus, potius eſt ut prior ſenſus credatur adfuiſſe, niſi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc ante acceptationem, quippe jure nondum tranſlato, revocari promiſſum poſſe ſine injuſtitia, imo & ſine inconſtantia, ſi revera eo animo factum ſit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam poſſe mortuo ante acceptationem eo cui promiſſum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipſius collata, non heredum. Aliud enim eſt velle dare huic jus ad heredes tranſiturum, aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium conferatur. Et hoc eſt quod Neratius reſpondit, non videri ſibi principem quod ei quem vivere exiſtimabat conceſſiſſet, defuncto conceſſiſſe.

L. Multum refert. C. ſi quis alteri vel ſibi. L. ſi pater. D. de manumiſ. vindicta. L. Neratius D. de reg. juris.

XVII. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius; quia in illius verbis poſita fuerat obligatio. Aliud in tabellario qui non eſt inſtrumenrum obligationis, ſed perlator inſtrumenti obligatorii. Itaque literæ conſenſus indices per quemvis perferri poterunt. Diſtinguendum quoque inter miniſtrum qui electus eſt, ut promiſſionem ſignificet, & inter eum qui electus eſt ut ipſe promittat. Priore caſu revocatio vim ſuam habebit, etiam ſi miniſtro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio; quia jus promittendi ab ipſius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione omni culpa vacabat. Sic etiam priore caſu mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quanquam revocabiliter: quod apertius in legatis conſpicere eſt. altero caſu non poterit, quia non facta eſt, ſed mandata fieri. In dubio autem mandantis voluntas fuiſſe cenſetur, ut impleatur mandatum, niſi magna mutatio inciderit, qualis eſt mors mandantis. Poſſunt tamen ſuppetere conjecturæ quæ aliud judicandum ſuadeant, quæ facile admittendæ ſunt ut ſubſiſtat quod pia cauſa dari mandatum eſt. Ac ſimili modo definiri poteſt agitata olim controverſia, an in hæredem mandari detur actio, qua de re aliud M. Druſum Prætorem, aliud Sextum Iulium edixiſſe refert ſcriptor ad Herennium lib. II.

L. Mandatum. D. Mandati. Clarus libro IV. §. donatio. q. 12.

L. Si mandaſſem. D. Mandati.

L. Nec ambigi. C. de don.

Covarr. in var. c. 14. n. 16. L. ſi pater. D. de manumiſ. vind.

XVIII. So-

XVIII. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem in ipsius nomen collatam, cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omissa inspectione an mea privatim intersit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptandi jus dari efficiendi, ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet: ita ut medio tempore à promissore promissio revocari non possit; sed ego cui facta est promissio eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit. neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat, aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale, ut talis acceptatio ei inclusa censeri debeat: an vero non habeat: Vbi mandatum tale antecessit, distinguendum ultra non puto, sitne persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptatione promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius cui promissio facta non est acceptet volente promissore tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat, antequam is quem spectat promissio eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui acceptavit, remittere promissum non possit, quia hîc non adhibitus est ad jus aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

Covarr. c. quamvis. p. 2. §. 4. 13.

Alex. cons. 204. lib. 1. & ibi Car. Mol.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit de onere adjecto promissioni. id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptationem, nec fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commodum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu à tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet neturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

L. perfecta. C. de donat. quæ sub modo.

Barth. in l. Qui Romæ. §. Flavius. de verborum oblig.

XX. Solet & illud disputari, quomodo convalescere possit promissio cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promissio. Atque idem quæri potest de promissionibus quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si illa causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda quidam solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet, ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis: requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

Navarr. c. 22. nu. 51. & 80. Lib. III.

Sanc. l. 11. de matrim. disp. 32. n. 5.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali

turali jure confundantur, neque promissiones quæ causam expressam non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

Covar. c. quamvis, p. 2, §. 5. Lib. 11.

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit, quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. *Velut persoluta fide*, inquit Livius, *quia per eum non stetisset quin præstaretur.*

CAPVT XII.

De contractibus.

ACTVVM humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt, alii sunt simplices, alii compositi.

II. Simplices alii benefici, alii permutatorii. Benefici aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Benefici meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: item donatio, qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de dominii acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi, tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Benefici actus cum obligatione mutua sunt, qui aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus supersit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæ in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. A-

III. Actus permutatorii, aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui diremtorii sunt, recte dividunt Iurisconsulti Romani in Do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus Iurisconsultus in l. Naturalis: Digestis, Præscriptis verbis. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio quam à nominatorum numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorem vim quandam & naturam accepissent talem, quæ etiamsi nihil esset dictum specialiter, ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ: cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris, in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam à partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus, aut minus sunt naturales, aut minus antiqui. imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & simplicior est, & antiquior. Et Eustathius ad Iliados x, ubi de certamine publico agitur, cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est ἄρνυσθαι, interpretatur ἀντικαταλλάττεσθαι, addens συνάλλαγμα γάρ τι καὶ τὸ τοιοῦτο: nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremtorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum haud dubie commercii genus: aut pecuniam pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emtione ac venditione: aut usum rei pro re: aut usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia, quod postremum locatio conductio dicitur. Vsus autem nomine hîc intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive personalis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum Iubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem, & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his, quæ pondere, numero, mensura constant, tam rebus aliis quam pecunia. Facti cum facto permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut pecuniam, atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur, in facto præstandæ indemnitatis circa casus fortuitos aversio periculi, vulgo assecuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos; aut ut des rem, aut usum rei.

Aristotel. v. Eth. 8. & 1. Pol. 9. D. de contrahen. emt. l. 1.

IV. Actus autem communicatorii, aut facta communicant, aut res, aut hinc res, inde facta ad utilitatem communem, quæ

omnia

omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas, aut alios invasores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci σύμπλοιαν aut ὁμόπλοιαν vocabant.

V. Mixti autem actus sunt, aut principaliter, aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam ut de suo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est, pactio autem militaris operæ pro tutela, est facio ut facias. Quod si onus pensionis accedat, eatenus miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui, & periculi aversi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: sin negotium quod inter creditorem & fidejussorem qui nihil recipit geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, inde censeri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur. sed hæc quoque naturam trahit ex contractu cui securitatem præstat.

L. Labio. D. de verb. sign.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur; & in actibus tum præcedaneis, tum principalibus.

IX. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit, vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constitui solet, sed naturæ quoque actus congruit. nam inter contrahentes propior quædam est societas, quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: nec quicquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut de rebus cœlestibus. nam contractus natura utilitatis causa reperta propius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contractibus etiam vitia eorum quæ veneunt prodi jubentur, ac nisi intimaverit venditor, quamvis in jus emptoris transcripserit, doli actione vacuantur.* Lactantius dixerat: *Qui vendentis errorem non redarguit, ut aurum parvo emat, aut qui non profitetur fugitivum servum, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.* At non idem dicendum est de his quæ rem non contingunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum advehunt. nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est non pugnans cum jure ejus quicum negotium est: ita ut locum hîc habere possit illud, quod idem ille Diogenes non

L. 1. D. de act. emti. & venditi.

Cic. de Off. III.

Off. II. c. 10.

Libro V.

Th. 2. 2. 78. art. 3. Bal. l. 1. de æd. ed. Covarr. ad c. peccatum. p. 2. §. 4. n. 6.

non incommode dicebat referente M. Tullio: *Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam cæteri: fortasse etiam minoris cum major est copia. cui fit injuria?* Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse, cum tu, quod scias id ignorare, emolumenti tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si à magistratu dejici jussa, quæ exempla ibidem videas. At vitia ei quicum agas, nota, ut servitutem ædium quas M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emtas, dici nihil attinet. scientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

d. loc. — *D. l. D. de contr. emt. in fine.*

Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisti vitiosum.

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus juste incussus, is demi debeat; id enim contractu extrinsecum est: sed nequis incutiatur contrahendi causa, aut si incussus est, ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, γνόντες μηδὲν δικαιότερον εἶναι βίᾳ πεπαμένους ἢ βίᾳ ἀφελομένους παρὰ τῶν ἡττόνων λαμβάνειν: *Arbitrati nihilo justius esse infirmioribus per emtionis titulum, quam vi mera rem extorquere*, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

Histor. Gr. III.

XI. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicite id observandum est. nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censeri. Neque enim solet hic esse tales contractus ineuntium animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque ejus æqualitatis ratione debitum. Iohannes Chrysostomus: ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ ἡνίκα δ' ἂν ἀγοράσαι δέῃ ἢ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεικῶμεν καὶ βιαζώμεθα ἔλαττον τῆς ἀξίας καταβαλεῖν καὶ πάντα ὑπὲρ τούτου ποιῶμεν, οὐ λῃστεία τὸ πρᾶγμά ἐστιν; *Quoties enim in contractibus & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus æquo pretio demus, nonne huic facto quoddam inest furtum?* Scriptor vitæ Isidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet justo forte minoris esset indicatum, adjecisse quod justo pretio deerat, quod existimaret aliter agere injustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos lateret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem quæ est Levit. XXV, 17.

Inst. de mandato. §. ult. L. 1. §. Si quis servum. D. deposit.

XII. Restat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quanquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum

dum ei qui plus habet reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberent. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, ut quæ dimidium justi pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt quatenus teneri manu possunt, philosophi quatenus ratione & intelligentia. Hi vero qui legibus civilibus subjecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recta dictat: imo & illi qui legibus subjecti sunt, quoties de eo quod fas piumque est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas auxilium suum denegant.

d. loc.

XIII. Sed notandum est quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præstari debet à sumtibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem tenetur resarcire si periit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est ex vi dominii, quomodo quivis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione beneficæ acceptionis: quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recepit: ideo si periit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit, sed dedit. In pignore, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit, nec de casu quovis teneatur, ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. Ductoris dubitantium capite 43. Spectavit huc Seneca cum dixit *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus judicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quasdam contractuum quæstiones percurramus.

Silvestr. in verbo Bellum p. 1. n. 7.

Th. 2. 2. 62. art. 6.

VII. De beneficiis. 19.

XIV. Mensura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutationibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritis*, inquit Plinius, *pretium luxuria fecit.* Et Cicero Verrina de Signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis idem est æstimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariæ minoris sint propter copiam: Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de Beneficiis VI, cap. 15; ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est. cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus Iurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu nec utilitate singulorum, sed communi-*

Mor. Nic. V. 8.

IX, 35.

L. pretia. D. ad l. Falc.

muniter funguntur : id eſt, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret. Hinc fit ut res tanti æſtimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari ſolet, quod vix eſt ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minuſve dari aut exigi poſſit, niſi ubi lex certum rebus pretium ἐν στιγμῇ, ut Ariſtoteles loquitur, id eſt *in puncto* conſtituit. In communi autem illo pretio, ratio haberi ſolet laborum & expenſarum quas mercatores faciunt : ſoletque ſubito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniæ, mercium. Cæterum poſſunt & quædam eſſe rei accidentia æſtimabilia, ob quæ res licite ſupra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum conſequens, lucrum ceſſans, affectum peculiarem, aut ſi in gratiam alterius res vendatur ematurve, alioqui non emenda aut vendenda ; quæ ipſa accidentia ei cum quo agitur indicanda ſunt. Ejus quoque damni aut lucri ceſſantis ratio haberi poteſt; quod ex pretii ſolutione dilata aut anticipata naſcitur. *L. Si ſervum D. ad legem Aquil.*

XV. De venditione & emtione notandum etiam ſine traditione, ipſo contractus momento, transferri dominium poſſe, atque id eſſe ſimpliciſſimum. ita Senecæ venditio *alienatio eſt ; & rei ſuæ juriſque ſui in alium tranſlatio* : nam & ita fit in permutatione. Quod ſi actum ſit ne ſtatim dominium tranſeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio conſtat præſtando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo eſt emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium tranſeat, commenta ſunt juris civilis, quod nec ubique obſervatur : imo plerisque legum conditoribus placuiſſe, ut ad traditionem uſque res commodo & periculo venditoris ſit, notavit Theophraſtus in loco qui apud Stobæum eſt, ubi & multa alia inſtituta reperias de ſolennitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia à jure Romano : ſicut & apud Rhodios perfici ſolitam venditionem & contractus quoſdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Pruſæenſis. Illud quoque ſciendum ; ſi res bis ſit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in ſe continuit præſentem dominii tranſlationem, ſive per traditionem, ſive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit à venditore: quod non fit per ſolam promiſſionem.

XVI. Monopolia non omnia cum jure naturæ pugnant. nam poſſunt interdum à ſumma poteſtate permitti juſta de cauſa & pretio conſtituto : cujus rei exemplum nobis illuſtre præbet Ioſephi hiſtoria cum is vice regia Ægypto præeſſet. Sic & ſub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habebant, ut Strabo loquitur, μονοπωλείαν. Poteſt & à privatis inſtitui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, de compacto id agunt, ut res ſupra pretium id quod ſummum nunc eſt in communi pretio vendantur, aut vi, aut fraude impediunt, ne major copia importetur, aut ideo merces coemunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum ſit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod ſi alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coemunt ut pluris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adverſus caritatis normam, quod multis evincit Ambroſius libro Officiorum tertio, ſed proprie jus alterius non violant. *Ariſt. Pol. 1, c. VII.* *c. 6.*

XVII. De pecunia ſciendum, eam naturaliter functionem recipere, non in materia ſola, nec in ſpeciali appellatione aut forma, ſed in genere magis communi, qua ſcilicet comparatur ad res aut omnes, aut maxime neceſſarias: quæ æſtimatio, ſi aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco ſolutionis. Michael Epheſius ad quintum Nicomachiorum: ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τοῦτο ἐπὶ τοῦ νομίσματος ἴδοι ἄν τις γινόμενον. ὡς γὰρ ἐπ' ἐκείνης οὐκ ἀεὶ ὁμοίως δεόμεθα καὶ ἐν χρείᾳ τῶν ἀλλοτρίων ἐσμὲν, οὕτως οὐδὲ τὸ νόμισμα ἀεὶ ἴσον δύναται, ἀλλὰ μεταπίπτει, καὶ τὸ πρότερον πλεῖον δυνάμενον ὕστερον ἢ ἔλαττον ἢ οὐδὲν ἰσχύει. ὅμως μᾶλλόν γε τοῦτο διαμένει καὶ δεῖ ὡς μέτρῳ αὐτῷ τῶν ἀλλασσομένων χρῆσθαι. *Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre eſt. Nam ſicut ea non eadem ſemper, nec enim alienis rebus æque ſemper opus eſt nobis, ſic nec nummus idem ſemper valet, ſed mutatur, & cum prius plus valuerit, poſtea aut minus, aut nihil valet: diuturnius autem eſt nummi pretium: eoque ut menſura aliarum quæ comparantur rerum uti ſolemus.* Cujus loci hic ſenſus eſt: quicquid adhibetur in hoc ut menſura ſit rerum aliarum, debet eſſe tale ut per ſe minime flectatur. talia autem ſunt in genere æſtimabilium, aurum, argentum, æs. per ſe enim ferme tantundem ubique, & ſemper valent: ſed prout res aliæ, quibus indigent homines, copioſæ ſunt aut raræ, ita eadem pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus, nunc minus valet.

L. 11, D. Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte à Cajo dictum eſt, proxima eſt venditioni & emtioni, eiſdemque regulis conſiſtit. Reſpondent enim pretium penſioni ſive mercedi, & rei dominium facultati utendi. Quare ſicut res domino perit, ita naturaliter ſterilitas, & alii caſus qui uſum impediunt, damno ſunt conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam promiſſam, quia ipſe facultatem utendi tradidit, quæ eo tempore tantum valebat. quanquam & legibus & pactis immutari id poteſt. Si tamen locator, cum conductor primus re uti impeditus eſſet, alii eam locaverit, quicquid conſecutus inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat locupletior.

XIX. Et quod de venditione ſupra diximus, pluris rem vendi minorisve emi poſſe, ſi in gratiam alterius vendatur ematurve, alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera locata conductave intelligendum eſt. Quod ſi una opera pluribus utilis eſſe poſſit, ut itineris ſuſceptio, & locator pluribus ſe in ſolidum ſingulis obſtrinxerit, poterit de ſingulis mercedem paciſci quam ab uno exigeret, ubi lex non obſtat: quia quod illa opera ſecundo quoque utilis eſt, extrinſecum eſt contractui qui cum primo eſt initus, neque reſpectu primi quicquam minuit de æſtimatione.

In cap. 25. Matthæi q. 171, & 172.

XX. Circa mutuum quæri ſolet, quo jure vetitæ ſint uſuræ: & quanquam jure naturali vetitas eſſe receptior eſt ſententia, contrarium tamen ſentit Abulenſis. Neque vero videntur argumenta quæ in alteram adferuntur partem, talia eſſe ut aſſenſum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum eſſe, tantundem & de commodato dici poteſt: cum tamen pro uſu rei pretium exigere illicitum non ſit, ſed efficiat ut contractus in aliud nomen tranſeat. Nec magis urget quod ſuapte natura ſterilis eſt pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas hominum induſtria fructuoſas fecit. Illud ſpecioſius, quod hic res pro re reddatur, uſus autem

autem rei à re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi. Sed notandum est cum rerum quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, ususfructus Senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum, ut proprius vsusfructus esset, de voce ususfructus agi; quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, si quis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine: Sic & jus illud nonnisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo ἐν ἀντιχρήσει usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero à Catone, Cicerone, Plutarcho, & aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare fœnori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos decimus quartus; & apud Ezechielem capite decimo octavo: quæ autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina: & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, omni populorum discrimine per Euangelium sublato, latiusque extenso proximi intellectu: quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samarita apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani, *Non dabit*, inquit, *in usuras pecuniam. hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti humanitatis est; duritiæ autem plus extorquere quam dederis.* Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos, quod pecunias leviori-bus usuris mutuati, graviori fœnore collocassent.

L. 11, D. de usufructu ear. rer. quæ usu consum.

L. 1, §. si ususfructus, D. ad legem Falc.

Luc. x, 29.

Epit. Inst. c. 2.

De Officiis III, c. 2.

Suet. c. 39.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno quod facit qui pecuniam dat mutuam eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ sortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum, eum qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsivit sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim ut gratum faciat alteri, negat feneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius; ut apud Hollandos jampridem concessum est aliis quidem octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

 XXIII. Con-

XXIII. Contractus avertendi periculi,quem assecurationem vocant,omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur, aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro: sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata. quod Aristoteles fine octavi Nicomachiorum sic extulit: ἐν χρημάτων κοινωνίᾳ πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω. Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera, conferri potest,ut dici solet:

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu,quo casu sors domino perit, & si salva est,domino salva est; aut opera confertur cum ipso dominio pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps fit sortis. In prima specie comparatur cum opera non sors, sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat.In altera operæ pretium habetur quasi sorti adjectum,& pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis, & similibus intelligi debet. Vt autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni,est quidem præter naturam societatis:potest tamen ita conveniri sine injuria. fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu aversi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto plus lucri ferat, quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Vt autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communio, ut sine ea nequeat societas consistere.Quod autem dictum est à Iurisconsulto * non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est,si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat comparandum est.

Navarr. 17 num. 250. Covar. III. var. cap. 2. Less. lib. II, 2, 25, du. 3.

Angelus verb. Societas 1, §. 7. Silv. verbo. Societas, 1 q. 2. Nava. 17 n. 255. Covarr. & Less. d. locis.

Livius libro XXXIX.

Arist. III. Polit. c. 6.

** L. Si non, D. pro socio.*

XXV. In societate navali adversus piratas utilitas communis est ipsa defensio:interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia,ferantur à dominis navium & mercium pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem quæ diximus hactenus ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet:uno excepto, quod inæqualitas rerum, in quam consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio fit eo

nomine.

nomine. Hoc enim eſt quod ait Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere ſe mutuo circumvenire: ubi licere eſt non quidem fas eſſe, ſed ita permitti ut nullum contra proditum ſit remedium in eum qui ſe pacto velit defendere. Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, poſitum eſt, pro eo quod recepti paſſim moris eſt, quomodo apud Apoſtolum Paulum ipſa natura docere dicitur viro turpe eſſe comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos uſitatum ſit. Sic idolorum cultores, non autem quoſvis homines φύσει μάταιοι, id eſt *natura vanos* appellat ſcriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσει ὀργῆς Paulus Apoſtolus, non tam ex ſua, quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, perſona loquens. Euenus poeta vetus:

L. in cauſæ cognitione. D. de minoribus. L. Item ſi pretio D. locati.
1. Corinth. XI, 14.
XIII, 1.
Eph. II, 3.

φημὶ πολυχρόνιον μελέτην ἔμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτην ἀνθρώποισι τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.

Quod meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus eſſe.

Ejuſdem ſenſus dictum vetus apud Galenum exſtat: ἐπίκτητοι φύσεις τὰ ἔθη *conſuetudo adſcititia eſt natura.* Apud Thucydidem ſimili notione dicitur τῶν νόμων κρατήσασα ἡ ἀνθρωπεία φύσις, *humana natura legum victrix.* Sic πεφυσιωμένα dicunt Græci tum virtutes, tum vitia poſtquam altas radices egerunt. Apud Diodorum vero Siculum legimus: τῆς φύσεως ὑπὸ τῆς ἀνάγκης ἡττωμένης, *cum neceſſitas naturam, id eſt robur animi, vinceret.* Sic Pomponius Iuriſconſultus cum dixiſſet jus Romanum non pati eundem in paganis & teſtato & inteſtato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter ſe pugnam eſſe, cum tamen ea regula è ſolis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipſos quidem Romanos in militum teſtamento. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controverſias infinitas, &, ob incerta rerum pretia inter eos qui communem judicem non habent, inexplicabiles, quæ vitari non poterant ſi ob inæqualitatem à pactis diſcedere licuiſſet. *Hæc eſt emtionis atque venditionis ſubſtantia* (ajunt Imperatores ſubſtantiæ nomine morem perpetuum ſignificantes) *quod emtor viliore comparandi, venditor cariore diſtrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque poſt multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente ad certum conſentiant pretium.* Seneca ait hoc jus reſpiciens: *Quid intereſt quanti ſint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet qui bene emit.* Andronicus Rhodius ſenſu eodem: τὸ γὰρ ἐν τοῖς ἑκουσίοις συναλλάγμασι κέρδος οὔτε ἄδικόν ἐστιν, οὔτε εὐθύνεται. τούτων γὰρ ἄδειαν ἔδωκεν ὁ νόμος: *Lucrum quod voluntate contrahentium percipitur, nec injuſtum eſt, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex conceſſit.* Is, quem indicavi paulo ante, ſcriptor vitæ Iſidori, minoris juſto emere, aut pluris vendere, vocat ἀδικίαν ὑπὸ μὲν τοῦ νόμου ἀφιεμένην, τὸ δὲ δίκαιον ἀνατρέπουσαν: *injuſtitiam a lege quidem permiſſam, ſed quæ reipſa juſtum pervertat.*

L. III.
L. jus noſtrum. D. de R. I.
L. Si voluntate C. de reſcind. vend.
L. VI. de benef. 15.
Nic. V. 5.

CAPVT XIII.

De jurejurando.

APud omnes populos, & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa, & contractus maxima semper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens excitari jurejurando solet,
Vt bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.

Off. I. *Nullum vinculum*, inquit Cicero, *ad adstringendam fidem majores nostri jurejurando arctius esse voluerunt.* Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus dixit de juramento:

clades mortalibus unde
Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum: & sine facto voluntas quoque pœnam in se accerseret: quorum utrumque Herodotus confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum an
Lib. II. juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

At juramento quædam est sine nomine proles
Trunca manus, & trunca pedes: tamen impete magno
Advenit, atque omnem vastat stirpemque domumque.

Et eandem historiam recitans Iuvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

Bene Cicero: *Est jusjurandum affirmatio religiosa: quod autem affirmate*
Off. III. *quasi Deo teste promiseris, id tenendum est.* Quod autem addit: *Iam enim non ad iram Deorum quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet:* si iræ nomine

nomine perturbationem intelligit, non improbandum eſt; ſin qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem, minime eſt recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat uſque videamus. *Lib. de ira Dei.*

II. Primum quod de promiſſis & contractibus diximus, & hîc habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare ſi quis non putans ſe jurare verba protulerit jurantia, ut de Cydippe narratur, locum habere poteſt quod ei tribuit Ovidius: *Quæ jurat mens eſt: nil conjuravimus illa.*
ex Euripide deſumtum qui in Hippolyto dixerat.

Iurata lingua eſt: mente juravi nihil.

Quod ſi quis volens jurare obligare ſe noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio à juramento eſt inſeparabilis & effectus ejus neceſſarius. *Sotol. VIII. q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. 1. §. 5.*

III. At ſi quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari, ſunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius eſt teneri eum vera facere dicta quorum Deum adhibuit teſtem. nam is actus qui per ſe eſt obligatorius, ex animo deliberato proceſſit. Cui conſequens eſt ut quanquam plerumque verum eſt illud Tullii; *Quod ex animi tui ſententia juraveris, id non facere perjurium eſt*; quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Vlyſſi Calypſo ait.

ἀλλὰ τὰ μὲν νοέω καὶ φράσσομαι

Verum animus quod ſentit idem loquar.

Id tamen hanc exceptionem habeat, niſi qui jurat ſciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium eſt, verba aliter accipi. nam dictis ipſis teſtem adhibens Deum, debet dicta facere vera, quomodo putat intelligi. Et hoc eſt quod idem ait Cicero: *Quod ita juratum eſt, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id ſervandũ eſt.* Apud Tacitum legimus, *Trepidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, queis flagitii conſcientia inerat.* Auguſtinus: *Perjuri ſunt qui ſervatis verbis exſpectationẽ eorum quibus juratum eſt deceperunt.* Et Iſidorus: *Quacunque arte verborum quis juret, Deus tamen qui conſcientiæ teſtis eſt, ita hoc accipit ſicut ille cui juratur intelligit.* Atque hoc eſt quod dicitur liquido jurare. Ideo Metellus recte recuſavit jurare in legem Apulejanam, quanquam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium eſſe irritam, & juramentum in legem ita intelligendum ſi lex rite rogata lataque eſſet. Nam quanquam in promiſſis aliis facile ſubintelligitur tacita aliqua conditio, quę promiſſorem exſolvat, id tamen in juramento admittendum non eſt: quo pertinet egregius ille locus Apoſtoli ad Hebræos: *Deus volens abundantiſſime heredibus promiſſionis oſtendere immutabilitatem conſilii ſui, fidẽ fecit jurejurando: ut per duas res immutabiles in quibus fieri non poteſt, ut fallat Deus* (ita recte verti puto illud ψεύσασθαι, ſicut aperta locutio vocatur veritas, Dan. VII, 16; VIII, 26; X, 1.) *firmum habeamus ſolatium.* Quæ verba ut intelligantur, ſciendum eſt ſanctos ſcriptores de Deo ſæpe loqui ἀνθρωποπαθῶς, & magis ſecundum id quod videtur nobis, quam quod eſt. Nam Deus vere decreta ſua non mutat. Mutare tamen & pœnitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba ſonare videbantur, nimirum ob conditionem tacite intellectam quæ ceſſat. Ierem. XVIII, 8; Exempla videre eſt

Hiſt. IV. Epiſtola CCXXIV. App. de bello civil. l. 1. Pan. in c. Clericus de jurejur. Silv in verbo Iuramentũ. 4. q. 23. VI, 17. ibi Thom. Ionæ IV, 2.

reeſt Gen, xx, 3; Ex. xxxii, 14; I Reg. xxi, 29; II Reg, xx, I; Eſaiæ xxxviii, I; Ionæ iii, 5, II. Quo ſenſu etiam nos fallere Deus improprie dici poteſt. & ſolet vox ψεύδεσθαι, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, ſignificationem habere eventus ſpem fruſtrantis, ut videre eſt tum alibi, tum Levit. vi, 2; Ioſue xxiv, 27; Eſai. lviii. II; Oſe. I, 2; Abac. iii, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promiſſis interdum, ubi ſcilicet conditio tacite quædam ſubeſt. Ideo duas res Apoſtolus nominat quæ immutabilitatem notant, promiſſionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas, & aliquo modo latentes repellit: ut videre eſt etiam Pſal. lxxxix, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36. Nam aliud eſt ſi quas conditiones ipſa negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli referunt id quod legitur Num. xiv, 30. Sed verius eſt terram promiſſam jurato dici ipſis, non perſonis, ſed populo, poſteris ſcilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promiſſio impleri quovis tempore poteſt, nec perſonis certis adſtringitur. Ex his quæ diximus intelligi poteſt quid ſentiendum ſit de jurejurando quod dolo elicitum eſt. Nam ſi certum eſt, eum qui juravit aliquod factum ſuppoſuiſſe, quod revera ſe ita non habeat, ac niſi id credidiſſet non fuiſſe juraturum, non obligabit juramentum. At ſi dubium ſit, an non etiam ſine eo idem fuiſſet juraturus, ſtandum erit verbis, quia ſimplicitas quam maxima juramento convenit. Atque huc refero jusjurandum quod Ioſue & primores populi Iſraëlitici Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant à Gabaonitis è regione longinqua ſe venire fingentibus. At non inde ſequebatur Ioſuam & primores, ſi ſciſſent ex vicinis populis eos eſſe, non fuiſſe eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *Fortaſſis in medio mei habitas, quomodo tecum paciſcerer?* hunc habere ſenſum poteſt, ut interrogentur Gabaonitæ quale pactum deſiderent, ſociale an deditionis; aut etiam ut oſtendant Hebræi licitum ſibi non eſſe cum quibuſdam populis fœdus inire ſociale: non etiam ut negent dedentibus ſe vitam relinqui poſſe. Lex enim divina quæ eos populos internecioni devovebat, ex legis alterius comparatione ita erat intelligenda, ut locum haberet niſi ſi qui moniti ſtatim facerent imperata. Quod inter alia probat hiſtoria Rahabæ cui ob benemerita parcitum eſt, & Solomonis, qui Cananæorum reliquias ſub imperium ac tributum accepit. Atque huc pertinet quod in Ioſuæ libro dicitur nullam fuiſſe civitatem ex populis ſeptem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile eſſet, ſi rem ipſam Gabaonitæ indicaſſent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam ſalvam ſub parendi conditione impetraturos fuiſſe, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato poſtea pœnæ ſumtæ ſint graviſſimæ Deo auctore. Ambroſius hanc tractans hiſtoriam: *Ioſue tamen pacem quam dederat, revocandam non cenſuit, quia firmata erat ſacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, ſuam fidem ſolveret.* Nihilominus doli ſui pœnam aliquam ſuſtinuerunt Gabaonitæ jam ſua deditione ſubditi facti Hebræorum. Addicti enim ſunt perſonali cuidam ſervituti, cum ſi egiſſent aperte, potuiſſent ad tributariam conditionem recipi.

Navar. c. 12. nn. 13.

Ioſue ix.

Deuter. xx. 10.

1 Reg. ix, 2

xi, 19. 20.

II Samuel. xxi, 6.

V. Non

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum jurassent non daturos se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est, quod Achæi Romanis quædem non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur mutarent: nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jurejurando sanxissent faciendi.

De Off. II. c. 14.

Livius lib. XXXIX

VI. Vt valeat juramentum oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana de qua mox agemus. Bene Philo Iudæus: ἴστω δὲ πᾶς ἐνωμότως ἄδικα δρῶν, ὅτι εὐορκήσει μὲν οὔ, τὸν δὲ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἄξιον ὅρκον ἀνατρέπει, ᾧ τὰ καλὰ καὶ δίκαια ἐπισφραγίζεται. προστίθεται γὰρ ὑπαίτια ὑπαιτίοις, ἐν οὐ δέοντι γινομένοις ὅρκοις, οἷς πολὺ βέλτιον ἦν ἡσυχάζεσθαι πράξεις παρανόμους· ἀπεχόμενος οὖν τοῦ ἀδικοπραγεῖν ποτνιάσθω τὸν Θεὸν ἵνα μεταδῷ τῆς ἵλεω δυνάμεως αὐτῷ συγγνοὺς ἐφ' οἷς ἀβουλίᾳ χρησάμενος ὤμοσε. διπλάσια γὰρ αἱρεῖσθαι κακὰ, δυνάμενον τὴν ἡμίσειαν αὐτῶν ἀποφορτίζεσθαι, μανία καὶ φρενοβλάβεια δυσίατος. *Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius eversorem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria misericordiam ei impertiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia.* Exemplum dari potest in Davide qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis: Dionysius Halicarnassensis in conjuratione Decemvirorum de republica occupanda. Seneca:

1 Sam. XXV.

Lib. II.

Præstare fateor posse me tacitam fidem,
Si scelere careat: interim scelus est fides.

Off. I. c. ult.

Vbi *interim* valet *interdum*. Ambrosius: *Est enim contra officium nonnunquam solvere promissum, juramentum custodire.* Augustinus: *Si ad peccatum admittendum fides exhibeatur mirum est si fides appellatur.* Idem docet secunda ad Amphilochium Basilius.

VII. Imo etiamsi res quæ promittitur non sit illicita, sed majus bonum morale impediens, sic quoque non valebit jusjurandum: quia scilicet profectum in bono Deo debemus, ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus. Huc pertinet insignis ejus quem dixi Philonis Iudæi locus quem asscribere non pigebit. εἰσὶ δ' οἳ τὴν φύσιν ἄμικτοι, καὶ ἀκοινώνητοι δι' ὑπερβολὴν μισανθρωπίας γεγονότες, ἢ καὶ ὑπ' ὀργῆς οἷα χαλεπῆς δεσποίνης ἐκβιασθέντες, ὅρκῳ τὴν ἀγριότητα πιστοῦνται τῶν ἠθῶν, οἵτινες οὔ φασιν ὁμοτράπεζον, ἢ ὁμόροφον ἕξειν τὸν δεῖνα, ἢ πάλιν τῷ δεινὶ μὴ ῥέξειν ὠφέλειάν τινα ἢ παρ' ἐκείνου τινὰ λήψεσθαι, καὶ μέχρι τελευτῆς. *Sunt quidam adeo duro atque insociabili ingenio, sive odio humani generis, sive dura domina iracundia subacti, ut morum feritatem jurejurando obfirment, ut ne hunc habeant mensæ aut tecti socium, ne illi bene unquam faciant, ne quid ab eo ad mortem usque accipiant.* Quod ait jurasse quosdam ne huic vel illi unquam bene facerent, id Hebræi vocabant נדר הנאה, id est εὐχὴν ὠφελείας,

votum de beneficentia: שבע להטיב Levit. v, 6. Hujus formula tradentibus Hebræorum magiſtris erat קרבן כל מה דתהנה מני, aut קרבן שאתא נהנה לי, cui convenit illa Syriaca in veteri verſione Matthæi xv, 5. קרבני מרם דתתהנא מני : Græce δῶρον ὃ ἐὰν ἐξ ἐμοῦ ὠφεληθῇς. Id eſt, *Donum Deo dicatum ſit*, (id enim eſt קרבן κορβᾶν) *ſi quid unquam à me boni acceperis*. Votum addita conſecrationis pœna validum plane cenſebant Hebræorum magiſtri, peſſimi hac in parte juris divini interpretes, etiamſi adverſus parentes factum eſſet: quod dicto loco refellit Chriſtus, in cujus verbis τιμᾶν honorare eſt benefacere, ut collato Marci loco apparet, & Pauli 1 Tim. v, 3, 17; & Num xxiii, 11. Sed etiamſi adverſus alios conceptum ſit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus profectui adverſum eſt.

Th. 2. 2. 89. art 7. & ibi Cajet. Grat. c. ult. §. ult. 22. quæ. 4. Soto l. VII. q. 1. art. 3. concl. 2.

VIII. De impoſſibilibus dicere nihil attinet. Satis enim manifeſtum eſt ad omnino impoſſibile neminem obligari.

IX De eo vero quod pro tempore, aut ex ſuppoſitione eſt impoſſibile in pendenti eſſe obligationem, ita ut is qui ex ſuppoſitione juravit operam quam poteſt dare debeat, ut quod juravit poſſibile reddat.

X. Forma jurisjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim ſenſum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo, *Deus teſtis ſit*, aut *Deus ſit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum ſuperior puniendi jus habens teſtis advocatur, ſimul ab eo perfidiæ ultio poſcitur: & qui ſcit omnia ultor eſt, ideo quia teſtis. Plutarchus: πᾶς ὅρκος εἰς κατάραν τελευτᾷ τῆς ἐπιορκίας *omne jusjurandum in diras deſinit, ſi quis pejeraverit*. Huc pertinent federum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & ſequentibus. Vt illa Romana apud Livium: *Tu Iupiter ita illum ferito, ut ego hunc porcum*. Et alibi: *Deos precatus ita ſe mactarent quemadmodum ipſe agnum mactaſſet*. Et apud Polybium ac Feſtum: *Si ſciens fallo, ita me Dieſpiter ejiciat, ut ego hunc lapidem*.

Quæſt. Rom.

Libro I.

Lib. XXI.

XI. Sed & nominatis rebus perſoniſve aliis jurari mos eſt vetus, ſive quod illas ſibi noxias imprecabantur, ut ſolem, terram, cœlum, principem, ſive quod in illis puniri depoſcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium hic mos, ſed & Iudæorum, ut idem ille Philo nos docet. Ait enim non debere juraturos ob rem quamvis ſtatim ἐπὶ τὸν ποιητὴν καὶ πατέρα τῶν ὅλων ἀνατρέχειν, *ad rerum omnium auctorem ac parentem procurrere*; ſed jurare per parentes, cœlum, terram, univerſum. cui ſimile eſt quod Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non ſolitos προπετῶς κατὰ τῶν θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κατὰ τῶν προστυγχανόντων, *facile per Deos jurare, ſed per res alias præſentes*, ut per ſceptrum: idque ipſum à juſtiſſimo rege Rhadamantho fuiſſe conſtitutum tradit Porphyrius, & ad Ariſtophanem ſcholiaſtes. Sic Ioſephus per ſalutem Pharaonis juraſſe legitur, ex more apud Ægyptios recepto quem ibi notat Abeneſdras, Eliſæus per vitam Eliæ. Neque vero Chriſtus Matthæi v, ut quidam exiſtimant, hæc juramenta vult minus eſſe licita quam quæ expreſſo Dei nomine fiunt: ſed cum Hebræi ea minus curarent, opinione quadam non diſſimili illius qui dixit, *Sceptrum non putat eſſe Deos*, oſtendit & hæc eſſe vera juramenta. Nam

Gen. XLII. 15. II Regum II. 2.

Nam & Vlpianus optime dixit: *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare videtur, respectu enim divini numinis jurat.* Sic Christus ostendit eum qui Templum jurat, Deum jurare qui templo præsidet, & qui cœlum, Deum qui cœlo velut insidet. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non obstringi homines juramentis per res conditas factis, nisi adjecta pœna, ut si res de qua jurabatur Deo consecraretur. Hoc enim est juramentum κορβᾶν, sive ἐν τῷ δώρῳ, cujus non dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyriorum quoque legibus mentio exstabat, ut ex Iosephi contra Appionem disputatione discimus: nec aliunde arbitrer Orientis populos dictos Græcis καρβᾶνες, quæ vox apud Æschylum & Euripidem exstat. καρβᾶνα δ' αὐδὰς, apud eundem Æschylum. Huic ergo errori dicto loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse ait per salutem Principis omnibus Geniis augustiorem. Apud Vegetium formula est cujus & supra meminimus, qua Christiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per majestatem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi diligenda est & colenda.

L. Qui per. D. de jurejur.

Matthæi XXIII, 21.

XII. Sed & si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur: quia quanquam sub falsis notis generali tamen complexione numen intuetur: ideoque Deus verus si pejeratum sit in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non detulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod à Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent, ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut oportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Iacobo & Labane Gen. XXXI, 53. Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat perjurus est.* Deinde: *Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus epist. ad Public. 154.

XIII. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controversias. Πάσης ἀντιλογίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: *Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens.* Cui simile est illud Philoneum: ὅρκος μαρτυρία Θεοῦ περὶ πράγματος ἀμφισβητουμένου *Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur.* Et illud non dissimile Halicarnassensis: τελευταία δὲ πίστις ἅπασιν ἐστιν ἀνθρώποις ἕλλησί τε καὶ βαρβάροις, ἣν οὐδεὶς πώποτε ἀναιρήσει χρόνος, ἡ δι' ὅρκων καὶ σπονδῶν ἐγγυητὰς θεοὺς ποιουμένη τῶν συμβάσεων. *Vltima fides inter homines tum Græcos tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos.* Sic & Ægyptiis jusjurandum μεγίστη παρ' ἀνθρώποις πίστις, *maxima fides hominibus inter se.* Duo ergo debet jurans primum ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum ut factum congruat verbis, quod idem appellat εὐορκεῖν. Qui in illo peccat ψευδορκεῖν, qui in hoc ἐπιορκεῖν eidem Chrysippo dicitur, satis distincte, quanquam confundi interdum hæc solent.

Diod. Sic.

XIV. Et si quidem materia talis sit, & verba ita concepta ut non ad Deum tantum, sed & ad hominem referantur, jus haud dubie homini ex ipso juramento quæretur, tanquam ex promisso aut contractu qui simplicissime intelligi debeat. Si vero aut verba hominem non respiciant jus ei conferendo, aut respiciant quidem, sed aliquid sit quod ei possit opponi, tunc ea vis erit jurisjurandi, ut homo quidem ille jus nullum consequatur, at nihilominus

minus qui juravit Deo obligetur stare jurejurando. Hujus rei exemplum est in eo qui per metum injustum causam promissioni juratæ dedit. Nam hic jus nullum consequitur, aut tale quod reddere debeat, quia causam damno dedit. Sic videmus Hebræos reges, & à Prophetis increpatos, & punitos à Deo, quod fidem juratam Babyloniis regibus non servassent. Laudat Cicero Pomponium tribunum qui servavit quod terrore coactus juraverat: *tantum*, inquit, *temporibus illis jusjurandum valebat*. Quare non Regulus tantum redire in carcerem, ut maxime is fuerit injustus, debuit; sed & decem illi quorum Cicero meminit, redire ad Annibalem: jusjurandum enim intercesserat.

Ezec. XVII, 12, 13, 15. Off. III. Tolet. l. IV. c. 22. Off. III.

XV. Neque hæc tantum inter hostes publicos locum habent: sed inter quosvis. non enim persona sola respicitur, cui juratur, sed is qui juratur Deus, qui ad obligationem pariendam sufficit. Repudiandus ergo Cicero cum ait perjurium nullum esse, si prædonibus pactum pro capite pretium non adferatur, ne si juratum quidem sit: quia pirata non sit ex perduellium numero definitus, sed communis hostis omnium, cum quo nec fides esse debeat, nec jusjurandum commune. Quod & de tyranno dictum ab eodem est alibi, & à Bruto apud Appianum: οὐδὲν πιστὸν ἐστι Ρωμαίοις πρὸς τυράννους οὐδ' ἔνορκον, *cum tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio*. Atqui sicut in jure gentium constituto differre hostem à pirata verum est, & à nobis infra ostendetur; ita hîc ea differentia locum habere non potest, ubi, etsi personæ jus deficiat, cum Deo negotium est: qua de causa juramentum voti nomine nuncupatur. Neque id, quod sumit Cicero, verum est, nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex ipso gentium jure reddendum latroni, si dominus non apparet, recte à Tryphonino responsum est. Quare probare non possum quod à quibusdam est traditum, eum qui prædoni quicquam promiserit, momentanea solutione posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui redivit ad hostem clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut recte à Senatu Romano judicatum est.

Th. 2. 2. 89. art. 7. & ibi Caje. Alex, Imol, in c. verum de jurejur. Soto lib. VIII. q. 1. art. 7. Civil. II. L. Bona fides. D. depositi.

XVI. Illud vero Accianum: T. *Fregisti fidem.*

A. *Quam neque dedi, neque do infideli cuipiam*:

ita demum probari potest, si jurata promissio aperte respectum habuerit alterius promissionis, quæ ei quasi conditio fuerit implicita, non si diversi generis sint promissa, & citra respectum mutuum. tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat Silius:

Qui longum semper fama gliscente per ævum
Infidis servasse fidem memorabere Pœnis.

L. Sicut. in fine. de jurejurando.

Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere, aut rescindendi, aut reformandi contractus supra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, itidem supra monuimus. Sed hîc quoque, si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri

Auth. sacramenta. C. si adv. vend. Psal. XV.

boni

boni virtutes enumerat addit & hanc: *Iuratus in damnum suum non tamen mutat.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. de bello civili Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur. *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis deminutione sublatum.

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit, illicitum sit tantum, an & irritum, qua de re distinguendum arbitror, ut si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, puta testamentum, venditio: non valeat autem si ita conceptum sit jusjurandum, ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de Regum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accepit.

c. dilecto. de prabendis. Covarr. in d. c. quamvis. p. 2. §. 2. n. 10.

XX. Nunc quid superiorum, id est Regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut à superioribus dependeant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit, nisi quatenus superiori id placitum esset: ampliorem enim non habebat potestatem. Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca; * *Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram?* & solvit: *Eadem lex me defendit qua vetat.* Sed & actus ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atque ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ olim à principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab Ecclesiæ præsidibus exercentur. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest

Th. 2. 2. q. 89. art. 9.

c. Venientes. de jurejurando. c. 1. de prohibit. feud. alien. per Fed.

** Lib. IV. de benef. 35.*

L. ult. ad mun. Molin. disput. 149.

c. si vero. de jurejurando.

potest tollendo ab eo jus quod ei partum est, aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat. idq; duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promisit nocenti qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est: Similique de causa compensari non poterit quod promissum est, cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit. Potest & lex humana impedimentum, quod certi generis actibus posuerat, tollere, si juramentum aut qualecunque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi à nobis explicata est.

XXI. Notandum hîc est obiter quod in Christi præceptis, & apud Iacobum de non jurando dicitur, proprie non ad assertorium juramentum, cujus apud Paulum Apostolum exempla exstant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi. *Audistis dictum antiquis, Non pejerabis, sed reddes Domino juramentum. Ego vero dico vobis, Ne jurate omnino.* Et ratio quam Iacobus adjicit: μὴ εἰς ὑπόκρισιν πέσητε, id est, *ne fallaces inveniamini.* nam eum sensum vox ὑποκρίσεως apud Hellenistas habet, ut apparet Iob. XXXIV, 10; Matth. XXIV, 51; & alibi. Idem evincit illud in Christi verbis, ἔστω δὲ λόγος ὑμῶν, ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, quod sic Iacobus explicat, ἤτω δὲ ὑμῶν τὸ ναὶ ναὶ, καὶ τὸ οὒ οὔ: ubi manifeste est figura quam πλοκὴν Rhetores vocant, ut in illo,

Ex illo Corydon Corydon est tempore nobis.

Et in altero simili: *Ad illum diem Memmius erat Memmius.* Nam prius ναὶ & οὒ promissum significat, posterius ejus implementum. Est enim ναὶ promittentis: unde per ἀμὴν explicatur Apoc. I, 7. eundemque sensum habet quod hîc in Syriaco est אין respondens Rabbinico הין & Arabicum نعم quomodo apud Iurisconsultos Romanos μάλιστα & quid ni? notæ sunt respondentis ad stipulationem. Pro implemento promissionis sumitur apud Paulum II Corinth. I, 20, cum ait omnia Dei promissa in Christo esse ναὶ καὶ Ἀμήν. Hinc vetus Hebræorum dictum, *justi hominis* ναὶ *est* ναὶ, *& non est non.* Contra, quorum facta à dictis discrepant apud eos esse dicitur ναὶ καὶ οὔ. II Cor. I, 18, 19; id est ναὶ eorum esse οὔ, & οὔ esse ναί. Sic Paulus Apostolus ipse exponit, nam cum negasset se ἐλαφρίᾳ χρήσασθαι, *levitate usum*, addit sermonem suum non fuisse ναὶ καὶ οὔ. Festus varias referens sententias de significatione vocis *naucum*, sic scribit: *Quidam* (ajunt) *ex Græco* ναὶ καὶ οὐχὶ *levem hominem significari.* Quod si ναὶ καὶ οὒ levitatem significat, sequitur, ut ναὶ ναὶ, οὒ οὔ, constantiam significet. Idem ergo dicit Christus quod Philo: κάλλιστον καὶ βιωφελέστατον καὶ ἁρμόττον λογικῇ φύσει τὸ ἀνώμοτον, οὕτως ἀληθεύειν ἐφ' ἑκάστου δεδιδαγμένῃ,

δαγμένη, ὡς τοὺς λόγους ὅρκους εἶναι νομίζεσθαι. *Optimum atque utiliſſimum & rationali naturæ convenientiſſimum eſt juramento abſtinere, atque ita ſe veracitati aſſuefacere, ut verba pro juramento accipiantur.* Et alibi: ὁ τοῦ σπουδαίου λόγος ὅρκος ἔστω βέβαιος, ἀκλινὴς, ἀψευδέστατος: *Viri boni oratio pro juramento ſit firmo, immutabili, fallere neſcio.* & quod de Eſſenis Ioſephus: πᾶν τὸ ῥηθὲν ὑπ' αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου. τὸ δὲ ὀμνύειν αὐτοῖς περιΐσταται: *quicquid dixerint validius eſt jurejurando: ac ſupervacua res ipſis habetur jurare.* Ab Eſſenis videtur hoc ſumſiſſe Pythagoras cujus hæc ſententia: μὴ ὀμνύναι θεούς· ἀσκεῖν γὰρ αὐτὸν δεῖν ἀξιόπιστον παρέχειν: *non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere, ut nec jurato ſibi credatur.* Scythæ de ſe ad Alexandrum Curtio referente: *Iurando gratiam Scythas ſancire ne credideris: colendo fidem jurant.* Cicero pro Roſcio comœdo: *Quæ pœna a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci conſtituta eſt. Non enim ex pactione verborum, quibus jusjurandum comprehenditur, ſed ex perfidia & malitia, per quam inſidiæ tenduntur alicui, Dii immortales hominibus iraſci & ſuccenſere conſuêrunt.* Solonis dictum celebratur: καλοκἀγαθίαν ὅρκου πιστοτέραν ἔχε: *Ea eſto probitate, ut ei magis quam juramento credatur.* Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni eſſe, τὸ πιστὸν τῆς ὁμολογίας ἐν ἀμεταπτώτῳ καὶ ἑδραίῳ δεικνύειν βίῳ τε καὶ λόγῳ: *Fidem promiſſi oſtendere in verborum ac vitæ ſtabilitate & conſtantia.* Alexis Comicus:

ὅρκος βέβαιός ἐστιν ἂν νεύσω μόνον.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui ſancte graviterque vixiſſet, & teſtimonium publice dixiſſet, & jurandi cauſa ad aras accederet, una voce omnes judices ne is juraret reclamaſſe, eo quod nollent religione videri potius quam veritate fidem eſſe conſtrictam. A Chriſti dicto non diſcrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σέβου ὅρκον ἐν ἀρχῇ παραγγείλας, τὴν ἀποχὴν τοῦ ὀμνύναι προστάττει περὶ τῶν ἐνδεχομένων καὶ ἀόριστον τῆς ἐκβάσεως ἐχόντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτοντα, διὸ οὔτε ἄξιον ἐπ' αὐτοῖς ὀμνύναι οὔτ' ἀσφαλές. *Qui in principio dixerat, Iusjurandum reverere, eo ipſo præceperat abſtinere a jurando de his quæ poſſunt fieri & non fieri, & incertum habent caſus exitum. Talia enim & parvi ducenda ſunt, & mutabilia ſunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum.* Et Libanius in Chriſtiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιορκίας τοσοῦτον ἀποστατῶν, ὥστε καὶ πρὸς τὰς εὐορκίας ἔχειν εὐλαβῶς: *a perjurio tantum abeſt, ut etiam vera jurare vereatur.* Euſtathius ad illud Odyſſeæ Ξ: Ἀλλ' ἤτοι ὅρκον μὲν ἐάσομεν: ſic ait: οὐ χρεία ὅρκων ἐν τοῖς ἀδήλοις πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' εὐχῆς πρὸς ἀποτέλεσμα: *In rebus incertis non aſſeverationem juramentum adhibendum, ſed preces pro bono exitu.*

XXII. Ideo multis in locis vice jurisjurandi repertum eſt, ut fides datis dexteris, quæ erat πίστις βεβαιοτάτη παρὰ τοῖς Πέρσαις *firmiſſimum apud Perſas fidei vinculum*, aut alio quo ſigno obſtringatur, ea vi, ut ni impleatur promiſſio, promiſſor non minus deteſtabilis habeatur quam ſi pejeraſſet. Præcipue de regibus viriſque principibus dictum eſt uſitatiſſimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim eſſe debent, ut cum Auguſto dicere poſſint, Bonæ fidei ſum: & cum Eumene, vitam ſe potius poſituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurino:

nudo jus & reverentia verbo
Regis ineſſe ſolet, quovis juramine major.

Can. in c. querelam de jurejur.
Diod. libro XVI.
Pan. in c. ad aures. Debita quæ vi vel metus cauſa. l. ſ. in l. 111. §. jurari. D. de jurejurand.
Mynſ. obſ. 17. Cent. 1.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæsaris dexteram, non in bellis & præliis, quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum Aristoteli.

III. Pol. XIV.

CAPVT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

I. Refellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus qua tales sunt pertinere: item regem ex juramento non teneri.
II. Ad quos regum actus leges pertineant distinctionibus explicatur.
III. Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.
IV. Quatenus rex teneatur his quæ sine causa promisit.
V. Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.
VI Rex subditis obligari naturaliter tantum aut & civiliter quo sensu recte dicatur.
VII. Ius quæsitum subditis licite quomodo auferatur:
VIII. Rejecta hic distinctio quæsiti ex jure naturali aut civili.
IX. Contractus regum an leges sint, & quando.
X. Quomodo ex regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.
XI. Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:
XII. Et quatenus.
XIII. Beneficia regum quæ revocabilia sint, quæ non, distinctione explicatur.
XIV. Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.

PRomissa, contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiares habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput attinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut à jure-
Lib. I. cap. VIII. jurando se exsolvere possit. Bodinus censet iisdem ex causis Regem sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit ne jurejurando quidem teneri regem, si ejusmodi sint pacta conventa, à quibus discedere lex patiatur, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius intersit. Nos ut alibi distinximus, ita hîc quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt, & actus ejusdem privatos. Nam in regiis actibus quæ rex facit eo loco habenda sunt, quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiæ. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. Plane si populus regem fecerit non pleno jure, sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri, aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut pro-

ut proprium possident,quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur,egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse ut factos de re aliena. At privati actus regis considerandi sunt,non ut actus communitatis, sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo, ut communem legum regulam sequantur. Vnde etiam leges,quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit,irritos faciunt, locum & hîc habebunt; quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus fœnebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit, ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat,non in favorem agentis, sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi à voluntatibus diversis : itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Iuramentum autem Rex irritum reddere antecedenter potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: consequenter non potest,quia hîc quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit. at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus:quod ad reges non minus,quam ad alios pertinet,contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena,& absoluta,atque acceptata naturaliter jus transferre demonstratum suprà est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet, ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promisit; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus. *Ang. l. Lucius. D. de evictión. Curt. Jun. conf. 138, n. 4.*

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusin sine scriptura, si à regibus fiant valitura,non concedendum est:quia hi actus non à rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, etiam leges oppidi ubi Rex habitat valere credimus:quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cœtus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest. *Lib. 11 Contr. Ill. c. 51, n. 34.* *Suar. libro III, c. 35, n. 14.*

VI. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum natura- *Bal. l. 1. D. de pactis.*

M

L. Princeps legibus, D. de legibus. Reliqua vide pag. seq.

turaliter tantum, non civiliter, Iurisconsulti ferme omnes sentiunt. quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra sine detractione Falcidiæ prestare, solvere debitum quo quis in pœnam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt condictionem indebiti: Interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III ducis dubitantium capite 54, tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est חסד quam alii interpretes ad Prov. XX, 28 explicant פלגת הטובה *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure stricte sumto משפט *judicium* Hebræis vocari; quæ ex honestate *justitiam* צדקה id est æquitatem. ἔλεον, κρίσιν, πίστιν dixit interpres Matthæi XXIII, 23. ubi πίστιν vocat quæ Hellenistis plerunque est δικαιοσύνη. Nam κρίσιν pro eo quod stricte debetur reperias etiam Macc. VII, 18, & 32. Civiliter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu, ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis iniit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsis subditis: ea enim est & promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus: etiam inter Deum & hominem. Quod si tales sint actus qui à rege, sed ut à quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent. quod discrimen à Vasquio non satis observatum est. neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio, nempe ut declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id jus est à natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

L. ult. C. de transf. *L. si aquam, C. de servit.* *Dd. in c. 1, de Const.* *Bal. L. Si pecuniam, C. de con'ict. ob causam: & in l. ex imperfecto, C. de testamentis.* *L. Si pœnæ, D. de cond. ind.* *L. 1, C. ad l. Falc.* *L. Sed & si lege, §. consuluit. D. de pet. hered.* *Iaf. lib. V, de cond. causa dat.* *Castal. de Imperio, q. 111, vers. 81.* *Vasq. lib. 1 contr. Ill. c. 3, n. 1.* *Bod. 1, c. 8.*

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii: sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest, compensatio fiat ei qui suum amisit ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

Vasq. lib. 1. contr. Ill. c. 5, in pr. & l. 1, freq. cont. Castr. lib. 1, cons. 229.

VIII. Neque ullo modo hîc admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsiti ex vi juris naturalis, & ejus quod venit ex lege civili. nam in utrumvis par jus est Regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Vbi enim dominium, aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest, quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam. Peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum; legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei insunt quæ subditis observanda sunt.

Bal. in l. Cæsar. D. de publicanis. Bart. in l. sicut. D. quod cujusque universitatis. Ias. cons. 1. col. 4. vol. 1. & alii allegati à Vasq. d. c. 3, n. 5.

X. Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum quod in patrimonio est testamento, vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto, sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint ipsi rerum dominio coævum est.

XI. At qui in jus regni duntaxat succedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in solidum, quatenus obligentur, tam dignum est quæri, quam confuse hactenus tractatum est. Directe, hoc est ἀμέσως hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum. quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, sed à populo, sive ea successio propius accedat ad jus hereditatium vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus. Sed ἐμμέσως, id est per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam personæ singulares jus habet se obligandi per se aut per majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse, tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducunt.

XII. Non tamen in infinitum hoc abit. neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem, sed quatenus ejus potestatis natura exigit. *Tutor domini loco habetur*, inquit Iulianus, *cum rem administrat, non cum pupillum spoliat.* quo sensu & illud intelligendum quod dixit Vlpianus,* magistri societatis pactum societati non prodesse tantum, sed & obesse. Neque tamen, ut quidam existimant, res hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus, cum imperium detulit. Sed quod à Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quæstionem referri debet ac potest, sed servata proportione. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ, sic & contractus regentium ita obligant subditos si probabilem habeant rationem; quod in dubio ob regentium auctoritatem

*L. qui fundum §. si tutor. D. pro emto. L. ab agnato D. de curatoribus. L. 22, pactum, C. de pactis. L. contra. §. si curator. D. de pactis. * L. item, D. de pactis. L. Præses. C. de transactionibus. Alph. de Castro, l. 1. de leg. pœnalibus, c. 5. Vict. in Relect. de potest. Papæ. & conc. na. 18. Th. 1. 2. q. 95, art. 3.*

tem

tem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ à multis * afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est. Quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus liber contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet. Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia à superioribus concessa à se peti passus non est, cum Tiberius, & eum secuti, non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in edicto quod apud Plinium exstat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio principe vel privatim vel publice est consecutus, ideo saltem à me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio ullius instauratis eget precibus.* At vero de Vitellio cum narrasset Tacitus, eum nulla posterûm cura lacerasse imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurrente, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes cassa habebantur, quæ neque dari, neque accipi salva republica poterant.* Illud hîc addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari eum contractum posse, quam declarari eum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua juste fieri non potuit. Quæ de contractibus diximus, eadem intelligenda sunt de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hîc quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi, aut aliter alienandi fuerit ratio. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id regi permissum non est, alienationem pertineant, non valebunt ut facti de re aliena. Tantundem erit in regnis restrictis si quam materiam, aut actuum genus populus à potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valeant populi per se aut per eos qui populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit, justæ, an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recusarunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud Bodinum videre est.

** Pan. in c. cum ecclesiarum, nu. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia. 11, q. 3, concl 6, & 7 n. 8, & 9. Aliis in c. licet, de voto. Aguirre Apolog. p. 1 n. 70.*

Hist. III.

Lib. 1 c. 8, §. Neque enim.

XIII. Illud quoque à multis traditum, beneficia Principum quæ liberaliter sunt concessa semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. Hæc revocari non possunt, nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum duntaxat legis demunt sine ullo contractu. Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hîc jus quæsitum est adversus legis auctorem.

Curt. Iun. cons. 138, n. 4, cons. 157, n. 18. Cravetta de ant. temp. 2, p. 1. partis princ. n. 38. Bell. in spec. prin. rubr. 26. Ant. Gabr. lib. 1, tit. de jure quæs. non tollendo conc. 6, n. 20 & concl. 7.

XIV. Contractibus vero eorum qui sine jure imperium invaserunt,

runt, non tenebuntur populi aut veri reges. nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

CAPUT XV.

De federibus ac sponsionibus.

CONventiones Ulpianus divisit in publicas & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, *qua fit per pacem*, quod primum exemplum est: *quoties inter se duces belli quadam paciscuntur*; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quę nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, qua nota differunt non tantum à contractibus privatorum, sed & à contractibus regum circa negotia privata. Quanquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter à nobis tractata sunt satis multa, quædam addenda sunt quæ ad excellentiorem hanc speciem pertineant. *L. Conventionum. D. de pactis.*

II. Publicas has conventiones quas Græci συνθήκας vocant, dividere possumus in federa, sponsiones, pactiones alias.

III. De federum & sponsionum discrimine adiri potest Livius libr. IX. ubi recte nos docet federa esse quæ fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi per feciales solebant addito patre patrato. Sponsio autem est, ubi hi qui à potestate summa mandatum ejus rei non habent, aliquid promittunt quod illam proprie tangit. Apud Sallustium legimus: *Senatus, uti par erat, decrevit, suo atque populi injussu nullum potuisse fedus fieri.* Hieronymus Syracusarum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: At postea Carthaginem misit ad fedus ex societate faciendum. Quare quod apud Senecam patrem est: *Imperator fedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & federe continetur:* ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant. At in regnis regum est fedus facere. Euripides supplicibus: *Lib. XXIV.*

 τόνδε

τόνδε δ' ὀμνύναι χρεὼν
Ἄδραστον. οὗτος κύριος, τύραννος ὢν
πάσης ὑπὲρ γῆς Δαναΐδων ὁρκωτομεῖν.

Adrastum hunc opus
Iurare : namque is jus habet regni potens
Vt civitatem federe obstringat suo.

Legendum enim ibi, ut diximus, ὁρκωτομεῖν, non ὁρκωμοτεῖν. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi : quod pro Romanis est adversus Gallos Senonas : nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum. bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est spoponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent, ut id quod spoponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facto supra diximus : sed negotii hujus, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat aut promittit, is vicissim præstari reipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi, ad id quod interest obstringit.

Lib. XXXIV. IV. Federa Menippus regis Antiochi ad Romanos legatus, referente eodem Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum federum quæ inter se paciscerentur reges civitatesque genera : unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari eum vellet, victoris esse arbitrium : alterum cum pares bello æquo federe in pacem atque amicitiam venirent. tunc repeti reddique per conventionem res, & si quarum turbata bello possessio sit, eas aut ex formula juris antiqui, aut, ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali federe inter se jungendam coeant : quos nec dicere leges, nec accipere.

V. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus federa alia idem constituere quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis federa non tantum fieri solent inter hostes qui à bello discedunt, sed olim & fiebant sæpe, & aliquo modo erant necessaria inter eos qui ante nihil contraxissent. id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse à natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero lædi, ut olim ante diluvium, ita rursus aliquo post diluvium tempore malis moribus esset obliterata, ita ut latrocinari & prædas agere in externos nullo bello indicto, pro licito haberetur :
L. ult. D. de collegiis. quod Σκυθισμὸν vocat Epiphanius. Hinc illa apud Homerum, an prædones estis? amica interrogatio, cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπὶ λείαν ἐρχομένων : quippe, ut Iustinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria ha-
Lib. XLIII. bebatur : & illud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fedus amicitiæ causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat. idemque fit, si quis inde ad Romanos perveniat :

& hoc

& hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis, nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Salustius: *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis, veteri Latio nihil nisi externum significabat. Sub hoc genere comprehendo & federa quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Vtitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perfugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte εἰρήνην vocant, & opponunt σπονδαῖς, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniis. *Liv. libro XLI.*

VI. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. Æquales sunt quæ utrinque eodem modo se habent, ἀεὶ ἴσως καὶ κοινῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgilii pertinet:

Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invictas gentes æterna in federa mittam.

Græci istas vocant modo συνθήκας simpliciter, modo συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie σπονδάς, & quatenus minus dignos respiciunt προστάγματα, aut συνθήκας ἐκ ἐπιταγμάτων, quas Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate, fugiendas ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime. Vtriusque modi federa aut pacis, aut societatis alicujus fiunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, qua de re agendum erit infra in belli effectibus & consectaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat federe Romanorum & Carthaginiensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem. Sic & in bellica societate ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci ξυμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τοὺς αὐτοὺς ἐχθροὺς καὶ φίλους νομίζειν *eosdem hostes & amicos habere*: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in federe inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fedus auxilia promiserunt in hostes quosvis excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fedus & ad res alias pertinere, ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat. *Plut. Demetrio.*

VII. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat, nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut

ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, τὰ τῆς εἰρήνης ἐλαττοῦντα παρὰ τὸ δίκαιον, sunt ea quæ diximus προστάγματα, aut ἐπιτάγματα vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione Cum imminutione imperii, ut in secundo federe Carthaginiensium cum Romanis, ne cui Carthaginienses bellum facerent injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρχηδόνιοι Ῥωμαίοις ὑπήκουον ἔνσπονδοι, *Carthaginenses Romanis ex federe moremgerebant.* Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem federis nomine, & alibi Livius appellat, ut libro IX. *Teates Apuli impetraverunt ut fedus daretur, neque ut æquo tamen federe, sed ut in ditione populi Romani essent.* Sine imminutione imperii onera, aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur: ut dentur obsides, elephanti, naves. Manentia, ut de imperio ac majestate comiter colenda, cujus federis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus commeatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat: ne socios oppugnare: ne commeatu hostes juvare: ne recipere eos qui aliunde veniunt: ut federa prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est. Solent autem federa inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De federibus frequens est quæstio, licitene ineantur cum his qui à vera religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubita-
Th.2. 2.q. tionem non habet. Nam id jus ita omnibus hominibus commune
10. art.10. est, ut religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hanc quæstionem tractant, non Theologi tantum, sed & Iurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

Oldr. cōs. 71 IX. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de
Deci. III. conf. 20. novo. Fedus non nocendi causa cum alienis à religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in federe Iacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat eum fuisse idololatram. Neq; id lex per Mosem data mutavit.
Gen. XXXI, 44. Exemplo sint Ægyptii haud dubie idololatræ. Hos tamen aversari
Deuteron. vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia
XXIII, 7. damnati, cujus sententiæ exsecutores erant delegati Israelitæ. nam
Deut. VII. his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus parce-
1. re vetantur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amalecitæ.
Deut. XXV. 17. Federa quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem, aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet
II. Sam. v, per legem. nihil enim reperitur quod obstet. Et exempla habe-
11. mus federum quæ David & Solomo cum Hiromo Tyriorum rege
1. Reg. v, 12 fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fedus hoc à Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat. Lex quidem Mosis

Mosis specialiter imperat benefacere popularibus, ἀγαπᾷν τὸν πλησίον: *Levit.* XIX,
præterea peculiaris victus & morum ratio Iudæis præscripta fa- 8.
miliarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. *Deut.* XXII, 1.
At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, aut etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio: unde illud Iuvenalis de Iudæis:

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero *Off.* I.
dicit & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos* *De benef.* VI, 9.
fides obstinata, misericordia in promtu, adversus omnes alios hostile odium. Sic *Hist.* V.
in novi federis historia legimus sæpe non solitos Iudæos convivere συγχρῆσθαι, συνεσθίειν, κολλᾶσθαι, προσέρχεσθαι alienigenis. Et Apollonius Molo Iudæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τοὺς ἄλλαις προκατειλημμένους δόξαις περὶ Θεοῦ, μηδὲ κοινωνεῖν ἤθελον τοῖς καθ' ἑτέραν συνήθειαν βίου ζῆν προαιρουμένοις: *non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent*; Amici Antiochi apud Diodorum Iudæos accusant: μόνους ἁπάντων ἐθνῶν ἀκοινωνήτους εἶναι τῆς πρὸς ἄλλο ἔθνος ἐπιμιξίας καὶ πολεμίους ὑπολαμβάνειν πάντας: *solos ex omnibus populis insociabiles esse extraneis, ita ut cæteros pro hostibus ducant.* Sequitur de iisdem μηδένι ἄλλῳ ἔθνει τραπέζης κοινωνεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ εὐνοεῖν, *cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos aliis velle.* Mox eis tribuitur μισανθρωπία *odium humani generis.* Et apud Philostratum Tyanensis de Iudæis: οἱ βίον ἄμικτον εὑρόντες, οἷς μήτε κοινὴ πρὸς ἀνθρώπους τράπεζα: *vitæ genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant.* Sicut & passim Iudæis apud Iosephum objicitur, τὸ ἄμικτον, τὸ ἀσύμφυλον, ἡ διαίτης ἀμιξία, *insociabilis vivendi ratio.* At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum à Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsiverat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Iosephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut *Ant.* VIII,
Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur o- 2.
ratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπάνθρωποι τὴν φύσιν ἐσμὲν, οὐδὲ ἀλλοτρίως πρὸς τοὺς οὐχ ὁμοφύλους ἔχομεν: *non sumus inhumano ingenio neque male effecti erga extraneos.* Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ de quibus scriptum est Deut. XXIII, 6; *Non quæres prosperitatem eorum* (ita rectius hoc loco verteris שלמם quam pacem eorum) *nec bonum eorum ullis diebus tuis unquam.* Quibus verbis federa benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur *Iud.* XI, 16.
Deut. II, 19: neque Iephthes arma in eos movit nisi post tenta- II *Sam.* X.
tas æquæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis lacessitus. De societate bellica quæstio superest. Ante legem, hanc quoque non illicitam fuisse cum profanis gentibus, exemplo apparet Abrahami, impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in re mutatum legitur. Atque ita videmus sensisse Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa Sabathi observatione, permissa sola sui tutela non alio

armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fedus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiares. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per Prophetas Deus significasset, eorum tutelam suscipere, aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud

II Paralyp. XIX, 2. pertinet Prophetæ ad Iosaphatum de rege Israelis: *Tene improbo opitulari, & eos diligere qui Deum oderunt? At ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas Propheta jam ante præ-

II Paralip. XXV, 7. dixerat. Et alterius Prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura federis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Iosaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa so-

II. Paralip. XX, 37. cietatem iniisset cum Ochozia rege Israelitarum similem ei quam David & Solomo inierant cum Hiromo, quos eo nomine partim non reprehensos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro cui nomen constitutiones Clementis VI, capite XVIII. Notandum & hoc, pejorem fuisse cau-

II Paralip. XVI, 2. 7. Esa. VIII, 6 sam eorum qui à Iacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos cæteri populares armabantur lege quæ exstat Deut. XIII, 13. Est & ubi

* II Paral. XVI, 12. Ambr. ad Rom. cap. 3. Auctor. imperfect. ad Mat. c. XVI. culpantur federa ob animi vitium unde procedebant: ita à Propheta reprehensus Asa, quod ad societatem Syri se contulisset, Deo diffisus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. * Sed nempe rex idem culpatus quod in medicis spem posuisset non in Deo. Non ergo ex hac historia magis sequitur per se, aut generaliter malum esse societatem contrahere cum

† II Sam. XXIV, talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut † censum in Davide, * thesaurorum

* II Reg. XX, 13. ostensionem in Ezechia. Sic † alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni * cum Ægyptio affinitatem

† Esa. XXXI. 1. contrahere licuerit. Quibus & hoc addendum est, † Hebræos sub statu legis veteris disertas habuisse promissiones victoriæ, si legem

* I. Re. iij, 1 † Deuteron. XXVIII, 7. observarent, quominus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem * sententiæ non paucæ

* Pro. I, 15; XIII, 20; XXII, 24; XXIV, 1. de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta. & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

Victoria de Indis relect. I. n. 15. & 17. Franc. Arius de bello n. 192. Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1. Molina tracta. II, disp. 112. Matthæi V, X Lex autem Euangelii nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet federibus, quibus hi qui à religione alieni sunt, in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus à beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Israelem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos*

terræ,

terræ, & cœpit expungi quod dictum est Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione sicut in vocatione. Quæ accipi oportet salva Gal. VI, 10.
gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in libr. VII.
religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: πᾶσιν cap. III.
οὖν δίκαιον διδόναι ἐξ οἰκείων πόνων· προτιμητέον δὲ τοὺς ἁγίους. *Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas,* inquit Ambrosius, *fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opeveris circa domesticos fidei.* Of. I. c. 3.
Simile est illud Aristotelis, οὐ γὰρ ὁμοίως προσήκει Nic. IV.
συνήθων καὶ ὀθνείων φροντίζειν. *Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.* Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt à religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum pejor causa est, & qui à disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiare extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero II. Thessal
quod apud Paulum est, *Ne jugum ducite cum alienis à fide: quod enim* I, 15.
consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tene- II Corinth.
bris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum VI, 14.
non credente? ad eos pertinet qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ consensio Templo Dei cum idolis?* similia illis quæ in priore ad Corinthios eosdem: *Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ dæmoniorum.* Neque ab eo I Cor. X, 21.
quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ religionis usui. adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio cum federa ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefa- Silvestr.
cere profanis malum non est, ita nec opem eorum implorare, sicut verb. bellū.
Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit. I. n. 9. con;
cl. 3. Pan.

XI. Nulla ergo hic intrinseca aut universalis est pravitas, sed ex in c. quod
circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio super. de voto.
contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitarunt. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

> οὐκ ἂν δυναίμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ·
> οὔθ' οἱ τρόποι γὰρ ὁμονοοῦσ' οὔθ' οἱ νόμοι
> ἡμῶν· ἀπ' ἀλλήλων δὲ διέχουσιν πολύ.
> *Ego esse vester non queam commilito,*
> *Quando nec leges, nec mores consentiunt,*
> *Sed multis inter se intervallis discrepant.*

Quo pertinent & ea, quæ alibi attulimus, de religione Iudæorum Lib. I. c. 2.
& Christianorum in commilitio cum paganis. Sed & si ex societate Silvestr. in verbo Bellū.
tali profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinen- p. I. n. 9. v 2
dum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod Libro I.
in simili re dixit Thucydides: ἀνεπίφθονον δὲ ὅσοι ὥσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῶν Ἀθηναίων ἐπιβουλευόμεθα, μὴ Ἕλληνας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους προσλαβόντας διασωθῆναι. *His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus, invidia fieri non debet si salutem quærunt non Græcorum modo, sed & barbarorum auxiliis.*

Non

Non enim jus quodvis ſufficit ad id committendum, quod religioni, ſi non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum
Matthæi VI 33. enim primo loco eſt regnum cœleſte, id eſt Euangelii propagatio. Optandum eſſet, ut multi hodie Principes ac populi in animum admitterent, liberam & piam vocem Fulconis Archiepiſcopi
Flod. l. IV. quondam Remenſis, Carolum Simplicem ſic admonentis: *Quis non expaveſcat vos inimicorum Dei amicitiam velle, ac in cladem & ruinam nominis Chriſtiani, pagana arma & fœdera ſuſcipere deteſtanda? Nihil enim diſtat utrum quis ſe paganis ſociet, an abnegato Deo idola colat.* Exſtat apud Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μέγαλα τοὺς στρατευομένους ἐναντία τῇ Ἑλλάδι παρὰ τοῖς Βαρβάροις, παρὰ τὰ δόγματα τὰ τῶν Ἑλλήνων: *graviter eos delinquere, qui adverſum Græcos barbaris militarent, contra Græcorum jura.*

1 Cor. XII, 18, 26. XII. Illud hîc addam, cum omnes Chriſtiani unius corporis membra ſint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala perſentiſcere, ſicut id ad ſingulos pertinet, ita & ad populos qua populi ſunt, & ad reges qua reges pertinere. Neque enim pro ſe quiſque tantum, ſed & pro mandata ſibi poteſtate ſervire Chriſto debet. Hoc autem præſtare reges & populi non poſſunt, graſſante armis hoſte impio, niſi alii aliis auxilio ſint: quod commode fieri nequit, niſi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim initum fuit, & princeps ejus creatus conſenſu communi Romanus Imperator. Debent ergo Chriſtiani omnes ad cauſam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quominus faciant non video quomodo poſſint excuſari, niſi ſi qui bello inevitabili, aut non diſſimili malo domi diſtinentur.

XIII. Solet ſæpe & illa incidere quæſtio, ſi plures bellum gerant, utri potius opem ferre debeat qui utrique eſt fœderatus. Hîc primum ſciendum eſt, quod & ſupra diximus, ad injuſta bella nullam eſſe obligationem. Quare qui fœderatorum juſtam habet belli cauſam præferendus, ſi cum extraneo res ſit. Etiam ſi cum alio fœderato: Sic oratione de Megalopoli oſtendit Demoſthenes, Meſſeniis ſociis contra Lacedæmonios item ſocios opem ferri ab Athenienſibus debere, ſi ab his incipiat injuria. Sed id ita verum, niſi convenerit hoc quoque ne adverſus eum auxilia mittere li-
Polyb. l. VI. ceat. In pactione Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hoſtium hoſtes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portubus quibuſcum fœdus nobis & amicitia eſt.* Quod ſi fœderati inter ſe committantur cauſis utrinque injuſtis, quod accidere poteſt, utraque parte abſtinendum erit. Sic in Leuctrica Ariſtidis quinta dicitur εἰ μὲν ἐπ' ἄλλους ἐκάλουν, ῥᾳδίως ἄν. ἐπ' ἀλλήλους δὲ καλούντων, οὐκ ἐθέλειν παρεῖναι: *ſiquidem in alios auxilium poſcerent, facile eſſe negotium: ſin ſociorum alter in alterum, nolle ſe miſceri.* Quod ſi fœderati in alios bellent juſta quiſque de cauſa, ſi utrique auxilia mitti poſſunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut fit circa creditores perſonales. At ſi ipſius qui promiſit præſentia requiritur quæ individua eſt, ratio poſtulat ut præferatur cum
Lib. IX. quo antiquius eſt fœdus, quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Conſulis Romani reſponſum Campanis datum: *amicitias ita inſtitui par eſt ne qua vetuſtior amicitia ac ſocietas violetur.* Sed addenda exceptio, niſi fœdus poſterius ultra
Sylveſt. in verb. bellum p. 1, n. 7. promiſſionem aliquid habet, quod quaſi dominii tranſlationem in ſe contineat, puta ſubjectionis aliquid. Nam & ſic in venditione

dicimus

dicimus priorem præferri, nisi posterior dominium transtulerit: Sic Nepesinis apud Livium deditionis quam societatis fides sanctior. *Lib. vi.* Distinguunt hæc alii subtilius, sed quæ dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

XIV. Finito tempore fedus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt. non enim facile præsumitur nova obligatio. *Dec. cons. 407.*

XV. Si pars una fedus violaverit, poterit altera à federe discedere: nam capita federis singula conditionis vim habent. Exemplo sit illud apud Thucydidem: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ δι' ἐρημίας ἄλλοις προσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθοῦντες οἷς ἂν ξυνομόσωσι. *Soluti federis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem re non præstant.* Alibi apud eundem: ὅ,τι δ' ἂν τούτων παραβαίνωσιν ἑκάτεροι καὶ ὁτιοῦν, τότε λελύσθαι τὰς σπονδάς. *Si vel tantillum ex dictis pars alterutra transgrederetur, rupta fore pacta.* Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet ne ob quasvis offensas à federe discedere liceat. *Dec. cons. 265. Cep. 451, 455, 461. Libro 1.*

XVI. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot federum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: Primum si improbetur à rege, aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsionem, an ad corpus dedendum. Prima sententia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsionum duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum, eum qui summum imperium habet nullam in partem obligari: Bene enim Romanis Posthumius: *Hosti nihil spopondistis: civem neminem pro vobis spondere jussistis. nihil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis; nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse quod populum teneat:* & hoc non minus recte: *si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.* Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem populus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samnites, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac federe agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, potuissent dicere quod & ab ipsis & à Numantinis dictum ait Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine. Majori specie dici potest milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret à sponsoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si fide sponsorum & sexcentorum quos imperarunt obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi imputent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum, sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest expres-

expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententia, etiam vitam valide posse obligari. Apud nos autem qui aliter sentimus, existimo tali sponsione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant, corpus ad servitutem obligari. Fabius olim Maximus cum pactum quoddam ejus cum hostibus factum Senatus improbasset, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit. Samnites vero Brutulum Papium induciarum ruptorem simul cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

Scriptor de vir. Ill. c. 43. Plut. Fabio Maximo. Livius libro VIII *&* IX.

XVII. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam potestatem ex notitia & silentio. Hîc distinguendum primum an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur à summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsionem. Quod recte convenit in sponsionem Luctatii cum Pœnis: accedebat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fedus factum erat. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit. nam sine re aut facto aliquo silentium non satis probabilem voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de dominii derelictione supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant, tum recte intelligetur actus ratus esse habitus: quomodo probatum id quod cum Gaditanis convenerat; notat Cicero pro Balbo. Silentium adversus Carthaginienses urgebant Romani de pactione cum Asdrubale facta. Sed cum illa pactio verbis concepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix erat ut silentium solum ad inducendam ratihabitionem facti alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus à Romanis esset, eorumque dicto Pœni paruissent. talis enim actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnutivos. Quod si Luctatii pactio plures habuisset partes, & cæteras partes à jure communi abeuntes observatas à Romanis semper appareret, jam satis firma esset conjectura, probatæ pactionis. Restabat hîc dicere aliquid de pactionibus quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permissa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

Liv. l. XXI. *Polyb. libro* III.

Polyb. & Liv. dictis locis.

CAPVT XVI.

De interpretatione.

I. *Quomodo promissa obligent exterius.*
II. *Verba, si alia conjectura absint, intelligenda ex proprietate populari:*
III. *Verba artis ex arte.*
IV. *Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum, ex specie repugnantiæ, aut quia se ingerunt:*
V. *Vt ex materia:*
VI. *Ex effectu:*
VII. *Ex conjunctis: origine aut etiam loco:*
VIII. *Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat.*

IX.

IPsum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero: Sed quia interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio si quisque sensum quem vellet sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei, cui quid promissum est, promissorem cogere ad id, quod recta interpretatio suggerit. nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Isocrates præscriptione adversus Callimachum, ἴστω, inquit, νόμῳ κοινῷ πάντες ἄνθρωποι διατελοῦμεν χρώμενοι, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & barbari, ut paulo ante idem dixerat. Huc illud pertinet in antiqua federum formula apud Livium: *Sine dolo malo utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt duûm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut seorsim considerantur, aut conjunctim.

De Off. 1.

Lib. 1.

I I. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio, verba intelligenda sunt ex proprietate, non Grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sint Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calceamentis injectam, & alliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium exstat: ac similis perfidiæ exempla ali-

pla aliquot apud Polyænum, quæ transſcribere nihil opus eſt, quia controverſiam non habent. Ejuſmodi fraudibus recte dixit Cicero adſtringi, non diſſolvi perjurium.

De Officiis III.

III. In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujuſque prudentum definitio, ut quid ſit majeſtas, quid parricidium, quæ ad finitivum ſtatum referunt oratoriæ artis magiſtri. Vere enim dictum à Cicerone Academicarum primo: *Dialecticorum verba nulla ſunt publica: ſuis utuntur: & id quidem commune omnium fere eſt artium.* Sic ſi in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum eſſe eam militum multitudinem quæ palam fines hoſticos auſit invadere. nam paſſim opponunt hiſtorici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod juſto fit exercitu. Quare pro viribus hoſtium æſtimandum quæ copiæ exercitum faciant. Cicero exercitum vocat ſex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque ait conſtitiſſe ſexdecim millibus Romanorum, viginti ſociorum. at minor quoque numerus implere poteſt ejus nominis menſuram. Nam Vlpianus exercitui præeſſe eum ait, qui vel uni legioni cum auxiliis præeſt: id eſt ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. & Livius in octo millibus ſpeciem ponit juſti exercitus. Pari modo de claſſe erit æſtimandum. Sic arx eſt locus qui arcere hoſtilem exercitum ad tempus poſſit.

Parad. VI.

L. 2. D. de his quinot. infamia.

Libro III, cap. 1.

IV. Conjecturis aſſumtis opus eſt, ubi verba aut verborum complexio ſunt πολύσημα, id eſt, *plures ſignificationes recipiunt.* Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀμφιβολίας: Dialectici ſubtilius, ſi in una voce ſenſus eſſe plures poſſent ὁμωνυμίαν, ſi in complexione ἀμφιβολίαν. Similiter conjecturis opus eſt, quoties in pactis eſt ἐναντιοφανεία, *ſpecies quædam repugnantiæ.* Tunc enim conjecturæ quærendæ ſunt, quæ partes alias aliis concilient, ſi fieri poteſt. nam ſi certa ſit pugna, quod poſterius inter contrahentes placuit, prioribus derogabit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluiſſe, & ea natura eſt actuum qui à voluntate pendent, ut novo actu voluntatis diſcedi inde poſſit, ſive μονομερῶς *ex parte una*, ut in lege & teſtamento, ſive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant ἐξ ἀντινομίας. Et his quidem caſibus verborum evidens obſcuritas cogit recurrere ad conjecturas. Interdum vero ipſæ conjecturæ ita evidentes ſunt, ut ſponte ſe ingerant etiam contra receptiorem verborum ſignificatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, Latini ex ſcripto & ſententia ſcripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur, præcipui ſunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. Ex materia, ut vox diei, ſi triginta dierum pactæ ſint induciæ, non debet de diebus naturalibus, ſed civilibus intelligi: id enim materiæ congruit. Ita verbum donare ſumitur pro tranſigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli inſtrumenta, modo milites armatos ſignificat, pro materia, aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promiſit, vivos, non mortuos reddere debet, contra quam cavillati ſunt Platæenſes. Et ferrum deponere juſſi, ſatis fecerunt ſi gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum ſit, contra quam

L. ſi uno. D. Loc. conducti. Everh. in loco à ſubjecta materia.

quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in divisione, integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto judicium.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumta effectum post se traheret à ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset; quo sensu inanis fuerat pactio. *Everh. in loco ab absurdo.* *L. In ambigua. D. de legibus.* *Thuc. IV.*

VII. Conjuncta sunt, aut origine, aut etiam loco. Conjuncta origine sunt quæ ex eadem voluntate proficiscuntur, etiamsi alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum, ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur, qui alterum occiderit. Rationem reddit Plutarchus: οἱ δικασταὶ τῷ μηδὲν ἀμφισβητήσιμον ἔχοντι προστίθενται τὸν ἀσαφέστερον ἐάσαντες: *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.* *Everh. in loco à conjunct. duarum leg.* *Plut. Symp. IX, 13.*

VIII. Inter ea quæ & loco conjuncta sunt, vim præcipuam habet ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tanquam causa unica voluntatem fuisse motam. nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta, vim non habebit, si nuptiæ secutæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem: quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhæret, ut in vocibus cognationis & adoptionis; item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut mors in jure civili ad deportationem producitur, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est eorum quæ promittuntur, alia esse favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est, atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, & quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni, aut mutationis; modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut, cæteris paribus, favor censeatur potior. *Alc. V, resp. 17.*

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus ali-

qui formam quandam habeant communem, ea quatenus imminutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

Gl. in l. Non possunt. D. de legibus.

XII. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est, quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Sic verba hæc, *unde quis dejectus est*, etiam ad eum restituendum pertinebunt, qui vi vetitus est ad suum accedere. nam vox laxius sumta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat. In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius, quam fert proprietas, sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione, verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligetur, quod spes sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab una tantum parte, intelligentur deberi impendiis ejus qui postulabit.

Bart. in l. Si is qui pro emptore, D. de usuc.

Covar. III. Var. c. 3, n. 5 Tiraq. in leg. connub. Gl. 5, n. 115.

Barb. IV. cons. 62.

XIII. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant federis tempore, an & futuri, ut in federe facto inter populum Romanum & Carthaginiensem post bellum de Sicilia: *Vtriusque populi socii ab utroque populo tuti sunto.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fedus cum Asdrubale ictum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis prodesset quod Carthaginienses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginienses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fedus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam federe violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis. nam neque additum erat iis qui tunc essent, nec, ne qui postea assumerentur. & cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret, aut ob nulla quenquam merita in amicitiam recipi, aut receptos in fidem non defendi, tantum ne Carthaginiensium socii, aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desciscentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio sumta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant federis tempore, & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Vtra ergo præferenda sit interpretatio, ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendi, quia agitur de federe rumpendo, quę odiosa est materia: & de adimenda Carthaginiensibus libertate, eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur, armis cogendi; quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

Lib. XXI.

Hist. l. III.

ſetur. Ergo Romanis adſciſcere in ſocietatem Saguntinos, aut adſcitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi federis, ſed ex jure naturali, quod federe non erat abdicatum: ita ut Saguntini apud utroſque eo eſſent loco, quaſi nihil de ſociis conveniſſet: quo caſu nec Carthaginienſes contra fedus erant facturi, ſi in Saguntinos arma moverent quæ juſta arbitrarentur, nec Romani ſi eos defenderent. Plane ſicut Pyrrhi tempore inter Carthaginienſes & Romanos convenerat, ut ſi eorum populorum alter cum Pyrrho fedus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei, quem Pyrrhus bello impeteret, ſalvum maneret. Non dico juſtum utrinque bellum eſſe potuiſſe: ſed nego pertinuiſſe hoc ad federis violationem: quomodo in quæſtione de auxilio Mamertinis miſſo à Romanis diſtinguit Polybius, an juſtum id fuerit, & an per fedus licuerit. Et hoc ipſum eſt quod Corcyrenſes apud Thucydidem dicunt Athenienſibus, licere ipſis ſibi auxilia mittere, nec obſtare quod Athenienſes habebant cum Lacedæmoniis fedus, quando per id fedus novos ſocios adſciſcere liceret. Atque eam ſententiam ſecuti ſunt Athenienſes poſtea, imperato ſuis, ne in Corinthios pugnarent, niſi ubi ii deſcendere pararent hoſtiliter in Corcyram, aut in aliquod ſolum ditionis Corcyrenſium, ne ſcilicet fedus rumperent. Non pugnat autem cum federe, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, manente de cætero pace. Iuſtinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant, ex ſociorum perſona rumpebant, quippe quaſi minus perjurii contraherent, ſi ferentes ſociis auxilia potius, quam ſi aperto prælio dimicaſſent.* Sic & in oratione de Haloneſo quæ inter Demoſthenicas legitur, apparet pace quadam Athenienſium cum Philippo cautum, ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ eſſent: ſi quis vim inferret, defendere eas in pace comprehenſis liceret. Et hoc quidem exemplum eſt in federe æquali.

Polyb. hiſtor. III. — *Libro I.* — *Ibidem.* — *Lib. III.*

XIV. In federe inæquali ponemus alterum, ſi convenerit ne alter federatorum injuſſu alterius bellum gerere poſſit; quod poſitum fuiſſe in federe Romanorum & Carthaginienſium, poſt bellum Punicum ſecundum, ſupra memoravimus. ſicut & poſitum fuit in federe Macedonico cum Romanis, ante Perſeum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere poſſit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hîc ſignificatum ſumemus, ne nimium coarctetur libertas.

Liv. lib. 42.

XV. Ejuſdem generis eſt illud, quod Romani promiſerant, liberam fore Carthaginem; quod quanquam ex natura actus de pleniſſima poteſtate intelligi non poterat, (belli enim ſuſcipiendi jus & alia quædam pridem omiſerant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam, ut alieno imperio urbem ſedibus transferre non tenerentur. Fruſtra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem non urbem ſignificari: (quod quanquam improprium concedi poteſt, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit.) Nam in voce, liberam relinqui, αὐτόνομον, ut Appianus ait, manifeſta erat captio.

XVI. Huc & illa frequens quæſtio referenda eſt, de pactis perſonalibus ac realibus. Et ſiquidem cum populo libero actum ſit,

dubium non eſt, quin quod ei promittitur ſui natura reale ſit, quia ſubjectum eſt res permanens. Imo etiamſi ſtatus civitatis in regnum mutetur,manebit fedus, quia manet idem corpus, etſi mutato capite, & ut ſupra diximus, imperium quod per regem exercetur non deſinit imperium eſſe populi. Excipiendum erit,ſi appareat cauſam fuiſſe propriam ei ſtatui, ut ſi liberæ civitates libertatis tutandæ cauſa fedus contrahant. At ſi cum rege contractum ſit, non ſtatim perſonale erit cenſendum fedus: nam ut recte dictum eſt à Pedio & Vlpiano, plerumque perſona pacto inſeritur, non ut perſonale pactum fiat, ſed ut demonſtretur cum quo pactum factum eſt. Quod ſi adjectum ſit federi ut perpetuum ſit,aut factum in bonum regni,aut cum ipſo & ſucceſſoribus, ut ad tempus definitum, jam ſatis apparebit reale eſſe. Tale videtur fuiſſe fedus Romanorum cum Philippo Macedonum Rege, quod cum Perſeus ejus filius ad ſe pertinere negaret, bellum eo nomine exortum eſt. Sed & alia verba, & ipſa interdum materia conjecturam ſuppeditabunt non improbabilem. Quod ſi pares ſint in utrumque conjecturæ,ſupererit, ut favorabilia credantur eſſe realia, odioſa vero perſonalia. Federa pacis cauſa facta,aut commerciorum favorabilia ſunt. Quæ belli cauſa, non odioſa omnia, ut quidam cenſent,ſed ἐπιμαχίαι, id eſt federa tuendi ſe cauſa propius ad favorem accedunt, ξυμμαχίαι magis ad onera. Ad quæ accedit quod in federe ad bellum quodvis, præſumitur ratio habita prudentiæ & pietatis ejus qui cum agitur, ut qui non modo non injuſte,ſed nec temere bellum ſuſcepturus videretur. Quod vero dici ſolet,ſocietates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad ſocietates privatas,& juris eſt civilis. Iure ergo an injuria Fidenates, Latini, Etruſci, Sabini à federe diſceſſerint mortuis Romulo, Tullo,Anco, Priſco,Servio,dijudicari à nobis recte non poteſt,cum non exſtent federum verba. Cui non diſſimilis eſt illa apud Iuſtinum controverſia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant,mutato imperio conditionem mutaſſent. Spectandum enim an in conventione fidem Medorum elegiſſent. Minime vero admittenda eſt Bodini argumentatio, federa ad regum ſucceſſores non tranſire,quia juramenti vis perſonam non exeat. Poteſt quippe juramenti obligatio perſonam tantum obſtringere, & ipſa promiſſio obligare heredem. Neque enim verum eſt quod ſumit, federa jurejurando veluti firmamento inniti,cum plerumque in ipſa promiſſione ſatis ſit efficaciæ, cui majoris religionis cauſa jusjurandum additur. P. Valerio Conſule juraverat plebs Romana conventuros ſe juſſu Conſulis. Mortuo illi ſuccedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur tribuni quidam quaſi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ nunc tenet ſæculum negligentia Deûm venerat: nec interpretando ſibi quiſque jusjurandum & leges aptas faciebant, ſed ſuos potius mores ad ea accommodabant.*

L. jure gentium, §. pactum, D. de pactis.

Dec. lib. 1, conſ. 22.

Lib. v, c. ult.

Lib. III.

XVII. Sane cum rege initum fedus manet, etiamſi rex idem aut ſucceſſor regno à ſubditis ſit pulſus. Ius enim regni penes ipſum manet,utcunque poſſeſſionem amiſerit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo
Mutato ſua jura loco.

XVIII.Con-

XVIII. Contra si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fedus: quia hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabidi dicebat T. Quintius. *Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum justo ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in federibus, regis, successoris, & similes jus proprie significant, & odiosa est invasorum causa. *Livius lib. XXXIV.*

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanquam liberalius Scipio, Cæsar, Iulianus his qui pariter muros ascenderant solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunto de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

XX. Est & aliud interpretandi genus ex conjecturis extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens, vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus ut effectus nõ sequatur satis est unam deesse causarum, ut nascatur omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hîc difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hîc extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper satis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa. Vt ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet à Rhetoribus in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, *cujus speciem unam ponunt*, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus κατὰ συλλογισμὸν *per ratiocinationem* huc pertinet: nimirum ubi ex scripto ducimus quod scriptum non est, ut loquitur Quintilianus. Et quæ à Iurisconsultis traduntur de his quæ in fraudem fiunt. Exemplum sit in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore, cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne muniretur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si posthumus sit mortuus, ab eo scripta qui posthumum omnino exspectabat, ut sententia dispositionis producatur ad eum casum, si is posthumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non exstituræ prolis: quod ipsum non apud Iurisconsultos tantum, sed & apud Ciceronem, & Valerium Maximum

Everh. in loco à ratione legis ad restrictionem, & in loco à ratione legis ad extensionem.

Lib. I. & II. de Orat. Bruto:

pro Cæc. ximum invenire est. Cicero causam hanc adfert oratione pro Cæcina. *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intelligi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse ubi perspicitur una atque eadem causa æquitatis, id est rationis quæ sola moverat: Ita interdictum, *unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve*, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. *Ea enim*, inquit, *plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt.* In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc est: *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum: siquis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus, si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur, qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, ne adoptionem quidem ea invita permitti.

Libro 1, c. 13. XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem; sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse sub speciali sua forma, sed sub consideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio L. ult. D. Mandati. pecuniam numeret, à Scævola responsum est. Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casus emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materiæ defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, non consideratur nuda, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur, semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hæc quoque interpretandi ratio à Rhetoribus tractatur in loco περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. Sed de ratione notandum est sub ea comprehendi sæpe quasdam res, non secundum existentiam, sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet, restrictio facienda non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum, sed periculum qualecunque spectatur

tum eſt. Solet & hoc diſputari, an promiſſa in ſe habeant tacitam conditionem, ſi res maneant quo ſunt loco: quod negandum eſt, niſi apertiſſime pateat, ſtatum rerum præſentem in unica illa quam diximus ratione incluſum eſſe. Sic paſſim in hiſtoriis legi- *Paſchal. legato. c. 49.* mus legatos à ſuſcepto itinere domum rediiſſe deſerta legatione, quod res ita mutatas intelligerent, ut tota legationis materia aut cauſa ceſſaret.

XXVI. Repugnantia caſus emergentis cum voluntate ſolet & ipſa ab oratoriæ artis magiſtris referri ad eum quem dixi locum περὶ ῥητοῦ καὶ διανοίας. Eſt autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio ſigno voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Ariſtoteles, qui hanc partem accuratiſſime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu γνώμην, ſive εὐγνωμοσύνην, id eſt *æquiprudentiam*, in voluntate vero ἐπιείκειαν, id eſt *æquitatem*, quam ſapienter definit, correctionem ejus in quo lex deficit ob univerſalitatem: quod ad teſtamenta quoque & pacta ſuo modo referri debet. Nam quia caſus nec prævideri omnes poſſunt, nec exprimi, ideo libertate quadam opus eſt eximendi caſus quos qui locutus eſt ſi adeſſet eximeret: non tamen temere; id enim eſſet dominum ſe facere actus alieni; ſed ex ſufficientibus indiciis. Certiſſimum indicium eſt, ſi quo caſu ſequi verba illicitum eſſet, id eſt pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim cum obligationis capacia non ſint, eximenda ſunt neceſſario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamſi nulla ſignificatione legis comprehenſa ſint, natura tamen excipiuntur.* Ita qui promiſit depoſitum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipſi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec reddetur res depoſita ei qui depoſuit, ſi dominus eam repetat. *Probo*, inquit Tryphoninus, *L. Bona fides. D. depoſiti.* *hanc eſſe juſtitiam, quæ ſuum cuique ita tribuit, ut non diſtrahatur ab ullius perſonæ juſtiore repetitione.* Ratio eſt, quia, ut alibi notavimus, introducti ſemel dominii ea vis eſt, ut rem domino cognito non reddere, omnino injuſtum ſit.

XXVII. Secundum erit indicium, ſi verba ſequi non quidem per ſe & omnino illicitum ſit, ſed æque rem æſtimanti nimis grave atque intolerabile: ſive abſolute ſpectata conditione humanæ naturæ, ſive comparando perſonam & rem de qua agitur, cum ipſo *Molin. diſp. 294. Silv. verb. commodatū. n. 4 Leſſ. l. 11. c. 27. dub. 5.* fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, ſi ipſe valde egeat: quia actus tam benefici ea eſt natura, ut non credendus ſit quiſquam ad magnum ſuum incommodum ſe voluiſſe obligare. Sic qui auxilium federato promiſit, excuſabitur quamdiu ipſe domi periclitatur, in quan- *Ang. ad l. 7 ad l. Rhod.* tum copiis opus habet. Et conceſſio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniverſariis, non de iis *Vaſq. contr. Ill. c. 31.* quæ ſumma neceſſitas exigit, & quibus carere reſpublica non poteſt. Ex quibus apparet nimis laxe dictum à Cicerone, non ſervanda promiſſa quæ ſint iis quibus promiſeris inutilia, nec ſi plus tibi noceant quam illi proſint cui promiſeris. Nam an res utilis ſit futura ei cui promiſſa eſt, judicare promiſſor non debet, niſi forte in caſu furoris de quo ſupra diximus: & ut promiſſum promiſſorem non obliget, non ſatis eſt quodlibet nocumentum in promiſſorem, ſed tale oportet ſit quod pro natura actus credi debeat ex-

ceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquod promisit, non tenebitur si eum morbus sonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de Officiis primo: *Si constitueris te cuipiam advocatum in rem præsentem esse venturum, atque interim graviter ægrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.* In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantiæ crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum. alioqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promisi advocationem: postea apparuit per illam causam præjudicium in patrem meum quæri. promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrociniis nuntiatur. In rem præsentem venturus fui: sed æger filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas.* Omnia intellige pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.

De benef. libro IV. c. 35

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores Græci vocant, τὸν ἐκ περιστάσεως μάχην.

XXIX. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu fit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis auctoribus Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus. Vt quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstet, quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium, plus valet sanctio permissione. Vt quod faciendum est certo tempore ei præferatur, quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus. & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet, ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem, præferatur. Tum vero ut superet quod causas habet, aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat. Illud ex superioribus hîc repetendum est, pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

Libro II.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus censeri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea quæ inter Syllam & Mithridatem cunvenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non

Ap. Mithr.

ut

ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.* *Livius libro XXXIV.*

XXXI, Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus illud civile in his quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere præsumendum non est. *Alc. v. cons. 17.*

XXXII. De eo vero quod Plutarchus in sympofiacis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hîc sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit, certum est. nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione. *IX. Symp. 13.*

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione quæ inde oritur.

I. *Culpam obligare ad restitutionem damni*
II. *Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricte dicto.*
III. *Accurate distinguendam aptitudinem à jure stricte dicto ubi concurrunt.*
IV. *Damnum & ad fructus pertinere.*
V. *Ad lucrum cessans quomodo?*
VI. *Damnum dare facientes primario:*
VII. *Et secundario:*
VIII. *Item non facientes quod debent: primario:*
IX. *Et secundario.*
X. *Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur.*
XI. *Quo ordine teneantur.*
XII. *Obligationem extendi etiam ad damnum consequens.*
XIII. *Exemplum in homicida:*
XIV. *In eo qui aliter vim intulit:*
XV. *In adultero & stupratore:*
XVI. *In fure, raptore, & aliis:*
XVII. *In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum:*
XVIII. *Quid si metu justo naturaliter?*
XIX. *Quid de metu quem jus gentium pro justo habet?*
XX. *Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi quæstio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum.*
XXI. *Naturaliter ex animalis sui, aut navis suæ facto sine culpa neminem teneri.*
XXII. *Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.*

SVpra diximus ejus quod nobis debetur fontes esse tres, pactionem, maleficium, legem. De pactionibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hîc appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis facere debent. Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, nempe ut id resarciatur.

II. Damnum forte à demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriæ. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, supe-

rior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus ſuum cuique oritur, quia idem, aut plus lex poteſt, quam in ſe ac ſua ſinguli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi à tutore, reſpublica à magiſtratu, nec reſpublica tantum, ſed & cives ſinguli quoties lex id expreſſe, aut per ſufficientem conſequentiam ſignificat. At ex ſola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur & ab aſſignatrice juſtitia ſpectatur, non oritur verum dominium, ac proinde reſtitutionis obligatio: quia non id alicui ſuum eſt, ad quod aptus eſt: πλεονεκτεῖ οὐδὲν, ait Ariſtoteles, ὁ οὐ βοηθήσας χρήμασι δι' ἀνελευθερίαν. *Contra proprie dictam juſtitiam nihil committit, qui pecunia ſua alteri non ſuccurrit præ tenacitate.* Cicero pro Cn. Plancio: *Eſt hæc conditio liberorum populorum, poſſe ſuffragiis vel dare vel detrahere quod velit cuique*, & tamen mox ſubdit accidere ut populus faciat, quod velit, non quod debeat, voce debendi ſumta in laxiore ſignificatu.

Nic. v. c. 4.

III. Sed cavendum hîc ne confundantur quæ diverſi generis ſunt. Nam cui magiſtratus collatio mandata eſt, is reipublicæ tenetur ad eligendum eum qui dignus ſit, & ad hoc exigendum reſpulica jus habet proprium. quare ſi ex indigni electione damnum fecerit reſpublica, ille reſarcire tenebitur. Sic etiam civis aliquis non indignus, etſi jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure ſi per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ, ſed incerti illius damni æſtimationem exigere poterit. Simile erit in eo cui nequid legaret teſtator, vi, vel dolo fuit impeditus. nam capacitas legati jus quoddam eſt, cui id eſt conſequens, ut libertatem teſtatoris in eo impedire injuria ſit.

Th. & Caiet. 2.2.q. 62.ar.2. Soto lib. IV. q. 6. Leſſ. lib. 11. c. 12. dub. 18. Covar. ad c. peccatum. p. 2. §. 7.

IV. Minus autem quis habere ac proinde damnum feciſſe intelligetur non in re tantum, ſed & in fructibus qui proprie rei fructus ſunt, ſive illi percepti ſunt, ſive non, ſi tamen ipſe eos percepturus fuerat, deductis impenſis quibus res melior facta eſt, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt neceſſariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

Soto lib. IV. q. 7. Leſſ. lib. 11 cap. 12. dub. 16. n. 3

V. Sed & ſpes lucri ex noſtro æſtimabitur, non ut illud ipſum, ſed ſecundum propinquitatem ad actum, ut in ſemente ſpes meſſis.

L. In quantitate §. magno. D. ad legem Falc.

VI. Tenentur autem præter ipſum qui per ſe, & ἀμέσως damnum dat, alii quoque faciendo, aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii ſecundario: Primario qui jubet, qui conſenſum requiſitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præſtat, aut qui alio modo in ipſo crimine participat.

Th. 2. 2. 62. art. 4. Soto lib. IV. q. 6. artic. 5.

VII. Secundario, qui conſilium dat, laudat, aſſentatur. *Quid enim intereſt inter ſuaſorem facti & probatorem?* ait Cicero Philippica ſecunda.

VIII. Non faciendo item primario aut ſecundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphraſtæ Levit. XX, 5 סעד obfirmator dicitur.

IX. Secundario, qui aut non diſſuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod juſtitia expletrix reſpicit, ſive illud ex lege, ſive ex qualitate exoritur. nam ſi debeat

Leſſ. lib. 11, c. 13. dub. 10.

beat ex caritatis norma, peccabit quidem omittendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus:

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, si vere causa fuerint damni, id est momentum attulerint, aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu, is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suasissent aut adjuvissent tenerentur.

Th. 2. 2. 62. art. 5. Soto lib. IV. q. 7. art. 3.

Cajetan. ad q. 62. art. 6. Medin. q. 7.

XI. Tenentur autem primo loco ii qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator facinoris: & post eum cæteri, in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, si totus actus ab ipsis quanquam non solis processit.

Less. lib. II. c. 13. dub. 5. Ib. dub. 4.

XII. Qui vero de actu tenetur, simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam. *Etiamsi partem damni dare noluisti, in totum quasi prudens dederis tenendus es. ex toto enim noluisse debet qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perrumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit.

Strabo XII.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti Hercules legitur Iphiti à se occisi liberis mulctam pependisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis. ἀλλὰ καὶ ὁ φονευθεὶς ἔλαβε τρόπον τινά. ὃ γὰρ ἡ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες ἢ οἱ συγγενεῖς τοῦ φονευθέντος ἔλαβον τρόπον τινὰ ἐκείνῳ δέδοται. *Sed & qui occisus est accipit aliquomodo. Quæ enim uxor ejus, & liberi, & cognati accipiunt, ipse quodammodo accipit.* Loquimur de homicida injusto, id est qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit. secus in servo qui vendi potuit.

Less. lib. II c. 9. dub. 19

Diod. l. IV

Less. dub. 21.

Navar. cap. 15. nu. 22.

l. ult. D. de his qui eff. vel def.

XIV. Qui mutilavit similiter tenebitur ad impensas & æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, ita & hîc cicatricis in libero homine æstimatio non fit. de conjectione in carcerem idem dicendum.

Less. lib. 12. c. 10. dub. 6.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hæreditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo &

ducere

ducere tenetur si ea promissione corporis usuram impetraverit.

Less. lib. 11. c. 10. dub. 2. & 3. XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. *Ib. cap. 12. dub. 17.* In hac classe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injusto, accusatione injusta, *Less. lib. 11. C. 33. dub. 8* testimonio injusto damnum dederunt.

Covar. c. peccatum. p. 2. XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi aut metu injusto, tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogeretur; illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 3. §. 5.* His annumerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Less. lib. 11. c. 17. dub. 6. XVIII. At qui causam dedit cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet. nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta, pro justis habeantur, quoad effectus externos, qua de re infra dicemus, ita & hoc ut talis belli metus hactenus pro justo habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem, qui cum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. *De Officiis III. Bod. lib. v. de rep. cap. 6.* Nam hi si quid metu expresserunt repeti potest nisi jusjurandum intercesserit: quod illi, non item. Quare quod Polybio videtur justam fuisse Carthaginiensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denuntiato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed à jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

XX. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: *Plut.* quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum rapuissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur: cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quominus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum. Neque vero si quid milites, aut terre-

stres,

ſtres, aut nautici contra imperium amicis nocuiſſent, reges teneri, quod Galliæ & Angliæ teſtimoniis probatum. Vt vero ſine culpa ſua ex miniſtrorum facto quiſquam teneatur, non eſſe juris gentium, ex quo dijudicanda eſſet hæc controverſia, ſed juris civilis, nec generalis, ſed adverſus nautas & alios quoſdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem à ſupremi auditorii judicibus contra Pomeranos quoſdam pronuntiatum eſt, idque ad exemplum rerum in cauſa non diſpari ante duo ſecula judicatarum.

Conſt. Galliæ Tom. III. tit. 3. conſtitutione anni 1583. cap. 44.

XXI. Illud quoque notandum eſt, ut mancipium aut animal quod damnum, aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, itidem ex jure civili eſſe. nam dominus, qui in culpa non eſt, natura ad nihil tenetur. ut nec is cujus navis ſine ipſius culpa navi alterius damnum dedit; quanquam multorum populorum legibus, ut & noſtra, damnum tale dividi ſolet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adverſus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irriſu, aliiſque ſimilibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitioſitas actus ab effectu diſcernenda eſt. nam illi pœna reſpondet, huic damni reparatio quæ fit culpæ confeſſione, exhibitione honoris, teſtimonio innocentiæ, & per ea quæ his ſimilia ſunt: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, ſi læſus velit, quia pecunia communis eſt rerum utilium menſura.

Leſſ. lib. II. c. II, dub. 19, 25, 27.

Soto lib. IV, q. 6, art. 3.

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

HActenus ea memoravimus quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ ſuperadditum. Reſtat veniamus ad obligationes quas ipſum per ſe jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit. quo in genere præcipuum eſt caput de jure legationum. Paſſim enim legimus ſacra legationum, ſanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum, jus divinum humanumque: ſanctum inter gentes jus legationum, federa ſancta gentibus, fedus humanum: ſancta corpora legatorum: Papinio, *Sanctum populis per ſecula nomen.*
Cicero de Haruſpicum reſponſis: *Sic enim ſentio jus legatorum cum hominum præſidio munitum, tum etiam divino jure eſſe vallatum.* Itaque hoc violare non injuſtum tantum eſſe, ſed & impium omnium confeſſione ait Philippus in epiſtola ad Athenienſes.

II. Sed primum ſciendum eſt, qualecunque eſt hoc jus gentium

tium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se. nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. (Lib. I.) Apud eundem Livium alibi Senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: (Lib. VI.) & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim*, inquit, *cum Annibale res est, hoste reipublicæ, sed cum cive.* Qui autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo Iurisconsultorum possit clarius.

Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.

Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi, regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdiderunt. Ideo Persei à se victi caduceatores retinuit P. Æmilius. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit, extra regulam, puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. (Hist. III.) ita Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter exteras gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones qui civitatem non faciunt jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset, indoluit quod desertor & prædo hostium more ageret: (Ann. III.) quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt, jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pirenæo. (Cæs. l. III. de Bello civili.)

III. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri passim videmus; prius ut admittantur, deinde ne violentur. De priore locus est Livii ubi Hanno Senator Carthaginiensis in Annibalem sic invehitur: (Lib. XI.) *Legatos ab sociis, & pro sociis venientes, bonus imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur. Melesippus Lacedæmoniorum legatus auctore Pericle dimissus est extra fines (Thuc. l. II.) agri Attici, quod ab hoste armato veniret. (Zonaras.) Sic Senatus Romanus negavit se Carthaginiensium legationem admittere posse quorum exercitus esset in Italia. (Liv. l. XLI.) Persei adversus Romanos bellum molientis legatos non admiserunt Achæi. Sic Totilæ sæpe perfidi legationem rejecit Iustinianus, & Gothi qui Vrbini erant Belisarii oratores. (Procop. l. II. & III.) Cynethensium quoque ut gentis sceleratæ legatos undique pulsos narrat Polybius. (Libro IV.) Secundi exemplum est in Theodoro qui ἄθεος vocabatur, quem à Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet ubi causa mittendi, aut suspecta est, ut Rhabsacis Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechiæ, (II Regum XVIII.) aut non ex dignitate aut temporibus conveniens. Sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mit- (Livius lib. XXVII.)

tere-

terent nisi permissu Imperatoris: Perseo ne Romam mitteret, sed ad Licinium: & Iugurthæ legatis edictum intra decem dies Italia excederent ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt quæ nunc in usu sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus cui illæ ignoratæ. Lib. XXXII. Sall. Iug.

IV. De non violandis legatis difficilior est quæstio, & varie à claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam à legatorum corporibus arceri: Censent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea quæ contra statum reipublicæ, aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes, aut omnino cavere legatis, aut cum certis exceptionibus. nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quousque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas. Iudicia duo habeo maxime illustria; Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii qui proditionem concitaverant Romæ: *Quanquam visi sunt commisisse ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hostilia patrant jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed recte à majori, id est minus credibili ad minus, id est magis credibile procedet argumentatio. Is ita ait: *Fit reus magis ex æquo bonoque, quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum, id est merum naturæ jus patitur pœnas exigi ubi reperitur qui deliquit: at jus gentium legatos, & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium, quo vetari multa solent quæ jus naturæ permittit. Conjectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita intelligenda, ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent, nihil in eo magni esset, nihil præcipui. Adde quod securitas legatorum utilitati quæ ex pœna est præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem: & si nolit ab ipso exigi bello, tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui satius unum plecti quam bello multos involvi. atqui si is qui legatum misit fa- Bello Iug.

ctum

ctum ejus probet, legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum, si actuum suorum rationem alii reddere debeant quam à quo mittantur. Nam cum plerumque diversa, sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos, & qui accipiunt, vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta, ut dubitationem non habeant, sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale. Quare omnino ita censeo, placuisse gentibus ut communis mos qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci territorio subjicit, exceptionem pateretur in legatis, ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*Senatus faciem* Phil. VIII. *secum attulerat, auctoritatem reipublicæ*, ait de legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium. unde & civili jure populi apud quem vivunt non tenentur. Quare si tale sit delictum quod contemni posse videatur, aut dissimulandum erit, aut è finibus jubendus excedere legatus. quod Polybius ei factum narrat qui Romæ obsidibus fugiendi causam præbuerat. Vnde obiter datur intelligi quod alio tempore legatus Tarentinorum qui idem deliquerat virgis cæsus est, id eo evenisse quod Tarentini victi sub Romanis esse cœpissent. Si crimen sit atrocius & ad publicum malum spectans, mittendus erit legatus ad eum qui misit cum postulato, ut eum puniat aut dedat, quomodo Gallos postulasse legimus, ut sibi dederentur Fabii. Sed, quod supra diximus aliquoties, humana jura omnia ita esse comparata, ut non obligent in summa necessitate, id de hoc quoque præcepto sanctimoniæ legatorum obtinebit. Verum is apex necessitatis non est in sumtione pœnæ, quam & aliis in casibus tolli jure gentium infra apparebit, cum de solennis belli effectibus agemus: multo minus in loco, tempore ac modo sumendæ pœnæ, sed in præcautione gravis mali, præsertim publici. Quare ut obviam eatur imminenti periculo, si alia nulla est ratio idonea, & retineri & interrogari legati poterunt. Ita consules Romani Tarquinii legatos deprehenderunt, literarum in primis habita cura, ut Livius loquitur, ne interciderent. Quod si vim armatam intentet legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon fecialem ab Eurystheo missum & vi supplices abripere conantem, vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' fecialem cædere huc missum audeas?

respondet, *Ni fecialis dexteram a vi temperet.*

Huic feciali nomen fuisse Copreo, & quia vi ageret, à populo Atheniensi interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione Off. III. non dissimili solvit Cicero quæsitum illud, an patrem patriæ proditorem filius accusare debeat. Vult enim debere ad avertendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. Ea vero quam dixi lex de vi legatis non inferenda intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit, quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denuntiari & potest & solet ne mittantur legati; alio-

ti; alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis à Romanis est denuntiatum, & olim à Romanis Vejentibus edictum ni facesserent urbe, datu- *Livius libro XXVII.* ros quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis à Samnitibus, si- *Idem l. IV.* quod adiissent in Samnio concilium haud inviolatos abituros. *Libro X.* Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines non accepta venia transeunt legati. nam siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliuntur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter Essios & Romanos: multoque magis *Thuc. l. II.* vinciri quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos *App. de bello Ill.* qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in le- *Lib. VI. de* gatos Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum. Tale *exp. Cyri.* si nihil sit & male tractentur legati, non illud jus gentium de quo *Arr. lib. II* agimus, sed amicitia & dignitas, aut ejus qui misit, aut ejus ad *Livius libro* quem eunt, violata censebitur. Iustinus de Philippo posteriore *XXIII.* Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad Senatum* (Romanum) *Lib. XXIX.* *perductus, incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis redderetur.*

VI. Cæterum admissa legatio etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur συγχέαι τὰ πάντων ἀνθρώπων νόμιμα, *confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulsasset, con-* *Her. Pol.* *tra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati,* *L. ult. D. de legatis.* inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium jus & sacra legationis & fas gentium.* Cicero prima Verrina: *Nonne le-* *Ann. I.* *gati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes* *Lib. III,* *rupto gentium jure.* Livio cædes ruptura jus gentium, scelus, causa *cap. 3.* nefanda, cædes impia dicitur, in historia legatorum quos Fidena- *Lib. IV.* tes occiderunt. Et alibi: *Legatis in periculum adductis: ne belli quidem ju-* *Lib. XXIV.* *ra relicta erant.* Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent, misit,* *Lib. IV.* *quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum.* Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coeat.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens, qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa. sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Ius gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati. quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum à Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium lega- *App. de bello Pun.* tis, & quid fieri deberet interrogatus, respondit nihil tale quale factum esset à Carthaginiensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil *Lib. XXX.* se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus Consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tri- *Lib. VI, c. 7.* buit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat.* Nam tunc quoque Cornelio Asinæ contra jus legationis injectæ à Pœnis catenæ fuerant.

VIII. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent. unde in antiquo fecialium carmine erat: *Rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Et lege Iulia de vi publica teneri pronuntiantur non modo *L. lege Iulia D. ad l. Iul. de vi publ.* qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari à legato poterit ut eos dedat. Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset *Paus. libro VII.* ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi. quo referri etiam potest Sallustii judicium de Bomilcare quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus, ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est. nam omnis coactio abesse à legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, &, ut fit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellandus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

X. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui ad reditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum Seneca: *Vtinam quidem persuadere possemus, ut pecunias creditas tantum à volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus.* Persis quo- *Civil. I.* que Appianus ait displicuisse τὸ κιχρᾶσθαι ὡς ἀπατηλόν τε καὶ φιλοψευδές, *pecuniam creditam sumere, ut qua res fraudibus & mendaciis esset obnoxia.* *Lib. IV.* De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis. *Lib. XV.* Δίκην δὲ μὴ εἶναι πλὴν φόνου καὶ ὕβρεως. οὐκ ἐπ' αὐτοῦ γὰρ τὸ μὴ παθεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῷ ἑκάστῳ. ὥστε ἀνέχεσθαι δεῖ ἐάν τις παραβῇ τὴν πίστιν. ἀλλὰ καὶ προσέχειν ὅτῳ πιστευτέον καὶ μὴ δικῶν πληροῦν τὴν πόλιν. *Iudicia non esse nisi de cæde & injuria: quia homo præstare non possit, ne in ea incidat: At contractus in cujusque esse potestate: ideo ferendum si quis fidem violet: & ante vi-* *Stob. de leg.* *dendum cui quisque credat, non autem litibus implendam civitatem.* A Charonda quoque constitutum fuit, nequis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & Platoni placuit. Notatum & A- *Mor. Nic. VIII, 15.* ristoteli: παρ' ἐνίοις δὲ τούτων οὐκ εἰσὶ δίκαι, ἀλλ' οἴονται δεῖν στέργειν κατὰ πίστιν συναλλάξαντας; *apud quosdam de his rebus judicia non sunt; existimant enim ho-* *Mor. IX, I.* *mines contentos esse debere fide quam sunt secuti:* Et alibi: ἐνιαχοῦ τ' εἰσὶν νόμοι, τῶν ἑκουσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι ὡς δέον ᾧ ἐπίστευσε διαλυθῆναι πρὸς τοῦ-

τον

τον καθάπερ ἐκοινώνησεν. *Est ubi leges de credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit cum quo quis contraxit, & cujus fidem secutus est.* Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos, sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum quæ ob male habitos legatos suscepta sunt plenæ sunt profanæ historiæ. Exstat & in sacris libris memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiorem existimat Cicero adversus Mithridatem. *II Sam. X.*

CAPUT XIX.

De jure sepulturæ.

Ex jure gentium quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysostomus inter mores, sive ἔθη quæ τοῖς ἐγγράφοις, id est *scripto juri* opponit, post legatorum jura commemorat μὴ κωλύειν τοὺς νεκροὺς θάπτειν, *non prohibere quominus sepeliantur mortui:* Et Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus scriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id jus appellant Hebræi Philo ac Iosephus, & φύσεως θεσμοὺς, Isidorus Pelusiota: ut solere sub naturæ nomine comprehendi mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. Apud Ælianum est: τῆς φύσεως τῆς κοινῆς ἀπαιτούσης μηκέτι ζῶντα καταχρύψαι: *cum mortuum condi ipsa imperet communis natura.* Idem alibi: τὰ κοινὰ καὶ ἴσα πᾶσιν ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ταφὴν, *terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita.* Leges hominum, νόμους βροτῶν, dixit Euripides Supplicibus, κοινὸν νόμον Aristides, Lucanus hominum ritus, terrarum leges & mundi federa Papinius, sortis humanæ commercium Tacitus, spem communem orator Lysias. Qui impedit, hominem exuere Claudiano dicitur, naturæ dedecus facere Leoni Imperatori: τὴν ὁσίαν ὑβρίζειν, *fas violare* Isidoro Pelusiotæ. Et quia veteres jura hæc hominibus bene moratis communia, quo sanctiora viderentur, ad Deos referebant auctores, ut legationis, ita & hoc jus Diis asscribi passim videmus. Itaque in dicta Tragœdia Supplicibus νόμον δαιμόνων Deorum legem dictam invenies, & apud Sophoclem Antigone Creonti qui Polynicem humari vetuerat, ita respondit.

περὶ ἔθους. *Libro I. Contr. I.* *Epist. ultim. edit. 491.* *Lib. XII.* *Lib. XIII.* *Tac. Ann. VI.* *Bello Gild.* *Nov. LIII.* *d. loco.*

Decreta quippe hæc nec supremus Iuppiter,
Nec fas Deorum Manium dictaverat,
Queis alia jura debet humanum genus.
Nec id valere credidi jussus tuos,
Ut jura non conscripta, sed nutu Deûm
Concessa, sempiterna, mortalis satus
Violare posses. non enim nuper vigent,
Sed ævo ab omni: initia in occulto latent.

Nonne ergo forti corde, sepofito metu
Mortalis iræ, par Deis magnis fuit
Me gerere morem ?

Panathenaico.

Isocrates de bello agens Theseos adversus Creontem ita loquitur: *Quis nescit, quis non didicit, vel in Dionysiis ex tragædiarum auctoribus, quæ Adrasto mala circa Thebas contigerint, cum reducere volens Oedipodis filium, generum autem suum, Argivorum plurimos perdidit, ipsosque ductores vidit interemtos: ipse vero cum dedecore superstes cum inducias ad humandos mortuos obtinere non potuisset, supplex Athenas venit, quam tunc civitatem Theseus regebat, eumque oravit ne viros tales insepultos jacere pro nihilo duceret, neve pateretur proculcari antiquum morem, & jus patrium quo omnes homines inter se utuntur, non quasi ab humana natura condito, sed tanquam imperato à divina potentia: quæ cum ille audiisset, sine mora legationem Thebas decernit.* Idem mox Thebanos reprehendit quod civitatis suæ decreta legibus divinis antehabuissent: ejusdemque historiæ, & alibi meminit, Panegyrico, Helenæ Encomio, Plataica oratione: Herodotus quoque Calliope, Diodorus Siculus historiarum quarto, Xenophon historiæ Græcæ sexto, & Lysias ea quæ est in honorem sepultorum: postremo Aristides in Panathenaico: qui bellum hoc susceptum ait pro communi natura hominum. Et passim apud laudatos auctores videmus egregia virtutum nomina huic officio tribui. Nam humanitatem vocant *Cicero *a* & Lactantius, humanitatem ac mansuetudinem *b* Valerius Maximus, misericordiam & religionem *c* Quintilianus, misericordiam & humanitatem *d* Seneca, οἶκτον τῆς κοινῆς φύσεως, *miserationem communis naturæ* Philo, sortis humanæ commercium Tacitus, misericordiam & pietatem *e* Vlpianus, *f* Modestinus memoriam humanæ conditionis: clementiam *g* Capitolinus: δίκην, sive justitiam Euripides & Lactantius: opus benignum Prudentius. Contra Donatistas qui Catholicorum corpora sepeliri vetabant impietatis accusat *h* Optatus Milevitanus. Apud Papinium, *bello cogendus & armis*

In mores hominemque Creon.

i Spartianus tales ait esse sine humanitatis reverentia: *k* Livius sævitiam vocat ultra humanarum irarum fidem. Homerus dixerat ἀεικέα ἔργα. Eorum qui supervacaneam facerent sepulturam, *l* Lactantius impiam vocat sapientiam. Eandem ob causam impius Eteocles *m* Papinio.

II. Quæ primum causa moris hujus introducendi fuerit, ut corpora humo tegerentur, sive condita prius, ut apud Ægyptios, sive cremata, ut apud Græcos plerosque, sive ita uti sunt, quem morem esse antiquissimum notavit Cicero, & post eum Plinius, de eo non idem omnibus videtur. Nam Moschion existimat occasionem datam ex gigantea feritate mandendi homines, cujus abolitæ signum sepulturam: ita enim ait:

Tunc morte raptos imperatum legibus
Mandare terræ, pulveremve inspargere
Necdum sepultis, ne darentur conspici
Abominanda signa pastus pristini.

Aliis videntur hoc modo homines velut sponte solvisse debitum quod alioqui vel ab invitis repetit natura. Nam hominis corpus ex terra ortum terræ deberi, non Deus tantum Adamo edixit, sed

&

* *Cic. orat. pro Quintio.*
a *Lact. l. vi: inst. c. 11, & 22.*
b *Val. Max. l. v, c. 1.*
c *Quint. lib. xii, c. ult. inst. orat.*
d *Sen. de Benef. lib. v. c. 20.*
e *Vlp. l. At si quis §. interdum, D. de fun. act.*
f *Modestinus l. quidã in suo. De cond. inst.*
g *Capitol. in M. Anton. philos.*
h *Opt. l. vi.*
i *Spart. vita Caracallæ.*
k *Lib. viii.*
l *Lib. vi.*
m *Theb. iii*
Gen. iii.
Tac. Hist. v.

& Græci Latinique passim agnoscunt. Cicero ex Euripidis Hypsipyle : *Reddenda terra terra.*
Et quod apud Solomonem legimus pulverem quidem ad terram redire, quale fuerat, spiritum autem ad Deum qui dederat, Euripides hoc ipsum argumentum ex persona Thesei in Supplicibus tractans sic ait : *Eccles. cap. XII. 7.*

Iam sinite terra mortuos gremio tegi :
Res unde quæque sumserat primordium
Eo recipitur : spiritus cœlo redit
Corpusque terra : jure nec enim mancupi,
Sed brevis ad ævi tempus utendum datur :
Mox terra repetit ipsa quod nutriverat.

Lucretius similiter de terra :

Omniparens eadem rerum est commune sepulchrum.

Cicero de legibus II ex Xenophonte : *redditur terra corpus & ita locatum ac situm, quasi operimento matris obducitur.* Plinius quoque scripsit terram nos nascentes excipere, natos alere, semelque editos sustinere semper, novissime complexam gremio jam à reliqua natura abdicatos, ut matrem operire. Sunt qui resurrectionis spem à primis humani generis parentibus hoc veluti monumento posteris consignatam putant. Nam & ob reviviscendi promissum adservanda corpora docuisse Democritum, Plinius testis est libro septimo, capite quinquagesimo quinto. Christiani autem sæpe morem honeste condendi corpora ad hanc spem referunt.
Prudentius : *Quidnam sibi saxa cavata,*
Quid pulchra volunt monumenta,
Nisi quod res creditur illis
Non mortua, sed data somno?

Simplicius est, cum homo cæteris animantibus præstet, indignum visum si ejus corpore alia animantia pascerentur : quare inventam sepulturam ut id quantum posset caveretur. Miseratione hominum custodiri corpora ab incursu avium ferarumque dixit Quintilianus. Apud Ciceronem de Inventione primo : *à feris vexatus, communi honore in morte caruit.* Et apud Virgilium legimus : *Decl. VI.*

non te optima mater
Condet humo, patriove onerabit membra sepulchro :
Alitibus linquere feris.

Et Deus invisis sibi regibus minatur apud Prophetas futurum, ut asini sepulturam habeant, ut canes eorum sanguinem lingant. Nec aliud in sepultura considerat Lactantius cum ait : *Non enim patiemur figuram & figmentum Dei, feris ac volucribus in prædam jacere.* & Ambrosius, cujus hæc verba sunt : *Nihil hoc officio præstantius ei conferre, qui jam tibi non potest reddere : vindicare à volatilibus, vindicare à bestiis consortem naturæ.* Sed etsi tales abessent injuriæ, proteri tamen ac lancinari corpus humanum, alienum merito videtur ab istius naturæ dignitate. Vnde non abit illud in Sopatri Controversiis: ὅτι τὸ θάπτειν καλὸν, καὶ ὅτι τοῦτον ἡ φύσις ἐξεῦρε τοῖς σώμασιν ἵνα μὴ διαλυόμενα μετὰ θάνατον γυμνὰ καθάπερ αἰσχύνηται. τοῦτο τὸ φύσει καλὸν, τοῦτο φιλάνθρωπον. τοῦτο τοῖς ὅλοις δοκεῖ, εἴτε θεοὶ εἴτε τινὲς ἥρωες ταύτην μετὰ θάνατον τοῖς ἀνθρώποις τὴν τιμὴν κατεστήσαντο. ἐπειδὰν καὶ οὐκ εὔλογον τὰ τῆς φύσεως ἀπόρρητα μετὰ τὴν τελευτὴν ἅπασι δείκνυσθαι, γῇ κρύπτειν τὸν ἄνθρωπον νενομίκαμεν ἄνωθεν, ἵνα τῷ καλύπτεσθαι μνήματι *Ierem. XXII* *Lib. VI.* *De Tobia.*

ἐλάνθανε τὸ σῶμα διαλυόμενον. *Honestum esse humare mortuos, & ab ipsa natura quasi concessum corporibus, ne velut probro afficiantur post mortẽ si nuda diffluant, placere id omnibus, sive Dii fuerint, sive semidei qui hunc functu vita corporibus honorem indulserunt. Quia enim à ratione alienum est naturæ humanæ arcana post mortem omnibus conspicua exponi, morem inde ab antiquo accepimus humana corpora sepeliendi, ut monumento condita clam & procul à conspectu tabescant.* quo & illud pertinet Gregorii Nysseni in epistola ad Letoïum: ὡς μὴ ἀντιδειχθῆναι τῷ ἡλίῳ τὴν ἀσχημοσύνην τῆς φύσεως, *ne soli ostendatur id quod dedecori est humanæ naturæ.* Hinc est quod officium sepeliendi, non tam homini, id est personæ, quam humanitati, id est naturæ humanæ præstari dicitur: unde publicam hanc humanitatem dixerunt Seneca & Quintilianus, tralatitiam Petronius. Cui consequens est, ut nec inimicis nec hostibus inviderí sepultura debeat. De inimicis egregia est apud Sophoclem dissertatio Vlyssis pro humando Ajace, ubi hoc est inter cætera.

De benef. libro v. c. 20. Quint. Decl. vi.

> *Menelae, post tot dicta sapienter, cave*
> *Injuriosus sis in hominem mortuum.*

Rationem reddit Euripides Antigone:

> *Mors jurgiorum finis est mortalibus:*
> *Nam majus aliud quid potest letho dari?*

Idem Supplicibus:

> *Fecere vobis si quid Argivi male,*
> *Cecidere; in hostes ista vindicta est satis.*

Et Virgilius: *Nullum cum victis certamen & æthere cassis.* Quam sententiam citans scriptor ad Herennium addit: *Nam quod malorum est extremum, accidit illis jam.* Papinius:

> *bellavimus: esto:*
> *Sed cecidere odia, & tristes mors obruit iras.*

Et eandem reddit Optatus Milevitanus: *Si inter viventes fuerat certamen, odia vestra vel mors aliena compescat. jam tacet cũ quo ante litigabas.*

III. Quare & hostibus publicis deberi sepulturam omnes sentiunt. Belli hoc jus κοινὸν ἐν τοῖς πολέμοις, vocat Appianus, belli commercia Philo. Tacitus: *Ne hostes quidem sepulturam invident.* Dio Chrysostomus servari hoc jus ait etiam ἐν τοῖς πολεμίοις, apud hostes: addit: κἂν εἰς ἐσχάτην ἔχθραν προέλθωσι: *etiamsi ad summum odia processerint.* De eadem re agens Lucanus hominũ ritus in hoste servandos dixit. Sopater idem qui supra: τίς πόλεμος ταύτης τῆς τιμῆς τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος ἐστέρησε, τίς ἔχθρα μνησικακήσασα πρὸς τὰ πλημμελήματα παραβῆναι τὸν θεσμὸν τοῦτον ἐνέχειτο; *Quod bellum hoc ultimo honore humanum privavit genus? quæ inimicitia cousque extendit malefactorum memoriam, ut hanc legem violare auderet?* Is quem dixi Dio Chrysostomus oratione de lege: διὰ τοῦτον τοὺς ἀποθανόντας οὐδεὶς ἔτι κρίνει πολεμίους, οὐδὲ τὴν ἔχθραν καὶ τὴν ὕβριν εἰς τὰ σώματα αὐτῶν ἐπιδείκνυται *propter hanc mortuos nemo hostes judicat, neque ira & contumelia in eorum corpora extenditur.* Et passim exstant exempla. Sic Hercules suos hostes, Alexander victos ad Issum, Hannibal C. Flaminium, P. Æmilium, Tiberium Gracchum, Marcellum Romanos quæsivit ad sepulturam. *Credas*, inquit Silius Italicus, *Sidonium cecidisse ducem.* Idem Hannoni à Romanis præstitum, Mithridati à Pompejo, à Demetrio multis, Archelao regi ab Antonio. In Græcorum adversus Persas militantium juramento erat: *Socios omnes sepeliam: bello victor etiam barbaros:* & passim in historiis legas impetratam

Ælian. lib. xii. var. historiar. Diod. libro xvii.

tratam νεκρῶν ἀναίρεσιν *facultatem tollendi mortuos.* Apud Pausaniam in Atticis exemplum est: τοὺς δὲ Μήδους Ἀθηναῖοι μὲν θάψαι λέγουσιν, ὡς πάντως ὅσιον ἀνθρώπου νεκρὸν γῇ κρύψαι: *Medos Athenienses a se sepultos ajunt, quia qualemcunque mortuum terra condi fas sit.* Quare Hebræorum veterum interpretatione Pontifex Maximus, cum alioqui rei ulli funebri interesse vetaretur, repertum tamen hominem insepultum sepelire *Ambr. II.*
etiam jubebatur. Christiani vero tanti fecerunt sepulturam, ut *Off. c. 28.*
ejus causa sicut ad pauperes alendos, aut ad captivos redimendos vasa Ecclesiæ etiam initiata conflari, aut vendi licite existimaverint. Sunt quidem & exempla in contrarium, sed communi judicio damnata.

Hunc oro defende furorem,

est apud Virgilium:

hominemque cruentus
Exuit, & tenuem cæsis invidit arenam:

apud Claudianum. Diodorus Siculus: τὸ πολεμεῖν τῶν ὁμοφύλων τοῖς τε- *Lib. v.*
θνηκόσι θηριῶδες; *ferinum est bellum gerere cum mortuis qui ejusdem naturæ fuerint.*

IV. De insigniter tamen facinorosis, video esse dubitandi causas. Lex divina Hebræis data, ut omnis virtutis ita & humanitatis magistra, illos ipsos qui suspensi patibulo erant (quod valde ignominiosum censebatur, Num. XXV, 4; Deut. XXI, 23; II Sam. XXI, 26.) eodem die sepeliri jubet. Hinc Iosephus tantam Iudæis ait esse curam sepulturæ, ut eos etiam quorum corpora ad patibulum damnata sunt ante solis occasum tollant, & humo mandent: & alii Hebræorum interpretes addunt exhibitam hanc reverentiam divinæ imagini ad quam homo sit conditus. Ægisthum qui adulterium cæde regis cumulaverat à regis interfecti filio Oreste humo mandatum Homerus memorat OdyssEæ tertio. Sed & apud Romanos Vlpianus corpora eorum qui capitis damnantur cognatis ait *L. I. de cad.*
neganda non esse: imo & quibuslibet petentibus danda censuit *punit.*
Paulus Iurisconsultus. Et Diocletianus ac Maximinianus Impera- *L. III. ib.*
tores ita responderunt: *obnoxios criminum digno supplicio affectos sepul-* *L. II. C. de*
turæ tradi non vetamus. Legimus quidem in historiis exempla eo- *relig.*
rum qui insepulti abjecti sunt, frequentiora civilibus quam externis bellis: & hodie videmus quorundam damnatorum corpora *Rochus de*
diu in publico conspectu relinqui: qui tamen mos an laudandus sit *consuetud.*
disputant, non politici tantum, sed & Theologi. Contra laudatos *fol. 12 Abb.*
videmus qui sepeliri jusserunt corpora eorum qui id ipsum aliis *in c. ex parte*
non permiserant, ut Pausaniam Lacedæmoniorum regem, qui in- *de sepult.*
citatus ab Æginetis ut Persarum factum in Leonidem simili facto *Sylv. in verb. sepul-*
ulcisceretur, consilium ut se ac Græco nomine indignum rejecit. *tura quæst. 13.*
Apud Papinium Theseus Creontem sic alloquitur:

vade atra daturus
Supplicia, extremique tamen secure sepulchri.

Alexandrum quoque Iannæum regem, qui in mortuos populares *Ios. Ant.*
valde contumeliosus fuerat, sepelierunt Pharisæi. Quod si Deus *XIII. c. 13.*
interdum sepulturæ jactura quosdam puniit, fecit hoc suo jure su- *& Gorion.*
pra leges constitutus. Et quod Goliathi caput David servavit ostentui, factum scilicet in alienigenam Dei contemtorem, & sub ea lege quæ proximi nomen ad solos Hebræos porrigebat.

V. Vnum tamen notatu non indignum, de ſepeliendis mortuis regulam apud ipſos Hebræos habuiſſe exceptionem eorum qui ipſi ſibi mortem conſciverant; quod Ioſephus nos docet. Nec id mirum, cum in hos aliud ſupplicium conſtitui non poſſit qui mortem pro ſupplicio non habent. Sic * Mileſiæ virgines à voluntaria morte abſterritæ, & plebs olim Romana quanquam improbante Plinio. † Sic & Cleomenis corpus qui ſe interfecerat Ptolemæus ſuſpendi juſſit. Et paſſim receptum, ait * Ariſtoteles, ut ignominia aliqua afficiantur qui ſibi mortem conſciverunt: ubi Andronicus Rhodius id exponens ait, ſepultura eorum corpora prohiberi. quod inter alia Demonaſſæ Cypri reginæ ſcita laudat Dion Chryſoſtomus. Neque huic mori obſtat quod Homerus, Æſchylus, Sophocles, Moſchio, & alii monent, nihil ſentire mortuos: quare nec damno nec pudore affici. Satis enim eſt id quod mortuis accidit à vivis metui, ut hoc pacto à peccato retrahantur. Optime enim Platonici contra Stoicos, & ſi qui alii ſervitutis & morbi fugam, imo & ſpem gloriæ pro juſta cauſa mortis voluntariè admittebant, ſentiunt retinendum animum in cuſtodia corporis, nec injuſſu ejus à quo ille nobis eſt datus, ex hac vita demigrandum. quam in rem multa videre eſt apud Plotinum, Olympiodorum & Macrobium ad ſomnium Scipionis. Hanc ſententiam ſecutus Brutus olim Catonis factum, quod imitatus poſtea eſt, damnaverat, ὡς ὀυχ ὅσιον ὀυδ' ἀνδρὸς ἔργον ὑποχωρεῖν τῷ δαίμονι, καὶ μὴ δέχεσθαι τὸ συμπῖπτον ἀδεῶς, ἀλλ' ὑποδιδράσκειν. *quippe nec pium cenſens nec virile cedere fortunæ, & imminentia adverſa, quæ ferenda fortiter erant, ſubterfugere.* Et Megaſthenes notabat ab Indorum ſapientibus reprehenſum Calani factum, neque enim eorum placitis probari talem exitum hominum vitæ impatientium. Nec aliena Perſarum, ut videtur ſententia, quorum rex Darius apud Curtium: *alieno ſcelere quam meo mori malo.* Ideo Hebræi mori vocabant ἀπολύεσθαι, id eſt *dimitti*, ut videre eſt non tantum Luc. II, 29; ſed & in Græca verſione, Gen. xv, 2; & Num. xx, in fine. quod genus loquendi & Græcis uſitatum. Themiſtius de anima: ἀπολύεσθαι τὸν ἀποθνήσκοντα, καὶ τὴν τελευτὴν ἀπόλυσιν καλοῦσιν: *eum qui moritur ajunt dimitti, & mortem dimiſſionem vocant.* Apud Plutarchum in conſolatione legimus hoc ſenſu: ἕως ἂν ὁ θεὸς αὐτὸς ἀπολύσῃ ἡμᾶς: *donec Deus ipſe nos dimittat.* Nonnulli tamen Hebræorum de lege ſe non interficiendi unam cauſam excipiunt, tanquam εὔλογον ἐξαγωγὴν, ſi quis videat ſe deinceps victurum in probrum ipſius Dei. Nam quia non nobis, ſed Deo in vitam noſtram jus eſſe ſtatuunt, (ut recte Ioſephus ſuos edocet) exiſtimant præſumtam Dei voluntatem ſolam eſſe quæ mortis anticipandæ conſilium abſolvat. Atque huc referunt Sampſonis exemplum qui in ſuo corpore veram religionem videbat eſſe deriſui, & Saulis qui gladio incubuit ne à Dei ſuiſq; hoſtibus illuderetur. nam hunc reſipuiſſe volunt poſtquam Samuelis umbra mortem ipſi prædixerat, quam gnarus ſibi imminere ſi pugnaret, prælium pro patria & Dei lege non detrectavit, æternam inde laudem meritus Davidis etiam præconio: à quo & ii qui Saulem cum honore ſepelierant recte facti teſtimonium retulerunt. Tertium eſt exemplum Razis Hieroſolymitani ſenatoris in hiſtoria Maccabaica. Sed & in Chriſtiana hiſtoria exempla legimus ſimilia eorum qui mortem ſibi

Lib. III. de bello Iud. c. 25. Hegeſ. libro III. c. 17.
*Gell. l. xv. cap. 10. Plutarch. de Mul. Virt.
† Plin. libro xxxvI, c. 15
*Nic. v, 15.
Orat. lxiv.
Vide Stob. tit. 126. & Soph. Ajace.
Strabo xv.
Lib. v.
I Samuel. xxxI, 4.
II Macc. xiv, 37.

ſibi intulerunt ne tormentis adacti Chriſti religionem ejurarent, & virginum quæ ne pudicitiam amitterent in flumen ſe jecerunt, quas & in martyrum cenſum Eccleſia retulit. Sed de his tamen quid Auguſtinus ſentiat videre eſt operæ pretium. Alteram quoque exceptionem apud Græcos obtinuiſſe video, quam Locri opponebant Phocenſibus, * ὅτι παρὰ πᾶσι τοῖς Ἕλλησι κοινὸς νόμος ἐστὶν ἀτάφους ῥίπτεσθαι τοὺς ἱεροσύλους *communem Græcis omnibus morem eſſe ut ſacrilegi inſepulti abjiciantur*. Sic & Dion Pruſæenſis Rhodiaca τοὺς ἀσεβεῖς καὶ ἀνοσίους ait ſepultura orbari. Idem Athenis in proditores conſtitutum narrat Plutarchus Antiphonte. Sed ut ad inſtitutum me recipiam, ob negatam ſepulturam bellum juſte ſuſcipi cenſuerunt veteres conſenſu magno, ut ex illa Theſei hiſtoria apparet quam tractant Euripides dicta tragœdia Supplicibus, & Iſocrates eo quem adduximus loco.

Lib. 1, de civit. Dei. c. 26. Epiſt. 61. ad Dulc. & l. 11, c. 23. contra ſecundam Gaud. epiſt.

** Diod. libro XVI.*

VI. Sunt & alia quædam quæ ex jure gentium voluntario debentur, ut longo tempore poſſeſſa, ſucceſſiones ab inteſtato, & quæ ex contractu quantumvis inæquali veniunt. Nam hæc omnia quanquam ex jure naturæ ortum aliquatenus habent, accipiunt tamen ex humana lege firmitatem quandam, ſive adverſus conjecturæ incerta, ſive adverſus exceptiones quaſdam quas alioqui ratio naturalis videtur ſuggerere: ut ſupra obiter à nobis de jure naturæ agentibus oſtenſum eſt.

CAPUT XX.

De Pœnis.

I. *Pœnæ definitio & origo.*
II. *Spectare pœnam ad juſtitiam expletricem & quomodo.*
III. *Pœnam certæ perſonæ naturaliter non deberi, ſed exigi pœnam licite quo ad jus naturæ ab eo qui paria non deliquerit.*
IV. *Pœnam utilitatis alicujus cauſa exigendam inter homines, aliter quam apud Deum: & quare.*
V. *Quo ſenſu ultio naturaliter ſit illicita.*
VI. *Utilitas pœnæ triplex.*
VII. *Oſtenditur ad utilitatem ejus qui deliquit pœnam à quolibet exigi naturaliter, tum diſtinctione tamen:*
VIII. *Item ad utilitatem ejus in quem peccatum eſt, ubi de ultione licita jure Gentium:*
IX. *Item ad utilitatem quorumlibet.*
X. *Quid lex Euangelica circa hanc materiam conſtituerit.*
XI. *Solvitur argumentum ſumtum à Dei miſericordia in Euangelio patefacta:*
XII. *Et à præciſione pœnitentiæ.*
XIII. *Rejiciuntur imperfectæ diviſiones pœnarum.*
XIV. *Chriſtianis privatis non eſſe tutum pœnam exigere etiam ubi jure Gentium id licet:*
XV. *Aut ſponte ad accuſationem proſilire*
XVI. *Aut judicia capitalia affectare.*
XVII. *Leges humanæ quæ interfectionem ad pœnam permittunt an jus dent, an impunitatem ſolam diſtinctione explicatur.*
XVIII. *Actus internos non eſſe punibiles inter homines:*
XIX. *Nec actus externos quos fragilitas humana nequit vitare.*
XX. *Nec actus quibus ſocietas humana nec directe nec indirecte læditur: cujus rei cauſa redditur.*
XXI. *Rejicitur ſententia ſtatuens ignoſcere nunquam licere.*
XXII. *Oſtenditur id licere ante legem pœnalem:*
XXIII. *Non tamen ſemper:*
XXIV. *Etiam poſt legem pœnalem:*
XXV. *Quæ ad id faciendum probabiles cauſæ intrinſecæ:*
XXVI. *Quæ extrinſecæ.*
XXVII. *Refellitur ſententia ſtatuens nullam eſſe juſtam cauſam diſpenſandi niſi quæ per modum exceptionis tacitæ inſit legi.*
XXVIII. *Pœnæ taxatio ex merito;*
XXIX. *Spectari hic cauſas impellentes, quæ inter ſe comparantur:*

XXX. *Item causas quæ à peccando abstrahere debuerant: ubi de gradibus præceptorum Decalogi quæ proximum tangunt & alia quædam:*

XXXI. *Item aptitudinem peccantis ad utrumque quæ varie spectatur.*

XXXII. *Meritum pœnæ extendi posse ad majus nocumentum quam quod peccans intulit: quare.*

XXXIII. *Rejicitur sententia de proportione harmonica in pœnis.*

XXXIV. *Minui pœnam ex caritate nisi major caritas obstet.*

XXXV. *Facilitas peccandi quomodo ad pœnam incitet: item consuetudo peccandi quomodo ad pœnam incitet aut ab ea retrahat.*

XXXVI. *Clementiæ usus ad pœnas minuendas.*

XXXVII. *Ad superiores locos referuntur quæ Hebræi & Romani in pœnis spectari volunt.*

XXXVIII. *De bello ad pœnam.*

XXXIX. *An justum sit bellum ob delicta inchoata, distinctione explicatur.*

XL. *An reges & populi bellum recte inferant ob ea quæ contra jus naturæ fiunt, non tamen adversus ipsos ipsorumve subditos, explicatur, rejecta sententia statuente naturaliter ad pœnam exigendam requiri jurisdictionem.*

XLI. *Discernendum jus naturæ à moribus civilibus late receptis:*

XLII. *Et à jure divino voluntario non omnibus cognito.*

XLIII. *In jure naturæ discernenda manifesta à non manifestis.*

XLIV. *An ob delicta in Deum, bellum suscipi possit.*

XLV. *Notitiæ de Deo maxime communes quæ & quomodo primis Decalogi præceptis indicentur.*

XLVI. *Qui has primi violant puniri posse.*

XLVII. *Non item alios, quod ostenditur argumento legis Hebrææ.*

XLVIII. *Bella juste non inferri iis qui Christianam religionem amplecti nolunt.:*

XLIX. *Iuste inferri iis qui Christianos ob solam religionem crudeliter tractant:*

L. *Non etiam his qui circa legis divinæ interpretationem hallucinantur: quod auctoritatibus & exemplis illustratur:*

LI. *At illis juste qui in Deos quos putant impii sunt.*

SUpra cum de causis ex quibus bella suscipiuntur agere cœpimus, facta diximus duplici modo considerari, aut ut reparari possunt, aut ut puniri. Priorem partem jam absolvimus. Superest posterior quæ est de pœnis: quæ res eo diligentius tractanda est nobis, quod origo ejus & natura minus intellecta multis errationibus causam dedit. Est autem pœna generali significatu *malum passionis quod infligitur ob malum actionis*. Nam quanquam pro pœna quibusdam injungi opera quædam solent, ea tamen opera spectantur tantum qua molesta sunt, atque ideo ad passiones sunt referenda: Quæ vero incommoda patiuntur aliqui ob morbum contagiosum, aut corpus mutilum, aut alias impuritates, quales multæ exstant in lege Hebræa, puta arceri cœtibus aut functionibus, proprie pœnæ non sunt, quanquam ob similitudinem quandam & per abusionem eo vocabulo appellantur. Inter ea vero quæ natura ipsa dictat licita esse & non iniqua, est & hoc ut qui male fecit malum ferat, quod antiquissimum & Rhadamantheum jus vocant Philosophi, ut alibi diximus. Spectat eodem dictum Plutarchi libro de Exsilio: τῷ θεῷ ἕπεται δίκη τῶν ἀπολειπομένων τοῦ θείου νόμου τιμωρὸς, ᾗ χρώμεθα πάντες ἄνθρωποι φύσει πρὸς πάντας ἀνθρώπους, ὥσπερ πολίτας, *Iustitia Deum comitatur, ultrix in eos qui adversus legem divinam delinquunt: qua omnes homines natura utimur adversus omnes homines ut cives.* Plato dixit, ἐκεῖνο οὐδεὶς οὔτε θεῶν οὔτ' ἀνθρώπων τολμᾷ λέγειν ὡς οὐ τῷ γε ἀδικοῦντι δοτέον δίκην, *nec Deorum nec hominum quisquam hoc dixerit, injuste agenti non luendam pœnam.* Et Hierax justitiam ex parte hac tanquam nobilissima definiebat τιμωρίας ἀπαίτησιν παρὰ τῶν προηδικηκότων, *pœnæ exactionem ab iis qui priores læsere,* & Hierocles ἰατρικὴν πονηρίας *malitiæ medicatricem.*

Lactan-

Lactantii dictum est: *Non exiguo falluntur errore, qui censuram sive humanam sive divinam acerbitatis & malitiæ nomine infamant, putantes nocentem dici oportere, qui nocentes afficit pœna.* Quod vero diximus pœnæ quæ proprie ita nominatur omnino hoc inesse ut delicto reddatur, notatum & Augustino est, qui dixit: *omnis pœna si justa est, peccati pœna est*: quod ad pœnas etiam, quæ à Deo irrogantur pertinet, quanquam in illis interdum ob humanam ignorantiam, ut idem scriptor loquitur, *latet culpa ubi non latet pœna.*

II. Sed an ad assignatricem, an vero ad expletricem justitiam pœna pertineat, diversi diversum sentiunt. Quidam enim quia qui plus peccavit gravius, qui minus levius puniuntur, & quia pœna quasi à toto parti datur, ideo ad assignatricem justitiam pœnas referunt. Sed quod primum illi ponunt, assignatricem justitiam toties locum habere, quoties inter terminos plures duobus instituitur æqualitas, verum non esse in principio operis hujus ostendimus: deinde quod magis nocentes gravius, minus nocentes levius puniuntur, id per consequentiam duntaxat evenit, non quod hoc primo ac per se spectetur. Nam primo ac per se spectatur æqualitas inter culpam & pœnam: de qua Horatius: *Cur non* I. Sat. III.

Ponderibus modulisque suis ratio utitur, ac res
Vt quæque est ita suppliciis delicta coercet?

Et alibi: *Adsit*

Regula peccatis quæ pœnas irroget æquas,
Nec scutica dignum horribili sectere flagello.

Eodem spectat lex divina Deut. XXV. & novella Leonis. Sed nec alterum quod illi ponunt magis verum est, pœnas omnes venire ex toto ad partem, quod ex his quæ dicenda sunt apparebit. Tum vero ostensum à nobis supra est, veram justitiæ assignatricis rationem, nec in tali æqualitate, nec in processu à toto ad partem proprie consistere, sed in habenda ratione ejus aptitudinis quæ jus stricte dictum in se non contineat, sed occasionem ei det. Quanquam vero is qui punitur, aptus aut dignus esse debet puniri, non eo tamen id spectat ut ipsi accedat aliquid, quod assignatrix justitia postulat. Nec tamen qui expletricem justitiam, quam vulgo commutatricem vocant, in pœnis exerceri volunt, magis se explicant. Ita enim negotium hoc considerant, quasi nocenti aliquid reddatur, sicut in contractibus fieri solet. Decepit eos vulgaris locutio, qua dicimus pœnam deberi ei qui deliquit, quod plane est ἄκυρον; Nam cui proprie debetur aliquid, is in alterum jus habet. Sed cum deberi alicui pœnam dicimus, nihil volumus aliud quam æquum esse ut puniatur. Verum tamen est in pœnis primo ac per se exerceri expletricem justitiam, quia scilicet qui punit, ut recte puniat, jus habere debet ad puniendum, quod jus ex delicto nocentis nascitur: Atque hac in re est aliquid quod ad contractuum naturam accedit: quia sicut qui vendit, etiamsi nihil peculiariter dicat, obligasse se censetur ad ea omnia quæ venditionis sunt naturalia, ita qui delinquit sua voluntate se videtur obligasse pœnæ quia crimen grave non potest non esse punibile, ita ut qui directe vult peccare, per consequentiam & pœnam mereri voluerit: quo sensu Imperatores cuidam ajunt, *ipse te huic pœnæ subdidisti*, & qui sceleratum capiunt consilium suo merito jam tum puniti, id est sua voluntate

C. V.

L. Imperatores D. de jure fisci. l. ult. C. ad l. Iul. Maj.

Ann. XII.

tate pœnæ meritum contraxisse dicuntur: & Tacito mulier quæ se servo conjunxisset, in servitutem sui consensisse dicitur, quia id pœnæ in tales erat constitutum. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: γίγονε τρόπον τινα δόσις καὶ λῆψις ὅ ἐστι τὸ συναλλάττειν. λαβὼν γὰρ χρήματα ἢ ἄλλο ὁ κλέψας δέδωκεν ἀντ' ἐκείνων εὐθύνας. *Est hic quodammodo datio & acceptio, in quibus consistit natura contractuum: nam qui res aut aliud quid furatus est, pro eo dat pœnas.* Idem posterius. Συναλλάγματα οἱ παλαιοὶ ἐκάλουν οὐ μόνον ἃ ἑκόντες συνετίθεντο πρὸς ἀλλήλους ποιεῖν, ἀλλὰ καὶ τὰ ὑπὸ τῶν νόμων διηγορευμένα *Contractus à veteribus appellabantur non tantum quæ mutuis conventionibus constant, sed & quæ legibus sunt vetita.*

III. Sed hujus juris subjectum id est cui jus debetur, per naturam ipsam determinatum non est. dictat enim ratio maleficum posse puniri, non autem quis punire debeat: nisi quod satis indicat natura convenientissimum esse ut id fiat ab eo qui superior est: non tamen ut omnino hoc demonstret esse necessarium, nisi vox superioris eo sumatur sensu, ut is qui male egit, eo ipso se quovis alio inferiorem censeatur fecisse, & quasi ex hominum censu detrusisse in censum bestiarum quæ homini subjacent, quod à Theologis quibusdam est proditum. Democritus: φύσει τὸ ἄρχειν οἰκήιον τῷ κρέσσονι, *natura evenit ut melior sequiori imperet.* Et Aristoteles ait deteriora comparata esse in usum meliorum, tam in his quæ à natura sunt, quam quæ ab arte. Cui consequens est ut saltem ab æque nocente æque nocens puniri non debeat: quo Christi sententia pertinet: *Qui vestrum sine peccato est* (tali scilicet) *primum lapidem mittat*, Ioh. VIII, 7. Quod ideo dixit, quia eo sæculo corruptissimi erant Iudæorum mores, adeo ut qui sanctissimi videri volebant in adulteriis & similibus flagitiis volutarentur, ut videre est Rom. II, 22. Idem ergo quod Christus dixerat, dixit & Apostolus: *Quapropter inexcusabilis es, o homo, quisquis alium damnas: nam hoc ipso quod damnas alterum, te ipsum condemnas, quando eadem facis tu qui alterum damnas.* Illud Senecæ huc pertinet: *non potest ullam auctoritatem habere sententia, ubi qui damnandus est damnat.* Et alibi: *faciet nos moderatiores respectus nostri, si consuluerimus nos: numquid & ipsi aliquid tale commisimus?* Ambrosius Apologia Davidis: *unusquisque de alio judicaturus de se ipse primum judicet, nec minora in alio errata condemnet cum ipse graviora commiserit.*

Th. 2. 2. q. 64. art. 1. & ibi Cajet.

VII. Pol. XIV.

IV. Altera quæstio est de fine pœnis proposito. Nam quæ diximus hactenus id duntaxat ostendunt nocentibus injuriam non fieri si puniantur. Inde vero non sequitur omnino puniendos. Neque id verum est: multis enim nocentibus multa & Deus & homines condonant eoque nomine laudari solent. Celebre est Platonis dictum, οὐ γὰρ ἐπὶ κακῷ δίκη γίνεται οὐδεμία: & alibi οὐχ ἕνεκα τοῦ κακουργῆσαι δίδοται δίκην, (οὐ γὰρ τὸ γεγονὸς ἀγένητον ἔσται ποτὲ) τοῦδε εἰς τὸν αὖθις ἕνεκα χρόνον. Quod ita vertit Seneca: *Nemo prudens punit, quia peccatum est, sed ne peccetur. Revocari enim præterita non possunt: futura prohibentur.* Idem alibi: *Ne homini quidē nocebimus quia peccavit, sed ne peccet, nec unquam ad præteritum sed ad futurum pœna referetur: non enim irascitur, sed cavet.* Apud Thucydidem Diodotus de Mitylenæis ad Athenienses verba faciens: ἤν τε γὰρ ἀποφήνω πάνυ ἀδικοῦντας αὐτοὺς, οὐ διὰ τοῦτο καὶ ἀποκτεῖναι κελεύσω, εἰ μὴ ξυμφέρον. *ut maxime illos injuste egisse pronuntiem, non & interficiendos censebo, nisi id expediat.* Sed hæc in hominibus punientibus vera sunt: nam

De leg. IX. & XI.

I. De Clem. c. 16.

nam homo ita homini alteri ipsa consanguinitate alligatur, ut nocere ei non debeat nisi boni alicujus consequendi causa. In Deo alia res est, ad quem Plato dictas sententias male extendit. Dei enim actiones niti possunt ipso summi dominii jure, præsertim ubi meritum hominis speciale accedit, etiamsi finem nullum sibi proponant extra ipsas: & ita Hebræi quidam explicant illud Salomonis quod ad hanc materiam pertinet. כל פעל יהוה למענהו ואת רשע ליום רעה Vt sensus sit, *res singulas Deus facit propter ipsas, etiam impium ad diem malum.* Id est etiam tum cum impium punit, non alio fine hoc facit quam ut puniat. Quanquam etiamsi receptiorem sequamur interpretationem eodem res recidet: ut dicatur Deus fecisse omnia propter se, id est jure summæ libertatis, & perfectionis nihil extra se quærens aut respiciens: sicut Deus dicitur αὐτοφυής, quia non est natus ex aliquo. Certe pœnas quorundam valde perditorum à Deo non ob aliud exigi sacra verba testantur, cum dicunt eum voluptatem capere ex ipsorum malo, subsannari atque irrideri impios à Deo. Tum vero & extremum judicium post quod nulla exspectatur emendatio, imo & in hac vita pœnæ quædam inconspicuæ ut obduratio, verum esse, quod contra Platonem dicimus, evincunt. At homo cum hominem sibi natura parem punit, aliquid sibi debet habere propositum. Et hoc est quod ajunt scholastici, non debere in malo cujusquam acquiescere ulciscentis animum. Sed & ante ipsos Plato in Gorgia, eos qui quenquam morte puniunt, aut exsilio, aut mulcta non hoc βούλεσθαι ἁπλῶς, *simpliciter velle*, sed *boni alicujus causa* ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ: Et Seneca ad vindictam veniendum *non quasi dulce sit vindicare, sed quasi utile.* Etiam Aristoteles septimi de republica capite XIII ait quædam esse honesta simpliciter, quædam ob aliquam necessitatem, & posterioris exemplum ponit in pœnarum exactione.

Gorgia.

Moses Maimonides in directore dubitantium & Rab. Imm. ad Prov.

Prov. XVI, 4.

Deuteron. XXVIII, 63. *Esai.* I, 24. *Prov.* I, 26.

Th. 2. 2. q. 108. *Silv. in verbo vindicta.*

Lib. II. *de Ira, cap.* XXXII.

V. Quod ergo à mimo dictum est:

Læso doloris remedium inimici dolor:

& à Cicerone dolorem pœna mitigari, Plutarcho ex Simonide: Γλυκὺ καὶ οὐ σκληρὸν ὥσπερ ἀλγοῦντι θυμῷ καὶ φλεγμαίνοντι θεραπείαν καὶ ἀναπλήρωσιν προσφέρειν, congruit quidem ei naturæ quam homo cum bestiis habet communem: est enim ira ut in bestiis ita in homine ζέσις περικαρδίου αἵματος δι᾽ ὄρεξιν ἀντιλυπήσεως, ut recte definit Eustratius, *fervor sanguinis circa cor ob appetitum reponendi doloris*, qui appetitus adeo per se caret ratione ut sæpe feratur in ea quæ non læserunt, ut in fœtus feræ quæ læsit, aut in sensu carentia, ut in lapidem quo ictus est canis. At talis appetitus in se spectatus non convenit parti rationali, cujus est imperare affectibus: ac proinde nec juri naturæ, quia id est dictatum naturæ rationalis ac socialis qua talis est, dictat autem ratio homini nihil agendum quo noceatur homini alteri, nisi id bonum aliquod habeat propositum. In solo autem inimici dolore, ira nude spectato, nullum est bonum nisi falsum & imaginarium: ut in divitiis supervacuis multisque aliis rebus ejusmodi. Atque hoc sensu ultionem improbant in hominibus non Christiani modo doctores, sed & Philosophi ut Seneca: *Inhumanum verbum est & quidem pro justo receptum ultio, & à contumelia non differt nisi ordine. Qui dolorem regerit tantum excusatius peccat.* Imo si Maximo Tyrio credimus ὁ τιμωρῶν τοῦ προϋπάρξαντος ἀδικώτερος, *iniquior est*

Lib. II. *de Ira, c.* 32.

qui

qui se ulciscitur eo qui prior nocuit. Musonius, *id* ait *cogitare quomodo quis remordeat mordentem, & nocenti noceat, feræ est, non hominis.* Apud Plutarchum Dion is qui sapientiam Platonicam in actus civiles convertit: τὸ ἀντιτιμωρεῖσθαι τῷ προαδικεῖν νόμῳ δικαιότερον ὡρίσθαι, φύσει γινόμενον ἀπὸ μιᾶς ἀσθενείας: *ultionem legis arbitrio justiorem censeri illata injuria: at si natura spectetur ex eodem animi morbo nasci.* Pugnat ergo cum natura hominis in hominem agentis alieno dolore qua dolor est satiari: Atque adeo quo hominum quisque minus valet rationis usu eo ad vindictam est pronior. Iuvenalis:

At vindicta bonum vita jucundius ipsa.
Nempe hoc indocti, quorum præcordia nullis
Interdum aut levibus videas flagrantia causis:
Quantulacunque adeo est occasio, sufficit iræ.
Chrysippus non dicet idem, nec mite Thaletis
Ingenium, dulcique senex vicinus Hymetto,
Qui partem acceptæ sæva inter vincla cicutæ
Accusatori nollet dare. Plurima felix
Paulatim vitia atque errores exuit omnes,
Prima docet rectum sapientia: quippe minuti
Semper & infirmi est animi exiguique voluptas
Vltio: continuo sic collige, quod vindicta
Nemo magis gaudet quam fœmina.

Lib. VI. Eodem sensu Lactantius: *imperiti & insipientes, siquando accipiunt injuriam, cæco & irrationabili furore ducuntur, & iis, qui sibi nocent vicem retribuere conantur.* Liquet ergo ab homine hominem non recte puniri tantum puniendi causa. quæ ergo utilitates rectam faciant pœnam videamus.

VI. Pertinet autem huc pœnarum partitio quæ est apud Platonem in Gorgia & Taurum philosophum ad eum locum cujus verba Gellius recitat libro V, c. XIV. nam partitiones istæ ex fine desumptæ sunt, nisi quod cum duos fines Plato posuisset emendationem & exemplum, tertium addidit Taurus τιμωρίαν, quam Clemens Alexandrinus definit, κακοῦ ἀνταπόδοσιν εἰς τὸ τοῦ τιμωροῦντος συμφέρον ἀναφερομένην *mali retributionem quæ ad exigentis utilitatem refertur.* Aristoteles qui omissa pœna exemplari hanc solum speciem cum emendatione ponit, adhiberi eam dicit, τοῦ ποιοῦντος ἕνεκα ἵνα ἀποπληρωθῇ, *exigentis* Rheth. I. cap. 10. *causa ut ei satisfiat:* Plutarchus quoque eam non omisit, cum dixit, αἱ ὑπὸ χεῖρα τοῖς τολμωμένοις ἀπαντῶσαι τιμωρίαι καὶ τῶν μελλόντων εἰσὶν ἐπισχέσεις ἀδικημάτων καὶ μάλιστα τὸ παρηγοροῦν τοὺς πεπονθότας ἔχουσιν αὐταῖς. *Quæ facinus statim subsequuntur pœnæ, non modo in posterum inhibent delinquendi audaciam, sed & injuria affectos maxime consolantur.* Et hæc proprie est quam idem Aristoteles refert ad δικαιοσύνην συναλλακτικὴν, *justitiam quam ipse commutatricem vocat.* Sed subtilius ista examinanda sunt. Dicemus ergo in pœnis respici aut utilitatem ejus qui peccarit, aut ejus cujus intererat non peccatum esse, aut indistincte quorumlibet. Ad horum trium finium primum pertinet pœna quæ philosophis modo νουθεσία, modo κόλασις, modo παραίνεσις dicitur, Paulo Iurisconsulto pœna quæ constituitur in emendationem, σωφρονισμοῦ ἕνεκα Platoni, Plutarcho ἰατρεία ψυχῆς *animi medicatrix*, quæ hoc agit ut eum qui peccavit reddat meliorem medendi modo qui est per contraria. Nam quia omnis actio, præsertim vero deliberata ac frequens,

quandam

quandam gignit sui proclivitatem, quę adulta habitus dicitur, ideo vitiis quam primum fieri potest adimenda est illecebra, quod fieri rectius nequit, quam si dolore quodam subsequente saporem amittant dulcedinis. Platonici recitante Apulejo: *gravius & acerbius est omni supplicio si noxio impunitas differatur, nec hominum interim animadversione plectatur.* Apud Tacitum est: *corruptus simul & corruptor æger & flagrans animus haud levioribus remediis restingendus est quam libidinibus ardescit.* *Ann.* III.

VII. Punitionem quæ huic fini inservit natura cuivis esse licitam, qui judicio valeat & ejusmodi generis aut paribus vitiis non teneatur ex ea quæ verbis fit castigatione apparet. *Th.* 2.2. *qu.* 33, 3.

Amicum castigare ob meritam noxiam,
Immune est facinus, verum in ætate utile. *Plaut. Trinum.*

In verberibus vero & aliis quæ coactionis aliquid continent, discrimen inter personas quibus id liceat aut non liceat non est factum à natura (neque enim potuit, nisi quod ratio parentibus in liberos ejus juris usurpationem pro affectis necessitudine peculiariter commendat) sed à legibus, quæ communem illam generis humani propinquitatem vitandarum rixarum ergo ad proximos affectus restrinxerunt, ut videre est tum alibi, tum Codice Iustinianeo titulo de emendatione propinquorum: quo & illud pertinet Xenophontis ad milites: εἰ μὲν ἐπ' ἀγαθῷ ἐκόλασά τινα, ἀξιῶ ὑπέχειν δίκην, οἵαν καὶ γονεῖς υἱοῖς καὶ διδάσκαλοι παισί. καὶ γὰρ ἰατροὶ τέμνουσι καὶ καίουσιν ἐπ' ἀγαθῷ. *Si quem ut prodessem verberavi, pœnam debere me profiteor, qualem parentes filiis, & magistri discipulis. Nam & medici ægrotum suo ipsius bono urunt ac secant.* Lactantius libro VI: *Iubet Deus ut manus nostras super minores semper habeamus, hoc est ut peccantes eos assiduis verberibus corrigamus, ne amore inutili & indulgentia nimia educentur ad malum & ad vitia nutriantur.* Hoc vero puniendi genus ad mortem pertingere non potest, nisi eo modo quem reductivum vocant quo negationes reducuntur ad rerum oppositarum genera. Nam sicut Christus dixit melius quibusdam futurum fuisse, id est non tam male si nati nunquam essent, ita ingeniis insanabilibus melius est, id est minus est malum, emori quam vivere, quando certum est vivendo pejores evasuros. De talibus Seneca loquitur, cum ait interdum ut pereant interesse pereuntium. Iamblichus: καθάπερ τῷ ὑποπύῳ βέλτιον τὸ καίεσθαι τοῦ διαμένειν, οὕτω καὶ τῷ μοχθηρῷ τὸ τεθνάναι τοῦ ζῆν. *Quomodo superato melius est uri quam sic manere, ita improbo mori quam vivere.* Talem vocat Plutarchus ἑτέροις γε πάντως βλαβερὸν, αὑτῷ τε βλαβερώτατον, *cæteris noxium quidem, at sibi maxime.* Et Galenus cum morte puniri homines dixisset, primum ne vivi noceant, deinde ut alii pœnæ metu deterreantur, addit: καὶ τρίτον, ἐστι καὶ αὐτοῖς ἐκείνοις ἄμεινον τεθνάναι διεφθαρμένοις οὕτω τὴν ψυχὴν ὡς ἀνίατον ἔχειν τὴν κακίαν. *Tertio & ipsis expedit mori ita corruptis animo ut ad sanitatem perduci nequeant.* Sunt qui hos ipsos esse putant quos Iohannes Apostolus ait ad mortem peccare. Sed quia fallacia sunt ejus rei argumenta, dictat caritas neminem temere habendum pro deplorato, ita ut hoc quidem fine animadversio non nisi raro admodum locum habere possit.

Marc. XIV. 21. — *De Ira cap.* 16. — 1 *Ioh.* v, 16.

VIII. Vtilitas ejus cujus intererat non peccatum esse in eo sita est ne post hac tale quid patiatur aut ab eodem aut ab aliis. Gellius

lius ex Tauro hanc speciem sic describit, *cum dignitas auctoritasve ejus in quem est peccatum tuenda est, ne prætermissa animadversio contemtum ejus pariat & honorem levet.* Sed quod de auctoritate læsa dicit idem de libertate cujusque aut alio jure læso intelligendum est. Apud Tacitum legimus: *consuleret securitati justa ultione.* Ne qui læsus est ab eodem malum patiatur tribus modis curari potest: primum si tollatur qui deliquit, deinde si vires nocendi ei adimantur: postremo si malo suo dedoceatur delinquere quod cum emendatione de qua jam egimus conjunctum est. Ne ab aliis lædatur qui læsus est punitione non quavis, sed aperta atque conspicua quæ ad exemplum pertinet obtinetur. Ad hos ergo fines, & intra æqui terminos si dirigatur vindicatio, etiam privata, si jus nudum naturæ, id est abductum à legibus divinis humanisque & ab his quæ non necessario rei accidunt, respicimus, non est illicita: sive fiat ab ipso qui læsus est, sive ab alio, quando hominem ab homine adjuvari naturæ est consentaneum. Atque hoc sensu admitti potest quod Cicero cum jus naturæ esse dixisset id quod nobis non opinio sed innata vis affert, inter ejus exempla collocat vindicationem quam gratiæ opponit: ac ne quis ambigeret quantum eo nomine vellet intelligi, vindicationem definit, *per quam vim ac contumeliam defendendo aut ulciscendo propulsamus à nobis ac nostris qui nobis cari esse debent, & per quam peccata punimus.* Mithridates in oratione quam ex Trogo exscripsit Iustinus: *Adversus latronem si nequeant pro salute, pro ultione tamen sua omnes ferrum stringere.* Hoc ipsum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos insontem se testatur fore si Palæstinos qui se malo affecerant malo vicissim afficeret: Et post peractam ultionem eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem, ὀρθῶς ἐτιμωρησάμεθα κατὰ τὸν πᾶσι νόμον καθεστῶτα τὸν ἐπιόντα πολέμιον ὅσιον εἶναι ἀμύνεσθαι, *merito eos ulti sumus, jure apud omnes recepto ut hostilia patrantem ulcisci liceat.* Demosthenes oratione adversus Aristocratem communem ait esse legem inter homines ut eum qui nostra vi rapiat ulcisci nobis fas sit. Et Iugurtha apud Sallustium cum dixisset Adherbalem vitæ suæ esse insidiatum, addit Populum Romanum *neque pro bono neque pro recto facturum si ab jure gentium se prohibuerit:* id est ab ultione. Aristides orator & à poetis & à legum auctoribus & à proverbiis & ab oratoribus, ab omnibus denique hoc ait probari ἀμύνεσθαι τὸν ὑπάρξαντα *ultionem sumi de his qui injuriam facere aggressi sunt.* Maccabæos laudat Ambrosius quod etiam Sabbato ulti sunt innocentium necem fratrum suorum. Idem adversus Iudæos incensam à Christianis basilicam graviter querentes disputans, sic ait: *Ac certe si jure gentium agerem, dicerem quantas basilicas Iudæi tempore imperii Iuliani incenderint:* ubi jus gentium vocat par pari referre. Nec aliter apud Tacitum Civilis: *Egregium pretium laboris cepi necem fratris & vincula mea, & sævissimas hujus exercitus voces quibus ad supplicium petitus jure gentium pœnas reposco.* Sed quia in rebus nostris & nostrorum affectu corrumpimur, ideo simul multæ familiæ in unum locum convenerunt, judices constituti, & his solis data potestas vindicandi læsos, ademta cæteris quam natura indulserat libertate. Lucretius:

De invent. II. *Libro XXXVIII.* *Orat. pro quatuor.* *De Off. l. 1. c. 40.* *Ep. 29.* *Hist. IV.*

Acrius

Acrius ex ira quod enim se quisque parabat
Vlcisci, quam nunc concessum est legibus æquis,
Hanc ob rem est homines pertæsum vi colere ævum.

Demosthenes in Cononem: προσεώρακται ἐν τοῖς νόμοις εἶναι τούτων ἑκάστου τὴν δίκην, μὴ τῇ τοῦ προστυχόντος ὀργῇ μηδὲ βουλήσει ταῦτα κρίνεσθαι. *placuit de omnibus his injuriis ex legibus judicium exerceri, non autem ex cujusque impetu atque arbitrio.* Quintilianus: *injuriæ compensatio non solum juri inimica, sed paci: est enim lex, forum, judex, nisi quem jure vindicari pudet.* Imperatores Honorius & Theodosius: *idcirco judiciorum vigor jurisque publici tutela in medio constituta, ne quisquam sibi ipsi permittere valeat ultionem.* Rex Theodoricus: *hinc est quod legum reperta est sacra reverentia, ut nihil manu, nihil proprio ageretur impulsu.* Manet tamen vetus naturalis libertas, primum in locis ubi judicia sunt nulla, ut in mari. Quo forte referri potest, quod Cajus Cæsar privatus adhuc piratas à quibus captus fuerat classe tumultuaria persecutus est, ipsorumque naves partim fugavit, partim mersit, & cum proconsul negligeret animadvertere in captos piratas, ipse eos in mare reversus cruci suffixit. Idem locum habebit in locis desertis, aut ubi Nomadum more vivitur. Sic apud Vmbricos narrat Nicolaus Damascenus sibi quemque fuisse ultorem: quod & apud Moschos hodie impune fit, post tempus aliquod aditi judicis. Nec aliunde origo singularium certaminum quæ ante Christianismum Germanicis nationibus usitata, alicubi necdum satis desueta sunt. ideo apud Vellejum Paterculum mirantur Germani, cum Romanæ jurisdictionis formam conspicerent, quod injurias justitia finiret, quod solita armis discerni jure terminarentur. Lex Hebræa propinquo occisi permittit ut extra asyli loca homicidam interficiat: recteque notant interpretes Hebræi talionem pro mortuo manu exigi posse; pro se, ut puta in vulnere, non nisi per judicem, quia scilicet difficilior est moderatio ubi proprius dolor accedit. Parem morem privatim vindicandæ cædis apud vetustissimos Græcos fuisse apparet ex Theoclymeni verbis quæ apud Homerum sunt Odysseæ ο. Sed maxime frequentia sunt hujus moris exempla inter eos qui communem judicem non habent. hinc *justa bella definiri solent,* Augustino teste, *quæ ulciscuntur injurias:* Et Plato bellicum certamen probat, μέχρις οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec qui in culpa fuerint cogantur innocentibus dolore affectis pœnas pendere.*

L. Nulli. C. de Judæis. — *Cassiod. Ep. 10, lib. IV.* — *Vel. Pat. l. II, & Plut. in Cæs.* — *Apud Stob. de legibus.* — *Lib. II.* — *Sen. I. de Clem. 203.* — *L. VI, q. 10. super Iosh.* — *L. de Rep. XIV.*

IX. Vtilitas indistincte quorumlibet, qui finis erat tertius, easdem habet partes quas illa quæ ad læsum pertinet. Nam aut hoc agitur, ne qui uni nocuit aliis noceat, quod fit eum tollendo aut debilitando, sive constringendo ita ut nocere nequeat; aut emendando: aut ne alii impunitate illecti aliis quibusvis molesti sint, quod ex suppliciis conspicuis obtinetur, quæ Græci παραδείγματα, Latini exempla vocant: quæ ideo adhibentur, ut unius pœna metus sit multorum, ut pœnæ genere deterreri cæteri possint, ut leges loquuntur, ἵνα ἄλλοι πρόνοιαν ποιῶνται καὶ φοβῶνται ut Demosthenes. Hujus quoque juris potestas naturaliter penes unumquemque est. Sic Plutarchus virum bonum ait à natura magistratum designari, & quidem perpetuum: nam ipsa naturæ lege ei principatum deferri qui agat justa. Sic sapientem nunquam esse privatum Nasi-

L. Quoniam C. ad L. Faviam, l. 1. C. ad L. Jul. rep. — *Præc. pol.*

cæ exemplo probat Tullius, & Lollium non unius anni consulem Horatius vocat: & Euripides Iphigenia in Aulide:

Mente qui prudente pollet is magistratum gerit.

Quæ tamen in republica intelligenda sunt quatenus ejus leges id ferunt. De hoc naturali jure ita loquitur Democritus: ipsius enim verba quia notabilia sunt adferam. Primum de jure bestias interficiendi sic illi videtur: κατὰ δὲ ζώων φόνου καὶ μὴ φόνου ὧδε ἔχει· τὰ ἀδικέοντα καὶ θέλοντα ἀδικεῖν ἀθῷος ὁ κτείνων καὶ πρὸς εὐεστὼ τοῦτο ἔρδειν μᾶλλον ἢ μή. *De occidendis aut non occidendis animantibus ita se res habet: quæ injuriam faciunt aut facere volunt quisquis occiderit purus est, adeo quidem ut hoc fecisse quam non fecisse sit rectius.* Et mox, κτείνειν χρὴ τὰ πημαίνοντα παρὰ δίκην πάντα περὶ παντὸς, *ea quæ injuste nobis nocent omnino & omnia fas occidere.* Et certe non improbabile est hoc more vixisse viros probos ante diluvium, antequam Deus suam voluntatem de vertendis in hominum alimenta animantibus cæteris prodidisset. Rursus: ὅκως περὶ κινδάλων τε καὶ ἑρπετέων γεγράφαται τῶν πολεμίων, οὕτω καὶ κατ᾽ ἀνθρώπων δοκεῖ μοι χρεὼν εἶναι ποιεῖν. *Quæ vero de vulpibus & de inimicis serpentibus scripsimus, eadē in hominibus facienda videntur.* Tum vero subjungit: κλέπτην καὶ λῃστὴν πάντα κτείνων τις ἀθῷος ἂν εἴη καὶ αὐτοχειρίῃ καὶ κελεύων καὶ ψήφῳ. *Furem & latronem qui quocumq;*
L. 11. de Ira *modo occiderit, sive manu, sive jussu, sive suffragio innocens est.* Ad quos locos respexisse mihi videtur Seneca cum ait: *cum cervices noxio præcidi imperabo, eo vultu animoque ero quo serpentes & animalia venenata percutio.* Et alibi: *ne viperas quidem & natrices & si qua morsu aut ictu nocent effligeremus, si ut reliqua mansuefacere possemus, aut efficere ne nobis aliisq; periculo essent. Ergo ne homini quidem nocebimus quia peccavit sed ne peccet.* Sed cum & facti inquisitio sæpe magnam diligentiam & pœnę æstimatio multum prudentię & æquitatis desideret, ne dum quisq; de se nimium præsumeret, aliis non cedentibus, rixę orirentur, eo placuit hominum justis communitatibus eos deligere quos optimos ac prudentissimos putarent, aut fore sperarent. Idem Democritus: οὐκ ἂν ἐκώλυον οἱ νόμοι ζῆν ἕκαστον κατ᾽ ἰδίαν ἐξουσίαν, εἰ μὴ ἕτερος ἕτερον ἐλυμαίνετο. Φθόνος γὰρ στάσιος ἀρχὴν ἀπεργάζετο. *Non prohibuissent utiq; leges suo quemque arbitrio vivere, nisi alter alterum offensum iisset. Invidia enim seditioni molitur exordium.* Sed sicut in ultione factum modo diximus, ita & in hac ad exemplum punitione, manent vestigia ac reliquiæ prisci juris, in iis locis, atq; inter eas personas, quæ certis judiciis non subsunt: ac præterea in quibusdam casibus exceptis. Sic Hebræorum moribus Hebręus a Deo & Dei lege deficiens aut ducem se ad falsos cultus præbens illico a quovis homine poterat interfici. Iudicium zeli id vocant Hebræi quod a Phinea primo exercitum ajunt, & inde abiisse in morē. Sic Iudæum quendam Græcis se ritibus polluentem occidit Mathatias. Sic trecenti alii Iudæi a popularibus suis occisi referuntur libro qui vulgo dicitur Maccabæorū tertius. Nec alio obtentu instituta lapidatio in Stephanum, & conjuratio in Paulum: multaque alia exempla ejuscemodi exstant & apud Philonem, & apud Iosephum. Tum vero apud multos populos & dominis in servos, & parentibus in liberos mansit jus puniendi plenum etiam ad mortē usque. Sic Spartæ Ephoris licuit civem occidere extra judicium. Et ex his quidē quę diximus quale sit circa pœnas jus naturæ, & quo usque manserit intelligi potest.

Deut. XIII, 9. Num. XXV. Macc. II. Actor. VII, 57. Actorum XXIII, 13.

X. Nunc illud videndum est num lex Euangelica libertatem illam

Iam arctius circumscripserit. Certe ut alibi diximus, non mirum est, quædam quæ natura & per leges civiles licent vetari lege divina, eaque perfectissima & præmium promittente natura humana majus, ad quod consequendum non immerito virtutes requiruntur quæ sola naturæ præcepta excedant. Castigationes quæ neque infamiam neque damnum permanens relinquunt, & pro ætatis aut alterius qualitatis ratione sunt necessariæ, si ab iis fiant quibus leges humanæ id permittunt, puta à parentibus, tutoribus, dominis, magistris, nihil habere quod cum præceptis Euangelicis repugnet, ex ipsa rei natura satis intelligi datur. Sunt enim hæc remedia animorum non minus innocentia quam pharmaca sensui ingrata. De ultione aliter sentiendum est. Nam quatenus duntaxat animum dolentis exsatiat illicitam esse etiam naturaliter, tantum abest ut Euangelio conveniat, supra ostendimus. Lex vero Hebræa non modo vetat odium asservari in proximum, id est popularem, Lev. XIX, 17, sed & communia quædam beneficia talibus inimicis impendi præcipit, Exod. XXIII, 4, 5. Quare proximi nomine ad omnes homines prolato per Euangelium, patet à nobis requiri, non modó ne noceamus inimicis, verum etiam ut benefaciamus, quod & diserte imperatur: Matth. V, 44. Lex tamen Hebræis graviores injurias permittebat ulcisci, non manu, sed addito judice. At Christus idem nobis non permittit quod apparet ex illa oppositione: *Audistis dictum fuisse, oculum pro oculo:* & mox: *Ego vero dico vobis.* Quanquam enim quę sequuntur de arcenda injuria proprie agunt. & hanc quoque licentiam aliquatenus saltem restringunt, multo tamen magis ultionem improbare censenda sunt, quia veterem permissionem ut imperfectiori tempori congruentem rejiciunt: ἐκ ἀδίκυ τῆς δικαίας ἀμύνης οὔσης, ἀλλὰ κρείττονος τῆς ἀνεξικακίας, *non quod iniqua sit justa ultio sed quod ei præstet patientia*, ut est in constitutionibus Clementis lib. VII, c. XXIII. qua de re sic loquitur Tertull. *Novam plane patientiam docet Christus, etiam vicem injuriæ prohibens permissam a Creatore oculum exigente pro oculo, & dentem pro dente, contra ipse alteram amplius maxillam offerri jubens, & super tunicam pallio quoque cedi. Plane hoc Christus adjecerit ut supplementa consentanea disciplinæ Creatoris. Atque adeo hoc statim renuntiandum est an disciplinæ patientia prædicetur penes Creatorem. Sic per Zachariam præcipit ne unusquisque malitiam fratris sui meminerit, sed nec proximi. Nam & rursus: Malitiam, inquit, proximi sui unusquisque ne recogitet. Multo magis patientiam indixit injuriæ, qui indixit oblivionem. Sed & quum dicit, mihi vindictam & ego vindicabo, proinde patientiam docet vindictæ exspectatricem. In quantum ergo non capit, ut idem videatur & dentem pro dente, oculum pro oculo, in vicem injuriæ exigere, qui non modo vicem, sed etiam ultionem, etiam recordationem & recogitationem injuriæ prohibet, in tantum aperitur nobis quomodo oculum pro oculo, & dentem pro dente censuerit, non ad secundam injuriam talionis permittendam, quam prohibuerat interdicta ultione, sed ad primam coercendam quam prohibuerat talione opposita, ut unusquisque respiciens licentiam secundæ injuriæ à prima semetipsum contineret. Facilius enim vim comprimi scit repræsentatione talionis, quam repromissione ultionis. Vtrumque autem constituendum fuit pro natura & fide hominum, ut qui Deo crederet, ultionem à Deo exspectaret: qui minus fideret leges talionis timeret. Hanc legis voluntatem de intellectu laborantem, dominus & sabbati,*

 & legis,

& legis, & omnium paternarum dispositionum Christus & revelavit & compotem fecit, mandans alterius quoque maxillæ oblationem, ut tanto magis vicem injuriæ extingueret, quam & lex per talionem voluerat impedisse, certe quam Prophetia manifeste coercuerat, & memoriam injuriæ prohibens & ultionem ad Deum redigens. Ita si quid Christus intulit, non adversario, sed adjutore præcepto, non destruxit disciplinas Creatoris. Denique si in ipsam rationem patientiæ præcipiendæ, & quidem tam plene atque perfecte considerem, non consistet, si non est Creatoris, qui vindictam repromittit, qui judicem præstat. Alioqui si tantum patientiæ pondus non modo non repercutiendi, sed & aliam maxillam præbendi, & non modo non remaledicendi, sed etiam benedicendi, & non modo non retinendi tunicam, sed amplius & pallium concedendi is mihi imponit, qui non sit me defensurus, in vacuum patientiam præcepit, non exhibens mihi mercedem præcepti, patientiæ dico fructum, quod est ultio, quam mihi permisisse debuerat, si ipse non præstat, aut si mihi non permittebat ipse præstaret, quoniam & disciplinæ interest injuriam vindicari. Metu enim ultionis omnis iniquitas refrænatur. Cæterum passim emissa libertate dominabitur utrumque oculum effossura, & omnem dentem excitatura præ impunitatis securitate. Censet, ut videmus, Tertullianus non modo Christianis postulationem talionis esse vetitam, sed ne Hebræis quidem permissam tanquam quæ vitio careret, sed majoris mali vitandi causa. Quod quin verum sit de tali postulatione quæ ex odio venit, non est dubitandum, ut ex superioribus apparet. Nam hanc improbatam etiam illis qui inter Hebreos sapientia excellebant, nec legis verba tantum, sed & propositum intuebantur, ex Philone apparet apud quem Judæi Alexandrini ita loquuntur: οὐκ ἐφηδόμεθα, ὦ δέσποτα, τιμωρίαις ἐχθρῶν δεδιδαγμένοι πρὸς τῶν ἱερῶν νόμων ἀνθρωποπαθεῖν: *non delectamur, ô domine, ultione de inimico: nam ex sacris legibus didicimus hominum misereri.* Et huc pertinet quod Christus à nobis indistincte exigit, ut omnibus remittamus qui in nos deliquerunt, Mat. VI, 14, 15. id est ob sensum mali nostri malum illis nec procuremus nec optemus: nam id qui facit, ut cum Claudiano loquar, *ferus est, legumque videtur Vindictam præstare sibi.* Quam ob causam Lactantius
Lib. VI. dictum illud Ciceronis commemorans: *justitiæ primum munus est ne cui noceat nisi lacessitus injuria*, ait simplicem veramque sententiam
1 De Off. 28 duorum verborum adjectione corruptam: & Ambrosius idem illud Ciceronis dictum vacare ait Euangelii auctoritate. Quid autem de ultione dicemus, non quatenus præteritum respicit, sed quatenus in futurum cavet? Sane & hanc condonari vult Christus,
Eph. IV, 32 primum si qui nos læsit testimonia probabilia det pœnitentis ani-
Col. 3, 13. mi Lucæ XVII, 3; quibus locis de pleniore quadam remissione agitur, id est quæ etiam in jus veteris amicitiæ restituat eum qui peccavit, unde sequitur ut nihil ab eo pœnæ nomine exigi debeat. Præterea etiamsi absint talis pœnitentiæ signa, damnum haud nimium grave insuper habendum Christus præcepto dimittendæ tunicæ docet. Quin & Plato dixit non referendum malum εἴ τι δεῖ ἡμᾶς τῶνδε χαλεπώτερα πάσχειν, *etiamsi quid gravius patiendum nobis immineat*, qui sensus & apud Maximum Tyrium exstat. ὕβρεως δίκην, id est actionem ob acceptam contumeliam aliquam (qualem Christus alapæ nomine indicat) negabat Musonius, aut se instituturum, aut cuiquam ut institueret auctorem fore: multo enim rectius condonari talia. Quod si dissimulatio magnum secum periculum ferat,

rat, ea cautione contenti esse debemus quæ quam minimum noceat. Nam ne apud Hebræos quidem in usu erat talio, ut Iosephus & alii Hebræorum doctores notant, sed solebat qui læsus erat ultra impendia à se facta, de quibus seorsim lex exstat Exod. XXI, 19; (hæc enim est simpli restitutio nihil pœnale continens) pro talione pecuniariam mulctam accipere: Quod & Romæ factum docet apud Gellium Favorinus. Sic Iosephus domini nostri Iesu educator cum uxorem suam adulterii compertam crederet, divortio se liberare maluit, quam committere ut traduceretur: atque id fecisse dicitur; quia justus erat, id est vir probus ac facilis: ad quem locum Ambrosius ait non tantum ab ultionis atrocitate, sed etiam ab accusationis severitate alienam esse justi personam, sicut & ante Lactantius dixerat: *neque accusare quenquam crimine capitali justo licebit.* Iustinus de Christianorum accusatoribus agens, *Nolumus*, ait, *eos puniri, qui in nos calumniantur; Sufficit illis sua pravitas, & rerum bonarum ignorantia.* Restant pœnæ quæ non privato, sed publico bono consulunt: partim tollendo aut coërcendo nocentem, ne cui noceat, partim deterrendo alios severitate exempli, quas non sublatas à Christo certissimo exemplo alibi probavimus quod cum sua daret præcepta simul testabatur se nihil legis tollere. Lex autem Mosis, quæ in his rebus, quamdiu stabat respublica, stare debebat, magistratibus rigide imperabat, ut homicidia & alia quædam crimina punirent: Ex. XXI, 14; Num. XXXIII, 14, 37; Deut. XXIX, 13. Quod si Christi præcepta consistere potuerunt cum lege Mosis quatenus supplicia etiam capitalia irrogabat, possunt & cum humanis legibus divinam hac in parte imitantibus consistere.

Lib. XX. c. 1.

Lib. VI. c. 10.

XI. Sunt qui ut contrariam sententiam tueantur adferunt summam Dei lenitatem in novo fœdere, quæ proinde hominibus, etiam magistratibus, ut Dei vicariis sequenda sit: quod aliquatenus verum esse non negamus, sed non tam late patet quam illi volunt. Nam Dei ingens misericordia in novo fœdere patefacta, præcipue spectat peccata contra primævam legem, aut etiam contra legem Mosis commissa ante acceptam Euangelii notitiam, Act. XVII, 36; Rom. II, 25; Act. XIII, 38; Hebr. IX, 15. Nam quæ postea committuntur, præsertim si adsit contumacia, comminationem habent judicii multo severioris, quam illud fuit quod per Mosem est institutum, Hebr. II, 23; IV, X, 29; Matth. V, 21, 22, 28. neque vero in altera tantum vita, sed & in hac ipsa in tales culpas Deus non raro animadvertit, I. Cor. XI, 30. Ac talium facinorum indulgentia non solet impetrari, nisi ipse homo de se quasi pœnas exegerit, I. Cor. XI, 3; gravi quodam mœrore, II. Cor. II, 27. Vrgent iidem saltem pœnitentia ductis dandam impunitatem. Sed ut omittam de vera pœnitentia hominibus vix esse ut constet, nec quemquam non impune sua malefacta laturũ si eam quovis modo profiteri sufficiat, Deus ipse non semper pœnitentia ductis omnem remittit pœnam. quod vel Davidis exemplo apparet. Sicut ergo pœnam legis, id est mortem violentam aut alioqui immaturam remittere potuit Deus, ita ut non levibus malis afficeret eum qui deliquerat, sic nunc quoque potest pœnam remittere mortis æternæ atque interim peccatorem aut morte immatura ipse punire, aut velle etiam ut sic per magistratum puniatur.

Synes. Ep. 44.

XII. Rurſum alii hoc accuſant quod cum vita ſimul ſpatium ad pœnitendum præceditur. Sed ſciunt hujus rei à piis magiſtratibus ſummam haberi rationem, nec quemquam ad ſupplicium rapi niſi dato tempore quo peccata ſua agnoſcere ac ſerio deteſtari poſſit: qualem pœnitentiam, etiamſi opera morte intercluſa non ſequantur, acceptam Deo eſſe poſſe, latronis cum Chriſto crucifixi exemplum probat. Quod ſi dicatur vitam longiorem ad magis
L. 1. de Ira c. 16. ſeriam reſipiſcentiam prodeſſe potuiſſe, reſponderi poterit, inve-
c. 15. niri interdum, quibus merito dici poſſit illud Senecæ: *Quod unum bonũ tibi ſupereſt repræſentabimus mortem*, ut & illud ejuſdem: *quo uno modo poſſunt deſinant mali eſſe*; quod Euſebius Philoſophus dixerat: ἐπειδὰν οὐκ οἷόν τε ἄλλως καὶ τέλωγε οὖν τῷ τρόπῳ ἀπολυθέντες τῶν ἐνταῦθα δεσμῶν τῆς κακίας πορίσωνται φυγήν. Hæc ergo, ſupra ea quę operis initio diximus, reſponſa ſunto illis qui ſupplicia aut omnia aut capitalia ſine ulla exceptione Chriſtianis prohibita volunt, contra quam nos Apoſtolus docet qui cum regio officio uſum gladii incluſiſſet ut exercitium divinæ ultionis, alibi orandum ait, ut reges Chriſtiani fiant, & qua reges ſunt, innocentibus ſint præſidio: quod, quæ etiam poſt Evangelium propagatum magnæ partis hominum eſt improbitas, obtineri non poteſt, niſi quorumdam morte reprimatur aliorum audacia, quippe cum ne ſic quidem inter tot cruces & ſupplicia ſontium ſatis tuta ſit innocentia. Neque tamen abs re erit Chriſtianis rectoribus, ſaltem ex parte aliqua, imitandum proponere exemplum Sabaconis Ægyptii regis, pietatis nomine laudatiſſimi, à quo capitales pœnas in damnationem ad opus mutatas
Lib. 1. feliciſſimo ſucceſſu narrat Diodorus; etiam ad Caucaſum gentes
Lib. xi. quaſdam ait Strabo μηδένα ἀποκτείνειν τῶν ἐξαμαρτόντων τὰ μέγιστα *neminι mortem irrogaſſe quamvis peſſima merito.* Neque ſpernendum illud Quin-
Lib. xii, 1. tiliani: *Nemo dubitabit, quin ſi nocentes mutari in bonam mentem aliquo modo poſſint, ſicut poſſe interdum conceditur, ſalvos eſſe eos magis è republica ſit quam puniri.* Notat Balſamo leges Romanas quæ mortis pœnam irrogabant à poſterioribus Imperatoribus Chriſtianis mutatas pleraſque in alia ſupplicia, quo & acrius damnatis inureretur pœnitentia, & magis ad exemplum proficeret pœna diuturnior.

XIII. Ex ea autem quam nos fecimus enumeratione finium pœnæ apparet nonnihil prætervisum à Tauro Philoſopho, ex quo ita Gellius. *Quando igitur aut ſpes magna eſt ut is qui peccavit citra pœnam ipſe ſeſe ultro corrigat, aut ſpes contra nulla eſt emendari eum poſſe & corrigi, aut jacturã dignitatis in quam peccatum eſt metui non neceſſum eſt, aut non id peccatũ eſt cujus exemplo neceſſario metu ſuccurrendum ſit, tũ quicquid ita delictũ eſt, non ſane dignum eſſe imponendæ pœnæ ſtudium viſum eſt.* Nam ita loquitur quaſi uno fine ſublato tollatur pœna, cum contra omnes ceſſare oporteat ut pœnæ locus non ſit. Deinde illum finem omittit, cum homo inemendabilis vitæ eximitur ne plura aut graviora peccet: & quod de jactura dignitatis dixit, etiam ad alia
De Cl. l. 1, c. 25. damna quæ metuuntur extendendum fuit. Melius Seneca cum dixit: *In vindicandis injuriis hæc tria lex ſequuta eſt quæ princeps quoque ſequi debet: ut aut eum quem punit emendet, aut ut pœna ejus cæteros meliores reddat, aut ut ſublatis malis ſecuriores cæteri vivant.* Nam hic ſi per cæteros intelligas non minus qui læſi jam ſunt, quam qui lædi adhuc poſſunt, plenam habebis partitionẽ, niſi quod ad illud *ſublatis*

adden-

addendum fuit aut repressis. Nam & vincula & quæcumque est virium deminutio eo pertinet. Minus perfecta est illa alio loco ejusdem Senecæ distributio: *Hoc semper in omni animadversione servabit ut sciat alteram adhiberi ut emendet malos, alteram ut tollat*: Illud *Lib. 1. de Ira c. ult.* Quintiliani dictum aliquanro etiam imperfectius: *Omnis pœna non tam ad delictum pertinet quam ad exemplum.*

XIV. Ex his quæ dicta sunt hactenus colligi potest quam non tutum sit Christiano homini privato sive sui, sive publici boni causa pœnam sumere de improbo quoquam præsertim capitalem, quanquam id jure gentium nonnunquam permitti diximus, unde laudandus est mos eorum populorum apud quos navigaturi instruuntur mandatis à publica potestate ad persequendos piratas si quos in mari repererint: ut data occasione uti possint, non quasi ausu suopte, sed ut publice jussi.

XV. Cui non dissimile est quod multis in locis receptum est, ut ad accusationes criminum non admittantur, quibus id libet, sed certi homines quibus id muneris publica potestate impositum est: ut nihil quisquam faciat ad alienum sanguinem fundendum nisi officii necessitate. Huc spectat Eliberinæ Synodi canon: *Delator si quis exstiterit fidelis, & per delationem ejus aliquis fuerit proscriptus vel interfectus, placuit eum nec in fine accipere communionem.*

XVI. Sed & illud simul ex antedictis intelligitur minime consultum esse homini vere Christiano ac ne ipsum quidem decere, ut ad munera publica quæ de sanguine judicium habent sua sponte se ingerat, jusque vitæ ac necis in cives sibi tanquam omnium excellentissimo & Deo cuidam inter homines deferri æquum existimet ac profiteatur. Nam certe quod Christus monet periculosum esse *Matt. VII, 1.* de aliis judicare, quia quale judicium in alios ferimus, tale nobis in paribus causis à Deo sit exspectandum, omnino huc etiam pertinet.

XVII. Quæstio est non ignobilis, an leges humanæ quæ interfectionem quorundam hominum permittunt, interfectoribus jus verum præstent etiam apud Deum, an tantum inter homines impunitatem. Posterius hoc Covarruviæ & Fortunio placet, quorum *Covar. 4. decr. 1 2. c. 7 n. 8. Fort. tractatu de ult. fine legũ. illat. 11. Vasq. L. 1v. Cont. ill. c. 8.* sententia adeo displicet Ferdinando Vasquio, ut nefandam vocet. Dubium non est, ut alibi quoque diximus, utrumvis legem facere posse, in certis casibus. Vtrum autem voluerit partim ex verbis legis, partim ex materia intelligendum est. Nam si dolori lex indulget, pœnam humanam tollit non vitium, ut in marito qui adulteram uxorem aut adulterum occidit. Si vero periculum respicit futuri mali ex dilatione pœnæ, censenda est jus ac potestatem publicam privato concedere ita ut jam privatus non sit. Hujus generis est lex illa in Codice Iustinianeo sub rubrica, quando liceat unicuique sine judice se vindicare vel publicam devotionem, ubi cuicumque licentia datur supplicio subjugandi milites populatores hac addita ratione: *melius enim est occurrere in tempore quam post exitum vindicare. Vestram igitur vobis permittimus ultionem, & quod serum est punire judicio subjugamus edicto, ut nullus parcat militi cui obviare telo oporteat ut latroni.* Et lex subsequens de opprimendis desertoribus: cuncti, inquiens, *adversus latrones publicos desertoresque militiæ jus sibi sciant pro quiete communi exercendæ publicæ ultionis indultum.* Huc & illud

pertinet Tertulliani: *In reos majestatis & publicos hostes omnis homo miles est.* Atque in hoc differt jus occidendi exsules, quos bannitos vocant, ab istarum legum specie, quod ibi præcedit specialis sententia, hîc generale edictum, accedente facti evidentia, vim latæ sententiæ obtinet.

XVIII. Nunc illud videamus sint ne omnes actus vitiosi tales ut puniri ab hominibus possint. Pro certo habendum est, non omnes esse tales. Primum enim actus mere interni, etiamsi casu aliquo puta per confessionem subsecutam, ad notitiam aliorum perveniant, puniri ab hominibus non possunt, quia ut alibi diximus, naturæ humanę congruum non est ut ex actibus mere internis jus aut obligatio inter homines nascatur. Et hoc sensu accipiendum est quod dictant leges Romanæ: *Cogitationis pœnam neminem mereri.* Id tamen non obstat quo minus actus interni quatenus in externos influunt in æstimationem veniant non sui proprie, sed actuum externorum, qui inde meriti sui accipiunt qualitatem.

XIX. Secundo puniri ab hominibus nequeunt actus inevitabiles naturæ humanæ. Quanquam enim peccatum esse non potest nisi quod libere fit, ab omni tamen omnino peccato & semper abstinere supra humanam est conditionem, unde cognatum homini esse peccare inter Philosophos Sopater, Hierocles, Seneca, inter Iudæos Philo, inter historicos Thucydides, inter Christianos plurimi prodiderunt. *Si puniendus est*, inquit Seneca, *cuicumque pravum maleficumque ingenium est, pœna neminem excipiet.* Sopater vero ἕως ἂν τις ὡς ἀναμαρτήτους κολάζῃ τὸ μέτρον ὑπερβαίνει τῆς κατὰ φύσιν ἐπανορθώσεως. *Si quis homines puniat tanquam qui ab omni peccato vacare possint mensuram excedit ejus quæ secundum naturam est correctionis.* quod Diodorus Siculus vocat συναδικεῖν τὴν κοινὴν ἀνθρώπων ἀσθένειαν *injurium esse adversus communem hominum imbecillitatem*: alibi, τῆς ἀνθρωπίνης καὶ κοινῆς ἀσθενείας ἐπιλανθάνεσθαι, *oblivisci infirmitatis ejus quæ communis est humano generi.* Is quē dixi Sopater dissimulanda ait τὰ μικρὰ καὶ συνήθη τῶν ἁμαρτημάτων, *culpas minores & quasi quotidianas.* Imo dubitari potest an hæc recte & proprie peccata dicantur cum libertatem quam in specie habere videntur in sua generalitate considerata non habeant. Plutarchus Solone: δεῖ δὲ πρὸς τὸ δυνατὸν γράφεσθαι τὸν νόμον, εἰ βούλεται χρησίμως ὀλίγους, ἀλλὰ μὴ πολλοὺς ἀχρήστως κολάζειν: *oportet legem scribi secundum id quod obtineri potest, si quis velit paucos utiliter, non multos inutiliter punire.* Sunt & quædam non humanæ simpliciter naturæ, sed huic & nunc inevitabilia ob corporis concretionem in animum transeuntem, aut adultam consuetudinem, quæ tamen puniri solet non tam in sese quam ob culpam præcedentem, quia aut neglecta sunt remedia, aut ultro attracti in animum morbi.

De ira lib. II. c. 31.

Lib. XIII.

Lib. XVII.

XX. Tertio punienda non sunt peccata quæ nec directe nec indirecte spectant ad societatem humanam, aut ad hominem alterum. Ratio est quia nulla est causa cur non talia peccata relinquātur Deo punienda, qui & ad ea noscenda est sapientissimus, & ad expendenda æquissimus, & ad vindicanda potentissimus. Quare ab hominibus punitio talis institueretur plane sine utilitate, ac proinde mendose. Excipiendæ hinc sunt pœnæ emendatoriæ, quæ causam habent ut qui peccavit melior fiat, etiamsi forte id aliorum non intersit. Puniendi quoque non sunt actus oppositi virtutibus

tutibus quarum natura coactionem omnem repudiat, in quo genere sunt misericordia, liberalitas, gratiæ relatio. Tractat hanc quæstionem Seneca, an ingrati vitium impunitum esse debeat; & cur non debeat, adfert multa, sed hoc præcipuum, quod & ad alia similia extendi potest: *Cum res honestissima sit referre gratiam, desinit honesta esse si necessaria est*, id est honestatis gradum excellentem amittit, quod sequentia indicant: *non enim magis laudabit quisquam gratum hominem quam eum qui depositum reddidit, aut quod debebat citra judicium solvit.* Mox: *non est gloriosa res gratum esse, nisi tutum est ingratum fuisse.* Aptari ad hujus generis vitia potest illud Senecæ patris in controversiis: *Ego reum non laudari desidero, sed absolvi.* L. III. de ben. c. 6.

XXI. Sequitur illud tractemus, an ignoscere aut veniam dare liceat interdum. Negant enim Stoici, ut videre est in fragmento apud Stobæum titulo de Magistratu, in oratione Tullii pro Murena, & in fine librorum Senecæ de Clementia, sed levi argumento. *Venia*, ajunt, *debita pœna remissio est: Sapiens autem quod facere debet facit.* Hic fraus latet in illa voce *debita*. Nam si intelligas eum qui peccavit pœnam debere, id est sine injuria puniri posse, jam non sequetur si quis non puniat, facere quod facere non debet. Si vero ita accipias debitam esse pœnam à sapiente, id est omnino oportuisse exigi, dicemus id non semper accidere, ac propterea hoc sensu pœnam posse esse non debitam, sed licitam tantum. Atque id verum esse potest tum ante legem pœnalem, tum post eam positam.

XXII. Ante legem pœnalem constitutam dubium tamen non est quin pœnæ locus esse possit, quia naturaliter qui deliquit in eo statu est, ut puniri licite possit: sed non ideo sequitur debere eam exigi: quia hoc pendet ex connexione finium ob quos pœna instituta est cum ipsa pœna: Quare si fines illi per se morali æstimatione necessarii non sint, aut alii fines ex opposito occurrant non minus utiles aut necessarii, aut fines pœnæ propositi alia via obtineri possint, jam apparet nihil esse quod ad pœnam exigendam præcise obliget. Sit primi exemplum in peccato paucissimis cognito, cujus proinde publica traductio non necessaria sit, aut damnosa etiam: quo illud pertinet Ciceronis de Zeuxi quodam: *Adductum in judicium fortasse dimitti non oportuerit: conquiri vero ad judicium necesse non fuit.* Ad Q. fr. 1, 2. Secundi in eo qui benemerita aut sua aut parentum repensari digna, culpæ opponit: nam, ut ait Seneca, *beneficium superveniens injuriam apparere non patitur.* Tertii in eo qui verbis emendatus est, aut læso verbis satisfecit ut ad eos fines pœna jam opus non sit. Et hæc pars una est clementiæ à pœna liberans: quam respiciens Hebræus sapiens dixit: δεῖ τὸν δίκαιον εἶναι φιλάνθρωπον: XII, 19. *justum decet clementia.* Nam quia pœna omnis, præcipue gravior, aliquid habet quod per se spectatum non quidem justitiæ, sed caritati repugnet, facile patitur ratio ea abstineri, nisi major ac justior caritas quasi irrefragabiliter obstet. Appositus est ad hanc rem Sopatri locus, cum ait: τὸ περὶ τὰ συναλλάγματα τῆς δίκης ἐπανορθωτικὸν ἐκφεύγει παντελῶς τὸ τῶν χαρίτων γένος. τὸ δ' ἐπὶ τοῖς ἐγκλήμασι κείμενον οὐκ ἀναίνεται τὸ πρᾶον καὶ φιλάνθρωπον τῶν χαρίτων πρόσωπον. *Iustitiæ pars illa quæ contractus ad æqualitatem reducit omnino respuit omne gratiæ genus: at ea pars quæ circa delicta occupatur non recusat suavem & blandam gratiarum faciem.*

ciem. cujus ſenſus partem priorem ſic expreſſit Cicero: *Via juris ejuſmodi eſt quibuſdam in rebus ut nihil ſit loci gratiæ* : poſteriorem ſic Dion Pruſæenſis oratione ad Alexandrinos : χρηστὸν ἡγεμόνος, συγγνώμη : *boni præſidis eſt, ignoſcere,* Favorino ἡ καλουμένη χάρις παρὰ τοῖς ἀνθρώποις τοῦτο ἐστιν, ὕφεσις ἀκριβείας ἐν δέοντι: *ea quæ dicitur clementia apud homines, eſt tempeſtiva relaxatio de ſummo jure.*

Ad Q. fr. 1, 2.

XXIII. Poſſunt autem tria hæc occurrere aut ut pœna omnino ſit exigenda, ut in peſſimi exempli ſceleribus, aut ut omnino non exigenda, ut ſi bonum publicum omitti eam exigat, aut ut liceat utrumvis: quo pertinet quod ait Seneca clementiam liberum habere arbitrium. Parcit tunc, inquiunt Stoici, ſapiens, non ignoſcit. Quaſi vero nobis non liceat cum vulgo loquendi domino ignoſcere vocare quod parcere illi vocant. Nimirum & hic & alibi, ut Cicero, Galenus atque alii notarunt, magna pars Stoicarum diſputationum circa voces conſumitur, quod Philoſopho apprime cavendum eſt. Nam ut veriſſime dixit ſcriptor ad Herennium : *vitioſum eſt controverſiam intendere propter nominum mutationem* : quod Ariſtoteles dixerat εὐλαβητέον τὸ πρὸς τοὔνομα διαλέγεσθαι.

Lib. 11.

Top. 1. 24

XXIV. Major eſſe difficultas videtur poſt legem pœnalem, quia legis auctor aliquo modo legibus ſuis obligatur, ſed hoc diximus verum eſſe quatenus auctor legis ut pars civitatis ſpectatur, non qua civitatis ipſius perſonam atque auctoritatem ſuſtinet. Nam qua talis eſt poteſt legem etiam totam tollere, quia legis humanæ natura eſt ut à voluntate humana pendeat non in origine tantum, ſed & in duratione. Non debet tamen legis auctor legem tollere niſi probabili de cauſa, peccaturus alioqui in regulas juſtitiæ gubernatricis. Sicut autem totam legem tollere poteſt, ita & vinculum ejus circa perſonam aut factum ſingulare manente de cætero lege, Dei ipſius exemplo, qui Lactantio teſte, *legem cum poneret non utique ademit ſibi omnem poteſtatem, ſed habet ignoſcendi licentiam Imperatori,* inquit Auguſtinus, *licet revocare ſententiam, & reum mortis abſolvere & ipſi ignoſcere:* cauſam explicat, *quia non eſt ſubjectus legibus qui habet in poteſtate leges ferre,* Seneca Neronem hoc vult cogitare, *Occidere contra legem nemo poteſt : ſervare nemo præter me.* Sed hoc quoque faciendum non eſt niſi cauſa ſubſit probabilis. quæ autem ſint cauſæ probabiles, quanquam non poteſt præciſe definiri, tenendum tamen eſt majores eſſe debere poſt legem quam quæ ante legem ſpectabantur, qui quia legis auctoritas, quam ſervari utile eſt, ad cauſas puniendi acceſſit.

De Clem. l. 1, c. 5.

XXV. Cauſæ autem liberandi aliquem à pœna legis ſolent eſſe aut intrinſecæ, aut extrinſecæ. Intrinſeca cum ſi non injuſta, dura tamen eſt pœna ad factum comparata.

XXVI. Extrinſeca ex merito aliquo aut alia re commendante: aut etiam ſpe magna in poſterum : quod cauſæ genus tunc maxime ſufficiet, ſi ratio legis ſaltem particulariter ceſſet in facto de quo agitur. Nam quanquam ad ſuſtinendam legis efficaciam ſatis eſt ratio univerſalis ſine repugnantia contrariæ rationis, tamen ceſſatio rationis etiam quæ particularis eſt efficit ut lex facilius & minore cum damno auctoritatis ſolvi poſſit. Id autem maxime uſu venit in iis delictis quæ per ignorantiam, quamvis culpa omni non carentem, aut per animi infirmitatem ſuperabilem quidem

ſed

ſed difficulter ſuperabilem committuntur, ad quæ Chriſtianus hominum rector maxime reſpicere debet ut Deum imitetur, qui in veteri quidem fœdere multa talia hoſtiis quibuſdam expiari voluit: Levit. IV & V; at in novo fœdere verbis & exemplis teſtatus eſt ſe ad talia reſipiſcentibus condonanda eſſe facilem. Lucæ XXIII, 34; Hebr. IV, 15; V, 2; I Tim. I, 13. Et quidem illis Chriſti apud Lucam verbis, *condona illis pater, quia neſciunt quid faciant*, adductum Theodoſium ut Antiochenis ignoſceret, notat Iohannes Chryſoſtomus.

XXVII. Atque hinc apparet quam male Ferdinandus Vaſquius dixerit, juſtam cauſam diſpenſandi, id eſt lege ſolvendi, eſſe eam tantum, de qua legis auctor conſultus dixiſſet, extra mentem ſuam eſſe eam obſervari. Non diſtinguit enim inter ἐπιείκειαν quæ legem interpretatur, & inter relaxationem: Vnde & alibi Thomam & Sotum reprehendit quod dicant legem obligare etiamſi cauſa particulariter ceſſet, quaſi legem eſſe putaſſent ſolam ſcripturam, quod illis nunquam in mentem venit. Tantum vero abeſt ut omnis legis relaxatio, quæ ſæpe libere & dari & omitti poteſt, referenda ſit ad ἐπιείκειαν proprie dictam: ne illa quidem relaxatio quæ aut ex caritate aut ex juſtitia rectrice debetur, eo referri poteſt. Aliud enim eſt legem aut probabili aut etiam urgente cauſa tollere, aliud declarare factum ab initio mente legis non fuiſſe comprehenſum. De tollendis pœnis vidimus, de taxatione earum videamus.

Lib. 1. c. 46.

Lib. 1. c. 26. & c. 26.

XXVIII. Ex ſupra dictis apparet in pœnis duo ſpectari id ob quod, & cujus ergo. Ob quod, eſt meritum; cujus ergo, eſt utilitas ex pœna. Puniendus nemo eſt ultra meritum, quo ea pertinent quæ ex Horatio jam ante protulimus & Ciceronis illud: *Eſt pœnæ modus ſicut rerum reliquarum & quadam mediocritas.* Ideo pœnam æſtimationis nomine appellat Papinianus. Et Ariſtides Leuctrica ſecunda humanæ naturæ conveniens eſſe ait, ut in quoque crimine ſit aliquid ultra quod vindicta procedere non debeat. Demoſthenes vero in epiſtola pro Lycurgi liberis æqualitatem in pœna non ita nude ſpectandam ait, ut in ponderibus & menſuris, ſed expenſo propoſito ac voto ejus qui deliquit. Intra meriti vero modum magis aut minus peccata puniuntur pro utilitate.

Epiſt. XV ad Brut.

L. Sanctio D. de pœn.

XXIX. In merito examinanda veniunt cauſa quæ impulit, cauſa quæ retrahere debuit, & perſonæ idoneitas ad utrumque. Vix quiſquam gratis malus eſt aut ſi quem malitia propter ſeipſam delectat is ultra modum humanum proceſſit. Pars maxima ad peccandum ducuntur affectibus: ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει ἁμαρτίαν: *Appetitus concipiens parit peccatum.* Appetitus nomine jam & declinandi mali impetum comprehendo, qui maxime eſt naturalis ideoque inter appetitus honeſtiſſimus. unde quæ mortis, carceris, doloris aut ſummæ egeſtatis vitandæ cauſa injuſte fiunt maxime excuſabilia videri ſolent. Et huc illud Demoſthenis pertinet: *Æquum eſt his qui cum divites ſint mali ſunt magis iraſci, quã his quos egeſtas impellit: nam apud humanitate utentes judices neceſſitas aliquid adfert veniæ cum ſi qui in rerum affluentia injuſti ſunt nihil habeant prætexti probabilis.* Sic Acarnanas excuſat Polybius quod impendentis periculi reſpectu fœderis cum Græcis in Ætolos initi leges non impleſſent. Ariſtoteles:

Iac. I, 15.

Lib. IV.

ἑκουσίων

ἑκουσίῳ μᾶλλον ἔοικεν ἡ ἀκολασία τῆς δειλίας· ἡ μὲν γὰρ δι' ἡδονήν, ἡ δὲ διὰ λύπην. καὶ ἡ μὲν λύπη ἐξίστησι καὶ φθείρει τὴν τοῦ ἔχοντος φύσιν· ἡ δὲ ἡδονὴ οὐδὲν τοιοῦτον ποιεῖ, μᾶλλον τὸ ἑκούσιον. *Magis voluntaria est incontinentia quam timiditas: nam illa voluptatis ergo: hæc propter dolorem. Dolor autem hominem quasi extra se rapit naturæ exitium adferens: Voluptas nihil tale, ideo plus habet voluntarii.* In eundem sensum insignis est locus apud Porphyrium de non esu animalium libro tertio. Cæteri appetitus ad bonum aliquod tendunt aut verum aut imaginabile. Vera bona extra virtutes & earum actiones quæ ad peccatum non ducunt (ἀντακολουθοῦσι γὰρ αἱ ἀρεταὶ *consentiunt enim virtutes inter se*) sunt aut delectantia, aut delectantium causa quæ utilia vocantur, ut possessionum abundantia. Imaginabilia non autem vere bona sunt, excellentia supra alios quatenus à virtute & utilitate sejungitur, & vindicta: quæ quo magis à natura abeunt eo sunt fœdiora. Et hos tres appetitus Iohannes his vocibus exprimit: ἐπιθυμία σαρκὸς, ἐπιθυμία τῶν ὀφθαλμῶν, ἀλαζονεία τοῦ βίου.
1 Ioh. 11, 16. Primum enim membrum voluptatum desideria, secundum habendi cupiditatem, tertium vanæ gloriæ consectationem & iracundiam complectitur. Philo in decalogi explicatione omnia mala esse dicit, ἐξ ἐπιθυμίας ἢ χρημάτων ἢ δόξης ἢ ἡδονῆς. Lactantius libro sexto: *Virtus est iram cohibere, cupiditatem compescere, libidinem refrenare. Nam fere omnia quæ fiunt injuste atque improbe ab his oriuntur affectibus.* quod & alibi repetit.

XXX. Causa quæ à delinquendo abstrahere debet generalis est injustitia. Versamur enim non in quibusvis peccatis, sed in iis quæ respectum habent extra peccantem. Injustitia eo est major quo majus alteri damnum infertur. Ideo primum locum obtinent delicta consummata, postremum quæ ad actus aliquos, sed non ad ultimum processerunt: in quibus tanto quidque est gravius quo ulterius processit. In utrovis genere ea injustitia eminet, quæ communem ordinem perturbat, ac proinde plurimis nocet: Sequitur ea quæ singulos tangit. Maxima hic est quæ vitam: proxima quæ familiam, cujus fundamentum est matrimonium: postrema quæ res singulas expetibiles spectat. sive directe subtrahendo, sive dolo malo causam dando damni. Possunt hæc ipsa subtilius dividi, sed quem indicavimus ordinem Deus in Decalogo secutus est. Nam parentum nomine, qui naturales sunt magistratus, etiam alios rectores par est intelligi, quorum auctoritas societatem humanam continet: sequitur interdictio homicidii: deinde matrimonii sanctio inhibitis adulteriis, tum furta, & falsimoniæ: loco ultimo delicta inconsummata. Inter causas autem abstrahentes non debet poni tantum qualitas ejus quod directe fit, sed & ejus quod secuturum probabile est, ut in incendio & perfosso aggere multorum summæ calamitates & mortes etiam spectandæ sunt. Ad injustitiam quam generalem causam posuimus interdum & aliud accedit vitium, puta impietas in parentes, inhumanitas in propinquos, ingratus animus in beneficos, quæ augent delictum. Apparet quoque major pravitas si quis sæpius deliquit: quia habitus mali actibus sunt pejores. Et hinc intelligi potest quatenus natura æquum sit quod apud Persas fiebat, ut vita anterior simul cum delicto in æstimationem veniret. Id enim locum habere debet in his quibus aliqui non malis subito aliqua peccandi dulcedo subrepsit

repſit: non in his qui totum vitæ genus immutarunt in quibus ipſe Deus apud Ezechielem nullam ſe habere ait prioris vitæ ratio- *c. XVIII.* nem, quibuſque adeo Thucydideum illud aptari poteſt: Διπλασίας *Lib. I.* ζημίας ἄξιοί εἰσιν ὅτι ἀντ' ἀγαθῶν κακοὶ γεγένηνται: *Dupliciter pœnas merentur eo quod ex bonis mali facti ſunt.* quod & alibi dixit, ὅτι οὐκ ἐκ προσηκόντων *Lib. III.* ἁμαρτάνουσι, *quia ipſos peccare minime decebat.* Itaque optime Chriſtiani veteres in pœnis canonum æſtimandis non nudum delictum voluerunt aſpici, ſed ſimul vitæ quod præceſſit, & quod ſequitur ut ex Ancyrana & aliis Synodis videre eſt. Sed & lex poſita adverſus *Rom. VII.* vitium ſpecialem quandam malitiam veteri ſuperaddit: quod ita *13.* docet Auguſtinus: *Lex prohibens omnia delicta congeminat: non enim* *De vera re-* *ſimplex peccatum eſt non ſolum malum ſed etiam vetitum committere.* Ta- *lig. c. 6.* citus: *ſi velis quod nondum vetitum eſt, timeas ne vetere: at ſi prohibita* *Ann. III* *impune tranſcenderis, neque metus ultra, neque pudor eſt.*

XXXI. Perſonæ aptitudo aut ad conſiderandas cauſas avertentes, aut ad ſuſcipiendos affectus incitantes conſiderari ſolet in corporis mixtura, ætate, ſexu, educatione, circumſtantiis actus. Nam & pueri & fœminæ, & craſſi ingenii homines maleque educati, juſti & injuſti, liciti & illiciti diſcrimina minus habent cogni- *Nic. VII,* ta: & in quibus bilis prævalet iracundi ſunt, in quibus ſanguis ad *10.* venerem proni, tum vero huc juventus, illuc ſenectus propendet. Andronicus Rhodius: φαίνεται τοίνυν ὅτι ἀπολογίαν τινὰ δίδωσι τοῖς αἰσχροῖς, τὸ πεφυκέναι πρὸς αὐτὰ, καὶ ἀνεκτότερον ποιεῖ τὸ ἔγκλημα: *Videtur factis turpibus excuſationis aliquid adferre natura, & delictum efficere tolerabilius.* Metum accendit mali imminentis cogitatio, & iracundiam recens ac necdum ſedatus dolor, ita ut rationem audiri vix ſinant: ſuntque illorum affectuum delicta merito minus odioſa quam quæ ex voluptatis naſcuntur deſiderio, quod & minus efficaciter movet, & differri & aliam ſibi materiam ſine injuria quærere facilius poteſt. Ariſtoteles Nicomachiorum ſeptimo: Ὁ θυμὸς φυσικώτερον καὶ ἡ χαλεπότης τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς ὑπερβολῆς καὶ τῶν μὴ ἀναγκαίων. *Magis naturale ira & acerbitas, quam cupiditas eorum quæ modum excedunt minimeque ſunt neceſſaria.* Omnino enim illud tenendum eſt, quo animi eligentis judicium magis impeditur quoque magis naturalibus cauſis, eo quod delinquitur minoris eſſe. Ariſtoteles dicto libro: μᾶλλον ἀκόλαστον ἂν εἴποιμεν, ὅστις μὴ ἐπιθυμῶν ἢ ἠρέμα διώκει τὰς ὑπερβολὰς καὶ φεύγει μετρίας λύπας ἢ τοιοῦτον ὅστις διὰ τὸ ἐπιθυμεῖν σφόδρα· τί γὰρ ἂν ἐκεῖνος ποιήσαιεν εἰ προσγένοιτο ἐπιθυμία νεανικὴ καὶ περὶ τὰς ἀναγκαίων ἐνδείας λύπη ἰσχυρά; *C. 6.* *Minus temperantem dicimus hunc qui à motu concupiſcente aut non tentatus, aut leviter tentatus quærit enormes voluptates aut mediocria incommoda defugit, eo qui vehementi affectu percellitur. Nam quid idem ille facturus fuiſſe putandus eſt ſi adfuiſſet juvenilis quædam perturbatio animi aut gravis dolor ex penuria eorum quibus negatis natura doleat?* Quicum convenit illud Antiphanis:

Qui cum ſit opulens nequiter quicquam facit,
Hunc ſi eſſet pauper quid non facturum putas?

Et quæ in ſenum amores paſſim in comœdiis legimus. Ex his igitur cauſis æſtimandum meritum intra quod pœna conſiſtere debeat.

XXXII. Tenendum autem eſt quod Pythagorici dicebant, juſtitiam eſſe τὸ ἀντιπεπονθὸς, id eſt parem paſſionem in pœnis, id non ita accipi debere quaſi qui alteri nocuit deliberato & ſine cauſis culpam

culpam valde minuentibus tantundem nocumenti nec amplius ferre debeat. Id enim non ita esse ipsa lex, quæ legum omnium perfectissimum exemplar est, ostendit cum furta quadruplo aut quintuplo vult lui. Et lege Attica fur ultra dupli condemnationem per dies aliquot vinctus habebatur, ut Demosthenes in Timocratem nos docet. *Leges*, inquit Ambrosius, *ea quæ detracta sunt alicui cum injuria personæ aut rei ipsius cumulo restitui imperant, quo furem à detrahendo aut pœna deterreant, aut mulcta revocent.* Aristides Leuctrica secunda: τοῖς ἐν δικαστηρίοις ἐπεξιοῦσι τοῖς ἀδικήσασι μείζονα ἢ καθ' ἃ πεπόνθασι δέδοται περὶ τῶν νόμων εἰς τιμωρίας λόγον. *His qui judicio illatas sibi injurias persequuntur, majora leges permittunt pro vindicta exigere quam quæ ipsis acciderant.* Seneca de judicio post hanc vitam:

scelera taxantur modo
Majore nostra.

Apud Indos ut Strabo notat, qui quem mutilasset, supra talionem, manu truncabatur. Et in Magnis Moralibus quæ Aristotelis nomen præferunt legimus: οὐ δίκαιον εἴ τις τὸν ὀφθαλμὸν ἐξέκοψέ τινος, ἀντεκκοπῆναι μόνον, ἀλλὰ πλείονα παθεῖν: *Iustum est si quis oculum alteri effoderit, non tantundem modo, sed & amplius patiatur.* Nec enim æquum est ut par sit periculum innocentis & nocentis, ut recte ostendit Philo quo loco de homicidii pœna tractat. Atque hoc inde quoque æstimari potest, quod delicta quædam non consummata, & ideo consummatis minora nocumentum infligant par cogitato, quod in lege Hebræa de falso teste proditum, & in lege Romana de eo qui hominis occidendi causa cum telo ambulavit: Cui consequens est ut perfectis criminibus major respondeat pœna, sed quia morte nihil est gravius eaque iterari non potest, ut Philo notat dicto loco, ideo intra eam necessario consistitur, additis tamen interdum pro merito cruciatibus.

De Officiis III, c. 3. — *Lib.* XV. — I, c. XXXIV. — *Deut.* XIX, 19.

XXXIII. Pœnæ autem magnitudo non tantum nude spectatur, sed cum respectu ad patientem. Nam mulcta eadem pauperem onerabit, divitem non onerabit: & vili ignominia leve erit malum, honorato grave: quo genere diversitatis sæpe utitur lex Romana: unde harmonicam proportionem exstruxit Bodinus: cum tamen revera simplex hic sit & qualis in numeris æqualitas, meriti ad pœnam, sicut in contractibus mercis ad nummos, quanquam alibi merx eadem plus, alibi minus valet, itemque nummi. At fatendum sæpe in lege Romana id non fieri, ἄνευ προσωποληψίας, id est sine nimio personarum & qualitatum ad factum non pertinentium respectu, à quo vitio longissime semper abest lex Mosis. Et hæc quidem ut diximus intrinseca est pœnæ taxatio.

Lib. VI *de Rep. c. ult.*

XXXIV. Sed intra concessum modum ad minimum ducit caritas ejus qui punitur, nisi plurium justior caritas aliud suadeat ob causam extrinsecam, quæ interdum est ingens periculum ab eo qui deliquit, plerumque autem necessitas exempli. Ea autem nasci solet ex generalibus invitamentis ad peccandum quæ reprimi nisi acribus remediis nequeunt. Invitamenta autem præcipua sunt, consuetudo & facilitas.

XXXV. Ob facilitatem lex divina Hebræis data gravius punit furtum de pascuo quam de domo, Exod. XXII, 1 & 9. Iustinus de Scythis: *Nullum scelus apud eos furto gravius, quippe sine tecto munimento*

mentoque pecora & armenta habentibus, quid salvum esset si furari liceret? Simile illud in Aristotelis problematis sectione XXIX: ὁ νομοθέτης οὐχ ἱκανοὺς ἐνίοτε ἡγησάμενος εἶναι φύλακας τὸν νόμον αὐτοῖς ἐπέστησεν. *Legis auctor cum sciret illis in locis dominos res suas custodire non posse custodem legem addidit.* Consuetudo facti etsi aliquid detrahit de culpa (*non sine ratione veniam dedit*, inquit Plinius, *facto vetito quidem, non tamen inusitato*) pœnæ tamen acrimoniam ex aliqua parte flagitat: quoniam ut Saturninus loquitur, *nimium multis grassantibus opus exemplo est.* Sed in judiciis magis illud, in legibus hoc sequendum est, ratione habita temporis quo leges aut judicia feruntur: quia pœnæ utilitas magis in universalitate spectatur circa quam sunt leges: culpa autem major aut minor est in singulis. *L. aut facta D. de pœnis.*

XXXVI. Quod autem diximus ubi magnæ urgentesque causæ cessant, ad minuendam potius pœnam promtos nos esse debere, in eo clementiæ pars altera sita est. Nam priorem in tollenda pœna collocavimus. *Quia difficile est temperamentum,* inquit Seneca, *quidquid æquo plus futurum est in partem humaniorem præponderet.* Alibi: *Pœnam si tuto poterit donet, sin minus temperet.* Et apud Diodorum Siculum laudatur rex Ægyptius quod imponeret τιμωρίας ἐλάττους τῆς ἀξίας *supplicia meritis minora.* De M. Antonio Capitolinus: *Erat mos iste Antonio ut omnia crimina minore supplicio, quam legibus plecti solerent, puniret:* Isæus quoque orator dixit, oportere leges quidem constitui rigidas, sed pœnas exigi legibus mitiores. Et Isocratis est monitum: τὰς τιμωρίας ἐλάττους ποιεῖσθαι τῶν ἁμαρτανομένων *ut pœnæ infligantur infra peccati modum.* Augustinus comitem Marcellinum sic admonet sui officii. *Mihi sollicitudo maxima incussa est, ne forte sublimitas tua censeat eos tanta legum severitate esse plectendos, ut qualia fecerunt, talia patiantur, ideoque his literis obtestor fidem tuam, quam habes in Christo, per ipsius Domini nostri misericordiam ut hoc non facias, nec omnino fieri permittas.* Cujus est & hoc: *Sic etiam ipsos criminum ultores, atque in hoc officio non ira propria concitatos, sed legum ministros, nec suarum sed alienarum examinatarum injuriarum vindices, quales judices esse debent, terruit divina censura ut cogitarent propter sua peccata misericordiam Dei necessariam nec putarent ad culpam officii sui pertinere, siquid erga eos misericorditer agerent, quorum vitæ necisque haberent legitimam potestatem.* *Lib. 1. de Cl. cap. 1. Cap. XX.*

XXXVII. Speramus nihil à nobis prætermissum, quod ad hujus argumenti satis difficilis & obscuri cognitionem magnopere faciat: nam quatuor illa quæ Maimonides maxime ait spectari in pœnis, magnitudinem peccati, id est damni, frequentiam talium peccatorum, quantitatem concupiscentiæ & operis facilitatem ad sua loca retulimus: nec minus illa septem quæ confuse satis in pœnis considerat Saturninus. Nam persona ejus qui fecit ad aptitudinem illam judicandi maxime pertinet, & persona ejus qui patitur interdum aliquid confert ad æstimandam culpæ magnitudinem. Locus injustitiæ culpam aliquam addere solet peculiarem aut etiam ad facilitatem operis pertinere. Tempus ut diuturnum est aut breve, ita libertatem judicandi auget, aut minuit, interdum & pravitatem animi ostendit. Qualitas partim ad genera appetituum refertur, partim ad causas quæ abstrahere à peccando debebant. Quantitas quoque ad appetitum referenda est: Eventus ad causas abstrahentes. *L. Aut facta D. de pœnis.*

XXXVIII. So-

XXXVIII. Solere pœnæ expetendæ causa bella suscipi & supra ostendimus & passim docent historiæ : ac plerumque hæc causa cum altera de damno reparando conjuncta est, quando idem actus & vitiosus fuit & damnum reipsa intulit, ex quibus duabus qualitatibus duæ diversæ nascuntur obligationes. Non esse autem bella suscipienda ob delicta quævis satis constat. nam ne leges quidem suam illam ultionem, quæ tuto nec nisi nocentibus nocet, omnibus culpis impendunt. Recte, ut modo diximus, Sopater oportere ait ea quæ minora & vulgaria sunt delicta dissimulari, non vindicari.

Gel. l. VII, c. 3. XXXIX. Illud autem quod in oratione pro Rhodiensibus à Catone dictum fuit, non esse æquum pœnas quemquam dare ob eam rem quod arguatur male facere voluisse, suo quidem loco non male erat positum, quia nullum populi Rhodiensis decretum adferri poterat, sed animi fluctuantis conjecturæ : universaliter autem hoc recipiendum non est. Nam voluntas quæ ad externos actus processit (internos enim ab hominibus non puniri supra diximus) pœnis solet esse obnoxia. Seneca pater in Controversiis: *Scelera quoque, quamvis citra exitum subsederunt, puniuntur. Injuriam qui facturus est jam facit*, ait alter Seneca : non exitus rerum sed consilia legibus vindicari Cicero dixit pro Milone. Periandri dictum erat : μὴ μόνον τοὺς ἁμαρτάνοντας, ἀλλὰ καὶ τοὺς μέλλοντας κόλαζε. Sic Romani censent bellum ineundum cum Rege Perseo, nisi satisfaciat de consiliis belli parandi adversus populum Romanum initis, quia scilicet arma, milites, classem jam comparaverat. Atque hoc ipsum in Rhodiensium oratione apud Livium recte notatur : neque moribus, neque legibus ullius civitatis ita comparatum esse, ut siquis vellet inimicum perire, si nihil fecerit quo id fiat, capitis damnetur. Sed nec omnis perversa volũtas facto jam aliquo indicata pœnæ facit locum. Nam si ne perpetrata quidem peccata omnia vindicantur, multo minus cogitata ac cœpta. In multis locum habet, quod Cicero dicit : *haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere*. Lex Hebræis data adversum delicta inchoata contra pietatem, aut etiam contra hominis vitam extra judicium, nihil speciale constituit : quia & circa res divinas ut pote nobis inconspicuas facilis est error, & iracundiæ impetus non indignus est cui ignoscatur. Cæterum in tanta matrimoniorum copia alienas nuptias attentare, aut in tam æquabili possessionum divisione fraudem struere qua cum aliena jactura se quis locupletet, minime erat ferendum. Nam illud, non concupisces, quod in Decalogo est, quanquam si scopum spectes legis, id est τὸ πνευματικὸν, latius patet (vellet enim lex, omnes etiam mente esse purissimos) tamen ipsum præceptum externum, ἐντολὴν σαρκικὴν, quod attinet, ad motus animi pertinet qui facto produntur, quod aperte liquet ex Marco Euangelista qui idem illud præceptum extulit, μὴ ἀποστερήσῃς : idque cum jam ante posuisset, μὴ κλέψῃς : Atque eo sensu vox Hebræa & ei respondens Græca reperiuntur tum Mich. II, 2, tum alibi. Inchoata ergo delicta armis vindicanda non sunt, nisi & res sit gravis, & eo processum sit ut ex tali actu aut certum malum, etsi nondum illud quod intendebatur, secutum jam sit, aut certe ingens periculum, ita ut vindicatio aut conjuncta sit cum cautione futuræ noxæ (de qua

Marginal notes: De Ira lib. III. (beside "qui facturus est jam facit"); Livius lib. XLII. (beside "Sic Romani censent"); I Off. (beside "quod Cicero dicit"); Cap. X, 19. (beside "pertinet qui facto produntur")

qua supra egimus in capite de defensione) aut dignitatem læsam tueatur aut pernitioso exemplo occurrat.

XL. Sciendum quoque est reges, & qui par regibus jus obtinent, jus habere pœnas poscendi non tantum ob injurias in se aut subditos suos commissas, sed & ob eas quæ ipsos peculiariter non tangunt, sed in quibusvis personis jus naturæ aut gentium immaniter violant. Nam libertas humanæ societati per pœnas consulendi, quæ initio ut diximus penes singulos fuerat, civitatibus ac judiciis institutis penes summas potestates resedit, non proprie qua aliis imperant, sed qua nemini parent. Nam subjectio aliis id jus abstulit. Imo tanto honestius est alienas injurias quam suas vindicare, quanto in suis magis metuendum est ne quis doloris sui sensu aut modum excedat, aut certe animum inficiat. & hoc nomine ab antiquis prędicatus est Hercules quod Antæo, Busyride, Diomede & similibus tyrannis liberarit terras, quas ut Seneca de eo loquitur, transiit non concupiscendo, sed vindicando, maximorum bonorum auctor hominibus, ut Lysias de eo loquitur, injustos puniendo. Diodorus Siculus de eo sic loquitur: τοὺς παρανομοῦντας ἀνθρώπους ἢ δυνάστας ὑπερηφάνους ἀποκτείνας τὰς πόλεις ἐποίησεν εὐδαίμονας: *homines injustos & reges insolentes tollendo beatas reddebat civitates.* Alibi dixit: ἐπῆλθε τὴν οἰκουμένην κολάζων τοὺς ἀδίκους *orbem obiit pœnas de iniquis expetens.* Dio Prusæensis de eodem: τοὺς πονηροὺς ἀνθρώπους ἐκόλαζε καὶ τῶν ὑπερηφάνων ἀνθρώπων κατέλυε καὶ ἀφηρεῖτο τὴν ἐξουσίαν: *Homines malos puniebat, & superborum regna destruebat, aut in alios transferebat.* Aristides in Panathenaico ait eum suscepta communi humani generis cura meruisse in Deos referri. Laudatur similiter Theseus quod latrones Scirona, Sinin, & Procusten sustulerit, quem sic de se loquentem Supplicibus inducit Euripides:

1 De benef. cap. 14. Isocr. Hel. Enc.

Pridem facinora nomen hoc per Græciam
Mihi dederunt, ultor ut scelerum vocer.

Valerius Maximus de eodem: *quidquid ubique monstri aut sceleris fuit, virtute animi ac robore dextra comminuit.* Sic non dubitamus quin justa sint bella in eos qui in parentes impii sunt, quales Sogdiani antequam eos Alexander hanc feritatem dedoceret; in eos qui humanam carnem epulantur, à quo more absistere Gallos veteres Hercules coegit, narrante Diodoro; in eos qui piraticam exercent. Seneca: *Si non patriam meam impugnat, sed sua gravis est, & sepositus à mea gente suam exagitat, abscidit nihilominus illum tanta pravitas animi.* Augustinus: *Si aliqua terrena civitas decerneret scelera quædam magna fieri, decernente genere humano evertenda foret.* De talibus enim barbaris, & feris magis quam hominibus, dici recte potest quod de Persis qui Græcis nihilo deteriores erant perverse dixit Aristoteles, naturale in eos esse bellum, & quod Isocrates Panathenaico dixit, justissimum esse bellum in belluas, proximum in homines belluis similes. Et eatenus sententiam sequimur Innocentii & aliorum qui bello ajunt peti posse eos qui in naturam delinquunt: contra quam sentiunt Victoria, Vasquius, Azorius, Molina, alii, qui ad justitiam belli requirere videntur, ut qui suscipit aut læsus sit in se aut republica sua, aut ut in eum qui bello impetitur jurisdictionem habeat. Ponunt enim illi puniendi potestatem esse effectum proprium jurisdictionis civilis, cum nos eam sentiamus venire

Lib. v, c. 3. Plutarch. de Fort. Alex. III De benef. L. v de Civ. Dei. Inno. c. quod super his: de voto Arch. Flor. 3 part. tit. 22, §. 5. Sylv. in verbo Papa. §. 7. Vict. Rel. 1 de Indis, n. 40 Vasq. cont. ill. l. 1, c. 25.

re etiam ex jure naturali,qua de re aliquid diximus libri primi initio. Et ſane ſi illorum à quibus diſſentimus admittatur ſententia, jam hoſtis in hoſtem puniendi jus non habebit, etiam poſt ſuſceptum bellum ex cauſa non punitiva: quod tamen jus plerique concedunt & uſus omnium gentium confirmat, non tantum poſtquam debellatum eſt, ſed & manente bello, non ex ulla juriſdictione civili, ſed ex illo jure naturali quod & ante inſtitutas civitates fuit, & nunc etiam viget, quibus in locis homines vivunt in familias non in civitates diſtributi.

XLI. Sed cautiones hîc nonnullæ adhibendæ ſunt: prima, ne mores civiles, quamvis inter multos populos non ſine ratione recepti, ſumantur pro jure naturæ: qualia ferme erant illa quæ Perſas a Græcis diſparabant, ad quæ recte Plutarchi illud referas: πρόφασιν πλεονεξίας ἡμερῶσαι τὸ βαρβαρικὸν, *barbaras gentes ad mores cultiores reducere velle obtentum eſſe quo veletur alieni cupiditas.*

XLII. Secunda, ne temere annumeremus a natura vetitis ea de quibus id non ſatis conſtat, & quæ lege potius divinæ voluntatis interdicta ſunt, in qua claſſe forte ponere liceat innuptos concubitus, & quoſdam eorum qui inceſti dicuntur, & fœnus.

XLIII. Tertia, ut diligenter diſtinguamus inter principia generalia, quale eſt honeſte vivendum, id eſt ſecundum rationem, & quædam his proxima, ſed ita manifeſta ut dubitationem non ad-
L. Si adulterium. §. fratres. D. ad L. Iul. de adult. mittant, quale eſt alteri ſuum non rapiendum, & inter illationes quarum aliæ facilem habent cognitionem, ut poſito matrimonio non admittendum adulterium, aliæ vero difficiliorem, ut ultionem quæ in dolore alterius acquieſcit, eſſe vitioſam. Ferme idem hic evenit quod in mathematicis, ubi quædam ſunt notitiæ primæ, aut primis proximæ, quædam demonſtrationes quæ ſtatim & intelliguntur & aſſenſum obtinent, quædam veræ quidem, ſed non omnibus patentes. Sicut ergo circa leges civiles eos excuſamus qui legum notitiam aut intellectum non habuerunt, ita & circa naturæ leges par eſt eos excuſari quibus aut ratiocinationis
Matth. x, 15. Luc. xii, 47, 48. imbecillitas aut prava educatio obſtant. Nam ignorantia legis ſicut inevitabilis ſi ſit tollit peccatum: ita etiam cum aliqua negligentia conjuncta delictum minuit. Atque ideo Ariſtoteles barba-
Nicom. vii ros qui prave educati circa talia delinquunt iis comparat qui morbo corruptos habent appetitus. Plutarchus ait eſſe quædam νοσήματα καὶ πάθη τῆς ψυχῆς τὰ κατὰ φύσιν ἐξιστάντα τὸν ἄνθρωπον: *morbos animi qui hominem de naturali ſtatu dejiciant.* Poſtremo illud addendum, quod ſemel dico ne ſæpe repetam, quæ ad pœnam exigendam ſuſcipiuntur bella ſuſpecta eſſe injuſtitiæ, niſi ſcelera ſint atrociſ-
Iuſtinus xxxviii. ſima & manifeſtiſſima, aut alia ſimul aliqua cauſa concurrat. De Romanis Mithridates forte non extra verum ajebat: *non delicta regum illos, ſed vires ac majeſtatem inſequi.*

XLIV. Perduxit nos ordo ad delicta quæ in Deum committuntur. quæritur enim an ad ea vindicanda bellum ſuſcipi poſſit quod
C. peccatum. p. 11. §. 10. late ſatis tractat Covarruvias. Sed ille alios ſecutus exiſtimat punitivam poteſtatem non eſſe ſine proprie dicta juriſdictione: quam ſententiam nos jam ante rejecimus. Vnde ſequitur ſicut in rebus Eccleſiæ dicuntur Epiſcopi aliquo modo τὴν καθολικὴν πεπιστεῦσθαι, id eſt *univerſalis Eccleſiæ curam accepiſſe*, ita & regibus præter peculiarem

ſuæ

ſuæ civitatis etiam generalem pro humana ſocietate curam incumbere. Potior ratio pro ſententia negante juſta eſſe bella talia, hæc eſt, quod Deus ſufficiat vindicandis quæ in ſe committuntur; unde dici ſolet, *Deorum injurias diis curæ*, & *perjurium ſatis Deum habere ultorem.* Verum ſciendum eſt idem & de aliis delictis dici poſſe. Nam illis quoque puniendis Deus haud dubie ſufficit, & tamen ea ab hominibus recte puniuntur nemine diſſentiente. Inſtabunt quidam & dicent, alia delicta ab hominibus puniri quatenus homines alii inde læduntur aut periclitantur. Sed notandum contra; non tantum ab hominibus puniri delicta quæ directe alios lędant, ſed & quæ per conſequentiam, qualis eſt ſui occiſio, concubitus cum beſtiis & alia quædam. Religio autem quanquam per ſe ad conciliandam Dei gratiam valet, habet tamen & ſuos in ſocietate humana effectus maximos. Neque enim immerito Plato religionem propugnaculum poteſtatis ac legum & honeſtæ diſciplinæ vinculum vocat. Plutarchus ſimiliter συνεκτικὸν ἁπάσης κοινωνίας καὶ νομοθεσίας ἔρεισμα, *coagulum omnis ſocietatis & fundamentum legiſlationis.* Philoni quoque eſt φίλτρον ἀνυσιμώτατον καὶ δεσμὸς ἄλυτος εὐνοίας ἑρωτικῆς ἡ τοῦ ἑνὸς θεοῦ τιμή: *efficaciſſimum amatorium & vinculum indiſſolubile benevolæ amicitiæ, unius Dei cultus.* Contraria omnia ab impietate:

Heu primæ ſcelerum cauſa mortalibus ægris
Naturam neſcire Dei. Sil. Italicus.

Omnis falſa, inquit Plutarchus, de rebus divinis perſuaſio pernitioſa, accedente animi perturbatione pernitioſiſſima. Exſtat apud Iamblichum ſententia Pythagorica: ἡ γνῶσις τῶν θεῶν ἀρετή τε ἐστὶ καὶ σοφία καὶ εὐδαιμονία τελεία: *Dei cognitio & virtus eſt & ſapientia & perfecta felicitas.* Hinc Chryſippus legem dixit reginam divinarum humanarumque rerum, & Ariſtoteli inter curas publicas prima de rebus divinis, & Romanis juriſprudentia divinarum humanarumque rerum notitia. Philoni ars regia πραγμάτων ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων καὶ ἱερῶν ἐπιμέλεια, *rerum privatarum, publicarum & ſacrarum curatio.* Hæc vero omnia non tantum in una aliqua civitate conſideranda ſunt, ut cum apud Xenophontem Cyrus ait ſubditos hoc ſibi addictiores fore quo Dei eſſent metuentiores, ſed & in communi ſocietate generis humani. *Pietate ſublata*, inquit Cicero, *fides etiam & ſocietas humani generis & una excellentiſſima virtus juſtitia tollitur.* Idem alibi: *Iuſtitiam adfert cum cognitum habeas, quod ſit ſummi rectoris & domini numen, quod conſilium, quæ voluntas.* Atque hujus rei evidens argumentum eſt, quod Epicurus cum divinam providentiam ſuſtuliſſet, juſtitię quoque nihil reliquit niſi nomen inane, ut quam naſci diceret ex ſola conventione, neque durare ulterius quam communis duraret utilitas, abſtinendum autem ab his quæ alteri nocitura eſſent ſolo pœnæ metu. Verba ipſius ad hanc rem ſane inſignia exſtant apud Diogenem Laertium. Vidit hunc nexum & Ariſtoteles qui V. de republica capite XI ſic ait de rege: ἧττον φοβοῦνται τὸ παθεῖν τι παράνομον ὑπὸ τῶν τοιούτων, ἐὰν δεισιδαίμονα νομίζωσιν εἶναι τὸν ἄρχοντα: *minus enim populus timebit injuſte tractari à Principe quem religioſum credat.* Et Galenus libro IX de placitis Hippocratis & Platonis, cum multa de Mundo divinaque natura quæri dixiſſet nullo ad mores uſu, quæſtionem de providentia agnoſcit uſus eſſe maximi tum ad privatas tum ad publicas virtutes. Vidit hoc & Homerus qui Odyſſeę ſexto & nono

VII. Pol.
De creat.
Cyri inſtit. lib. VIII.
Lib. I de Nat. Deor.
De Fin. IV.

hominibus ὑβρισταῖς καὶ ἀγρίοις *feris & injustis* opponit eos quibus νόμος ἐστὶ θεουδής *mens religiosa*. Sic Iudæorum veterum justitiam religione
Inst. lib. v. permixtam laudat ex Trogo Iustinus, sicut eosdem Iudæos Strabo δικαιοπραγοῦντας καὶ εὐσεβεῖς ὡς ἀληθῶς ὄντας. Lactantius: *Si ergo pietas est cognoscere Deum, cujus cognitionis hac summa est ut eum colas, ignorat utique justitiam, qui religionem Dei non tenet. Quomodo enim potest eam nosse qui*
De ira Dei. *unde oriatur ignorat?* Idem alibi: *Religioni est propria justitia.* Iam vero majorem etiam usum habet religio in majori illa quam in civili societate, quia in civili partem ejus supplent leges & facilis legum exsecutio: cum contra in magna illa communitate juris exsecutio sit difficillima, ut quæ nisi armis expleri nequeat, & leges paucissimæ: quæ ipsæ insuper sanctimoniam suam habent præcipue à metu numinis, unde qui in jus gentium peccant divinum jus
L. 4. C. de hæreticis. violare passim dicuntur. Non male ergo religionem contaminatam ad omnium pertinere injuriam dixere Imperatores.

XLV. Vt rem totam penitius introspiciamus, notandum est religionem veram, quæ omnium ætatum communis est, quatuor præcipue pronuntiatis niti, quorum primum est Deum esse & esse unum. Secundum Deum nihil esse eorum quæ videntur, sed his aliquid sublimius: tertium à Deo curari res humanas, & æquissimis arbitriis dijudicari: quartum eundem Deum opificem esse rerum omnium extra se. Hæc quatuor totidem decalogi præceptis explicantur. Nam primo aperte traditur Dei unitas: secundo natura ejus inconspicua: nam propter eam imago ejus exstrui vetatur, Deut. IV, 12. Quomodo & Antisthenes dicebat: ὀφθαλμοῖς οὐχ ὁρᾶται, οὐδενὶ ἔοικεν, διόπερ αὐτὸν οὐδεὶς ἐκμαθεῖν ἐξ εἰκόνος δύναται. *oculis non conspicitur, rei nulli est similis, unde nec quisquam eum potest ex effigie cognoscere.* Philo autem: τὸν ἀόρατον εἰκονογραφεῖν ἢ διαπλάττειν οὐχ ὅσιον. *Profanum est ejus qui inconspicuus est pingendo aut fingendo imaginem exhibere.* Diodorus
Excerpt. Siculus de Mose: ἄγαλμα οὐ κατεσκεύασε διὰ τὸ μὴ νομίζειν ἀνθρωπόμορφον εἶναι τὸν θεὸν: *simulacrum non constituit, eo quod Deum non crederet humana forma esse.* Tacitus: *Iudæi mente sola unumque numen intelligunt: profanos qui Deûm imagines mortalibus materiis in speciem hominum effingunt.* Plutarchus vero cur Numa de templis simulachra sustulerit causam hanc reddit: ὡς οὐκ ἐφάπτεσθαι θεοῦ δυνατὸν ἄλλως ἢ νοήσει. *Quod Deus concipi nisi sola mente non possit.* Tertio præcepto intelligitur cognitio & cura rerum humanarum, etiam cogitationum: nam id jurisjurandi fundamentum est. Deus enim testis, etiam cordis, & si quis fallat vindex invocatur, quo ipso simul & justitia Dei significatur & potentia. Quarto origo mundi totius auctore Deo, in cujus rei memoriam institutum fuit olim sabbatum, & quidem singulari quadam sanctimonia supra ritus alios. Nam si quis in alios ritus peccasset pœna legis erat arbitraria, ut de cibis vetitis; si in hunc pœna capitis: quia sabbati violatio ex instituto continebat abnegationem mundi à Deo creati. Mundus autem à Deo creatus & bonitatem ejus & sapientiam & æternitatem & potentiam tacite indicat. Ex his autem notionibus contemplativis sequuntur activæ, ut Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum. Ita-
Top. I, 9. que Aristoteles eum qui Deum honorandum aut parentes amandos neget, non argumentis sed pœna edomandum dixit. Et alibi
Top. II, 4. alia quædam esse honesta, Deum honore prosequi ubique. Istarum

rum autem quas contemplativas diximus notionum veritas haud dubie etiam petitis ex rerum natura argumentis demonſtrari poteſt, inter quæ illud validiſſimum eſt quod res aliquas eſſe factas oſtendat ſenſus, res autem factæ omnino nos ad aliquid non factum deducant. Sed quia hanc rationem & ſimiles alias non omnes capiunt, ſufficit quod ab omni ævo per omnes terras, pauciſſimis exceptis, in has notiones conſenſerunt & hi qui craſſiores erant quam ut vellent fallere, & alii ſapientiores quam ut fallerentur: quæ conſenſio in tanta & legum & opinionum aliarum varietate, ſatis oſtendit traditionem à primis hominibus ad nos propagatam, ac nunquam ſolide refutatam, quod vel ſolum ad fidem faciendam ſatis eſt. conjunxit ea quæ memorata nobis jam ſunt de Deo, Dion Pruſæenſis cum dixit ὑπόληψιν, id eſt perſuaſionem de Deo, aliam eſſe nobis cognatam, ex argumentis ſcilicet petitam, aliam ἐπίκτητον acquiſitam ex traditione. Plutarchus eandem vocat παλαιὰν πίστιν, ἣν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν οὐδ' ἀνευρεῖν τεκμήριον ἐναργέστερον, ἕδραν καὶ βάσιν ὑφεστῶσαν κοινὴν πρὸς εὐσέβειαν: *antiquam perſuaſionem qua nullum haberi poſſit aut dici argumentum certius, fundamentum in commune pietati poſitum.* De cælo l. 3,
Ariſtoteles πάντες ἄνθρωποι περὶ θεῶν ἔχουσιν ὑπόληψιν. Idem ſenſus apud Platonem de legibus decimo.

XLVI. Quare non vacant culpa qui etiamſi hebetioris ſint ingenii quam ut certa ad illas notiones argumenta aut reperire poſſint, aut comprehendere, eas repudiant, cum & ad honeſtum ſint duces, & diverſa ſententia nullis argumentis nitatur. Sed quia de pœnis & quidem humanis agimus, diſcrimen hic adhibendum eſt inter notiones ipſas, & inter modū ab iis diſcedendi. Hæ notiones, numen aliquod eſſe (unum an plura ſepono) & curari ab eo res hominum, maxime ſunt univerſales & ad religionem ſive veram ſive falſam conſtituendam omnino neceſſariæ. τὸν προσερχόμενον τῷ θεῷ
(id eſt *qui religionem habeat:* nam religio Hebræis acceſſus ad Deum Hebr. xi, 6.
vocatur) πιστεῦσαι δεῖ ὅτι ἐστὶ, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται: *eum credere oportet & eſſe Deum, & ab eo præmia dari ſe colentibus.* Similiter Ci- De Nat.
cero: *Sunt Philoſophi, & fuerunt, qui nullam habere cenſerent humanarum* Deor. 1.
rerum procurationem Deos, quorū ſi vera ſententia eſt, quæ poteſt eſſe pietas, quæ ſanctitas, quæ religio? Hæc enim omnia pure ac caſte tribuenda Deorum ita numini ſunt, ſi animadvertuntur ab his & ſi eſt aliquid à Diis immortalibus humano generi tributum. Epictetus: τῆς περὶ τοὺς θεοὺς εὐσεβείας ἴσθι ὅτι τὸ κυριώτατον ἐκεῖνό ἐστιν, ὀρθὰς ὑπολήψεις περὶ αὐτῶν ἔχειν, ὡς ὄντων καὶ διοικούντων τὰ ὅλα καλῶς καὶ δικαίως. *Pietatis hoc præcipuum bene ſentire de Diis, ut qui & ſint &* Lib. 11, c.
res omnes juſte ac recte adminiſtrent. Ælianus ait barbarorum nemi- 31.
nem delapſum ad ἀθεότητα, ſed ab omnibus affirmari & eſſe numen, & noſtri curam gerere. Plutarchus libro de communibus notitiis ait eam quæ de Deo eſt notitiam tolli ſublata providentia. οὐ γὰρ ἀθάνατον καὶ μακάριον μόνον, ἀλλὰ καὶ φιλάνθρωπον καὶ κηδεμονικὸν καὶ ὠφέλιμον προλαμβάνεσθαι καὶ νοεῖσθαι τὸν θεόν. *Non enim immortalem tantum & beatum, ſed & hominum amantem, ita ut & curet eos & proſit ipſis, concipi atque intelligi Deum.* Lactantius: *Neque honor ullus deberi poteſt Deo, ſi nihil præſtat colenti, nec ullus metus ſi non iraſcitur non colenti.* Et revera negare Deum eſſe, aut negare à Deo curari actiones humanas, ſi moralem effectum reſpicimus, tantundem valet. Quare ipſa quaſi neceſſitate auctore hæ duæ notiones apud omnes ferme quos novimus

populos per tot jam sæcula conservatæ sunt. Hinc Pomponius erga Deum religionem, juri asscribit gentium: & apud Xenophontem, Socrates τὸς θεὸς σέβειν, *Deos colere legem esse* ait quæ apud omnes homines valeat: quod & Cicero tum de natura Deorum libro primo tum secundo de inventione affirmat. Dion Prusæensis oratione XII vocat δόξαν καὶ ἐπίνοιαν κοινῇ τοῦ ξύμπαντος ἀνθρωπίνου γένους, ὁμοίως μὲν Ἑλλήνων, ὁμοίως δὲ βαρβάρων ἀναγκαίαν καὶ ἔμφυτον ἐν παντὶ τῷ λογικῷ γινομένην κατὰ φύσιν. *persuasionem quæ insit hominibus communiter omnibus non minus barbaris quam Græcis necessariam ac naturalem cunctis ratione utentibus.* Et paulo post: ἐπίνοιαν πάνυ ἰσχυρὰν καὶ ἀέναον ἐκ τοῦ παντὸς χρόνου καὶ παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἀρξαμένην τε καὶ διαμένουσαν. *persuasionem valde robustam ac sempiternam apud omnes gentes & cœptam & permanentem.* Xenophon in convivio & Græcos & Barbaros ita ait existimare, nota esse Diis & præsentia & futura. Has igitur notitias qui primi incipiunt tollere, sicut in bene constitutis civitatibus coerceri solent, ut Diagoræ Melio accidisse legimus, & Epicureis qui ex bene moratis urbibus ejecti sunt, ita & coerceri posse arbitror nomine humanæ societatis quam sine ratione probabili violant. Himerius Sophista actione in Epicurum: δόγματος οὖν ἀπαιτεῖς δίκας; οὐχ. ἀλλ' ἀσεβείας. δογματίζειν μὲν γὰρ ἐξὸν, ἀσεβεῖν δὲ ἐκ ἐπιτέτραπται: *Placiti igitur pœnam exigis? Neutiquam: sed impietatis: placita tradere permittitur, non & pietatem oppugnare.*

X. veluti de Inst. & jure.

Æli. l. IX.

XLVII. Cæteræ notiones non æque sunt evidentes, ut Deos plures uno non esse: nihil eorum quæ videmus Deum esse, non mundum, non cœlum, non solem, non aërem: mundum non esse ab omni æternitate, ac ne ejus quidem materiam, sed à Deo facta. Itaque harum cognitionem temporum lapsu apud multos populos obliteratam, & quasi extinctam videmus, eoque facilius quia leges hanc partem minus curabant ut sine qua aliqua saltem consistere religio posset. Ipsa lex Dei illi populo data quem Prophetæ & prodigia partim conspecta, partim non dubitandæ auctoritatis fama ad ipsos perlata, cognitione harum rerum nec obscura, nec incerta imbuerant, quanquam falsorum deorum cultus maxime detestatur, non tamen omnes ejus culpæ convictos morte punit, sed eos demum quorum facta circumstantiam habent singularem, ut eum qui princeps alios seduxerit, Deut. XIII, 16. civitatem quæ incepit colere deos ante ignotos, Deut. XIII, 23. eum qui astra colit ut legem totam ac proinde Dei veri cultum deserat, Deut. XVII, 2. (quod paulo est λατρεύειν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα *opificio servire non opifici*: nam παρὰ ibi & alibi sæpe vim habet exclusivam) quæ res etiam apud Esaui posteros aliquo tempore pœnis fuit subdita, ut videre est Iobi XXXI, 26, 27. eum quoque qui liberos suos Molocho id est Saturno dederit, Levit. XX, 2. Cananæos vero & vicinos illis populos pridem delapsos ad pravas superstitiones non statim Deus puniendos judicavit, sed tum demum cum hanc culpam magnis sceleribus cumulassent, Gen. XV, 16. Sic & in aliis populis dissimulavit ignorantiæ tempora circa falsorum numinum cultus, Act. XVII. 38. Nimirum recte à Philone dictum est, religionem suam cuique videri optimam, ut quæ plerumque non ratione sed affectu dijudicetur: unde non longe abit dictum Ciceronis, nemini ullam disciplinam philosophiæ probari, præter

Leg. ad Caium.

Acad. IV.

præter eam quam ipse sequatur. Addit plerosque teneri adstrictos antequam quid esset optimum judicare possent. Sicut autem excusabiles sunt & ab hominibus certe non puniendi, qui cum legem à Deo proditam nullam acceperint, aut astrorum, aut aliarum rerum naturalium virtutes, aut spiritus, sive in imaginibus, sive in animantibus, sive in rebus aliis colunt, aut etiam animas eorum qui virtute & beneficiis in humanum genus excelluerunt, aut mentes quasdam incorporeas, præsertim si nec ipsi tales cultus commenti fuerint, nec summi Dei cultum ideo deserant: ita impiis magis quam errantibus annumerandi sunt, qui aut cacodæmonas quos tales esse norunt, aut vitiorum nomina, aut homines quorum vita fuit flagitiis plena, divinis honoribus colere instituunt. Nec minus illi qui Deos colunt hominum innocentum sanguine, à quo more quod Carthaginienses abstinere coegerit laudatur Darius Persarum rex & Gelo Syracusarum tyrannus. Narrat & Plutarchus barbaros quosdam qui humanis victimis Deos colebant, pœnas daturos Romanis fuisse: sed cum antiquitate moris se excusarent, nihil mali passos: vetitos tantum nequid in posterum tale facerent.

Iust. l. XIX.
Plut. Apophth. & de sera num. vind.
Plut. quæst. Rom. 12.

XLVIII. Quid de illis armis dicemus quæ inferuntur populis aliquibus eam ob causam, quod illi Christianam religionem sibi propositam amplecti nolunt? Non jam quæram an talis proponatur qualis debet, & quomodo debet. Demus ita fieri: duo notanda dicimus. Prius est veritatem Christianæ religionis, quatenus scilicet naturali ac primævæ religioni non pauca superaddit, argumentis mere naturalibus persuaderi non posse, sed niti historia tum resurrectionis Christi, tum miraculorum ab ipso & Apostolis editorum: quæ res est facti olim quidem irrefragabilibus testimoniis probata, sed olim, ita ut & hæc quæstio facti sit, & jam perantiqui: Quo magis fit, ut doctrina hæc ab his qui nunc primum eam audiunt penitus in animum admitti nequeat nisi secretis Dei auxiliis accedentibus, quæ sicut quibus dantur non dantur in operis alicujus mercedem, ita si quibus negantur aut minus large conceduntur, id fit ob causas non iniquas illas quidem sed plerunque nobis incognitas, ac proinde humano judicio non punibiles. Huc respicit Canon concilii Toletani: *Præcipit sancta Synodus nemini deinceps ad credendum vim inferre. Cui enim vult Deus miseretur, & quem vult indurat.* Mos enim est sacrorum librorum quarum rerum causæ nos latent eis causam assignare divinam voluntatem. Alterum hoc est, Christo novæ legis auctori omnino hoc placuisse ut ad legem suam recipiendam nemo hujus vitæ pœnis aut earum metu pertraheretur, Rom. VIII, 15; Hebr. II, 15; Iohan. VI, 67; Luc. IX, 54; Matth. XIII, 24; quo sensu verissimum illud Tertulliani: *Lex nova non se vindicat ultore gladio.* In libro antiquo cui nomen constitutiones Clementis de Christo dicitur, τὸ αὐτεξούσιον τῶν ἀνθρώπων ἀφῆκεν ἐλεύθερον, οὐ προσκαίρῳ θανάτῳ δικάζων, ἀλλ' ἐν ἑτέρῳ καταστάσει λογοθετῶν αὐτό. *Liberam reliquit hominibus arbitrii potestatem, non morte temporali eos puniens, sed in altero sæculo ad reddendam rationem vocans.* Athanasius: *Dominus non cogens, sed libertatem suam voluntati permittens dicebat quidem vulgo omnibus: Si quis vult venire post me: Apostolis vero: numquid & vos abire vultis?* Chrysostomus ad

Cap. de Iudæis dist. 45.

eundem Iohannis locum : ἐρωτᾷ λέγων, μὴ καὶ ὑμεῖς θέλετε ὑπάγειν, ὅπερ πᾶσαν ἦν ἀφαιροῦντος βίαν καὶ ἀνάγκην : *interrogat an & ipsi velint discedere, quod omnem est amoventis vim ac necessitatem.* Nec obstat illud in fabula de nuptiis, quod quidam jubentur cogi intrare, Luc.XIV,13: nam sicut in ipsa fabella illud cogere instantiam vocatoris significat, ita & in affabulatione, quo sensu vox ejusdem significationis accipitur : Luc.XXIV,29; nec aliter Matth.XIV,22; Marci VI, 45; Gal.II,14. Procopius in arcana historiæ parte docet à sapientibus culpatum fuisse Iustiniani consilium, quod Samaritas vi ac minis ad Christianam religionem compulerit : addit & incommoda inde secuta quæ apud ipsum legas.

XLIX. Qui vero Christianismum docentes aut profitentes eam ob causam pœnis subdunt, haud dubie faciunt contra ipsam rationem. nihil enim est in disciplina Christiana (ipsam hic per se considero, non quatenus ei insincerum aliquid admiscetur) quod humanæ societati noceat, imo nihil quod non prosit. Res ipsa loquitur, & extranei coguntur agnoscere. Plinius Christianos sacramento inter se obstringi ait, ne furta, ne latrocinia committant, ne fidem fallant. Ammianus ea religione nihil ait doceri, nisi justum & lene. Et vulgi verbum, *Bonus vir Cajus Sejus, tantum quod Christianus.* Nec admittendæ excusationes, nova omnia metuenda, præsertim cœtus : nam neque metuenda sunt dogmata quamvis nova, si modo ad honesta omnia atque ad exhibendam superioribus obedientiam ducant, nec suspecti esse debent cœtus proborum hominum, & qui latere non quærunt nisi cogantur. Recte huc aptem quod Augustum de Iudæorum conventibus dixisse Philo commemorat : non eos bacchanalia esse aut cœtus turbandæ paci, sed virtutum scholas. Qui in tales sæviunt ipsi in ea causa sunt ut puniri juste possunt, quod & Thomæ videtur. Atque eam ob causam Constantinus Licinio, Imperatores alii Persis bellum intulerunt : quanquam hæc bella magis ad innocentum defensionem, de qua & infra agemus, quam ad pœnæ exactionem pertinent.

Tert. Apol. c.3. & 1. advers. Nat. c.4.

Thom. 2.2. 108.

L. In eos vero qui Christi legem pro vera habent, sed de quibusdam quæ aut extra legem sunt, aut in lege sensum videntur habere ambiguum, & ab antiquis Christianis non eundem in modum sunt exposita, dubitant aut errant, suppliciis qui grassantur perinique faciunt: quod ostendunt & ea quæ ante diximus, & Iudæorum exemplum vetus. Nam hi cum legem haberent quæ suppliciis hujus vitæ sanciebatur, nunquam tamen pœnis subdiderunt Sadducæos qui rejiciebant dogma resurrectionis, verissimum quidem, sed in ea lege non nisi obscure & sub verborum aut rerum involucris traditum. Quid si vero gravior sit error, & qui apud æquos judices facile possit sacra autoritate aut veterum consensu revinci ? cogitandum hic quoque quanta sit vis inolitæ opinionis, & quantum libertatem judicii minuat in suam cujusque sectam studium, malum, ut Galenus ait, quavis scabie insanabilius. Apposite ad hanc rem Origenes : εὐχερέστερόν γε ἄνθρωπος τὰς περὶ ἄλλα συνηθείας, κἂν δυσαποσπάστως αὐτῶν ἔχῃ, καταλείψαι ἄν, ἢ τὰς περὶ τὰ δόγματα. *Facilius quis alia sibi consueta exuat, quantumvis illis affixus sit, quam ea quæ dogmatum sunt.* Adde quod quanta hæc sit culpa pendet ex modo illuminationis & aliis animi dispositionibus quas hominibus per-

noscere

noscere non est datum. Hæreticus Augustino is demum, qui alicujus temporalis commodi & maxime gloriæ principatusque sui gratia, falsas ac novas opiniones vel gignit vel sequitur. Audiamus de Arianis Salvianum: *Hæretici sunt, sed non scientes: denique apud nos sunt hæretici, apud se non sunt: nam in tantum se Catholicos esse judicant, ut nos ipsos titulo hæreticæ pravitatis infament. Quod ergo illi nobis sunt & hoc nos illis. Nos illos injuriam divinæ generationi facere certi sumus, quod minorem patre filium dicant. Illi nos injuriosos patri existimant, quod æquales esse credamus. Veritas apud nos est, sed illi apud se esse præsumunt. Honos Dei apud nos est, sed illi hoc arbitrantur honorem divinitatis quod credunt. Inofficiosi sunt, sed illis hoc est summum religionis officium. Impii sunt, sed hoc putant veram esse pietatem. Errant ergo, sed bono animo errant, non odio, sed affectu Dei, honorare se dominum, atque amare credentes. Quamvis non habeant rectam fidem, illi tamen hoc perfectam Dei æstimant caritatem, & qualiter pro hoc ipso falsæ opinionis errore in die judicii puniendi sint, nemo potest scire nisi judex. Interim iccirco eis, ut reor, patientiam Deus commodat, quia videt eos etsi non recte credere, affectu tamen piæ opinionis errare.* De Manichæis audiamus eum qui in illorum crassis sordibus diu hæsit Augustinum. *Illi sæviant in vos qui nesciunt quo cum labore verum inveniatur: & quam difficile caveantur errores. illi in vos sæviant qui nesciunt quam rarum & arduum sit carnalia phantasmata pie mentis serenitate superare. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quanta difficultate sanetur oculus interioris hominis, ut possit intueri solem suum. Illi in vos sæviant, qui nesciunt quantis gemitibus & suspiriis fiat ut ex quantulacunque parte possit intelligi Deus. Postremo illi in vos sæviant qui nullo tali errore decepti sunt, quali vos deceptos vident. Ego autem sævire in vos omnino non possum, quos sicut me ipsum illo tempore, ita nunc debeo sustinere, & tanta patientia vobiscum agere, quanta mecum egerunt proximi mei cum in vestro dogmate rabiosus & cæcus errarem.* In Arianam hæresin acriter invehitur Athanasius epistola ad solitarios, quod prima in contradicentes usa esset judicium potestate, & quos non potuisset verbis inducere, eos vi, plagis carceribusque ad se pertrahere anniteretur: *Atque ita*, inquit *seipsam quam non sit pia, nec Dei cultrix manifestat*, respiciens ni fallor ad illud quod legitur Gal. IV, 29. Similia habet Hilarius oratione ad Constantium. In Gallia jam olim damnati sunt Ecclesiæ judicio Episcopi qui ut in Priscillianistas gladio animadverteretur curaverant, & in Oriente damnata Synodus, quæ in Bogomili exustionem consenserat. Sapienter dixit Plato errantis pœnam esse, doceri.

L I. Iustius illi punientur qui in eos quos Deos putant irreverentes atque irreligiosi sunt: Atque hæc causa inter ceteras allata belli Peloponnesiaci inter Athenienses & Lacedæmonios, & à Philippo Macedone in Phocenses: de quorum sacrilegio sic Iustinus: *quod Orbis viribus expiari debuit.* Hieronymus ad Danielis VI. *Quamdiu vasa fuerunt in idolio Babylonis, non est iratus Dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim pœna sequitur post sacrilegium.* Nimirum & Augustinus existimat auctum à Deo Imperium Romanorum quod cordi illis fuisset quamvis falsa religio: &, ut Lactantius loquitur, summum hominis officium, etsi non reipsa, tamen proposito tenerent. Et supra diximus qualiacumque quæ putantur numina pejerata à vero numine vindicari:

Thuc. I. Diod. libro, XVI. Lib. VIII.

Punitur,

VII de ben. cap. 7. *Punitur, quia tanquam Deo fecit*, ait Seneca: *opinio illum sua obligat pœna*. Sic accipio & illud Senecæ: III de ben. 6. *Violatarum religionum alibi atque alibi diversa pœna est. sed ubique aliqua*: Et quod Plato De legib. x, capitis damnat religionis temeratores.

CAPVT XXI.

De Pœnarum communicatione.

QVoties de pœna communicanda quæritur, aut de iis quæritur qui delicti sunt participes, aut de aliis. Qui delicti participes sunt, non tam ex alieno quam ex suo delicto puniuntur. Hi qui sint, ex his quæ supra de damno injuria dato dicta sunt intelligi potest. Ferme enim iisdem modis in delicti partem quis venit, quo in damni dati: non tamen semper ubi damni obligatio est etiam delictum est, sed tum demum si qua malitia notabilior accesserit, cum ad damni dati obligationem sæpe qualiscumque culpa sufficiat. Ergo qui factum vitiosum jubent, qui consensum requisitum adhibent, qui adjuvant, qui receptum præstant, aliove modo in ipso crimine participant: qui consilium dant, laudant, assentantur: qui cum ex jure proprie dicto teneantur vetare non vetant, aut cum teneantur ex simili jure opem ferre injuriam patienti non ferunt, qui non dissuadent cum dissuadere debeant: qui factum reticent quod notum facere ex jure aliquo tenebantur, hi omnes puniri possunt, si in ipsis talis sit malitia quæ ad meritum pœnæ sufficiat secundum ea quæ proxime tractata sunt.

II. Exemplis res fiet illustrior. Communitas ut alia ita & civilis non tenetur ex facto singulorum sine facto suo aut omissione. bene enim Augustinus: *Aliud est quod in populo quisque habet peccatum proprium, aliud quod commune, quod uno animo fit & una voluntate ad aliquid multitudine comparata committitur*. Hinc in formula fœderum est: *Si defexit publico consilio*. Locri apud Livium ostendunt Senatui Romano

mano culpam defectionis procul à consilio publico abfuisse. Narrante eodem Zeno pro Magnetibus deprecator apud T. Quintium & legatos qui ei aderant flens petebat, ait Livius, *ne unius amentiam civitati assignarent; suo quemque periculo furere.* Et Rhodii apud senatum publicam causam à privatorum causa segregant dicentes, *nullam esse civitatem quæ non improbos cives aliquando, & imperitam multitudinem semper habeat.* Sic nec pater ex delicto liberorum tenetur, nec dominus ex servi, nec alii qui præsunt, nisi aliquid in ipsis vitiosum hæreat. Ex his autem modis quibus rectores aliorum in crimen veniunt, duo sunt qui maximum usum habent, & diligenti consideratione indigent: patientia & receptus. De patientia ita habendum est, qui scit delinqui, qui prohibere potest & tenetur nec prohibet, eum ipsum delinquere. Cicero in Pisonem: *Neque vero multum interest, præsertim in Consule, utrum ipse perniciosis legibus, improbis concionibus rempublicam vexet, an alios vexare patiatur.* Brutus ad Ciceronem: *Alienæ igitur, inquies, culpæ me reum facies? Prorsus alienæ, si provideri potuit, ne existeret.* ἴσον τῷ πλημμελεῖν τὸ μὴ κωλύειν τοὺς πλημμελοῦντας, ait Agapetus ad Iustinianum: *par est delinquere & delinquentes non prohibere. Quisquis patitur peccare peccantem, is vires subministrat audaciæ,* ait Arnobius. *In cujus manu est ut prohibeat, jubet agi, si non prohibet admitti,* ait Salvianus. Augustinus vere: *Qui desinit obviare cum potest, consentit.* Sic qui mancipium cùm possit eximere prostitutum esse patitur pro prostituente habetur Romanis legibus. Si servus sciente domino occîdit in solidum dominum obligat: ipse enim videtur dominus occidisse. Et lege Fabia in dominum animadvertitur si servus domino sciente alienum servum subduxerit. Sed ut diximus præter scientiam requiritur facultas prohibendi. Et hoc est quod ajunt leges scientiam cum puniri jubetur accipi pro patientia, ut qui prohibere potuit teneatur si non fecerit, & scientiam hic spectari quæ habeat & voluntatem: scientiam accipi cum consilio: ideoque non teneri dominum si servus in libertatem proclamaverit, si dominum contemserit: quia scilicet culpa vacat qui scit quidem sed prohibere non potest. Sic parentes tenentur ex delictis filiorum, sed eorum demum quos habent in potestate. Vicissim etiamsi in potestate habeant & alioqui prohibere potuerint non tenebuntur nisi & sciverint. Pariter enim concurrere hæc debent, scientia, & non prohibitio ut quis ex facto alieno teneatur quæ omnia ad subditos pari ratione sunt referenda: Veniunt enim ex naturali æquitate. Egregie Proculus ad illud Hesiodi:

Liv. l. xlv.

Adv. gent. l. iv.

l. Imperator. D. qui sine manum.

l. 2. ac nox. act.

Paul. l. 5. Sent.

l. Scientia ad l. aquil. l. 1. §. Hæc autem. si fam. furt. f. d. l. in delictis. de nox. act.

l. Culpa. de R. I. l. nullum crimen est it. l. 1. §. qui exm. in fine.

l. Quis ergo. §. 1. l. Nō alia D. qui not. inf.

l. Furtum. §. quod si. D. arb. furt. cæsar.

πολλάκι καὶ ξύμπασα πόλις κακοῦ ἀνδρὸς ἐπαυρεῖ
Sæpe luit populus pœnas unius iniqui.

ait, ὡς ἐξὸν κωλύειν, μὴ κωλύσασα τοῦ ἑνὸς πονηρίαν, *ut qui cum prohibere possit non prohibet unius malitiam.* Sic in exercitu Græcorum ubi Agamemnon ipse & alii concilio communi suberant, non immerito

Quicquid delirant reges plectuntur Achivi:

Ipsorum enim erat cogere Agamemnonem ut sacerdoti filiam redderet. Sic post eorundem classis exusta narratur

Unius ob culpam & furias Ajacis Oilei,

quia ceteri non impedierant ne virgo sacerdos raperetur. Apud Livium est: *Propinqui regis Tatii legatos Laurentium pulsant: Cumque*

Liv. lib. 1.

Laurentes jure gentium agerent, apud Tatium gratia suorum & preces plus potuerunt. Igitur illorum pœnam in se vertit. Huc proprie pertinet illud Salviani de regibus: *Potestas magna & potentissima quæ prohibere* Lib. 1. *scelus maximum potest, quasi probat debere fieri si sciens patitur perpetrari.* L. 1. & vi. Et apud Thucydidem est: ὁ δυνάμενος παῦσαι, ἀληθέστερον δρᾷ. *Magis ille fa-* Polyb. l. 11. *cit qui potest prohibere.* Sic apud Livium Vejentes & Latini Romanis se excusant, quod hostes eorum à subditis suis adjuti essent se insciis. Contra Teucæ reginæ Illyriorum non accipitur excusatio quod diceret non à se, sed à subditis piraticam exerceri: neque enim prohibebat. Olim ab Amphictyonibus damnati Scyrii, quod suorum quosdam piraticam exercere patiebantur. Sciri autem facile est ut præsumantur quæ conspicua sunt, quæ frequentia. τὸ ἐκ πολλῶν συμβαῖνον, ἀνάγκη μηδένα ἀγνοεῖν: *id quod à multis fit, necesse est à nemine ignoretur* ait Dion Prusæensis Rhodiaca. Ætolos graviter reprehendit Polybius quod cum hostes Philippi videri nollent, suos tamen palam paterentur agere hostilia, & eorum qui talia facerent principes honoribus ornarent.

III. Veniamus ad quæstionem alteram de receptu adversus pœnas. Pœnas ut ante diximus naturaliter cuivis cui nihil simile objici potest exigere licet. institutis civitatibus id quidem convênit, ut singulorum delicta quæ ipsorum cœtum proprie spectant ipsis ipsarumque rectoribus pro arbitrio punienda aut dissimulanda relinquerentur. at non etiam jus tam plenum illis concessum est in delictis quæ ad societatem humanam aliquomodo pertinent, quæ persequi ita civitatibus aliis earumve rectoribus jus est, quomodo in civitatibus singulis de quibusdam delictis actio datur popularis: multoque minus illud plenum arbitrium habent in delictis quibus alia civitas aut ejus rector peculiariter læsus est. & quo proinde nomine ille illave ob dignitatem aut securitatem suam jus habent pœnæ exigendę secundum ea quæ ante diximus. Hoc ergo jus civitas apud quem nocens degit ejusve rector impedire non debet.

IV. Cum vero non soleant civitates permittere ut civitas altera armata intra fines suos pœnæ expetendæ nomine veniat, neque id expediat, sequitur ut civitas apud quem degit qui culpæ est compertus, alterum facere debeat, aut ut ipsa interpellata pro merito puniat nocentem, aut ut eum permittat arbitrio interpellantis. hoc enim illud est dedere quod in historiis sæpissime occurrit. Sic Israelitæ alii à Benjaminitis postulant ut dedant facinorosos, Iud. xx: Philistæi ab Hebræis ut Samsonem quasi maleficum sibi de- Pauf. l. xiv, dant, Iud. xv. Sic Lacedæmonii Messeniis bellum intulerunt, quod Strabo libro interfectorem quendam Lacedæmoniorum non dederent: & alio viii. tempore ob non deditos eos qui missis ad sacrum virginibus vim intulerant. Sic Cæsarem Germanis ob bellum injuste illatum dedi voluit Cato. Sic Fabios sibi dedi Galli postulabant quod in se pugnassent. Ab Hernicis agri sui populatores dedi sibi postularunt Romani, & à Pœnis Amilcarem non illum nobilem ducem, sed alium qui Gallos concitabat: postularunt & postea Anibalem: item Iugurtham à Boccho his apud Sallustium verbis: *si-* Livius libro *mul nobis demeres acerbam necessitudinem pariter te errantem & illum sce-* xxviii. *leratissimum persequi.* Ab ipsis Romanis dediti qui Carthaginiensium quique

quique Apolloniatarum legatis manus intulerant. Achæi à Lacedæmoniis dedi sibi postularunt eos qui Lan vicum oppugnassent, addito ni dederentur, violatum videri fedus. *Livius libro XXXVIII.* Sic Athenienses per præconem pronuntiarunt, siquis Philippo insidias struxisset, & Athenas confugisset παραδόσιμον εἶναι *in eo statu esse ut dedi deberet.* *Diod. l. XVI.* Bœoti ab Hippotensibus exegerunt ut qui Phocum interfecerant, dederentur. *Plut. Narr. amat.* *Val. Max. lib. VI, c. 6.* Quæ omnia tamen sic intelligenda sunt ut non stricte populus aut rex ad dedendum teneatur, sed ut diximus ad dedendum aut puniendum. Nam ita legimus Eleos bellum intulisse Lacedæmoniis quod illi in eos qui Eleis injuriam fecissent non animadverterent: id est nec animadverterent nec reos dederent. est enim disjunctiva obligatio. Interdum sontes deposcentibus optio datur quo cumulatius satisfiat. Carites apud Livium Romanis significant: *Liv. l. VII.* *transeuntes agmine infesto per agrum suum Tarquinienses cum præter viam nihil petiissent, traxisse quosdam agrestium populationis ejus quæ sibi crimini detur comites: Eos seu dedi placeat, dedere se paratos esse, seu supplicio affici, daturos pœnas.* In fœdere Carthaginiensium & Romanorum secundo, quod apud Polybium, exstat locus male vulgo & distinctus & versus. εἰ δὲ μή, ἰδίᾳ μεταπορευέσθω. ἐὰν δέ τις τοῦτο ποιήσῃ δημόσιον γινέσθω τὸ ἀδίκημα. *Ni id fiat* (quid id sit incertum est: nam quæ præcedunt sunt mutila) *privatim quisque jus suum persequitor. Id ubi fecerit* (nimirum ni jus reddatur) *publicum delictum habetor.* Æschines in responso adversus accusationem Demosthenis de male obita legatione, narrat se, cum apud Philippum Macedonem ageret de pace Græciæ, dixisse inter alia, æquum esse ut pœnas luerent commissorum criminum non civitates, sed qui peccassent: nec quicquam nocendum civitatibus quæ accusatos judicio sisterent. Quintilianus declamatione CCLV: *Proximos existimo eos transfugis a quibus transfugæ recipiuntur.* Inter mala quæ ex discordiis civitatum nascuntur & hoc ponit Dion Chrysostomus oratione ad Nicomedienses: ἔστι τοῖς ἀδικήσασι τὴν ἑτέραν πρὸς τὴν ἑτέραν καταφυγεῖν: *Licet his qui alteram injuria affecerunt ad alteram confugere.* Hîc de deditis occurrit quæstio an si à sua civitate dediti, nec recepti sint ab aliis, cives maneant. *L. ult. D. de legat.* Non manere censebat Pub. Mutius Scævola, quia quem populus dedidisset expulisse ex civitate sua videretur, sicut faceret cum aqua & igni interdiceret. Contrariam sententiam defendit Brutus, & post eum Cicero: *L. I. & II. de Or. Top. & pro A. Cæcina.* quæ & verior est, non tamen proprie ob id argumentum quod Cicero affert, quia ut donatio ita deditio sine acceptione non possit intelligi. Nam actus donationis perfectionem non habet nisi ex duorum consensu. At dedere de quo hic agimus nihil est aliud quam civem alterius populi potestati permittere, ita ut de eo statuat quod voluerit. Hæc autem permissio, jus nullum dat, aut adimit; exsecutionis tantum impedimentum tollit. Quare si alter populus concesso jure non utatur, erit is qui deditus est eo loco ut à suo populo possit puniri (quod in Clodio Corsis dedito, nec ab iis accepto evênit) *Val. lib. VI, c. 3.* aut non puniri, ut multa sunt delicta in quibus utrumvis fieri potest. Ius autem civitatis, ut & jura & bona alia, non amittitur ipso facto, sed decreto aliquo aut judicio, nisi lex aliqua factum velit haberi pro re judicata quod hic dici non potest. Hoc denique modo & bona si dedita nec accepta sint manebunt cujus fuerant. At si deditio

accepta

accepta sit & postea casu aliquo reversus sit, is qui fuerat deditus, is civis non erit nisi ex novo beneficio: quo sensu verum est quod Modestinus de dedito respondit. Quæ autem diximus de nocentibus dedendis aut puniendis, non tantum ad eos pertinent qui subditi semper fuerunt ejus apud quem nunc reperiuntur, verum etiam ad eos qui post crimen commissum aliquo confugerunt.

l. Eos qui D. de captivis.

V. Neque obstant illa adeo prædicata supplicum jura & asylorum exempla. Hæc enim illis prosunt qui immerito odio laborant, non qui commiserunt quod societati humanæ aut hominibus aliis sit injuriosum. Gylippus Laco apud Diodorum Siculum agens de illo supplicum jure sic ait: *qui initio jura ista introduxerunt, infelicibus quidem misericordiam, at his qui malo animo injuriam intulerunt, pœnam exspectandam voluerunt.* Postea: *Hi vero si dolo malo, si injusta alieni cupiditate in mala hæc inciderunt, ne accusent fortunam, ne supplicum sibi nomen imponant. Id enim jure hominum illis debetur, quibus innocens est animus, irata fortuna. Horum vero vita plena factis injustis, nullum ipsis locum reliquit qui ad miserationem & perfugium pateret.* Duo illa, fortunam & injuriam, Menander optime distinxit:

Lib. XIII. bibl.

ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα διαφορὰν ἔχει·
τὸ μὲν διὰ τύχην γίγνεται, τὸ δ' αἱρέσει.
Injuria illud distat infortunio,
Hoc casus, illam quod voluntas efficit.

Non abit hinc Demosthenis dictum: δίκαιόν ἐστιν ἐλεεῖν, οὐ τοὺς ἀδίκους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ τοὺς παρὰ λόγον δυστυχοῦντας. quod Cicero ita vertit de Inventione secundo: *Misereri oportet, qui propter fortunam, non propter malitiam in miseriis sunt.* Et Antiphanis illud, τὸ ἀκούσιον ἁμάρτημα τῆς τύχης ἐστὶ, τὸ δὲ ἑκούσιον τῆς γνώμης: *Quod non sponte fit, fortunæ est; quod sponte, consilii.* Et hoc Lysiæ: οὐδενὶ οὐδὲν ἑκούσιον δυστύχημα γίνεται: *nemini infortunium sponte sua accidit.* Sic in sapientissima lege quibus telum manu fugisset, quo interfectus esset homo, asyla patebant: servis quoque perfugium dabatur: at qui deliberato hominem innocentem occidissent, qui civitatis turbassent statum, his ne ipsum sanctissimum Dei altare patrocinabatur. Hanc legem Philo explicans ait, ἀσυλίαν ἀνιέροις τὸ ἱερὸν μὴ παρέχεσθαι. *profanis in fano nullum esse receptum.* Nec aliter Græci antiquiores. Nauplium narrantur Chalcidenses Achivis dedere noluisse, sed causa additur, quia satis se purgaverat de his quæ ab Achivis objiciebantur. Erat apud Athenienses ara Misericordiæ, cujus meminerunt Cicero, Pausanias, Servius, etiam Theophilus in Institutionibus, & quam late describit Papinius duodecimo Thebaidos. At quibus patebat illa? Audi Poetam.

In Aphobum I.

Deu. XIX, 1. XXIII, 15. Ex. XXI, 14. I Reg. II, 29. II Reg. XI, 13, & seq. De spec. legibus. Plut. quæst. Gr. 32.

Et miseri fecere sacram:

mox convenisse eo ait,

victos bellis patriaque a sede fugatos,
Regnorumque inopes.

Aristides propriam Atheniensium laudem esse ait τὴν τῶν πανταχόθεν δυστυχούντων ὑποδοχὴν καὶ παραμυθίαν, *quod omnibus undique infelicibus perfugio ac solatio esset.* Et alibi: τοῖς καθ' ἑκάστους ἀτυχοῦσι κοινὴ πᾶσιν ὕπεστιν εὐτυχία, τὸ τῆς πόλεως ταύτης ἦθος ὑφ' οὗ σώζονται: *His qui ubivis locorum infelices sunt, communis eis una est felicitas, bonitas civitatis Atheniensis, per quam salutis compotes fiunt.* Apud Xenophontem Patrocles Phliasius in oratione quam Athenis habebat: ἐζήλουν τὴν μὲν τὴν πόλιν, ὅτι πάντας καὶ τοὺς ἀδικουμένους

Panathen. De pace II.

ἐνθάδε

ἐνθάδε καταφυγόντας ἐπικουρίας δεομένους ἤκουον τυγχάνειν: *laudabam hanc urbem quod omnes aut injuria affectos, aut ſibi præmetuentes ſi huc perfugiſſent auxilii compotes fieri intellexeram.* Idem ſenſus eſt in epiſtola Demoſthenis pro Lycurgi liberis. Itaque Oedipus ad Colonum confugiens in ejus nominis tragœdia Sophoclem ita teſtatur:

Heu, Cecropidæ, mala multa tali:
Sed nempe tuli: Deus eſt teſtis,
Nihil horum ſponte patratum.

Reſpondet Theſeus:

Non me pigebit hoſpitem, qualem Oedipe
Te tueor, omni ſoſpitare in tempore;
Homo eſſe memini.

Similiter Theſei filius Demophon cum Herculis poſteri Athenas confugiſſent, ſic ait:

Hæc patria noſtra ſemper invalidos ſolet,
Sed jure fretos, ope ſua defendere.
Antehac amicis mille relevandis tulit
Diſcrimina: & nunc aliud in promptu imminet.

Et hoc illud factum eſt ob quod Athenienſes præcipue prædicabat Calliſthenes: τούτους γὰρ καὶ πρὸς Εὐρυσθέα πολεμῆσαι ὑπὲρ τῶν παίδων τοῦ Ἡρακλέους τυραννοῦντα ἐν τῷ τότε τῆς Ἑλλάδος: *hos enim & in Euryſthea bellum ſuſcepiſſe pro Herculis liberis, cum Græciam Euryſtheus tyrannide premeret.* Contra de maleficis hoc habes in eadem tragœdia:

Hunc qui facinorum conſcius, nec legibus
Fidens, ad aras volvitur ſupplex Deûm,
Trahere ad tribunal nulla relligio mihi:
Mala ſemper æquum ferre qui fecit male.

Idem Ione: *Non enim tangi decet*
Manu nocente numina, at juſtum fuit
Piis patere templa contra injurias.

Narrat orator Lycurgus Calliſtratum quendam, qui capital commiſerat, conſulto oraculo reſponſum accepiſſe, ſi Athenas iiſſet, τεύξεσθαι τῶν νόμων, *conſecuturum quod jus eſſet:* illum vero confugiſſe ad id quod Athenis ſanctiſſimum eſſet altare, impunitatis fiducia. at nihilominus occiſum eum ab obſervantiſſima ſuarum religionum civitate, atque ita impletam oraculi fidem. Et Tacitus improbat receptum ſuo ſæculo morem per Græcas urbes flagitia hominum, ut ceremonias Deûm protegendi. Apud eundem eſt: *Principes quidem inſtar Deorum eſſe: ſed neque à Diis niſi juſtas ſupplicum preces audiri.* Tales ergo aut puniendi, aut dedendi, aut certe amovendi. Sic narrante Herodoto Cymæi Pactyen Perſam cum nec dedere vellent, nec retinere auderent, permiſerunt abire Mitylenen. Demetrium Pharium qui bello victus ad Philippum Macedonum regem fugerat, à rege depopoſcerunt Romani. Perſeus rex Macedonum in purgatione ad Martium de his agens qui Eumeni inſidiati dicebantur: *Ego iſtos, ut primum in Macedonia eſſe admonitus a vobis comperi, requiſitos abire ex regno juſſi, & in perpetuum interdixi finibus meis.* Samothraces Euandro qui Eumeni inſidias ſtruxerat denuntiant, liberaret religione templum. Cæterum jus hoc quod diximus depoſcẽdi ad pœnas eos qui extra territorium profugerunt, hoc & proxime actis ſæculis in pleriſque Europæ partibus

Adverſ. Leocr.

Ann. III.

Lib. I.

Livius libro XXXII.

Livius libro XXXVII.

bus circa ea demum crimina usurpatur, quæ statum publicum tangunt, aut quæ eximiam habent facinoris atrocitatem. Minora mutua dissimulatione transmitti invaluit, nisi federis legibus propius quiddam convenerit. Sed & hoc sciendum est, latrones ac piratas qui ita invaluerunt ut formidabiles se fecerint, recte recipi ac defendi pœnam quod attinet, quia interest humani generis ut si aliter non possunt impunitatis fiducia à maleficiis devocentur, ejusque negotium gerere quivis populus aut populi rector potest.

VI. Notandum & hoc, interim dum de causæ justitia cognoscitur defendi supplices. Sic Demophon ad legatum Eurystheos:

Sic crimen istis aliquod hospitibus struis,
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Et in altera tragœdia Theseus ad Creontem:

Es facinus ausus temet indignum, Creo,
Tuisque Thebis ac tuis majoribus:
Ingressus urbem quæ colit fas ac pium,
Quæ cuncta rite legis ex norma facit,
Nostris omissis moribus, quicquid lubet
Moliris, & vi cuncta te acturum putas.
Adeone hominibus vidua vel patiens jugi
Vrbs ista visa est, & eo nullius rei?
Non te ista docuit civitas Amphionis,
Quippe educare haud solita mortales feros:
Nec approbabit illa cum te audiverit
Quæ sunt Deorum, quæque mea pervadere,
Et rapere ab alma sede miseros supplices.
Ego Labdacea si urbe posuissem pedem,
Quamvis fuissent justa mihi certissima,
Indubia, nulli injicere tentassem manum
Nisi annuente qui soli regnum tenet,
Quid in urbe deceat hospitem externa memor.
Tu nec merentem patriam aspergis tuam
Probro atque maculis, & senem certe tua
Te fecit ætas, sed parum mentis potem.

Quod si id cujus accusantur supplices non sit vetitum jure naturæ aut gentium, res dijudicanda erit ex jure civili populi unde veniunt. quod optime ostendit Æschylus Supplicibus, ubi Rex Argivus Danaidum gregem ex Ægypto venientem sic affatur:

εἴ τοι κρατοῦσι παῖδες Αἰγύπτου σέθεν,
νόμῳ πόλεως φάσκοντες ἐγγύτατοι γένος
εἶναι, τίς ἂν τοῖσδ' ἀντιωθῆναι θέλοι;
δεῖ τοί σε φεύγειν κατὰ νόμους τοὺς οἴκοθεν,
ὡς οὐκ ἔχουσι κῦρος οὐδὲν ἀμφὶ σοῦ.

Manum tibi si immittat Ægypti genus
Quod lege patria proximos se sanguine
Dicant, quis hæc objicere se contra velit?
Quare tuum est docere, natalis soli
Ex lege, nullo jure te illis subjici.

VII. Vidimus quomodo à subditis, aut vereribus, aut advenis culpa in rectores transeat: vicissim à summa potestate in subditos culpa transibit si in crimen subditi consenserint, aut siquid fece-

fecerint summæ potestatis imperio, aut suasu, quod facere sine facinore non poterant: qua de re rectius erit infra agere ubi quæ partes sint subditorum examinabitur. Etiam inter universos & singulos communicatur delictum: quia, ut Augustinus ait loco supra adducto, *ubi universi, ibi & singuli: universi non possunt nisi ex singulis quibusque constare: Nam singuli quique congregati, vel in summam reputati faciunt universos.* Pertinet autem culpa ad singulos qui consenserunt, non ad eos qui aliorum sententiis victi sunt. Distinctæ enim sunt pœnæ singulorum & universitatis. Sicut singulorum pœna interdum est mors, ita πόλεως θάνατος ἀνάστατον γενέσθαι, *mors civitatis everti*: quod fit cum corpus civile dissolvitur; qua de re diximus alibi. Atque hoc modo si civitas esse desinat, usumfructum velut morte finiri recte dixit Modestinus. Singuli in servitutem pœnæ nomine rediguntur, ut Thebani sub Alexandro Macedone: exceptis his qui decreto exuendæ societatis contradixerant. Sic & civitas subit servitutem civilem in provinciam redacta. Singuli bona sua amittunt confiscatione. Sic civitati adimi solent quæ habet communia, muri, navalia, naves bellicæ, arma, elephanti, ærarium, agri publici. At ut singuli ob delictum universitatis citra consensum suum ea amittant quæ ipsorum sunt propria, injustum est, ut recte ostendit Libanius in ea quæ est de seditione Antiochena. Idem Theodosii probat factum, qui commune delictum punierat interdictione theatri, balneorum, nominis Metropolitani.

Lycurg. orator.
Supra cap. IX, §. 4.
L. Si ususfructus. D. quomodo ususfr. am.
Plut. Alex.

VIII. Egregia hîc occurrit quæstio, an pœna ob delictum universitatis semper exigi possit. Quamdiu durat universitas videtur posse, quia idem corpus manet, quanquam particulis succedentibus, ut alibi ostensum est. Sed ex adverso notandum est quædam de universitate dici primo ac per se, ut habere ærarium, leges & similia: quædam non nisi derivatione à singulis. Sic namque doctam dicimus universitatem & fortem, quæ plurimos habet tales. De hoc genere est meritum: primo enim convenit singulis, ut animum habentibus quem universitas per se non habet. Extinctis ergo illis per quos ad universitatem meritum deducebatur, ipsum quoque meritum extinguitur, ac proinde & pœnæ debitum, quod sine merito diximus non consistere. Libanius in dicta oratione: ἐμοὶ μὲν γὰρ δοκεῖς ἀρκεῖν ἡγούμενος τὸ μηκέτ' εἶναι μηδένα τῶν τότ' ἠδικηκότων: *Ita enim existimo, sufficere tibi ad pœnam quod nemo superſit eorum qui deliquerunt.* Probanda igitur Arriani sententia damnantis vindictam Alexandri in Persas, cum pridem interiissent qui in Græcos peccaverant. De excidio Branchidarum facto per eundem Alexandrum, hoc est Curtii judicium: *Quæ si in ipsos proditionis auctores excogitata essent, justa ultio esse non crudelitas videretur. Nunc culpam majorum posteri luêre qui ne viderant quidem Miletum, adeo Xerxi non potuerant prodere.* Simile est alio loco Arriani judicium de Persepoli incensa in ultionem eorum quod Athenis Persæ fecerant: ἀλλ' οὐδ' ἐμοὶ δοκεῖ σὺν νῷ δρᾶσαι τοῦτό γε Ἀλέξανδρον, οὐδὲ εἶναι τις αὕτη Περσῶν τῶν πάλαι τιμωρία: *At mihi non videtur hoc prudenter fecisse Alexander, neque vero hæc vera esse vindicta in eos Persas qui pridem esse desierant.* Nam Agathoclis illud nemo non ridet, qui ad Ithacensium querelas de damnis illatis respondit plus mali Siculos ab Vlysse olim pertulisse. Et Plutar-

Arist. VII. Pol. XIII.

chus libro contra Herodotum minime ait vero esse simile, Corinthios ulcisci voluisse acceptam à Samiis injuriam μετὰ τρεῖς γενεὰς *post tres hominum ætates.* Nec procedit hujus & similium factorum defensio, quam apud Plutarchum legere est de sera numinis vindicta. Aliud enim est jus Dei, aliud hominum, ut mox apertius fiet. Neque si æquum est posteros honores & præmia accipere ob merita majorum, ideo & puniri eos ob eorum peccata æquum est. Beneficii enim talis est materia, ut in quemvis conferri sine injuria possit; pœnæ non item.

IX. Diximus de modis per quos communitas pœnæ accidit ex culpæ communitate. Restat spectemus, an & culpa non communicata communicetur pœna. quæ res ut recte intelligatur, & ne quæ re ipsa diversa sunt ob vocum similitudinem confundantur, monenda sunt quædam.

X. Primum, aliud esse damnum directe datum, aliud quod in consequentiam venit. Directe datum voco quo cuiquam aufertur ad quod jus proprium habet. Per consequentiam quo fit ut quis non habeat quod habiturus alioqui fuisset, cessante scilicet conditione sine qua jus non habebat. Exemplum est apud Vlpianum: Si in meo puteum aperui quo factum est ut venæ ad te perventuræ præciderentur: negat operis mei vitio damnum datum in ea re in qua jure meo usus sum. Et alibi, multum ait interesse, utrum damnum quis faciat, an lucro quod adhuc faciebat uti prohibeatur. Et Paulus Iurisconsultus, *præposterum esse* ait, *ante nos locupletes dici quam acquisierimus.* Sic parentum bonis confiscatis sentiunt quidem incommodum liberi, sed proprie ea pœna non est, quia bona illa illorum futura non erant nisi à parentibus ad ultimum spiritum essent conservata. Quod recte ab Alpheno notatum est, cum ait patris pœna amittere liberos id quod ab ipso perventurum esset ad eos: quæ vero non à patre, sed à rerum natura, aut aliunde tribuerentur, ea manere incolumia. Sic Themistoclis liberos eguisse scribit Cicero, nec iniquum putat, ut eandem calamitatem ferant liberi Lepidi. Idque ait antiquum esse & omnium civitatum: cui tamen mori leges posteriores Romanæ multum temperamenti adjecerunt. Sic cum ex delicto majoris partis, quæ ut alibi diximus personam universitatis sustinet, universitas in culpa est, eoque nomine amittit ea quæ diximus, libertatem civilem; muros, & alia commoda, sentiunt damnum & singuli innocentes; sed ea in re quæ ad ipsos non pertinebat nisi per universitatem.

L. Huminū, §. ult. de damn. inf.

L. Proculus d.t.

L. Pretia, D. ad L. Falc.

L. Eum. D. de interdict. & releg.

L. 11, Ep. 11 & 19.

L. Cum ratio. D. de bonis damn.

XI. Præterea notandum, interdum imponi alicui aliquid mali, aut boni aliquid auferri, occasione quidem alicujus peccati, sed non ita ut id peccatum causa sit proxima ejus actionis quod jus ipsum agendi attinet. Sic qui occasione alieni debiti aliquid promisit malum patitur, ex veteri verbo, ἐγγύα, πάρα δ' ἄτα. *Sponde, noxa præsto est:* at proxima causa obligationis est ipsa promissio. Nam ut qui pro emtore fidejussit, non proprie ex emto tenetur, sed ex promisso: ita & qui pro delinquente, non ex delicto, sed ex sua sponsione. Atque hinc fit quod malum illi ferendum mensuram accipit, non ex delicto alterius, sed ex potestate quam ipse in promittendo habuit. Cui consequens est ut ex sententia, quam veriorem credimus, occidi nemo possit ex fidejussione, quia statuimus

tuimus neminem jus tale habere in vitam, ut eam sibi ipse adimere, aut adimendam obligare possit : cum veteres Romani Græcique aliter ea de re senserint: ideoque & vades capitali judicio crediderint obligari, ut in Ausonii est versu, & ex notissima Damonis & Pythiæ historia apparet : & obsides sæpe capite plexerint, ut alibi memorabimus. Quod de vita diximus, idem & de membris intelligi debet : nam & in illa jus homini datum non est nisi corporis servandi causa. Quod si exsilium, si pecuniarum damnum in promissione fuerit, & alterius delicto impleta sit conditio, damnum feret fidejussor, quæ tamen in ipso, si exacte loquimur, pœna non erit. Simile quid occurrit in eo jure quod quis habet sic ut ab alterius voluntate pendeat, quale est jus precarii, respectu habito ad rei dominium; & jus privatorum, respectu habito ad eminens dominium quod utilitatis publicę causa civitas habet. Nam si quid tale alicui auferatur occasione delicti alieni, pœna in illis proprie non est, sed exsecutio juris antecedentis, quod erat penes auferentem. Sic quia in bestias proprie delictum non cadit, ubi bestia occiditur, ut lege Mosis ob concubitum cum homine, non ea vere pœna est, sed usus dominii humani in bestiam.

XII. His distinctionibus positis dicemus neminem delicti immunem ob delictum alienum puniri posse. Cujus rei ratio vera non est ea quam adfert Paulus Iurisconsultus, quod pœnæ constituantur in emendationem hominum : nam exemplum videtur statui posse etiam extra personam delinquentis, in ea tamen persona quæ ipsum tangat, ut mox dicemus; sed quia obligatio ad pœnam ex merito oritur : meritum autem est personale, quippe ex voluntate ortum habens, qua nihil est magis nobis proprium, unde αὐτεξούσιον vocatur.

XIII. *Neque virtutes, neque vitia parentum,* inquit Hieronymus, *liberis imputantur.* Augustinus vero, *Deus,* ait, *ipse foret injustus si quenquam damnaret innoxium.* Dion Chrysostomus oratione ultima cum sanctione Atheniensium adjecta Solonis legibus devoveri posteros dixisset, de Dei lege hæc subjicit : πλὴν παῖδας καὶ γένος οὐκ ἐπεξέρχεται, ὡς ἐκεῖ, τῶν ἁμαρτανόντων· ἀλλ' ἕκαστος αὐτῷ γίνεται τῆς ἀτυχίας αἴτιος : *verum hæc non, ut illa, liberos & posteros peccantium punit: sed sibi quisque fit infortunii causa.* & huc illud vulgatum pertinet, *Noxa caput sequitur. Sancimus,* ajunt Imperatores Christiani, *ibi esse pœnam, ubi & noxa est.* Deinde: *Peccata igitur suos teneant auctores : nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.* Iustum est, ait Philo, eorum esse pœnas quorum sunt peccata; reprehendens morem quarundam gentium quæ tyrannorum aut proditorum insontes liberos morte puniebant. quem reprehendit & Dionysius Halicarnassensis, ostenditque iniquam esse rationem quæ obtenditur, quod parentibus similes futuri putantur, cum id incertum sit, nec incertus metus ad mortem cujusquam sufficere debeat. Nescio quis Christiano Imperatori Arcadio ausus est hoc dictare, debuisse paterno perire supplicio in quibus paterni criminis exempla metuuntur: & Ammianus narrat interemtam sobolem, parvam etiam tum, *ne ad parentum exempla succresceret.* Nec magis justa causa metus ultionis, unde natum est Græcum proverbium :

Desipit occidens qui patrem pignora servat.

Epist. 3. de morte Nepotiani. *Epist. 105.* *L. Sancimus. C. de pœnis.* *Lib. II. de leg. spec.* *L. Quisquis C. ad L. Iul. Maj.* *Libro XXVIII.* *Victoria de jure belli n. 38.*

at Seneca: *Nihil est iniquius quam aliquem hæredem paterni odii fieri.* Attagini, qui Thebanis ad Medos deficiendi auctor fuerat, liberos nullo malo affecit Pausanias Græcorum Imperator, φὰς τοῦ Μηδισμοῦ παῖδας ἐκ εἶναι μεταιτίους *dicens illos extra culpam esse partium Medicarum.* Marcus Antonius in epistola ad Senatum: *Quare filiis Avidii Caßii* (is in eum conjuraverat) *& genero & uxori veniam dabitis. Et quid dico veniam, cum illi nihil fecerint?*

Sen. lib. II. de ira, c. 4. Her. Call.

XIV. Deus quidem in lege Hebræis data paternam impietatem in posteros se vindicaturum minatur: sed ipse jus dominii plenissimum habet, ut in res nostras ita & in vitam nostram, ut munus suum, quod sine ulla causa & quovis tempore auferre cuivis quando vult potest: Igitur si morte immatura ac violenta rapit liberos Acanis, Saulis, Ieroboami, Achabi, in ipsos jure dominii non pœnæ utitur, sed eodem facto gravius punit parentes. Nam sive superstites sunt, quod maxime spectavit lex divina, atque ideo lex minas istas ultra abnepotes non extendit, Exod. xxv. quia ad eorum conspectum pertingere potest humana ætas; certum est parentes puniri tali spectaculo: gravius enim id illis quam quod ipsi ferunt, ut à Chrysostomo recte dicitur, qui cum consentit Plutarchus, ἐ λυπεῖται μᾶλλον ἑτέρα κόλασις ἢ ἰδεῖν ἐξ ἑαυτῶν κακὰ πάσχοντας δι᾽ αὐτοὺς ὁρᾶν. *Nullum durius supplicium quam eos qui ex se sunt ob se miseros spectare:* sive non eo usque provivunt, tamen cum eo metu occidere magnum est supplicium: *Duritia populi,* inquit Tertullianus, *ad talia remedia compulerat, ut vel posteritatibus suis prospicientes legi divinæ obedirent.* Sed simul notandum est hac graviore vindicta non uti Deum nisi adversus scelera proprie in suam contumeliam perpetrata, ut falsos cultus, perjurium, sacrilegia. Nec aliter Græci existimarunt: Nam quæ crimina credita sunt posteritatem obstringere, quæ ἄγη ipsi vocant, omnia istius sunt generis: quo de argumento facunde differit Plutarchus libro de sera numinis vindicta. Exstat apud Ælianum oraculum tale Delphicum:

II. Samuel. XXI
I Reg XIV.
II. Regum VIII, 9, 10

Homil. 29. in 9. Gen.

At scelerum fontes divinum persequitur jus,
Nec pote vitari: non si genus ab Iove ducant:
Sed capiti ipsorum quique enascuntur ab ipsis
Imminet; inque domo cladem subit altera clades.

Agebatur autem ibi de sacrilegio: quod & historia comprobat auri Tolosani apud Strabonem & Gellium. De perjurio similes sententias supra adduximus. Deinde vero etsi id comminatus est Deus, non tamen semper eo jure utitur, maxime si insignis quædam virtus in liberis eluceat, ut videre est Ezech. cap. XVIII, & exemplis quibusdam à Plutarcho dicto loco probatur. Et cum in novo fœdere apertius quam olim declarata sint supplicia quæ impios post hanc vitam manent, ideo in eo fœdere nulla exstat comminatio personas peccantium egrediens; quo præcipue, quanquam minus aperte, ut mos est vatibus, spectat dicta jam Ezechielis oratio. Factum autem illud Dei hominibus imitari non licet: neque par ratio est, quia, ut jam diximus, Deus sine culpæ intuitu jus habet in vitam; homines non nisi ex gravi culpa, & quidem quæ personæ sit propria. Quare eadem illa divina lex ut parentes pro liberis, ita ob parentum facta liberos mortis pœna affici vetat: quam legem pii reges etiam in perduellibus secuti leguntur:

Deut. XXIV, 16.
Ios. lib. II.
Philo de leg. sp. lib. II.

guntur: eamque legem valde laudant Iosephus & Philo, ut & similem Ægyptiam Isocrates, & Romanam Dionysius Halicarnassensis. Platonis est πατρὸς ὀνείδη καὶ τιμωρίας παίδων οὐδενὶ ξυνέπεσθαι. Quod Latine ita exprimit Callistratus Iurisconsultus: *Crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest.* Addita causa: *Namque unusquisque ex suo admisso sorti subjicitur, nec alieni criminis successor constituitur.* *Ferretne*, inquit Cicero, *ulla civitas latorem istiusmodi legis, ut condemnetur filius aut nepos, si pater aut avus deliquissent?* Hinc factum ut prægnantem mulierem mortis supplicio afficere nefas habitum sit Ægyptiorum, Græcorum & Romanorum legibus. *Isoc. Busiride. Dionys. lib. VIII. L. Crimen. D. de pœnis. Lib. IV de Nat. deor.*

XV. Quod si injustæ leges humanæ, quæ liberos occidunt ob parentum delicta, injustior sane lex Persarum & Macedonum devovens & propinquorum capita, quo qui in regem peccarant tristiores perirent, ut Curtius loquitur: cujus legis diritate exsuperari leges omnes scripsit Ammianus Marcellinus. *Dan. VII, 22. Iust. lib. X. Lib. XXIII.*

XVI. Illud tamen est notandum, siquid habeant, aut exspectare possint perduellium liberi in quod jus proprium sit non ipsis, sed populo aut regi, id auferri ipsis posse jure quodam dominii, cujus tamen usus simul in pœnam redundet eorum qui peccaverint. Huc refer quod Antiphanis ut proditoris posteri ἄτιμοι ἐνεγράφησαν, narrante Plutarcho, id est *honoribus prohibiti sunt*, ut Romæ liberi à Sulla proscriptorum. Sic in dicta Arcadii lege illud tolerabile in liberos: *Ad nullos honores, ad nulla sacramenta perveniant.* Servitus autem quomodo & quatenus in liberos sine injuria transeat, alibi à nobis est explicatum.

XVII. Quod de liberis malo afficiendis ob parentum delicta diximus idem aptari potest & ad populum vere subditum: (nam qui subditus non est, ex sua culpa, id est ex negligentia puniri potest, ut diximus) si quæratur an is populus malo possit affici ob regis, aut rectorum facinora. Non jam quærimus si ipsius populi consensus accesserit, aut factum aliud quod per se sit pœna dignum, sed agimus de eo contactu qui ex natura oritur ejus corporis cujus caput est rex, membra cæteri. Deus quidem ob Davidis peccatum populum pestilentia confecit, & quidem ut David censet innocentem, sed Deus qui in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Interim hæc pœna erat non populi, sed Davidis: nam, ut ait scriptor Christianus, πικροτάτη τιμωρία τῶν ἡμαρτηκότων βασιλέων ἡ τιμωρία τοῦ λαοῦ. *Acerbissimum est delinquentibus regibus supplicium, id quod populus infligitur.* Perinde enim hoc est, ait idem scriptor, ac si quis qui manu peccavit, in tergo feriatur: quomodo in simili argumento Plutarchus non aliter id ait accipiendum quam si medicus ad curandam coxam urat pollicem. Hominibus cur id non liceat jam antea diximus. *Quæst. ad orth. 138.*

XVIII. Idem dicendum de singulis qui non consenserunt malo afficiendis circa ea quæ ipsorum sunt, ob delictum universitatis.

XIX. Heres vero cur de cæteris debitis teneatur, de pœna non teneatur, sicut à Paulo Iurisconsulto scriptum est, *si pœna alicui irrogatur, receptum est commentitio jure, ne ad hæredes transeat,* vera causa hæc est, quod heres personam defuncti refert, non in meritis quæ sunt mere personalia, sed in bonis quibus ut cohærerent ea quæ alicui debentur ex ipsa rerum inæqualitate, simul cum domi- *L. Si pœna. D. de pœnis.*

nio fuit introductum. Dion Prusæensis Rhodiaca; ἅπαντα ὀφείλουσι τὰ τῶν προγόνων οὐχ ἧττον αὐτῶν ἐκείνων εἰς οὓς ἄν ποτε καθήκῃ τὸ γένος. οὐ γὰρ ἀφίστασθαι φήσετε τῆς διαδοχῆς: *Quæ debuerunt majores ea non minus debent posteri. neque enim dicere potestis repudiatam à nobis hereditatem.*

XX. Et hinc sequitur, ut si ultra meritum nova quædam causa obligationis exstiterit, deberi jam possit id quod in pœna erat, quanquam non proprie ut pœna: Sic alibi post sententiam, alibi post litem contestatam, quibus rebus vis contractus datur, pœna pecuniaria ab herede debebitur, ut & ea quæ in conventionem deducta est. Iam enim nova accessit debendi causa.

CAPUT XXII.

De causis injustis.

I. *Explicatur discrimen inter causas justificas & suasorias.*
II. *Bella quæ utroque causarum genere carent, ferina esse.*
III. *Bella quæ suasorias causas habent, non justificas, esse prædonum.*
IV. *Quasdam esse causas quæ falsam habeant justi speciem:*
V. *Vt metum incertum:*
VI. *Vtilitatem sine necessitate:*
VII. *Negatum matrimonium in magna feminarum copia:*
VIII. *Cupiditatem melioris soli:*
IX. *Inventionem rerum occupatarum ab aliis.*
X. *Quid si priores occupatores amentes sint?*
XI. *Injustam causam esse, & libertatis desiderium in populo subdito:*
XII. *Et voluntatem regendi alios invitos quasi ad ipsorum bonum:*
XIII. *Item titulum universalis imperii quem quidam asscribunt Imperatori, qui refellitur:*
XIV. *Alii Ecclesiæ, qui item refellitur:*
XV. *Item voluntatem implendi vaticinia, sine Dei mandato.*
XVI. *Item id quod debetur, non ex jure stricte dicto, sed aliunde.*
XVII. *Distinctio belli cujus causa injusta, & ejus cui aliunde vitium accedit: & diversi utriusque effectus.*

DIximus supra, cum de causis agere instituerenus, causas
Lib. 11, c. 1. alias esse justificas, alias suasorias. Polybius, qui id discrimen primus notavit, illas vocat προφάσεις, quia palam proferri solent, (titulum dixit aliquoties Livius) has generis nomine αἰτίας. Sic in bello Alexandri adversus Darium πρόφασις fuit ultio injuriarum quas Persæ Græcis intulerant, αἰτία cupido gloriæ imperii & divitiarum, cui accedebat spes magna facilitatis concepta ex Xenophontis & Agesilai expeditionibus. Sic πρόφασις belli Punici secundi controversia de Sagunto, causa indignatio Carthaginiensium ob pactiones quas Romani iniquis temporibus ipsis expresserant, & aucti spiritus ex secundis per Hispaniam rebus, quæ Polybio notata.
Lib. 1. Similiter Thucydides belli Peloponnesiaci veram causam censet fuisse vires Atheniensium augescentes & Lacedæmoniis suspectas, obtentum vero controversiam Corcyrensium, Potidæensium & alia; ubi tamen ille αἰτίας & προφάσεως nomina
Livius lib. VII. permiscet. Est idem discrimen in oratione Campanorum ad Romanos cum adversus Samnites pugnasse se ajunt verbo pro Sidicinis, re pro seipsis: quod viderunt ubi conflagrassent Sidicini ad se tra-
Lib. XXXVI. jecturum esse incendium. Antiochum quoque Livius memorat in Romanos bella suscepisse, in speciem causas habentem Barcillæ necem & alia quædam, revera quod ex labente Romanorum disciplina spem magnam concepisset. Sic Plutarchus notat non ex vero objectum Antonio à Cicerone quod causa esset belli ci-

vilis,

vilis, cum Cæsar bellandi certus prætextum tantum ab Antonio cepisset.

II. Sunt qui neutro causarum genere feruntur in bella, periculorum, ut Tacitus loquitur, propter ipsa avidi. Horum vitium humanum excedit modum, θηριότης Aristoteles vocat. De his Seneca: *Possum dicere non esse hanc crudelitatem, sed feritatem, cui voluptati sævitia est: possumus insaniam vocare: nam varia sunt genera ejus, & nullum certius quam quod in cædes hominum & laniationes pervenit.* Cui sententiæ perquam similis est illa Aristotelis ultimo Nicomachiorum: δόξαι γὰρ ἂν παντελῶς μιαιφόνος τις εἶναι, εἰ τοὺς φίλους πολεμίους ποιοῖτο ἵνα μάχαι καὶ φόνος γίγνοιτο. *Omnino enim crudelis habendus sit qui ex amicis hostes faciat pugnandi & fundendi sanguinis cupiditate.* Dion Prusæensis: τὸ δὲ καὶ χωρὶς ὑποθέσεως πολεμεῖν καὶ μάχεσθαι, τί ἄλλο ἢ μανία παντελής ἐστι καὶ διὰ ταύτην κακῶν ἐπιθυμία. *Nam sine causa in bella ac pugnas ferri, mera est insania malum sibi quærens.*

Lib. II de Clem. c. 7. Orat. XXXVI.

III. Plerique vero bellantium causas suasorias habent, aut sine justificis, aut cum justificis. Sunt qui justificas plane non curant, de quibus dici potest illud quod à Romanis Iurisconsultis est proditum, prædonem esse eum, qui rogatus de possidendi causa nullam aliam adfert nisi quod possideat. Aristoteles de belli suasoribus: ὡς οὐκ ἄδικον τοὺς ἀστυγείτονας καταδουλοῦσθαι καὶ τοὺς μηδὲν ἀδικοῦντας πολλάκις οὐδὲν φροντίζουσι; *qui justum sit vicinos innoxios in servitutem redigere sæpe nihil curant?* Talis Brennus qui omnia dicebat esse validiorum. Talis Silio Annibal, cui *pro fœdere, proque*

Iustitia est ensis.

1 Rhet. III.

Talis Attila, & quibus illud in ore est,

Quæritur belli exitus,

Non causa.

Et: *Hac acies victum factura nocentem est:*

Et, *Id in summa fortuna æquius quod validius.* Nec male his aptes illud Augustini: *Inferre bella finitimis, & inde in cætera procedere, ac populos sibi non molestos sola regni cupiditate conterere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est?* De talibus bellis Vellejus: *Bella non causis inita, sed prout eorum merces fuit.* Apud Ciceronem legimus de Officiis primo: *Ea animi elatio, quæ cernitur in periculis & laboribus, si justitia vacat, non modo virtutis non est, sed potius immanitatis omnem humanitatem repellentis.* Andronicus Rhodius: οἱ μεγάλων ἕνεκα κερδῶν λαμβάνοντες ὅθεν οὐ δεῖ, πονηροὶ καὶ ἀσεβεῖς καὶ ἄδικοι καλοῦνται· οἷοί εἰσιν οἱ τύραννοι, καὶ οἱ τὰς πόλεις πορθοῦντες. *Qui magni compendii sui causa accipiunt unde non oportet, hi pravi, impii, injusti appellantur, quales sunt tyranni & urbium vastatores.*

Lib. IV de Civit. Dei. c. VI. Lib. II.

IV. Alii causas quasi justificas adferunt, quæ expensæ ad rectam rationem injustæ reperiuntur: & ut Livius loquitur, non certamen juris, sed vim quæri apparet. Reges plerosque, ait Plutarchus, duobus nominibus, pacis & belli, tanquam nummis uti non ad id quod justum est, sed ad id quod expedit. Quæ autem sint causæ injustæ, cognosci aliquatenus potest ex justis causis quas hactenus explicavimus. Rectum enim obliqui est index. Sed perspicuitatis causa summa genera annotabimus.

Pyrrho.

V. Metum ergo ex vicina potentia non sufficere supra diximus. Vt enim justa sit defensio, necessariam esse oportet, qualis non est nisi constet, non tantum de potentia, sed & de animo; & quidem

ita constet ut certum id sit ea certitudine quæ in morali materia locum habet. Quare minime est probanda eorum sententia, qui justam belli causam statuunt, si vicinus nulla pactione impeditus in suo arcem faciat, aut munitionem aliam quæ damnum aliquando dare possit. Nam adversus tales metus contrariæ in suo munitiones & siqua sunt similia remedia quærenda sunt, non vis bellica. Inju-
Zonaras. sta igitur bella Romanorum in Philippum Macedonem, Lysimachi in Demetrium, ni alia causa adfuit. Valde mihi placet Taciti illud
Pausan. l. 1. de Cauchis: *Populus inter Germanos nobilissimus, quique magnitudinem suam malit justitia tueri, sine cupiditate, sine impotentia: quieti, secretique: nulla provocant bella, nullis raptibus aut latrociniis populantur: idque præcipuum virtutis ac virium argumentum est, quod, ut superiores agant, non per injurias assequuntur. promta tamen omnibus arma, ac, si res poscat, exercitus: plurimum virorum equorumque, & quiescentibus eadem fama.*

VI. Nec utilitas par jus facit cum necessitate.

VII. Ita ubi laxa est matrimoniorum copia, negatum aliquod matrimonium causam bello præbere non potest: qualem olim Hercules arripuit in Eurytum, Darius in Scythas.

VIII. Nec magis mutandæ sedis amor, ut paludibus & solitudinibus relictis solum fœcundius possideatur: quam Germanis
Hist. IV. veteribus bellandi causam fuisse ait Tacitus.

Vict. de Ind. rel. 1. n. 31. IX. Æque improbum est inventionis titulo sibi vindicare ea quæ ab alio tenentur, etiamsi is qui tenet sit improbus, de Deo male sentiens, aut hebetis ingenii. Nam inventio est eorum quæ nullius sunt.

X. Neque ad dominium requiritur, aut virtus moralis, aut religiosa, aut intellectus perfectio: nisi quod hoc videtur posse defendi si qui sint populi omnino destituti à rationis usu, eos domi-
Vict. de bello. n. 5, 6. 7, 8. Id. l. 11. n. 18. nium non habere, sed ex caritate tantum iis deberi quæ ad vitam sunt necessaria: Nam quæ alibi diximus de sustentatione dominii, quam pro infantibus & amentibus facit jus gentium, ad eos populos pertinet, cum quibus est pactorum commercium: tales autem non sunt populi si qui reperiuntur toti amentes, de quo me-
Plato de Repub. lib. 11, c. 3. Eurip. Hecuba. Liv. l. xxxi. Iso. Panath. Hoc libro c. xx, §. 40. rito dubito. Male ergo Græci Barbaros ob morum diversitatem, forte & quod ingenio cedere viderentur, hostes sibi quasi naturaliter dicebant. Quatenus autem ob peccata gravia & naturam aut societatem humanam impugnantia, auferri dominium possit, alia est quæstio, & modo, cum de pœnarum jure ageremus, nobis tractata.

XI. Sed nec libertas sive singulorum sive civitatum, id est αὐτονομία, quasi naturaliter, & semper quibusvis competat, jus bello præstare potest. Nam libertas cum natura competere hominibus aut populis dicitur, id intelligendum est de jure naturæ præcedente factum omne humanum, & de libertate κατὰ στέρησιν, non de ea quæ est καθ' ἐναντίωσιν, hoc est ut natura quis servus non sit, non ut
Senec. IV contr. jus habeat ne unquam serviat: nam hoc sensu nemo liber est. quo pertinet illud Albutii: *Neminem natura liberum esse, neminem servum;*
1 Pol. *hæc postea nomina singulis imposuisse fortunam.* Et Aristotelis illud: νόμῳ τὸν μὲν δοῦλον εἶναι, τὸν δ' ἐλεύθερον. *e lege venisse ut alius esset liber, alius servus.* Quare qui legitima causa in servitutem, sive personalem sive civilem devenerunt, contenti sua conditione esse debent, ut & Paulus

Apostolus

Apostolus docet, δοῦλος ἐκλήθης, μή σοι μελέτω. *Vocatus est ad servitutem, ne id te torqueat.* 1 Cor. VII, 21.

XII. Neque minus iniquum armis subigere aliquos velle, quasi dignos qui serviant, quos & naturaliter servos interdum Philosophi vocant. Non enim si quid alicui est utile, id statim mihi licet ei per vim imponere: Nam his qui rationis habent usum libera esse debet utilium & inutilium electio, nisi alteri jus quoddam in eos quæsitum sit. Infantium plane alia est ratio, quorum regimen, cum ipsi jus exercendæ αὐτοπραγίας actionumque suarum moderandarum non habeant, occupanti & idoneo natura concedit. *Vict. de Ind. n. 25. Ayala de jure belli. lib. 1, cap. 2. n. 29.*

XIII. Vix adderem stultum esse titulum quem quidam tribuunt Imperatori Romano, quasi ipse etiam in remotissimos & incognitos hactenus populos jus imperandi habeat, nisi Iurisconsultorum diu princeps habitus Bartolus hæreticum ausus esset pronuntiare qui id negat; nimirum quia & Imperator interdum se mundi dominum vocet, & in sacris litteris imperium illud, quod Romaniam posteriores scriptores vocant, appelletur τῆς οἰκουμένης nomine: qualia sunt & illa: *Covar. c. peccatum. p. 2. §. 9. n. 5. & seq. Ad L. Hostes. D. de captivis L. ἀξίωσις. ad L. Rhod. Luc. II, 1.*

Orbem jam totum victor Romanus habebat,

multaque similia per complexionem, aut excessum, aut excellentiam dicta: quippe cum & in iisdem sacris litteris sola Iudæa sæpe veniat nomine τῆς οἰκουμένης. quo sensu accipiendum dictum vetus Iudæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est in medio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi similiter dicti orbis umbilicus. Neque est quod quemquam moveant Dantis argumenta, quibus probare nititur Imperatori jus tale competere, quia id humano generi expediat. Nam commoda quæ adfert suis pensantur incommodis. Vt enim navis aliqua ad eam magnitudinem pervenire potest quæ regi nequeat, sic & hominum numerus & locorum distantia tanta esse, ut unum regimen non ferat. Deinde vero concesso hoc expedire, jus imperii non sequitur, ut quod nisi ex consensu aut pœna nasci nequit. Ne in omnia quidem quæ olim fuere populi Romani, Imperator Romanus jus nunc habet. multa enim ut bello quæsita, ita bello amissa sunt, alia pactionibus, alia derelictione in aliarum gentium aut regum jus transierunt. Quædam etiam civitates olim plane subditæ, postea tantum ex parte subditæ, aut tantum inæqualiter fœderatæ esse cœperunt. Nam omnes hi modi aut amittendi aut mutandi juris, non minus adversus Romanum Imperatorem, quam adversus alios valent. *Arist. VII. Pol. IV. Silvest. verb. bellum. p. 1. n. 21. Covar. loco citato, n. 9.*

XIV. Sed & Ecclesiæ jus fuerunt qui adsererent etiam in populos ignotæ hactenus partis terrarum, cum tamen ipse Paulus Apostolus aperte dixerit eos qui extra Christianismum sunt judicandi sibi jus non esse. τί γάρ μοι τοὺς ἔξω κρίνειν; 1 Cor. V, 12, & quod jus Apostolis judicandi competiit, quanquam etiam ad res terrenas suo modo pertinebat, erat tamen cœlestis, ut ita dicam, non terrestris ingenii, exercendum scilicet non per arma & flagra, sed per verbum Dei generaliter propositum, & ad circumstantias peculiares aptatum, per sigillorum divinæ gratiæ exhibitionem, aut negationem, prout cuique conduceret: postremo loco etiam per vindictam non naturalem, sed natura ipsa superiorem, ac proinde à Deo procedentem: qualis in Anania, Elyma, Hymenæo, & *Vict. de Ind. rel. 1 & seq. Ayala. L. 1. n. 29.*

aliis apparuit. Christus ipse, à quo omnis potestas ecclesiastica fluxit, & cujus vita exemplar est Ecclesiæ, qua talis est, propositum, negavit regnum suum esse de hoc mundo, hoc est, ejus naturæ cujus sunt cætera regna: addens alioqui futurum fuisse, ut more aliorum regum opera militum uteretur. Nunc vero etiamsi legiones voluisset poscere, poposcisset, non hominum, sed Angelorum, Matth. XXVI, 53. Et quicquid fecit pro jure suæ potestatis, id fecit non humana, sed divina virtute, etiam tum cum nundinatores è templo ejecit. Flagrum enim tum quoque divinæ iræ erat signum, non instrumentum; ut alias sputum & oleum signum medendi, non remedium. Augustinus ad indicatum Iohannis locum: *Audite ergo Iudæi & gentes: audi circumcisio: audi præputium: audite omnia regna terrena: non impedio dominationem vestram in hoc mundo: regnum meum non est de hoc mundo. Nolite metuere metu vanissimo, quo Herodes ille major, cum Christus natus nuntiaretur expavit, & tot infantes, ut ad eum mors perveniret, occidit, timendo magis, quam irascendo crudelior. Regnum, inquit, meum non est de hoc mundo. quid vultis amplius? Venite ad regnum, quod non est de hoc mundo: Venite credendo, & nolite sævire metuendo.* Episcopo inter cætera interdicit Paulus ne percussor sit, 1 Timoth. III, 2. ἀνάγκῃ κρατεῖν, *imperare imposita necessitate*, ea scilicet quæ ex humana vi proficiscitur, regum esse non Episcoporum, dixit Chrysostomus: Et alibi: *Non est nobis data potestas ut auctoritate sententiæ* (talis scilicet quæ jus exsequendi per manum regiam, aut militarem, aut juris qualiscunque humani ademtionem in se contineat) *cohibeamus homines à delictis*: Et Episcopum officio suo fungi ait οὐ βιαζόμενον, ἀλλὰ πείθοντα *non cogendo, sed suadendo.* Et ex his quidem satis apparet, Episcopos, qua tales sunt, jus regnandi in homines humano more nullum habere. Hieronymus regem & Episcopum comparans: *Ille nolentibus præest, hic volentibus.* An vero reges ipsi iis qui Christianam religionem rejiciunt arma quasi pœnæ nomine inferre possint, supra capite de pœnis à nobis disquisitum est quantum instituto sufficit.

Ioh. XVIII 36.

Vid. Petr. Dam. l. II. epist. 9 & Bern. epist. 221.

Act. Ap. hom. III. epist. ad Tit. hom. I. ep. I. ad Thess. hom. IV de sacerd. Lib. II.

XV. Hoc quoque monebo non frustra, sed quia veteribus recentia conferens magnum malum, ni caveatur, prævideo, justam belli causam non dare spem conceptam ex aliqua divinorum vaticiniorum explicatione. Nam præterquam quod quæ nondum impleta sunt oracula interpretari certo vix contingit sine prophetico spiritu, etiam rerum certarum latere nos possunt tempora. ac postremo prædictio, nisi expressum adsit Dei mandatum, jus nullum dat, cum Deus quæ prædixit, sæpe per improbos homines, aut pravas actiones ad exitum ire permittat.

XVI. Illud quoque sciendum est, si quis quid debet, non ex justitia propria, sed ex virtute alia, puta liberalitate, gratia, misericordia, dilectione, id sicut in foro exigi non potest, ita nec armis deposci. Nam ad utrumque horum non sufficit, ut id quod postulatur sit ex morali ratione faciendum, sed præterea opus est in nobis jus quoddam sit ad illud, quale jus interdum leges divinæ & humanæ dant etiam circa debita aliarum virtutum. quod cum sit, nova tunc debendi ratio accedit, quæ jam ad justitiam pertinet. Id cum deest, injustum ex hac causa bellum est, ut Romanorum in regem Cypri tanquam ingratum. Nam qui beneficium dedit,

nullum

nullum habet jus ad reposcendam gratiam: alioqui contractus esset, non beneficium.

XVII. Notandum & hoc sæpe accidere, ut bello causa quidem justa subsit, sed vitium actioni accidat ex animo agentis: sive quod aliud quiddam, non illicitum per se, magis & principalius animum movet quam jus ipsum, puta honoris studium aut utilitas aliqua, sive privata sive publica, quæ ex bello ipso seorsim a causa sua justifica considerato exspectatur: sive quod adest affectus plane illicitus, ut gaudium acquiescentis in malo alieno sine boni respectu. Sic Aristides de Societate secunda Phocenses ait merito periisse, at non bene fecisse Philippum cum eos perderet, quippe non religioni studentem, quod præferebat, sed augendo imperio. *Vna & ea vetus causa bellandi est*, inquit Sallustius, *profunda cupido imperii & divitiarum. Aurum & opes præcipua bellorum causa*, apud Tacitum. & in tragœdia: *Vict. de jure bel. n. 2.*

Rupere fœdus impius lucri furor *Sen. Hipp.*
Et ira præceps.

Quo & Augustini illud recte referas. *Nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, implacatus, & implacabilis animus, feritas rebellandi, libido dominandi, & si qua sunt similia, hæc sunt quæ in bellis jure culpantur.* Sed hæc, ubi causa justifica non deest, peccatum quidem arguunt, ipsum tamen bellum proprie injustum non faciunt, unde nec ex tali bello restitutio debetur. *Contra Faustum, lib. XXII, c, 74. Covar. d. §. 1. n, 2. Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1. Silvester in verbo bellum n. 2. Summa Ang. in verbo Bellum. n. 5. Sum. Ros. ib. n. 3. & 8. Th. 2. 2. 66. 8.*

CAPUT. XXIII.

De causis dubiis.

I. *Dubitandi causa in moralibus unde.*
II. *Nihil faciendum contra animi dictamen quamvis errans.*
III. *Iudicium in alteram partem duci argumentis rerum:*
IV. *Aut auctoritate.*
V. *Si utrinque dubitetur in re gravi, & alterum sit eligendum, sumendum quod est tutius:*
VI. *Vnde sequi tali casu a bello abstinendum.*
VII. *Id autem vitari posse colloquio:*
VIII. *Aut arbitrio: ubi de Christianorum regum officio circa partes bellantes:*
IX. *Aut etiam sorte.*
X. *Certamen singulare ad vitandum bellum an permitti possit.*
XI. *Meliorem esse conditionem possidentis in pari dubio.*
XII. *Si neuter possideat in pari dubio rem dividendam,*
XIII. *An bellum utraque ex parte justum detur multis distinctionibus explicatur.*

VErissimum est quod scripsit Aristoteles, in moralibus non æque, ut in mathematicis disciplinis certitudinem inveniri: quod eo evenit, quia mathematicæ disciplinæ a materia omni formas separant, & quia formæ ipsæ tales plerumque sunt, ut nihil habeant interjectum, sicut inter rectum & curvum nihil est medii. At in moralibus circumstantiæ etiam minimæ variant materiam, & formæ de quibus agitur solent habere interjectum aliquid, ea latitudine, ut modo ad hoc, modo ad illud extremum propius accedatur. Ita enim inter id quod fieri oportet, & inter id quod fieri nefas est, medium est quod licet, sed modo huic, modo illi parti propinquius: unde ambiguitas sæpe incidit, ut in crepusculo, aut in aqua frigida calescente. Et hoc est quod ait Aristoteles, *1. Eth. Nic. 1.*

III Nicom. 1. Mi: 3.

Ariſtoteles, ἔϛι χαλεπὸν ἐνίοτε τὸ κρίνειν ποῖον ἀντὶ ποίου αἱρετέον, *quid cui anteponendum ſit difficilis ſæpe eſt judicatio.* Andronicus autem Rhodius: τὸ κατ' ἀλήθειαν δίκαιον δυσχερές ἐϛι τοῦ δοκοῦντος διελεῖν: *difficile eſt id quod vere juſtum eſt ab eo quod tale videtur diſcernere.*

Rom. XIV, 23.

II. Primum autem illud eſt tenendum, etiamſi quid juſtum reipſa eſt, ſed ab eo fit qui omnibus expenſis injuſtum id exiſtimat, actum eſſe vitioſum. Hoc enim eſt quod dicit Paulus Apoſtolus, quicquid non fit ex fide peccatum eſſe: quo in loco fides animi judicium de re ſignificat. Nam vim judicatricem humanis actionibus ducem Deus addidit, qua comtemta obbruteſcit animus. Sæpe autem accidit, ut judicium nihil certi monſtret, ſed hæſitet: quæ hæſitatio ſi attenta conſideratione expediri nequeat, ſequendum erit illud Ciceronis: *Bene præcipiunt qui vetant quicquam agere quod dubites æquum ſit an iniquum.* Hebræi magiſtri dicunt: הסתלק מן הספק *abſtine te à re dubia.* Sed hoc locum habere non poteſt, ubi alicui omnino alterutrum eſt faciendum, & de utroque an æquum ſit dubitatur: tunc enim licebit ei eligere quod minus iniquum ei videtur. Semper enim ubi electio evadi non poteſt, minus malum rationem induit boni: τὰ ἐλάχιστα ληπτέον τῶν κακῶν, ait Ariſtoteles: Cicero, *de malis minima.* Quintilianus: *In comparatione malorum, boni locum obtinet levius.*

De Of. l. 1. — Covar. tom. 1. de matr. p. 2. c. 7. §. 2. n. 9. — Nic. 11. c. 9 — Cic. Of. 111

Vaſques 1. 2. diſp. 62. cap. 1. n. 1. Med. 1. 2, quæſt. 14.

III. Plerumque vero in rebus dubiis poſt examen aliquod animus non in medio hæret, ſed huc aut illuc ducitur argumentis ex re petitis, aut ex opinione quam habet de aliis hominibus ſententiam ſuper ea re pronunciantibus. Nam & hîc verum eſt illud Heſiodi, præſtantiſſimum eſſe per ſe ſapere; proximum, duci aliena ope. Argumenta ex re petuntur e cauſis, effectis & adjunctis aliis.

Nic. de Ind. rel. 1. n. 12. & de jure bel. 21 & 24 Ariſt. 1. Tob. cap. 1.

IV. Sed ad hæc recte noſcenda, uſu quodam & peritia opus eſt; quam qui non habent, ut activum judicium recte conforment, tenentur audire ſapientum conſilia: Nam ἔνδοξα, ſive probabilia ſunt, Ariſtotele teſte, quæ omnibus videntur, aut plurimis, aut certe ſapientibus; iiſque rurſum, aut omnibus, aut pluribus, aut præſtantioribus. Et hac via judicandi maxime utuntur reges quibus artium momenta ediſcere aut expendere vix vacat.

Σοφοὶ τύραννοι τῶν σοφῶν συνουσίᾳ.
Dat ſapere regi turba ſapientum comes.

Ariſtides de concordia ad Rhodios ait, ſicut in facti quæſtionibus id pro vero habetur unde plures maximeque idonei ſtant teſtes, ita ſententiarum eas ſequendas quæ plurimis præſtantiſſimiſque nitantur auctoribus. Sic Romani veteres non niſi conſulto collegio fecialium ad id inſtituto, Imperatores Chriſtiani vix niſi auditis Epiſcopis, bella ſuſcipiebant, ut ſi quid eſſet quod religionem poſſet injicere, ejus monerentur..

V. Accidere autem in multis controverſiis poteſt, ut ab utraque parte probabilia ſe oſtendant argumenta, ſive intrinſeca, ſive ab aliorum auctoritate. Id cum accidit, ſi res mediocres ſunt de quibus agitur, videtur vitio carere poſſe electio, in utramvis partem ceciderit. At ſi de re magni momenti, ut de ſupplicio capitali hominis, agitur, jam propter magnum diſcrimen quod eſt inter eligenda, præferenda eſt pars tutior, ut dici ſolet:

In iſtam partem potius peccato tamen.

Ideo

Ideo satius est nocentem absolvere quam innocentem condemnare. Scriptor problematum quæ Aristotelis nomen præferunt: ἕκαστος ἡμῶν μᾶλλον ἂν προέλοιτο τὸ ἀδικοῦντα ἀποψηφίσασθαι ὡς οὐκ ἀδικεῖ, ἢ τὸ μὴ ἀδικοῦντα καταψηφίσασθαι ὡς ἀδικεῖ (quibus in verbis vulgo pro ἀδικοῦντα, legitur μὴ ἀδικοῦντα, & contra.) *Nemo est nostrum*, ait, *qui non malit absolvere quamvis nocentem, quam damnare innocentem*. Et mox addit rationem quam jam dedimus: ἐστι γὰρ ὅτῳ τις ἀμφιδοξεῖ, τὸ ἐλάττω τῶν ἁμαρτημάτων αἱρετέον *Nam ubi quis dubitat, eligendum in quo minus delinquitur*. Antiphon: εἰ δέον τι ἁμαρτεῖν, τὸ ἀδίκως ἀπολῦσαι ὁσιώτερον ἢ τὸ ἀδίκως ἀπολέσαι. τὸ μὲν γὰρ ἁμάρτημά ἐστι, τὸ δὲ ἀδίκως ἀποκτεῖναι ἀσέβημα. *Si errandum est, sine jure absolvere, quam per injuriam condemnare est sanctius: Nam in illo error est, in damnatione insontis, facinus*. Sect. 29.

VI. Maximi autem momenti est bellum, ut ex quo mala plurima etiam in innocentes sequi soleant. Ideo inter sententias alternantes vergendum ad pacem. Laudatur Silio Italico Fabius: Lib. 1.

cauta speculator mente futuri,
Nec lætus dubiis parvisque lacessere Martem.

Tres autem sunt modi quibus vitari potest, ne controversiæ in bellum erumpant.

VII. Primum est colloquium: *Cum duo sint genera disceptandi*, ait Cicero, *unum per disceptationem, alterum per vim, cumque illud proprium sit hominis, hoc belluarum, confugiendum est ad posterius si uti non licet priore*. Et Terentius: De Of. 1. Vict. de jure bel. n. 28.

Omnia prius experiri verbis quam armis sapientem decet:
Quis scis, an quæ jubeam sine vi faciat?

Apollonius Rhodius dixerat: Μηδ᾽ αὔτως ἀλκῇ πρὶν ἔπεσσί γε πειρηθῆναι.
Et Euripides: λόγοισι πείσων· εἰ δὲ μή, βίᾳ δορός.
Verbis id impetrabo; sin nequeo, manu.

Idem reprehendit Supplicibus civitates quæ hanc viam omitterent: *Et vos quoque urbes quæ quod est verbis datum*
Transigere, potius fertis ad cædem arbitram.

Achilles Iphigenia in Aulide:

Si paret æquo, nil mea vobis ope
Opus est. salutis est in hoc uno satis.
Ego simul amici gratiam servaverim:
Minusque vitio vertet omne agmen mihi,
Ratione si rem gesserim, non viribus.

Quod in Phœnissis apud Euripidem legimus:

πᾶν γὰρ ἐξαιρεῖ λόγος
ὃ καὶ σίδηρος πολεμίων δράσειεν ἄν:

id auctum sic extulit apud Livium Phaneas: *multa homines ne bellare necesse sit, voluntate remittere, quæ bello & armis cogi non possint*. Mardonius apud Herodotum Polymnia Græcos culpat hac in parte: τοὺς χρεὸν ἐόντας ὁμογλώσσους, κήρυξί τε διαχρεωμένους καὶ ἀγγέλοισι καταλαμβάνειν τὰς διαφορὰς καὶ παντὶ μᾶλλον ἢ μάχῃσι. *quos oportuit, cum ejusdem essent linguæ, caduceatorum & legatorum opera non præliis controversias tractare* Coriolanus apud Halicarnassensem: τὸ μὴ τῶν ἀλλοτρίων ἐπιθυμεῖν, ἀλλὰ τὰ ἑαυτῶν ἀπαιτεῖν, καὶ μὴ τυγχάνοντας τούτων πολεμεῖν, ἅπαντες ἂν ὁμολογοῦσιν εἶναι καλόν. *Siquis non aliena cupiat, sed sua postulet, atque iis non impetratis bellum moveat, id omnium confessione æquum est*. Apud eundem Halicarnassensem rex Tullus, *quæ verbis componi nequeunt*, *ea armis* ait *decerni*. Apud Tacitum

tum Vologeses: *æquitate quam sanguine, caussa quam armis retinere parta majoribus malueram.* Et rex Theodoricus: *Veniendum tunc ad arma, cum locum apud adversarios justitia non potest invenire.* *Cass. III. Var. 17.*

VIII. Alterum est inter eos qui communem judicem nullum habent, compromissum: ἐπὶ τὸν δίκας διδόντα οὐ νόμιμον ὡς ἐς ἀδικοῦντα ἰέναι, ait Thucydides: *In eum qui arbitrum accipere paratus est, nefas ut in injuriosum ire.* Sic de regno Argivo Adrastus & Amphiaraus Eriphylæ judicium permiserunt narrante Diodoro. De Salamine inter Athenienses & Megarenses lecti judices tres Lacedæmonii. Apud dictum modo Thucydidem Corcyrenses Corinthiis significant paratos se disceptare controversias apud Peloponnesi civitates, de quibus inter ipsos convenisset. Et Periclem laudat Aristides, quod ut bellum vitaretur voluerit δίκῃ διαλύσασθαι περὶ τῶν διαφόρων *de controversiis arbitros sumere.* Et Isocrates oratione adversus Ctesiphontem laudat Philippum Macedonem, quod quas habebat cum Atheniensibus controversias, de iis paratus esset ἐπιτρέψαι πόλει τινὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ, *arbitrium permittere alicui civitati æquæ utrique parti.* Sic olim Ardeates & Aricini, postea Neapolitani & Nolani controversias suas arbitrio populi Romani permiserunt: Et Samnites in controversia cum Romanis ad communes amicos provocant. Cyrus sibi & Assyrio arbitrum fert regem Indorum. Pœni in controversiis cum Mansinissa, ut bellum vitent ad judicia provocant. Romani ipsi de controversia cum Samnitibus apud Livium ad communes socios: Et Philippus Macedo in controversia cum Græcis ait se arbitrio usurum populorum cum quibus pax utrisque fuisset. Parthis & Armeniis postulantibus Pompejus finibus regendis arbitros dedit. Fecialium Romanorum hoc præcipuum ait officium fuisse Plutarchus οὐκ ἐῶν στρατεύειν πρότερον ἢ πάσαν ἐλπίδα δίκης ἀποκοπῆναι *ne sinerent prius ad bellum veniri quam spes omnis judicii obtinendi periisset.* De Gallorum Druidibus Strabo: ὥστε καὶ πολέμους διῄτων πρότερον καὶ παρατάττεσθαι μέλλοντας ἔπαυον. *olim & inter bellantes erant arbitri, ac sæpe jam acie congressuros diremerunt.* Eodem officio functos in Iberia sacerdotes idem testis est. Maxime autem Christiani reges & civitates tenentur hanc inire viam ad arma vitanda. Nam si ut judicia alienorum a vera religione judicum vitarentur, & a Iudæis & a Christianis arbitri quidam sunt constituti, & id a Paulo præceptum, quanto magis id faciendum est, ut majus multo vitetur incommodum, id est bellum? Sic alicubi Tertullianus argumentatur, non militandum Christiano, ut cui ne litigare quidem liceat: quod tamen secundum ea quæ alibi diximus cum temperamento quodam est intelligendum. Et tum ob hanc, tum ob alias causas utile esset, imo quodammodo factu necessarium, conventus quosdam haberi Christianarum potestatum, ubi per eos quorum res non interest aliorum controversiæ definiantur: imo & rationes ineantur cogendi partes ut æquis legibus pacem accipiant: quem & ipsum olim apud Gallos Druidum fuisse usum Diodoro ac Straboni proditum. Etiam proceribus suis de regni divisione judicium permisisse Francos reges legimus.

Livius lib. VIII. — Xen. Cyrop. lib. II. — Lib. VIII. — Plutarch. Pomp. — Lib. XXXI. — Lib. IV. — Lib. XI. — Vict. de jure belli, n. 28. — Molina disput 103, §. Quando inter. Ægid. Reg. de actibus supern. disp. 31. du 4. n. 72. Th. 2. 2. q. 95. art. 8. & ibi Cajet

IX. Tertia ratio est per sortem: quam in hoc commendat Dion Chrysostomus oratione in Fortunam altera: & multo ante Solomo Prov. XVIII, 18.

X. Sortis

X. Sortis autem affine quid est certamen singulare, cujus usus non videtur omnino repudiandus, si duo, quorum controversiæ alioqui totos populos gravissimis malis sint implicituræ, inter se parati sint armis decernere, ut olim de Peloponneso Hyllus & Echemus, de regione ad Inachum Hyperochus & Phemius, de Elide Pyræchma Ætolus & Degmenus Epeus, de Iba Corbis & Orsua. Videtur enim id si non ab ipsis recte fieri, certe à civitatibus posse acceptari, ut minus malum. Apud Livium Metius Tullum sic alloquitur: *Ineamus aliquam viam qua utri utris imperent, sine magna clade, sine multo sanguine utriusque populi decerni possit.* Strabo vetustam hanc fuisse ait Græcorum consuetudinem: & apud Virgilium Æneas æquum fuisse ait ut inter se & Turnum eo modo res definiretur. Certe inter cæteros Francorum veterum mores hunc impense laudat Agathius libro primo, cujus ipsa verba (sunt enim insignia) apponam: ἀλλ' εἴπερ ἄρα καί τιν' ἔριν τοῖς βασιλεῦσιν ἐγγενέσθαι συνενεχθείη, παρατάττονται μὲν ἅπαντες ὡς πολεμήσοντες καὶ τοῖς ὅπλοις διακριθησόμενοι, καὶ εἶτα ὁμόσε χωροῦσιν· ἰδόντες δ' ἀλλήλους ἑκατέρωθεν ἡ πληθύς, αὐτίκα τὸ χαλεπαῖνον ἀποβάλλοντες εἰς ὁμοφροσύνην μεταχωροῦσι, καὶ τοὺς ἡγεμόνας κελεύουσι δίκῃ μᾶλλον τὰ ἀμφίβολα διακρίνεσθαι· εἰ δὲ μή, μόνους ἐκείνους ἀγωνίζεσθαι, καὶ ἐν σφίσιν αὐτοῖς διακινδυνεύειν, ὡς οὐχ ὅσιον ὄν, οὐδὲ πάτριον, ἰδίας αὐτῶν ἕνεκα δυσμενείας, τὰ κοινὰ πημαίνεσθαι καὶ ἀνατετράφθαι· εὐθὺς τὲ οὖν τὰς τῆς φάλαγγας διαλύουσι, καὶ τὰ ὅπλα τίθενται, καὶ τὸ λοιπὸν εἰρήνη αὖθις καὶ ἡμερότης, φοιτήσεις τε παρ' ἀλλήλοις ἀφύλακτοι, καὶ ἐπιμιξίαι, καὶ φροῦδα οἴχεται τὰ δεινά. οὕτως ἄρα αὐτοῖς τὸ μὲν ὑπήκοον δίκαιον καὶ φιλόπατρι· τὸ δέ γε ἄρχον εὐμενὲς ἐν δέοντι καὶ πειθήνιον. *Si quæ forte inter reges oriantur controversiæ, aciem quidem omnes instruunt, tanquam bellaturi ad rem armis decernendam: & obviam alii aliis procedunt. At ubi conspicati sunt se invicem exercitus, abjecta ira ad concordiam redeunt, & regibus auctores sunt, ut jure potius certent: aut si id nolint ipsi inter se singulari dimicent certamine, & suo duntaxat ipsorum periculo rem transigant: Neque enim aut æquo & bono, aut patriis institutis convenire, ut ipsi ob propria odia bonum publicum labefactent, aut evertant. Ergo confestim solvunt exercitus, & restituta pace tuto inter se commeant, sublatis malorum causis. Tanta in subditis cura justitiæ & patriæ amor: in regibus vero animus placidus & suis obsequens.*

Hered. l. Pol. Plut. quæst. Gr. Strab. VIII. Livius lib. XXVIII. Lib. V. d. loco.

XI. Quanquam vero in causa dubia pars utraque tenetur quærere conditiones quibus bellum vitetur, magis tamen id tenetur qui petit quam qui possidet. Vt enim in pari causa melior sit possidentis conditio, non civili tantum juri, sed & naturali convenit. cujus rei causam alibi etiam ex Aristotelis quæ dicuntur Problematibus attulimus. Atque hîc & illud addendum est, ab eo qui justam causam habere se scit, sed documenta non habet sufficientia quibus possessorem de injustitia suæ possessionis convincat, bellum licite non sumi: quia non habet jus cogendi alterum, ut de possessione decedat.

L. in pari. D. de R. I. Vict. de jure bel. n. 27. & 30. Less. de Iust. c. 29. dub. 10. Molina disp. 103. §. in secundo vero. Lorca. 2. 2. sect. 3. disp. 53. n. 4.

XII. Vbi vero & jus ambiguum est, & neuter possidet, aut ex æquo uterque, ibi iniquus censendus erit, qui oblatam rei controversiæ divisionem repudiat.

Lorca. 2. 2. quæst. 40. disp. 53.

XIII. Ex his quæ diximus definiri potest illa à multis agitata quæstio, an bellum ratione habita eorum qui principales belli motores sunt utrinque justum esse possit. Distinguendæ enim sunt variæ acceptiones vocis justi. Iustum enim aliquid dicitur, aut ex

causa,

Soto V de Iustit. jur. 41. art. 7. Covar. c. peccatum. §. 10. num. 6. Alc. 2. Parad. 21. Fulgos. l. 5. de Iust. Piccolom. lib. VI. Civil. Phil. c. 21. Alb. Gent. l. 1. c. 6.

causa, aut secundum effectus. Ex causa rursum, aut speciali acceptione justitiæ, aut illa generali qua omnis rectitudo eo venit nomine. Specialis acceptio iterum dividitur in eam quę ad opus pertinet, & eam quæ pertinet ad operantem: nam ipse operans juste agere interdum dicitur, quoties injuste non agit, etiamsi id quod agit justum non sit: quomodo recte distinguit Aristoteles, τὸ ἀδικεῖν, & τὸ ἄδικον πράττειν, *injuste agere*, & *agere quod injustum est*. Speciali & ad rem ipsam relata acceptione bellum utrimque justum esse non potest, ut nec lis, quia facultas moralis ad contraria, puta ad agendum & ad impediendum non datur per rei ipsius naturam. At vero ut neuter bellantium injuste agat, fieri sane potest: injuste enim agit nemo nisi qui & scit se rem injustam agere: multi autem id nesciunt. Sic juste, id est bona fide litigari potest utrimque. Multa enim & in jure & in facto, unde jus oritur, fugere homines solent. Generali acceptione justum dici solet quod omni culpa agentis vacat. Multa autem etiam sine jure fiunt absque culpa ob ignorantiam inevitabilem: cujus rei exemplum est in his qui legem non observant, quam sine culpa sua ignorant postquam lex ipsa promulgata est, & tempus per se ad scientiam sufficiens transiit. Sic & in litibus accidere poterit, ut pars utraque non modo injustitiæ, sed & omni alio vitio careat, præsertim ubi pars utraque, aut altera litigat non suo sed alieno nomine, puta ex tutoris officio, cui congruit jus etiam incertum non deserere. Sic Aristoteles in litibus juris controversi, ait neutrum esse improbum, quod ipse dicit πονηρόν. Cui consentiens Quintilianus posse accidere ait, ut ex utraque parte orator id est vir bonus dicat. Imo & juste judicare judicem ambigue dici ait Aristoteles. significari enim aut judicare ὡς δεῖ *plane ut oportet*, sine ulla ignorantia, aut κατὰ τὴν ἑαυτοῦ γνώμην *ex animi sui sententia*. Et alibi ait: εἰ ἀγνοῶν ἔκρινεν, οὐκ ἀδικεῖ, *si quis per ignorantiam judicavit, non egit injuste*. At in bello vix est, ut temeritas saltem omnis & dilectionis defectus absit, ob negotii ipsius gravitatem, quæ omnino talis est ut causis probabilibus non contenta quam maxime evidentes requirat. At justum si accipimus, quoad effectus quosdam juris, certum est bellum hoc sensu justum utrimque dari, ut ex iis apparebit quæ de bello publico solenni infra à nobis dicentur. Sic enim & sententia non ex jure lata, & possessio sine jure habent quosdam juris effectus.

Margin notes: *E. v. Eth. c. 10; & 11 Reth. 1, c. 13.* — *Aug. lib. xv. de civit. Dei c. 5; & lib. xix, c. 15.* — *Covar. c. peccatum §. 10. num. 2.* — *Vict. n. 32.* — *Suares de legibus libro III, c. 18.* — *Alph. de Castro de potest. leg. pœnal. l. 1, c. 1 & 3.* — *III Rhet. c. 17.* — *Lib. 11, 8.* — *Top. 1, 13.* — *Nic. v, 12.*

CAPVT XXIV.

Monita de non temere etiam ex justis causis suscipiendo bello.

Quan-

QVanquam instituti, quod de jure belli inscriptum est, pars proprie non videtur exsequi quid circa bellum virtutes aliæ præcipiant, aut suadeant, obiter tamen obviam eundum est errori, ne quis existimet ubi jus satis compertum est, statim aut oportere bellum suscipi, aut semper etiam licere. Contra enim evenit ut plerumque magis pium rectumque sit de jure suo cedere. Nam nostræ quoque vitæ curam honeste deseri, ut alterius & vitæ & saluti perpetuæ quantum in nobis est consulamus, supra suo loco dictum est. Maxime autem Christianis hoc convenit qui in eo perfectissimum Christi imitantur exemplum, qui pro nobis adhuc impiis & infestis mori voluit, Rom. v, 6. Quod ipsum multo etiam magis nos excitat, ne res nostras aut nobis debitas persequamur cum tanto aliorum incommodo, quantum secum ferunt bella. Non ob quamvis causam talem bellum suscipiendum, & Aristoteles monet, & Polybius. Nec à veteribus laudatus Hercules quod Laomedonti & Augię arma intulit ob non solutam laboris mercedem. Dion Prusæensis in ea oratione quæ est de bello & pace, non hoc tantum ait quæri solere εἰ συμβέβηκεν ἀδίκημα παρὰ τούτων οἷς διανοοῦνται πολεμεῖν, *an injuria accepta sit ab his de quibus bello petendis agitur, sed etiam* τηλικοῦτον δὲ τοῦτο συμβεβηκὸς *quanti æstimandum sit id quod accidit.*

Vict. de jure belli n. 14, & 33.

Pol. lib. iv. & Rhet. ad Alex. c. 3. Paus. lib. v.

II. Ad pœnas vero omittendas multa sunt quæ nos hortantur. Videamus quam multa patres in filiis dissimulant; qua de re dissertatio est Ciceronis apud Dionem Cassium. *Pater*, ut Seneca ait, *nisi multæ & magnæ injuriæ patientiam devicerunt, nisi plus est quod timet quam quod damnat, non accedet ad decretorium stylum*: unde non multum discrepat Phinei dictum recitante Diodoro Siculo: μηδένα πατέρα λαβεῖν παρ' υἱῶν ἑκουσίως τιμωρίαν, εἰ μὴ τῷ μεγέθει τῶν ἀδικημάτων ὑπερβάλλοιντο τὴν φυσικὴν τῶν γονέων εἰς τέκνα φιλοστοργίαν: & illud Andronici Rhodii, οὐδεὶς πατὴρ ἀφίσταται τοῦ υἱοῦ, εἰ μὴ ὑπερβαλλόντως εἴη μοχθηρός. At quisquis alium punire vult, rectoris, id est patris quodammodo personam suscipit: quo respiciens Augustinus ad Comitem Marcellinum: *Imple*, inquit, *Christiane judex, pii patris officium.* Pittaci dictum laudat Iulianus Imperator: ὃς τὴν συγγνώμην τῆς τιμωρίας προὐτίθει, *qui veniam pœnæ præferebat.* Libanius in oratione de seditione Antiochena: qui Deo, inquit, similis esse vult ἀφιεὶς τιμωρίας χαιρέτω μᾶλλον ἢ λαμβάνων *magis gaudeat condonatione quam pœna.* Interdum eæ sunt rerum circumstantiæ, ut jure suo abstinere non laudabile tantum sit, sed & debitum ratione ejus quam hominibus etiam inimicis debemus dilectionis, sive in se spectatæ, sive qualiter eam exigit sanctissima lex Euangelii. Sic quosdam esse diximus pro quorum, etiamsi nos impetant, salute mortem optare debeamus, quod eos sciamus rei communi humanæ aut necessarios, aut valde utiles. Si res quasdam negligi vult Christus, ne lites subeantur, tanto credendum est majora à nobis negligi voluisse ne ad bellum eatur, quanto bellum lite est nocentius. *De suo jure virum bonum aliquid relaxare non solum liberalitatis, sed plerumque etiam commoditatis est*, ait Ambrosius. Aristides suadet civitatibus συγχωρεῖν καὶ παριέναι ὅ, τι ἂν ᾖ μέτριον. *concedere & largiri si quid sit mediocre.* Rationem addit: ὥσπερ γὰρ καὶ τῶν ἰδιωτῶν ἐπαινεῖτε τοὺς εὐγνώμονας καὶ ἐλαττοῦσθαι τινὰ μᾶλλον αἱρουμένους ἢ διαφέρεσθαι πρός τινας. *Nam & privatorum hominum eos laudatis qui facili sunt ingenio, & damni aliquid subire malunt quam litigare.* Xenophon historię Grecæ sexto: σωφρόνων μὲν δήπου ἐστὶ,

Lib. v.

Molina tract. II de Iust. disp. 103. Lorca disp. 153, n. 11. Ægid. Regius de act. supern. disput. 31, dub. 7, nu. 107.

Lib. II de Off. c. 2.

μηδὲ εἰ μὴ μικρὰ τὰ διαφέροντα εἴη, πόλεμον ἀναιρεῖσθαι. *Sapientum est ne ob graves quidem causas, bellum suscipere.* Et apud Philostratum Apollonius: πόλεμον οὐδ᾽ ὑπὲρ μεγάλων αἱρεῖσθαι: *ne ob magnas quidem causas bellum capiendum.*

III. Circa pœnas officii primum nostri est, si non ut hominum, certe ut Christianorum, ut facile, ac libenter condonemus, quæ in nos sunt commissa, sicut Deus nobis condonat in Christo, Eph. IV, 32. τό γε περὶ τούτων ἀόργητον ὑπὲρ ὧν τὸ ζῆν ὑπεύθυνον τῇ κολάσει γίνεται τῶν ἠδικηκότων, Θεοῦ φύσει προσιτέθη, ait Iosephus. *Ira vacare circa ea ob quæ nocen-*

Lib. 1, de Clem. c. 20. *tes pœnæ mortis sunt obnoxii ad divinam naturam accedit.* Seneca de principe: *Longe sit in suis quam in alienis exorabilior injuriis. Nam quemadmodum non est magni animi qui de alieno liberalis est, sed ille qui quod alteri donat sibi detrahit: ita clementem vocabo, non in alieno dolore facilem, sed eum qui cum suis stimulis agitatur, non prosilit: qui intelligit magni animi esse injurias in summa potentia pati, nec quicquam esse gloriosius Principe impune læso.* Quintilianus: *Suadebimus Principi ut laudem humanitatis potius quam voluptatem ultionis concupiscat.* In C. Cæsaris laudibus posuit Cicero ut precipuum, quod oblivisci nihil soleret nisi injurias. Livia in allocutione ad Augustum apud Dionem: τοὺς ἄρχοντας νομίζουσιν οἱ πολλοὶ τοὺς μὲν τὸ κοινὸν ἀδικοῦσιν ἐπεξιέναι χρῆναι, τοὺς δ᾽ ἰδίᾳ τι εἰς αὐτοὺς πλημμελεῖν δοκοῦντας φέρειν. *Ita plerique existimant, rectoribus punienda quæ contra communem utilitatem peccantur; quæ vero in ipsos, dissimulanda.* Antoninus Philosophus in oratione ad Senatum: *Non enim unquam placet in Imperatore vindicta sui doloris, quæ etsi justior fuit, acrior videtur.* Ambrosius in epistola ad Theodosium: *Antiochenis tuam donasti injuriam.* Et in ejusdem Theodosii laudibus ad Senatum Themistius: ὅτι οὐκ ἀντιβλάπτοντα χρὴ τὸν ἀγαθὸν βασιλέα, ἀλλ᾽ εὖ ποιοῦντα μείζω φαίνεσθαι τῶν ἠδικηκότων. *Bonum regem oportet his qui in se peccarunt superiorem esse, non vicissim nocendo, sed bene faciendo.* Magnanimus qui sit eum Aristoteles negat

De Off. 1. esse μνησίκακον *injuriarum memorem*: quod Cicero sic exprimit: *nihil magno & præclaro viro dignius placabilitate atque clementia.* Hujus eximiæ virtutis insignia nobis exempla sacræ literæ suppeditant in Mose Num. XI, 12: & Davide II, Sam. XVI, 7. Maxime vero id locum

Driel. Lib. 11, de lib. Christ. c. 6. habet, ubi aut nos quoque nobis peccati alicujus sumus conscii, aut id quod in nos peccatum est ab humana quadam & excusabili infirmitate procedit, aut satis apparet pœnitere eum qui nocuit. *Est ulciscendi & puniendi modus*, inquit Cicero, *& haud scio an satis sit eum qui lacessierit injuriæ suæ pœnitere. Sapiens*, inquit Seneca, *multa remittet; multos parum sani, sed sanabilis ingenii servabit.* Et hæ quidem causæ à bello abstinendi ex dilectione nascuntur, quam ipsis inimicis, aut debemus, aut recte impendimus.

IV. Sæpe vero nobis ipsis nostrisque præstandum habemus ne ad arma veniatur. Plutarchus in Numæ vita ait, postquam juste posse suscipi bellum decrevissent feciales, consultatum à senatu an ex usu esset suscipere. In fabella quadam Christi dicitur, si quis rex cum rege altero bello certandum habeat, primo sedentem, qui mos est cum cura consultantium, expensurum apud se, an ipse qui decem millia militum habeat, hosti ducenti bis totidem par esse possit. quod si videat se imparem fore, antequam ille intra fi-

Liv. lib. VI. nes adsit, missurum legationem cum mandatis pacis causa. Sic Tusculani omnia patiendo & nihil recusando pacem à Romanis meruerunt.

ruerant. Apud Tacitum est: *Frustra adversus Æduos quæsita belli causa. Jussi pecuniam atque arma deferre, gratuitos insuper commeatus præbuere.* Sic legatus Iustiniani Amalasunthæ reginæ negavit armis se certaturum. Potest & temperamentum adhiberi ut à Syrmo Triballorum rege factum Strabo memorat, qui Alexandrum Macedonem & insulam Peucen intrare vetuit, & simul donis eum honoravit, ut ostenderet se quod faceret justo metu, non odio aut contemptu ipsius facere. Quod Euripides de Græcis dixit civitatibus, idem ad alios quosvis recte aptes: *Lib.* VII.

De Marte quoties itur in suffragia,
Nemo imminere cogitat mortem sibi,
Sed quisque cladem destinamus alteri:
Quod si in comitiis funera ante oculos forent,
Furiata bello non perîsset Græcia.

Apud Livium est: *Cum tuas vires, tum vim fortunæ, Martemque communem propone animo.* Et apud Thucydidem: τοῦ πολέμου τὸ παράλογον ὅσον ἐστὶ πρὶν ἐν αὐτῷ γενέσθαι προδιάγνωθι. *Quicquid inopinum accidere potest in bello priusquam aggrediare considera.*

V. Qui deliberant, partim de finibus non quidem ultimis sed interjectis deliberant, partim de iis quæ eo ducunt. Finis semper est bonum aliquod, aut certe mali declinatio quæ vicem boni obtinere possit. Quæ vero huc aut illuc ducunt, per se non expetuntur, sed quatenus ducunt: quare in deliberationibus comparandi sunt, & fines inter se, & eorum quæ ad finem ducunt facultas effectiva ad finem producendum: nam ut recte dixit Aristoteles de animalium motione, αἱ προτάσεις αἱ ποιητικαὶ διὰ δύο εἰδῶν γίνονται, διά τε τοῦ ἀγαθοῦ καὶ διὰ τοῦ δυνατοῦ: *propositiones quæ actionem efficiunt duorum sunt generum, ab eo quod bonum est, & ab eo quod fieri potest:* quæ comparatio tres habet normas. Prima est; si res de qua agitur æqualem, morali scilicet æstimatione, efficaciam habere videatur ad bonum & ad malum, ita demum eligenda est si bonum aliquanto plus habeat boni quam malum mali. Hoc est quod Aristides sic enuntiat: ὅτ' ἔλαττον τοῦ δυσχεροῦς τἀγαθὸν, κρεῖττον διαλλάχθαι. Andronicus Rhodius ubi magnanimum describit, ait eum non ob quasvis causas pericula subiturum, sed ob maximas. Altera; si videatur esse æquale bonum & malum, quod à re de qua quæritur possit procedere, ita demum ea res eligenda est si efficacia ad bonum quam ad malum major sit. Tertia, si videatur & bonum & malum esse inæquale, nec minus inæqualis rerum efficacia, res ea ita demum eligenda est, si efficacia ad bonum major sit collata efficaciæ ad malum quam ipsum malum est collatum bono; aut si bonum sit majus comparatione mali quam efficacia ad malum comparata ad bonum. Hæc nos limatius paulo: sed eodem tendit via planiore Cicero: cum ait fugiendum ne offeramus nos periculis sine causa; quo nihil potest esse stultius: quapropter in adeundis periculis consuetudinem imitandam medicorum, qui leviter ægrotantes leviter curant; gravioribus autem morbis periculosas curationes & ancipites adhibere coguntur. quare subvenire tempestati sapientis esse dicit, eoque magis si plus adipiscare re explicata boni quam addubitata mali. Et alibi: *Ubi* ἐπίτευγμα *magnum nullum fieri possit*, ἀπότευγμα *vel non magnum nociturum sit, quid opus est* παρακινδυνεύειν; Dion Prusæensis Tarsensi altera *De Off.* I *Ep. ad Att.* l. XIII. 27.

ἔςω δεινὸν καὶ ἄδικον· ἀλλ᾽ οὐκ εἴ τι μὴ δίκαιον πέφυκε γίνεσθαι, δεῖ πρὸς τοῦτο φιλονεικοῦντας αὑτοὺς περιβάλλειν ἀλόπῳ τινι. *Sit sane hoc injustum & indignum quod toleretur. At non si quid injusti accidit, nos ideo deb mus certandi studio nosmet incommodis objicere.* Et postea : ὥσπερ, οἶμαι, τὰ βάρη ταῦτ᾽ ἂν μὲν σφόδρα πιέζῃ καὶ ἀνέχεσθαι μὴ δυνώμεθα, ζητοῦμεν ὡς τάχιςα ἀποῤῥίψαι· μετρίως δ᾽ ἐνοχλούμενοι καὶ ὁρῶντες ἀνάγκην οὖσαν φέρειν ἢ ταῦτο ἢ τούτου μεῖζον ἕτερον, σκοποῦμεν ὡς κουφότατα ἕψεσθαι. *Sicut onera ubi ita valde nos urgent ut durare nequeamus, quærimus abjicere : mediocriter autem pressi & rebus talibus ut aut ista aut graviora ferenda sint, in hoc nos componimus ut quam expeditissime subsequamur.* Aristides Sicula secunda : ὅτε μείζων ὁ φόβος τῆς ἐλπίδος, πῶς οὐκ ἄξιον φυλάττεσθαι; *ubi major spe metus est, quomodo non tempus est cavendi?*

VI. Exemplum sumamus ab eo quod inter Galliæ civitates consultatum olim narrat Tacitus : *Libertas an pax placeret :* Libertatem intellige civilem, hoc est jus regendæ per se reipublicæ: quod jus plenum est in statu populari, temperatum in statu optimate, præsertim tali ubi nemo civium ab honoribus arceatur : pacem vero talem qua bellum redimatur internecinum, id est, ut Cicero alibi
Lib. IX Ep. ad Att. ep. 112. Græcis verbis hanc quæstionem explicat, ἐὰν μέλλῃ διὰ τοῦτο περὶ τῶν ὅλων ἡ πόλις κινδυνεύειν : Puta ubi recta æstimatio futuri nihil ferme aliud quam totius populi exitium videatur portendere : qualis erat status Hierosolymorum obsessorum à Tito. Hîc Cato quid dicturus sit qui mori quam uni parere maluit, nemo nescit: quò & illud pertinet: *Quam sit non ardua virtus*

Servitium fugisse manu.

Et multa alia ad eum modum. At aliud dictat recta ratio: Vitam scilicet, quæ fundamentum est omnium bonorum temporalium & æternorum occasio, pluris esse quam libertatem; sive
II Paral. XII, 7, 8. utrumque sumas in uno homine, sive in toto populo. Itaque Deus ipse pro beneficio imputat quod non perdat homines, sed in ser-
Iere. XXVII, 13. vitutem tradat. Et alibi suadet per Prophetam Hebræis, ut sese Babyloniis in servitutem dedant ne fame ac peste moriantur. Quare illud quamquam laudatum antiquis,

Obsessum Pœno gessit quod Marte Saguntum :

laudandum non est, nec quæ eo ducunt. Internecio enim populi
August. de Civ. Dei l. XXII, c. 6. in hoc rerum genere pro maximo malo haberi debet. Cicero de Inventione secundo necessitatis hoc ponit exemplum, necesse esse Casilinenses se dedere Annibali, quanquam necessitati aderat hæc adjunctio, nisi malint fame perire. De Thebanis qui Alexandri Ma-
Lib. XVIII. cedonis temporibus vixerunt exstat hoc Diodori Siculi judicium: τοῖς παραςήμασιν ἀνδρειότερον μᾶλλον ἢ φρονιμώτερον χρησάμενοι προέπεσον εἰς πάνδημον τῆς πατρίδος ὄλεθρον : *animi spiritu forti magis quam prudente internecionem patriæ accersiverunt.* De eo quem diximus Catone & Scipione, qui post victoriam Pharsalicam cedere Cæsari noluerunt judicium exstat apud Plutarchum : αἰτίαν ἔχουσιν ὡς πολλοὺς καὶ ἀγαθοὺς ἄνδρας ἐν Λιβύῃ παραναλώσαντες οὐκ ἀναγκαίως: *culpandi sunt tanquam qui viros multos & egregios in Africa perdiderint, nullo operæ pretio.* Quod autem de libertate dixi, idem de aliis rebus expetibilibus dictum volo, si oppositi mali majoris justior aut par sit exspectatio. Nam, ut recte Aristides, moris est navem servare rerum, non vectorum jactu.

VII. In pœnis quoque exigendis illud maxime observandum est, ne unquam eo nomine bellum suscipiatur in eum cui pares sunt

vires.

vires. Nam ut judicem civilem, ita qui armis facinora velit vindicare multo esse validiorem altero oportet. neque vero prudentia tantum, aut suorum caritas exigere solet, ut bello periculoso abstineatur, sed sæpe etiam justitia, rectoria scilicet, quæ ex ipsa regiminis natura superiorem non minus ad curam pro inferioribus, quam inferiores ad obedientiam obligat. Cui consequens est id quod recte à Theologis est traditum, regem qui ob causas leves, aut ad exigendas pœnas non necessarias, & magnum secum periculum trahentes, bellum suscipit, teneri subditis ad reparationem damnorum quæ inde oriuntur. nam etsi non in hostes, in suos tamen veram committit injuriam, qui talibus de causis tam gravi malo eos implicat. Livius: *Iustum bellum quibus necessarium, & pia arma quibus nulla nisi in armis relinquitur spes.* optat hunc statum Propertius: *Sola gerat miles, quibus arma coerceat arma.*

Cajet. 2.2. q.95. art.8. *Molina tract. 1 de Iustitia, cap. 102.*

VIII. Rara ergo belli sumendi causa est quæ omitti aut non possit aut non debeat, puta cum jura sunt, ut Florus loquitur, armis sæviora. Seneca *incurri* ait *in pericula ubi quiescenti paria metuuntur.* aut etiam pejora: quem sensum Aristides sic extulit: ὅτε χρὴ κἂν ἄδηλον ᾖ τὸ μέλλον αἱρεῖσθαι κινδυνεύειν, ὅταν τὴν ἡσυχίαν ἄγειν φανερῶς χεῖρον ᾖ. *Miseram pacem bello bene mutari* ait Tacitus, nempe cum, ut idem ait, *aut ausos libertas sequetur, aut victi iidem erunt:* aut *ubi* (ut Livius loquitur) *pax servientibus gravior quam liberis bellum:* Non si, ut apud Ciceronem est, apparet futurum ut si victus eris, proscribaris; si viceris, tamen servias.

Lib. x. *Ad Att. vii, 7.*

IX. Alterum belli tempus, si, ita ut oportet rem æstimanti, à jure, & quidem quod momenti sit maximi simul stent vires. Hoc est quod Augustus ajebat, bellum non suscipiendum nisi cum major emolumenti spes quam damni metus ostenderetur. Et quod de prælio dicere solebant Scipio Africanus & L. Æmilius Paulus, idem huc non male aptaveris: *Non decertandum esse nisi summa necessitudo, aut summa occasio data esset.* Locum autem tunc maxime hoc habebit, cum spes est terrore ac fama, nullo aut exiguo periculo, rem confici posse: quale erat Dionis consilium ad liberandas Syracusas. In epistolis Plinii est: *quod est pulcherrimum victoriæ genus terrore perdomuit.*

Suet. c. 24. *Gel. lib. xiii, c. 3.* *Val. Max. lib. vii, c. 2.* *Diod. l. xvi.*

X. Sæva res bellum est, inquit Plutarchus, cumulumq; secum trahit injuriarum & insolentiæ: Et sapienter Augustinus: *Quorum malorum* (de his loquitur quæ ex bello nascuntur) *multas & multiplices clades, diras & duras necessitates, si, ut dignum est, eloqui velim, quanquam nequaquam sicut res postulat possum, quis erit prolixæ disputationis modus? Sed sapiens, inquiunt bella gesturus est: quasi non, si se hominem meminit, multo magis dolebit justorum necessitates sibi exstitisse bellorum: quia nisi justa essent, gerenda non essent: ac per hoc sapienti nulla bella essent. iniquitas enim partis adversæ justa bella ingerit gerenda sapienti, imo & necessaria: quæ iniquitas homini utiq; dolenda quia hominum est, & si nulla ex eo bellandi necessitas nascatur. Hæc itaque tam magna, tam horrenda, tam sæva quisquis cum dolore considerat, miseriam necesse est fateatur: quisquis autem vel patitur ea sine animi dolore vel cogitat, multo utique miserius ideo se putat beatum quod & humanum perdidit sensum.* Idem alio loco: *Belligerare malis videtur felicitas, bonis necessitas.* Maximus autem Tyrius: ἐπεὶ τὸ πολεμεῖν χρείας κἂν ἀφέλῃς τὸ ἄδικον, ἔλεγχον αὐτῆς τὸ ἀναγκαῖον: *de bello etiamsi*

Vita Camilli. *De civit. Dei l. xix, c. 7.* *Lib. iv de civit. Dei, c. 15.*

demas injustitiam, ipsa per se necessitas miseranda est: Idem: φαίνεται ὁ πόλεμος τοῖς μὲν δικαίοις ἀναγκαῖος ὤν· τοῖς δ' ἀδίκοις ἑκούσιος: *Apparet bellum à justis non sumi nisi necessario, ab injustis sponte.* Cui Senecæ illud addendum, non esse homini homine prodige utendum. Philiscus Ale-
Aelian. lib. xiv, 11. xandrum monebat ut gloriæ quidem studeret, sed ea lege ne se pestilentiam aut magnum morbum faceret: intelligens populorum occidionem, desolationem urbium pestilentiæ esse opera: nihil autem magis esse regium quam consulere omnium saluti quæ pace continetur. Si jure Hebræo & qui non volens hominem occidisset fugere debebat: Si Deus à Davide qui pia bella gessisse dicitur, ideo templum suum ædificari vetuit, quod multum sanguinem fudisset: Si apud Græcos veteres expiatione opus habebant etiam qui sine culpa manum cæde maculassent: quis non videat, præsertim Christianus, quam res sit infelix & mali ominis, quantoque nisu fugiendum bellum etiam non injustum? Certe
Basil. ad Amphil. x, 13. apud Græcos Christianismum professos diu observatus est canon quo sacris ad tempus arcebantur qui hostem in qualicumque bello interfecissent.

CAPVT XXV.

De causis belli pro aliis suscipiendi.

I. *Bellum suscipi juste pro subditis:*
II. *Non semper tamen suscipiendum.*
III. *An subditus innocens hosti dedi possit, ut periculum vitetur*
IV. *Bella item juste suscipi pro federatis æqualibus & inæqualibus,*
V. *Et pro amicis:*
VI. *Imo & pro hominibus quibusvis:*
VII. *Posse tamen id sine peccato omitti, si quis aut sibi metuat, aut etiam nocentis vita.*
VIII. *An pro subditis alienis defendendis justum sit bellum, distinctione explicatur.*
IX. *Injustas esse societates & mercenariam militiam sine causarum discrimine.*
X. *Etiam præcipue prædæ aut stipendii causa militare vitiosum esse.*

Lib. 1. c. v. SVpra cum de his qui bellum gerunt egimus, dictum ostensumque à nobis est, naturaliter non tantum unumquemque sui juris esse exsecutorem, sed & alieni. quare quæ causæ justæ sunt ipsi cujus res agitur, eædem justæ sunt iis qui aliis opem ferunt. Prima autem maximeque necessaria cura pro subditis, sive
Navarr. xxiv, 18. qui familiari, sive qui civili subsunt imperio. Sunt enim quasi pars rectoris, ut ibidem diximus. Sic pro Gabaonitis qui se populo
Ios. x, 6. Hebræo subjecerant arma sumsit is populus duce Iosua. *Majores nostri,* inquit Cicero ad Quirites, *sæpe mercatoribus ac naviculariis injuriosius tractatis bella gesserunt.* Alibi: *Quot bella majores nostri susceperunt*
Verr. 11. *quod cives Romani injuria affecti, naviculari retenti, mercatores spoliati esse dicerentur?* Iidem Romani pro quibus sociis arma sumere noluerant, pro iis deditis, id est factis subditis, eadem sumere necessarium duxerunt. Campani ad Romanos: *Quandoquidem nostra tueri adversus vim atq; injuriam justa vi non vultis, vestra certe defendetis.* Florus à Campanis fedus quod ante habebant, sanctius ait factum omnium
Lib. vii. um suorum deditione: *Fides agi visa,* inquit Livius, *deditos non prodi.*

II Non tamen semper quamvis justa causa subditi alicujus obligat rectores ad bella sumenda: sed ita demum si id sine omnium aut plurium subditorum incommodo fieri potest. Rectoris enim officium

officium magis circa totum quam circa partes verſatur: & quo pars eſt major, eo ad totius naturam propius accedit.

III. Itaque ſi civis unus quamvis innocens ad exitium ab hoſte depoſcatur, dubium non eſt quin deſeri poſſit, ſi appareat civitatem hoſtium viribus multo eſſe imparem. Soto de Juſt. & jur. lib. v. q. 1. art. 7. Diſputat contra hanc ſententiam Ferdinandus Vaſquius: ſed ſi non tam verba ejus quam propoſitum ſpectetur, hoc videtur agere ne civis talis temere deſeratur, ubi eum defendi poſſe ſpes ſit. L. 1. cont. Ill. c. 13. Nam & hiſtoriam adfert Italici peditatus qui Pompejum rebus nondum plane deſperatis deſeruit, de ſua ſalute certior factus à Cæſare; quod ille non immerito improbat. An vero etiam tradi in manus hoſtium poſſit civis innocens, ut vitetur imminens alioqui civitatis excidium, diſputant eruditi, & olim diſputatum eſt, ut cum Demoſthenes nobilem illam de canibus, quos lupi pacis cauſa ab ovibus tradi ſibi poſtulabant, fabulam protulit. Negant id licere non Vaſquius tantum, ſed is cujus ſententia ut perfidię propinqua à Vaſquio arguitur Sotus. Ponit tamen Sotus teneri talem civem ſe hoſtibus tradere: hoc quoque negat Vaſquius, quia natura ſocietatis civilis, quam ſui quiſque commodi cauſa iniit, id non poſtulet. Sed hinc nihil aliud ſequitur quam ex jure proprie dicto, civem ad hoc non teneri: at non etiam caritatem pati, ut aliter faciat. Multa enim ſunt, non juſtitiæ proprie dictæ, ſed dilectionis officia, quæ non tantum cum laude præſtantur, quod Vaſquius agnoſcit, ſed etiam omitti ſine culpa nequeunt. Tale autem omnino hoc videtur eſſe, ut maximæ multitudinis innocentis vitam ſuæ unius quis præferat. Praxithea in Euripidis Erechtheo:

εἴπερ γὰρ ἀριθμὸν οἶδα καὶ τοὐλάσσονος
τὸ μεῖζον, εἷς μὲν οἶκος οὐ πλέον σθένει,
πταίσας ἁπάσης πόλεος, οὐδ' ἴσον φέρει.

Si namque numeros quidque ſit plus aut minus
Percipimus animo, non malo unius domus
Communi vinci, ſed nec æquari poteſt.

Atque ita Phocion Demoſthenem atque alios hortabatur ad exemplum Lei filiarum & Hyacinthidum potius mortem ipſi ſubirent, quam malum irreparabile patriæ inferri ſinerent. Diod. libro xvii. Cicero pro P. Sextio: *Si mihi in aliqua nave cum meis amicis naviganti hoc accidiſſet, ut multi ex multis locis prædones claſſibus eam navem ſe oppreſſuros minarentur, niſi me unum ſibi dedidiſſent: jeciſſem me potius ipſe in profundum, ut cæteros conſervarem, quam illos mei tam cupidos non modo ad certam mortem, ſed in magnum vitæ diſcrimen adducerem.* Idem de Finibus III. *Vir bonus & ſapiens & legibus parens & civilis officii non ignarus, utilitati omnium plus quam unius alicujus aut ſuæ conſulit.* Apud Livium de Moloſſis quibuſdam dictum legimus: Lib. xlv. *Equidem pro patria qui letum oppetiſſent ſæpe fando audivi: qui patriam pro ſe perire æquum cenſerent, hi primi inventi ſunt.* Sed hoc poſito reſtat dubitatio, an quod ille facere tenetur ad hoc cogi quoque poſſit. Negat hoc Sotus exemplo divitis qui egeno ſtipem dare ex miſericordiæ præſcripto tenetur, cogi tamen nequit. Sed notandum eſt aliam eſſe rationem partium inter ſe, aliam ſuperiorum ubi cum ſibi ſubditis comparantur: Nam par parem cogere non poteſt niſi ad id quod ex jure debetur ſtricte dicto. At ſuperior cogere poteſt etiam ad alia quæ

virtus quælibet præcipit, quia in jure proprio superioris, qua superior est, hoc est comprehensum. Sic in magna frumenti penuria cives cogi possunt quod habent in medium conferre: quare & in nostra illa controversia verius videtur cogi posse civem, ut id faciat quod exigit caritas. Atque ita is quem dixi Phocion amicissimum quendam sibi Nicoclem nomine demonstrans ajebat huc malorum ventum, ut si Alexander eum deposceret, ipse dedendum censeret.

Less. lib. 11, c. 9. dub. 7.

Plut. Phoc.

IV. Subditis proximi, imo pares sunt in hoc, ut defendi debeant socii, in quorum federe comprehensum id est, sive in tutelam sese & fidem aliorum dederunt, sive mutua auxilia pacti sunt. *Qui non repellit injuriam a socio si potest, tam est in vitio quam ille qui facit*, ait Ambrosius. Pactiones autem tales ad bella quibus justa causa non subsit porrigi haud posse diximus alibi. Et hæc est causa cur Lacedæmonii, priusquam bellum in Athenienses susciperent, sociis omnibus de causæ justitia judicium permiserint: Et Romani Græcis de bello in Nabidem. Nunc illud addamus, ne tunc quidem teneri socium si nulla spes sit boni exitus. Boni enim non mali causa societas contrahitur. Defendendus autem socius est etiam contra alium itidem federatum, nisi priori federe aliquid specialius convenerit. Sic Corcyræos, si causa eorum justa erat, Athenienses defendere potuerunt etiam contra Corinthios socios vetustiores.

Off. 1, c. 36.

Livius libro XXXIV.

V. Tertia causa est, amicorum quibus auxilium promissum quidem non est, sed tamen amicitiæ quadam ratione debetur, si facile & sine incommodo exhiberi possit. Sic pro Lotho cognato arma sumsit Abrahamus: Antiatibus præceperunt Romani ne in Græcos, utpote Italorum cognatos, piraticam exercerent. Iidem sæpe non pro sociis tantum quibus ex federe id debebatur, sed pro amicis bella susceperunt, aut suscipere minati sunt.

Vict. de Ind. p. 2. n. 17, Cajet. 2, 2. q. 4. art. 1.

VI. Postrema latissimeque patens est hominum inter se conjunctio, quæ vel sola ad opem ferendam sufficit. *Homo in adjutorium mutuum generatus est*, * ait Seneca. Ejusdem est: † *Sapiens quoties poterit fortunæ intercedet*. Euripides in Supplicibus:

Præbent saxa perfugium feris
Aræque famulis. urbibus pressis malo
Tutamen urbes.

Ambrosio, *fortitudo qua defendit infirmos plena justitia est*. Qua de re supra quoque egimus.

Cic. de fin. III; de off. II. L. ut vim. D. de just. & jure.
* de Ira l. 1, cap. 7.
† de Clem. II, 5.
De Off. 1. Lib. c. 5.

VII. Quæritur hîc, an teneatur etiam homo hominem, populus populum ab injuria defendere. Plato puniendum censet qui vim alteri illatam non arcet: quod & Ægyptiorum legibus cavebatur. Sed primum si manifestum sit periculum, non teneri certum est. potest enim suam vitam & res alienis perferre. Atque ita interpretandum censeo illud Tullii: *Qui non defendit, nec obsistit si potest injuriæ, tam est in vitio quam si parentes, aut patriam, aut socios deserat*. ut *potest* illud intelligamus, cum suo commodo: nam & idem alibi dicit, *non defendi homines sine vituperatione fortasse possunt.* Apud Sallustium est in historiis: *omnes qui secundis rebus suis ad belli societatem orantur, considerare debent, liceatne tum pacem agere. dein quod quæritur satisne pium, tutum, gloriosum an indecorum sit.* Senecæ quoque hoc non spernendum: *Succurram perituro, sed ut ipse non peream, nisi si futurus*

De legib. IV.

Diod. l. 1.

si futurus ero magni hominis aut magnæ rei merces. Sed ne tunc quidem tenebitur, si oppressus nisi morte invasoris eripi non potest. Nam si invasoris vitam qui invaditur suæ potest præferre, ut alibi diximus, non peccabit qui invasum id aut credet, aut volet malle: præsertim cum ex parte invasoris majus sit periculum damni irreparabilis & sempiterni. *Less. lib. II. c. 4. dub. 15.*

VIII. Est & illud controversum, an justa sit belli causa pro subditis alienis, ut ab eis arceatur imperantis injuria. Sane ex quo civiles societates institutæ sunt, certum est rectoribus cujusque speciale quoddam in suos jus quæsitum. Euripides Heraclidis.

δίκαιοι δ' ἐσμὲν οἰκοῦντες πόλιν
αὐτοὶ καθ' αὑτοὺς κυρίας κρίνειν δίκας.

Nos quotquot hujus colimus urbis mœnia,
Sufficimus ipsi nostra judicia exsequi.

Nec alio illud pertinet:

Spartam tibi quæ contigit orna:
Nobis fuerint cura Mycenæ.

Et Thucydides inter summi imperii signa posuit τὸ αὐτόδικον, *judiciorum summam potestatem*, non minus quam τὸ αὐτόνομον καὶ τὸ αὐτοτελές, id est *legum & magistratuum creandorum jus.* Nec alio pertinet poeticum illud:

Non illi imperium pelagi regnumque tridentis, *Virg. Æn. I.*
Sed mihi sorte datum.

Et huic non dissimile illud:

Rescindere nunquam *Ovid. Met. XIV.*
Dis licet acta Deûm:

Et apud Euripidem:

Mos ille est Deûm: *Hippolyto.*
Quod cupiit unus, huic nefas obsistere:

Nimirum, ut recte explicat Ambrosius: *ne usurpata aliarum partium sollicitudine bellum inter se incitarent.* τοὺς σφετέρους αὐτόν τινα κολάζειν, *ut in suos quisque animadvertant* æquum esse censent Corinthii apud Thucydidem. Et Perseus in oratione ad Martium quod in Dolopes fecisset negat se defensurum: *jure*, inquiens, *feci meo, cum mei regni, meæ ditionis essent.* Sed hæc omnia locum habent ubi vere delinquunt subditi, adde etiam ubi dubia est causa. In hoc enim instituta est illa imperiorum distributio. At non etiam, si manifesta sit injuria, siquis Busiris, Phalaris, Thrax Diomedes ea in subditos exerceat, quæ æquo nulli probentur, ideo præclusum erit jus humanæ societatis. Sic in Maxentium & in Licinium Constantinus, in Persas alii Romanorum Imperatores arma ceperunt, aut capere minati sunt nisi vim à Christianis religionis nomine arcerent. Imo etiam si daretur ne in summa quidem necessitate arma recte à subditis sumi (qua de re dubitare vidimus illos ipsos quorum institutum fuit regiam potestatem defendere) non tamen inde sequetur non posse pro ipsis ab aliis arma sumi. Quoties enim actioni alicui impedimentum ponitur personale, non ex re; toties quod uni non licet, alteri pro eodem licere potest, si modo tale sit negotium in quo alter alteri prodesse possit. Sic pro pupillo, cujus persona judicium non capit, litigat tutor aut alius: pro absente etiam sine mandato defensor. Impedimentum autem quod resistere subditum prohibet, non ex causa venit quæ eadem est in subdito & in

Libro I de Off. *L. V.* *Liv. l. XLII.* *Vict. rel. de Ind. n. 15.* *Vict. de Ind. rel. p. 2. n. 13.*

non subdito, sed ex personæ qualitate, quæ in alios non transit. Sic Seneca existimat bello à me peti posse, qui à mea gente sepositus, suam exagitat, ut diximus, cum de pœnis exposcendis ageretur: quæ res sæpe cum defensione innocentium conjuncta est. Scimus quidem ex veteribus novisq; historiis alieni cupiditatem hos sibi quærere obtentus: sed non ideo statim jus esse definit si quid à malis usurpatur. Navigant & piratæ: ferro utuntur & latrones.

IX. Sicut autem societates bellicas eo initas animo ut in quodvis bellum nullo causæ discrimine promittantur auxilia, illicitas diximus, ita nullum vitæ genus est improbius quam eorum qui sine causæ respectu mercede conducti militant, & quibus

ibi fas, ubi plurima merces.

Silv. in verbo Bellum, p. 1, §. 10, circa f. *Livius libro XXXII.*

Quod Plato ex Tyrtæo probat. Hoc ipsum est quod Ætolis à Philippo exprobratum legimus: & Arcadibus à Dionysio Milesio his verbis: ἀγορὰ πολέμου πρόκειται, καὶ τὰ τῶν ἑλλήνων κακὰ τὴν Ἀρκάδων τροφὴ καὶ περιέρχεται πόλεμος αἰτίαν οὐκ ἔχων: *belli instituuntur nundinæ, & Græcorum mala in fructu sunt Arcadibus, & sine causarum respectu modo huc modo illuc arma circumferuntur.* Res sane miseranda, ut Antiphanes loquitur,

ὃς ἕνεκα τοῦ ζῆν ἔρχετ' ἀποθανούμενος,

Miles qui vitæ causa se auctorat neci.

Dion Prusæensis: καὶ τοί τί τοῦ ζῆν ἀναγκαιότερόν ἐστιν; ἢ τίνος περὶ πλείους ποιοῦνται πάντες; ἀλλ' ὅμως καὶ τοῦτο ἀπολλύουσι διὰ χρημάτων ἐπιθυμίαν. *Quid magis est necessarium nobis, aut quid pluris fit quam vita? & tamen hanc quoque non pauci perdunt dum pecuniam quærunt.* Parum vero quod suam vendunt necem, nisi & aliorum sæpe innocentium venderent; tanto carnifice detestabiliores, quanto pejus est sine causa quam ex causa occidere: Sicut Antisthenes dicebat carnifices tyrannis esse sanctiores, quod illi nocentes, hi innocentes interficerent. Major Philippus Macedo huic hominum generi, τὰς τροφὰς εἰωθόσιν ἔχειν ἐκ τοῦ μισθοφορεῖν, *quibus unus ex militia quæstus esset,* dicebat bellum esse pacem, pacem bellum. Non est inter artificia bellum, imo res est tam horrenda, ut eam nisi summa necessitas, aut vera caritas honestam efficere nequeat: quemadmodum ex iis intelligi potest quæ capitum antecedentium proximo dicta à nobis sunt. Augustino judice *militare non est delictum, sed propter prædam militare peccatum est.*

Bellinus de re milit. 11, p. tit. 2, n. 4. *Diod. libro XVIII.* *De verbis Domini.*

X. Imo & propter stipendium, si id unice aut præcipue spectetur: cum alioqui stipendium accipere licitum sit omnino: τίς στρατεύεται ἰδίοις ὀψωνίοις ποτέ; ait Paulus Apostolus: *quis suis impensis militat?*

1 Cor. X, 7.

CAPVT XXVI.

De causis justis ut bellum geratur ab his qui sub alieno imperio sunt.

I. *Qui dicantur esse sub alieno imperio.*
II. *Quid his faciendum si ad deliberationem adhibeantur, aut liberam electionem habeant.*
III. *Si imperetur ipsis, & causam belli injustam credant, non militandum.*
IV. *Quid si dubitent?*
V. *Pietatis esse hac in re dubitantibus subditis parcere sub onere tributi extraordinarii.*
VI. *Quando subditorum arma justa sint in bello injusto.*

EGIMVS de his qui sunt sui juris: sunt alii in conditione parendi positi, ut filii familiarum, servi, subditi, etiam cives

cives ſinguli, ſi cum civitatis ſuæ corpore comparentur.

II. Hi vero ſi aut ad deliberationem adhibentur, aut libera ipſis optio datur militandi aut quieſcendi, eaſdem regulas ſequi debent, quas illi qui ſuopte arbitrio pro ſe aut aliis bella ſuſcipiunt. *Ægid. Reg. de act. ſupern. diſp. 31. n. 80.*

III. At ſi edicitur ipſis ut militent, quod fieri ſolet, ſiquidem conſtat ipſis injuſtam eſſe belli cauſam, abſtinere omnino debent. *Vict. de jure belli, n. 22.* Deo potius obediendum quam hominibus, non Apoſtoli tantum dixerunt, ſed & Socrates: & apud magiſtros Hebræorũ exſtat ſententia, indicans regi contra Dei legẽ quid præcipienti prorſus non parendum. *Act. VIII, 10.* Polycarpi jamjam morituri dictum exſtat: δεδιδάγμεθα γὰρ ἀρχαῖς καὶ ἐξουσίαις ἀπὸ θεοῦ τεταγμέναις τιμὴν κατὰ τὸ προσῆκον τὴν μὴ βλάπτουσαν ἡμᾶς ἀπονέμειν: *didicimus imperiis ac poteſtatibus a Deo ordinatis exhibere honorem quem par eſt quique ſalutem noſtram non impediat.* Et Paulus Apoſtolus; *Eph. VI, 1.* *Filii,* inquit, *obedite parentibus in Domino, id enim æquum eſt.* Ad quem locum Hieronymus: *Peccatum filiorum eſt non obedire parentibus, & quia poterant parentes aliquid imperare perverſum, adjunxit, in Domino.* Et de ſervis addit: *Cum dominus carnis a Domino ſpiritus diverſum imperat, non eſt obediendum.* Idem alibi: *In illis tantum debent dominis & parentibus eſſe ſubjecti quæ contra Dei mandatum non ſunt.* Nam & idem ille Apoſtolus dixerat ſui quemque operis mercedem reportaturum ſive liberum ſive ſervum. *Eph. VI, 8.* Tertullianus vero: *ſatis præſcriptum habemus, in omni obſequio eſſe nos oportere, ſecundum Apoſtoli præceptum, ſubditos magiſtratibus, principibus & poteſtatibus: ſed intra limites diſciplinæ.* In martyrologio Silvanus martyr: *Iccirco Romanas leges contemnimus ut juſſa divina ſervemus.* Apud Euripidem dicenti Creonti: *Phœniſſ.*

Nonne exſequi mandata fas ipſum jubet?

reſpondet Antigone:

Non imperata jure nec jus exſequi.

Muſonius ita ait: *Si quis, aut patri, aut magiſtratui, aut domino turpia, aut iniqua factu imperanti non paret, is nec inobediens eſt, nec injuriam facit, nec peccat.* *Stob. tit. liberos parent. honorand.* Gellius negat probam eſſe ſententiam, omnia eſſe quæ pater juſſerit parendum. *L. 11, c. 7.* *Quid enim,* ait, *ſi proditionem patriæ, ſi matris necem, ſi alia quædam imperarit turpia aut impia? Media igitur ſententia optima atque tutiſſima viſa eſt, quædam eſſe parendum, quædam non obſequendum.* Seneca pater: *Non omnibus imperiis parendum eſt.* Quintilianus: *Non omnia neceſſe eſt facere liberis quæcumque patres imperant. Multa ſunt quæ fieri non poſſunt. Si imperes filio ut ſententiam dicat contra quam exiſtimet: ſi teſtimonium jubeas dici ejus rei quam ignoret: ſi ſententiam in ſenatu: ſi Capitolium me incendere jubeas, arcem occupare, licet dicere: Hæc ſunt quæ fieri non oportet.* *Decl. 271.* Seneca: *Non aut nos omnia jubere poſſumus, aut in omnia ſervi parêre coguntur. Contra rempublicam imperata non facient: nulli ſceleri manus commodabunt.* *De Benef. l. III, 20.* Sopater: δεῖ, φησὶ, πειθῆναι τῷ πατρὶ· εἰ μὲν κατὰ νόμους καλῶς· εἰ δὲ παρὰ τὸ πρέπον, οὐκ εὔλογον. *Patri,* inquit, *parendum eſt. Si quidem intra jura, recte: ſin ultra honeſtum, non convenit.* Irriſus olim Stratocles qui legem Athenis rogaverat ut quicquid Demetrio regi placuiſſet, id in Deos pium & inter homines juſtum eſſet. Plinius alicubi elaboratum a ſe ait, ut conſtaret miniſterium crimen eſſe. *Lib. III. Epiſt. ad Minutium.* Ipſa jura civilia, quæ peccatis excuſabilibus facile veniam præbent, favent quidem his qui parêre neceſſe habent, ſed non in omnibus. Excipiũt enim ea quæ atrocitatem habent facinoris vel ſceleris, quæ ſua ſponte ſcelerata ac nefaria ſunt, ut loquitur *L. A lee. D. de R. I.*
Tullius,

Tullius, maleficia quæ ſponte & non diſputatione Iuriſconſultorum, ſed naturali interpretatione fugienda ſunt, ut Aſconius interpretatur. Narratum Hecatæo Ioſephus memorat, Iudæos qui Alexandro Macedoni militabant, neque verberibus neque contumeliis ullis adigi potuiſſe ut ad Beli templum, quod Babylone erat, inſtaurandum, humum cum militibus cæteris aggererent. Sed propius noſtri argumenti exemplum habemus in Thebæa legione, de qua ſupra egimus & in Iuliani militibus, de quibus ſic Ambroſius: *Iulianus Imperator quamvis eſſet Apoſtata habuit tamen ſub ſe Chriſtianos milites: quibus cum dicebat, producite aciem pro defenſione reipublicæ, obediebant ei: cum autem diceret eis, producite arma in Chriſtianos, tunc agnoſcebant Imperatorem cœli.* Sic & ſpeculatores legimus ad Chriſtum converſos mori potius elegiſſe, quam edictis & judiciis in Chriſtianos manum commodarent. Tantundem erit ſi quis perſuaſus ſit quod imperatur injuſtum eſſe. Nam huic tantiſper ea res pro illicita eſt, quamdiu eam opinionem non poteſt deponere: ut ex ſupra tractatis apparet.

Verr. III.

Vict. de jure bell. n. 23.

IV. Quod ſi dubitet, res licita ſit necne, eritne quieſcendum an parendum? Parendum plerique cenſent: nec obſtare illud laudatum, Quod dubites ne feceris: quia qui contemplative dubitat, poteſt activo judicio non dubitare: Credere enim poteſt in re dubia obſequendum ſuperiori. Et ſane quin hæc diſtinctio judicii duplicis in multis actionibus locum habeat, negari non poteſt. Iura civilia non Romanorum tantum, ſed & aliarum gentium in tali circumſtantia, non modo impunitatem concedunt obedientibus, ſed & actionem in eos civilem denegant. Is damnum dat, ajunt, qui jubet dare: ejus vero nulla culpa eſt, cui parêre neceſſe eſt. Neceſſitas poteſtatis excuſat, & ſimilia. Ipſe Ariſtoteles Nicomachiorum quinto, his qui injuſtum quidem aliquid faciunt, non autem injuſte, annumerat famulum domini imperantis: injuſte autem eum ait agere, à quo actionis principium eſt; nimirum quia in famulo vis deliberatrix plena non eſt, ut indicat proverbium:

ἥμισυ τῆς ἀρετῆς ἀποαίρει δούλιον ἦμαρ.
Dimidia virtute caret ſervire coactus.

Et ſimile:

ἥμισυ γάρ τε νόου ἀπαμείρεται εὐρύοπα Ζεὺς
ἀνδρῶν οὓς ἂν δὴ κατὰ δούλιον ἦμαρ ἕλῃσι.
Tollitur huic hominum generi pars altera mentis
Ab Iove, ſervilem voluit quos ducere vitam.

Et illud quo Philo utitur:

δοῦλος πέφυκας. οὐ μέτεστί σοι λόγου.
Servi tua eſt fortuna: ratio ad te nihil.

L. Damnum de R. I. L. Liber homo. D. ad L. Aquil. L. Non videtur. §. Qui juſſ. de R. I. Paul. l. V. Sent. tit. 22. §. 1. Leges Longobar. tit. 96. de termino effoſſo. Leges Wiſigoth. L. II, tit. 2, c. 2. L. VIII, tit. 1, c. 3, 4. Libro VII, tit. VII, c. 5.

Et illud Taciti: *Principi ſummum rerum judicium Dii dederunt; ſubditis obſequii gloria relicta eſt.* Narrat idem ſcriptor Piſonis filium à Tiberio crimine belli civilis purgatum: *patris quippe juſſa, nec potuiſſe filium detrectare.* Seneca: *Servus herilis imperii non cenſor eſt, ſed miniſter.*

Ann. III.

Et ſpecialiter in hac de militia quæſtione ita ſenſit Auguſtinus. Sic enim ait: *Ergo vir juſtus ſi forte ſub rege etiam ſacrilego militet, recte poteſt illo jubente bellare ſi civicæ pacis ordinem ſervans, quod ſibi jubetur, vel non eſſe contra Dei præceptum certus eſt, vel utrum ſit, certus non eſt: ita ut fortaſſe reum faciat regem iniquitas imperandi, innocentem autem militem*

Lib. XXII, c. 74 cont. Fauſtum.

ostendat ordo serviendi. Et alibi: *Miles cum obediens potestati sub qua legitime constitutus est hominem occidit, nulla civitatis suæ lege reus est homicidii: imo nisi fecerit, reus est imperii deserti atque contempti. quod si sua sponte atque auctoritate fecisset, in crimen effusi humani sanguinis incidisset. Itaque unde punitur si fecerit injussus, inde puniretur si non fecerit jussus.* Atq; hinc passim recepta est sententia, subditos quod attinet, dari bellum utrimq; justum, id est injustitia vacans; quo illud pertinet:

quis justius induat arma
Scire nefas.

Non caret tamen hoc sua difficultate. Et Adrianus nostrâs, qui Cisalpinorum ultimus Pontifex Romanus factus est, contrariam defendit sententiam, quæ stabiliri potest non illa præcise ratione quam ille affert, sed hac quæ magis urget, quod qui dubitat contemplative, debeat judicio activo eligere partem tutiorem. Est autem pars tutior abstinere bello. Laudantur Esseni quod inter alia jurarent μὴ βλάψειν τινὰ ἐξ ἐπιτάγματος: *non nocituros se cuiquam ne si jubeantur quidem:* & imitatores horum Pythagorei, qui, Iamblicho teste, bello abstinebant, causa addita, quia φόνων χορηγέτης καὶ νομοθέτης ὁ πόλεμος, *bellum cædes subministrat atque imperat.* Neque obstat quod ex altera parte periculum est inobedientiæ. Nam cum utrunque incertum sit (nam si injustum est bellum, jam in ejus vitatione nihil est inobedientiæ) caret peccato, quod ex duobus minus est. Inobedientia autem in ejusmodi rebus suapte natura minus malum est quam homicidium, præsertim multorum innocentium. Narrant veteres cum Mercurius ob Argum interfectum accusatus Iovis mandato se defendisset, non tamen ausos Deos eum absolvere. Sed nec Pothinum Ptolemæi satellitem Martialis, cum ait:

Antoni tamen est pejor, quam caussa Pothini:
Hic facinus domino præstitit, ille sibi.

Nec magni ponderis est quod contra nonnulli adferunt fore, ut id si admittatur perdatur sæpe respublica; quia plerumque non expediat rationes consiliorum edi populo. Vt enim hoc verum sit de caussis suasoriis belli, de justificis verum non est, quas oportet claras esse & evidentes, & proinde tales quæ palam exponi & possint & debeant. Quod de legibus nimis forte indistincte dictum à Tertulliano est, in his legibus sive edictis de bello gerendo locum justissime habet. *Neque civis fideliter legi obsequitur ignorans quale sit quod ulciscitur lex. nulla lex sibi soli conscientiam justitiæ suæ debet, sed eis a quibus obsequium exspectat. Cæterum suspecta lex est quæ probari se non vult: improba autem, si non probata dominetur.* Apud Papinium Achilles Vlyssi se ad bellum excitanti ait:

Quæ Danais tanti primordia belli,
Ede, libet justas hinc sumere protinus iras.

Apud eundem Theseus:

Ite alacres, tantæque precor confidite causæ.

Propertius dixerat:

Frangit & attollit vires in milite causa:
Quæ nisi justa subest, excutit arma pudor.

Cui par illud Panegyristæ: *Tantū etiam inter arma bona conscientia sibi vindicat, ut jam cœperit non virtutis magis quam integritatis esse victoria.* Ac sic viri quidam eruditi interpretantur ירק quod legitur Gen. XIV,

De civit. Dei, lib. 1. c. 26.

Silv. in verbo bellum, 1. n. 9 concl. 4. Cast. in l. v. D. de Iustit. Soto l. v. qu. 1. art. 7. & qu. 3 art. 3. Vict. de jure bel nu. 32. Covar. in c. peccat. part. 11. §. 10. Adr. Quæstione quodl. 11.

Bald. 11. cons. 325. Sotus de det. secr membr. 3. quæ. 2. in resp. ad 1.

Vict. de jure belli, n. 25.

Apolog. c. 4. 1. Advers. Nat. c. 6.

xiv, 14: ut sensus sit ministros Abrahami ante prælium ab ipso plene institutos de armorum suorum justitia. Et sane denuntiationes, ut mox infra dicemus, palam fieri solebant & expressa causa, ut totum quasi genus humanum de justitia causæ possit cognoscere. Scilicet prudentia virtus est, ut & Aristoteli visum, imperantis propria: justitia vero hominis qua homo est. Omnino autem sequenda videtur ea quam diximus Adriani sententia, si subditus non modo dubitet, sed argumentis probabilibus inductus magis in id propendeat ut bellum injustum esse putet: præcipue vero si de aliis impetendis, non de suis tuendis agatur. Quin probabile est etiam carnifici qui damnatum occisurus est, hactenus, aut quod quæstioni & actis interfuerit, aut ex rei confessione cognita, esse debere causæ merita, ut satis ei constet mortem ab eo commeritam: idque nonnullis in locis observatur. nec aliud spectat lex Hebræa cum ad lapidandum eum qui damnatus est testes vult præire populo.

Ægid. Regius de act. supern. disp. 31. dub. 5. n. 85. Bannes. 2. 2. qu. 40. art. 1. Molina tract. 11. disput. 113.

Deut. XVII.

V. Quod si subditorum animis per causæ expositionem satis nequeat fieri, omnino officium erit boni magistratus tributa ipsis potius extraordinaria imperare, quam operam militarem: præsertim ubi non defuturi sunt alii qui militent. quorum voluntate non tantum bona, sed & mala uti potest rex justus. quomodo Deus & Diaboli & impiorum parata opera utitur; & sicut culpa caret qui egestate pressus pecuniam sumit ab improbo fœneratore. Imo etiam si de causa belli dubitari non possit, minime tamen videtur æquum ut Christiani inviti cogantur militare, cum a militia abstinere, etiam cum militare liceat, majoris cujusdam sit sanctitatis, quæ & a clericis & a pœnitentibus diu exacta est, aliis vero omnibus multis modis commendata. Origenes Celso Christianis objectanti militiæ detrectationem sic respondet: *His qui a fide alieni pro republica militare nos jubent, & homines occidere ita respondebimus: Hi qui simulacrorum vestrorum sunt sacerdotes, & Deorum quos putatis flamines, dexteras puras servant sacrificiorum ergo, ut ea incruentis & nulla cæde maculatis manibus offerant his qui creduntur Diis: neque si quod exoriatur bellum sacerdotes adscribuntur numeris: Quod si id ratione non caret, quanto magis cæteris militantibus, illi quoque suo modo censendi sunt militare, tanquam Dei sacerdotes atque cultores, qui manus quidem servant puras, sed precibus apud Deum certant, pro his qui juste militant, & pro eo qui juste regnat?* quo in loco sacerdotes vocat quosvis Christianos, exemplo sanctorum scriptorum, Apoc. 1, 6; 1 Petr. 11, 5.

Silv. in verbo bellū. p. 1. nu. 7. circa fin.

VI. Arbitror vero evenire etiam posse ut in bello non dubio tantum, sed & manifeste injusto justa aliqua esse possit subditorum defensio. Nam cum subditos innocentes, & a belli culpa remotos interficiendi jus verum & internum hostis, justum quamvis bellum gerens, non habeat, nisi aut ad necessariam defensionem, aut per consequentiam & extra propositum; (pœnæ enim illi obnoxii non sunt:) sequitur ut si certo constet hostem eo venire animo, ut hostilium subditorum vitæ parcere cum possit, omnino nolit, subditi illi tueri se possint ex jure naturæ, quod gentium jure ademtum illis non est. Neque tunc dicemus bellum utrinque justum esse. non enim de bello, sed de certa ac definita actione quæritur. Illa autem actio, quamvis de cætero jus ad bellum habentis, injusta est, & proinde juste repellitur.

HVGO-

HVGONIS GROTII

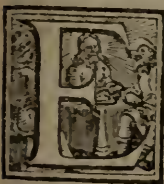
DE IVRE BELLI AC PACIS

LIBER TERTIVS.

CAPVT I.

Quantum in bello liceat regulæ generales ex jure naturæ: ubi & de dolis & mendacio.

I. Ordo sequentium.
II. Regula prima: licere in bello quæ ad finem sunt necessaria, explicatur.
III. Secunda: jus non tantum ex principio, sed & causis in bello subnascentibus spectari.
IV. Tertia: quædam consequi sine injuria quæ ex proposito non licerent: cui cautio additur.
V. Quid liceat in eos qui hostibus res subministrant per distinctiones explicatur.
VI. An dolo uti in bello liceat.
VII. Dolus in actu negativo per se non est illicitus.
VIII. Dolus in actu positivo distinguitur in eum qui fit per actus libere significantes, & per actus significantes velut ex conventione: & ostenditur dolum prioris generis licitum esse.
IX. In secundo genere indicatur quæstionis difficultas.
X. Non omnem usurpationem locutionis quæ sciatur in alium sensum accipienda, esse illicitam.
XI. Mendacii qua illicitum est formam consistere in repugnantia cum jure alterius, quod explicatur.
XII. Et ostenditur licitum esse falsum loqui apud infantes & amentes.
XIII. Et cum is decipitur ad quem sermo non est & quem extra sermonem decipere liceret:
XIV. Et cum sermo est ad eum qui velit ita decipi:
XV. Et cum qui loquitur utitur jure supereminente in sibi subditum:
XVI. Forte & cum vitam innocentis aut par aliquid tueri aliter non possumus.
XVII. Apud hostes licitum falsiloquium qui senserint auctores.
XVIII. Non extendendum hoc ad verba promittentia:
XIX. Nec ad juramenta.
XX. Generosius tamen esse ac Christianæ simplicitati convenientius falsiloquio in hostem quoque abstinere: quod per similia illustratur.
XXI. Non licere nobis quenquam impellere ad id quod nobis licet, ipsi non licet.
XXII. Licere tamen uti opera ultro oblata.

T qui bellum gerant, & quibus ex causis belligerare liceat vidimus. Sequitur expendamus, quid quantumque in bello liceat, & quibus modis. quod aut nude spectatur, aut ex promisso antecedente. Nude ex naturæ primum, deinde ex Gentium jure. Quid ergo natura liceat videamus.

II. Primum, ut jam ante diximus aliquoties, ea quæ ad finem ducunt in morali materia æstimationem intrinsecam accipiunt ab ipso fine: quare quæ ad finem juris consequendi sunt necessaria, necessitate sumpta non secundum Physicam subtilitatem sed moraliter, ad ea jus habere intelligimur: Ius dico illud quod stricte ita dicitur, & facultatem agendi in solo societatis respectu significat. Quare si vitam aliter servare non possum, licet mihi vi qualicunque arcere eum qui eam impetit, etiamsi forte is peccato vacet, ut notavimus alibi: quia jus hoc non proprie ex peccato alterius oritur, sed ex jure quod mihi pro me natura concedit. Quin & rem alienam ex qua certum mihi periculum imminet,

VII. de jure belli n. 15.

VIII. de jure belli n. 18 & 39 & 53.

net, citra culpæ alienæ considerationem invadere possum: non tamen dominus fieri: id enim ad eum finem accommodatum non est: sed custodire donec securitati meæ satis cautum sit: quod ipsum quoque tractatum est à nobis alibi. Sic rem meam quam alius detinet eripere ei naturaliter mihi jus est: & si id difficilius, aliud tantumdem valens: ut & debiti consequendi gratia: quibus ex causis dominium quoque sequitur, quia alio modo læsa æqualitas reparari nequit. Sic ubi justa est punitio, justa etiam vis omnis, sine qua ad pœnam veniri non potest: & omne quod pœnæ pars est, ut rerum corruptio per incendium aut aliter, intra justum scilicet & qui peccato respondeat modum.

Lib. II. c. 1. §. 10.

Silv. in verbo bellum p. 1. n. 10. v. prima.

III. Sciendũ secundo est jus nostrum non ex solo belli principio spectandum; sed & ex causis subnascentibus, sicut & in judiciis post litem contestatam jus sæpe parti novum paritur. Sic qui se aggregant me impetenti, sive socii sive subditi, in se quoque jus tuendi me mihi porrigunt. Sic qui bello se miscent quod injustum est, præsertim si ipsi id injustum esse scire possunt ac debent, obligant se ad sumtus & damna resarcienda, quia culpa damnum dant. Sic qui bello sine probabili ratione suscepto accedunt, ipsi quoque pœnæ meritum contrahunt, pro ratione injustitiæ quæ ipsorum actui inest. Ita Plato probat bellum μέχρι οὗ ἂν οἱ αἴτιοι ἀναγκασθῶσιν ὑπὸ τῶν ἀναιτίων ἀλγούντων δοῦναι δίκην, *donec hi qui sontes sunt cogantur insontibus malo affectis pœnas dare.*

IV. Observandum tertio, ad jus agendi multa consequi indirecte & extra agentis propositum, ad quæ per se jus non esset. In sui defensione quomodo id locum habeat explicavimus alibi. Sic ut nostrum consequamur, si tantundem accipi non potest, plus accipere nobis jus est, sub obligatione tamen restituendi pretium ejus quod redundat. Sic navis piratis plena aut domus latronibus, tormentis peti potest, etiamsi intra eandem navem aut domum sint pauci infantes, mulieres aut alioqui innocentes quibus inde creetur periculum. *Nec reus est mortis alienæ*, inquit Augustinus, *qui cum suæ possessioni murorum ambitum circumduxit, aliquis ex ipsorum usu percussus interiit.* Sed sicut antehac monuimus sæpe, non semper ex omni parte licitum est quod juri stricte sumto congruit. Sæpe enim proximi caritas non permittet ut summo jure utamur. Quare etiam quæ extra propositum accidunt, & accidere posse prævidentur, cavenda erunt, nisi multo majus sit bonum quo nostra actio tendit, quam malum id quod metuitur, aut nisi in pari bono & malo multo major sit spes boni quam mali metus, quod prudentiæ arbitrandum relinquitur: sed ita ut semper in dubio ad eam partem quæ alteri magis quam sibi consulit, ut tutiorem, inclinandum sit. *Sinite crescere zizania*, inquit optimus magister, *ne dum ea evellere vultis, evellatis & triticum. Multos occidere & indiscretos*, inquit Seneca, *incendii & ruinæ potentia est.* Docent nos historiæ quam seria pœnitentia, Ambrosio monente, talem vindictæ immodestiam Theodosius expiaverit. Nec si quid Deus interdum facit tale, id nobis in exemplum trahendum est, ob plenissimum illud dominii jus quod ille in nos habet, nobis vero alteri in alterum non concessit, ut alibi notavimus. Et tamen ille ipse Deus, hominum suo jure dominus, ob paucissimos bonos parcere solet quamvis magnæ

Vict. de libro num. 37.

Ad Publ. epist. 154.

Matthæi XIII, 29.

Thom. 2. 2. q. 64. art. 2.

Sen. in fine l. 11 declam.

Gen. XVII, 23, & seq.

gnæ

gnæ malorum universitati, & eo suam, qua judex est, æquitatem testatam facit, ut Abrahami cum Deo colloquium de Sodomis aperte nos docet. Et ex his quidem generalibus regulis cognosci potest quantum in hostem liceat naturaliter.

V. Sed & quæstio incidere solet quid liceat in eos qui hostes non sunt, aut dici nolunt, sed hostibus res aliquas subministrant. Nam & olim & nuper de ea re acriter certatum scimus, cum alii belli rigorem, alii commerciorum libertatem defenderent. Primum distinguendum inter res ipsas. Sunt enim quæ in bello tantum usum habent, ut arma: sunt quæ in bello nullum habent usum, ut quæ voluptati inserviunt: sunt quæ & in bello & extra bellum usum habent, ut pecuniæ, commeatus, naves, & quæ navibus adsunt. In primo genere verum est dictum Amalasuinthę ad Iustinianum, in hostium esse partibus qui ad bellum necessaria hosti administrat. Secundum genus querelam non habet. Sic Seneca, tyranno gratiam se relaturum ait, si beneficium illi neque vires majores daturum est ad exitium commune, neque confirmaturum quas habet, id autē est quod reddi illi sine pernitie publica possit: quod explicans addit: *pecuniam qua satellitem stipendio teneat, non subministrabo; si marmora & vestes desiderabit, nihil oberit cuiquam id quo luxuria ejus instruitur: militem & arma non suggeram. Si pro magno petet munere artifices scenæ & quæ feritatem ejus emolliant, libens offeram. Cui triremes & æratas non mitterem, lusorias, & cubiculatas, & alia ludibria regum in mari lascivientium mittam.* Et Ambrosio judice largiri ei qui conspiret adversus patriam non est probabilis liberalitas. In tertio illo genere usus ancipitis, distinguendus erit belli status. Nam si tueri me non possum nisi quæ mittuntur intercipiam, necessitas, ut alibi exposuimus, jus dabit, sed sub onere restitutionis, nisi alia causa accedat. Quod si juris mei exsecutionem rerum subvectio impedierit, idque scire potuerit qui advexit, ut si oppidum obsessum tenebam, si portus clausos, & jam deditio aut pax exspectabatur, tenebitur ille mihi de damno culpa dato, ut qui debitorem carceri exemit, aut fugam ejus in meam fraudem instruxit: Et ad damni dati modum res quoque ejus capi, & dominium earum debiti consequendi causa quæri poterit. Si damnum nondum dederit sed dare voluerit, jus erit rerum retentione eum cogere ut de futuro caveat obsidibus, pignoribus aut alio modo. Quod si præterea evidentissima sit hostis mei in me injustitia, & ille eum in bello iniquissimo confirmet, jam non tantum civiliter tenebitur de damno, sed & criminaliter, ut is qui judici imminenti reum manifestum eximit: atque eo nomine licebit in eum statuere quod delicto convenit, secundum ea quæ de pœnis diximus. quare intra eum modum etiam spoliari poterit. Et has ob causas solent à bellum gerentibus publicæ significationes fieri ad alios populos, tum ut de jure causæ, tum etiam ut de spe probabili juris exsequendi appareat. Hanc autem quæstionem ad jus naturæ ideo retulimus, quia ex historiis nihil comperire potuimus ea de re jure voluntario gentium esse constitutum. Romanos qui Carthaginiensium hostibus commeatus attulerant, ipsi Carthaginienses, aliquando ceperunt: eosdem iidem Carthaginienses repetentibus Romanis reddiderunt. Demetrius cum Atticam teneret exercitu, jamque vicina oppida Eleusina &

Procop. 1 Goth.

Lib. 1. c. 30 de Off.

Can. ine. Ita quorundam: & c. ad liberandum: de Iudæis.

Silv. in verbo restitutio. p. 3. §. 12.

Polyb. 1.

Plut. Demetrio.

Rhamnuntem cepisset, Athenis famem facturus, navis frumentum inferre parantis & magistrum & gubernatorem suspendit, atque eo modo deterritis cæteris potitus urbe est.

VI. Modum agendi quod attinet, vis ac terror maxime propria bellorum. An & dolo uti liceat quæri solet. Nam Homerus quidem dixit hosti nocendum

ἢ δόλῳ, ἠὲ βίῃ ἢ ἀμφαδὸν, ἠὲ κρυφηδὸν.

Sive dolo, seu vi manifesta, clamve palamve.

Et Pindari est:

χρὴ δὲ πᾶν ἔρ——

δοντ' ἀμαυρῶσαι τὸν ἐχθρόν.

Quidvis agendo scilicet hostica

Delenda vis est.

Apud Virgilium quoque dictum illud,

Dolus an virtus quis in hoste requirat?

sequitur ipse

Ripheus justissimus unus

Qui fuit in Teucris & servantissimus æqui.

Et legitur hoc ipsum imitatus sapientiæ nomine nobilissimus Solon. Silius in rebus Fabii Maximi: *Lib. xv.*

Exin virtuti placuit dolus.

Apud Homerum Vlysses viri sapientis exemplum, plenus ubique fraudium in hostem: unde Lucianus regulam elicit, laude dignos, qui hostem fallunt. Nihil utilius in bello dolis Xenophon dixit, & Brasidas apud Thucydidem præclaram imprimis laudem esse ex belli furtis: & apud Plutarchum Agesilaus hostes decipere & justum & licitum esse. Polybius, quæ vi fiunt in bello minoris censenda quam quæ ex occasione & dolo: & ex eo Silius Corvinum sic inducit loquentem:

Luc. Phil. *Xenophon. de Cyri inst. 1, & de re equestri.* *Thuc. lib. v.* *Plutarch. Apoph.* *Polyb. l. ix.* *Lib. v.*

Bellandum est astu: levior laus in duce dextra.

Atque ita censuisse ipsos illos severos Laconas notat Plutarchus, ac majorem etiam victimam ab eo immolatam, qui dolo, quam qui aperto Marte rem confecisset. Idem Lysandrum magni facit ἀπάταις τὰ πολλὰ διαποικίλλοντα τοῦ πολέμου *pleraque belli dolis variantem.* Et in Philopœmenis laudibus ponit, quod Cretensium disciplina institutus, simplicem illum ac generosum bellandi morem dolis ac furtis miscuisset. Ammiani est: *Nullo discrimine virtutis ac doli prosperos omnes laudari debere bellorum eventus.* Iurisconsulti Romani bonum dolum vocant si adversus hostem quis machinaretur: & alibi, nihil interesse vi quis an fallacia potestatem hostium evaserit: δόλος οὐ ψεκτὸς, οἷα στρατιωτικὸς notat ad Iliados ο Eustathius. Inter Theologos Augustinus: *Cum justum bellum suscipitur, vi aperta pugnet quis aut ex insidiis, nihil ad justitiam interest.* Et Chrysostomus, maxime laudari imperatores qui fraude victoriam quæsiissent. Sed nec desunt sententiæ quæ suadere videntur partem contrariam, quarum nonnullas infra adferemus. Quæstionis hujus definitio pendet ex eo, an dolus in genere sit semper malorum, in quibus locum habet non esse faciendum malum ut eveniat bonum, an ex iis quæ vitium non habent universaliter ex suapte natura, sed quibus accidere etiam potest ut bona sint.

Plut. Marcel. *D. lib. 1, de dolo.* *L. Nihil D. de captivis.* *Quæ. x super Iosue.* *i De sacerdotio.*

VII. Notandum igitur, dolum alium consistere in actu nega-

tivo, alium in actu positivo. Doli vocem etiam ad ea quæ in negativo actu consistunt extendo, Labeone auctore, qui ad dolum sed non malum refert, ubi quis per dissimulationem tuetur sua vel aliena. Haud dubie crude nimis à Cicerone dictum est *ex omni vita simulationem dissimulationemque tollendam*. Nam cum nec quæ scias, nec quæ velis omnia aperire aliis tenearis, sequitur ut dissimulare quædam apud quosdam, id est tegere & occultare fas sit. *Licet*, inquit Augustinus, *veritatem occultare prudenter sub aliqua dissimulatione*. Et necessariam hanc omnino atque inevitabilem, his præsertim quibus respublica commissa est, non uno loco fatetur ipse Cicero. Exemplum ad hanc rem insigne præbet Ieremiæ historia capite XXXVIII. Is enim Propheta à rege interrogatus de obsidionis eventu, apud proceres, regis postulatu, hoc ipsum prudenter occultat, aliam interim causam, nec falsam tamen, colloquii adferens. Et huc quoque referri potest quod Abrahamus Saram sororem, id est, ex usitato tum loquendi more, propinquam consanguineam vocat matrimonium dissimulans.

L. 1. §. dolū malū. D. de Dolo malo. *De Off. 3.* *Libro contra mend. c. 10.* *Th. 2. 2. qu. 40 art. 3 in resp. & qua. 71. art. 7. Silv. in verbo bellum p. 1. num. 9.* *Cic. pro Milone & l. VII. ep. 9. & pro Cn. Plancio.* *Gen. XX.*

VIII. Dolus qui in actu positivo consistit, si in rebus, simulatio; si in sermone, mendacium vocatur. Quidam inter hæc duo hanc constituunt differentiam, quod dicant voces naturaliter signa esse intellectuum, res non item. Sed contra verum est, voces natura ipsa & citra hominum voluntatem nihil significare, nisi forte vox sit confusa & ἄναρθρος, qualis in dolore, quæ ipsa rei magis appellatione venit quam locutionis. Quod si hoc dicatur, hominis naturam hanc esse peculiarem supra animantes cæteras, ut conceptus animi possit aliis indicare, & ad eam rem voces repertas, verum quidem dicitur: sed addendum est, non solis vocibus tale fieri indicium, sed & nutibus ut apud mutos, sive illi nutus aliquid habent cum re significata commune ipsa natura, sive tantum ex instituto significant: quibus nutibus pares sunt notæ illæ quæ non voces lingua figuratas significant, ut Paulus Iurisconsultus loquitur, sed res ipsas, sive ex aliqua convenientia, ut notæ hieroglyphicæ, sive mero arbitratu ut apud Sinenses. Alia igitur hic adhibenda distinctio est, qualem adhibuimus ad tollendam ambiguitatem in voce juris gentium. Diximus enim jus gentium dici, & quod singulis gentibus placuit sine mutua obligatione, & id quod mutuam obligationem in se continet. Voces ergo & nutus & notæ, quas diximus, reperta sunt ad significandum cum mutua obligatione, quod Aristoteles dixit κατὰ συνθήκην: res aliæ non item. Hinc fit ut rebus aliis uti liceat etiamsi prævideamus futurum ut alter inde falsam concipiat opinionem. Loquor de eo quod intrinsecum est, non de eo quod accidit. Itaque exemplum ponendum est, ubi nullum sequitur inde nocumentum, aut ubi nocumentum ipsum seposita doli consideratione, licitum est. Prioris exemplum est in Christo qui apud comites Emauntinos προσεποιήσατο ire longius, id est speciem prætulit ituri longius, nisi malimus vere quoque voluisse eum ire longius, sub conditione tamen nisi magno nisu retineretur, quomodo & Deus multa velle dicitur quæ non fiunt, & alibi Christus ipse dicitur voluisse præterire Apostolos navigantes, nempe nisi impense rogaretur navem ascendere. Alterum exemplum dari potest in Paulo qui Timotheum circumcidit, cum satis sciret

Th. 2. 2. qu. 110. art. 3. in resp. *L. Labeo. §. ult. D. de sup. legata.* *L. Non figura D. de obl. & act.* *De interpr. c. 4.* *Luc. XXIV, 28.* *Marc. VI, 48.*

Iudæos hoc ita accepturos, quasi circumcisionis præceptum, quod revera abolitum jam erat, adhuc obligaret Israelis posteros, quasique ita sentirent ipsi Paulus & Timotheus: cum tamen non hoc quæreret Paulus, sed tantum familiarius cum Iudæis versandi facultatem sibi & Timotheo præbere. Neque vero circumcisio sublata lege divina, ex instituto amplius significabat talem necessitatem, neque malum quod inde sequebatur erroris ad tempus, dedocendi postea, tanti erat quanti illud bonum quo Paulus tendebat, nimirum Euangelicæ veritatis insinuatio. Hanc simulationem Patres Græci sæpe vocant οἰκονομίαν: de qua egregia exstat sententia Clementis Alexandrini qui de viro bono agens, sic ait: ἐπὶ τῶν πλησίον ὠφελείᾳ μόνῃ ποιήσει τινὰ ἃ οὐκ ἂν προηγουμένως αὐτῷ πραχθείη: *ob utilitatem proximi faciet quædam quæ sponte alioquin ac primaria intentione non faceret.* Tale in bello Romanorum illud, qui de Capitolio panem in hostium stationes jecerunt ne fame premi crederentur. Exemplum posterioris est in ficta fuga, qualem Iosue suis præcepit ad Hajum expugnandum, & alii duces sæpe. Nam hic quod sequitur nocumentum licitum esse ponimus ex belli justitia, ipsa autem fuga ex instituto nihil significat, quanquam hostis eam accipit ut signum pavoris, quod alter cavere non tenetur, utens sua libertate huc vel illuc eundi, & magis minusve celeriter, & hoc vel illo gestu habituve. Eodem referri debet eorum actus qui hostium armis, signis, vestibus, velis usi passim leguntur. Hæc enim omnia ejus sunt generis ut à quovis pro arbitrio etiam contra consuetudinem usurpari possint, quia consuetudo ipsa singulorum arbitrio, non quasi consensu communi introducta est, qualis consuetudo neminem obligat.

Act. XVI, 3. *Livius* V. *Iosue* VIII. *Silv. in verbo bellum.p.* I. *n.* 9.

IX. Gravior est disputatio de illis notis, quæ, ut ita dicam, in commercio hominum versantur, in quo genere proprie mendacium situm est. Multa enim sunt contra mendacium in sacris literis. *Verbum mendax odio habebit justus*, id est, vir bonus, Prov. XIII, 5: *Falsiloquentiam & verbum mendax amove à me*, Prov. XXX. 8: *Perdes loquentes mendacium*, Ps. V. 7: *Ne mentimini alter alteri*, Colos. III, 9. Et hanc partem rigide tuetur Augustinus: & sunt etiam inter Philosophos & Poëtas qui cum eo sentire videantur. Notum illud Homeri:

Ille mihi invisus pariter cum faucibus Orci,
Cujus mens aliud condit quam lingua profatur.

Sophocles:

Aliena vero prologui nunquam decet:
At vera certam si tibi pestem ferunt
Iam danda venia est, si facis quod non decet.

Cleobulus:

Mendacium odit quisquis animitus sapit.

Aristoteles dixit: καθ' αὑτὸ τὸ μὲν ψεῦδος φαῦλον καὶ ψεκτὸν, τὸ δ' ἀληθὲς καλὸν καὶ ἐπαινετόν: *per se mendacium turpe atque vituperabile, veritas pulchra ac laudabilis.* Neque tamen deest in alteram quoque partem auctoritas: primum in sacris literis exempla laudatorum hominum sine reprehensionis nota: deinde veterum Christianorum pronuntiata, Origenis, Clementis, Tertulliani, Lactantii, Chrysostomi, Hieronymi, Cassiani, imo pene omnium ut ipse fatetur Augustinus, ita dissentiens, ut tamen *magnam quæstionem, latebrosam tractationem* dispu-

disputationem inter doctos alternantem (hæc enim omnia ipsius verba sunt) agnoscat. Inter Philosophos aperte hinc stant, Socrates & discipuli ejus Plato, Xenophon, & alicubi Cicero, & si Plutarcho ac Quinctiliano credimus Stoici, qui inter sapientis dotes ponunt mentiri ubi & quomodo oportet: neque videtur dissentire aliquot in locis Aristoteles, cujus illud καθ' αὑτὸ quod diximus exponi potest communiter, sive re spectata sepositis circumstantiis: Interpres autem ejus Andronicus Rhodius de medico apud ægrotum mentiente sic ait: ἀπατᾷ μὲν, ἀπατεὼν δ' οὐκ ἔστιν: *decipit quidem, at deceptor non est*: Causam addit: οὐ γὰρ τέλος ἔχει τὴν ἀπάτην τοῦ νοσοῦντος, ἀλλὰ τὴν σωτηρίαν: *non enim propositum sibi habet decipere sed servare ægrotum.* Quintilianus hanc ipsam partem defendens, pleraque esse ait quæ non tam factis, quam causis eorum, vel honesta fiant, vel turpia. Diphilus

Plato I & II & V. de rep. Xenoph. quarto. Socrat. Plut. de Stoicorum contract. Quint. XII, I. Nic. VII, 3. IV Nic. 8.

Quod pro salute dicitur mendacium
Me judice habere nil potest incommodi.

Quærenti apud Sophoclem Neoptolemo,

Non tibi videtur turpe falsiloquentia?

respondet Vlysses,

Non, si salus nascatur ex mendacio.

Cui similia ex Pisandro & Euripide adferuntur. Et apud Quintilianum lego: *Nam & mendacium dicere etiam sapienti aliquando concessum est.* Eustathius Metropolita Thessalonicensis ad secundum odysseæ: ψεύσεται κατὰ καιρὸν ὁ σοφὸς: *mentietur sapiens re urgente:* ubi & ex Herodoto & Isocrate testimonia adfert.

X. Tam diffidentium sententiarum conciliatio forte aliqua reperiri poterit ex largiore aut strictiore mendacii acceptione. Neque hic mendacium sumimus quatenus & imprudenti accidit, quomodo mendacium dicere & mentiri apud Gellium discernuntur: sed de eo agimus, quod scienter profertur cum significatione quæ mentis conceptui, sive in intelligendo, sive in volendo, disconveniat. Nam quod primo καὶ ἀμέσως verbis & similibus notis indicatur sunt mentis conceptus: ideoque non mentitur qui dicit rem falsam quam veram existimat, sed qui dicit rem veram quidem sed quam falsam putat, mentitur. Significationis ergo falsitas id est quod ad communem mendacii naturam requirimus. Cui consequens est cum vox aliqua aut sermonis complexio est πολύσημος, id est plures uno significatus admittit, sive ex vulgi usu, sive ex artis consuetudine, sive ex figura aliqua intelligibili, tunc si animi conceptus uni istarum significationum congruat, non admitti mendacium, etiamsi putetur is qui audit in aliam partem id accepturus. Verum quidem est talem locutionem usurpatam temere non probandam: sed potest ex accedentibus causis honestari: puta si id pertineat ad erudiendum eum qui curæ nostræ est traditus, aut ad evitandam iniquam interrogationem. Prioris generis exemplum ipse Christus dedit, cum diceret, *Lazarus amicus noster dormit,* quod Apostoli accipiebant, tanquam de dormitione somni diceretur. Et quod de Templo instaurando ipse dixerat, intelligens hoc de suo corpore, Iudæos sciebat accipere de Templo proprie dicto. Sic & cum Apostolis ad instar Phylarcharum apud Hebræos sedes eximias & regi proximas duodecim promitteret, & alibi vini novi potationem in patris regno, satis scivisse videtur non aliter

Th. 2. 2. qu. 110. art. 1. in resp. Gell. XI, c. XI.

Ioh. XI, 11.

Ioh. II, 20, 21.

Luc. XXII, 30.

Matth. XXVI, 25.

Act. 1,6. ter hoc ab illis accipi, quam de regno aliquo hujus vitæ, cujus ſpe ad ipſum momentum Chriſti ad cœlum aſcenſuri pleni erant. Idem alibi per fabularum ambages populum alloquitur, ne audientes ipſum intelligerent, niſi ſcilicet animi attentionem talem ac docilitatem afferrent, qualem afferri par erat. Poſterioris uſus exemplum ex profana hiſtoria dari poteſt in L. Vitellio, cui Narciſſus *Tac. Annal. IV.* inſtabat, aperiret ambages & veri copiam faceret: ſed non ideo pervicit, quin ſuſpenſa & quo ducerentur inclinatura reſponderet. Dictum Hebræorum huc pertinet: אם יודע אדם להמור את דבריו מוטב ואם לא ישתוק *ſi quis norit uti perplexiloquio, recte: ſin minus taceat.* Contra accidere poteſt, ut tali loquendi genere uti non modo illaudabile ſit, ſed & improbum, puta cum Dei honos, aut amor proximo debitus, aut reverentia adverſus ſuperiorem, aut rei quæ agitur natura exigunt, ut quod animo cogitatur omnino patefiat: ſicut in contractibus diximus id aperiendum quod natura contractus intelligitur exigere, quo ſenſu non in- *Demoſth. in Leptineam.* commode accipi poteſt Ciceronis illud, *tollendum eſſe ex rebus contrahendis omne mendacium*, deſumtum ex veteri lege Attica κατὰ τὴν ἀγορὰν ἀψευδεῖν: quibus in locis mendacii vox videtur ita laxe accipi ut etiam obſcuram locutionem includat. At nos proprie loquendo à mendacii notione idipſum jam excluſimus.

XI. Ad communem ergo mendacii notionem requiritur ut quod dicitur, ſcribitur, notatur, innuitur, intelligi aliter nequeat, quam in eum ſenſum, qui à mente proferentis diſcrepet. Huic autem notioni laxiori ſtrictior mendacii, qua naturaliter illicitum eſt, ſignificatio differentiam aliquam propriam adjiciat neceſſe eſt, quæ, ſi recte res inſpiciatur, ſaltem ſecundum communem gentium exiſtimationem, nulla videtur alia dari poſſe præter repugnantiam cum jure exiſtente ac manente ejus ad quem ſermo aut nota dirigitur: nam ſibi neminem mentiri, ut maxime falſum proferat, ſatis conſtat. Ius hic intelligo non quodvis & rei extrinſecum, ſed quod proprium ſit huic negotio atque cognatum. Id autem nihil eſt aliud quam judicandi libertas, quam homines colloquentes his quibus colloquuntur debere quaſi pacto quodam tacito intelliguntur. Hæc enim nec alia eſt mutua illa obligatio quam homines introduci voluerant, ſimul atque ſermone notiſque ſimilibus uti inſtituerunt. Nam ſine tali obligatione inane fuiſſet tale repertum. Deſideramus autem ut quo tempore ſermo fit, jus illud ſubſiſtat, ac maneat: fieri enim poteſt ut jus quidem fuerit, ſed ſublatum ſit, aut tollatur ex alio jure ſuperveniente, ſicut debitum acceptilatione aut conditionis ceſſatione. Tum vero requiritur ut jus quod læditur ejus ſit quicum loquimur, non alterius, ſicut & in contractibus injuſtitia non naſcitur niſi ex læſo jure contrahentium. Huc forte non male referas quod veriloquium ad juſtitiam *Lib. 1 de repub.* refert poſt Simonidem Plato, & quod mendacium illud vetitum ſacræ literæ ſæpe deſcribunt teſtimonio ſive elocutione adverſus proximum, & quod ipſe Auguſtinus in mendacii natura conſtituenda ponit fallendi voluntatem. Et Cicero quæſtionem de ve- *1 Off.* ritate eloquenda referri vult ad juſtitiæ fundamenta. Tolli autem videtur poſſe jus quod diximus, ſicut conſenſu ejus quicum

agimus

agimus expresso, ut siquis prædixerit se falsa dicturum & alter permiserit, ita & tacito æquave ratione præsumto, aut oppositione juris alterius quod communi omnium judicio multo plus valeat. Hæc recte intellecta multas nobis suppeditabunt illationes, quæ ad concilianda sententiarum supra designatarum dissidia non parum valituræ sint.

XII. Primum est, etiamsi quid dicatur quod falsam habeat significationem infanti aut amenti, in eo mendacii culpam non esse. Videtur enim communi omnium hominum sensu permissum esse,

Ut puerorum ætas improvida ludificetur, Lucret.

Et Quintilianus de pueris locutus: *utilitatis*, inquit, *eorum gratia multa fingimus.* Ratio proxima est, quia cum infantibus & amentibus non sit judicii libertas, non potest eis circa eam libertatem injuria fieri.

XIII. Secundum est, quoties sermo ad eum dirigitur qui non decipitur, etiamsi tertius inde falsam hauriat persuasionem, nullum esse mendacium: Non ratione ejus ad quem sermo est: quia illi libertas manet integra plane ut illis quibus id intelligentibus fabula narratur, aut apud quos profertur sermo figuratus κατ' εἰρωνείαν aut καθ' ὑπερβολήν, quæ figura, ut Seneca ait, ad verum mendacio venit: & Quintiliano ementiens superjectio dicitur: Neque ratione ejus qui obiter id audit: quia cum eo non agitur, ideoque nulla est ad illum obligatio. Imo si ipse sibi opinionem informat de eo quod non ipsi, sed alteri dicitur, habet quod sibi non alteri rem imputet. Quippe si recte judicare volumus illius respectu sermo non sermo est, sed res quæ significare quidlibet potest. Nihil ergo peccavit aut Cato Censorius, qui sociis auxilia falso est pollicitus, aut Flaccus qui hostium urbem ab Æmilio expugnatam aliis narravit, quanquam eo hostes decepti sunt: cui rei similem de Agesilao narrat Plutarchus. Nihil enim hic dictum hostibus: nocumentum autem quod inde secutum est extrinsecum quid est, & per se non illicitum optari aut procurari. Ad hoc genus Chrysostomus & Hieronymus retulerunt Pauli sermonem, quo Antiochiæ Petrum, ut nimium Iudaizantem, reprehendit. Censent enim Petrum satis intellexisse non id serio fieri: interim vero consultum infirmitati adstantium.

VII. de Benef. 23.

Liv. XXXIV. App. Hisp.

XIV. Tertium est, quoties certum est eum ad quem sermo est, libertatis suæ in judicando læsionem non ægre laturum, imo gratias habiturum eo nomine, ob commodum aliquod quod inde assequitur, tunc quoque mendacium stricte dictum, id est, injuriosum non committi, sicut furtum non perpetraret qui ex præsumta domini voluntate rem ipsius exiguam consumeret, ut inde magnam eidem utilitatem pararet. In his enim quę adeo certa sunt, pręsumta voluntas pro expressa habetur. Volenti autem constat injuriam non fieri. Sic ergo videtur non peccare, qui aut ægrotantem amicum persuasione non vera solatur, ut Arria Pætum filio mortuo, quæ historia est in Plinii epistolis: aut in prælio periclitanti ex falso nuntio animum addit, quo incitatus victoriam & salutem sibi pariat, ac sic deceptus non capiatur quemadmodum Lucretius loquitur. Democritus ἀληθομυθεῖν χρεὼν ὅπου λῷον: *Omnino veriloquio utendum est ubi id est melius.* Xenophon: φίλους δίκαιον ἐξαπατᾶν ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ:

amicos decipere licet, ipsorum bono. Et Clemens Alexandrinus concedit ψεύδεσθαι ἐν θεραπείας μέρει, *mendacio uti pro remedio.* Maximus Tyrius: καὶ ἰατρὸς νοσοῦντα ἐξαπατᾷ καὶ στρατηγὸς στρατόπεδον καὶ κυβερνήτης ναύτας· καὶ δεινὸν οὐδέν. *Et medicus ægrotum, & imperator exercitum, & gubernator nautas decipit: nec quicquam in hoc mali est.* Rationem reddit ad Platonem Proclus: τὸ γὰρ ἀγαθὸν κρεῖττόν ἐστι τῆς ἀληθείας: *nam quod bonum est, id vero est melius.* iv. *Socr.* Tale illud apud Xenophontem, socios jamjam adfore, & Tulli *Livius libro* Hostilii, suo jussu circumduci Albanum exercitum: & Quinctii xxxiv. Consulis, ut historiæ loquuntur, salubre mendacium, hostes ab altero cornu fugere: ac similia passim apud historicos. Notandum autem est læsionem judicii in hoc genere eo minoris esse quia ferme momentanea est, pauloque post aperitur veritas.

XV. Quartum & superiori affine est, quoties qui habet jus supereminens in omnia jura alterius, eo jure bono ipsius sive proprio iii. *de rep.* sive publico utitur. Et hoc maxime spectasse videtur Plato, qui imperium habentibus concedit falsum dicere. Idem cum medicis modo dare videatur, modo adimere, discrimen hoc adhibendum videtur, ut priore loco medicos intelligat publice ad hoc vocatos, posteriore eos qui privatim id sibi arrogant. Deo tamen, quanquam jus summum in homines habenti, non convenire mendacium recte agnoscit idem Plato, quia infirmitatis nota est ad talia confugere. Exemplum forte inculpatæ falsiloquentiæ, laudante etiam Philone, dari poterit in Iosepho, qui regia vice imperans fratres primum quasi exploratores, deinde quasi fures ficte nec ita sentiens accusat. Et in Solomone qui sapientiæ divinitus datæ specimen dedit, cum apud mulieres de partu litigantes voces eas protulit, quæ voluntatem scindendi infantis significarent, cum animus ei longissime à tali voluntate abesset, & vere matri suum partum attribuere vellet. Quintiliani est dictum: *aliquando* *Lib.* ii, 15. *exigit communis utilitas ut etiam falsa defendantur.*

XVI. Quintum esse potest quoties vita innocentis, aut par aliquid, aliter servari, & alter ab improbi facinoris perfectione aliter averti non potest: quale fuit factum Hypermnestræ quæ hoc nomine laudari solet,

Horat. iii. *Carm.* ii.

Splendide mendax, & in omne virgo
Nobilis ævum.

XVII. Latius quam quæ jam diximus patet quod passim sta-*lib.* ii *de* tuunt sapientes, apud hostem falso sermone uti licere. Sic regulæ *rep. l.* ii *de* de non mentiendo exceptionem nisi adversus hostes addit Plato, *Cyri instit. & v Socr. Philo* Xenophon, Philo inter Iudæos, inter Christianos Chrysostomus. *de migr.* Quo forte non male referas quod in sacris litteris extat Iabesita-*Abr. Chrys.* rum in obsidione mendacium, & factum non dissimile Prophetæ *l. De Sac.* i *Sam.* xi. Elisæi: & Valerii Levini, qui Pyrrhum à se interemtum jactabat. ii *Reg.* vi. Ad tertiam, quartam, & quintam observationum earum quas jam posuimus, pertinet Eustratii Metropolitæ Nicæensis locus ad sextum Nicomachiorum: ὁ εὖ βουλευόμενος οὐκ ἐξ ἀνάγκης ὁ ἀληθεύων ἐστιν, ἔστι γὰρ ποτὲ τὸν ὀρθῶς βουλευόμενον καὶ περὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους βουλεύσασθαι, ἵν' ἐπιτηδὲς ψεύσηται πρός τινα ἢ ἐχθρὸν ὄντα, ἵνα σφάλῃ αὐτὸν, ἢ φίλον ἵν' ἐκκόψῃ αὐτὸν ἀπὸ κακοῦ, καὶ τούτων τὰ παραδείγματα ἐν ταῖς ἱστορίαις πολλά. *Qui recte consultat non utique & verum dicit. Fieri enim potest ut quis recte consultans hoc ipsum consultet quo pacto de industria mentiatur aut hosti ut eum fallat, aut amico ut eum à malo liberet:*

beret: quarum rerum exemplis plenæ sunt historiæ. Et Quintilianus si ab homine occidendo grassator avertendus sit, aut hostis pro salute patriæ fallendus, quod alias in servis reprehendendum sit, fore ait in ipso sapiente laudandum. Non placent hæc scholæ actorum paulo ante sæculorum, ut quæ unum ex veteribus Augustinum ferme in omnibus sequendum sibi delegerit. Sed eadem schola tam ab omni usu abhorrentes admittit interpretationes tacitas, ut dubitari possit, an non satius sit adversus quosdam falsiloquium admittere in iis quos diximus casibus, aut eorum aliquibus, (nihil enim definiendum hîc sumo) quam ista à falsiloquio tam indiscrete eximere: ut cum dicunt, nescio, intelligi posse nescio ut dicam, non habeo intelligi posse ut tibi dem, & id genus alia quæ sensus communis repudiat, & quæ si admittantur jam nihil obstabit quominus qui quid affirmat id ipsum negare, qui negat affirmare dicatur. Verissimum quippe est nullam omnino esse vocem quæ non ambiguum recipiat, cum omnes præter significatum quem vocant primæ notionis, alterum habeant secundæ, eumque varium secundum varias artes, tum vero alios quoque ex translatione ac similibus figuris. Neque magis eorum commentum probo, qui, quasi vocem non rem exhorrescerent, joca vocant ea quæ vultu ac pronuntiatione maxime seria proferuntur.

Th. 2. 2. quæ. 110. art. 1. & 3. Covarr. in c. quamvis de pactis in 6. p. 1. §. 5. n. 15. Soto de justitia v. q. 6. art 2. Tolet. lib. IV, c. 21; lib. V, c. 58. Less. lib. II de justitia. cap. 42. dub. 9.

XVIII. Sciendum vero quæ de falsiloquio diximus ad asserentem sermonem, & quidem talem qui nulli nisi publico hosti noceat, non ad promittentem referenda. Nam ex promissione, ut jam modo dicere cœpimus, jus speciale ac novum confertur ei cui fit promissio: idque inter hostes etiam locum habere sine ulla hostilitatis jam existentis exceptione, neque tantum in promissis expressis, sed & in tacitis, ut in colloquii postulatione, ostendemus cum ad eam partem quæ de fide in bello servanda est ventum erit.

XIX. Illud quoque ex superiori quæ de jurejurando fuit dissertatione repetendum est, sive id assertivum sit, sive promissivum, vim habere excludendi omnes exceptiones, quæ ex persona ejus quicum agimus peti possent, quia non cum homine tantum, sed & cum Deo res est, cui per jusjurandum obligamur etiamsi homini jus nullum nasci possit. Ibidem & illud diximus, non sicut in alio sermone, ita in jurato, ut à mendacio excusemur admitti interpretationes verborum quasvis non plane inusitatas: sed omnino veritatem requiri eo in sensu quem homo exaudiens intelligere fide optima existimatur: ut plane detestanda sit illorum impietas, qui ut pueros talis, ita viros jurejurando fallendos asserere non dubitabant.

XX. Scimus etiam fraudium, quas concessas naturaliter diximus, genera quædam à populis aut hominibus nonnullis repudiata: sed id non accidit ob injustitiæ opinionē, sed ob eximiam quandam animi celsitudinem, interdum & virium fiduciam. Exstat apud Ælianum dictum Pythagoræ duabus rebus hominem ad Deum proxime accedere, vera semper loquendo, & benefaciendo aliis: & apud Iamblichum veracitas dux dicitur ad omnia divina humanaque bona. Aristoteli ὁ μεγαλόψυχος παῤῥησιαστικὸς καὶ ἀληθευτικός, *magnanimus verum & libere loqui amat.* Plutarcho τὸ ψεύδεσθαι δουλοπρεπὲς Nic. IV, 8.

Lib. 1. *servile mentiri.* Arrianus de Ptolemæo : καὶ αὐτῷ βασιλεῖ ὄντι αἰσχρότερον ἢ τῷ ἄλλῳ ψεύσασθαι ἦν : *Et ipsi, utpote regi, turpius mentiri quam alii cuivis.* A-
Lib. VII. pud eundem Alexander : οὐ χρῆναι τὸν βασιλέα ἄλλο τι ἢ ἀληθεύειν πρὸς τοὺς ὑπηκόους : *non debere regem apud subditos aliud quam verum eloqui.* Mamertinus de Iuliano. *Mira est in Principe nostro mentis linguaque concordia. Non modo humilis & parvi animi, sed & servile vitium scit esse mendaciū: & vere cum mendaces homines aut inopia aut timor faciat, magnitudinem fortuna sua imperator qui mentitur ignorat.* Laudatur Plutarcho Aristidis φύσις ἱδρυμένη ἐν ἤθει βεβαίῳ καὶ πρὸς τὸ δίκαιον ἀτενής, ψεῦδος δ' οὐδ' ἐν παιδιᾶς τινι τρόπῳ προσιεμένη *ingenium morum constantia praditum, & justi tenax, mendacii etiam in joco fugiens.* De Epaminonda Probus : *adeo veritatis diligens ut ne joco quidem mentiretur.* Quod profecto Christianis eo magis observandum est, quia ipsis non simplicitas tantum imperata est Matth. x, 16, sed & vaniloquentia interdicta Matth. XII, 36; & is in exemplum propositus in cujus ore dolus inventus non est. Lactantius. *Itaque viator ille verus ac justus non dicet illud Lucilianum :*

Homini amico ac familiari non est mentiri meum.

sed etiam inimico atque ignoto existimabit non esse mentiri suum : nec aliquando committet, ut lingua interpres animi a sensu & cogitatione discordet. Talis est in Philoctete Sophoclis Neoptolemus ὑπερβάλλων ἁπλότητι καὶ εὐγενείᾳ, *generosa simplicitate excellens*, ut recte notavit Dion Prusæensis, qui Vlyssi ad dolos hortanti sic respondet :

Ego audiens qua doleo, Laerta sate,
Implere factis oderim multo magis :
Nam sic nec ego sum natus, ut fallacias
Secter, nec olim genitor, ut perhibent, meus :
At sum paratus vi mera, non fraudibus
Pertrahere raptum.

Euripides Rheso: *Generosus animus hostibus furtim necem*
Inferre nescit.

Sic Alexander furari negabat se velle victoriam. Et Achæos ab-
Lib. XI. horruisse ab omni in hostes fraude narrat Polybius, ideo quod eam demum firmam censerent victoriam, quæ, ut Claudiani verbis sensum ejus exprimam,

confessos animo quoque subjugat hostes.

Tales Romani ferme ad usque belli Punici secundi finem. Ælianus : ἴσασι Ῥωμαῖοι ἀγαθοὶ εἶναι, καὶ οὐ μὴν διὰ τέχνης καὶ ἐπιβουλῆς καταγωνίσασθαι τοὺς ἐχθρούς : *Romanis propria est virtus, non per astus & vafritiem quasita victoria.* Vnde cum Perseus Macedonum Rex deceptus esset spe pacis, negabant veteres senatorum se agnoscere Romanas artes. majores nunquam ut astu magis quam virtute gloriarentur bella gessisse : non versutiis Punicis, non calliditate Græca, apud quos fallere hostem quam vi superare gloriosius foret. Tum illud addebant : *Interdum in præsens tempus plus profici dolo quam virtute, sed ejus demum animum in perpetuum vinci, cui confessio expressa esset, se neque arte neque casu, sed collatis cominus viribus justo ac pio bello esse superatum.*
Ann. l. XI. Etiam serius apud Tacitum legimus : *non fraude, neque occulte, sed pa-*
Scholiastes *lam & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tales etiam Ti-
ad II Apollonii. bareni qui prælii quoque locum & tempus condicebant. Quod & de Græcis sui temporis apud Herodotum prodit Mardonius.

XXI. Ad modum agendi & illud pertinet, quod quicquid alicui facere

facere non licet, ad id eum impellere aut sollicitare non liceat. Pro exemplo sint hæc: regem suum occidere subdito non licet, nec oppida sine consilio publico dedere, nec spoliare cives. Ad hæc ergo subditum, qui talis maneat, permovere non licet. Semper enim qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Nec est quod regerat quisquam, ipsi qui talem hominem ad facinus impellit, actum talem, puta hostis interfectionem, esse licitum. Licet enim id ei facere, sed non eo modo. Bene Augustinus: *Nihil interest utrum ipse scelus admittas, an alium propter te admittere velis.*

XXII. Aliud est si quis opera sponte nec suo impulsu peccantis ad rem sibi licitam utatur: quod iniquum non esse Dei ipsius exemplo alibi probavimus. *Transfugam jure belli recipimus*, inquit Celsus, id est, contra jus belli non est, ut eum admittamus qui deserta hostium parte nostram eligit. L. *Transfugam. D. de acq. rerum dom.*

CAPUT II.

Quomodo jure gentium bona subditorum pro debito imperantium obligentur: ubi de repressaliis.

I. *Naturaliter ex facto alieno neminem teneri, nisi heredem.*
II. *Iure tamen Gentium introductum ut pro debito imperantis teneantur res & actus subditorum.*
III. *Exemplum in prehensione hominum.*
IV. *Et rerum.*
V. *Locum habere hoc post jus denegatum & quando id factum censeri debeat, ubi ostenditur rem judicatam proprie jus non dare aut adimere.*
VI. *Vitam non obligari.*
VII. *Distinctio ejus quod in hac materia est juris civilis & Gentium.*

VEniamus ad ea quæ ex jure descendunt gentium. Ea partim ad quodvis bellum spectant: partim ad certam belli speciem. A generalibus auspicemur. Mero naturæ jure ex facto alieno nemo tenetur nisi qui bonorum successor est: ut enim cum oneribus bona transirent simul cum dominiis rerum introductum est. Imperator Zeno æquitati naturali contrarium dicit ut pro alienis debitis alii molestentur. Hinc tituli in jure Romano, ne uxor pro marito, ne maritus pro uxore, ne filius pro patre, ne pater vel mater pro filio conveniantur. Nec quod universitas debet singuli debent, ut diserte loquitur Vlpianus: nimirum si universitas bona habeat: alioqui enim tenentur non singuli, sed qua pars sunt universorum, Seneca: *Si quis patriæ meæ pecuniam credat, non dicam me illius debitorem, nec hoc æs alienum profitebor: ad exsolvendum tamen hoc portionem meam dabo.* Supra dixerat: *Vnus è populo non tanquam pro me solvam, sed tanquam pro patria conferam.* Et: *singuli debebunt non tanquam proprium, sed tanquam publici partem.* Hinc speciatim jure Romano constitutum, ut nullus ex vicanis pro alienis vicanorum debitis teneatur, & alibi nulla possessio alterius pro alienis debitis etiam publicis conveniri præcipitur, & in Novella Iustiniani vetantur ἐνεχυρασμοὶ, id est, pignorationes pro aliis, addita causa, quod rationem non habeat alium quidem esse debitorem, alium vero exigi, ubi & hujusmodi exactiones odiosæ vocantur. Et Rex Theodoricus apud Cassiodorum, fœdam vocat licentiam alterum pro altero pignorandi.

L. *unica. C. ut nullus ex vicanis. C. ne uxor pro mar. & ne fil. pro patre, toto titulo. L. Sicut §. 1. D. quod cujusq; univers‑ nomine* Lib. VI. *de Benef. c. 20. c. 19. d. l. unica C. ut nullus ex vicanis lib. XI. L. Nulla C. De execut. & exactionibus lib. XII. Nov. 52. & 134. Lib. IV varr. epist.*

II. Hæc quanquam vera sunt, tamen jure gentium voluntario induci

induci potuit, & inductum apparet, ut pro eo quod debet præstare civilis aliqua societas, aut ejus caput, sive per se primo, sive quod alieno debito jus non reddendo se quoque obstrinxerit, pro eo teneantur & obligata sint bona omnia corporalia & incorporalia eorum qui tali societati aut capiti subsunt. Expressit autem hoc quædam necessitas, quod alioqui magna daretur injuriis faciendis licentia, cum bona imperantium sæpe non tam facile possint in manus venire, quam privatorum qui plures sunt. Est igitur hoc inter jura illa quæ Iustinianus ait usu exigente, & humanis necessitatibus a gentibus humanis constituta. Non autem ita hoc naturæ repugnat, ut non more & tacito consensu induci potuerit, cum & fidejussores sine ulla causa ex solo consensu obligentur. Et spes erat facilius membra ejusdem societatis a se mutuo jus consequi posse & indemnitati suæ consulere, quam externos quorum multis in locis exigua habetur ratio: deinde commodum ex hac obligatione commune erat omnibus populis, ita ut qui nunc eo gravaretur, alio tempore indidem sublevari posset. Receptum autem hunc morem non tantum apparet ex bellis plenis quæ populi populis inferunt: in his enim quid observetur ostendunt denuntiationum formulæ: *Populis priscorum Latinorum, hominibusque priscis Latinis bellum indico, facioque:* & in rogatione: *Vellent, juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici:* & in decreto ipso: *Populus Romanus cum populo Hermundulo, hominibusque Hermundulis bellum jussit,* quod ex Cincio est in re militari: & alibi: *Hostis sit ille, quique intra præsidia ejus sunt:* verum etiam ubi ad eam belli plenitudinem nondum ventum est, sed tamen violenta quadam juris exsecutione, id est, bello imperfecto opus est, idem videmus usurpari. Pharnabazo Regis Persarum subdito dicebat olim Agesilaus. ἡμεῖς ὦ Φαρνάβαζε, καὶ φίλοι ὄντες πρότερον βασιλέως, ἐχρώμεθα τοῖς ἐκείνου πράγμασι φιλικῶς· καὶ νῦν πολέμιοι γεγονότες, πολεμικῶς: ἐν οὖν καί σε τῶν βασιλέως κτημάτων ὁρῶντες εἶναι βουλόμενον, εἰκότως διὰ σοῦ βλάπτομεν ἐκεῖνον. *Nos Pharnabaze & cum amici Regis essemus amice nos erga ea quæ ipsius erant gerebamus, & nunc cum hostes simus facti hostiliter nos gerimus. Quare cum & tu esse velis inter ea quæ Regis sunt, jure per te illum lædimus.*

Inst. de jur. nat.
Th. 2. 2. qu. 40. art. 1. Molin. disp. 120. & 121 Valentia disp. 3. q. 16 num. 3. Navarr. c. 27. num. 136.
Liv. lib. I. Lib. XXXI. Gell. lib. XVI cap. 4. Livius lib. XXXVIII, & alibi.
Plut. Agesil. & Xen. hist. Gr. IV.

III. Ejus quam dico exsecutionis species erat quam Athenienses vocabant ἀνδροληψίαν: de qua sic habebat lex Attica: ἐάν τις βιαίῳ θανάτῳ ἀποθάνῃ, ὑπὲρ τούτου τοῖς προσήκουσιν εἶναι τὰς ἀνδροληψίας, ἕως ἂν ἢ δίκας τοῦ φόνου ὑπόσχωσιν, ἢ τοὺς ἀποκτείναντας ἐκδῶσι· τὴν δὲ ἀνδροληψίαν εἶναι μέχρι τριῶν, πλέον δὲ μή: id est. *Si quis morte per vim illata obierit, pro eo proximis ac necessariis jus esto homines prehendendi, donec aut pœna sumatur de cæde, aut homicidæ dedantur: liceat autem tres tantum homines prehendere, non ultra.* Hic videmus pro debito civitatis, quæ obligatur; subditos suos qui aliis nocuerunt plectere, obligari jus quoddam incorporale subditorum, ipsam scilicet libertatem morandi ubi velint, & agendi quod velint, ita ut in servitute interim sint, donec civitas id faciat quod facere tenetur, id est puniat sontem. Quamquam enim Ægyptii, ut ex Diodoro Siculo discimus, disputabant corpus sive libertatem pro debito obligari non debere, nihil tamen in eo est naturæ repugnans, & mos non Græcorum tantum, sed & aliarum gentium in contrarium valuit. Aristocrates Demostheni coævus decretum rogaverat, si quis Charidemum occidisset eum abripere

re undecunque liceret, & si quis obsisteret is hostium esset numero. Hic multa reprehendit Demosthenes: primum quod non distinxerit Aristocrates inter cædem justam & injustam, cum & justa aliqua esse possit: deinde quod non exigit ut prius postuletur judicium: præterea quod non eos apud quos facta sit cædes, sed eos qui homicidam recipiunt teneri velit. Verba Demosthenis sunt: ὁ μὲν νόμος, ἂν μήτε δίκας ὑπόσχωσι παρ' οἷς ἂν τὸ πάθος γένηται, μήτε τοὺς δεδρακότας ἐκδιδῶσι, κελεύει κατὰ τούτων εἶναι τὸ ἀνδρολήψιον κατὰ τριῶν· ὁ δὲ τούτους μὲν ἀζημίους παρῆκε καὶ οὐδὲ λόγον πεποίηται περὶ αὐτῶν οὐδένα, τοὺς δὲ τὸν ἤδη πεφευγότα, φήσω γὰρ οὕτως, κατὰ τὸν κοινὸν ἀνθρώπων νόμον, ὃς κεῖται τὸν φεύγοντα δέχεσθαι, ὑποδεξαμένους ἐκσπόνδους εἶναι γράφει, ἐὰν μὴ τὸν ἱκέτην (male editur οἰκέτην) ἔκδοτον διδῶσιν. *Lex si apud quos cædes evenit, neque jus reddant neque sontes dedant, adversus eos dat trium hominum prehensionem. At hic hos quidem relinquit intactos, ac ne mentionem quidem eorum facit. At eos qui jam fuga elapsum, ita enim rem ponam, susceperunt secundum jus omnium hominum quod fugientes vult posse suscipi, hos vult esse hostium loco ni supplicem dedant.* Quarta reprehensio est quod Aristocrates rem statim ad plenum bellum deducit, cum lex prehensione contenta sit. Ex his primum illud & secundum & quartum ratione non caret. At tertium illud, nisi ad solum eventum cædis casu aut ob sui tutelam factæ restringatur, non est ut non oratorie magis, & argumenti causa, quam ex vero & jure sit dictum. Nam jus gentium ut supplices suscipiantur & defendantur, ut supra diximus, ad eos tantum quibus fortuna, non crimen obstat, pertinet. *Lib. II. c. XXI. §. 7.* Cæteroqui par jus est eorum apud quos crimen est factum, & eorum qui sontem punire aut dedere recusant. Atque adeo ut illa ipsa lex, qua utitur Demosthenes, interpretationem eam quam dico ex usu recepit, aut adversus cavillationes tales expressius postea est posita: horum enim alterum quin sit, non negabit qui attenderit ad illud Iulii Pollucis: ἀνδρολήψιον δέ, ὅταν τις τοὺς ἀνδροφόνους καταπεφευγότας ὥς τινας ἀπαιτῶν μὴ λαμβάνῃ. ἔξεστιν ἐκ τῶν οὐκ ἐκδιδόντων ἄχρι τῶν τριῶν ἀπαγαγεῖν. *Lib. VIII, c. 6.* *Hominum prehensio est, quoties quis homicidas qui ad aliquos confugerunt non recipit cum id postulaverit. Nam jus est tres homines prehendendi adversus eos qui dedere recusant.* Nec aliter Harpocration: ἀνδροληψία τὸ ἁρπάζειν ἄνδρας ἔκ τινος πόλεως. ἐνεχύραζον γὰρ τὴν ἔχουσαν πόλιν τὸν ἀνδροφόνον, καὶ μὴ προϊεμένην αὐτὸν εἰς τιμωρίαν. *Ius hominum prehensionis est jus rapiendi aliquos ex urbe aliqua. Nam in eam civitatem, quæ homicidam teneret, nec pœnæ dederet, pigneratione utebantur.* Simile huic est quod ad recuperandum civem injuria manifesta captum, civitatis apud quam id factum est cives retinentur. Sic Carthagine quidam impedierunt ne Ariston Tyrius caperetur, hac addita causa: *idem Carthaginiensibus & Tyri & in aliis emporiis in quæ frequenter commeent eventurum.* *Livius libro XXXIV.*

IV. Alia exsecutionis violentæ species est ἐνεχυρασμὸς sive *pignoratio inter populos diversos*, quod jus repressaliarum vocant recentiores jurisconsulti, Saxones & Angli Withernamium, & Galli etiam, ubi à Rege impetrari id solet, literas Marcæ. *Bal. III. con. 58.* Locum autem habet, ut ajunt Iurisconsulti, ubi jus denegatur.

V. Quod fieri intelligitur non tantum si in sontem aut debitorem judicium intra tempus idoneum obtineri nequeat, verum etiam si in re minime dubia (nam in dubia re præsumtio est pro his qui ad judicia publice electi sunt) plane contra jus judicatum sit. *Bart. de repress. q. 5. ad tertium n. 9.*

ſit. nam auctoritas judicantis non idem in exteros, quod in ſubditos valet. Etiam inter ſubditos non tollit quod vere debebatur. *Verus debitor, licet abſolutus ſit, natura tamen debitor permanet*: inquit Paulus Iuriſconſultus: *Et cum per injuriam judicis domino rem quæ debitoris non fuiſſet abſtuliſſet creditor quaſi obligatam ſibi, & quæreretur, an ſoluto debito reſtitui eam oporteret debitori, Scævola reſtituendam probavit.* Hoc intereſt, quod ſubditi exſecutionem etiam injuſtæ ſententiæ vi impedire, aut contra eam jus ſuum vi exſequi licite non poſſunt, ob imperii in ipſos efficaciam: exteri autem jus habent cogendi, ſed quo uti non liceat quamdiu per judicium ſuum poſſint obtinere. Tali igitur de cauſa aut corpora aut res mobiles ſubditorum ejus qui jus non reddit capi poſſe, non quidem natura introductum eſt, ſed moribus paſſim receptum. Vetuſtiſſimum exemplum eſt apud Homerum Iliados Λ ubi Neſtor narratur ob ereptos patri equos Elidenſium pecora & armenta cepiſſe ῥύσι' ἐλαυνόμενος ut Poeta loquitur, ubi ῥύσια interpretatur Euſtathius τὰ ἀντὶ τινῶν ῥυόμενα ὅ ἐστιν ἑλκόμενα καὶ ἀντὶ τῶν προαρπασθέντων ἁρπαζόμενα. Sequitur deinde in narratione, convocari edicto ad jus ſuum perſequendum omnes eos quibus aliquid ab Elidenſibus debebatur, nimirum

μή τίς οἱ ἀτεμβόμενος κίοι ἴσης.
Ne quis juſta ſibi parte careret.

Aliud exemplum eſt in hiſtoria *a* Romana de Romanorum navibus, quas pro bonis Tarquiniorum Cumis Ariſtodemus Tarquiniorum hæres retinuit. Famulos, jumenta, pecunias retenta dixit *b* Halicarnaſſenſis. Et apud Ariſtotelem œconomicôn ſecundo de decreto Carthaginienſium ad prehendendas exterorum naves εἴ τις σύλαν ἔχοι ut ubi loquitur, *ſi quis jus prehendendi haberet.*

VI. Vita autem ſubditorum innocentium ut ex tali cauſa obligetur, forte creditum fuit apud aliquos populos, eo nimirum, quod crederent unicuique hominum jus vitæ plenum eſſe in ſe, & id ad rempublicam potuiſſe transferri: quod minime eſſe probabile, nec ſaniori Theologiæ conſentaneum alibi diximus. Fieri tamen poterit non ex intentione, ſed ex accidenti ut occidantur qui juris exſecutionem per vim volunt impedire. Sed id ſi prævideatur, ex caritatis lege omittendam potius juris perſecutionem alibi oſtendimus, cum ex ea lege, Chriſtianis præſertim, pluris eſſe debeat vita hominis, quam res noſtra, ut *c* alibi demonſtratum eſt.

VII. Cæterum non minus in hac materia quam in aliis, cavendum eſt, ne confundamus ea quæ juris gentium ſunt proprie, & ea quæ jure civili aut pactis populorum conſtituuntur. Iure gentium ſubjacent pignorationi omnes ſubditi injuriam facientes qui tales ſunt ex cauſa permanente, ſive indigenæ, ſive advenæ: non qui tranſeundi aut moræ exiguæ cauſa alicubi ſunt. Introductæ enim ſunt pignorationes ad exemplum onerum quæ pro exſolvendis debitis publicis indicuntur, quorum immunes ſunt qui tantum pro tempore loci legibus ſubſunt. A numero tamen ſubditorum jure gentium excipiuntur legati, non ad hoſtes noſtros miſſi, & res eorum. At jure civili populorum ſæpe excipi ſolent perſonæ mulierum & infantium, eorum vero qui literis operam dant, & ad mercatus veniunt etiam res. Iure gentium ſingulis pignorandi jus eſt, ut & Athenis ἐν ἀνδροληψίᾳ. Iure civili multorum locorum peti

id ſo-

L. Iulianus. D. de cond. indeb.
L. Reſcriptum §. 1. D. de diſtra. pign.
Innocen. & Pan. in c. plerique de immu. Eccl.
Soto l. III. q. 4. art. 5.
Iac. de Canibus, Anchar. Dominic. Franc. in c. 1. de injuriis in 6. Fulg. & Salic. in auth. C. de act. & obl.
Iac. de bello viſu in auth Vt non fiant pignora. Silv. in verb repreſſal. Bart. in tract. de repreſſaliis. Guid. Papa q. 32. Gall. de pigno. c. 1. n. 5. Vict. de jure belli n. 41. Covar. c. peccatum, p. II. §. 9.
a *Liv. li. II.*
b *Halic. lib. VII.*
c *Lib. I. c. I §. 12 & 13.*

id solet alibi à potestate summa, alibi à judicibus. Iure gentium ipso facto dominium rerum captarum acquiritur ad summam debiti & sumtuum, ita ut residuum reddi debeat. Iure civili solent citari quorum interest, res publica auctoritate divendi aut addici iis quorum interest. Sed hæc atque alia peti debent ab his qui jura civilia tractant, & nominatim in hac materia à Bartolo qui de repressaliis scripsit. Illud hic addam, quia ad juris hujus satis per se rigidi emollitionem pertinet, eos qui non solvendo quod debebant, aut jus non reddendo causam dederunt pignorationibus, ipso naturali ac divino jure teneri ad resarcienda damna aliis, quibus eam ob causam aliquid decedit. *Æg. Regius de actibus supern. disp. XIII. du. 7. n. 117.*

CAPVT III.

De bello justo sive solenni jure Gentium, ubi de indictione.

SVpra dicere incepimus justum bellum apud probos auctores dici sæpe non ex causa unde oritur, neque ut alias ex rerum gestarum magnitudine, sed ob peculiares quosdam juris effectus. Quale autem sit hoc bellum optime intelligitur ex hostium definitione apud Romanos Iurisconsultos. *Hostes sunt qui nobis aut quibus nos publice bellum decernimus: cæteri latrones aut prædones sunt:* ait Pomponius: nec aliter Vlpianus: *Hostes sunt quibus bellum publice populus Romanus decrevit, vel ipsi populo Romano, cæteri latrunculi vel prædones appellantur. Et ideo qui a latronibus captus est, servus latronum non est, nec postliminium illi necessarium est. Ab hostibus autem captus, puta a Germanis & Parthis, & servus est hostium, & postliminio statum pristinum recuperat.* Et Paulus: *A piratis aut latronibus capti liberi permanent.* Accedat illud Vlpiani: *in civilibus dissensionibus, quamvis sæpe per eas respublica lædatur, non tamen in exitium reipublicæ contenditur, qui in alterutras partes discedent vice hostium non sunt eorum inter quos jura captivitatum aut postliminiorum fuerint: & ideo captos, & venundatos, posteaque manumissos, placuit supervacuo repetere a principe ingenuitatem, quam nulla captivitate amiserant.* Illud tantum notandum sub exemplo populi Romani quemvis intelligi qui in civitate summum imperium habeat. *Ille hostis est*, ait Cicero, *qui habet rempu-* *L. Hostes de verb. sign.* *L. Hostes D. de captivis.* *L. postliminii §. 2. D. de captivis.* *L. si quis ingenuam. §. 1. eod. tit.* *Philipp. IV.*

rempublicam, curiam, ærarium, consensum & concordiam civium, & rationem aliquam si res ita tulerit pacis & fœderis.

II. Non autem statim respublica aut civitas esse desinit, si quid admittat injustum, etiam communiter, nec cœtus piratarum aut latronum civitas est, etiamsi forte æqualitatem quandam inter se servent sine qua nullus cœtus posset consistere. Nam hi criminis causa sociantur: illi etsi interdum delicto non vacant, juris tamen fruendi causa sociati sunt, & exteris jus reddunt si non per omnia secundum jus naturæ, quod multos apud populos ex parte quasi obliteratum alibi ostendimus, certe secundum pacta cum quibusque inita: aut secundum mores. Sic Græcos, quo tempore mari prædas agere pro licito habebatur, abstinuisse à cædibus & popu-
Lib. I. lationibus nocturnis, & à raptu boum aratorum, notat ad Thucydiden scholiastes. Alios etiam populos, itidem ex rapto viventes, ubi ex mari domum se receperant, misisse ad dominos ut rapta si
Lib. XI. vellent æquo pretio redimerent, memorat Strabo. Ad tales pertinet & ille Homeri locus Odysseæ ξ.

καὶ μὲν δυσμενέες καὶ ἀνάρσιοι, οἵ τ' ἐπὶ γαίης
ἀλλοτρίης βῶσιν, καί σφιν Ζεὺς ληΐδα δώῃ,
πλησάμενοι δέ τε νῆας ἔβαν οἶκον δὲ ἕκαστος,
καὶ μὲν τοῖς ὄπιδος κρατερὸν δέος ἐν φρεσὶ πίπτει.
Ipsi etiam raptus avidi, qui aliena pererrant
Littora, concessu Superûm si præda reperta est,
Navibus impletis abeunt, & vela retorquent:
Quippe Deos metuunt memores fandi atque nefandi.

Principale autem pro forma est in moralibus: & ut recte Ciceroni dictum est de Finibus Quinto: *ex eo quod maximas partes continet, latissimeque funditur, tota res appellatur:* cui convenit illud Galeni: ἀπὸ δὲ πλεονεκτοῦντος ἐν τῇ κράσει γίνονται αἱ προσηγορίαι: Idem talia sæpe vocat ὀνομαζόμενα κατ' ἐπικράτησιν. Quare crude nimis dictum est ab eodem Cicerone de republica tertio, ubi injustus est rex, ubi injusti optimates, aut ipse populus, non jam vitiosam, sed nullam esse rempublicam:
De civ. Dei l. XIX, c. 24. quam sententiam Augustinus corrigens, *Nec ideo tamen,* ait *vel ipsum non esse populum, vel ejus rem dixerim non esse rempublicam: quamdiu manet qualiscunque multitudinis rationalis cœtus rerum quas diligit concordi communione sociatus.* Corpus morbidum corpus tamen est: & civitas, quanquam graviter ægrota, civitas est, quamdiu manent leges, manent judicia, & quæ alia necessaria sunt ut ibi jus exteri
Borysthenitica & de lege. consequi possint, non minus quam privati inter se. Rectius Dion Chrysostomus, qui legem (eam præsertim quæ jus Gentium facit) dicit esse in civitate, ut mentem in corpore humano: ea enim sublata civitatem non esse amplius. Et Aristides in ea qua Rhodios ad concordiam hortatur, ostendit etiam cum tyrannide leges multas bonas posse consistere. Aristoteles quinti de republica capite nono ait, si quis nimium intendat vim paucorum aut populi primo vitiosam fieri rempublicam, postremo nullam. Exemplis rem illustremus. A latronibus captos capientium non fieri supra dicentem audivimus Vlpianum. Idem captos à Germanis ait libertatem amittere. Atqui apud Germanos latrocinia quæ extra civitatis cujusque fines fiebant, nullam habebant infamiam, quæ verba sunt
Lib. VI. Cæsaris. De Venedis Germanorum populo Tacitus: *quicquid inter*

Peucinos Fennosque silvarum ac montium erigitur, latrociniis pererrant.
Idem alibi Cattos nobilem Germaniæ populum latrocinia agitasse dicit. Apud eundem Garamantes latrociniis fœcunda gens, sed gens tamen. Illyrici sine discrimine mari prædas agere soliti, de iis tamen triumphus fuit: Pompejo de piratis non fuit. Tantum discrimen est inter populum quantumvis sceleratum, & inter eos qui, cum populus non sint, sceleris causa coeunt. *De morib. Germ.* *Annal. XII* *Histor. IV.* *App. Ill.*

III. Potest tamen mutatio incidere, non in singulis tantum sicut Iephthes, Arsaces, Viriatus ex prædonum ducibus justi duces facti sunt, sed etiam in cœtibus, ut qui prædones tantum fuerant aliud vitæ genus amplexi civitas fiant. Augustinus de latrocinio locutus: *Hoc malum si in tantum perditorum hominum accessibus crescit, ut & loca teneat, sedes cōstituat, civitates occupet, populos subjuget, regni nomen assumit.* *De civ. Dei lib. IV, c. IV.*

IV. Summum autem imperium qui habeant diximus supra, unde intelligi & hoc potest, si qui pro parte habeant, pro ea parte justum bellum gerere: multoque magis eos qui non subditi, sed inæqualiter sunt federati, quomodo inter Romanos & eorum socios, quanquam federe inferiores, Volscos, Latinos, Hispanos, Pœnos omnia justi belli exercita ex historiis discimus. *Cajet. 2. 2. q. 40. art. 1*

V. Sed ut justum hoc significatu bellum sit, non sufficit inter summas utrinque potestates geri: sed oportet, ut audivimus, ut & publice decretum sit, & quidem ita decretum, publice ut ejus rei significatio ab altera partium alteri facta sit, unde promulgata prælia dixit Ennius. Cicero Officiorum primo: *At belli quidem æquitas sanctissime feciali populi Romani jure perscripta est: ex quo intelligi datur nullum bellum esse justum, nisi quod aut rebus repetitis geratur, aut denuntiatum ante sit & indictum.* Minus plene vetus scriptor apud Isidorum: *Justum bellum est quod ex edicto geritur, rebus repetitis aut propulsandorum hominum causa.* Sic Livius bellum palam & ex edicto gerere dixit in justi belli descriptione. Et cum narrasset Acarnanas agrum Atticum esse populatos. *Irritatio animorum ea prima fuit: postea justum bellum decretis civitatum ultro indicendo factum.* *Lib. I.* *Lib. XXXI.*

VI. Quæ loca & alia de belli promulgatione agentia ut intelligantur, accurate distinguenda sunt quæ jure naturæ debentur; quæ natura non debentur sed honesta sunt, quæ jure gentium requiruntur ad effectus juris gentium proprios, & quæ præterea ex peculiaribus populorum quorundam institutis veniunt. Naturali jure ubi aut vis illata arcetur, aut ab eo ipso qui deliquit pœna deposcitur, nulla requiritur denuntiatio. Et hoc est quod Sthenelaidas ephorus dicit apud Thucydidem: οὐ δίκαις οὐδὲ λόγοις διακριτέα μὴ λόγῳ καὶ αὐτοὺς βλαπτομένους: *non est quod verbis & judiciis disceptemus ultra verba læsi.* Et Latinus apud Halicarnassensem: τὸν ἄρχοντα πολέμου πᾶς ὁ προπαθὼν ἀμύνεται: *bellum inferentem is qui impetitur à se repellere solet.* Et Ælianus ex Platone ait quod ad propulsandam vim suscipitur bellum, non à caduceatore, sed à natura indici. Hinc Dion Chrysostomus in ea quæ est ad Nicomedienses: πόλεμοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀκήρυκτοι γίγνονται: *pleraque bella sine denuntiatione suscipiuntur.* Nec ob aliam causam Livius Menippo præfecto Antiochi objicit quod Romanos quosdam cecidisset, nondum aut indicto bello, aut ita commisso, ut strictos gladios aut sanguinem usquam factum audissent: eo ipso ostendens ex his duobus alterum potuisse ad facti defensionem *Lib. I.* *Lib. I.*

nem sufficere. Neque magis per naturæ jus indictio necessaria est si dominus rei suæ manum injicere velit. At quoties pro re una res alia, aut pro debito res debitoris invaditur, multoque magis si res eorum qui debitori subditi sunt occupare quis velit, interpellatio requiritur, qua constet, alio modo fieri nequire ut nostrum ut nobis debitum consequamur. Ius enim illud non primarium est, sed secundarium & surrogatum ut alibi explicavimus. Sic etiam antequam summam potestatem habens impetatur ex debito aut delicto subditi, interpellationem oportet intercedere, quæ illum in culpa constituat, ex qua aut damnum dare censeatur, aut & ipse delinquere juxta ea quæ à nobis supra tractata sunt. Verum etiam ubi jus naturæ non præcipit talem interpellationem fieri, honeste tamen & laudabiliter interponitur, puta ut ab offendendo abstineatur aut delictum pœnitentia & satisfactione expietur, secundum ea quæ de tentandis rationibus belli vitandi diximus. quo & illud pertinet:

Extrema primo nemo tentavit loco.

Deu.xx,11. Et præceptum quod Deus Hebræis dedit, ut civitatem oppugnandam prius ad pacem invitarent: quod cum specialiter illi populo datum sit, male à nonnullis cum jure gentium confunditur. Neque enim erat illa qualiscumque pax, sed sub lege subjectionis, & tributi. Cyrus cum in regionem Armeniorum pervenisset, antequam noceret cuipiam, misit ad regem qui debitum ex federe tributum & militem exigerent: νομίζων φιλικώτερον εἶναι οὕτως, ἢ μὴ προειπόντα πορεύεσθαι, *humanius id existimans quam si ultra duceret, nihil prædicens,* ut in ea historia Xenophon loquitur. (Histor. II.) Cæterum jure gentium ad effectus illos peculiares omnibus casibus requiritur denuntiatio, non utrinque, sed ab altera partium.

VII. Sed hæc denuntiatio aut conditionata est, aut pura. Conditionata ubi cum rerum repetitione conjungitur, Rerum autem repetitarum nomine jus feciale comprehendebat non tantum vindicationem ex jure dominii, sed & persecutionem ejus, quod ex causa civili aut criminis debetur, ut recte explicat Servius. Inde illud in formulis, *reddi, satisfieri, dedi,* ubi dedi, ut alibi diximus, intelligendum est, ni punire sontem malint ipsi qui conveniuntur. Hanc rerum repetitionem dictam esse clarigationem testis est

Liv. VIII. 7. Plinius. Conditionata est denuntiatio apud Livium. *Eam se injuriam nisi ab ipsis qui fecerint dematur, ipsos omni vi depulsuros esse,* & apud

Lib. 1. Annal. Tacitum: *ni supplicium in malos præsumant, usurum promiscua cæde:* & vetus ejus exemplum in Supplicibus Euripidis, ubi Theseus caduceatori hæc dat mandata ad Creontem Thebanum:

Vicina Theseus qui tenet regni sola
Humare poscit mortuos: quod si datur,
Sit amica faciet gens Erechtidûm tibi.
Hæc si probantur, tum refer retro pedem:
Sin nemo paret, verba sint hæc altera:
Iam mox ut arma pubis expectent mea.

Papinius in ejusdem rei narratione:

Aut Danais edice rogos, aut prælia Thebis.

Polybius hoc vocat ῥύσια καταγγέλλειν: Romani veteres condicere. Pura denuntiatio est quæ specialiter indictio aut edictum, ubi aut bel-

lum

lum jam alter intulit (& hoc est quod apud Isidorum dicitur bellum propulsandorum hominum causa) aut ea deliquit ipse quæ pœnam merentur. Interdum autem conditionatam pura subsequitur, quanquam id necesse non est, sed ex superabundanti: Hinc illa formula. *Testor populum illum injustum esse neque jus reddere.* Et altera. *Quarum rerum, litium, causarum condixit Pater patratus populi Romani Quiritium Patri patrato populi Priscorum Latinorum, hominibusque Priscis Latinis, quas res nec solverunt, nec dederunt, nec fecerunt, quas res dari fieri, solvi oportuit, puro, pioque duello quærendas censeo, consentio, consciscoque.* Et tertium carmen: *Quod populi Prisci Latini adversus populum Romanum Quiritium fecerunt, deliquerunt, quod populus Romanus Quiritium bellum cum Priscis Latinis jussit esse, Senatusque Romanus Quiritium censuit, consensit, conscivit ut bellum cum Priscis Latinis fieret, ob eam rem ego populusque Romanus populo Priscorum Latinorum bellum indico, facioque.* Hoc autem casu ita ut dixi, non esse precise necessariam denuntiationem ex eo quoque apparet, quod ad proximum præsidium rite fieret, ut feciales in Philippi Macedonis & postea in Antiochi causa consulti responderunt, cum prima denuntiatio ipsi facienda esset qui bello petebatur. Imo & belli in Pyrrhum indictio facta est uni militum Pyrrhi, idque in circo Flaminio ubi is miles locum emere dicis causa jubebatur, ut Servius narrat ad nonum Æneidos. Supervacuæ observationis & hoc argumentum est, quod bellum sæpe utrinque indictum est, ut Peloponnesiacum à Corcyrensibus & Corinthiis, cum ab altera parte indictum esse sufficiat. *Liv. l. XXXI. & XXXVI.*

VIII. A more autem & institutis quorundam populorum non à jure gentium sunt, caduceus apud Græcos, sagmina & hasta sanguinea apud Æquicolas primum, & horum exemplo apud Romanos, renunciatio amicitiæ & societatis si qua intercessisset, post res repetitas triginta dies solennes, hastæ missio iterum, & alia id genus, quæ cum his quæ proprie juris gentium sunt confundi non oportet. Nam & horum magnam partem suo tempore usurpari desiisse docet nos Arnobius: imo jam Varronis ævo quædam omittebantur. Punicum bellum tertium simul indictum, simul illatum est. Et Mæcenas apud Dionem quædam horum vult propria esse status popularis. *Arnob. l. II contr. Gent. Varro l. IV de lingua Latina.*

IX. Indictum autem bellum ei qui imperium in populo summum habet, simul indictum censetur omnibus ejus non subditis tantum, sed & qui se socios adjuncturi sunt, ut qui accessio sint ipsius, & hoc est quod ajunt recentiores Iurisconsulti diffidato principe diffidatos ejus adhærentes. Nam indicere bellum vocant diffidare. quod intelligendum est de eo ipso bello, quod adversus eum cui indictum est geritur, quomodo bellum Antiocho indictum cum esset, Ætolis separatim indici non placuit, quod ipsi palam se Antiocho adjunxissent: *Ætolos ultro sibi bellum indixisse* respondebant feciales. *Bald. ad l. 2 C. de servo. n. 70. Livius libro XXXVI.*

X. At eo bello absoluto, si ob auxilia suppeditata populus, aut rex alter bello impetendi sint, ut effectus juris gentium consequantur; opus erit nova indictione. Iam enim non ut accessio spectatur, sed ut principale aliquid. Ac propterea recte dictum est non fuisse justum jure gentium bellum aut Manlii in Gallogræcos, aut Cæsaris in Ariovistum: non enim jam ut accessio alieni belli, sed

principaliter impetebantur, quam ad rem sicut ex jure gentium indictio, ita ex jure Romano novus populi Romani jussus desiderabatur. Nam quod in rogatione contra Antiochum dictum erat: *vellent, juberentque cum Antiocho rege quique sectam ejus secuti essent bellum iniri*: quod & observatum in decreto adversus regem, Persea videtur intelligi debere quamdiu cum Antiocho aut Perseo bellum esset: & de his qui reipsa ei bello se immiscerent.

Livius libro XXXVI. *Lib.* XLII.

XI. Causa autem cur gentes ad bellum illud, quod jure gentium justum diximus, denuntiationem requirerent, non ea fuit quam adferunt nonnulli, ne quid clam aut dolo agerent, id enim ad fortitudinis præstantiam magis quam ad jus pertinet, sicut nationes quædam etiam prælii diem & locum condixisse leguntur: sed ut certo constaret non privato ausu sed voluntate utriusque populi, aut populi capitum geri bellum: nam inde nati sunt effectus peculiares, qui neque in bello adversus prædones, neque in eo quod rex gerit in subditos locum habent. Ideo Seneca distincte dixit: *Indicta bella finitimis, aut gesta cum civibus.*

Alb. Gent. lib. I. *c.* 2. *Lib.* III. *de ira c.* 2.

XII. Nam quod notant quidam & exemplis docent, etiam in bellis talibus capta fieri capientium, verum est, sed ex una dumtaxat parte, idque ex jure naturali non ex jure voluntario gentium, ut quod gentibus tantum prospicit, non his qui sine gente sunt, aut pars gentis. Errant & in eo, quod putant bellum sui tuendi aut rerum tuendarum ergo susceptum, indictione non egere: nam eget omnino: non quidem simpliciter, sed ad eos quos dicere cœpimus & mox explicabimus effectus.

Ayala l. I, *c.* 5. *Alb. Gent. d. l.* II, *c.* 2.

XII. Ne illud quidem verum, non statim atque indictum est inferri bellum posse, quod Cyrus in Armenios, Romani in Carthaginienses ut modo diximus fecerunt. Nam indictio nullum post se tempus jure gentium requirit. Potest tamen fieri, ut ex naturali jure tempus aliquod requiratur ex negotii qualitate, puta cum res repetitæ sunt, aut pœna in nocentem postulata, & id negatum non est. Tunc enim id dandum est tempus quo quod petitum est commode fieri possit.

XIV. Quod si jus etiam legationum violatum sit, non ideo tamen denuntiatione opus non erit ad eos quos dico effectus: sed sufficiet eam fieri quomodo fieri tuto potest, per literas scilicet: quomodo & citationes & denuntiationes alias fieri mos habet in locis minus tutis.

CAPUT IV.

De jure interficiendi hostes in bello solenni & alia vi in corpus.

IX. *Ius*

AD illud Virgilii:

Tum certare odiis, tum res rapuisse licebit.

Servius Honoratus cum juris fecialis originem ab Anco Martio & ulterius ab Æquicolis petiisset, sic ait: *Si quando homines aut animalia ab aliqua gente rapta essent populo Romano, cum fecialibus, id est sacerdotibus, qui faciendis præsunt fœderibus, proficiscebatur etiam Pater patratus, & ante fines stans clara voce dicebat belli causam, & nolentibus res raptas restituere, vel auctores injuriæ tradere, jaciebat hastam quæ res erat pugnæ principium & jam licebat more belli res rapere.* Ante autem dixerat: *Vet res lædere res rapere dicebant, etiamsi rapina nullum crimen exstiteret: similiter satisfacere res reddere dicebant.* Quibus docemur belli inter duos populos eorumve capita indicti effectus quosdam esse proprios, qui bellum ex sola natura non sequuntur: quod cum iis optime convenit quæ ex Iurisconsultis Romanis modo attulimus.

II. Sed quod dixit Virgilius *licebit* videamus quo pertineat. Interdum enim licere dicitur id quod rectum ex omni parte piumque est, etiamsi forte aliud quid fieri possit laudabilius, quale est illud Pauli Apostoli: πάντα μοι ἔξεστιν, ἀλλ' οὐ πάντα συμφέρει. *Omnia* (illius scilicet generis cujus sunt de quibus agere cœperat, & acturus erat) *licent mihi, sed non omnia expediunt.* Sic licet matrimonium contrahere, sed laudabilior est ex pio proposito cælebs castitas, ut ad Pollentium ex eodem Apostolo disserit Augustinus. Repetere quoque nuptias licet: sed laudabilius est uno contentum esse matrimonio, ut recte hanc quæstionem explicat Clemens Alexandrinus. Christianus conjux paganam conjugem licite relinquere potest, ut sensit Augustinus, (quod quibus circumstantiis verum sit, discutere non est hujus loci) sed & potest retinere: itaque addit ille: *Vtrumque quidem pariter licitum est per justitiam quæ coram Domino est: & ideo nihil horum prohibet Dominus: sed non utrumque expedit.* Vlpianus de venditore cui post diem præstitutum vinum licet effundere: *Si tamen cum posset effundere, non effundit, laudandus est potius.* Alias vero licere aliquid dicitur, non quod salva pietate & officiorum regulis fieri potest, sed quod apud homines pœnæ non subjacet. Sic apud populos multos scortari licet: apud Lacedæmonios & Ægyptos etiam furari licebat. Apud Quintilianum est: *Sunt quædam non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in* XII *tabulis, debitoris corpus inter creditores dividi licuit.* Est autem hæc vocis licere significatio minus propria, ut recte notat Cicero Tusculanarum quinta de Cinna loquens: *Mihi contra non solum eo videtur miser, quod ea fecit, sed etiam quod ita se gessit ut ea facere ei liceret: etsi peccare nemini licet, sed sermonis errore labimur: id enim licere dicimus, quod cuique conceditur:* Recepta tamen: ut cum idem Cicero pro Rabirio Posthume,

1 Cor. VI, 17.
Lib. I, c. 18.
Ad Pollentium lib. I. c. 15.
L. 1. §. licet D. de peric. & com. rei vend.
Lib. III, c. 8.

mo judices sic alloquitur: *Quid deceat vos, non quantum liceat vobis, spectare debetis: si enim quod liceat quaritis potestis tollere e civitate quem vultis.* Sic regibus dicuntur omnia licere quia sunt ἀνυπεύθυνοι, *exemti à pœnis humanis*, ut alibi diximus: At regem sive Imperatorem informans Claudianus recte ait:

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit
Occurrat.

& Musonius castigat reges μὴ τὸ καθῆκέ μοι λέγειν μεμελετηκότας ἀλλὰ τὸ
Dec.l.III. & V. ἔξεστί μοι, *qui in more habent dicere hoc mihi licet, non hoc me decet.* Eoque sensu sæpe opponi videmus quod licet, & quod oportet ut à
Am.l.xxx. Seneca patre in controversiis non semel. Ammianus Marcellinus.
Plin.lib.v. *Sunt aliqua qua fieri non oportet, etiam si licet.* Plinius in epistolis. *Oportet qua sunt inhonesta non quasi illicita sed quasi pudenda vitare.* Cicero ipse oratione pro Balbo. *Est enim aliquid quod non oporteat, etiamsi licet.* Idem pro Milone fas esse ad naturam, licere ad leges refert.
Decl. ccli. Et in declamatione Patris Quintiliani est, aliud esse jura spectare, aliud justitiam.

III. Hoc ergo modo lædere hosti hostem licet, & in persona, & in rebus: id est non ei tantum qui ex justa causa bellum gerit, quique lædit intra eum modum quem naturaliter concessum initio hujus libri diximus, sed ex utraque parte & indistincte: ita ut eam ob causam nec puniri possit in alio forte territorio deprehensus tanquam homicida, aut fur; nec bellum ipsi ab alio talis facti nomine inferri. Hoc sensu apud Sallustium legimus: *cui omnia in victoria lege belli licuerunt.*

IV. Causa cur id gentibus placuerit, hæc fuit; quod inter duos populos de jure belli pronuntiare velle periculosum fuerat aliis populis, qui ea ratione bello alieno implicarentur, sicut Massilienses in causa Cæsaris & Pompeji dicebant, neque sui judicii neque suarum esse virium discernere utra pars justiorem haberet causam: deinde quod etiam in bello justo vix satis cognosci potest ex indiciis externis, quis justus sit se tuendi, sua recuperandi aut pœnas exigendi modus, ita ut omnino præstiterit hæc religioni bellantium exigenda relinquere quam ad aliena arbitria vocare. Achæi in oratione ad Senatum apud Livium: *Quonam modo ea*
Libro XXXIX. *qua jure belli acta sunt, in disceptationem veniunt?* Præter hunc effectum licentiæ, id est impunitatis, est & alius, dominii scilicet, de quo posterius agemus.

V. Illa autem quam nunc tractare cœpimus lædendi licentia primum ad personas porrigitur: de qua multa exstant apud probos auctores testimonia. Græcum est proverbium ex tragœdia Euripidis:

καθαρὸς ἅπας τοι πολεμίους ὃς ἂν κτάνῃ.
Purus profecto est quisquis hostem occiderit.

Itaque more Græcorum antiquo cum his, qui extra bellum occidissent hominem, lavare, potum sumere, multoque magis sacra facere fas non erat, cum his qui in bello, fas erat. Et passim occide-
Liv. xxvi. re, jus belli vocatur. Marcellus apud Livium: *quicquid in hostibus fe-*
Lib. xxi. *ci, jus belli defendit.* Apud eundem Alcon ad Saguntinos: *Sed hæc pa-*
Libro XXVIII. *tienda censeo potius, quam trucidari corpora vestra, rapi trahique ante ora vestra conjuges ac liberos belli jure sinatis.* Idem alibi cum narrasset,

Astapen-

Astapenses occisos; addit factum jure belli. Cicero pro Dejotaro: *Tibi vero inimicus cur esset a quo cum vel interfici belli lege potuisset, regem se & filios suos constitutos esse meminisset?* Et pro M. Marcello: *Nam cum ipsius victoriæ conditione jure omnes occidissemus, clementiæ tuæ judicio conservati sumus.* Cæsar Hæduis significat *suo beneficio conservatos quos jure belli interficere potuisset.* Iosephus in bello Iudaico, καλὸν ἐν πολέμῳ θνήσκειν, ἀλλὰ πολέμου νόμῳ, τοῦτ' ἐστιν ὑπὸ τῶν κρατούντων: *Pulchrum in bello occumbere, sed belli jure, id est vitam adimente victore.* Papinius: Comm. libro VII.

Nec querimur cæsos: hæc bellica jura, vicesque
Armorum.

Iure autem belli cum dicunt hi scriptores, non tale intelligi quod actum culpa omni liberet, sed qualem dixi impunitatem ex aliis locis apparet. Tacitus dixit *in pace causas & merita spectari, ubi bellum ingruat innocentes ac noxios juxta cadere.* Idem alibi: *Nec illis aut honorare eam cædem jus hominum, aut ulcisci ratio belli permittebat.* Neque aliter sumendum jus belli quod abstinuisse Achivos Ænea & Antenore memorat Livius, eo quod pacis auctores semper fuissent. Seneca in tragœdia Troadibus: Ann. I. Hist. III.

Quodcunque libuit facere, victori licet.

Et in epistolis: *Quæ commissa capite luerent tum quia paludati fecerunt laudamus:* & Cyprianus, *Homicidium cum admittunt singuli crimen est. virtus vocatur cum publice geritur. impunitatem sceleribus acquirit, non innocentiæ ratio, sed sævitiæ magnitudo.* Deinde: *Consensere jura peccatis & cœpit esse licitum quod publicum est.* Sic Lactantius Romanos ait legitime injurias intulisse. Nec alio sensu Lucanus: *Iusque datum sceleri.* Epist. XCVI. Epist. II. IV Inst. c. 9. Pharsal. I.

VI. Late autem patet hoc jus licentiæ. nam primum non eos tantum comprehendit, qui actu ipso arma gerunt, aut qui bellum moventis subditi sunt, sed omnes etiam qui intra fines sunt hostiles: quod apertum fit ex ipsa formula apud Livium, *Hostis sit ille quique intra præsidia ejus sunt.* Nimirum quia ab illis quoque damnum metui potest, quod in bello continuo & universali sufficit ut locum habeat jus de quo agimus: aliter quam in pignorationibus, quæ, ut diximus, ad exemplum onerum impositorum ad luenda civitatis debita introductæ sunt: quare mirum non est, si, quod Baldus notat, multo plus licentiæ sit in bello, quam in pignorandi jure. Et hoc quidem quod dixi in peregrinis qui commisso cognitoque bello intra fines hosticos veniunt, dubitationem non habet. Libro XXXVII, & alibi passim. Ad l. v. D. de justitia.

VII. At qui ante bello eo iverant, videntur jure gentium pro hostibus haberi post modicum tempus intra quod discedere potuerant. Nam sic Epidamnum obsessuri Corcyræi peregrinis primum discedendi faciebant copiam, denuntiantes alioqui pro hostibus futuros. Thuc. l. I.

VIII. Qui autem vere subditi sunt hostium, ex causa scilicet permanente, eos offendere ubique locorum jure hoc gentium licet, si ipsorum personam respicimus. Nam cum alicui bellum indicitur, simul indicitur ejus populi hominibus, ut supra ostendimus in formula indictionis: sic & in decreto: *Vellent juberent Philippo regi Macedonibusque qui sub regno ejus essent bellum indici.* Hostis autem qui est ubique secundum jus gentium impeti potest. Euripides: Livius libro XXXI.

Νόμος δὲ τὸν ἐχθρὸν δρᾶν ὅπου λάβῃς κακῶς.
Vbicunque prensum jura lædi hostem sinunt.

L. 3. in fine D. ad l. Corn. de sicariis. Marcianus Iurisconsultus: *Transfugas licet ubicunque inventi fuerint, quasi hostes interficere.* Interfici ergo possunt impune in solo proprio, in solo hostili, in solo nullius, in mari. In territorio autem pacato quod eos interficere aut violare non licet, id jus non ex ipsorum venit persona, sed ex jure ejus qui ibi imperium habet. Nam civiles societates constituere potuerunt in eos qui in aliquo sunt territorio nihil per vim agi, nisi judicio tentato: sicut ex Euripide citavimus:

Si crimen istis aliquod hospitibus struis
Ius impetrabis: vi quidem hinc non abstrahes.

Vbi autem judicia vigent, ibi personarum spectantur merita, & cessat jus istud promiscuum nocendi quod inter hostes introductum dicimus. Libro XXVIII. Narrat Livius septem triremes Pœnorum fuisse in portu ejus ditionis cui Syphax imperabat, cui pax eo tempore erat cum Carthaginiensibus Romanisque. advenisse eo cum duabus triremibus Scipionem: opprimique a Pœnis potuisse priusquam portum intrarent: sed vento acriore illatas in portũ antequam Pœni anchoras molirentur: tum vero Pœnos nihil ausos in regio portu.

IX. Cæterum ut ad rem redeam, quam late licentia ista se protendat vel hinc intelligitur, quod infantium quoque & feminarum Deuter. II, 34. cædes impune habetur, & isto belli jure comprehenditur. Non huc adferam quod Hesbonitarum feminas & pueros Hebræi occi- Deuter. XX, 16. derunt, & quod idem fieri imperatur in Cananæos, & quorum connexa cum Cananæis erat causa: Dei ista sunt opera, cujus in homines jus majus est, quam hominum in bestias ut alibi disseruimus. Illud propius accedit ad testandum morem communem gentium, quod in Psalmo beatus dicitur fore qui Babyloniorum in- Psalmo CXXXVII, 9. fantes petræ allidet, cui par est Homericum illud:

——— καὶ νήπια τέκνα
βαλλόμενα προτὶ ἄςυ ἐν αἰνῇ δηϊοτῆτι.

Illisaque corpora terræ
Infantum, sævus dum concutit omnia Mavors.

Thraces olim capta Mycalesso feminas quoque & infantes occi- Lib. 7. derunt, narrante Thucydide. Idem de Macedonibus cum Thebas cepissent narrat Arrianus. Romani capta Ilurgi urbe Hispaniæ, ἔκτεινον ὁμαλῶς καὶ παιδία καὶ γυναῖκας, *sine discrimine interemerunt etiam mulieres & pueros*, quæ verba sunt Appiani. Germanicus Cæsar Taci- Lib. An. 1. to narratur vicos Marsorum (Germaniæ is populus) ferro flammisque pervastasse, additurque: *non sexus, non ætas miserationem attulit.* Titus Iudæorum etiam pueros & feminas in spectaculo feris laniandos proposuit. Et tamen hi duo ingenio minime sævo fuisse creduntur: adeo sævitia illa in morem verterat. Quo mi- Æn. II. nus mirum si & senes interficiuntur, ut à Pyrrho Priamus.

X. Ne captivi quidem ab hac licentia exemti. Pyrrhus apud Senecam ex recepto tunc more:

Troad. *Lex nulla capto parcit aut pœnam impedit.*

In Ciri Virgiliana belli lex hæc dicitur etiam in feminas captivas. Ita enim ibi Scylla:

At belli saltem captivam lege necasses.

Sed & illo Senecæ loco de femina, Polyxena nimirum, occidenda agebatur. Hinc illud Horatii:

Vendere cum possis captivum, occidere noli.

Ponit

Ponit enim licere: & Donatus, servos dictos qui servati essent *quum* *Adelp. act.*
eos occidi oporteret jure belli: ubi illud oporteret, improprie pro lice- *2 scen. 1.*
ret positum videtur. Sic a Corcyræis interfecti captivi ex Epidam- *Lib. 1.*
no narrante Thucydide. Sic quinque millia captivorum ab Anni- *Ap. Annib.*
bale occisa. Apud Hirtium bello Africano Scipionem sic alloqui- *Dion. xlvii*
tur centurio Cæsarianus. *Tibi gratias ago, quod mihi vitam incolumitatemque belli jure capto polliceris.* Nec tempore ullo excluditur potestas occidendi tales servos id est bello captos, quantum ad jus gentium pertinet: etsi legibus civitatum hic magis, illic minus adstringitur.

XI. Quin & supplicum occisorum passim occurrunt exempla, ut ab Achille apud Homerum, apud Virgilium Magonis & Turni: quæ ita narrari videmus ut defendantur simul illo quod dixi belli jure. nam & Augustinus laudans Gothos qui supplicibus & in templa perfugientibus pepercerant: *Quod belli jure fieri licuisset*, ait, *illicitum sibi esse judicarunt.* *1 de Civit. Dei, 2.* Nec qui se dedunt semper recipiuntur, ut in pugna ad Granicum Græci qui Persæ militabant: apud Tacitum Vspenses veniam liberis corporibus orantes: *quod aspernati*, inquit, *Ann. xii.* *sunt victores, ut belli potius jure caderent.* Nota & hic belli jus.

XII. Sed & acceptos in deditionem sine conditione ulla, legas *Dion. xlv.* interfici, ut à Romanis Pometiæ principes, à Sulla Samnites, à Cæ- *Liv. 11.* sare Numidas, & ipsum Vercingentorigem: imo mos hic ferme perpetuus Romanorum in hostium duces sive captos, sive deditos, ut triumphi die occiderentur, quemadmodum Cicero nos docet quinta Verrina, Livius tum alibi, tum libro XXVIII, Tacitus Annali XII, & alii multi. Eodem Tacito memorante Galba decimari *Hist. 1.* jussit quos deprecantes in fidem acceperat: & Cæcina in deditionem accepto Aventico in Iuliū Alpinum è principibus, ut concitorem belli animadvertit: cæteros veniæ vel sævitiæ Vitellii reliquit.

XIII. Solent interdum historici causam interfectorum hostium, captorum præsertim aut supplicum, referre aut ad talionem, aut ad pertinaciam in resistendo: sed hæ causæ ut alibi distinximus suasoriæ magis sunt, quam justificæ. Nam talio justa & proprie dicta in eandem personam quæ deliquit exercenda est, ut intelligi potest ex his quæ de pœnæ communicatione dicta sunt supra: Contra vero in bello plerumque id quod talio dicitur in malum redundat eorum quorum in eo quod accusatur nulla est culpa. Cujus morem sic describit Diodorus Siculus: οὐ γὰρ ἠγνόουν δι' αὐτῶν τῶν ἔργων μαθόντες, ὅτι τοῖς διαπολεμοῦσι κοινῆς τῆς τύχης ὑπαρχούσης, ἀμφοτέρους κατὰ τὰς ἥττας τοιαῦτα ἀνάγκη παθεῖν, οἷα ἂν αὐτοὶ πράξωσιν εἰς τοὺς ἀτυχήσαντας. *Neque enim ignorabant ipsis rebus edocti, cum bellantium par sit fortuna, alterutris si male rem gessissent id exspectandum quod ipsi in victos statuissent.* Apud eundem Philomelus dux Phocensium διὰ τῆς κολάσεως τοὺς ἐχθροὺς ἐποίησε μὲν παύσασθαι τῆς ὑπερηφάνου καὶ δεινῆς τιμωρίας: *pari pœna exacta effecit ut hostes a superbo & insolenti supplicio temperarent.* Pertinax vero studium in partes nemo est qui supplicio dignum judicet, ut apud Proco- *1 Goth.* pium Neapolitani Belisario respondent, quod tunc maxime obtinet cum partes illæ aut a natura assignatæ aut honesta ratione electæ sunt. Imo tantum abest ut in eo crimen sit, pro crimine habetur si quis præsidio decesserit, præsertim veteri jure militari Romano quod hic nullam ferme admittebat metus aut periculi ex- *Polyb. lib. v. & vi.*

 cusationem.

Lib. XXIV. cusationem. *Præsidio decedere apud Romanos capitale est*, ait Livius. Ob utilitatem ergo suam quisque summo illo rigore, ubi visum est, utitur: defenditur autem rigor ille apud homines eo gentium jure de quo nunc agimus.

Plut. de Clar. mulierib. Dionys. XVI. Tac. Ann. XII. 1 Maccab. XIII, 17. IV Hist.

XIV. Idem jus & in obsides usurpatum, nec in eos tantum qui se obligaverant, quasi ex conventione, sed & in eos qui ab aliis traditi. A Thessalis occisi olim ducenti quinquaginta, a Romanis Volsci Aurunci ad trecentos. Notandum autem solitos obsides dari etiam pueros ut a Parthis, quod & à Simone Maccabæorum uno factum legimus, & feminas ut à Romanis Porsenæ temporibus, & à Germanis narrante Tacito.

XV. Sicut autem jus gentium permittit multa, eo permittendi modo quem jam explicavimus, quæ jure naturæ sunt vetita, ita quædam vetat permissa jure naturæ. Nam quem interficere liceat, eum gladio an veneno interimas nihil interest, si jus naturæ respicias: jus inquam naturæ: nam generosius quidem est ita occidere ut qui occiditur sui defendendi habeat copiam: sed non debetur hoc cuiquam qui mori meruit. At jus gentium, si non omnium, certe meliorum jam olim est, ne hostem veneno interficere liceat: qui consensus ortus est ex respectu communis utilitatis, ne pericula in bellis quæ crebra esse cœperant nimium intenderentur. Et credibile est a regibus id profectum, quorum vita ab armis ante alios defenditur, a veneno minus quam aliorum tuta est, nisi defendatur juris aliqua religione & metu infamiæ. Clandestina scelera vocat Livius de Perseo loquens: nefas Claudianus agens de insidiis in Pyrrhum à Fabricio rejectis, & Cicero scelus eandem historiam tangens. Communis exempli interesse ne tale quid admittatur ajunt Consules Romani in epistola ad Pyrrhum quam ex Cl. Quadrigario recitat Gellius: apud Valerium Maximum est, *armis bella, non venenis geri debere*. Et Tacito memorante cum princeps Cattorum Arminii mortem veneno promitteret, rejecit Tiberius, ea se gloria æquans priscis imperatoribus. Quare qui licitum volunt hostem veneno occidere, ut ex Vegetio Baldus, respiciunt merum naturæ jus, illud autem quod à gentium voluntate ortum trahit prætervident.

Livius libro XLII. de bello Gild. Off. III. L. III, c. 8. Lib. V, c. 5. Ann. III. II Cons. 188.

XVI. Distat à tali veneficio nonnihil & ad vim accedit propius, spicula veneno inficere & geminare mortis causas, quod de Getis tradit Ovidius, de Parthis Lucanus, de Afris quibusdam Silius, & nominatim de Æthiopibus Claudianus. Sed hoc quoque contra jus est gentium non universale, sed gentium Europæarum & si quæ ad Europæ melioris cultum accedunt. quod recte à Salisberiensi observatum est, cujus hæc sunt verba: *Nec veneni licet videam ab infidelibus aliquando usurpatam ullo unquam jure indultam lego licentiam*. Ideo *ferrum infamare veneno* dixit Silius. Nam & fontes veneno inficere, quod ipsum quoque aut non latet aut non diu latet, Florus ait esse non tantum contra morem majorum, sed & contra fas Deûm, sicut jura Gentium Diis adscribi auctoribus solere alibi quoque a nobis annotatum est. Neque vero mirum videri debet, si ad minuenda pericula tales sint quædam bellantium tacitæ conventiones, cum olim Chalcidensibus & Eretriensibus manente bello convenerit μὴ χρῆσθαι τηλεβόλοις *ne missilibus uti liceret*.

Salisb. VIII 20. Lib. 2. Strabo l. X.

XVII. Cæ-

XVII. Cæterum non idem ſtatuendum, de aquis ſine veneno ita *Pauſ. l. ult.*
corrumpendis ut bibi nequeant, quod Solon & Amphictyones le- *Front. l. III*
guntur in barbaros juſtum cenſuiſſe: & Oppianus de Piſcatu quar- *Æſch. de*
to ut ſuo ſæculo ſolitum commemorat. Id enim perinde habetur *male ob. leg.*
quaſi avertatur flumen aut fontis venæ intercipiantur, quod & na-
tura & conſenſu licitum eſt.

XVIII. An vero hoſtem interficere immiſſo percuſſore per jus
gentium liceat, quæri ſolet. Sed omnino diſcrimen adhibendum
eſt, inter percuſſores qui fidem expreſſam vel tacitam violant, ut
ſubditi in regem, vaſalli in ſeniorem, milites in eum cui militant,
recepti ut ſupplices aut advenæ aut tranſfugæ in eos qui recepe-
runt, an vero nulla teneantur fide, quomodo Pipinus Caroli Ma-
gni pater uno comitatus ſatellite trajecto Rheno hoſtem in cubi-
culo interfeciſſe narratur: quod & à Theodoto Ætolo in Ptole-
mæum Ægypti regem ſimili modo tentatum refert Polybius, οὐκ
ἄνανδρον τόλμην, *virilem audaciam* vocans. Talis & ille laudatus ab
hiſtoricis. Q. Mutii Scævolæ conatus, quem ipſe ſic defendit, *hoſtis* *Liv. lib. II.*
hoſtem occidere volui. Porſena ipſe in hoc facto, nihil niſi virtutem
agnoſcit. Valerius Maximus pium ac forte propoſitum vocat, *Lib. III.*
laudat & Cicero pro P. Sextio. Nimirum hoſtem occidere ubivis *cap. 3.*
licet, non naturæ tantum ſed & gentium jure ut ſupra diximus:
nec refert quot ſint qui faciant, aut patiantur. Sexcenti Lacones
cum Leonida caſtra hoſtilia ingreſſi recta tentorium regis pete-
bant. Paucioribus idem licuit. Pauci erant qui Marcellum con- *Iuſtin. II.*
ſulem ex inſidiis circumventum occiderunt: & qui Petilium Ce- *Livius libro*
rialem parum abfuit quin in lecto confoderent. Laudat Eleaza- *XXVII.*
rum Ambroſius, quod elephantem ſupereminentem cæteris ador- *Tac. Hiſt. V.*
tus, eſt arbitratus ei inſidere regem. Neque tantum qui hæc fa- *De Off. I,*
ciunt, ſed & qui aliis faciendi auctores ſunt, jure Gentium incul- *cap. 40.*
pati habentur. Scævolæ ad audendum fuerunt auctores illi in bel-
lis adeo ſancti veteres Romani ſenatores. Neque movere quen- *Liv. lib. II.*
quam debet quod deprehenſi tales exquiſitis ſuppliciis affici ſo-
lent: nam id ipſum non eo evenit quod in jus gentium delique-
rint, ſed quia eodem jure gentium in hoſtem quidvis licet: gravius
autem aut levius malum ſtatuit quiſque pro ſua utilitate. Nam ſic
& exploratores, quos mittere jure gentium haut dubie licet, qua- *L. 3. §. ult.*
les miſit Moſes, qualis fuit ipſe Ioſue, deprehenſi peſſime tractari *ad l. Corn.*
ſolent (ἔθος τοὺς κατασκόπους κτείνειν, *mos eſt exploratores interficere* ait Ap- *de Sicariis.*
pianus) juſte interdum ab his qui manifeſte juſtam habent bel- *Pun.*
landi cauſam: ab aliis vero licentia illa quam dat belli jus. Quod
ſi qui reperiuntur qui tali opera oblata uti noluerint, id ad animi
celſitudinem & virium apertarum fiduciam, non ad juſti injuſtive
opinionem referendum eſt. At de his percuſſoribus quorum fa-
cto perfidia ineſt, aliter cenſendum, neque enim ipſi tantum con-
tra jus Gentium faciunt; ſed & qui eorum utuntur opera: quan-
quam enim in rebus aliis, qui malorum opera in hoſtem utuntur
peccare cenſeantur apud Deum, non autem apud homines, id eſt
in gentium jus, quia ea in parte,

Mores leges perduxerunt in poteſtatem ſuam:

Et decipere, ut Plinius loquitur; *pro moribus temporum prudentia eſt:* ta- *Lib. VIII.*
men intra jus interficiendi conſtitit hæc conſuetudo. Nam hic *Epiſtola ad*
Rufinum.

qui

qui aliena utitur perfidia violasse jus non naturæ tantum, sed & gentium creditur. Hoc docent illa Alexandri ad Darium: *Impia bella suscipitis; & cum habeatis arma, licitamini hostium capita.* & mox: *qui ne belli quidem jura in me servaveris.* alibi: *Ad internecionem mihi persequendus est, non ut justus hostis, sed ut percussor veneficus.* Eodem referendum illud de Perseo: *Non justum apparare bellum regio animo, sed per omnia clandestina grassari scelera latrociniorum & veneficiorum.* Marcius Philippus de iisdem factis Persei agẽs: *Ea omnia quam Diis quoque invisa essent, sensurum in exitu rerum suarum.* Pertinet huc illud Valerii Maximi: *Viriati cædes duplicem perfidiæ accusationem recepit, in amicis quod eorum manibus interemtus est: in Qu. Servilio Cæpione Consule, quia is sceleris hujus auctor impunitate promissa fuit: victoriamque non meruit, sed emit.* Causa cur hic aliud quam in rebus cæteris placuerit, ea ipsa est quam de veneno supra attulimus, ne nimium intenderentur pericula eorum maxime qui eminent. Negabat Eumenes credere *se quenquam ducum sic velle vincere, ut ipse in se exemplum pessimum statueret.* Apud eundem cum Bessus Dario manus intulisset, dicitur exempli & communis regum omnium esse causa: & Oedipus regis Laji cædem vindicaturus apud Sophoclem sic ait:

Κείνῳ προταρκῶν ξὺν ἐμαυτὸν ὠφελῶ :

Et apud Senecam in ejusdem argumenti tragœdia:

Regi tuenda est maxime regum salus.

Consules Romani epistola ad Phyrrum: *Communis exempli & fidei visum est, ut te salvum velimus.* In bello ergo solenni, aut inter eos qui belli solennis indicendi jus habent, id non licet: extra vero bellum solenne, habetur pro licito eodem Gentium jure. Sic in Gannascum defectorem structas insidias tales degeneres negat Tacitus. Curtius Spitamenis perfidiam minus ait invisam esse potuisse, quia nihil ulli nefastum in Bessum interfectorem regis sui videbatur. Sic & in latrones & piratas perfidia, vitio quidem non caret, sed apud gentes odio eorum in quos committitur impunita est.

Curt. l. IV. — *Lib. XIV.* — *Liv. l. XLII.* — *Liv. l. XLIV.* — *Lib. IX, c. 7.* — *Iust. lib. XIV* — *Lib. XII.* — *An. XI.* — *Lib. VII.*

XIX. Stupra in feminas in bellis passim legas & permissa & impermissa. Qui permiserunt spectarunt injuriam solam in alienum corpus, cui subjacere quicquid hostile est, juri armorum non incongruens judicabant. Melius alii, qui non solam injuriam sed ipsum efferatæ libidinis actum hic consideraruntur, & quod is neque ad securitatem pertineat, neque ad pœnam, ac proinde non bello magis quam pace impunitus esse debeat, atque hoc posterius jus est gentium non omnium, sed meliorum. Sic Marcellus antequam Syracusas caperet legitur gessisse curam pudicitiæ etiam in hoste servandæ. Scipio apud Livium, & sua & populi Romani interesse ait, *ne quid quod uspiam sanctum esset apud ipsos violaretur.* uspiam, id est apud moratiores populos. Diodorus Siculus de Agathoclis militibus: οὔτε τῆς εἰς γυναῖκας ὕβρεως καὶ παρανομίας ἀπείχοντο: *ne a mulieribus quidem vim nefariam abstinebant.* Ælianus cum narrasset a Sicyoniis victoribus feminarum ac virginum Pellenæarum pudicitiam prostitutam, sic exclamat: ἀγελαστικὰ ταῦτα, ὦ θεοὶ ἑλλήνιοι, καὶ οὐδὲ ἐν βαρβάροις καλὰ, καθάγε τὴν ἐμὴν μνήμην. *Crudelia hæc per Deos Græciæ, & quantum memoria complector, ne ipsis quidem barbaris probata.* Atque id inter Christianos observari par est, non tantum ut disciplinæ militaris partem, sed & ut partem juris Gentium: id est ut qui pudicitiam vi læsit,

August. de Civ. Dei libro I. — *Lib: XXVI.* — *Libro. VI. Var. hist.*

læsit, quamvis in bello, ubique pœne sit obnoxius. Nam nec Hebræa lege impune quisquam id tulisset. ut intelligi potest ex ea parte quæ de captiva ducenda neque vendenda postea, constituit. Ad quem locum Bacchai magister Hebræus: *Voluit Deus ut castra Israelitarum sint sancta non projecta in scortationes & abominationes ceteras ut castra gentium.* Arrianus cum narrasset captum Roxanes amore Alexandrum οὐκ ἐθελῆσαι ὑβρίσαι καθάπερ αἰχμάλωτον, ἀλλὰ γῆμαι γὰρ οὐκ ἀπαξιῶσαι, *noluisse ea ut captiva per libidinem abuti sed matrimonio dignatum*, adjicit facti laudationem Plutarchus de facto eodem: οὐχ ὕβρισεν, ἀλλ' ἔγημε φιλοσόφως; *non per libidinem abusus ea est, sed uxorem duxit, ut dignum philosopho.* Et Torquatum quendam quod hostili virgini vitium obtulisset Romanorum decreto in Corsicam deportatum annotavit Plutarchus.

Deut. xxi, 10.

Parall.

CAPUT V.

De rebus vastandis eripiendisque.

I. *Res hostium corrumpi & rapi posse.*
II. *Etiam sacras, quod quomodo intelligendum.*
III. *Et religiosas, addita itidem cautione.*
IV. *Doli quatenus hic permissi.*

NOn esse contra naturam spoliare eum quem honestum est necare, dixit Cicero. Quare mirum non est si jus gentium corrumpi ac rapi permiserit res hostium quos interficere permiserat Polybius itaque historiarum quinto jure belli comprehendi ait ut munitiones hostium, portus, urbes, viri, naves, fructus & si qua sunt similia, aut eripiantur aut corrumpantur. Et apud Livium legimus *esse quadam belli jura quæ ut facere ita pati sit fas: sata exuri dirui tecta; prædas hominum pecorumque agi.* Ipsas urbes totas dirutas aut mœnia solo æquata, populationes agrorum, incendia singulis ferme paginis apud historiarum scriptores invenias. Et notandum licere hæc & in deditos. *Oppidani*, inquit Tacitus, *portis sponte patefactis se suaque Romanis permisere quod salutem ipsis tulit: Artaxatis ignis immissus.*

Offic. III.

Lib. XXXI.

An. XIII.

II. Neque jus gentium merum, seposita officiorum aliorum consideratione, de quibus dicemus infra, sacra excipit id est quę Deo aut diis dicata sunt. *Cum loca capta sunt ab hostibus omnia desinunt sacra esse.* ait Pomponius Iurisconsultus. *Sacra Syracusarum victoria profana fecerat*, ait Cicero Verrina quarta. Causa hujus rei est, quod quæ sacra dicuntur revera non eripiuntur humanis usibus, sed publica sunt, sacra autem nominantur a fine cui destinata sunt. Signum ejus quod dico est, quod cum quis populus alteri populo aut Regi se dedit, tum etiam ea dedit quæ divina dicuntur, ut ex formula apparet quam citavimus alibi ex Livio, cui convenit illud in Amphitruone Plauti:

Vrbem, agrum, aras, focos, seque uti dederent.

Deinde: *Deduntque se divina humanaque omnia.*

Et ideo Vlpianus publicum jus etiam in sacris ait consistere. Pausanias Arcadicis ait morem fuisse Græcis barbarisque communem, ut res sacræ arbitrii eorum fierent qui urbes cepissent. Sic Iovis Hercæi simulacrum Troja capta concessum Sthenelo, multaque alia

L. cum loca D. de religiosis.

Lib. I, cap. III. §. 8.

alia ejus moris exempla commemorat. Thucydides libro IV. τὸν νόμον τοῖς Ἕλλησιν εἶναι, ὧν ἂν ᾖ τὸ κράτος τῆς γῆς ἑκάστης ἤν τε πλέονος ἤν τε βραχυτέρας, τούτων καὶ τὰ ἱερὰ ἀεὶ γίγνεσθαι: *jus hoc apud Græcos esse, ut qui imperium obtineant in terra aliqua magna aut parva, eorum sint & templa.* A quo Ann. XII. non discrepat illud apud Tacitum: *Cunctas cæremonias Italicis in oppidis, templaque & numinum effigies, juris atque imperii Romani esse.* Quare & populus ipse mutata voluntate potest ex sacro profanum facere, quod non obscure indicant Iurisconsulti Paulus & Venulejus: L. inter stipulantem §. sacrum, & l. continuus §. cum quis D. de verb. oblig. & temporum necessitate videmus res sacras ab his qui sacraverant in belli usus conversas, ut à Pericle sub pollicitatione restituendi tantundem, à Magone in Hispania, à Romanis bello Mithridatico, à Sulla, Pompejo, Cæsare atque aliis factum legimus. Apud Plutarchum Tiberius Gracchus: ἱερὸν καὶ ἄσυλον οὐδὲν οὕτως ἐστὶν, ὡς τὰ τῶν θεῶν ἀναθήματα. χρῆσθαι δὲ τούτοις καὶ κινεῖν καὶ μεταφέρειν ὡς βούλεται τὸν δῆμον οὐδεὶς κεκώλυκε. *Nihil tam sacrum sanctumque est quam quæ Deorum honori dicantur. Et his tamen uti populum, hæc transmovere nemo prohibet.* In controversiis Senecæ patris legimus. *Pro republica plerunque templa nudantur, &* Macr. Sat. III. *in usum stipendii dona conflamus.* Trebatius jurisconsultus temporum Cæsaris: *profanum quod ex religioso vel sacro in hominum usum proprietatemque conversum est.* Hoc ergo gentium jure usus Germanicus in Ann. I. Marsos, narrante Tacito: *profana simul & sacra, & celeberrimum illis gentibus templum quod Tanfanæ vocabant, solo æquantur.* Pertinet huc illud Virgilii:

colui vestros si semper honores
Quos contra Æneadæ bello fecere profanos.

Lib. VIII. Deorum donaria capi à victoribus solere notavit Pausanias: & Cicero belli legem id vocat de P. Servilio loquens: Verr. III. *Signa*, inquit, *& ornamenta ex urbe hostium vi & virtute capta belli lege atque imperatorio* Lib. XXV. *jure sustulit.* Sic Livius templorum ornamenta quæ Syracusis Marcellus Romam advexit *parta* ait *belli jure.* C. Flaminius pro M. Fulvio: *Signa ablata & cætera facta quæ captis urbibus soleant.* Fulvius quo- XXXIX. que in oratione belli jus hoc ipsum appellat. Et Cato in oratione apud Sallustium referens quæ victis solent accidere, ponit & fana spoliari. Illud tamen verum est, si quo in simulacro numen aliquod inesse credatur, id violare aut corrumpi nefas ab iis qui in ea persuasione conveniunt: & hoc sensu impietatis, aut læsi etiam gentium juris accusantur interdum, qui talia commiserunt, nimi- Deut. VII, 5. rum ex talis opinionis positione. Aliud est si hostes non idem sentiant: sicut Iudæis non permissum tantum, sed & præceptum est gentium simulacra abolere. nam quod sibi accipere vetantur, id eam causam habet quo magis Hebræi superstitiones gentium detestarentur, impuritatis admoniti ipso contactus interdicto; non quasi alienis sacris parceretur, quomodo Iosephus exponit, Romanis haud dubie blandiens, sicut & in expositione præcepti alterius, de non nominandis gentium diis, quod ille ita explicat quasi illis obloqui vetarentur, cum revera honoris causa aut sine abominatione eos nominare lex non sineret. Sciebant quippe Hebræi Dei certissimo monitu in simulacris illis non habitare, aut Dei spiritum, aut bonos Angelos, aut vim astrorum, ut deceptæ gentes existimabant, sed pravos & humano generi infestos Dæmonas, ita ut recte dixerit Tacitus in Iudæorum institutis describendis *profa-* Hist. V. *na illic omnia quæ apud nos sacra.* Non mirum ergo est si templa profani

fani cultus à Maccabæis incensa non semel legimus. Sic & Xerxes cum simulacra Græcorum corrupit, nihil fecit contra jus gentium, etsi multum id ad invidiam exaggerant Græci scriptores. Nam Persæ non credebant in simulacris esse ulla numina, sed Deum esse Solem & portionem ejus aliquam ignem. Lege Hebræa, ut idem Tacitus recte, *templi limine præter sacerdotes arcebantur.* At Pompejus eodem auctore *templum jure victoriæ ingressus est*: aut ut Augustinus rem eandem narrat *non devotione supplicis, sed jure victoris*: bene ille quod templo pepercit, & rebus templi, quanquam ut Cicero diserte ait, pudore & obtrectatorum metu, non religione: male quod ingressus est, quippe contemto vero Deo, quod & Chaldæis exprobrant Prophetæ: quam etiam ob causam quidam factum arbitrantur singulari Dei providentia, ut is quem dixi Pompejus quasi in conspectu Iudææ trucidaretur, ad Cassium Ægypti promontorium. at si spectes opinionem Romanorum, nihil in eo factum contra jus gentium. Sic idem Templum excidio datum à Tito Iosephus memorat, additque factum τῷ τȣ̃ πολέμȣ νόμῳ.

1 *Mac.* v, & x. *Act. Ped. in Verr.* III. *De Civ. Dei lib.* XVIII, c 45. *Pro Flacco.* *Dan.* v, 23. *Bell. Iud. lib.* VI, c. 24 & 34.

III. Quod de sacris diximus, idem & de religiosis intelligi debet. nam hæc quoque non mortuorum sunt, sed viventium, sive populi alicujus sive familiæ. Quare sicut sacra loca ab hostibus capta, ita & religiosa talia esse desinere scripsit dicto loco Pomponius, & Paulus Iurisconsultus: *Sepulchra hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatos in quemlibet usum convertere possumus*: quod ita tamen intelligendum ne ipsa mortuorum corpora male tractentur, quia id contra jus est hominum sepeliendorum, quod jure gentium introductum alibi demonstravimus.

L. sepulchra D. de sepulchro violato.

IV. Illud hic breviter repetam non vi sola res hostium hostibus eripi ex jure gentium, sed & dolos qui perfidia careant permissos censeri, imo & alienæ perfidiæ incitationem. Nimirum ad minora & frequentia hæc delicta ita connivere cœpit jus gentium, sicut leges civiles ad meretricium & improba fœnora.

CAPUT VI.

De jure acquirendi bello capta.

XX. *Aut*

XX. *Aut factis partibus aliud atque aliud statuunt: & quomodo.*
XXI. *Peculatum circa prædam committi.*
XXII. *Lege aut alio voluntatis actu de jure hoc communi aliquid immutari posse.*
XXIII. *Sic sociis prædam concedi:*
XXIV. *Sæpe & subditis: quod variis exemplis terrestribus & maritimis illustratur.*
XXV. *Usus ante dictorum.*
XXVI. *An capta extra territorium utriusque partis bellantium, acquirantur belli jure.*
XXVII. *Ius hoc quod diximus quomodo belli solennis sit proprium.*

PRæter quorundam actuum inter homines impunitatem, de
qua egimus hactenus, est & alius effectus bello solenni ex ju-
re gentium proprius. Ac jure naturæ quidem bello justo ea
nobis acquiruntur, quæ aut paria sunt ei quod cum nobis sit debi-
tum aliter consequi non possumus, aut etiam quæ nocenti da-
mnum inferunt intra æquum pœnæ modum, ut alibi dictum est.
Hoc jure Abrahamus de spoliis, quæ à quinque regibus acceperat,
decimam Deo dedit, ut historiam quæ exstat Gen. XIV explicat
divinus scriptor ad Hebræos VII, 4. quo more Græci quoque,
Carthaginienses & Romani diis suis, ut Apollini, Herculi, Iovi Fe-
retrio decimam de præda sacraverunt. Iacobus autem Iosepho
præ fratribus præcipuum relinquens legatum: *Do tibi,* inquit, *par-
tem tuam supra fratres tuos, quam a manu Amorrhæi cepi gladio meo &
arcu meo*, Gen. XLVIII, 22. Quo in loco illud *cepi* prophetico lo-
quendi genere pro *certo capiam* sumi videtur, & Iacobo attribui
quod posteri ab ejus nomine dicti facturi erant, quasi eadem esset
progenitoris & liberorum persona. Id enim rectius, quam cum
Hebræis verba hæc trahere ad illam expilationem Sicimorum
quæ jam ante à filiis Iacobi facta erat. nam eam ut cum perfidia
conjunctam Iacobus pro sua pietate semper improbavit, ut videre
est Gen. XXXIV, 30; XLIX, 6. Probatum autem à Deo jus prædæ,
inter eos quos dixi naturales terminos aliis quoque locis apparet.
Deu. XX, 14. Deus in lege sua de civitate post pacem repudiatam expugnata
loquens sic ait: *Omnia ejus spolia diripies tibi: & frueris præda hostium
quam tibi Deus dederit.* Rubenitæ, Gaditæ & pars Manassitarum di-
cuntur vicisse Ituræos & eorum vicinos, multamque prædam ab
iis abstulisse, hac ratione addita, quod in bello Deum invocassent,
I Par. V, 20, 21, 22. & Deus eos propitius exaudiisset: quomodo & rex pius Asa nar-
ratur Deo invocato de Æthiopibus, injusto bello se lacessentibus,
II Paral. XIV, 13. & victoriam & prædam reportasse: quod eo magis notandum, quia
arma illa non ex speciali mandato, sed ex communi jure sumeban-
tur. Iosue autem eosdem quos dixi Rubenitas, Gaditas & Manassis
partem secundis ominibus prosequens: *participes*, inquit, *sitis prædæ
Iof. XXII, 8. hostium cum fratribus vestris.* Et David cum ad Senatores Hebræos
mitteret parta de Amalecitis spolia, pretium dixit muneri: *Ecce do-
III Benef. 37. num hoc est vobis de præda hostium domini.* Nimirum, ut Seneca dixit,
militaribus viris speciosissimum est divitem aliquem spoliis hosti-
libus facere. Exstant & divinæ leges de præda dividenda Num.
De diris. XXXI, 27. Et Philo inter diras legis esse ait ut ager ab hostibus
demetatur, unde sequi λιμὸν μὲν φίλοις, ἐχθροῖς δ' περιουσίαν *in suos famem,
copiam hostibus.*

II. Cæterum jure gentium non tantum is qui ex justa causa
bellum gerit, sed & quivis in bello solenni & sine fine modoque
dominus

dominus fit eorum quæ hosti eripit, eo sensu nimirum ut à gentibus omnibus & ipse & qui ab eo titulum habent in possessione rerum talium tuendi sint. quod dominium quoad effectus externos licet appellare. Cyrus apud Xenophontem: νόμος ἐν πᾶσιν ἀνθρώποις ἀΐδιός ἐστιν, ὅταν πολεμούντων πόλις ἁλῷ, τῶν ἑλόντων εἶναι τὰ χρήματα. *Lex est sempiterna inter homines, capta hostium urbe, eorumdem res atque pecunias victori cedere.* Plato dixit, πάντα τὰ τῶν νικωμένων ἀγαθὰ τῶν νικώντων γίγνεσθαι, *bona quæ victus habuit omnia victoris fieri*: qui & alibi inter genera quasi naturalia acquisitionis statuit πολεμικὴν, quam & λῃστικὴν, ἀγωνιστικὴν & χειρωτικὴν vocat, assentientem hac in re habens eum quem dixi Xenophontem, apud quem Euthydemum Socrates interrogando eo perducit, ut spoliare non semper injustum fateatur, ut si in hostem id fiat. Sed Aristotele quoque auctore ὁ νόμος ὁμολογία τίς ἐστιν ᾧ τὰ κατὰ πόλεμον κρατούμενα τῶν κρατούντων εἶναί φασι: *Lex velut pactum quoddam commune est quo bello capta capientium fiunt.* Eodem respicit dictum illud Antiphanis: ὅτι τοῖς πολεμίοις εὔχεσθαι δεῖ τἀγαθὰ παρεῖναι χωρὶς ἀνδρείας· γίνεται γὰρ οὕτως οὐ τῶν ἐχόντων ἀλλὰ τῶν κρατούντων. *Optandum ut hostibus bona adsint sine virtute. Sic enim fiunt illa non eorum qui habent, sed eorum qui capiunt.* Apud Plutarchum in vita Alexandri: τὰ τῶν ἡττωμένων εἶναί τε δεῖ καὶ προσαγορεύεσθαι τοῦ κρατοῦντος *ea quæ victi fuerant & esse & appellari debent victoris.* Idem alibi: τὰ τῶν ἡττωμένων ἐν ταῖς μάχαις ἀγαθὰ, τοῖς νικῶσιν ἆθλα πρόκειται: quæ verba sunt ex Xenophonte secundo de Cyri institutione. Philippus in epistola ad Athenienses πάντες τὰς πόλεις οἰκοῦμεν ἢ τῶν προγόνων παραδόντων ἢ κατὰ πόλεμον κρατήσαντες. *Omnes tenemus oppida a majoribus relicta aut possessa belli jure.* Æschines, εἰ μὲν πρὸς ἡμᾶς πολεμήσας δορυάλωτον τὴν πόλιν εἷλες, κυρίως ἔχεις τῷ τοῦ πολέμου νόμῳ χρησάμενος: *Si bello in nos suscepto armis cepisti urbem, jure eam possides belli lege.* Marcellus apud Livium quæ ademit Syracusanis ademisse se ait belli jure. Romani legati Philippo de Thraciæ & aliis civitatibus dicebant, si Philippus bello cepisset eas præmium victoriæ belli jure habiturum: & Masanissa quem agrum pater suus Carthaginiensibus bello ademisset, habere se jure Gentium ajebat. Sic & apud Iustinum Mithridates: *non Cappadocia filium eductum quam jure gentium victor occupaverat.* Cicero Mitylenas ait populi Romani factas belli lege ac jure victoriæ. Idem privata aliqua esse cœpisse ait, ut occupatione vacuorum aut bello, eorum scilicet qui victoria potiti sunt. Dion Cassius: τὰ τῶν ἡττημένων τοῖς κρατοῦσι προσγίνεται. Etiam Clemens Alexandrinus ait res hostium rapi & acquiri belli jure. *Quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt* ait Cajus Iurisconsultus. Naturalem hanc acquisitionem, φυσικὴν κτῆσιν appellat Theophilus in Græcis Institutionibus, sicut & Aristoteles dixerat πολεμικὴν φύσει κτητικὴν *rem militarem secum ferre naturalem acquirendi modum.* nimirum quia non causa aliqua, sed ipsum nudum factum spectatur & ex eo jus nascitur, sicut & Nerva filius, referente Paulo Iurisconsulto, dominium rerum ex naturali possessione cœpisse ajebat, ejusque rei vestigium remanere de his quæ terra, mari, cœloque capiuntur, item in bello captis, quæ omnia protinus eorum fiunt qui primi possessionem apprehenderunt. Hosti autem eripi censentur & quæ subditis hostium eripiuntur. Sic Dercyllides argumẽtatur apud Xenophontem, cum Pharnabazus hostis esset Lacedæmoniorum, Mania aulem subdita Pharnabazo, Maniæ bona in ea esse causa ut à jure belli recte occupentur.

Xenoph. v de inst. Cyri.

De legibus.

Sophist.

Comm. IV.

I Polit.

De male obita legatione.

Livius libro XXXIX.

Lib. XXXIX.

Libro XXXVIII.

II contra Rullum.

Off. I.

Strom. I.

L. naturale, §. ult. D. de acq. rerum dom. Tit. de rer. divis.

Arist. I de rep. c. 8.

L. I, §. D. de acq. poss.

Hist. Gr. III.

III. Cæterum in hac belli quæstione placuit gentibus, ut cepisse rē is intelligatur, qui ita detinet ut recuperandi ſpem probabilem alter amiſerit, ut res perſecutionem effugerit, ut loquitur in ſimili quæſtione Pomponius. Hoc autem in rebus mobilibus ita procedit ut capta dicantur ubi intra fines id eſt præſidia hoſtium perducta fuerint. Eodem enim modo res amittitur quo poſtliminio redit. Redit autem ubi intra fines imperii eſſe cœpit, quod alibi explicatur intra præſidia. Imo & aperte Paulus de homine dixit amitti eum ubi fines noſtros exceſſit: & Pomponius captum bello explicat eum quem hoſtem ex noſtris ceperunt, & intra præſidia ſua perduxerunt: antequam enim in præſidia perducatur hoſtium manere civem. Hominis autem & rei in hoc gentium jure eadem fuit ratio. Unde facile intellectu eſt quod alibi dicuntur capta ſtatim capientium fieri cum conditione aliqua, continuandæ ſcilicet eo uſque poſſeſſionis, debere intelligi. Cui conſequens eſſe videtur, ut in mari naves & res aliæ captæ cenſeantur tum demum, cum in navalia aut portus, aut ad eum locum ubi tota claſſis ſe tenet, perducta ſunt. nam tunc deſperari incipit recuperatio. ſed recentiori jure gentium inter Europæos populos introductum videmus, ut talia capta cenſeantur ubi per horas viginti quatuor in poteſtate hoſtium fuerint.

L. Pomponius D. de acq. re. dom. L. Poſtliminium § poſtliminio. D. de captiv. l. ult. ibid. l. Poſtliminii, §. in bello d. tit. Inſt. de rer. diviſ. §. item ea. Conſulatu maris cap. 283, & 287. Conſt. Gallicæ lib. XX, tit. 13. art. 24. Corn. de lapide in Gen. c. XIV. Molina diſput. 118. L. quod meo D. de acqu. vel amitt. poſſ. Liv. l. XXVI.

IV. At agri non ſtatim capti intelliguntur ſimul atque inſeſſi ſunt. nam quanquam verum eſt eam agri partem quam cum magna vi ingreſſus eſt exercitus ab eo interim poſſideri, ut à Celſo notatum eſt, tamen ad eum quem tractamus effectum non ſufficit qualiſcunque poſſeſſio, ſed firma requiritur. Itaque Romani agrum extra portam quem Annibal caſtris inſidebat adeo non amiſſum judicabant, ut eo ipſo tempore nihilo minoris venierit quam ante veniſſet. Is ergo demum ager captus cenſebitur, qui manſuris munitionibus ita includitur, ut niſi iis expugnatis parti alteri palam aditus non ſit. Et hæc non minus probabilis videtur nominis territorii origo à terrendis hoſtibus à Siculo Flacco allata, quam illa Varronis à terendo, aut Frontini à terra, aut Pomponii Iuriſconſulti à terrendi jure quod habent magiſtratus. Sic Xenophon libro de Vectigalibus, agri poſſeſſionem belli tempore ait retineri per munimenta quæ τείχη καὶ ἐρύματα ipſe appellat.

V. Liquet & hoc ut res aliqua noſtra belli jure fiat requiri ut hoſtium fuerit: nam quæ res apud hoſtes quidem ſunt, puta in oppidis eorum aut intra præſidia, ſed quorum domini nec hoſtium ſint ſubditi nec hoſtilis animi, eæ bello acquiri non poſſunt, ut inter cætera Æſchinis dicto jam loco oſtenditur Amphipolim, quæ urbs eſſet Athenienſium, Philippi bello in Amphipolitanos ipſius Philippi non potuiſſe fieri. Nam & ratio deficit, & jus hoc mutandi per vim dominii odioſius eſt quam ut produci debeat.

Conſul. maris, c. 273.

VI. Quare quod dici ſolet hoſtiles cenſeri res in hoſtium navibus repertas, non ita accipi debet quaſi certa ſit juris gentium lex, ſed ut præſumtionem quandam indicet, quæ tamen validis in contrarium probationibus poſſit elidi. Atque ita in Hollandia noſtra jam olim anno ſcilicet CIↃ CCCXXXVIII flagrante cum Anſiaticis bello frequenti ſenatu judicatum & ex judicato in legem tranſiiſſe comperi.

VII. Il-

VII. Illud vero extra controversiam est si jus gentium respicimus, quæ hostibus per nos erepta sunt, ea non posse vindicari ab his qui ante hostes nostros ea possederant & bello amiserant: quia jus gentium hostes primum dominos fecit dominio externo, deinde nos: quo jure inter alia tuetur se Iephthes contra Ammonitas, quia ager ille quem Ammonitæ vindicabant belli jure ab Ammonitis, ut & pars alia à Moabitis ad Amoræos, ab Amoræis ad Hebræos transisset. Sic & David quod ipse Amalecitis, Amalecitæ Iud. XI, 13
antea Palæstinis eripuerant pro suo habet ac dividit. Titus Lar- 24, 27.
gius apud Dionysium Halicarnassensem in Senatu Romano cum 1 Sam. XXX,
Volsci olim possessa repeterent, sententiam sic dixit: ὅτι Ῥωμαῖοι καλ- 20. Lib. VI.
λίστας ὑπολαμβάνομεν κτήσεις εἶναι καὶ δικαιοτάτας, ἃς κατάσχωμεν πολέμῳ λαβόντες καὶ νόμῳ· καὶ οὐκ ἂν ὑπομείνωμεν μωρίᾳ τὴν ἀρετὴν ἀφανίσαι. κοινωνητέον τε πᾶσι καὶ τοῖς ἐκ τούτων γενομένοις καταλιπεῖν ἀγωνιούμεθα· νῦν δὲ ὑπαρχόντων ἤδη στερησόμεθα καὶ ἑαυτοὺς ὅσα πολεμίους βλάψομεν; *Romani nos honestissimas eas atque justissimas credimus possessiones quas belli lege captas habemus, neque vero induci possumus, ut stulta facilitate deleamus virtutis monumenta, si eas illis reddamus quibus semel perierunt. Imo vero tales possessiones non tantum cum his qui nunc vivunt civibus nostris communicandas, sed & posteris relinquendas censemus: tantum abest ut parta relinquendo in nos ipsos ea constituamus quæ in hostes constitui solent.* & in responso Romanorum Auruncis dato ἡμεῖς οἱ Ῥωμαῖοι δικαιοῦμεν ὅσα κτᾶταί τις ἀρετῇ πολεμίους ἀφελόμενος, ταῦτα τοῖς ἐγγόνοις ὡς οἰκεῖα παραδιδόναι: *nos Romani ita arbitramur, quæ quis hostibus erepta virtute quæsivit ut optimo jure propria ad posteros transmitti.* Alibi in responso
ad Volscos sic Romani: ἡμεῖς δὲ κρατίστας ἡγούμεθα κτήσεις ἃς ἂν πολέμῳ κρα- Lib. VIII.
τήσαντες λάβωμεν· οὔτε πρῶτοι καταστησάμενοι νόμον τόνδε, οὔτε αὐτὸν ἀνθρώπων ἡγούμενοι εἶναι μᾶλλον ἢ οὐχὶ θεῶν, ἅπαντάς τε καὶ Ἕλληνας καὶ βαρβάρους εἰδότες αὐτῷ χρωμένους, οὐκ ἂν ἐνδοίημεν ὑμῖν μαλακὸν οὐδέν, οὐδ᾽ ἂν ἀποσταίημεν ἔτι τῶν δορυκτήτων· πολλὴ γὰρ ἂν εἴη κακότης, εἴ τις ἃ μετὰ ἀρετῆς καὶ ἀνδρείας ἐκτήσατο, ταῦτα ὑπὸ δειλίας τε καὶ μωρίας ἀφαιρεθείη: *Nos autem optimum judicamus possessionis genus, quod belli jure captum quæsitumque est. Cumque non a nobis hoc jus sit institutum, sed a Diis verius quam ab hominibus profectum, omniumque gentium tam Græcarum quam barbararum usu probatum, nihil vobis per ignaviam concedemus nec bello partis absistemus. Maximum enim id probrum foret, quæ virtute ac fortitudine quæsita sunt, ea per formidinem aut stuporem amittere.* Sic & in responso Samnitum: πολέμῳ κρατησάντων ἡμῶν ὅπερ ἐστὶ νόμος κτή-
σεως δικαιότατος. *Cum armis hæc quæsierimus, quæ lex acquirendi justissima* In exc. legat.
est. Livius cum narrasset agrum prope Lucam à Romanis divisum,
eum agrum sic notat: *De Ligure captus is ager fuerat: Ethruscorum* Lib. XLI,
antequam Ligurum fuerat. Hoc jure à Romanis retentam Syriam Appianus notat, nec redditam Antiocho Pio, cui eam eripuerat
Tigranes hostis Romanorum: sed & eas Galliæ partes quas Gal- Mithrid.
lis eripuerant Cimbri: & Iustinus ex Trogo sic respondentem Civil. I. Lib. XL.
facit Antiocho Pompejum: *ut habenti regnum non ademerit, ita quo cessert Tigrani, non daturum, quod tueri nesciat.*

VIII. Gravior disputatio est, cui in bello publico ac solenni res hostium acquiratur ipsi ne populo, an singulis qui de populo aut
in populo sunt. Valde enim hic variant recentiores juris inter- Bart ad l.
pretes, quorum plerique cum in jure Romano legissent capta ca- Si quid bello
pientium fieri, in Canonum autem corpore distribui prædam pu- D. de capt.
blico arbitrio, alii post alios, ut fieri solet, dixerunt primo ac jure Alex. & Iaf. l. 1. D. de acq. poss.

 ipso

ipso fieri capta singulorum qui manu capiunt, attamen duci assignanda qui inter milites distribuat: quæ sententia cum recepta non minus quam falsa sit, hoc accuratius à nobis refutanda est, ut specimen sit quam parum tuto in hoc controversiarum genere tali auctoritati credatur. Enimvero dubitandum non est quin gentium consensu utrumvis potuerit constitui, aut ut capta populo bellum gerenti, aut ut cuivis qui manu caperet in dominium cederent. Sed quid voluerint quærimus, & dicimus gentibus placuisse ut res hostium hostibus essent non alio loco quam quo sunt res nullius, ut ex Nervæ filii dicto jam antea apertum fecimus.

Aug. Inst. de rer. divis. §. Item quæ ex hostibus. Pan. ad c. sicut de jurejur. nu. 7. Th. Gram. decis. Neap. 71. num. 17. Mart. Laud. de bello quæ. 4.

IX. At res quæ nullius sunt, fiunt quidem capientium, sed tam eorum qui per alios, quam qui per se capiunt. Ita non servi tantum aut filii, sed & liberi homines qui in piscando, aucupando, venando, margaritas legendo operam suam addixerunt aliis, statim quod acceperunt acquirunt ipsis quibus operam navant. Modestinus Iurisconsultus recte dixit: *quod naturaliter acquiritur, sicuti est possessio, per quemlibet volentibus nobis possidere acquirimus:* & Paulus receptis: *Possessionem acquirimus animo & corpore: animo utique nostro: corpore vel nostro vel alieno.* Idem ad edictum: *Per procuratorem, tutorem curatoremve possessio nobis acquiritur*, quod explicat si id ea mente faciant ut operam nobis accommodent. Sic apud Græcos qui in Olympiis certabant præmia acquirebant iis à quibus mittebantur. Ratio est, quia naturaliter homo hominis alterius volens volentis instrumentum est, ut & alibi diximus. Quare discrimen quod traditur inter liberas personas & serviles circa acquisitiones, juris est civilis & ad civiles acquisitiones proprie pertinet, ut ex dicto Modestini loco apparet: & tamen has ipsas Severus Imperator postea ad naturalium exemplum admovit propius, non utilitatis tantum, ut ipse profitetur ratione, sed & jurisprudentiæ. Semoto ergo civili jure, locum habet quod dicitur per alium facere quem posse quod per seipsum potest, & perinde esse per se quis faciat an per alium.

L. ea quæ D. de acqu. dom.

Lib. v tit. 2.

L. 1. §. per procur. D. de acq. poss.

L. quæcunque D. de oblig. l. Stipulatio, §. alteri de verb. signif.

L. 1. C. per quas pers. c. potest & c. qui facit de Reg. Iuris.

X. Distinguendum ergo in nostro negotio inter actus vere publicos belli, & inter actus privatos qui fiunt occasione belli publici: per hos actus privatis res quæritur primo ac directe: per illos actus populo. Ex hoc gentium jure Scipio agit cum Masinissa apud Livium: *Syphax populi Romani auspiciis victus captusque est. Itaque ipse, conjux, regnum, ager, oppida, homines qui incolunt, quicquid denique Syphacis fuit, præda populi Romani est.* Nec aliter Antiochus Magnus argumentabatur Cœlen Syriam Seleuci factam non Ptolemæi, eo quod Seleuci bellum fuisset, cui Ptolemæus navasset operam. Historia est apud Polybium quinto.

Liv. xxx.

XI. Res soli nisi publico actu inducto exercitu, impositis præsidiis capi non solent: ideo ut respondit Pomponius, *publicatur ager qui ex hostibus captus sit:* id est ut ibidem exponit *prædæ non cedit:* prædæ nomine stricte accepto. Salomo prætorii præfectus apud Procopium: ὡς τὰ μὲν ἀνδράποδα καὶ τὰ ἄλλα πάντα χρήματα τοῖς στρατιώταις εἰς λάφυρα ἰέναι ἐκ ἀπεικὸς εἶναι. Γῆν μέντοι αὐτὴν βασιλεῖ τε καὶ τῇ Ῥωμαίων ἀρχῇ προσήκειν. *Captivos sane & res alias militibus prædæ loco cedere ratione non caret:* accipiendum hoc ut fiat publico concessu quemadmodum infra exponemus) *agros autem ad principem & imperium Romanum pertinere.* Sic apud Hebræos & Lacedæmonios ager manu captus sortito divisus

visus est. Sic Romani captos agros aut locandos retinuerunt, interdum modico veteri possessori honoris gratia relicto, aut distraxerunt, aut assignarunt colonis, aut fecerunt vectigales, quarum rerum passim in legibus, historiis, & agrimensorum commentariis testimonia exstant. Appianus libro primo belli civilis: Ῥωμαῖοι τὴν Ἰταλίαν πολέμῳ χειρούμενοι γῆς μέρος ἐλάμβανον: *Romani cum Italiam armis subegissent victos parte agri mulctarunt.* & secundo libro: τῶν δὲ πολεμίων ὅτε κρατήσαιεν οὐδὲ τότε ἅπασαν τὴν γῆν ἀφῃροῦντο ἀλλ' ἐμερίζοντο. *Etiam victis hostibus terram non omnem adimebant, sed partiebantur.* Notat Cicero oratione pro domo sua ad Pontifices, consecratos interdum ab imperatore agros de hostibus captos, sed populi jussu.

L. Luc. Titius D. de evictionibus. L. item si verb. §. 1. de rei vind.

XII. At res mobiles & se moventes, aut in ministerio publico capiuntur, aut extra illud. Si extra ministerium publicum, fiunt singulorum capientium: Et huc referendum est Celsi illud: *quæ res hostiles apud nos sunt, non publicæ sed occupantium fiunt.* Quæ apud nos sunt, id est bello orto apud nos deprehenduntur. Nam idem & in hominibus observabatur, quo tempore homines hac in parte rebus captis accensebantur. Insignis est in eam rem Tryphonini locus. *Verum in pace qui pervenerunt ad alteros, si bellum subito exarsisset, eorum servi efficiuntur apud quos jam hostes suo fato* (ita legendum non facto aut pacto ut habent libri) *deprehenduntur.* Fato hoc asscribit Jurisconsultus, quia nullo suo merito in servitutem deveniunt: nam talia fato asscribere tralatitium est. Tale illud Nævii: *Fato fiunt Romæ Metelli consules*, id est sine suo merito. Indidem venit quod si quid milites capiunt non in procinctu aut in eo quod facere jubentur, sed in eo quod promiscuo jure aut solo permissu faciunt, id statim sibi acquirunt: capiunt enim non ut ministri. Talia sunt spolia quæ detrahuntur hosti in dimicatione singulari: talia etiam quæ procul ab exercitu (extra decem millia passuum dicebant Romani, ut mox videbimus) in liberis & injussis excursibus capiunt: quod genus prædæ Itali hodie corrariam vocant, & à butino distinguunt.

L. transfugam §. 1. D. de acq. re. dom.

L. in bello D. de capt. & postl.

Salic. in l. ab hostibus. C. de cap. Tho. Gram. Decis. Neap. 71. n. 18.

XIII. Sed quod diximus jure gentium talia singulis directe acquiri, intelligendum est ut id juris gentium sit ante omnem ea de re legem civilem. nam populus quisque inter suos aliter potest constituere, & dominium singulorum antevertere, sicut multis in locis de feris & avibus factum videmus. Sic enim introduci etiam lege potest, ut quæ apud nos reperiuntur hostium res, publicæ fiant.

XIV. At de his quæ quis actu bellico capit alia est ratio. Ibi enim singuli reipublicæ personam sustinent, ejusque vice funguntur, ac proinde per eas populus, si lex civilis aliud non statuat, ut possessionem ita & dominium nanciscitur, & id in quos vult transfert. Quod quia directe pugnat cum vulgari opinione, probationes nobis video solito largius admetiendas ex nobilium populorum exemplis. Incipiam à Græcis, quorum morem Homerus non uno loco describit:

> ἀλλὰ τὰ μὲν πολίων ἐξεπράθομεν, τὰ δέδασται.
> *Omnia jam divisa quibus spoliavimus urbes.*

Apud eundem Poetam Achilles de urbibus agens quas ipse expugnaverat,

τάων ἐκ πάσεων κειμήλια πολλὰ καὶ ἐσθλὰ
ἐξελόμην, καὶ πάντα φέρων ἀγαμέμνονι δόσκον
ἀτρείδῃ. ὁ δ' ὄπισθε μένων παρὰ νηυσὶ θοῇσι
δεξάμενος δὴ παῦρα δασάσκετο, πολλὰ δ' ἔχεσκε.
Omnibus his ingens pretio numeroque supellex
Nostra rapta manu: regi sed victor Atridæ
Cuncta tuli, celeres residens qui pone carinas,
Divideret cum pauca aliis, sibi multa tenebat.

Spectandus enim hic Agamemnon, partim ut totius Græciæ eo tempore princeps, atque ita populi gerens vicem: quo jure ipse sed cum senatu prædam dividebat: partim ut munere fungens imperatorio, ac proinde de communi partem cæteris majorem ferens. Eum ipsum Agamemnonem sic alloquitur idem Achilles:

οὐ γὰρ σοί ποτε ἶσον ἔχω γέρας, ὁππότ' ἀχαιοὶ
τρώων ἐκπέρσωσ' εὖ ναιόμενον πτολίεθρον:
Nam neque me tecum prædæ pars æqua sequetur,
Si Danaûm virtus Trojanam everterit urbem.

Et alibi Achilli offert Agamemnon de consilio publico navem plenam æris & auri, & viginti mulieres, quæ præcipiat de præda. Troja jam capta, Virgilio narrante,

Æn. II.
Custodes lecti Phœnix & dirus Vlysses
Prædam asservabant: huc undique Troja gaza
Incensis erepta adytis, mensæque Deorum,
Crateresque auro solidi, captivaque vestis
Congeritur.

Plut. Aristide. Herod. l. IX. Plut. Lysandro.

Sic posterioribus temporibus prædam Marathoniam asservat Aristides. Post prælium ad Platæas severe edictum ne quis de præda privatim quicquam tolleret: deinde præda pro populorum meritis distributa. Athenis postea devictis in publicum relata à Lysandro præda. Et publici officii nomen apud Spartanos, λαφυροπῶλαι *prædæ venditores*. Si ad Asiam venimus Trojani soliti, ut docet nos Virgilius, *prædæ ducere sortem* ut in rebus communibus dividendis fieri solet. Alias arbitrium ejus dividendæ penes imperatorem, quo jure Hector Doloni id expresse stipulanti promittit equos Achillis, ut intelligas jus acquirendi dominii in captura sola non fuisse. Ad Cyrum Asiæ victorem, nec minus ad Alexandrum postea, perlata præda. Si Africam respicimus, idem mos occurrit. Sic quæ Agrigenti capta, quæque in pugna Cannensi & alibi, Carthaginem missa. Apud Francos veteres ut ex Gregorii Turonensis historia apparet, quæ capta erant sorte dividebantur: neque rex ipse aliud habebat de præda quam quod sors ipsi addixisset. Sed quanto re militari Romani cæteris præstiterunt, tanto sunt digniores quorum exemplis immoremur. Dionysius Halicarnassensis morum Romanorum diligentissimus observator ita nos hac de re edocet: τὰ ἐκ τῶν πολεμίων λάφυρα, ὅσων ἂν ἡμῖν ὑπάρχῃ τυχεῖν δι' ἀρετὴν, δημόσια εἶναι κελεύει ὁ νόμος, καὶ τούτων οὐχ ὅπως τις ἰδιώτης γίνεται κύριος, ἀλλ' οὐδὲ αὐτὸς ὁ τῆς δυνάμεως ἡγεμών. ὁ δὲ ταμίας αὐτὰ παραλαβὼν ἀπεμπολεῖ καὶ εἰς δημόσιον ἀναφέρει: *Quæcunque ex hostibus per virtutem capta sunt, ea lex jubet publica esse, ita ut non modo privati eorum domini non fiant, sed ne ipse quidem imperator exercitus. verum quæstor illa accipit & vendita in publicum refert.* Verba hæc sunt eorum qui Coriolanum incusant, nonnihil ad invidiam composita.

Homer. Il. X. Eurip. Rheso. Plinius libro XXXIII, c. 3. Plut. Alex. Curt. Diod. libro XVII. Strabo l. XV. Diod. libro XIII. Liv. lib. XXIII. Greg. Tur. l. II, c. 17.

XV. Nam

XV. Nam populum dominum esse prædæ verum erat: sed illud non minus verum, ejus dispensandæ arbitrium imperatoribus libera republica permissum fuisse, sed tale ut actus sui rationem populo deberent. L. Æmilius apud Livium: *captas non deditas diripi urbes, & in his tamen arbitrium esse imperatoris non militum.* Sed hoc arbitrium quod mos deferebat imperatoribus, ipsi interdum, quo longius ab omni suspicione essent, rejiciebant ad Senatum ut Camillus: & qui retinebant, prout religioni, famæ, ambitioni serviebant, diverso modo usi reperiuntur. *Libro XXXVII.* *Liv. lib. V.*

XVI. Qui sanctissimi esse aut credi volebant, prædam non attingebant omnino, sed sive pecunia erat in præda, eam jubebant à quæstore populi Romani percipi, sive res aliæ, eas per quæstorem sub hasta venumdari: unde redactam pecuniam manubiarum nomine significatam Favorinus apud Gellium sensit. Hæc pecunia per quæstorem in ærarium deferebatur, prius tamen, si res triumphi esset, ostentata publice. Livius libro IV de C. Valerio Consule: *Prædæ ex assiduis populationibus, quod omnia in locum tutum congesta erant, fuit aliquantum: venditum sub hasta Consul in ærarium redigere quæstores jussit.* Idem fecit Pompejus de quo hæc sunt Velleji verba. *Pecunia Tigranis, sicut Pompejo mori erat, redacta in quæstoris potestatem ac publicis descripta literis.* Ita & M. Tullius qui sic de se ipse in literis ad Sallustium. *De præda mea præter quæstores urbanos, id est populum Romanum, teruntium nec attigit: nec tacturus est quisquam.* Atque id antiquis & melioribus temporibus fuit maxime usitatum, quo Plautus respiciens sic ait: *Lib. XIII, cap. 23.* *Lib. II.* *Lib. II, Epist. 7.*

Nunc hanc prædam omnem jam ad quæstorem deferam.

Et de hominibus captivis similiter:

quos emi de præda de quæstoribus.

Sed alii sine quæstore ipsi prædam vendebant & referebant in ærarium, quod & ex Halicarnassensi sequentibus verbis colligere est. Sic à Tarquinio rege jam olim victis Sabinis prædam & captivos Romam missos legimus. Sic Romulius & Veturius consules narrantur prædam vendidisse ob ærarii penuriam ægre id ferente exercitu. Sed cum passim id occurrat, quantum ducum quisque ex triumphis Italicis, Africanis, Asiaticis, Gallicis, Hispanicis in ærarium per se aut quæstorem retulerit, exempla congerere nihil est opus. Illud magis notandum datam prædam aut ejus partem interdum diis, interdum militibus, interdum & aliis. Diis aut res ipsæ datæ, ut spolia quæ Romulus Iovi Feretrio suspendit, aut redacta inde pecunia, ut ex Pometinis manubiis Superbus templum Iovis in monte Tarpejo statuit. *Liv. lib. I.* *Liv. l. III.* *Dion. Halic. lib. II.* *Liv. lib. I.*

XVII. Militibus prædam dare priscis Romanis ambitiosum videbatur: uti Sextus Tarquinii Superbi filius, sed Gabiis profugus, prædam militi dilargitus dicitur, ut eo modo potentiam sibi conciliaret. Appius Claudius in senatu similem largitionem arguit ut novam, prodigam, inconsultam. Præda autem militi concessa aut dividitur, aut diripitur. Dividi potest aut ratione stipendiorum, aut ratione meritorum. Stipendiorum ratione dividi prædam Appius Claudius volebat, si illud obtinere non posset ut redacta inde pecunia in ærarium deferretur. Totum autem dividendi ordinem accurate explicat Polybius: nempe in dies aut vi- *Liv. d. lib.* *Liv. lib. V.* *D. loco.* *Lib. X.*

gilias partem exercitus alteram aut minorem ad comportandam prædam mitti solitam: & quod quisque reperisset id jussum in castra perferre ut per tribunos æqualiter divideretur, vocatis ad partem etiam his qui castra servarent (quod & apud Hebræos regi Davidi placuisse & inde in legem transiisse legimus) quique per valetudinem aut delegata ministeria aberant. Interdum non ipsa præda sed redacta inde pecunia prædæ loco militibus donata, quod sæpe in triumpho fiebat. Proportionem hanc invenio, simplex pediti, duplex centurioni, triplex equiti datum. Interdum simplex pediti, equiti duplex. Alias simplex pediti, duplex centurioni, tribuno & equiti quadruplex. Meritorum etiam sæpe habita ratio, sicut Marcius quod fortiter fecisset ex præda Coriolana donatus est à Postumio. Vtrovis modo fieret divisio licebat imperatori, ἐξαίρετον hoc est præcipuum sibi accipere quantum vellet: id est quantum æquum arbitraretur: quod & aliis interdum virtutis ergo concessum. Euripides Troadibus de nobilioribus feminis Trojanis agens, ait

1 Sam. xxx. 24.
Liv. l. xlv.
Ibid.
Ibid.
Suet. Cæs. c. 38. & App. II. Civil.
Liv. d. lib.

τοῖς πρώτοισιν ἐξῃρημέναι
στρατοῦ.

quæ principibus eximiæ datæ
Erant Achivis.

Et de Andromacha

καὶ τὴν δ' Ἀχιλλέως ἔλαχε παῖς ἐξαίρετον:
Accepit illam Pyrrhus eximiam sibi.

Ascanius de equo apud Virgilium

Ipsum illum, clypeum cristasque rubentes
Excipiam sorti.

Pausaniæ post in Platæis prælium eximia data mulieres, equos, camelos narrat Herodotus. Sic Ocrisiam Corniculanam præcipuam accepit rex Tullius. Fabricius apud Halicarnassensem in oratione ad Pyrrhum ἐκείνων δορυκλήτων ἐξῆν μοι λαβεῖν ὁπόσα ἐβουλόμην: *ex his quæ bello erant capta, licebat mihi quantum vellem excipere.* Isidorus huc respiciens ubi de jure agit militari: *prædæ*, ait, *decisio & pro personarum qualitatibus ac laboribus justa divisio, ac principis portio.* Tarquinius Superbus, ut apud Livium est, & ipsi ditari volebat, & delinire præda popularium animos. Servilius in oratione pro L. Paulo ait eum præda partienda locupletem se facere potuisse. Et hanc imperatoris portionem sunt qui potius significatam volunt manubiarum nomine, quos inter est Asconius Pedianus. Sed laudatiores illi qui jus suum remittentes nihil sibi de preda ceperunt, qualis is quem dixi Fabricius τὸν ἐκ δικαίου πλοῦτον ὑπεριδὼν ἕνεκα δόξης, *etiam juste partas divitias præ gloria contemnens:* quod ipse se facere ajebat Valerii Publicolæ & aliorum paucorum exemplo: quos M. Porcius Cato imitatus est in Hispaniensi victoria, negans quicquam ad se perventurum è bello captis, præter ea quæ in cibo ac potu insumsisset: addens tamen non à se culpari imperatores qui concessas utilitates sumerent, sed malle se de virtute cum optimis, quam de pecunia cum ditissimis certare. Proxime ad hanc laudem accedunt qui prædam modice deliberarunt, ut Pompejus apud Lucanum à Catone laudatur qui *plura retentis*
Intulit.

Lib. IV.
Lib. I.
Liv. l. xlv.
III. Verr.
Plut. M. Catone.

In

In divisione interdum & absentium habita ratio, ut capto Anxure constituit Fabius Ambustus: interdum ob causam quorundam quamvis præsentium non habita, ut Minutiani exercitus dictatore Cincinnato. Quod autem jus vetere republica imperatores habuerant, id post occupatam rempublicam ad magistros militum translatum ex Codice Iustinianeo apparet, ubi à gestorum insinuatione absolvuntur donationes rerum mobilium vel se moventium, quas magistri militum militibus præstant ex spoliis hostium, sive in ipsa bellorum occupatione, sive in quibuscunque locis degere noscerentur. Sed hæc divisio jam olim sæpe in calumniam patuit, quasi duces ea ratione privatam gratiam captarent, quo nomine accusati Servilius, Coriolanus, Camillus quasi amicis & clientibus de publico largientes. Ipsi contra se tuebantur publico bono ἵνα οἱ συναράμενοι τοῦ ἔργου τῶν πόνων καρπὸν κομισάμενοι προθύμως ἐπὶ τὰς ἄλλας στρατείας ἀπαντῶσιν, *ut qui operi adfuerant, fructu laboris percepto ad alias expeditiones fierent promtiores.* quæ Halicarnassensis in hanc rem verba sunt.

Liv. lib. IV. Idē l. III. L. Si quis in re'em. §. simili etiam modo C. de Donat. Dion. lib. VI & VII. Liv. lib. V. Dio. Hal. lib. VII.

XVIII. Venio ad direptionem. ea militi concessa aut in populatione, aut post prælium oppidive expugnationem ut signo dato discurreretur: quod antiquis sæculis rarius, nec tamen exemplis caruit. Nam Suessam Tarquinius militi diripiendam dedit: Castra Æquorum Q. Servilius Dictator: Vejos urbem Camillus: castra Volscorum consul Servilius. Permisit & direptionem L. Valerius in agro Æquorum, Q. Fabius fusis Volscis, captaque Ecetra, mox alii sæpe. Victo Perseo Paulus Consul spolia jacentis exercitus peditibus, equitibus prædam circumjacentis agri concessit. Idem ex Senatusconsulto diripiendas dedit militi Epiri urbes. Lucullus victo Tigrane militem à spoliis legendis diu inhibuit, mox certa jam victoria jus spoliandi hostes indulsit. Cicero de Inventione primo inter modos acquirendi dominii ponit, siquid ex hostibus captum sit, cujus prædæ sectio non venierit. Qui morem hunc improbant, ajunt avidas in direptiones manus præripere fortium bellatorum præmia, cum ita ferme eveniat, ut qui segnior sit prædetur, at fortissimus quisque laboris periculique præcipuam partem petere soleat, quæ sunt verba Appii apud Livium: unde non longe abit Cyri illud apud Xenophontem: ἐν τῇ ἁρπαγῇ εὖ οἶδ᾽ ὅτι οἱ πονηροὶ πλεονεκτήσαιεν ἄν. Sed contra dicitur, gratius id fore lætiusque quod sua quisque manu ex hoste captum domum retulisset, quam si multiplex accepisset alterius arbitrio. Interdum quoque concessa direptio quod impediri non posset. In expugnatione Cortuosæ Hetruscorum oppidi, narrante Livio, *publicari prædam tribunis placebat, sed imperium quam consilium segnius fuit. jam militum præda erat, nec nisi per invidiam adimi poterat.* Sic & Gallogræcorum castra à C. Helvii agmine direpta legimus contra ducis voluntatem.

Diony. l. IV. Liv. lib. IV. Diony. l. IV, VI, IX, X. Liv. l. XLVI. Ap. Mithr. Lib. VI. Ibid. Lib. VI. Livius libro XXXVIII.

XIX. Quod dixi aliis interdum extra milites prædam aut pecuniam è præda redactam concedi solere, id ferme ita contigit ut his qui tributum ad bellum contulerant tantundem redderetur. Ludos quoque ex manubiis interdum instructos notes.

Dion. Hal. lib. V.

XX. Neque vero diversis tantum bellis aliter atque aliter usurpatum, sed eodem bello eadem preda sæpe in usus diversos impensa aut partibus divisis aut rerum generibus distinctis. Sic Camillus decimam ex præda Apollini Pythio dedit, Græcorũ exem- Liv. lib. V.

plo, sed quod primitus ab Hebræis venerat: Quo tempore sub decima prædæ vota, non res moventes tantum, sed & urbem, & agros
Ibid. venire à pontificibus judicatum est. Eodem victore prædæ de Faliscis pars maxima ad quæstorem redacta est, haud ita multum mi-
Lib XXXVIII. liti datum. Sic & L. Manlius *prædam aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura ut quam æquissima esset per milites divisit.* quæ Livii verba sunt. Genera in quæ præda dividi potest sunt hæc: homines captivi, armenta & greges, quæ Græci, cum pro-
Dionys. lib. VIII. prie loquuntur λείαν vocant, pecunia, res mobiles aliæ pretiosæ aut viliores. Q. Fabius Volscis devictis λείαν & spolia per quæstorem
Idem lib. x. vendi jubet: argentum ipse defert. Idem Volscis & Æquis devi-
Ibidem. ctis captivos extra Tusculanos militi donat, & in agro Ecetrano homines ac pecora diripienda concedit. L. Cornelius Antio capto aurum, argentum, æs in ærarium defert: captivos & prædam
Liv. lib. x. per quæstorem vendit: militi ea permittit, quæ ad victum & vestem pertinebant. Nec dissimile huic Cincinnati institutum, qui Corbione Æquorum oppido accepto pretiosiora prædæ Romam misit: cætera centuriatim divisit. Camillus captis Vejis præter pecuniam ex venditione captivorum nihil in publicum redegit.
Liv. lib. v. Hetruscis devictis, captivisque venditis ex ea pecunia aurum ma-
Dionysius fragm. tronis quod contulerant persolvit, pateras tres aureas in Capitolio
Lib. VI. posuit. Cosso dictatore, ex Volscis præda omnis præter libera corpora militi concessa est. Fabricius superatis Lucanis, Bruriis, Samnitibus militem ditavit, tributa civibus reddidit, quadringen-
Livius libro XXXVI I. ta talenta in ærarium retulit. Q. Fulvius & Appius Claudius cum Hannonis capta essent castra, prædam vendiderunt, diviserunt-
Liv. l. XXV. que, donatis quorum opera fuerat singularis. Scipio capta Carthagine quæ in urbe erant dedit diripienda militi, excepto auro,
App. Pun. argento, donariis. Acilius capta Lamia partim divisit, partim ven-
Livius libro XXXVII. didit prædam. Cn. Manlius victis Gallogræcis, concrematis
Idem libro XXXVIII. ex Romana superstitione hostium armis, cæteram prædam conferre omnes jussit, & aut vendidit, quod ejus in publicum redigendum erat, aut cum cura, ut quam æquissima esset, in milites divisit.

XXI. Ex his quæ diximus apparet, non minus apud Romanos quam apud alias gentes plerasque prædam fuisse populi Romani, sed ejus dispensandæ arbitrium aliquod imperatoribus concessum, ita tamen ut quod ante diximus, rationem actus sui populo deberent. quod inter alia docet exemplum L. Scipionis, qui damnatus
Lib. v. c. 3. est peculatus judicio, ut loquitur Valerius Maximus, quadringen-
& Liv. lib. XLV. ta octoginta argenti plus accepisse quam in ærarium retulisset: & aliorum quos ante retulimus. M. Cato in oratione quam de præda scripsit, vehementibus atque illustribus verbis, ut ait Gellius,
Lib. 11, c. 18. de impunitate peculatus atque licentiæ conquestus est: ex qua o-
Prisc. libro VII. ratione hoc exstat fragmentum: *Fures privatorum furtorum in nervo atque compedibus ætatem agunt. Fures publici in auro atque purpura.* Idem alibi dixerat, *mirari se audere quenquam capta bello signa pro supellectile domi statuere.* Ita & Verri peculatus invidiam auget Cicero,
Verr. IV. quod signum sustulisset, & quidem captum de præda hostium. Nec imperatores tantum, sed & milites peculatus prædæ nomine tenebantur, si nempe eam in publicum non detulissent: adigebantur enim omnes sacramento, ut ait Polybius, περὶ τοῦ μηδένα νοσφίζεσθαι

φίζεσθαι μηδὲν τῶν ἐκ τῆς διαρπαγῆς, ἀλλὰ τηρεῖν τὴν πίστιν κατὰ τὸν ὅρκον: *nihil quenquam ex præda interversurum, sed fidem servaturos ex religione sacramenti.* Quo forte referri potest formula jurisjurandi apud Gellium, *Lib.* XVI, *c.* qua militi imperatur nequid tollat in excercitu decemque millia 4. passuum prope, quod pluris sit nummi argentei, aut si sustulerit ad Consulem proferat, aut triduo proximo profiteatur. Hinc intelligi potest quid sit quod Modestinus dicit. *Is qui prædam ab hostibus* *L.penult. ad* *surripuit peculatus tenetur:* quod vel unum satis esse debuit ut juris in *l. Iul.pecul.* terpretes moneret ne ex hostibus capta singulis acquiri crederent, *L.1.eod.tit.* cum constet peculatum non esse nisi in re publica, sacra aut religiosa. Hæc omnia eo pertinent, ut appareat, quod supra diximus, semota lege civili & primo, in bellicis actibus capta populi aut regis bellum gerentis fieri.

XXII. Addidimus semota lege civili & primo sive directe: illud quia de rebus nondum actu quæsitis lex ad utilitatem publicam potest imperare, sive lex illa lex populi est ut apud Romanos, sive regis ut apud Hebræos & alibi. Sub legis autem nomine etiam consuetudinem recte introductam volumus comprehendi. Alterum illud eo pertinet, ut sciamus sicut res alias ita & prædam posse a populo aliis concedi, nec tantum post acquisitionem, sed & ante eam, ita ut subsecuta captura conjungantur actiones brevi manu ut loquuntur Iurisconsulti: nec tantum ea concessio nominatim fieri potest, sed & in genere, ut viduis senibus & egentibus pupillis pars prædæ data est temporibus Maccabaicis, aut etiam personis II *Mac.* incertis ad exemplum missilium quæ Romani Consules capien- VIII, 28. tium faciebant. Neque vero hæc juris translatio quæ lege aut 30. concessu fit semper mera donatio est, sed interdum contractus, interdum aut solutio ejus quod debetur, aut remuneratio, ob damna quæ quis passus est, aut ob id quod ipse bello impendit, sive sumtu sive opera, ut cum socii aut subditi nullo stipendio militant, aut non tali quod operæ respondeat. Nam ex his causis prædam aut omnem aut ejus partem concedi solitam videmus.

XXIII. Et illud quidem tacita consuetudine ubique ferme in- *Cald. cons.* ductum Iurisconsulti nostri notant, ut sua faciant quæ capiunt aut 85. *Ioh. Lu-* socii aut subditi qui sine stipendio & suo sumtu suoque periculo *pus de bello.* bellum gerunt. Ratio in sociis est evidens quia naturaliter socius *§. si bene ad-* socio tenetur ad reparationem damnorum quæ ob negotium com- *vertas. Ias.* mune aut publicum eveniunt. Adde quod opera quoque gratis *in l. quod a-* præstari vix solet. *Sic medicis*, ait Seneca, *pretium operæ solvi quod* *pud hostes:* *deserviunt, quod a rebus suis avocati nobis vacant.* In oratoribus idem æ- *de Legatis* 1. quum judicat Quintilianus, quia hæc ipsa opera tempusque omne *Franc. à Ri-* alienis negotiis datum facultatem aliter acquirendi recidunt: quod *pa in l.* 1 *de* Tacitus dixit *omitti curas familiares ut quis se alienis negotiis intendat.* *acq.poss.n.5* Credibile ergo est, nisi causa alia appareat, puta aut beneficentia *Covar. ad c.* mera, aut contractus antecedens, spem ex hostibus lucrandi spe- *peccatũ.p.2.* ctatam in damni & operæ compensationem. *§.11. Bōsin. l.* IV. *dec.* 5. IV. *de Benef.* 15. *Ann.* IX.

XXIV. In subditis id non æque evidenter procedit: quia hi operam civitati suæ debent: sed contra occurrit quod ubi non omnes sed aliqui militant, his ipsis a corpore civitatis retributio debetur ejus quod plus cæteris operæ aut sumtus impendunt, multoq; magis damnorum. in cujus retributionis certæ locum spes prædæ

totius

totius aut partis incertæ facile, nec sine ratione conceditur. Sic Poëta *Præda sit hæc illis quorum meruere labores.* De sociis exemplum est in fœdere Romano, quo Latini in prædæ partem æquam admittuntur in iis bellis, quæ populi Romani auspiciis gerebantur. Sic in bello quod Ætoli gerebant adjutoribus Romanis, Ætolis quidem urbes & agri, Romanis autem captivi & res mobiles cedebant, Post victoriam de rege Ptolemæo partem prædæ Atheniensibus dedit Demetrius. Ambrosius historiam tractans Abrahami moris hujus æquitatem ostendit: *Sane his qui secum fuissent in adjumentum fortasse sociati, partem emolumenti tribuendam asserit, tanquam mercedem laboris.* De subditis exemplum est in populo Hebræo, apud quem pars prædæ dimidia cedebat his qui in procinctu fuerant. Sic & Alexandri miles prædam privatis ereptam suam faciebat, nisi quod eximia quædam solitus esset ad regem referre: unde accusatos eos videmus qui ad Arbela conspirasse dicebantur de præda omni ita sibi vindicanda, ut nihil in ærarium deferrent. At quæ publica hostium aut regis fuerant, exemta erant huic licentiæ. Ita legimus Macedonas cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argentiq; pondus diripuisse, nec quicquam reliquisse intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent:* unde non abit mos Hebræorum qui victi regis coronam regi imponebant victori: eidemque assignabant (quod in Thalmudicis Digestis legitur) regiam suppellectilem bello captam: & quod in rebus gestis Caroli Magni legimus cum is Hungaros vicisset privatas opes militi, regias ærario cessisse. At apud Græcos λάφυρα erant publica ut ante ostendimus, σκῦλα singulorum. Vocant autem σκῦλα ea quæ durante certamine eripiuntur hosti, λάφυρα quæ post certamen: quod discrimen & aliis gentibus nonnullis placuit. At apud Romanos veteri quidem republica non tantum fuisse concessum militibus, satis apparet ex his quæ supra diximus. Plusculum indulgeri cœpit militi in bellis civilibus. Ita a Sullano milite Æquulanum direptum legas. Et Cæsar post pugnam Pharsalicam castra Pompejana militi dat diripienda cum hoc dicto apud Lucanum,

superest pro sanguine merces
Quam monstrare meum est, nec enim donare vocabo
Quod sibi quisque dabit.

Bruti & Cassii castra diripuerunt Octaviani & Antoniani milites. Bello civili alio Flaviani ad Cremonam ducti, quanquam instabat nox, coloniam divitem festinant impetu capere; veriti alioqui ne opes Cremonensium in sinu præfectorum legatorumque essent, gnari scilicet, ut Tacitus loquitur: *expugnatæ urbis prædam ad militem, deditæ ad ducem pertinere.* Atque id languescente disciplina eo libentius concessum militi, ne manente periculo omissis hostibus præda manus impediret, quod plurimas sæpe victorias corrupit. Cum castellum Volandū in Armenia Corbulo expugnasset: *Imbelle vulgus,* narrante Tacito, *sub corona venditum, reliqua præda victoribus cessit.* Apud eundem scriptorem in prælio Britannico Suetonius suos hortatur ut cædem continuent, prædæ immemores: addens parta victoria cuncta ipsis cessura: qualia & alibi passim invenias. Adde quod ex Procopio jam modo attulimus. Sunt autem quædam tam exigua ut

Prop.
Liv. l. IV & XXIV.
Dionys. lib. VI.
Polyb. l. XI.
Plut. Demetrio.
Livius libro XXXIII.
Lib. I. de Abrah. c. 3.
Num. XXXI 27, 47.
I Sam. XXX, 22. & deinceps.
II. Macc. VIII, 28, 30.
Plut. Apophth.
II Samuel. XII, 30.
Tit. de Rege.
Arius de bellon. 162.
Bellin. p. 2. tit. 18. n. 3.
Donell. l. IV. Com. c. 21.
Silv. in verbo bellum I. in p. ex Rosell. Wesemb. ad §. item ex Inst. de rer. divis.
App. civil. I
Lib. VII.
App. civil. IV.
Tac. histor. III.
Tac. Ann. XIII.
Ann. XIV.

ut publicari digna non sint. Hęc ubique solent capientes sequi populi concessu. Talia erant vetere Romana republica, hasta, hastile, ligna, pabulum, uter, follis, facula, & si quid minoris esset nummi argentei. Nam has exceptiones sacramento militari additas apud Gelliū legimus. Cui non dissimile est quod nautis etiam stipendio militantibus conceditur: Galli despoliationem aut pilagium vocāt, & eo comprehendunt vestem, aurum quoque & argentum intra decem scutatos. Alibi pars aliquota prædæ militibus datur, ut in Hispania modo quinta, modo tertia, alias dimidia penes regem manet: & septima, interdum decima penes ducem exercitus: cætera sunt capientium exceptis navibus bellicis quę totæ regi cedunt. Est & ubi operæ periculi sumtuumque habita ratione partitio instituitur, ut apud Italos captæ navis pars tertia cedit domino navis victricis, tantundem ferunt quorum merces in navi erant, tantundem hi qui pugnaverunt. Nec non & illud accidit, ut qui suo periculo ac sumtu bellum ministrant non totam prædam auferant, sed partem debeant publico, aut ei qui ex publico jus suum trahit. Sic apud Hispanos si in bello naves privatis sumtibus instruantur, de præda pars regi, pars & maris prefecto debetur. Gallię moribus decimam fert maris præfectus: sic & apud Hollandos: sed hic quinta prius prædæ pars à republica deducitur. Terra vero passim nunc usurpatur, ut in direptionibus oppidorum & præliis suum quisque faciat quod cepit: in excursibus vero capta communia fiant eorum qui in comitatu sunt, inter ipsos pro dignitatis ratione partienda.

Lib. XVI, c. IV.
Const. Gall. lib. XX, tit. XIII, art. 10, & 16.
Leg. Hisp. lib. IV, tit. XXVI, p. 2.
Consulatus Maris cap. CCLXXXV.
Lib. XIX, tit. XXVI, p. 2. l. 14.
Const. Gall. l. XX, tit. 14, art. 1. Instruct. rei marit. c. XXII.

XXV. Hæc autem eo pertinent ut sciamus si apud populum bello non permixtum controversia oriatur de re bello capta, addicendam rem ei cui favent leges aut mores populi à cujus partibus res capta est: quod si ejus nihil probetur, ex jure gentium communi rem ipsi populo adjudicandam, si modo ea res in actu bellico capta est. Nam ex his quæ dicta jam ante à nobis sunt satis apparet non omnino verum esse id quod pro Thebanis adfert Quintilianus; in eo quod in judicium deduci potest, nihil valere jus belli, nec armis erepta, nisi armis posse retineri. *Lib. V, c. IV.*

XXVI. Quæ vero res hostium non sunt, etsi apud hostes reperiantur, capientium non fiunt: id enim, ut jam ante diximus, nec naturali juri congruit, nec jure gentium introductum est. Sic Romani Prusiæ dicunt: *Si is ager Antiochi non fuisset, eo ne populi quidem Romani factum apparere.* Si quod tamen in illis rebus jus habuit hostis quod possessioni connectatur, puta pignoris, retentionis, servitutis, id quominus capientibus acquiratur nihil obstat. Solet & hoc quæri, an extra territorium utriusque partis bellum gerentis capta fiant capientium: quod & de rebus & de personis solet in controversiam vocari. Si jus solum gentium respicimus, puto locum hic non considerari, sicut & hostem ubique recte interfici diximus. Sed qui in eo loco imperium habet potest lege sua prohibere ne id fiat; & si contra legem factum sit, de eo tanquam de delicto poscere potest ut sibi satisfiat. Simile est quod in agro alieno capta fera dicitur capientium fieri, sed à domino agri prohiberi posse accessum.

Hoc cap. §. 5
Liv. lib. IV.

XXVII. Ius autem hoc externum acquirendi res bello captas ita proprium est belli solennis ex jure gentium, ut in aliis bellis *L. quod enim D. de acq. re. dom.*

locum

L. Divus Pius D. de servit. præd. rust. Silv. in verbo bellũ p. 1. §. 3. & §. 11. vers. octavo.

locum non habeat. nam in bellis aliis inter exteros res non acquiritur vi belli, ſed in compenſationem debiti quod aliter obtineri non poteſt: In bellis autem inter cives, ſive magna ea, ſive parva ſint, nulla fit dominii mutatio niſi auctoritate judicis.

CAPUT VII.

De jure in captivos.

L. Libertus §. 1. D. de ſtatu hominum. Supra l. 11. cap. XVII. §. 11.

SErvi natura quidem, id eſt citra factum humanum aut primævo naturæ ſtatu, hominum nulli ſunt, ut & alibi diximus: quo ſenſu recte accipi poteſt quod à Iuriſconſultis dictum eſt contra naturam eſſe hanc ſervitutem: ut tamen facto hominis, id eſt pactione aut delicto ſervitus originem acciperet, juſtitiæ naturali non repugnat, ut alibi quoque oſtendimus. At eo de quo nunc agimus gentium jure aliquanto latius patet ſervitus, tum quoad perſonas, tum quoad effecta. Nam perſonas ſi ſpectamus, non ſoli qui ſe dedunt aut ſervitutem promittunt pro ſervis habentur, ſed omnes omnino bello ſolenni publico capti, ex quo ſcilicet intra præſidia perducti ſunt: ut ait Pomponius. Neque delictum requiritur, ſed par omnium ſors eſt, etiam eorum qui fato ſuo, ut diximus, cum bellum repente exortum eſſet intra hoſtium fines deprehenduntur. Polybius hiſtoriarum ſecundo: τί δ᾽ ἂν παθόντες οὗτοι δίκην δόξαιεν ἁρμόζουσαν δεδωκέναι? τυχὸν ἴσως εἴποι τις ἂν πραθέντες μετὰ τέκνων καὶ γυναικῶν ἐπεὶ κατεπολεμήθησαν. ἀλλὰ τοῦτό γε καὶ τοῖς μηδὲν ἀσεβὲς ἐπιτελεσαμένοις κατὰ τοὺς τοῦ πολέμου νόμους ὑπόκειται παθεῖν. *Quid*, inquit, *patiendum his eſt ut juſta ſupplicia pendant? Dicat forte aliquis vendendos cum liberis & uxoribus quando armis victi ſunt. At hac belli lege etiam illis ferenda ſunt qui nihil impii commiſerunt.* Atque eo fit id quod Philo notat his verbis: πολλοὶ πολλάκις καιροῖς ἀβουλήτοις τῶν σφόδρ᾽ ἀστείων τὴν ἐκ γένους ἀπέβαλον ἐλευθερίαν: *Multi viri boni variis caſibus nativam amiſerunt libertatem.* Dion Pruſæenſis cum modos acquirendi dominii quoſdam recitaſſet: τρίτος δὲ κτήσεως τρόπος, ὅταν ἐν πολέμῳ λαβὼν αἰχμάλωτον τοῦτον τὸν τρόπον ἔχῃ καταδουλωσάμενον, *ubi quem quis bello nactus captivum hoc modo ſervum factum poſſidet.* Sic pueros bello captos abducere πολέμου νόμον vocat Oppianus de piſcatu II.

L. poſtliminii. §. 1. D. de captivis.

L. in bello, D. de capt.

Libro: omnem virum bonum eſſe liberum.

Orat. XV.

II. Neque vero ipſi tantum ſervi fiunt, ſed & poſteri in perpetuum, nempe qui ex matre ſerva poſt ſervitutem naſcuntur. Et hoc eſt quod jure gentium ſervos noſtros fieri dixit Martianus qui ex ancillis noſtris naſcuntur. Servitio ſubjectum uterum dixit Tacitus, agens de Germani ducis uxore.

L. Et ſervorum §. 1. D. de ſtatu hominum.

Ann. 1.

III. Effecta vero juris hujus infinita ſunt, ita ut in ſervum domino nihil non licere dixerit pater Seneca. Nulla perpeſſio eſt quæ non impune illis imponatur, nulla actio quæ non quovis modo imperetur aut extorqueatur: ita ut etiam ſævitia dominorum in ſerviles perſonas impunita ſit, niſi quatenus lex civilis ſævitiæ modum

1. Contr. 5.

dum pœnamque ponit. *Apud omnes peræque gentes*, ait Cajus, *animadvertere possumus dominis in servos vitæ necisque potestatem fuisse.* Addit deinde fines huic potestati positos ex lege Romana in solo scilicet Romano. Huc pertinet illud Donati ad Terentium, *Quid non justum domino in servum?* Sed & res omnes quæ captæ fuerant cum persona acquiruntur domino. Ipse servus qui in potestate alterius est, ait Iustinianus, nihil suum potest habere.

L. 1. D. de his qui sui sunt juris. Instit. de his qui sui vel abl. juris sūt. Andria actu 1. scen. 1 Inst. per quas pers. cuique acq. §. item vobis.

IV. Vnde refellitur aut certe restringitur eorum sententia qui dicunt incorporalia belli jure non acquiri. Nam verum est non primo ac per se acquiri, sed media persona cujus ea fuerunt. Excipienda tamen sunt ea quæ ex singulari personæ proprietate fluunt ac proinde inalienabilia sunt ut jus patrium. Hæc enim si manere, possunt manent penes personam: si non, exstinguuntur.

V. Atque hæc omnia jure gentium de quo agimus non aliam ob causam introducta sunt quam ut tot commodis deliniti captores libenter abstinerent à summo illo rigore, quo captos & statim & post moram interficere poterant, ut ante diximus. *Servorum appellatio*, inquit Pomponius, *ex eo fluxit quod imperatores captivos vendere ac per hoc servare nec occidere solent.* Dixi, ut libenter abstinerent: neque enim quasi pactio est ut abstinere cogantur, si jus hoc gentium spectes, sed modus persuadendi ab eo quod est utilius. Eademque ex causa hoc jus etiam in alios transcribitur, perinde ut rerum dominium. Ad natos autem dominium hoc porrigi ideo placuit, quia alioqui si summo jure captores uterentur illi ipsi nascituri non erant: Cui consequens est ut nati ante calamitatem, nisi ipsi capiantur, servi non fiant. Ideo autem natos maternæ esse conditionis placuit gentibus, quia serviles concubitus nec lege nec certa custodia erant constricti, ita ut nulla sufficiens præsumtio patrem indicaret. Atque ita capiendum Vlpiani illud; *Lex naturæ hæc est, ut qui nascitur sine legitimo matrimonio matrem sequatūr*, id est lex consuetudinis generalis ab aliqua ducta ratione naturali, quomodo juris naturalis vocem abusione quadam interdum sumi alibi quoque demonstravimus. Non frustra autem à gentibus introducta hæc jura exemplo bellorum civilium intelligi potest, in quibus plerumque videmus captos interfectos, quia in servitutem redigi non poterant: quod & Plutarchus notavit vita Othonis: & Tacitus historiarum secundo. Cæterum populine an singulorum fiant qui capiuntur, ex his quæ de præda diximus definiendum est. nam homines hac in re jus gentium rebus æquavit. Cajus Iurisconsultus libro 11 rerum quotidianarum: *Item quæ ex hostibus capiuntur jure gentium statim capientium fiunt, adeo quidem ut & liberi homines in servitutem deducantur.*

L. Pupillus, D. de V. S.

L. lex naturæ. D. de statu hominum.

Lib. 11. c. XIII. §. 26.

L. naturalem & l. adeo: D. de acq. rer. dom.

VI. Quod tamen Theologi nonnulli sentiunt, qui bello injusto capti sunt, aut ex captis nati, iis fas non esse fugere nisi ad suos; in eo eos falli non dubito. Id quidem interest, quod si ad suos fugiant bello manente libertatem consequuntur ex postliminii jure: si ad alios aut etiam pace facta ad suos, vindicanti domino reddendi sunt. Sed non ideo sequitur animo quoque injici religionis vinculum: cum multa sint jura quæ tantum exterius judicium spectant qualia sunt hæc belli jura quæ nunc exponimus. Nec est quod objiciat aliquis ex dominii natura talem in animo obligationem

Less. lib. 1. c. 5. dub. 5.

sequi,

ſequi. Reſpondebo enim, cum multæ ſint dominii ſpecies, poſſe & dominium dari quod tantum in judicio humano & quidem coactivo valeat. quod & in aliis juris generibus occurrit. Tale enim aliquatenus & jus eſt teſtamenta nulla dicendi ob deliquium ſolennitatis alicujus quam jura civilia præſcribant. Probabilior enim ſententia eſt etiam quod tali teſtamento relictum eſt retineri ſalva pietate poſſe, ſaltem quamdiu ei non contradicitur. Nec longe abit dominium ejus qui ſecundum leges civiles mala fide præſcripſit: nam & hunc civilia judicia ut dominum tuentur. Et hac diſtinctione facile ſolvitur nodus ille quem Ariſtoteles nectit de cavillationibus libro II, c. 5. ἆρα δίκαιον τὰ αὑτοῦ ἔχειν ἕκαστον; ἃ δ' ἄν τις κρίνοι κατὰ δόξαν τὴν ἑαυτοῦ ἂν ᾖ ψευδῆ, κύριά ἐστιν ἐκ τοῦ νόμου. τὸ αὐτὸ ἄρα δίκαιον καὶ οὐ δίκαιον. *Nonne jus eſt ut ſua quiſque habeat? At quæ ex animi ſui ſententia judex judicaverit, ex lege rata ſunt. Erit ergo idem jus & non jus.* In noſtra vero quæſtione nulla cauſa fingi poteſt cur gentes aliud ſpectaverint quam externum illud. nam facultas vindicandi ſervum, & cogendi, imo & vinciendi & res ejus habendi, ſufficiebat ut captis captores vellent parcere: aut ſi tam feri eſſent ut iſtis utilitatibus non moverentur, certe nec moturum eos fuerat vinculum aliquod animis injectum, quod ipſum tamen ſi omnino ſibi neceſſarium crederent, poterant exigere fidem aut jusjurandum. Neque vero temere in lege quæ non ex æquitate naturali ſed majoris mali vitandi cauſa lata eſt, ea ſumenda eſt interpretatio quæ peccato obnoxium faciat actum cæteroqui licitum. Florentinus Iuriſconſultus: *nihil intereſt, quomodo captivus reverſus eſt: utrum dimiſſus an vi vel fallacia poteſtatem hoſtium evaſerit.* Nimirum quia hoc jus captivitatis ita jus eſt, ut alio ſenſu plerumque & injuria ſit, quo nomine & à Paulo Iuriſconſulto nominatur: jus quoad effectus quoſdam: injuria ſi id quod rei intrinſecum eſt ſpectetur. Vnde & hoc apparet ſiquis bello injuſto captus in poteſtatem hoſtium venerit, ab eo non attaminari furti crimine animum ſi res ſuas ſubducat aut laboris ſui mercedem, ſi quam ſupra alimenta præſtari æquum eſt: modo ipſe neque ſuo neque publico nomine quicquam debeat domino aut ei cujus jus dominus acceperit. Nec refert quod fuga talis & ſubductio deprehenſa graviter puniri ſoleant. Nam & hæc & alia multa faciunt potentiores, non quia æqua ſunt ſed quia ipſis expedit. Quod vero prohibent canones nonnulli ſuadere ſervo miniſterium domini ſui deſtituere, ſi ad ſervos referas qui pœnam juſtam ferunt, aut voluntaria pactione ſe addixerunt præceptum juſtitiæ, ſin ad eos qui bello injuſto capti ſunt, aut ex captis nati, oſtendit Chriſtianos Chriſtianis auctores potius patientiæ eſſe debere quam rei talis, quæ quamvis licita, animos tamen à Chriſtianiſmo alienos, aut alioqui infirmos poſſet offendere. Similemque in modum accipi poſſunt Apoſtolorum ad ſervos monita, niſi quod illa magis videntur obedientiam à ſervis exigere dum ſerviunt; quod naturali æquitati conſentaneum eſt. nam alimenta & operæ ſibi mutuo reſpondent.

Soto de juſt. & jure l. iv. qu. 4. art. 3. Leſſ. lib. 2. c. 14. dub. 3.

l. Nihil, D. de capt.

l. poſtliminium eſt jus in princ. eod. tit.

Bannes 2.2. quæſt. 40.

c. ſi quis ſervũ. 17. q. 4. & c. ſeq.

VII. Cæterum ab iiſdem, quos indicare cœpi Theologis, illud dictum recte arbitror, ſervum domino jus illud externum exſequenti reſiſtere illæſo juſtitiæ officio non poſſe. Eſt enim inter hoc & ea quæ diximus manifeſta diſcrepantia. Externum jus, quod

quod quidem non ſola agendi impunitate ſed & judiciorum tutela conſtar, inane erit ſi ex adverſo reſiſtendi jus maneat. nam ſi domino vi reſiſtere licet, licebit & magiſtratui dominum tuenti, cum tamen magiſtratus ex jure gentium dominum in illo dominio, ejuſque uſu defendere debeat. Eſt ergo hoc jus ſimile ei quod ſummis in quaque civitate poteſtatibus alibi tributum eſt à nobis, ut vi illis reſiſtere licitum piumque non ſit. Ideo & Auguſtinus utrumque conjunxit cum dixit: *Ita à plebibus principes & a ſervis domini ferendi ſunt, ut ſub exercitatione tolerantiæ ſuſtineantur temporalia, & ſperentur æterna.*

VIII. Sed & hoc ſciendum eſt, jus iſtud gentium de captivis nec ſemper receptum fuiſſe, nec apud gentes omnes: quanquam Romani Iuriſconſulti univerſaliter loquuntur, partem notiorem indigetantes totius nomine. Sic apud Hebræos, qui ſpecialibus inſtitutis ab aliorum populorum communitate ſegregabantur, perfugium erat ſervis, nimirum ut recte notant interpretes, his qui nulla ſua culpa in eam calamitatem devenerant: quali ex cauſa videri poteſt ortum jus quod in ſolo Francorum ſervis datur proclamandi in libertatem, quanquam id nunc quidem non tantum bello captis, ſed & aliis qualibuſlibet ſervis videmus dari.

Deuteron. XXIII, 15.

Bodi. de rep. lib. c. 1, 5.

IX. Sed & Chriſtianis in univerſum placuit bello inter ipſos orto captos ſervos non fieri, ita ut vendi poſſint, ad operas urgeri, & alia pati quæ ſervorum ſunt: merito ſane; quia ab omnis caritatis commendatore rectius inſtituti erant aut eſſe debebant quam ut à miſeris hominibus interficiendis abduci nequirent, niſi minoris ſævitiæ conceſſione. Atque hoc à majoribus ad poſteros pridem tranſiiſſe inter eos qui eandem religionem profiterentur ſcripſit Gregoras, nec eorum fuiſſe proprium qui ſub Romano imperio viverent, ſed commune cum Theſſalis, Illyriis, Triballis & Bulgaris. Atque ita hoc ſaltem, quanquam exiguum eſt, perfecit reverentia Chriſtianæ legis, quod cum Græcis inter ſe ſervandum olim diceret Socrates, nihil impetraverat. Quod autem hac in parte Chriſtiani, idem & Mahumetiſtæ inter ſe ſervant. Manſit tamen etiam inter Chriſtianos mos captos cuſtodiendi donec perſolutum ſit pretium, cujus æſtimatio in arbitrio eſt victoris: niſi certi aliquid convenerit. Ius autem hoc captos ſervandi ſolet concedi ſingulis qui ceperunt, extra perſonas eximiæ dignitatis: in has enim reipublicæ aut ejus capiti jus dant plerarumque gentium mores.

Bart. in l. hoſtes, D. de capt. Covar. in c. peccatū p. 11, §. 11. *n.* 6. *Vict. de jure belli, n.* 42. *Boer. deciſ.* 178. *Silv. in verbo bellum,* 1 *num.* 1. *Lib.* IV.

Plat. V *de rep.*

Bar. in l. nā & ſervus, D. de neg. geſtis. Boer. deciſ. 178. *Conſtit. reg. Hiſp. lib.* VIII. *tit.* 26, *par.* 2.

CAPUT VIII.

De imperio in victos.

I. *Acquiri bello & imperium civile, tum ut eſt in rege, tum ut eſt in populo & ejus acquiſitionis effecta.*
II. *Acquiri & imperium herile in populum qui tum civitas eſſe deſinit:*
III. *Interdum hæc miſceri.*
IV. *Acquiri & res populi, etiam incorporales, ubi tractatur quæſtio de chirographo Theſſalorum.*

QVi ſibi ſingulos ſubjicere poteſt ſervitute perſonali, nihil mirum eſt ſi & univerſos, ſive illi civitas fuerunt, ſive civitatis pars, ſubjicere ſibi poteſt, ſubjectione ſive mere civili

sive mere herili sive mixta. Hoc argumento quidam utitur in controversia de Olynthio apud Senecam: *Servus est meus quem ego emi belli jure. vobis, Athenienses, expedit. alioquin imperium vestrum in antiquos fines redigitur, quicquid est bello partum.* Itaque imperia armis quæri,
Apolog. victoriis propagari dixit Tertullianus. Quintilianus jure belli regna, populos, fines gentium atque urbium contineri. Alexander apud Curtium leges à victoribus dici, accipi à victis. Minio in ora-
Liv. l. XXXV tione ad Romanos: *Cur Syracusas atque in alias Siciliæ Græcas urbes prætorem quotannis cum imperio & virgis & securibus mittitis? Nihil aliud profecto dicatis, quam armis superatis vos iis has leges imposuisse.* Ariovistus
De bello Gallico. apud Cæsarem jus esse belli ait, ut qui vicissent iis quos vicissent quemadmodum vellent imperarent: Item populum Romanum victis non ad alterius præscriptum sed ad suum arbitrium impera-
Lib. I. re consuesse. Narrat Iustinus ex Trogo, qui ante Ninum bella gesserant, non imperium sibi sed gloriam quæsiisse, & contentos victoria abstinuisse imperio: Ninum primum fuisse qui fines imperii proferret, aliosque populos bello subigeret: Et ex eo id abiisse in
De bello Iug. morem. Bocchus apud Sallustium: *ob regnum tutandum arma se cepisse: nam Numidiæ partem, unde Iugurtham expulerit, jure belli suam factam.* Potest autem imperium victori acquiri vel tantum ut est in rege aut alio imperante, & tunc in ejus duntaxat jus succeditur, non ultra, vel etiam ut in populo est, quo casu victor imperium habet ita ut & alienare possit, sicut populus poterat. Et sic factum ut regna quædam in patrimonio essent diximus alibi.

Lib. I. cap. III, §. II. II. Potest & amplius fieri, nempe ut, quæ civitas fuit, civitas esse desinat; sive ita ut accessio fiat alterius civitatis, ut Romanæ provinciæ, sive ut nulli civitati adhæreat, ut si Rex suo sumtu bellum gerens populum sibi ita subjiciat ut eum regi velit non ad populi sed ad regentis præcipue utilitatem, quod herilis est imperii non civilis. Aristoteles libri VII de republica: ἔστι δὲ ἀρχὴ ἡ μὲν τοῦ ἄρχοντος χάριν, ἡ δὲ τοῦ ἀρχομένου. τούτων δὲ τὴν μὲν δεσποτικὴν εἶναι φαμεν, τὴν δὲ τῶν ἐλευθέρων: *Imperium aliud est ob utilitatem regentis; aliud ob utilitatem ejus qui regitur: hoc inter liberos locum habet, illud inter dominos & servos.* Qui ergo tali tenetur imperio populus in posterum non civitas erit, sed magna familia: Bene enim dictum ab Anaxandrida:

οὐκ ἔστι δούλων, ὠγαθ', οὐδαμοῦ πόλις,
Vir bone servorum nulla est usquam civitas.

An. XII. Et Tacitus hæc inter se sic opponit: *non dominationem & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* De Agesilao Xenophon: ὁπόσας δὲ πόλεις προσαγάγοιντο, ἀφαιρῶν αὐτῶν ὅσα δοῦλοι δεσπόταις ὑπηρετοῦσι, προσέταττεν ὅσα ἐλεύθεροι ἄρχουσι πείθονται: *quascunque civitates in suam redigebat potestatem, hos immunes habens ab his quæ servi dominis præstant, ea tantum imperabat in quæ liberi homines rectoribus parent.*

III. Atque hinc intelligi potest quale sit mixtum illud imperium quod dixi ex civili & herili, nempe ubi servitus miscetur cum aliqua personali libertate. Sic populis legimus arma adempta, imperatum ne ferri quid haberent extra quam ad agriculturam, alios coactos sermonem & vitæ genus mutare.

IV. Sicut autem res quæ singulorum fuerant jure belli iis acquiruntur qui eos sibi subjiciunt, sic & res universitatis eorũ fiunt qui sibi subjiciunt universitatem si ipsi velint. Nam quod de dedi-

tis di-

tis dixit Livius, *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius jus atque arbitrium est*: idem in bello solenni victis locum habet. Nam deditio sponte permittit, quod alioqui vis esset ereptura. Scaptius apud Livium: *Agrum de quo ambigitur finium Coriolanorum fuisse, captisque Coriolis, jure belli, publicum populi Romani factum.* Annibal in oratione ad milites apud eundem: *quicquid Romani tot triumphis partum congestumque possident, id omne nostrum cum ipsis dominis futurum est.* Antiochus apud eundem: *quo victo cum omnia quæ illius fuissent jure belli Seleuci facta sint, existimare sua ditionis esse.* Ita Pompejus, quæ Mithridates bello capta imperio suo adjecerat, populi Romani fecit. Ergo & incorporalia jura quæ universitatis fuerant fient victoris quatenus velit. Sic Alba victa quæ Albanorum jura fuerant sibi vindicarunt Romani. Vnde sequitur omnino liberatos Thessalos obligatione centum talentorum, quam summam cum ipsi Thebanis deberent, Alexander Magnus Thebarum dominus factus jure victoriæ ipsis donaverat: neque verum quod pro Thebanis apud Quintilianum adfertur, id demum victoris esse quod ipse teneat: jus quod sit incorporale apprehendi manu non posse: aliam conditionem esse hæredis, aliam victoris, quia ad illum jus, ad hunc res transeat. Nam qui dominus est personarum, idem & rerum est & juris omnis quod personis competit. Qui possidetur non possidet sibi, nec in potestate habet qui non est suæ potestatis. Imo etiam si quis populo victo jus civitatis relinquat, potest quædam quæ civitatis fuerant sibi sumere. In ipsius enim arbitrio est quem velit esse sui beneficii modum. Imitatus fuit factum Alexandri Cæsar, donato Dyrrachinis ære alieno quod nescio cui adversarum partium debuerant. Sed hic objici poterat bellum Cæsaris non ex eo esse genere de quo jus hoc gentium constitutum est.

Lib. III *Lib.* XXI. *Lib.* XLIII. *Strab. l.* XII *Diony.* III. *L. Qui in servitute est de reg. jur. L. Si eveniet D. ad l. Iul. de adult.* *Cic. Epist. ad Brutũ* 6.

CAPVT IX.

De postliminio.

SIcut de his quæ ex hostibus capiuntur, ita & de postliminii jure nihil ferme sani prodiderunt hi qui retro actis sęculis juris cognitionem professi sunt. Accuratius hæc res à veteri-

bus Romanis tractata est, sed sæpe confuse nimis, ita ut quæ juris gentium, quæque civilis Romani esse vellent lector nequiret distinguere. De voce postliminii rejicienda Servii sententia qui partem ejus posteriorem productionem putat esse verbi sine significatu: sequendus Scævola qui junctum docebat esse verbum à post quod reditum notat & limine. Nam limen & limes exitu & flexionis modo differunt, cum alioqui origine (veniunt enim ab antiqua voce limo, quæ transversum significat) & primitiva notione idem sint, sicut materia & materies, pavus & pavo, contagio & contages, cucumis & cucumer, quanquam usu seriore factum est ut limen magis ad privata, limes ad publica referretur. Sic veteres eliminare dicebant è finibus ejicere, & exsilium nominabant eliminium.

Cicero Top. & ibi etiam Boëtius.

II. Est ergo postliminium jus quod nascitur ex reditu in limen, id est fines publicos. Sic Pomponius reversum postliminio ait qui intra præsidia nostra esse cœpit: Paulus cum in fines nostros intraverit. Sed ex paritate rationis consensus gentium rem eo perduxit, ut postliminium locum haberet, etiam si quis homo aut res ejus generis in quo postliminium esse placuerat, pervenisset ad amicos nostros, ut loquitur dicto loco Pomponius, aut ut Paulus exempli causa explicat, ad regem socium vel amicum. Quibus in locis amici aut socii intelligendi sunt non simpliciter quibuscum pax est, sed qui partes in bello easdem sequuntur: ad quos qui venerunt, ut Paulus loquitur, nomine publico tuti esse incipiunt. Nihil enim interest homo aut res ad hos aut ad suos pervenerit. Apud eos vero qui amici sunt, sed non earundem partium, bello capti statum non mutant, nisi ex speciali pacto, quomodo in secundo fœdere icto inter Romanos & Carthaginienses convenerat, ut qui à Carthaginiensibus capti è populis amicis Romanorum in portus Romanis subditos venissent in libertatem vindicari possent: utque Carthaginiensium amicis par jus esset. Ideo qui Romanorum bello Punico secundo capti in Græciam commercio pervenerant, jus ibi postliminii non habuerunt, quia Græci in eo bello neutras secuti fuerant partes: ac propterea opus fuit eos redimi ut liberarentur. Quin & apud Homerum non uno in loco videmus bello captos in locis pacatis venditos, ut Lycaonem Iliados Φ. Eurimedusam Odysseæ Η.

L. Postliminii. §. 1. D. de capt. L. postliminium. §. postliminio ib.

Polyb. III.

Plut. Flaminio.

III. Vetus Romanorum locutio receptos postliminio etiam homines liberos dicebat. *Postliminio receptum* (ita enim legendum est) *Gallus Ælius in libro primo significationum quæ ad jus pertinent, ait esse eum qui liber è qua civitate in aliam civitatem abierat, in eandem civitatem redit eo jure quod constitutum est de postliminiis. Item qui servus à nobis in hostium potestatem pervenit, postea ad nos redit in ejus potestatem cujus antea fuit jure postliminii. Equi & muli & navis eadem ratio est in postliminii receptu* (ita tria hæc verba quæ delenda censet vir incomparabilis in Romani juris studio Iacobus Cuiacius levi mutatione retineri posse arbitror) *quæ servi. quæ genera rerum ab hostibus ad nos postliminio redeunt, eadem genera rerum a nobis ad hostes redire possunt.* Sed posteriores Romani Iurisconsulti discrete magis duas statuerūt species postliminii ut aut nos revertamur, aut aliquid recipiamus.

Fest. Pomp.

L. cum duæ D de capt. & postlimin. rev. L. in bello D. eodem tit. d. l. postliminii.

IV. Retinendum & illud Tryphonini, qui postliminii jus competere

petere ait in bello aut in pace: ſenſu paulo alio quam quo idem dixerat Pomponius. In pace poſtliminium niſi aliter convenerit eſt his qui non virtute bellica ſuperati, ſed fato ſuo deprehenſi ſunt, ut qui cum bellum ſubito exarſit apud hoſtes reperiuntur. Aliis autem captivis in pace poſtliminium non eſt, niſi id pactis erat comprehenſum, ut optime eum Tryphonini locum emendat doctiſſimus Petrus Faber, non improbante Cuiacio. nam hoc & ſubjecta ratio & oppoſitum membrum aperte evincunt. *Pacem fecerat captivis dimiſſis, ita enim convenerat*, inquit Zonaras. Et Pomponius: *ſi captivus de quo in pace cautum fuerat ut rediret, ſua voluntate apud hoſtes manſit, non eſt ei poſtea poſtliminium.* Paulus: *Si in bello captus pace demum facta refugit, poſtliminio redit ad eum à quo priore bello captus erat: ſi modo non convenerit in pace ut captivi redderentur.* Cauſam cur de his qui bellica virtute capti ſunt id placuerit ex Servio hanc affert Tryphoninus, *quia ſpem revertendi civibus in virtute bellica magis quam in pace Romani eſſe voluerunt*, nimirum ut Livius loquitur, ab antiquo minime indulgens in captivos civitas. Sed hæc ratio Romanorum propria non potuit conſtituere jus gentium: potuit tamen inter cauſas eſſe cur Romani illud jus ab aliis gentibus introductum & ipſi amplecterentur. Verior hæc eſt ratio, quod reges aut populi qui bellum ſuſcipiunt, credi volunt juſtas ſibi fuiſſe cauſas cur id facerent: contra autem injuriam facere eos qui adverſum ſe arma ferrent: quod cum utraque pars credi vellet, nec tutum eſſet pacem ſervare cupientibus huic ſe controverſiæ interponere, nihil melius facere potuerunt populi pacati, quam ut id quod eveniſſet pro jure acciperent: atque ita captos in actu repugnandi haberent quaſi ex juſta cauſa captos. At de his qui bello exorto deprehenſi erant, dici idem non poterat. nam in illis nullum injuriæ conſilium fingi poterat. Tamen ad minuendas hoſtium vires retineri eos manente bello non iniquum videbatur: bello autem compoſito nihil obtendi poterat quominus dimitterentur. Itaque conſenſum in hoc eſt, ut tales in pace ſemper libertatem obtinerent, ut confeſſione partium innocentes: in cæteros vero ut quiſque uſurparet quod vellet credi jus eſſe, niſi quatenus pacta certi aliquid præſcriberent. Atque eandem ob cauſam nec ſervi nec res bello captæ pace redduntur, niſi pactis expreſſum id ſit: quia victor credi vult jus ſibi fuiſſe iſta quærendi: cui contradicere, id vero fuerat bella ex bellis ſerere: ex quibus apparet ingenioſe non ex vero allatum illud apud Quintilianum pro Thebanis: Ideo captivos ſi in patriam ſuam redierunt, liberos eſſe, quia bello parta non niſi eadem vi poſſideantur. Diximus de pace. In bello redeunt poſtliminio homines qui antequam caperentur liberi fuerant: recipiuntur ſervi & alia quædam.

Sem. lib. 1. c. 7.

Tom. III.

L. ſi capt. D. de capt.

L. ſi quis bello d. tit.

V. Liber homo ita demum poſtliminio redit ſi hoc animo ad ſuos venerit ut eorum res ſequeretur, ut à Tryphonino proditum eſt: nimirum quia ut quis ſervus liber fiat, ſe debet, ut ita dicam, acquirere, quod non eſt niſi volentis. Cæterum an vi bellica receptus ſit ab hoſtibus an dolo profugerit, nihil refert ut à Florentino notatum eſt. Tantundem erit ſi ab hoſtibus ſponte ſit traditus. Quid ſi ab hoſte venditus commercio, ut fit, ad ſuos pervenerit? Tractatur hæc controverſia apud Senecam in Olynthio quem Parrhaſius emerat.

d. l. in bello. §. manumittendo, & l. poſtliminii §. captivus, D. de capt. L. nihil D. de capt. l. cum non redemptum, C. de poſtl.

emerat. Quærit enim cum decretum factum esset ab Atheniensibus, quo Olynthii juberentur liberi esse, hoc contineretur liberi ut fierent, an ut liberi judicarentur, quorum hoc est verius.

VI. Liber autem homo, postquam ad suos rediit, non se tantum sibi acquirit, sed & res omnes quas habuerat apud populos pacatos, sive corporales, sive incorporales: Quia populi pacati sicut factum pro jure secuti erant in capto, ita & in liberato, ut se æquos præbeant utrique parti. Ergo dominium quod habuerat in res ejus is, qui belli jure eum possidebat, non erat sine omni conditione: cessare enim poterat ipso invito, si captus qui fuerat ad suos pervenisset. Has ergo res sic ille perdit, quomodo hominem cujus erant accessio. Quid si tamen alienasset? an qui titulum habet ab eo qui belli jure eo tempore erat dominus, tutus erit gentium jure, an & hæc recuperabuntur? De his loquor quæ apud populum belli medium exstabant. Distinguendum videtur inter res quæ ejus sunt generis ut postliminio redeant, & quæ extra id genus sunt, quod discrimen jam mox explicabimus, ut illa videantur alienata cum sua causa & sub conditione: ista vero simpliciter. Alienata autem intelligo etiam quæ donata aut acceptilata sunt.

VII. At sicut ad postliminio redeuntem jura redeunt, ita & jura in ipsum restituuntur, ac pro eo habentur ut Tryphoninus loquitur ac si nunquam ille hostium potitus fuisset.

L. in bello §. cætera, l. mulier D. de capt.

VIII. Huic regulæ de liberis hominibus exceptionem hanc recte asscribit Paulus: *Postliminio carent qui armis victi hostibus se dederant*, nimirum quia pactiones cum hostibus factæ valent jure gentium ut alibi dicemus, nec adversus eas est postliminium. Ideo Romani illi à Pœnis capti apud Gellium: *postliminium justum non esse sibi, quoniam dejurio vincti forent.* Vnde & induciarum tempore non esse postliminium recte à Paulo notatum est. At hos qui hostibus deduntur sine ulla scilicet pactione, postliminio reverti respondit Modestinus.

L. postliminio d. tit.

L. postliminium §. induciæ D. de capt.

L. eos qui d. tit.

IX. Quod de singulis personis diximus idem & in populis locum habere arbitror, ut qui liberi fuerunt suam recipiant libertatem, si forte eos vis sociorum eximat hostili imperio. At si ipsa multitudo, quæ civitatem constituerat, dissoluta sit, verius puto non eundem populum censeri, nec postliminio res restitui ipso gentium jure, quia populus, ut navis, partium dissolutione plane interit, eo quod tota ejus natura in illa perpetua conjunctione consistit. Non ergo quæ fuerat Sagunti civitas eadem exstitit cum veteribus cultoribus ea sedes octavo post anno restituta est. neque Thebæ cum jam Thebani in servitutem ab Alexandro venissent. Hinc apparet quod Thessali Thebanis debuerant non esse Thebanis postliminio restitutum: idque duplici de causa: tum quod novus erat populus: tum quod Alexander quo tempore dominus erat hoc jus alienare potuerat & alienaverat: & quia creditum non in eorum est numero quæ postliminio redeunt. Ei quod de civitate diximus haud multum dissimile est quod veteri illo Romano jure quo dissolubilia erant conjugia, matrimonium non censebatur postliminio restitui, sed novo consensu redintegrari.

L. non ut l. eum duæ §. 1. D. de capt.

X. Et ex his quidem intelligi potest quale sit jure gentium postliminium in liberis hominibus. Cæterum jure civili idipsum jus

quod

quod ea attinet quæ intra civitatem aguntur, & adſtringi additis
exceptionibus aut conditionibus, & produci ad alia commoda po-
teſt. Sic jure civili Romano de numero eorum qui poſtliminio re- *d. l. poſtlimi-*
deunt, exemti ſunt transfugæ: etiam filii familias in quos patri *niũ, § transfugæ, & §. filius quoque.*
videtur ſalva eſſe debuiſſe poteſtas illa patria quæ propria erat
Quiritium. Sed hoc ideo placuiſſe ait Paulus, quia diſciplina ca-
ſtrorum antiquior fuit parentibus Romanis, quam caritas libero-
rum: cui congruit quod de Manlio ait Cicero ſuo dolore ſancivi- *De finib. 1.*
ſe eum militaris imperii diſciplinam, ut ſaluti proſpiceret civium,
qua intelligebat contineri ſuam: ipſique naturæ & patrio amori
prælatum ab eo jus majeſtatis. Detrahit & hoc aliquid de jure
poſtliminii, quod légibus Atticis primum, deinde Romanis con- *Dem. in Nicoſtratum.*
ſtitutum eſt, ut qui redemtus eſt ab hoſtibus redemptori ſerviat, do-
nec pretium reddiderit: Sed hoc ipſum favóre libertatis introdu-
ctum apparet, ne ademta ſpe recuperandæ pecuniæ multi in ho-
ſtium manu relinquerentur. Et illa ipſa ſervitus iiſdem Romanis *C. de poſtl.*
legibus multis modis mitigatur & poſtrema lege Iuſtiniani finitur *l. ult.*
operis quinquennii: morte quoque redemti jus repetendæ pecu- *L. ſi patre D.*
niæ exſtinguitur: ſicut & contracto inter redimentem & redem- *D. de capt.*
tum matrimonio remiſſum cenſetur: & redemtæ mulieris proſti- *L. ſi is qui ſe, C. de poſtl. l.*
tutione amittitur, multaque alia jure Romano in favorem redi- *fœdiſſima*
mentium & in pœnam proximorum qui ſuos non redimunt con- *eod. tit.*
ſtituta ſunt. Rurſum auctum eſt poſtliminii jus lege civili, eo quod
non ea tantum quæ in poſtliminio ſunt jure gentium, ſed res om-
nes, jura omnia perinde habentur, ac ſi is qui rediit nunquam ho-
ſtium potitus eſſet: quod & jure Attico obtinuit. Nam ut apud
Dionem Pruſæenſem oratione xv legimus quidam Calliæ ſe filium
dicens captum in clade ad Acanthum & ſerviſſe in Thracia, cum
Athenas poſtliminio rediiſſet, hæreditatem Calliæ à poſſeſſoribus
petiit, nec aliud quæſitum eſt in júdicio, quam an is revera Calliæ
eſſet filius. Idem narrat Meſſenios, cum longo tempore ſerviiſ-
ſent, tandem & libertatem & regionem recepiſſe. Imo & quæ
per uſucapionem aut liberationem ex bonis ſubtracta, vel non
utendo finita eſſe videbantur, actione reſciſſoria reſtituuntur. nam *L. ab hoſtibus. C. de poſtliminio.*
in edicto de majoribus in integrum reſtituendis is comprehendi-
tur qui in hoſtium eſt poteſtate. Et hoc quidem venit ex jure Ro- *L. 1. §. 1. D. quibus ex cauſ. majores.*
mano antiquo. At lex Cornelia etiam hæredibus conſuluit eo-
rum qui capti apud hoſtes deceſſiſſent: bona eorum conſervans
perinde quaſi qui non redit jam eo tempore quo captus eſt deceſ-
ſiſſet. Quæ jura civilia ſi tollas, haud dubie ſtatim ut quis ab ho-
ſtibus captus eſſet bona ejus futura fuiſſent occupantium, quia qui
apud hoſtes eſt pro nullo habetur. Quod ſi qui captus fuerat re- *L. Divus D.*
diret, nihil reciperet præter ea quæ jure gentium poſtliminium *de jure fiſci,*
habent. Quod vero captivorum bona fiſco cedunt, ſi hæres nullus *l. bona. §. apparet. D. de capt.*
ſit, ex jure ſpeciali eſt Romano. Vidimus de his qui redeunt: vi-
deamus de his quæ recipiuntur.

XI. Inter hæc ſunt primum ſervi & ancillæ etiam ſæpe alienati,
etiam ab hoſte manumiſſi: quia hoſtium jure manumiſſio obeſſe *L. in bello, §. manumiſſio.*
civi noſtro ſervi domino non potuit: ut bene notat Tryphoninus.
Sed ut ſervus recipiatur neceſſe eſt ut aut revera habeatur à vete-
re domino, aut haberi facile poſſit. Quare cum in rebus aliis ſuffi-

L. ult. D. de capt. ciat eas intra fines esse perductas, ad postliminii jus in servo id non erit satis, nisi & cognoscatur. nam qui in urbe Roma est ita ut lateat, nondum receptus Paulo videtur. Ac sicut hac in parte à rebus inanimis distat servus, ita vicissim à libero homine in eo distat, quod ut postliminio recipiatur non requiritur ut animo res nostras sequendi venerit. Id enim in eo requiritur qui se recepturus est, non in eo qui ab altero sit recipiendus, & ut Sabinus scripsit *de sua qua civitate cuique constituendi facultas libera est, non de dominii jure.* Non excepit ab hoc gentium jure servos transfugas lex Romana. nam & in his dominus pristinum jus recipit, ut Paulus nos docet: ne contrarium jus non tam ipsi injuriosum sit, qui servus semper permanet, quam domino damnosum. Generaliter de servis qui virtute militum recuperantur dictum est ab Imperatoribus illud quod ad res omnes male à nonnullis trahitur: *Receptos eos non captos judicare debemus, & militem nostrum defensorem eorum decet esse, non dominum.* Qui ab hostibus redemti sunt servi protinus Romano jure fiunt redimentis, sed oblato demum pretio postliminio recipi intelliguntur. Verum hæc subtilius explicare juris civilis interpretum est. Nam & posterioribus legibus mutata sunt nonnulla: & quo servi capti ad reditum invitarentur, proposita libertas his quibus membrum ruptum esset statim, cæteris post quinquennium, ut videre est in legibus militaribus à Rufo collectis.

d. l. In bello §. manumittendo.

d. l. postliminium, §. si vero servus.

L. ab hostibus. C. de postl.

XII. Illa quæstio magis ad nos pertinet, an & populi qui subjecti alieno imperio fuerunt in veterem causam recidant: quod tractari potest si non is cujus imperium fuerat, sed sociorum aliquis eos hosti eripuisset. Puto hic idem dicendum quod in servis, nisi sociali federe aliter convenerit.

XIII. Inter res primum occurrunt agri, qui in postliminio sunt. *Verum est*, ait Pomponius, *expulsis hostibus ex agris quos ceperint dominia eorum ad priores dominos redire.* Expulsi autem hostes intelligi debent ex quo aperte eo accedere amplius non possunt ut alibi explicavimus. Sic Æginam insulam Atheniensibus ereptam veteribus dominis Lacedæmonii reddiderunt. Agros ex Gothis & Vandalis recuperatos veterum possessorum hæredibus reddiderunt Iustinianus aliique Imperatores: non admissis adversus dominos præscriptionibus illis quas Romanæ leges induxerant. Quod de agris jus est idem esse arbitror de omni jure quod solo adhæret. Nam & loca capta ab hostibus quæ religiosa vel sacra fuerant, si ab hac calamitate fuerint liberata, quasi quodam postliminio reversa pristino statui restitui scripsit Pomponius: quicum convenit illud Ciceronis in Verrina de Signis, de Diana Segestana: *P. Africani virtute religionem simul cum loco recuperavit.* & Marcianus cum postliminii jure comparat jus illud quo solum ædificio occupatum eo collapso littori redditur. Quare & usumfructum agri recepti restitui dicendum erit ad exemplum ejus quod de agro inundato Pomponius respondit. Sic Hispanis lege cautum est ut comitatus & aliæ jurisdictiones hæreditariæ postliminio redeant, majores omnino, minores si intra quadriennium à receptione vindicentur; nisi quod arcem bello amissam & quomodocunque recuperatam retinendi jus rex habet.

L. si captivus, §. verum est, D. de cap.

Strabo libro VIII.

Nov. XXXVI

Nov. Valent. de episc. Iud. Proc. I. de bel. Vand. Cujac. obs. X.

L. cum loca. D. de religiosis.

L. in tantu, de divis. rer.

L. si ager D. quibus mod. ususfr. amit.

Reg. Const. lib. X. tit. 29. p. 2.

XIV. De mobilibus generalis in contrarium regula est, ut postli-

postliminio non redeant, sed in præda sint: ut hæc opponit Labeo. Quare & commercio parata, ubicunque reperiuntur, manent ejus qui emit: nec apud pacatos reperta aut intra fines perducta vindicandi jus est veteri domino. Sed ab hac regula videmus olim excepta quæ in bello usum habent: quod ideo placuisse gentibus videtur ut recuperandi spes ad ea comparanda alacriores homines redderet. Plurimarum enim civitatum instituta eo tempore ad rem bellicam referebantur. quare facile in hoc consensum est. Vsum autem in bello hæc habere censentur quæ modo ex Gallo Ælio attulimus, sed quæ distinctius exposita exstant tum apud Ciceronem in Topicis, tum apud Modestinum: Naves scilicet longæ atque onerariæ, non item lusoriæ, aut actuariæ voluptatis causa paratæ: muli, sed clitellarii: equi & equæ, sed fræni patientes. Et hæ res sunt quas & legari recte voluerunt Romani, & in præstationes familiæ herciscundæ venire. Arma & vestis usum quidem in bello habent, sed postliminio non redibant, quia minime favorabiles erant qui in bello arma aut vestem amitterent: imo id flagitii loco habebatur, ut passim in historiis apparet. Atque in hoc notantur arma ab equo distare, quod equus sine culpa equitis proripere se potuit. Et hoc quidem rerum mobilium discrimen videtur usum habuisse ad Boëtii usque tempora. Is enim Ciceronis Topica explicans ita videtur de hoc jure loqui quasi quod ad eum diem vim suam obtineret.

L. 2. & 4. D. de capt.

L. 11 quod apud hostes, D. de leg. 1. L. item Labeo cum l. seq. D de fam. herc.

XV. At posterioribus temporibus, si non ante, sublata videtur hæc differentia. Passim enim tradunt morum periti res mobiles postliminio non redire, & id de navibus constitutum multis in locis videmus.

Bart. in l. si quid bello, D. de capt. Ang. & Salic. in l. ab hostibus, C. de capt. Consl. Gall. l. xx. tit. 13. art. 24. Consul. maris, c. 287.

XVI. Eæ vero res quæ intra præsidia perductæ nondum sunt, quanquam ab hostibus occupatæ, ideo postliminii non egent, quia dominum nondum mutarunt ex gentium jure. Et quæ piratæ aut latrones nobis eripuerunt non opus habent postliminio, ut Vlpianus & Iavolenus responderunt: quia jus gentium illis non concessit ut jus dominii mutare possent: quo innixi Athenienses Halonesum quam ipsis prædones, prædonibus Philippus eripuerat, ut redditas à Philippo, non ut donatas volebant accipere. Itaque res ab illis captæ ubicunque reperiuntur vindicari possunt, nisi quod ex naturali jure alibi censuimus ei qui suo sumtu possessionem rei adeptus est tantum esse reddendum, quantum dominus ipse ad rem recuperandam libenter impensurus fuerat.

L. hostes, & l. latrones. D. de capt. l. postliminium §. à piratis eod. tit. Demosth. de Haloneso.

Sup. lib. 11. c. x. §. 9.

XVII. Potest tamen lege civili aliud constitui: sicut lege Hispanica naves à piratis captæ eorum fiunt qui eas eripiunt piratis: neque enim iniquum est ut privata res publicæ utilitati cedat, præsertim in tanta recuperandi difficultate. Sed lex talis non obstabit exteris quo minus res suas vindicent.

Lib. xxxi. tit. 29. p. 2. Covarr. ad c. peccatum, p. 11. §. 11. n. 8.

XVIII. Illud magis mirandum quod testantur Romanæ leges postliminii jus locum habuisse non tantum inter hostes, sed & inter Romanos & populos externos. Sed alibi diximus reliquias has esse sæculi Nomadum, quo sensum naturalis societatis, quæ est inter homines, mores exsurdaverant. Itaque apud gentes, etiam quæ bellum publicum non gererent, erat quædam belli inter privatos quasi ipsis moribus indicti licentia. ac ne ea licentia ad inter-

Lib. 11. c. xv. §. 5.

terficiendos homines prosiliret, placuit captivitatis jura inter eos introduci, cui consequens fuit ut & postliminio locus esset, aliter quam cum latronibus ac piratis, quia illa vis rem perducebat ad æquas pactiones quæ à latronibus & piratis contemni solent. Juris olim controversi videtur fuisse an qui apud nos serviunt ex populo federato si domum revenissent postliminio redeant. ita enim hanc quæstionem proponit Cicero primo de Oratore. Et Gallus quidem

L. non dubito, D. de cap. Ælius sic ait: *Cum populis liberis & cum federatis & cum regibus postliminium nobis est ita uti cum hostibus.* Contra Proculus: *Non dubito quin federati & liberi nobis externi sint: non inter nos atque eos postliminium esse.* Ego arbitror distinguendum inter federa, ut si qua essent quæ belli duntaxat publici componendi aut cavendi causa essent inita ea nec captivitati in posterum, nec postliminio obstarent. at si qua id continerent ut tuti essent publico nomine qui ab his ad illos venissent, ut tunc captivitate sublata cessaret & postliminium. Et hoc

D. l. postliminii. §. in pace. mihi indicare videtur Pomponius cum ait, *si cum gente aliqua neque amicitiam neque hospitium neque fedus amicitiæ causa factum habemus, hi hostes quidem non sunt: quod autem ex nostro ad eos pervenit illorum fit, & liber homo noster ab eis captus servus fit & eorum: Idemque est si ab illis ad nos aliquid perveniat. hoc quoque igitur casu postliminium datum est.* Cum dixit fedus amicitiæ causa, ostendit & alia esse posse federa quibus nec hospitii nec amicitiæ jus insit. Proculus quoque eos à se populos federatos intelligi qui amicitiam aut hospitium tutum promisissent, satis significat cum subjicit: *Etenim quid inter nos atque eos postliminii opus est, cum & illi apud nos, & libertatem suam & dominium rerum suarum æque atque apud se retineant, & eadem nobis apud eos contingant*? Quare quod apud Gallum Ælium sequitur, *quæ nationes in*

Obs. 11, c. 23. *ditione nostra sunt, cum his postliminium non est*, ut recte legit Cuiacius, hoc additamento supplendum erit, neç cum his quibuscum fedus amicitiæ causa habemus.

Bod. lib. 1. de rep. c. 7. XIX. At nostris temporibus non inter Christianos tantum, sed & apud plerosque Mahumetistas, jus ut captivitatis extra bellum, ita & postliminii evanuit, sublata utriusque necessitate ob restitutam vim ejus cognationis quam inter homines natura esse voluit. Habere tamen locum poterit vetus illud jus gentium, si res sit cum gente tam barbara ut sine indictione aut causa omnes externos & res eorum hostiliter tractare pro jure habeat. Atque eam in partem dum hæc scribo, judicatum est in summo Auditorio Parisiensi, cœtus principe Nicolao Verdunio: bona quæ Francorum civium fuerant ab Algeriensibus, populo prædationibus maritimis in omnes alios grassari solito, capta belli jure mutasse dominum: ac proinde cum recepta ab aliis essent, facta eorum qui recepissent. In eadem cognitione & hoc judicatum est quod modo diximus, naves hodie inter ea non esse quæ postliminio recipiuntur.

CAPUT X.

Monita de his quæ fiunt in bello injusto.

I. *Quo sensu pudor vetare dicatur quod lex permittit:*
II. *Aptatum hoc ad ea quæ jure Gentium permissa diximus.*
III. *Interna injustitia injustum esse quod ex bello injusto fit.*

IV. *Qui*

IV. *Qui hinc, & quatenus ad restitutionem obligentur.*
V. *An res capta bello injusto reddenda sint, ab eo qui cepit:*
VI. *An & ab eo qui detinet.*

LEgenda mihi retro vestigia, & eripienda bellum gerentibus pene omnia quæ largitus videri possum, nec tamen largitus sum. nam cum primum hanc juris gentium partem explicare sum aggressus, testatus sum juris esse aut licere multa dici eo quod impune fiant, partim etiam quod judicia coactiva suam illis auctoritatem accommodent, quæ tamen aut exorbitent a recti regula, sive illa in jure stricte dicto, sive in aliarum virtutum præcepto posita est, aut certe omittantur sanctius & cum majori apud bonos laude. In Troadibus Senecæ dicenti Pyrrho *Lib. III. c. 4.*

Lex nulla capto parcit, aut pœnam impedit,

regerit Agamemnon,

Quod non vetat lex, hoc vetat fieri pudor.

Quo in loco pudor non tam hominum & famæ, quam æqui & boni, aut certe ejus quod æquius meliusque est, respectum significat. Sic in Iustinianeis Institutionibus legimus: *Fideicommissa appellata sunt, quia nullo vinculo juris, sed tantum pudore eorum qui rogabantur, continebantur.* Apud patrem Quintilianum: *Non aliter salvo pudore ad sponsorem venit creditor, quam si recipere a debitore non possit.* Atque eo sensu sæpe videas justitiam cum pudore conjungi. Ovidius:

Nondum Iustitiam facinus mortale fugarat:
Vltima de Superis illa reliquit humum:
Proque metu populum sine vi Pudor ipse regebat.

Hesiodus: Δίκη δ' ἐν χερσὶ καὶ αἰδὼς *Operibus.*
οὐκ ἔσαι· βλάψῃ δ' ὁ κακὸς τὸν ἀρείονα φῶτα.
——nusquam Pudor: aurea nusquam
Iustitia: insultant pravi melioribus ultro.

Plato libro XII. de legibus: παρθένος γὰρ αἰδοῦς Δίκη λέγεται τε καὶ ὄντως εἴρηται. Emendem πάρεδρος: ut sensus sit: *Comes pudoris justitia vocatur, & merito quidem.* Nam & alibi idem Plato sic loquitur: Θεὸς δείσας περὶ τῷ γένει ἀνθρώπων μὴ ἀπόλοιτο πᾶν, δωρεῖται ἀνθρώποις αἰδῶ τε καὶ δίκην ἵν' εἶεν πόλεων κόσμοι τε καὶ δεσμοὶ φιλίας συναγωγοί. *Deus metuens ne plane interiret genus humanum, dedit hominibus Iustitiam ac Pudorem, ornamenta civitatum, & ad amicitiam colligandam vincula:* & Plutarchus simili modo δίκην vocat ἔνοικον αἰδοῦς, *Iustitiam pudoris cohabitatricem:* qui & alibi jungit αἰδῶ & δικαιοσύνην. Apud Dionysium Halicarnassensem simul nominantur αἰδὼς κόσμος καὶ δίκη *pudor decorum & honestum.* Sic & αἰδῶ & ἐπιείκειαν copulat Iosephus *Pudorem* & *Æquitatem*: Paulus quoque Iurisconsultus conjungit naturale jus & pudorem. Cicero autem inter justitiam & verecundiam ita fines regit, ut justitiæ partes statuat non violare homines, verecundiæ non offendere. Cum eo quem ex Seneca adduximus versu bene convenit dictum ejusdem in scriptis philosophicis. *Quam angusta innocentia est ad legẽ bonum esse? Quanto latius officiorum patet quam juris regula? quam multa pietas, humanitas, liberalitas, justitia, fides exigunt? quæ omnia extra publicas tabulas sunt.* Vbi vides jus a justitia distingui, quia jus accipit id quod in judiciis externis viget. Idem id alibi explicat egregie exemplo juris herilis in servos. *In mancipio cogitandum est, non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura, quæ parcere etiam captivis*

Protagora. *Ad ineruditum præsidẽ.* *Vita Thesei.* *Lib. VI.* *Lib. XIII. antiq. c. 19.* *L. adoptivus, D. de ritu nupt.* *Off. 1.* *Lib. II. de Ira, c. 27.* *Lib. 1. de Clem. c. 18.*

captivis & pretio paratis jubet. Deinde: *Cum in servum omnia liceant, est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* quo in loco notanda iterum vocis licere diversa acceptio, altera exterior, altera interior.

Liv. l. XXVI. II. Eundem habet sensum illa Marcelli in Senatu Romano distinctio: *non quid ego fecerim in disquisitionem venit, quem quicquid in hostibus feci jus belli defendit, sed quid isti pati debuerint:* ex æquo & bono scilicet. Idem discrimen Aristoteles innuit disputans an justa dicenda sit quæ ex bello oritur servitus: ὅλως δ' ἀντεχόμενοι τινες, ὡς οἴονται δικαίου τινός (ὁ γὰρ νόμος δίκαιόν τι) τὴν κατὰ πόλεμον δουλείαν τιθέασι, δικαίαν. ἅμα δ' οὔ φασι· τήν τε γὰρ ἀρχὴν ἐνδέχεται μὴ δικαίαν εἶναι τῶν πολέμων *Quidam respicientes justi aliquid (nam & lex justum quid est) justam esse ajunt servitutem ex bello: at omnino justam esse negant, quando accidere potest ut injusta fuerit bellandi causa.* Simile est illud Thucydidis in Thebanorum oratione: οὓς ἐν χερσὶν ἀπεκτείνατε οὐχ ὁμοίως ἀλγοῦμεν· κατὰ νόμον γὰρ δή τινα ἔπαθον: *de his quos in conflictu occidistis, non adeo querimur. accidit enim hoc illis jure quodammodo.* Sic & ipsi Iurisconsulti Romani, quod sæpe jus captivitatis vocant alibi injuriam appellant, & æquitati opponunt naturali, & Seneca servi nomen ex injuria natum, id quod sæpe accidit respiciens. Apud Livium quoque Itali retinentes ea quæ Syracusanis bello ademerant, pertinaces ad obtinendam injuriam appellantur. Dion Prusæensis cum dixisset bello captos si ad suos rediissent libertatem recipere addit, ὡς ἀδίκως δουλεύοντας *ut qui per injuriam in servitute fuissent.* Lactantius de philosophis loquens: *Cum de officiis ad rem militarem pertinentibus disputant, neque ad justitiam neque ad veram virtutem accommodatur illa omnis oratio, sed ad hanc vitam, moremque civilem.* Idem mox à Romanis ait, legitime illatas injurias.

Pol. I, c. 6. — Lib. III. — L. postlim. in pr. D de capt. — Epi. XXXII. — Libro XXVIII. — Orat. XV.

III. Primum ergo dicimus, si belli causa injusta sit, etiamsi bellum solenni modo susceptum sit, injustos esse interna injustitia omnes actus qui inde nascuntur: ita ut qui scientes tales actus operantur, aut ad eos cooperantur, habendi sint in eorum numero, qui ad regnum cæleste sine pœnitentia pervenire non possunt. Vera autem pœnitentia, si tempus & copia suppetat, omnino requirit ut is qui damnum dedit, sive interficiendo, sive res corrumpendo, sive prædas agendo, id ipsum resarciat. Ideo Deus negat grata sibi esse jejunia eorum qui non jure captos detinebant: & Ninivitis rex indicens justitium præcipit ut rapina manus vacuefaciant, naturæ ductu agnoscens sine tali restitutione pœnitentiam fictam & inanem fore. Atque ita videmus sentire non Iudæos tantum & Christianos, sed & Mahumetistas.

1 Cor. VI, 10. — Ion. II. 10. — Libro præceptorum legis præcepto jubente XVI.

IV. Ad restitutionem autem tenentur, secundum ea quæ generaliter à nobis alibi explicata sunt, belli auctores, sive potestatis jure, sive consilio, de his scilicet omnibus quæ bellum consequi solent: etiam de insolitis, si quid tale jusserunt, aut suaserunt, aut cum impedire possent non impedierunt. Sic & duces tenentur de his quæ suo ductu facta sunt: & milites in solidum omnes qui ad actum aliquem communem, puta urbis incendium, concurrerunt: in actibus dividuis pro damno quisque cujus ipse causa unica, aut certe inter causas fuit.

Silv. in verbo bellum. p. 1. n. 10 & 11 & 12. — Covarr. d. §. 11. n. 8. — Less. lib. II. c. 13. dub. 4. Adde l. vulgaris §. si duo D. de furtis.

V. Neque admittendam putem exceptionem quam nonnulli adferunt de his qui aliis operam navant: si modo in ipsis aliquid

hæreat

hæreat culpæ. Ad restitutionem enim sine dolo culpa sufficit. [*Silv. d. loco. num. 10.*] Sunt qui videntur existimare res bello captas, etiam si justa belli causa non adfuerit, reddendas non esse, eo quod bellantes inter se [*Vasq. lib. 1. controv. Ill. c. 9. num. 17*] cum bellum inierunt ista capientibus donasse intelligantur. Sed nemo suum jactare temere præsumitur: & bellum per se longe [*Molin. disp. 118. §. ut vero.*] abest a contractuum natura. Vt vero pacati populi certi quid haberent quod sequerentur, nec bello implicarentur inviti, sufficiebat introductio externi de quo diximus dominii, quod cum interna obligatione restitutionis potest consistere. Atque id illi ipsi auctores videntur statuere in jure captivitatis personarum. Ideo Samnites apud Livium, *res hostium in præda captas quæ belli jure nostræ videbantur remisimus.* [*Lib. IX.*] Videbantur ait, quia injustum id bellum fuerat ut jam ante agnoverant Samnites. [*Lib. VIII.*] Non dissimile est quod ex contractu sine dolo inito cui inest inæqualitas, jure gentium nascitur facultas quædam cogendi eum qui contraxit ad implenda pacta: nec eo tamen minus qui plus æquo stipulatus est rem ad æqualitatem reducere ex probi ac pii hominis officio tenetur. [*Vide supra l. II. c. 11.*]

VI. Sed & qui damnum ipse non dedit, aut sine omni culpa dedit, sed rem bello injusto captam ab alio penes se habet, tenetur eam reddere, quia cur alter ea carere debeat nulla causa subest naturaliter justa, non consensus ipsius, non malum meritum, non compensatio. [*Vide supra lib. II. c. 9.*] Non aliena ab hac re historia est apud Valerium Maximum: *Populus*, inquit, *Romanus cum P. Claudius Camerinos ductu atque auspiciis suis captos sub hasta vendidisset, etsi ærarium pecunia, fines agris auctos animadvertebat, tamen quia parum liquida fide id gestum ab imperatore videbatur, maxima cura conquisitos redemit & prædia restituit.* [*Lib. VI. c. 5.*] Similiter Phocensibus Romanorum decreto reddita libertas etiam illa publica, & qui erepti erant agri. [*Livius libro XXVIII.*] Et postea Ligures qui a M. Popilio venditi fuerant, reddito emtoribus pretio restituti sunt in libertatem, bona quoque reddi curata. [*Liv. l. XLII.*] Idem de Abderitis decrevit senatus addita causa, quod injustum bellum illatum iis esset. [*Lib. LXIII.*] Poterit tamen siquid sumtus aut operæ impendit is qui rem tenet, deducere tantum, quantum domino valebat adipisci desperatam possessionem, secundum ea quæ alibi explicata sunt. Quod si rei possessor culpæ exsors eam consumserit aut alienaverit, non tenebitur nisi in quantum censeri potest locupletior factus.

CAPUT XI.

Temperamentum circa jus interficiendi in bello justo.

I. *In bello justo actus quosdam interna justitia carere: quod exponitur.*

II *Interfici qui possint secundum justitiam internam.*

III. *Ob infortunium neminem recte interfici, ut qui coacti partes sequuntur:*

IV. *Nec ob culpam mediam inter infortunium & dolum: cujus natura explicatur.*

V *Distinguendos auctores belli ab his qui sequuntur.*

VI. *In ipsis auctoribus distinguendas causas probabiles ab improbabilibus.*

VII. *Etiam mortem meritis hostibus sæpe pœnam recte condonari.*

VIII. *Cavendum quantum fieri potest ne innocentes, etiam præter propositum, occidantur.*

IX. *Pueris semper parcendum: feminis nisi quid gravius admiserint & senibus.*

X. *Parcendum & his qui sacra aut literas tantum curant:*

XI. *Et*

Lucanus. SEd nec in bello justo admittendum est quod dicitur

Omnia dat qui justa negat.

Off. I. Melius Cicero. *Sunt quædam officia etiam adversus eos servanda a quibus injuriam acceperis. Est enim ulciscendi & puniendi modus.* Idem laudat vetera Romanorum tempora cum exitus bellorum erant, aut mites, aut necessarii. (Off. II.) Crudeles vocat Seneca, qui *puniendi causam habent, modum non habent.* (II de Clem. cap. 4.) Aristides Leuctrica prima: ἔστι γὰρ ἔστι καὶ ἀμυνομένους ἀμέτρως ἀδικεῖν. κἂν τις οἷς τὰς τιμωρίας ἀναπληροῖ, πρὸς τ' ἀδικήματα τὰς ὑπερβῇ δεύτερος, ἄρχει πάλιν. *Possunt sane, possunt etiam qui se vindicant injusti esse si modum excedant. Nam & qui in puniendo progreditur ad id quod iniquum est, secundus est injuriæ auctor.* Sic Ovidio judice quidam

De Ponto l. IX.

cæde nocentum
Se nimis ulciscens exstitit ipse nocens.

Platæenses in Isocratea oratione quærunt, εἰ δίκαιόν ἐστιν ὑπὲρ τηλικούτων ἐγκλημάτων οὕτως ἀνόμους καὶ δεινὰς ποιεῖσθαι τὰς τιμωρίας: *an æquum sit ob tantilla peccata tam graves & iniquas pœnas exigere?* Idem ille Aristides secunda pro pace: μὴ τοίνυν ἀνθ' ὅτων αὐτοὺς τιμωρήσεσθε, σκοπεῖτε, ἀλλ' οὕστινας ἐνίας καὶ τίνες ὄντες αὐτοὶ καὶ τὸ μέτρον τῆς τιμωρίας: *non hoc tantum respicite quas ob causas pœnas sitis exacturi, sed & qui sint de quibus sumenda sit pœna, qui nos ipsi, & quis justus pœnarum modus.* Laudatur Propertio Minos:

Victor erat quamvis, æquus in hoste fuit.

Sed & Ovidio: *Leges captis justissimus auctor*
Hostibus imposuit.

II. Quando autem justa sit interfectio (inde enim nobis incipiendum est) in bello justo, secundum justitiam internam, quando non sit, ex iis intelligi potest quę capite primo hujus libri a nobis explicata sunt. Interfici enim aliquem contingit ex proposito, aut citra propositum. Ex proposito juste interfici nemo potest, nisi aut in pœnam justam aut quatenus absque eo vitam & res nostras tueri non possumus: quanquam illud ipsum ob res caducas hominem occidere, etiam si a justitia stricte dicta non abeat, a caritatis tamen lege discedit. Pæna vero justa ut sit opus est ut ipse qui interficitur deliquerit, & quidem tantum quod apud æquum judicem mortis supplicio possit vindicari. qua de re eo nunc minus differemus quia quicquid ejus sciri oportet satis explicatum arbitramur capite de pœnis.

Vict. de jure belli, n. 36. & 45.

III. Supra cum de supplicibus ageremus (sunt autem ut in pace ita & in bello supplices) discrevimus ἀτύχημα καὶ ἀδίκημα *infortunium & injuriam.* Gylippus eo quem ibi citare cœpimus Diodori Siculi loco quærit, utra in classe Athenienses poni debeant, infortunatorum an injustorum: & pro infortunatis habendos negat qui ultro nulla lacessiti injuria Syracusanis bellum intulissent: unde infert cum sponte bellum susceperint, ferenda quoque ab ipsis belli mala.

Infor-

Infortunatorum exemplum sunt illi qui non hostili animo apud
hostes sunt, quales Athenienses temporibus Mithridaticis, de qui-
bus sic loquitur Vellejus Paterculus. *Si quis hoc rebellandi tempus,* Lib. II.
*quo Athenæ oppugnatæ a Sulla sunt imputat Atheniensibus, nimium veri
vetustatisque ignarus est. adeo enim certa Atheniensium in Romanos fides
fuit, ut semper & in omni re, quicquid sincera fide gereretur id Romani
Attica fieri prædicarent: Cæterum tum oppressi Mithridatis armis homines
miserrimæ conditionis, cum ab inimicis tenerentur, oppugnabantur ab amicis,
& animos extra mœnia, corpora necessitati servientes, intra muros habe-
bant.* quæ pars postrema ex Livio sumta videri potest apud quem Lib. XXVI.
Indibilis Hispanus corpus duntaxat suum apud Carthaginienses,
animum apud Romanos ait fuisse. *Nimirum*, ut ait Cicero, *omnes* Pro Quin-
quorum in alterius manu vita posita est, sæpius cogitant quid possit is, cu- tio.
jus in ditione ac potestate sunt, quam quid debeat facere. Idem pro Li-
gario: *Tertium est tempus, quo post adventum Vari in Africa restitit.
quod si est criminosum, necessitatis crimen est, non voluntatis.* Atque hoc
secutus est Iulianus in causa Aquilejensium teste Ammiano, qui Lib. XXI.
cum paucorum supplicium narrasset, adjicit: *Residui omnes abie-
runt innoxii, quos in certaminum rabiem necessitas egerat, non voluntas.*
Ad Thucydidis locum de Corcyrensium captivis venditis vetus Lib. I.
commentator: τὸ ἥμερον τοῦ ἑλληνικοῦ τρόπου δηλοῖ καὶ ὡς ἀπηνὲς μετὰ μάχην τοὺς
ἑαλωκότας θανατοῦν ἄλλως τε καὶ δούλους τοὺς μὴ κατὰ γνώμην οἰκείαν πολεμοῦντας. *O-
stendit clementiam dignam Græcorum ingeniis: durum enim post pugnam ca-
ptos occidere, servos præsertim, qui non sua voluntate bellum gerunt.* Pla-
tæenses in dicta oratione apud Isocratem: οὐ γὰρ ἑκόντες ἀλλ' ἀναγκασθέν-
τες αὐτοῖς ἐδουλεύομεν. *non volentes sed coacti illis* (Lacedæmoniis) *servivi-
mus.* Idem de Græcis aliis: τοῖς σώμασι μὲν ἐκείνοις ἀκολουθεῖν ἠναγκάζοντο.
ταῖς δ' εὐνοίαις μεθ' ὑμῶν ἦσαν: *illorum* (Lacedæmoniorum) *partes corpore
sequi cogebantur, animo vobiscum erant.* Herodotus de Phocensibus di- Vran.
xerat: ἐμήδιζον οὐκ ἑκόντες, ἀλλ' ὑπ' ἀναγκαίης: *Medorum partes sequebantur,
non sponte sed vi necessitatis.* Zeldis, ut Arrianus narrat, pepercit A- Lib. I.
lexander, ὅτι πρὸς βίαν ἔγνωσαν συστρατεῦσαι τοῖς βαρβάροις *quod coacti fuissent
in partibus barbarorum.* Nicolaus Syracusanus apud Diodorum in Lib. XIII.
oratione pro captivis: οἱ σύμμαχοι τῇ τῶν κρατούντων ὑπεροχῇ βιασθέντες, ἠναγ-
κάσθησαν συστρατεύειν· διόπερ εἰ τοὺς ἐξ ἐπιβουλῆς ἀδικήσαντας δίκαιόν ἐστι τιμωρεῖσθαι,
τοὺς ἀκουσίως ἁμαρτάνοντας προσῆκον ἂν εἴη συγγνώμης ἀξιοῦν. *Socii vi imperantium
adacti sunt militare: quare sicut par est eos puniri, qui data opera inju-
riam inferunt, ita æquum est ignosci his, qui præter voluntatem suam pec-
cant.* Sic & apud Livium Syracusani Romanis se purgantes ajunt, Lib. XXV.
se metu ac fraude turbatis pacem oppressam. Similem ob causam Iustinus lib.
Antigonus bellum se cum Cleomene, non cum Spartanis habuisse XXVIII.
dicebat.

IV. Sed notandum est inter plenam injuriam & merum infor-
tunium medium sæpe aliquid intercedere, quod ex utroque quasi
conflatum sit, ita ut actio neque mere scientis & volentis, neque
mere aut ignorantis aut inviti dici possit. Aristoteles huic generi
nomen posuit ἁμάρτημα: Latine culpam aliquam liceat dicere. Sic
enim ille Moralium libro quinto capite decimo: *Eorum quæ sponte
facimus alia facimus deliberato, alia non deliberato. Deliberato fieri dicuntur
quæ præeunte consultatione quadam animi fiunt: quæ vero aliter, indelibera-
to. Cum ergo damni datio tribus modis in hominum societate contingat, ea quæ*

ab

ab ignorantia procedit infortunium dicitur, aut si quis egerit quippiam non in quem existimabat, aut non quod putabat, aut non quo putabat modo, aut non tali fine: ut si quis se ferire non hoc instrumento, non hunc hominem, aut non hujus rei causa credidit: sed evenit quod ipse non proposuerat sibi: puta vellicare voluit non vulnerare, aut non hunc, non hoc modo. Ergo si ita præter id quod exspectari potuit damnum detur, erit infortunium. At si ita ut exspectari ac prævideri aliquo modo potuerit, sed non improbo animo, culpa erit aliqua: nam culpæ affinis est qui in se habet agendi principium: qui vero extra, infelix. At quoties quis id quod facit sciens facit, non tamen deliberato, fatendum est adesse injuriam: ut quæ facere homines solent per iracundiam & perturbationes similes aut naturales aut necessarias. nam qui ita commoti lædunt & culpam admittunt ab injuria non vacant: neque tamen injusti aut improbi dicuntur: at si quis idem consulto admittat, is vero improbus & injustus recte nominabitur. Merito igitur quæ per iram fiunt censentur non ex proviso fieri. non enim incipit is qui ex ira quid facit, sed is qui iram provocavit: atque eo fit ut sæpe in judiciis rerum ejusmodi non facti, sed legitima fiat quæstio. nascitur enim ira ex eo quod quis injuriose factum existimat. Non ergo sicut in contractibus, an hoc factum sit disputant: ibi enim nisi quæ intercesserit oblivio, omnino altera partium improba est, quæ fidem non implet: sed an juste factum sit quod factum est, exquiri volunt. At qui prior struxit insidias nihil ignorans fecit: quare non mirum si alter sibi injuriam factam putat, alter non putat. Est tamen ut & qui tali ex causa lædit injustus censeri debeat, si nempe æqualitatis aut proportionis normam excedat quod reponitur. Sic justus est qui deliberato juste agit: alioqui juste agere potest aliquis sponte tantum, non & deliberato. Cæterum eorum quæ non sponte fiunt alia venia digna sunt, alia minus. Venia digna quæ non ab ignorantibus modo sed & ob ignorantiam fiunt: At si qua ab ignorantibus admittantur, nec tamen per ignorantiam, sed tali animi morbo qui communes humanæ naturæ fines excedat, non digna sunt quibus ignoscas. Locum sane egregium & usus maximi integrum Latine posui quia minus recte verti ideoque nec satis intelligi solet. Michaël Ephesius eum locum interpretans ejus quod exspectari non potuit exemplum ponit, in eo qui fores aperiens patrem læsit, aut in loco solitario jaculando se exercens aliquem vulneravit. Ejus quod prævideri potuit, sed sine dolo, in eo qui jaculatus est in via publica. Idem scriptor necessitatis exemplum ponit in eo qui fame, aut siti adigitur ut quid faciat: perturbationum naturalium, in amore, dolore, metu. Per ignorantiam fieri ait ubi factum ignoratur, ut si quis mulierem nesciat nuptam. Ab ignorante non per ignorantiam, ubi jus ignoratur. Ius autem ignorari interdum excusabiliter, interdum inexcusabiliter: quæ cum Iurisconsultorum dictis optime congruunt. Est ejusdem Aristotelis locus huic non dissimilis libro de arte oratoria. *Æquitas imperat ne pari loco habeamus injurias & culpas, neque item culpas & infortunia. Infortunia autem sunt quæ nec provideri potuerunt, nec improbo animo admittuntur: culpæ quæ provideri potuerunt, non tamen improbo animo fiunt: injuriæ quæ & destinato & animo improbo.* Tria hæc notarunt veteres & in illo Homeri versu de Achille Iliados postremo:

vii Nic. ii. — *D. & C. de juris & facti ign.* — *Lib. 1.*

οὔτε γὰρ ἔστ' ἄφρων οὔτ' ἄσκοπος, οὔτ' ἀλιτήμων.

Non ignara illi, male provida, nec mala mens est.

L. perspiciendum, D. de pœnis.

Similis est divisio apud Marcianum: *delinquitur aut proposito, aut*

impetu,

impetu, aut casu. proposito delinquunt latrones qui factionem habent: impetu autem cum per ebrietatem ad manus aut ad ferrum venitur: Casu vero cum in venando telum in feram missum hominem interfecit. Duo illa quæ proposito & impetu fiunt hunc in modum distinguit Cicero: *Sed in omni injustitia permultum interest, utrum perturbatione aliqua animi, quæ plerumque brevis est & ad tempus, an consulto & cogitato fiat injuria. Leviora enim sunt quæ repentino aliquo motu accidunt, quam ea quæ meditata & præparata inferuntur.* Philo autem in legum specialium explicatione sic ait: ἡμίεργον τὴν πρᾶξιν εἶναι τῆς διανοίας μὴ προκατεσχημένης ἐκ μακροῦ τοῖς μίασμασι: *dimidiatum esse facinus ubi non antecessit longa animi deliberatio.* De Off. 1.

Cujus generis ea præcipue sunt quæ necessitas si non defendit, tamen excusat. Nam ut Demosthenes ait in Aristocratem αἱ ἀναγκαῖαι χρεῖαι τὸ τί πρακτέον ἢ μὴ λογισμοὺς ἀναιροῦσιν ἅπαντας· ὥστ' οὐ πάνυ ταῦτα ἀκριβολογεῖσθαι δεῖ τοὺς δικαίως ἐξετάζοντας. *Necessitatis impulsus auferunt dijudicationem de eo quod agendum vel non agendum est, quare non nimis rigide expendenda hæc sunt ab æquis rerum arbitris.* Qui sensus etiam latius ab eodem exprimitur in oratione de falso testimonio adversus Stephanum. Thucydides libro quarto: πᾶν δ' εἰκὸς εἶναι τῷ πολέμῳ καὶ δεινῷ τινι κατειργόμενον ξύγγνωμόν τι γίγνεσθαι καὶ πρὸς τοῦ θεοῦ· καὶ γὰρ τῶν ἀκουσίων ἁμαρτημάτων καταφυγὴν εἶναι τοὺς βωμούς· παρανομίαν τε ἐπὶ τοῖς μὴ ἀνάγκῃ κακοῖς ὀνομασθῆναι καὶ οὐκ ἐπὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ξυμφορῶν τι τολμήσασι. *Credibile esse apud Deum quoque paratam esse veniam his qui bello aut qua simili necessitate coacti aliquid admittunt. nam & Deorum altaria perfugium patere culpis non voluntariis: & injustitiam iis asscribi qui ultro mali sunt, non his quos ad audendum res extremæ impellunt.* Cærites apud Livium ad Romanos: *Ne appellarent consilium, quæ vis ac necessitas appellanda esset.* Lib. VII. Iustinus: *Factum Phocensium, tametsi omnes exsecrarentur propter sacrilegium, plus tamen invidiæ Thebanis, à quibus ad hanc necessitatem compulsi fuerant, quam ipsis intulit.* Lib. VIII. Sic Isocrate judice qui salutis causa prædatur ἔχει πρόσχημα τῆς ἀδικίας τὴν ἀνάγκην, *habet necessitatem injuriæ velamentum.* Aristides Leuctrica secunda: αἱ δυσκολίαι τῶν καιρῶν ἀπολογίας ἐνδιδόασι τοῖς ἀφεστηκόσιν: *difficilia tempora excusationem aliquam dant desciscentibus.* De Messeniis accusatis quod ab Athenis exsules non recepissent ita Philostratus: ἡ ἀπολογία κατὰ ξυγγνώμην ἵσταται, τὸν Ἀλέξανδρον προϊσχομένων καὶ τὸν ἐκείνου φόβον οὗ μηδὲ ἡ ἄλλη Ἑλλὰς ἄπειρος εἶχε: *Causa ipsorum in deprecatione posita est, obtendens facto Alexandrum, & metum ab ipso, quem nulla non pars Græciæ experta esset.* Talis & ille apud Aristotelem ἡμιπόνηρος καὶ οὐκ ἄδικος. οὐ γὰρ ἐπίβουλος. *semipravus, non injustus; neque enim insidiator.* Discrimina hæc ad argumenti nostri usum sic aptat Themistius in laudibus Valentis Imperatoris: καὶ διέκρινας τὸ ἀδίκημα καὶ ἁμάρτημα, καὶ ἀτύχημα· καὶ γὰρ εἰ μὴ τὰ Πλάτωνος ἀποστοματίζεις, μηδὲ τὰ Ἀριστοτέλους μεταχειρίζῃ, ἀλλὰ τά γε ἐκείνοις δοκοῦντα τοῖς ἔργοις βεβαιοῖς· οὐ γὰρ τῆς ἴσης τιμωρίας ἀξίους ᾠήθης τούς τε ἐξ ἀρχῆς βουλεύσαντας τὴν ἐπανάστασιν καὶ τοὺς ὑπὸ τῶν ὅπλων παρασυρέντας, καὶ τοὺς ἤδη τῷ δοκοῦντι κρατεῖν ὑποκύψαντας· ἀλλὰ τῶν μὲν κατέγνως, τοὺς δὲ ἐμέμψω, τοῖς δὲ συνήλγησας: *Distinxisti inter injuriam & culpam & infortunium. Quanquam nec Platonis verba edi scis, nec Aristotelem tractas, ipsorum tamen placita facto exsequeris. Non enim pari pœna dignos existimasti qui ab initio bellum suaserant, & qui postea abrepti sunt armorum impetu, & qui succubuerunt ei qui jam rerum potiri videbatur. Sed illos damnasti, hos castigasti, postremos miseratus es.* Idem alibi adolescentem Imperatorem vult discere, τί διενήνοχεν ἀτύχημα καὶ ἁμάρτημα καὶ ἀδίκημα: καὶ ἔτι προσήκει τὸν βασιλέα, τὸ μὲν οἰκτείραι,

τὸ δ᾽ ἐπανορθοῦν μόνον δ᾽ τὸ ἔσχατον τιμωρεῖσθαι : *quid distet infortunium, culpa aliquid, & injuria: & quomodo regem deceat istius misereri, hanc corrigere,*
Lib. v belli Iud. *postremam vero solam ultione prosequi.* Sic apud Iosephum Titus unum criminis ducem punit μέχρις ἔργου, reipsa, multitudinem μέχρι λόγου, sola verborum increpatione. Mera infortunia nec pœnam merentur, nec ad restitutionem damni obligant. Injustæ actiones ad utrumque. Culpa media ut restitutioni obnoxia est, ita pœnam sæpe non meretur, præsertim capitalem. Ad hoc illud pertinet Valerii Flacci:

At quibus invito maduerunt sanguine dextræ,
Si sors sæva premat miseros, sed proxima culpæ,
Hos variis mens ipsa modis agit, & sua carpunt
Facta viros resides.

V. Quod monet Themistius distinguendos qui auctores belli fuerunt ab his qui alios ducentes secuti sunt, ejus passim exempla
Gal. in historiis exstant. Narrat Herodotus Græcos pœnas sumpsisse de his qui Thebanis ad Medos deficiendi auctores fuerant. Sic Ardeæ principes securi percussi, narrante Livio. Eodem auctore, Va-
Lib. IV. lerius Levinus, *Agrigento capto, qui capita rerum erant, virgis cæsos se-*
Lib. XXVI. *curi percussit: cæteros prædamque vendidit.* Idem alibi: *Atella Calasiaque in deditionem acceptæ: ibi quoque in eos qui capita rerum erant, animadversum.* Rursum alibi: *Quoniam defectionis auctores meritas pœnas à Diis immortalibus & à vobis habent P. C. quid placet de innoxia multitudine fieri? Tandem ignotum est illis & civitas data.* nimirum, ut idem alibi loqui-
Libro XXVIII. tur, *ut unde orta culpa esset, ibi pœna consisteret.* Laudatur apud Euripidem Eteoclus Argivus quia

Culpam ferebat semper illo judice
Reus ipse: non urbs patria, quæ passim mali
Rectoris ergo sustinet calumniam.

Lib. III. Et Athenienses, ut Thucydides narrat, pœnituit decreti adversus Mitylenæos, πόλιν ὅλην διαφθεῖραι μᾶλλον ἢ οὐ τοὺς αἰτίους, *ut totam civitatem potius quam solos defectionis auctores interficerent.* Narratur & Diodoro Demetrius captis Thebis decem solos interfecisse auctores defectionis.

Vict. de jure belli, n. 59. VI. Sed in ipsis quoque belli auctoribus distinguendæ causæ: sunt enim quædam non justæ quidem, sed tamen tales ut non im-
Lib. II. probis possint imponere. Scriptor ad Herennium deprecationis causam æquissimam hanc ponit, siquis quæ peccavit, non odio neque crudelitate, sed officio & recto studio commotus fecerit. Sa-
Lib. II de Clem. c. 7. piens Senecæ, *hostes dimittet salvos, aliquando etiam laudatos, si honestis*
Lib. VII. *causis pro fide, pro fœdere, pro libertate in bellum accincti sint.* Apud Livium petunt errori veniam Cærites quod fuerint auxilio consanguineis Phocensibus. Chalcidensibus & aliis qui ex fœdere Antiochum juverant data à Romanis venia. Aristides Leuctrica secunda Thebanos qui Lacedæmoniorum ductum contra Athenienses secuti erant, ait κοινωνεῖν μὲν οὐ δικαίου πράγματος· δικαίῳ δ᾽ ἑτέρῳ περιστέλλειν τὴν μέμψιν, τῷ πιστοὺς εἶναι τοῖς ἡγουμένοις: *in partem quidem venisse injustæ actionis, sed quam justo aliquo velarent, fide in principes sui fœderis.* Cicero de Officiis primo conservandos eos dicit qui non crudeles in bello, non immanes fuerunt: tum bella quibus imperii gloria proposita est, minus acerbe gerenda esse. Sic Ptolemæus rex Deme-

trio

trio significabat ὡ περὶ πάντων ἅμα, περὶ δόξης δὲ καὶ ἀρχῆς πολεμητέον αὐτοῖς. *non de rebus omnibus, sed de imperio & gloria inter ipsos certamen esse.* Severus apud Herodianum: *Cum bellum adversus Nigrum gessimus non ita sane speciosas inimicitiarum causas habebamus. nam positum in medio principatum atque adhuc in disceptatione versantem pari ambitu uterque nostrum ad se trahebat.* Sæpe habet locum quod de bello Cæsaris & Pompeji est apud Ciceronem: *Erat obscuritas quædam: erat certamen inter clarissimos duces: multi dubitabant quid optimum esset.* Et quod idem alibi: *etsi aliqua culpa tenemur erroris humani, à scelere certe liberati sumus.* plane ut apud Thucydidem dicuntur venia digna quæ fiunt μὴ μετὰ κακίας, δόξης δὲ μᾶλλον ἁμαρτίᾳ. De Dejotaro idem ille Cicero: *non ille odio tui progressus, sed errore communi lapsus est.* Sallustius in historiis: *Cætera multitudo, vulgi more magis quam judicio, post alius alium quasi prudentiorem secuti.* Quod de bellis civilibus Brutus scripserat putem non male ad pleraque bella alia referri posse: *acrius esse prohibenda, quam insuperatos iracundiam exercendam.* Lib. III. Cic. Epist. ad Brutū. 2. Pro M. Marcello.

VII. Etiam ubi justitia hoc non exigit, sæpe tamen convenit bonitati, convenit modestiæ, convenit animo excelso. *Ignoscendo auxisse populi Romani magnitudinem* ait Sallustius. Taciti est: *quanta pervicacia in hostem, tanta beneficentia adversus supplices utendum:* At Seneca: *Ferarum, nec generosarum quidem permordere & urgere abjectos. Elephantes leonesque transeunt quæ impulerunt.* Sæpe oportunum est illud Maronis: Ann. XII. De Clem. I. cap. 5.

non hic victoria Teucrûm
Vertitur, aut anima una dabit discrimina tanta.

Est in eam rem insignis locus in libro quarto ad Herennium: *Bene majores nostri hoc comparaverunt, ut neminem regem quem armis cepissent vita privarent. Quid ita? quia, quam nobis facultatem fortuna dedisset, iniquum erat in eorum supplicio consumere, quos eadem fortuna paulo ante in amplissimo statu collocarat. Quid quod exercitum contra duxit? desino meminisse. Quid ita? Quia viri fortis est, qui de victoria contendant, eos hostes putare: qui victi sunt, eos homines judicare, ut possit bellum fortitudo minuere, pacem humanitas augere. At ille, si vicisset, num idem fecisset? Quid igitur ei parcis? quia talem stultitiam contemnere, non imitari consuevi.* Si de Romanis hoc accipias (incertum enim hoc, cum & peregrinis & fictis argumentis utatur is scriptor) adversa fronte pugnat cum eo quod habemus in panegyrico qui dictus est Constantino Constantii filio: *Cautior licet sit qui devinctos habet per veniam perduelles, fortior tamen est qui calcat iratos. Renovasti Imperator veterem illam Romani Imperii fiduciam qui de captis hostium ducibus vindictam morte sumebat. Tunc enim captivi reges cum à portis usque ad forum triumphantiū currus honestassent, simulatque in Capitoliū currum flectere cœperat imperator, abrepti in carcerē necabantur. unus pro seipso Paulo qui sedentem se acceperat deprecante* (lege: *unus Perseus ipso Paulo qui dedentem se acceperat deprecante*) *legem illius severitatis evasit: cæteri in vinculis luce privati aliis regibus dedere documentum, ut mallent amicitiam colere Romanorum quam exasperare justitiam.* Sed & hic nimis laxe. Dicit quidem Iosephus idem de severitate Romanorum in historia interfecti Simonis Barjoræ: sed de ducibus loquitur qualis Pontius Samnis, non de his quibus regium esset nomen. Verborum sensus Latine sic habet. *Finis triumphi erat postquam ad Capitolium Iovis ædem erat perventum: nam ibi exspectare imperatores mos antiquus patriæ jubebat donec nuntiata esset mors hostium ducis. Is* Vide Plut. Paulo Æmilio.

erat Simon Ioræ filius qui inter captivos in triumpho ducebatur: is tum injecto laqueo in forum trahitur verberantibus insuper ipsum custodibus. Nam eo in loco mos est Romanis supplicium sumere de damnatis ob noxas capitales. Hic ubi vitam finiisse nuntiatus est, secuta sunt fausta omina, deinde sacrificia. Idem ferme dicit Cicero Verrina de Suppliciis. De ducibus passim exempla exstant: de regibus aliqua, ut de Aristonico, Iugurtha, Artabasdo: sed tamen præter Persea Syphax, Gentius, Iuba, & Cæsarum tempore Caractacus atque alii, tale supplicium evaserunt, ut appareat & belli causas & gerendi modum spectata à Romanis, quos tamen æquo asperiores in victoria fuisse Cicero atque alii agnoscunt: itaque M. Æmilius Paulus apud Diodorum Si-
Exc. culum non male in Persei causa Romanos senatores monet, εἰ μὴ τὸν ἀνθρώπινον φόβον εὐλαβοῦνται, τήν γε τοὺς ὑπερηφάνως ταῖς ἐξουσίαις χρωμένους μετερχομένην Νέμεσιν αἰδεῖσθαι; *Si humani nihil metuerent, at divinam vindictam timerent, iis imminentem qui victoria insolentius utuntur.* Et Plutarchus notat bellis inter Græcos ipsos etiam hostes regibus Lacedæmoniis manus abstinuisse reverentia dignitatis. Hostis ergo qui non id quod humanæ leges permittunt, sed quod sui est officii, quod fas & pium est volet respicere, parcet etiam hostili sanguini: neminique mortem irrogabit nisi quo mortem mortive simile quid evitet, aut ob peccata personæ propria quæ ad capitalem mensuram devenerint: Et tamen quibusdam id meritis aut omnem aut mortis pœnam condonabit, sive humanitatis intuitu, sive ob
Lib. XXVII. alias probabiles causas. Egregie idem quem dixi Diodorus Siculus: αἱ τῶν πόλεων πολιορκίαι καὶ παρατάξεις καὶ τὰ ἄλλα τὰ κατὰ τὸν πόλεμον προτερήματα τὰ πλείονα διὰ τύχην ἢ δι' ἀρετὴν ἐπιτυγχάνεται· ὁ δ' ἐν ταῖς ἐξουσίαις ὢν τοῖς ἐπταικόσιν ἔλεος μεριζόμενος διὰ μόνης τῆς φρονήσεως γίνεται; *Vrbium expugnationes, secunda prælia, & si quid aliud in bello prosperum, sæpe fortunæ magis quam virtuti debentur. At in summo imperio victis misericordiam impartiri solius prudentiæ opus est.* Apud Curtium legimus: *Alexander quanquam belli auctoribus poterat irasci, tamen omnibus venia data.*

VII. De nece autem eorum qui casu non destinato occiduntur, tenendum quod supra diximus, si non justitiæ, misericordiæ tamen esse non nisi magnis, & ad multorum salutem perventuris causis tale quid aggredi. unde innocentibus imminere pernities possit. Idem nobiscum sensit Polybius qui libro v sic loquitur: οὐ γὰρ ἐπ' ἀπωλείᾳ δεῖ καὶ ἀφανισμῷ τοῖς ἀγνώμοσι πολεμεῖν τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἀλλ' ἐπὶ διορθώσει καὶ μεταθέσει τῶν ἡμαρτημένων· οὐδὲ συναναιρεῖν τὰ μηδὲν ἀδικοῦντα τοῖς ἠδικηκόσι. ἀλλὰ συσσώζειν καὶ συνεξαιρεῖσθαι τοῖς ἀναιτίοις (male editur ἐναντίοις) τοὺς δοκοῦντας ἀδικεῖν: *Bonorum virorum est etiam cum minus probis non internecinum gerere bellum, sed hactenus ut delicta sarciantur atque emendentur: neque insontes cum sontibus una pœna involvere, sed insontium causa etiam sontibus parcere.*

IX. His cognitis, de his quæ magis specialia sunt non difficilis erit definitio. *Puerum ætas excuset, feminam sexus,* ait Seneca libris qui-
Lib. III. 24. bus iræ irascitur. Deus ipse in bellis Hebræorum etiam post pa-
Deuter. XX. 14. cem oblatam & repudiatam parci vult feminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas: adversus quas quod erat bellum non erat hominum, sed Dei, atque ita appellabatur. Et cum mulieres Madianitidas vellet occidi ob proprium ipsarum
Num. XXXI 18. crimen, excepit virgines intactas. Imo cum Ninivitis ob gravissima

peccata

peccata internecionem severe admodum minatus esset, retrahi se passus est miseratione multorum millium ejus ætatis quæ honesti & inhonesti discrimina ignoraret. Cui similis est apud Senecam sententia: *Numquis irascitur pueris, quorum ætas nondum novit rerum discrimina?* Et apud Lucanum: *Ionas IV. 2.* *De ira II, cap. 9.*

Crimine quo parvi cædem potuere mereri?

Si hæc Deus fecit ac statuit, qui quosvis homines cujuscunque sexus aut ætatis sine ulla causa non injuste potest occidere, utpote vitæ dator ac dominus, quid homines facere æquum est quibus ille nullum jus tribuit in homines, quod non ad hominum salutem ac societatem conservandam esset necessarium? Accedit primum de pueris judicium eorum populorum ac temporum quibus fas maxime valuit. *Arma habemus* (ait apud Livium Camillus) *non adversus eam ætatem cui etiam captis urbibus parcitur: sed adversus armatos.* Addit hoc esse inter belli jura, naturalia scilicet. Plutarchus de eadem re agens: *Sunt*, inquit, *apud bonos etiam belli quædam leges.* Vbi nota illud apud bonos, ut hoc jus ab eo quod in moribus & impunitate positum est discrimines. Sic Florus negat aliter fieri potuisse salva integritate. Apud Livium alio loco est: *a qua ætate etiam hostes irati abstinerent.* Et alibi: *usque ad infantium cædem ira crudelis pervenit.* Quod autem in pueris rationis usum non adeptis semper, id in feminis plerunque obtinet, id est nisi aliquid peculiariter vindicandum admiserint, aut virilia officia & ipsæ usurpent. Est enim, ut Statius loquitur, *sexus rudis insciusque ferri* Neroni hostem vocanti Octaviam in tragœdia reponit præfectus *Vict. de jure belli, n. 36.* *Vita Camilli.* *Lib. I.* *Lib. XXIV.* *Octavia.*

— Femina hoc nomen capit?

Alexander apud Curtium: *Cum captivis & feminis gerere bellum non soleo: armatus sit oportet quem oderim.* Grypus apud Iustinum: *à nullo unquam majorum suorum inter tot domestica & externa bella post victoriam in feminas sævitum, quas sexus ipse & periculis bellorum & sævitia victorum eximat.* Apud Tacitum alius: *neque adversus feminas, sed palam adversus armatos bellum se tractare.* Valerius Maximus Munatii Flacci in infantes & feminas efferatam vocat crudelitatem, & auditu etiam intolerabilem. Apud Diodorum Carthaginienses Selinunte narrantur interfecisse feras, feminas, infantes, οὐδεμίαν συμπάθειαν λαμβάνοντες, *sine humanitatis affectu.* Et alibi hoc ipsum ὠμότητος *crudelitatem* vocat. Latinus Pacatus de feminis: *sexus cui bella parcunt.* Simile Papinii de senibus pronuntiatum: *Lib. V.* *Libro XXXVIII.* *Lib. IX, c. 2.* *Lib. XIII.* *Lib. XIV.*

nullis violabilis armis
Turba senes.

X. Idem statuendum universaliter de maribus quorum vitæ genus ab armis abhorret. *Iure belli in armatos repugnantesque cædes*, ut ait Livius, id est eo jure quod naturæ congruit. Sic Iosephus æquum ait ut in pugna pœnas dent qui arma ceperunt, insontibus non nocendum. Camillus Vejis expugnatis edixit, ut ab inermi abstineretur. In hac classe primum ponendi sunt hi qui sacra curant. nam ut hi ab armis abstinerent mos ab antiquo fuit gentium omnium: atque ideo vicissim vi in illos temperabatur. Sic Philisthæi hostes Iudæorum non nocebant collegio Prophetarum quod erat Gabæ, ut videre est 1 Sam. x, 5 & 10. Et sic ad alium locum ubi simile erat collegium tanquam sepositum ab omni armorum in- *Vict. d. loco.* *Libro XXVIII.* *Ant. XII, cap. 3.* *Liv. lib. V.*

juria cum Samuele confugit David I Sam. XIX, 18. Cretenses, nar- *Quæst. Gr.* rat Plutarchus, cum bellis intestinis colliderentur, omnem noxam abstinuisse à sacerdotibus, & iis quos humandis mortuis propositos κατακαύτας vocabant. Huc & proverbium illud Græcum pertinet ἐδὲ πυρφόρος ὑπελείφθη. Notat Strabo olim cum tota Græcia armis ferveret *Lib. VIII.* Eleos, utpote Iovi sacros, & eorum hospites in alta pace vixisse. Sacerdotibus merito hac in parte æquantur qui vitæ genus *c. 2. de treug. & pace.* simile elegerunt, ut monachi & conversi id est pœnitentes, quibus proinde æque ut sacerdotibus parci volunt canones naturalem æquitatem secuti. Addas his merito eos qui studiis literarum honestis & humano generi utilibus operam navant.

Lib. II. Bibl. XI. Deinde agricolas quos & canones asscribunt. Diodorus Siculus de Indis cum laude refert: ἀμφότεροι γὰρ οἱ πολεμοῦντες ἀλλήλους μὲν ἀποκτείνουσιν ἐν ταῖς μάχαις, τοὺς δὲ περὶ τὴν γεωργίαν ὄντας ἐῶσιν ἀβλαβεῖς, ὡς κοινοὺς ὄντας ἁπάντων εὐεργέτας. *In præliis quidem hostes alii alios interficiunt: at agricolas relinquunt intactos tanquam in commune utiles.* De antiquis Corinthiis & Megarensibus Plutarchus: τοὺς γεωργοῦντας οὐδεὶς ἠδίκει τὸ παράπαν. *Xen. de Cyri inst. V.* *nemo agricolas ullo afficiebat malo.* Et Cyrus regi Assyriorum nuntiari jussit. ὅτι ἕτοιμος εἴη ἐᾷν τοὺς ἐργαζομένους τὴν γῆν καὶ μὴ ἀδικεῖν: *paratum se eos qui agros colerent, illæsos indemnesque sinere.* De Belisario Suidas: ὡς δὲ τοὺς ἀγροίκους τοσαύτη φειδοῖ τε καὶ προνοίᾳ ἐχρῆτο, ὥστε βιασθῆναι μὲν αὐτοὺς οὐδὲν πώποτε στρατηγοῦντος Βελισαρίου τετύχηκεν. *agricolis ita parcebat, ac tantam pro illis curam gerebat, ut eo duce nulli unquam eorum vis illata fuerit.*

XII. Addit canon mercatores, quod non tantum de his qui temporariam in hostico moram agitant intelligendum est, sed & de subditis perpetuis: nam & horum vita ab armis aliena est: ac sub hoc nomine continentur simul alii opifices & artifices quorum quæstus pacem amat, non bellum.

XIII. Vt ad eos veniamus qui arma gesserunt, jam ante retulimus dictum Pyrrhi apud Senecam qui vetari nos ait pudore id est æqui respectu ne capto vitam adimamus. Similem Alexandri sententiam attulimus quæ cum feminis conjungit captivos. Acce- *Ad Bonif. Epist. 1.* dat illud Augustini: *hostem pugnantem necessitas perimat, non voluntas: Sicut bellanti & resistenti violentia redditur, ita victo vel capto misericordia jam debetur, maxime in quo pacis perturbatio non timetur.* Xenophon de Agesilao: προσηγόρευε τοῖς στρατιώταις τοὺς ἁλισκομένους μὴ ὡς ἀδίκους τιμωρεῖσθαι, ἀλλ' ὡς ἀνθρώπους ὄντας φυλάττειν: *monuit milites ut captos non tanquam sontes pu- Lib. XIII. nirent, sed tanquam homines custodirent.* Apud Diodorum Siculum est: πάντες ἀνατείνονται μὲν πρὸς τοὺς ἀντιτατλομένους, εἴκουσι δὲ τοῖς ὑποπεπτωκόσι. *Omnes Lib. XVII.* (Græci) *opponunt se repugnantibus, parcunt jam subactis.* Eodem judice Macedones qui sub Alexandro πικρότερον ἢ πολεμικώτερον προσεφέροντο τοῖς Θηβαίοις *acerbius egerant cum Thebanis quam belli fas ferebat.* Sallustius historia Iugurthina cum puberes post deditionem interfectos narrasset, factum ait contra jus belli: quod interpretare contra æ- *Lib. V.* qui naturam & morem mitius viventium. Apud Lactantium *Hist. IV.* est: *Parcitur victis & est locus inter arma clementiæ.* Laudat Tacitus Primum Antonium & Varum Flavianos duces, quod in nemi- *De pace II.* nem ultra aciem sæviissent. Aristides: ἀνδρῶν γάρ ἐστι καθ' ὑμᾶς τὴν φύσιν, τοὺς μὲν ἀνθεστηκότας, κατείργειν τοῖς ὅπλοις· τοὺς δ' ὑποπεσόντας ἠπίως μεταχειρίζεσθαι: *Hominum est nostri ingenii resistentes armis coercere, prostratos tractare le- II Reg. VI. niter.* De captivis Propheta Elisæus regem Samariæ sic allo-

quitur

quitur: *An quos captivos abduceres gladio tuo & arcu tuo eos interimeres?* Apud Euripidem in Heraclidis quærenti nuntio,

Hostem perimere vestra lex ergo vetat?

respondet chorus,

Quem Mars reliquit prælio superstitem.

ibidem Eurystheus captivus:

Quæ me necabunt non erunt puræ manus.

Apud Diodorum Siculum Byzantii & Chalcedonii, quod captivos Lib. XII.
satis multos interfecissent hoc elogio notantur: ἐπιτετελέκασι πράξεις ὠμότητι διαφερούσας: *perpetrarunt facinora eximiæ crudelitatis.* Idem alibi captivis parcere vocat τὰ κοινὰ νόμιμα *jus commune:* qui aliter agunt, eos ait extra controversiam peccare. Parcere captivis jubet boni & æqui natura, ut in Philosophicis scriptis dicentem Senecam v. De benef.
non diu est cum audivimus. Et laudari in historiis eos videmus cap. 18.
qui cum nimia captivorum multitudo oneri aut periculo esse posset, dimittere omnes quam occidere maluerunt.

XIV. Easdem ob causas vitam salvam paciscentium, sive in prælio, sive in obsidione non repudianda deditio. Ideo Arrianus in deditos editam à Thebanis stragem, ait fuisse non Græci moris, οὐχ Ἑλληνικὴν σφαγήν. Ac similiter Thucydides libro III. ἑκόντας τε ἐλάβετε, καὶ χεῖρας προϊσχομένους· ὁ δὲ νόμος τοῖς Ἕλλησι μὴ κτείνειν τούτους: *Volentes nos & manus tendentes accepistis in potestatem. Mos autem Græcorum est tales non interficere.* Et apud Diodorum Siculum Syracusani senatores: σώζειν τὸν ἱκέτην, ἄξιον τῆς μεγαλοψυχίας: *magno animo dignum est supplici parcere.* Sopater: νόμος ἐστὶ τοὺς ἱκέτας σώζειν ἐν τοῖς πολέμοις: *moris est in bellis servare supplices.* In obsessis oppidis observatum id Romanis antequam murum aries percussisset. Cæsar Advaticis denuntiat se eorum ci- Lib. II de
vitatem conservaturum, si priusquam aries murum attigisset, se bello Gallico.
dedidissent. qui mos nunc quoque obtinet in locis infirmis antequam machinæ igniariæ explodantur: in munitioribus, antequam in mœnia impetus fiat. At Cicero non tam quid fiat, quam Off. I.
quid natura æquum sit respiciens, sic ea de re pronuntiat. *Et cum iis quos vi deviceris consulendum est, tum ii qui armis positis ad imperatorum fidem confugiunt, quamvis murum aries percusserit, recipiendi.* Notant Hebræi interpretes majoribus suis in more fuisse ut quam oppugnarent urbem eam non cingerent corona, sed partem liberam relinquerent effugere volentibus, quo minori sanguine res transiret.

XV. Eadem æquitas jubet parci his qui sine conditionibus se victori permittunt aut supplices fiunt. *Trucidare deditos sævum* censente Tacito. Sallustius similiter de Campsanis qui se Mario de- Ann. XII.
diderant, cum puberes interfectos narrasset, addit facinus fuisse Bello Iug.
contra jus belli, naturale scilicet. Idem alibi: *non armatos neque in* Lib. I de rep.
prælio belli jure sed supplices interfectos. Et Livio ut jam diximus *jure* ord.
belli in armatos repugnantesque cædes. & alibi: *qui deditis contra jus ac* Lib. XLV.
fas bellum intulisset. Imo & in hoc laborandum ut potius metu ad deditionem cogantur quam ut interficiantur. Laudantur id in Bruto, qui adversarios οὐκ εἴασεν ἐμβαλεῖν, ἀλλὰ περιίππευσεν φείδεσθαι κελεύων, ὡς μετὰ μικρὸν ἰδίων ἐσομένων: *non passus est impetu oppugnari, sed equitatu circumdedit: parci jubens ut mox suis futuris.*

XVI. Adversus hæc æquitatis ac juris naturalis præcepta ex-

ceptiones adferri solent minime justæ, nempe si talio exigatur, si terrore opus sit, si pertinacius restitum sit. Atqui hæc non sufficere ad justam cædem, facile intelliget qui eorum meminerit, quæ de justis occidendi causis supra sunt prodita. A captivis & deditis aut dedere se cupientibus periculum non est: ut ergo juste occidantur oportet crimen antecedat, & quidem tale quod æquus judex morte vindicandum censeret. Atque ita videmus interdum in captos aut deditos sævitum, aut deditionem sub vitæ pacto non acceptam, si qui de injustitia belli convicti tamen in armis perstitissent, si immanibus convitiis famam hostis lacerassent, si fidem violassent, aut aliud gentium jus ut legatorum, si transfugæ essent. At talionem natura non admittit nisi in ipsos qui deliquerunt: neque sufficit quod hostium unum quasi corpus fictione quadam intelligatur, ut ex iis potest intelligi quæ de pœnarum communicatione supra à nobis tractata sunt. Apud Aristidem legimus: πῶς οὐκ ἄτοπον κατηγορεῖν μὲν καὶ λέγειν ὡς ἁμαρτήματα συμβαίη, μιμεῖσθαι δ' ἀξιοῦν ὡς ὀρθῶς ἔχοντα; *Nonne absurdum ea quæ accuses & prave facta dicas tanquam recta velle imitari?* Accusat Syracusanos hoc nomine Plutarchus, quod Hicetæ uxores ac liberos occiderint, ideo tantum quod Hicetas Dionis uxorem sororem & filium interfecisset. Vtilitas etiam quæ ex terrore in posterum speratur ad jus dandum cædis non pertinet: sed si subsit jus, potest inter causas esse ob quas jus non remittatur. Obstinatius autem studium in suas partes, si modo causa earum non sit omnino inhonesta, supplicium non meretur, ut Belisario apud Procopium significant Neapolitani: aut si qua ejus pœna est, non debet ad mortem pervenire: neque enim id statueret æquus judex. Alexander cum in oppido quodam quod acrius restiterat puberes omnes jussisset interfici, visus est Indis bellare latronum more: eamque famam reveritus Rex victoria clementius uti cœpit. Melius idem Milesiis quibusdam parci voluit, ὅτι γενναῖοί τε καὶ πιστοὶ αὐτῷ ἐφαίνοντο *quod eos videret generosos ac suis fidos esse*, quæ Arriani verba sunt. Phyto Reginorum prætor cum ob pertinacius defensam urbem à Dionysio ad cruciatus & mortem raperetur, exclamavit eo quod urbem noluisset prodere supplicio se affici, cujus ultionem Deus brevi esset exacturus. Diodorus Siculus pœnas has iniquas, ἐκνόμους τιμωρίας vocat. Valde mihi placet votum quod est apud Lucanum:

vincat, quicunque necesse
Non putat in victos sævum distringere ferrum,
Quique suos cives quod signa adversa tulerunt,
Non credit fecisse nefas:

dum tamen civium nomine intelligamus non hujus aut illius regionis, sed communis illius ex humano genere constantis cives. Multo vero minus cædem justam facit dolor ex accepta clade, sicut Achillem, Æneam, Alexandrum amicis suis sanguine captorum aut se dedentium parentasse legimus. Itaque Homerus merito illud accinit: κακὰ δὲ φρεσὶ μήδετο ἔργα.

facinusque animo versabat iniquum.

XVII. Sed & ubi delicta sunt talia ut morte digna videri possint, misericordiæ erit ob multitudinem eorum aliquid decedere de summo jure: cujus clementiæ auctorem ipsum habemus Deum, qui

Vide Vict. de jure belli, n. 49 & 60.

Lib. II, c. XXI. §. 18.

De pace II.

Plut. Tim. & Dione.

Lib. V Goth.

Polyæn. libro IV.

qui Cananæis eorumque vicinis populis longe flagitiosissimis pacem offerri voluit, quæ vitam ipsis sub tributaria conditione concederet. Pertinet huc Senecæ dictum: *In singulos severitas imperatoris destringitur: at necessaria est venia, ubi totus deseruit exercitus. Quid tollit iram sapientis? Turba peccantium.* Et Lucani illud: Deut. xx, 10. 11 de Ira, cap. 10.

Tot simul infesto juvenes occumbere leto
Sæpe fames pelagique furor, subitæque ruinæ,
Aut cæli terræque lues, aut bellica clades,
Nunquam pœna fuit.

Ne nimium multi pœnam subirent, sortitio comparata est, inquit Cicero. Sallustius ad Cæsarem: *Neque quisquam te ad crudeles pœnas aut acerba judicia invocat, quibus civitas vastatur magis quam corrigitur.* Pro Cluent.

XVIII. De obsidibus quid ex jure naturæ statuendum sit accipi potest ex iis quæ in superioribus dicta à nobis sunt. Olim cum vulgo crederetur quisque in vitam suam id juris habere quod in res alias quæ in proprietatem veniunt, atque id jus consensu aut tacito aut expresso à singulis pervenisse ad civitatem, minus mirandum est si obsides privatim innoxios ob peccatum civitatis morte affectos legamus, sive tanquam ex suo peculiari consensu, sive tanquam ex publico cui & suus includeretur. At postquam verior sapientia nos docuit dominium in vitam Deo exceptum, sequitur ut solo consensu nemo jus cuiquam dare possit in vitam aut suam aut civis sui. Atque ideo Narseti bono duci atrox visum de innoxiis obsidibus supplicium sumere narrat Agathias: de aliis alii: etiam Scipionis exemplo, qui ajebat se non in obsides innoxios, sed in ipsos qui defecissent sæviturum: nec ab inermi, sed ab armato hoste pœnas expetiturum. Quod autem ex recentioribus Iurisconsultis non ignobiles, conventiones tales valere dicunt si moribus firmentur, accipio, si jus vocant solam impunitatem quæ in hoc argumento sæpe venit sub tali nomine: sin à peccato immunes putant qui ex conventione sola vitam adimunt alicui, vereor ne & fallantur ipsi, & periculosa auctoritate alios fallant. Plane si qui obses venit est aut ante fuit in numero graviter delinquentium, aut postea fidem à se datam in re magna fefellit, fieri potest ut supplicium injuria vacet. At Clœliæ quæ non sua sponte sed civitatis jussu obses venerat, cum tranato Tyberi effugisset, apud regem Ethruscum non tuta solum sed & honorata virtus fuit, quæ Livii in hac re enarranda verba sunt. Vict. de jure belli, n. 43. Lib. I. Livius libro XXVIII. Menoch. arb. q. 7. Lib. II.

XIX. Illud adhuc addendum est, omnes commissiones quæ ad jus consequendum aut bellum finiendum nullius sunt usus, sed meram habent virium ostentationem propositam, id est, ut Græci loquuntur, ἐπίδειξιν ῥώμης μᾶλλον ἢ πρὸς πολεμίους ἀγῶνα, & cum officio Christiani hominis & cum ipsa humanitate pugnare. Itaque serio hæc vetare debent rectores, inutiliter fusi sanguinis rationem ei reddituri, cujus vice gladium gestant. Quippe & Sallustio laudati duces qui incruento exercitu victoriam deportarent. Et de Cattis notæ virtutis populo Tacitus; *rari excursus & fortuita pugna.* Arr. lib. I.

CAPVT XII.

Temperamentum circa vaſtationem & ſimilia.

RES alterius ut perdere quis ſine injuria poſſit, horum trium unum antecedat neceſſe eſt: aut neceſſitas talis quæ in primi dominii inſtitutione excepta debeat intelligi, ut ſi quis tertii gladium quo uſurus ſit furioſus periculi ſui evitandi cauſa in amnem projiciat, quo ipſo tamen caſu manere obligationem
Lib. II. damni reſarciendi ex veriore ſententia alibi diximus: aut debitum
c. II. §.9. aliquod procedens ex inæqualitate, nimirum ut res perdita imputetur in illud debitum quaſi percepta: alioqui enim jus non eſſet: aut meritum aliquod malum cui pœna talis par ſit, aut cujus
Vict. de jure menſuram pœna non excedat: nam ut recte notat ſani judicii
bel. n. 52. & Theologus, ut propter pecora abacta aut domos aliquas incenſas
56. totum regnum vaſtetur æquitas non fert: quod & Polybius vidit,
l. v. qui in bello non in infinitum vult vagari pœnam, ſed uſque eo ut delicta æquo modo expientur. Et hæ quidem cauſæ & intra hos duntaxat fines faciunt ut abſit injuria. Cæterum niſi cauſa utilitatis ſuadeat ſtultum ſit nullo ſuo bono nocere alteri: Ideo qui ſapiunt utilitatibus moveri ſolent quarum præcipua eſt illa, quam
Strat. c. 6. annotavit Oneſander: τὴν δὲ τῶν πολεμίων φθείρειν καὶ καίειν καὶ τέμνειν· ζημία γὰρ χρημάτων καὶ καρπῶν ἔνδεια μειοῖ πόλεμον ὥσπερ ἡ οὐσία τρέφει. *Hoſtium terram perdere, urere, populari meminerit. Nam & pecuniarum & frugum penuria bellum minuit, quantum auget copia:* à quo non diſcrepat illud Procli: στρατηγικὸν τὸ τῶν ἀγωνιστῶν περικόπτειν τὴν εὐπορίαν; *boni eſt imperatoris hoſtium copias undique accidere.* De Dario Curtius: *credebat inopia debellari poſ-*
Herod. l. I. *ſe, nihil habentem niſi quod rapiendo occupaſſet.* Et illa quidem popula-
Pol. lib. IV. tio ferenda eſt quæ brevi ad pacem petendam hoſtem ſubigit; quo
Front. ſtrat. genere belli uſus Halyattes in Mileſios, Thraces in Byzantios, Ro-
III. c. 4.
Liv. l. V, VII mani in Campanos, Capenates, Hiſpanos, Ligures, Nervios, Me-
XXXIV, XL. napios. At ſi recte rem expendas, plerunque admittuntur talia
Caſ. de bello odio magis quam prudenti ratione. Ferme enim evenit ut aut
Gal. lib. VI. cauſæ illæ ſuadentes ceſſent, aut ut aliæ ſint validiores quæ diſſuadeant.

II. Id eveniet primum, ſi nos ipſi rem frugiferam ita teneamus ut hoſtibus non poſſit eſſe in fructu. Quo proprie ſpectat lex divina quæ in vallum belliqne opera vult impendi arbores feras: frugiferas vero aſſervari ad victum, addita cauſa, quod non ut homines ita & arbores adverſum nos in præliũ conſurgere poſſint: quod ex rationis ſimilitudine Philon etiam ad agros frugiferos producit
De creat. legi hæc verba affingens, *Quid rebus inanimis quæ & mites ſunt & mites fructus ferunt iraſceris? An vero in morem hominum qui hoſtes ſunt, ini-*

inimicitiæ

micitiæ significationem arbores produnt, ut pro his quæ faciunt aut facere minantur stirpitus evellendæ sint? Quin prosunt victoribus præbentque copiam rerum quas necessitas exigit, imo & ad voluptatem. non soli homines tributa ferunt, sed meliora arbores statis temporibus, ac talia ut sine iis vivere non detur. Iosephus vero ad eundem locum, si vocem edere possent arbores clamaturas ait, inique se, cum belli caussæ non sint, perferre belli pœnas. Neque aliunde, ni fallor, originem habet illud Pythagoricum apud Iamblichum: ἥμερον φυτὸν καὶ ἔγκαρπον μήτε βλάπτειν, μήτε φθείρειν: *mansuetam frugiferamque arborem nec lædere nec exscindere fas esto.* Porphyrius vero mores Iudaicos describens libro de non edendis animalibus quarto, legem hanc, consuetudine ut puto interprete, etiam ad animantia ruris operi inservientia producit. nam his quoque ut in bello parceretur a Mose præceptum ait: Thalmudica vero scripta & Hebræi interpretes addunt, legem hanc porrigendam ad rem quamvis, quæ sine causa peritura sit, ut si ædificia comburantur, esculenta ac poculenta corrumpantur. Consentit cum hac lege ducis Atheniensis Timothei prudens moderatio, qui narrante Polyæno, οὐκ ἐπέτρεπεν οὔτε οἰκίαν οὔτε ἔπαυλιν καθαιρεῖν, οὐ μὴν οὐδὲ ἥμερον δένδρον ἐκκόπτειν, *non patiebatur aut domum, aut villam dirui, aut arborem frugiferam exscindi.* Exstat & lex Platonis de Republica quinto, μήτε γῆν τέμνειν μήτε οἰκίας ἐμπιπράναι. *ne terra vastetur, ne domus incendantur.* Multo vero magis hoc locum habebit post plenam victoriam. Corinthum excisam non probat Cicero, u- Off. 1.
bi tamen fœde tractati erant Romanorum legati: idemque alibi Pro domo sua ad Pōt.
horrificum, nefarium, omni imbutum odio dicit bellum, quod parietibus, tectis, columnis, postibus fit. Laudat Livius Romano- Lib. xxvi.
rum lenitatem victa Capua, quod non sævitum sit incendiis ruinisque in tecta innoxia murosque. Agamemnon apud Senecam: Troadibus.

Equidem fatebor (pace dixisse hoc tua
Argiva tellus liceat) affligi Phrygas,
Vincique volui; ruere & æquari solo,
Etiam arguissem.

Sane docet nos sacra historia urbes quasdam a Deo damnatas ex- Ios. vi.
cidio: etiam contra legem illam generalem arbores Moabitarum II Reg. III 19.
jussas exscindi. Verum non factum id odio hostili, sed in justam detestationem facinorum quæ aut publice erant cognita, aut Deo judice tanti æstimata.

III. Secundo eveniet quod diximus etiam in dubia agri possessione, si magna spes sit celeris victoriæ, cujus præmium & ager & fructus futuri sint. Sic Alexander Magnus milites, narrente Iustino, a populatione Asiæ prohibuit, *parcendum suis rebus præfatus* Lib. xi.
nec perdenda ea quæ possessuri venerant. Sic Quintius Philippo Thessa- Vita Flami.
liam transcurrente populabunda manu, ipse hortatus est milites, ut Plutarchus loquitur, iter facere tanquam per concessam & ipsorum jam factam regionem. Crœsus Cyro suadens ne Lydiam populandam militi daret: *non meam* inquit *urbem, non res meas diripies:* Herod. l. 1.
nihil enim ad me jam ista pertinent: tua sunt: tua illi perdent. Aliter qui faciunt in eos non male quadrant illa Iocastæ ad Polynicem verba Thebaidibus Senecæ:

Petendo patriam perdis: ut fiat tua
Vis esse nullam, quin tuæ causæ nocet

Ipsum

Ipsum hoc, quod armis vertis infestis solum,
Segetesque adultas sternis & totos fugam
Edis per agros. Nemo sic vastat sua:
Quæ corripi igne, quæ meti gladio jubes,
Aliena credis.

Lib. IX. Epi. 7, 9, 10. Par sensus apud Curtium illis verbis: *quicquid non corrupissent hostium esse confessi.* unde non longe abeunt ea quæ Cicero in literis ad Atticum disputat, adversus Pompeji consilium fame patriam necandi. Atque hoc nomine Alexander Isius culpat Philippum libro Polybii XVII, cujus verba Latine hunc in modum vertit Livius: Lib. XXXII. *In bello non congredi (Philippum) æquo campo, neque collatis signis dimicare, sed refugientem incendere ac diripere urbes, & vincentium præmia victum corrumpere. At non sic antiquos Macedonum Reges, sed acie bellare solitos, urbibus parcere quantum possent, quo opulentius imperium haberent. Nam de quorum possessione dimicetur tollentem nihil sibi præter bellum relinquere, quod consilium esse?*

IV. Tertio idem fiet si hostis habere possit aliunde quo se sustentet: puta si mare, si fines alii pateant. Archidamus apud Thucydidem in oratione qua Lacedæmonios suos a bello in Athenienses dehortatur, quærit quas belli gerendi spes habeant: an forte quod militum copia valeant sperent Atticum agrum a se facile posse vastari: atqui, inquit, habent illi & terras alias suæ ditionis (Thraciam & Ioniam intelligens) & maritimis advectionibus adipisci possunt ea quorum indigent. Tali ergo statu optimum factu ut agricultura etiam in ipso collimitio tuta maneat: quod sub tributo utrique parti præstando factum diu in Belgicogermanico bello nuper vidimus. Estque id consentaneum mori veteri Indorum, apud quos ut Diodorus Siculus loquitur, τῶν γεωργῶν ἱερῶν καὶ ἀσύλων ἐωμένων οἱ πλησίον τῶν παρατάξεων γεωργοῦντες ἀνεπαίσθητοι τῶν κινδύνων εἰσί: *Agricolæ intacti sunt ac velut sacrosancti, imo prope castra & agmina opus faciunt sepositi a periculo.* Addit, τὰς χώρας τῶν ἀντιπολεμούντων οὔτ᾽ ἐμπυρίζουσιν, οὔτε δενδροτομοῦσιν: *Hostium agros neque urunt, neque exscindunt arbores.* Postea: οὐδεὶς ἂν πολέμιος περιτυχὼν γεωργῷ κατὰ τὴν χώραν ἀδικήσειεν, ἀλλ᾽ ὡς κοινοὺς εὐεργέτας ἡγούμενοι πάσης ἀδικίας ἀπέχονται: *Hostis nemo cuiquam agricolæ damnum dat, sed id hominum genus ut in commune beneficum ab injuriis omnibus immune præstatur.* Inter Cyrum quoque & Assyrium convenisse ait Xenophon ut *cum agricolis pax esset, cum armatis bellum.* Sic Timotheus partem agri maxime frugiferam elocabat colonis, ut Oecon. II. Polyænus narrat: imo quod Aristoteles addit, ipsos etiam fructus vendebat hostibus, & ex ea pecunia stipendium præbebat militi: Quod a Viriato etiam factum in Hispania testis est Appianus: Idque ipsum in eo quod diximus Belgicogermaniæ bello summa cum ratione & utilitate fieri vidimus, exteris mirantibus. Hos c. 2. de treug. & pace. Nic. Damasc. Ælian. V, 14. Dion. Chrys. orat. LXIV. l. executores C. quæ res pign. mores humanitatis magistri canones Christianis omnibus, ut majorem cæteris humanitatem debentibus ac profitentibus, imitandos proponunt, ideoque non agricolas tantum sed & animalia quibus arant, & semina quæ ad agrum portant, extra belli periculum poni volunt; nimirum similem ob causam ex qua civiles leges quæ ad arandum usui sunt vetant in pignus capi, & apud Phrygas ac Cyprios olim, postea apud Atticos & Romanos bovem aratorem occidere nefas erat,

V. Quarto

V. Quarto evenit ut res quædam ejus sint naturæ quæ ad bellum faciendum aut ducendum nihil momenti habeat: quibus rebus parci etiam manente bello ratio vult. Huc pertinet Rhodiorum oratio ad Demetrium urbicapum pro pictura Ialysi, sic à Gellio Latine expressa, *Quæ malum ratio est ut tu imaginem istam velis incendio ædium facto disperdere? nam si nos omnes superaveris, & oppidum hoc totum ceperis, imagine quoque illa integra & incolumi per victoriam potieris: sin vero nos vincere obsidendo nequieris, petimus consideres, ne turpe tibi sit, quia non potueris Rhodios vincere, bellum cum Protogene mortuo gessisse.* Polybius rabiosi esse animi ait ea perdere quæ nec hosti perdita vires adimant, nec perdenti emolumentum adferant, qualia sunt templa, porticus, statuæ, & similia. Marcellus laudante Cicerone, *ædificiis omnibus Syracusarum publicis & privatis, sacris & profanis sic pepercit quasi ad ea defendenda cum exercitu non expugnanda venisset.* Idem postea: *Majores nostri relinquebant iis quæ jucunda victis, nobis levia videbantur.* Lib. xv, c. 31 Lib. v. Verr. 11. Lib. iv.

VI. Hoc vero sicut in aliis ornamentis valet ob eam quam jam diximus causam, ita specialis ratio accedit in iis quæ sacris usibus dicata sunt: quanquam enim & hæc, ut alibi diximus, publica suo modo sunt, atque ideo impune per jus gentium violantur, tamen si nullum inde periculum sit, conservari talia ædificia & quæ eis accedunt suadet rerum divinarum reverentia, inter eos maxime qui eundem Deum ex eadem lege colunt, etiamsi forte sententiis quibusdam aut ritibus diffideant. Thucydides jus ait fuisse inter Græcos sui temporis, ἐν τῷ ἐσβάλλειν εἰς τὴν ἀλλήλων, ἱερῶν τῶν ἐνόντων ἀπέχεσθαι, *ut qui in hosticum impetum facerent à locis sacris abstinerent.* Alba à Romanis diruta Deûm templis temperatum ait Livius. De Romanis Capua capta sic Silius libro XIII. Syl. de bello, p. 3. n. 5.

Ecce repens tacito percurrit pectora sensu
Relligio & sævas componit numine mentes,
Ne flammam tædasque velint, ne templa sub uno
In cinerem sedisse rogo.

Adversus Q. Fulvium Censorem dictum narrat Livius: *Obstringere eum religione populum Romanum ruinis templorum tanquam non iidem ubique Dii immortales sint, sed spoliis aliorum alii colendi exornandique.* At Marcius Philippus ad Dium cum venisset metari sub ipso templo nequid in loco sacro violaretur jussit. Narrat Strabo Tectosages qui cum aliis pecunias Delphicas rapuerant placandi numinis causa domi eosdem cum additamento consecrasse. Ad Christianos ut veniamus, commemorat Agathius Francos templis pepercisse, ut qui cum Græcis essent ejusdem religionis. Imo & hominibus ob templa parci solitum, quod (ne profanarum gentium quæ multa sunt exempla adferam, quippe cum morem hunc κοινὰ τῶν Ἑλλήνων νόμιμα Scriptores vocent) in Gothis Romæ captoribus sic laudat Augustinus. *Testantur hoc Martyrum loca & basilicæ Apostolorum quæ in illa vastatione victos ad se confugientes suos alienosque receperunt. huc usque cruentus sæviebat inimicus: ibi accipiebat limitem trucidationis furor: illo ducebantur a miserantibus hostibus, quibus* (malim *qui*, nam distinguit initiores à durioribus) *etiam extra ipsa loca pepercerant ne in eos incurrerent qui similem misericordiam non haberent: qui tamen etiam ipsi alibi truces atque hostili more sævientes posteaquam ad loca illa veniebant, ubi* Lib. xlii. Lib. xliv. Lib. iv. Lib. ii. Diod. l. xix. Libro 1 de civit. Dei.

fuerat

fuerat interdictum quod alibi jure belli licuisset, tota sæviendi refrænabatur immanitas & captivandi cupiditas frangebatur.

VII. Quod de sacris dixi, idem de religiosis intelligendum est, etiam de iis quæ in honorem mortuorum structa sunt. nam & hæc, quanquam jus gentium impunitatem iræ in ista exercendæ indulget, violari non possunt nisi contempta humanitate. Summam esse rationem ajunt Iurisconsulti quæ facit pro religione. Tam pro religiosis quam pro sacris pia exstat Euripidis sententia Troadibus:

L. sunt personæ, D. de religiosis.

μῶρος δὲ θνητῶν ὅστις ἐκπορθεῖ πόλεις,
ναούς τε τύμβους τ', ἱερὰ τῶν κεκμηκότων,
ἐρημίᾳ δοὺς αὐτὸς ὤλεθ' ὕστερον.

Homo quisquis urbes vastat & dîs Manibus
Sedes sacratas, templaque, haud recte sapit:
Nam similis ipsum pestis excidii manet.

Apollonius Tyanæus de cœlo à gigantibus oppugnato fabulam sic interpretabatur: ὑβρίσαι ἐς τοὺς νεὼς αὐτῶν καὶ τὰ ἕδη *vim eos intulisse Deorum templis ac sedibus.* Statio Annibal sacrilegus qui deûm face miscuit aras. Scipio capta Carthagine milites donis ornat, χωρὶς τῶν ἐς τὸ Ἀπολλώνιον ἁμαρτόντων, inquit Appianus: *exceptis qui in Apollinis templum peccaverant.* Trophæum à Mithridate structum Cęsar, ut narrat Dio, καθελεῖν οὐκ ἐτόλμησεν ὡς τοῖς ἐμπολεμίοις θεοῖς ἱερώμενον, *tollere ausus non est, ut belli diis sacratum.* Marcus Marcellus, quæ victoria profana fecerat, religione impeditus non attigit, ait Cicero Verrina quarta, & ibidem addit hostes esse aliquos qui in bello religionis & consuetudinum jura retineant. Idem alibi Brenni bellum fano Apollinis illatum nefarium dixit. Pyrrhi factum, qui Proserpinæ thesauros spoliasset, fœdum vocat Livius & in Deos superbum. Simile Himilconis Diodorus ἀσέβειαν & εἰς θεοὺς ἁμάρτημα. Philippi bellum idem ille Livius nefarium quasi Diis superis inferisque illatum: etiam furorem ac scelera. Florus de eodem: *Philippus ultra jus victoriæ in templa, aras, sepulchra sæviit.* Eandem historiam tangens Polybius hoc addit judicium: τὰ μήτε τοῖς ἰδίοις πράγμασιν ἐπικουρίαν μέλλοντα μηδ' ἡντινοῦν παρασκευάζειν, μήτε τοῖς ἐχθροῖς ἐλάττωσιν πρός γε τὸν ἐνεστῶτα πόλεμον, ἐκ περιττοῦ καὶ ναοὺς, ἅμα δὲ τούτοις ἀνδριάντας καὶ πᾶσαν δὴ τὴν τοιαύτην κατασκευὴν λυμαίνεσθαι, πῶς οὐκ ἂν εἴποι τις εἶναι τρόπου καὶ θυμοῦ λυττῶντος ἔργον; *Quæ neque nobis ad bellum futura sunt usui, nec hostibus incommodatura, ea ire perditum, templa maxime & quæ in iis simulacra & similia ornamenta, quis neget malæ mentis & præ ira furibundæ esse opera?* Atque ibidem talionis non admittit excusationem.

Pun.

Lib. xlii.

Lib. xiv.

VIII. Quanquam vero proprie instituti nostri hic non est quid ex usu sit inquirere, sed laxam bellandi licentiam adducere ad id quod natura licitum aut inter licita melius est, tamen ipsa virtus, vilis hoc sæculo, ignoscere mihi debet si, quando per se contemnitur, ex utilitatibus ipsi pretium facio. Primum igitur moderatio ista in servandis rebus quæ bellum non morantur, magnum hosti telum eripit, desperationem. Archidami dictum est apud Thucydidem, μὴ γὰρ ἄλλο τι νομίζετε τὴν γῆν τῶν πολεμίων ἢ ὅμηρον ἔχειν καὶ οὐχ ἧσσον ὅσῳ ἄμεινον ἐξείργασται, ἧς φείδεσθαι χρὴ ὡς ἐπιπλεῖστον καὶ μὴ εἰς ἀπόνοιαν καταστήσαντας αὐτοὺς ἀληπτοτέρους ἔχειν. *Terram hostilem non aliud quam obsidem censete, tantoque meliorem quanto magis exculta est: quare & ut plurimum ei parcendum est, ne desperatio hostes reddat invictiores*: idem Agesilai consilium

Xen. histor. Gr. iv.

cum

cum Acarnanibus, contra quam sentiebant Achæi, liberam reliquit sementem, ajens quo plus sævissent eo pacis cupidiores fore. Hoc est quod dicit Satyra : *Spoliatis arma supersunt.* Livius narrans captam à Gallis urbem: *Placuerat,* inquit, *principibus Gallorum non omnia concremari tecta, ut quodcunque superesset urbis id pignus ad flectendos hostium animos haberent.* Adde quod speciem hoc præfert manente bello magnæ de victoria fiduciæ : & quod clementia apta per se frangendis & conciliandis animis. Annibal apud Livium in Tarentino agro nihil violat : *apparebat,* ait, *non id modestia militum aut ducis, nisi ad conciliandos Tarentinorum animos fieri.* Simili de causa Augustus Cæsar in Pannoniis rapina abstinebat. Causam Dio adfert, ἤλπιζε γὰρ ἐθελοντὰς αὐτοὺς ἐπάξεσθαι. *Sperabat enim fore ut sic eos sine vi sibi adjungeret.* Timotheus ea cura quam supra narravimus præter alia πολλὴν τὴν εὔνοιαν τῶν πολεμίων ἐθήρευεν, ait Polybius, *magnam ab hostibus ipsis benevolentiam captabat :* De Quintio, & qui cum eo erant Romanis Plutarchus cum quæ supra diximus commemorasset, addit: *Hujus modestia non multo post fructum cepere. nam ut in Thessaliam perventum est, defecerunt ad eum urbes. Tum vero & qui intra Thermophylas habitabant Græci Quintium ardentibus votis desiderabant: Achæi vero renunt iata Philippi amicitia societatem adversus eum cum Romanis inierunt.* De Lingonum civitate quæ bello, quod ductu Cerealis, auspiciis autem Domitiani in Civilem Batavum ejusque socios gerebatur, populationem formidatam evaserat, sic narrat Frontinus, *quod contra exspectationem inviolata nihil ex rebus suis amiserat, ad obsequium reducta septuaginta millia armatorum tradidit ei:* consiliis contrariis contrarii quoque eventus. Exemplum dat Livius in Annibale. *Præceps in avaritiam & crudelitatem animus, ad spectanda quæ tueri nequibat, ut vastata hosti relinquerentur, inclinavit. Id fœdum consilium, cum incepto tum etiam exitu fuit: neque enim indigna patientium modo abalienabantur animi, sed cæterorum etiam : quippe ad plures exemplum quam calamitas pertinebat.* Verissimum autem sentio, quod à Theologis quibusdam notatum est, & summarum potestatum & ducum qui Christianos se & à Deo & ab hominibus haberi volunt, officium esse, violentis urbium direptionibus & siquid his simile est intercedere, ut quæ abire non possint sine gravissimo multorum innocentium malo, & sæpe ad belli summam parum proficiant: ita ut bonitas Christiana fere semper, ipsa quoque justitia plerumque ab ipsis abhorreat. Majus sane est Christianorum inter se vinculum, quam olim Græcorum fuit, quorum bellis nequa urbs Græca exscinderetur cautum erat Amphictyonum decreto. Et Alexandrum Macedonem narrant veteres nullius rei à se actæ magis ductum pœnitentia, quam quod Thebas evertisset.

Lib. XXXIV.

Lib. XLIX.

Lib. III.

Lib. V, *c.* 3.

Lib. XXVI.

Ægid. Regius de actibus supern. disput. 31. *dub.* 7. *num.* 127.

CAPUT XIII.

Temperamentum circa res captas.

I. *Res etiam hostilium subditorum bello captas retineri ad modum debiti:*
II. *Non etiam in pœnam alieni criminis.*
III. *Debitum hic intelligi etiam quod in bello subnascitur. Exempla.*
IV. *Humanitatis esse summo jure hic non uti.*

Sed

Vict. de jure belli, nu. 55. 56.

SEd neque peccato vacare aut à restitutionis onere immunis censeri debet rerum hostilium in bello justo captura. Quippe si id quod recte fit spectas, non ultra licitum est capere aut habere quam causa subest debendi in hoste: excepto quod etiam extra eam ad securitatem necessariam res possunt detineri, sed restituendæ, cessante periculo, in se aut in pretio secundum ea quæ libro II cap. II tractavimus. nam quod & in re pacatorum liceret, multo magis in re hostium licet. Hoc igitur est capiendi quoddam jus sine acquirendi jure. Cum autem deberi aliquid nobis possit aut ob inæqualitatem rerum, aut ex pœna, potest ex utraque causa acquiri res hostilis sed cum discrimine tamen. nam supra diximus, ex debito illo priore non res tantum debentis sed & subditorum ejus ex introducto jure gentium quasi fidejussione obligari. Quod quidem jus gentium alterius generis credimus quam illud quod in impunitate sola, aut externa vi judiciorum consistit. Nam sicut in res nostras ex consensu privato nostro ei qui cum actum est non externum modo sed & internum jus quæritur, sic & ex communi quodam consensu, qui singulorum consensum vi quadam in se continet, quo sensu lex *πόλεως συνθήκη κοινὴ*, *communis pactio civitatis* dicitur. Atque id in hoc negotii genere placuisse gentibus eo est credibilius, quia hæc lex gentium non sola majoris mali vitandi causa, sed etiam juris cuiq; sui consequendi gratia introducta est.

Cajetan. in sum. pecc. verb. belli damnum. Covar. ad d. cap. peccatū, p. 11. n. 11. Vict. de jure belli, nu. 39. & 41. Molina II. tract. disp. 117.

II. At in altero debendi genere quod pœnale est non video gentium consensu tale jus in res subditorum esse proditum. odiosa enim est talis rerum alienarum obligatio, ideoque latius produci non debet, quam actum appareat. Neque vero par est utilitas in posteriore hoc, & in priore debendi genere. nam prius illud est in bonis, posterius hoc non est, ideoque persecutio ejus sine damno omitti potest. Nec obstat quod supra de jure Attico diximus. Nam ibi homines obligabantur non ex eo proprie quod civitas puniri poterat, sed duntaxat ad cogendam civitatem id facere quod facere debebat, id est judicium reddere in sontem; quod debitum ex officio ad prius illud non ad posterius debendi genus refertur: aliud enim est debere punire, aliud debere aut posse puniri, quanquam ex cessatione circa illud hoc sequi solet, sed ita ut distincta sit causa illa & hoc effectum. Ergo pœnæ nomine acquiri res subditorum hostilium non poterunt, sed eorum duntaxat qui ipsi deliquerint, in quibus & magistratus continentur qui delicta punienda non puniunt.

Lib. III, cap. 2.

III. Cæterum res subditorum & capi & acquiri possunt non tantum ad consecutionem debiti primarii, unde ortum est bellum, sed & subnascentis secundum ea quæ diximus initio hujus libri. Et sic accipiendum est quod scribunt Theologi quidam, capta in bello non compensari cum debito principali: intelligendum enim hoc usq; dum secundum sanum judicium satisfactum sit de eo damno quod in ipso bello datum est. sic in disceptatione cum Antiocho Romani, Livio narrante, impensam quæ in bellum facta esset omnem præstare regem æquum censebant cujus culpa bellum excitatum esset. Apud Iustinum est *impensas belli lege justa suscepturus*: Apud Thucydidem damnantur Samii *χρήματα δὲ ἀναλωθέντα ἀποδοῦναι*, *solvere belli impensas*. Et alibi sæpe. Quod autem victis juste imponitur, idem & bello juste extorquetur.

Silv. verb. bellū, n. 10. Vict. n. 51. Bart. in l. si quid bello, D. de capt. Lib. XXVII. Libro XXXIII.

IV. Cæ-

IV. Cæterum ſciendum eſt quod & alibi meminimus, latius patere caritatis quam juris regulas. Qui divitiis floret immiſericordiæ reus erit ſi inopem debitorem omnibus reculis ſuis excutiat, ut ipſe ultimum quadrantem conſequatur, multoque magis ſi is ipſe debitor in id debitum venerit ſua bonitate, ut ſi pro amico fidejuſſerit, ipſe autem nihil pecuniæ verterit in rem ſuam. Miſerabile enim eſt, ut ait pater Quintilianus, ſponſoris periculum. Tamen tam durus creditor contra jus ſtricte dictum nihil facit. Quare exigit humanitas ut his qui extra culpam ſunt belli, quique non alio quam fidejuſſorio nomine obſtricti ſunt, relinquantur res iſtæ quibus nos facilius quam ipſi careamus, præſertim vero ſi ſatis appareat illos ipſos id quod eo modo amiſerunt à civitate ſua non recuperaturos. Huc pertinet quod Babylone capta Cyrus militibus dixit: οὔκουν ἀδικίᾳ γε ἕξετε ὅ, τι ἂν ἔχοιτε, ἀλλὰ φιλανθρωπίᾳ οὐκ ἀφαιρήσεσθε ἤν τι ἐᾶτε ἔχειν αὐτούς. *Injuſte quidem non poſsidebitis quæ tenetis: ſed ſi quid non auferetis hoſtibus, id veſtræ erit humanitatis.* Notandum & hoc cum in ſubſidium introductum ſit jus hoc in bona ſubditorum innocentium, quamdiu ſpes eſt nos noſtrum ſatis facile conſequi poſſe ab originariis debitoribus, aut ab iis qui jus non reddendo ſponte ſua debitores ſe faciunt, ad eos venire qui culpa vacant, etiamſi concedatur cum ſtricto jure non pugnare, abire tamen ab humanitatis regula. Exempla hujus humanitatis exſtant paſſim in hiſtoria preſertim Romana, ut cum agri hoſtibus devictis ea conditione conceſſi ut in civitatem venirent, id eſt victæ civitati cederent, aut cum ex agris modicum honoris gratia veteri poſſeſſori relinquebatur. Sic à Romulo Vejentes agri parte mulctatos narrat Livius. Sic Vxiis * Alexander Macedo agros quos habuerant dedit vectigales. Sic deditas urbes non diripi ſæpe legas: & ſupra diximus non perſonis tantum, ſed & rebus agros colentium cum laude & ex pio Canonum præſcripto parci, ſaltem ſub tributo; & ſub ſimili tributo ſolere & mercibus concedi à bello immunitatem.

Ægid. Regius de actibus ſupernaturalibus, diſp. 31. du. 7, n. 117.

L. in agris de acq. re. dom. D. l. in agris l. ſi verberatus, §. non ſi ager, D. de rei vind.
Vict. de jure belli n. 40.
Syl. in verb. bellum, p. 1, §. 10, num. verſ. 3.
** Arr. lib. III.*

CAPUT XIV.

Temperamentum circa captos.

QVibus in locis captivitas hominum & ſervitus in more eſt, ſi internam juſtitiam reſpicimus, limitanda primum eſt ad rerum inſtar, ut ſcilicet eo uſque licita ſit talis acquiſitio quouſque debiti aut primarii aut ſubnaſcentis quantitas patitur, niſi forte in ipſis hominibus peculiare ſit delictum quod libertatis damno puniri æquitas ferat. Hactenus igitur nec ultra juſtum bellum gerens in hoſtis ſubditos captos jus habet, idque in alios valide transfert. Erit autem æquitatis & bonitatis officium hic quoque

Vict. de jure belli. nu. 41. Dec. lib. 11, c. 5. dub. 4. Covar. c. peccatum, p. 11 §. 11. Molina diſp. 120 & 121. Valentia diſp. 3, q. 16.

que ea adhibere discrimina quæ cum de interficiendis hostibus ageretur supra annotata sunt. Demosthenes in epistola pro Lycurgi liberis laudat Philippum Macedonem quod non omnes qui inter hostes fuerant servos fecisset. καὶ γὰρ οὔτε δίκαια εἶναι πρὸς ἅπαντας τὰ αὐτὰ οὔτε καλὰ ἡγεῖτο, ἀλλὰ τὴν τῆς ἀξίας προσθήκην συλλογιζόμενος τὰ τοιαῦτ' ἐπέκρινεν. *Neque enim*, inquit, *eadem in omnes aut æqua aut honesta censebat, sed rem exputans cum accessione ejus quod quisque meruisset etiam in talibus velut judicem agebat.*

II. Sed primum notandum hic est jus illud quod quasi ex fidejussione pro civitate oritur neutiquam tam late patere quam jus quod ex delicto nascitur in eos qui pœnæ servi fiunt. unde Spartanus quidam captivum se dicebat non servum. nam si rem recte inspicimus jus hoc generale in captos ex bello justo par est ei juri quod habent domini in eos qui se paupertate coacti in servitutem vendiderunt, demto quod etiam magis miseranda est eorum calamitas qui non suo facto speciali sed regentium culpa in eam sortem deveniunt. Δεινότατον δορυαλώτους γενέσθαι: *Res acerbissima est belli jure captivum fieri*, teste Isocrate. Est ergo servitus hæc perpetua obli-
Plataico. gatio operarii pro alimentis itidem perpetuis. Chrysippea defini-
Sen. de benef. lib. III cap. 32. tio huic generi servorum optime congruit: *Servus est perpetuus mercenarius.* Et lex Hebræa eum qui inopia coactus se vendidit diserte mercenario comparat, Deut. XV, 18, 40, 53. & in redemtura ejus operas ita vult ipsi prodesse sicut fructus ex agro vendito percepti prodessent veteri domino, Deut. XVIII, 50. Multum ergo distat id quod impune in servum fit ex gentium jure & id quod naturalis ratio fieri sinit. Ex Seneca supra citavimus. *Cum in servum omnia*
1 de Clem, c. 18. *liceant est aliquid quod in hominem licere commune jus animantium vetet.* Philemonis istud eodem tendit:

κἂν δοῦλος ᾖ τις οὐδὲν ἧττον, δέσποτα,
ἄνθρωπος οὗτος ἐστιν ἂν ἄνθρωπος ᾖ.
Here quisquis est homo natus, quamvis serviat
Is servitutem, tamen esse homo non desinit.

Ep. XLVII. Alibi idem Seneca: *Servi sunt, imo homines: servi sunt, imo contubernales: servi sunt, imo humiles amici: servi sunt, imo conservi.* quæ & apud Macrobium legas sensum plane eundem habentia cum Pauli Apo-
Colos. IV, 1. stoli dicto: *Domini, jus & quod æquum est servis præstate, gnari vobis quoque dominum esse in cœlo.* Et alibi vult dominos cum servis non mi-
Epist. VI, 9. naciter agere eo quod jam diximus argumento, quod & ipsi dominum in cœlo habeant qui ad talia qualitatum discrimina non
Lib. VII, c. XIV. attendat. In constitutionibus quæ Clementi Romano asscribi solent legitur, οὐκ ἐπιτάξεις δούλῳ σου, ἢ παιδίσκῃ ἐν πικρίᾳ ψυχῆς. *cave servo aut*
Pæd. ultim. *ancillæ imperes acerbo animo.* Clemens Alexandrinus servis nos uti vult tanquam alteris nobis, quando homines sunt non minus quam nos, secutus sapientis Hebræi dictum, εἰ ἔστι σοὶ οἰκέτης ἄγε αὐτὸν ὡς ἀδελφόν, ὅτι ὡς ἡ ψυχή σου. *Si servum habeas ut fratre utere, talis enim est qualis tu.*

III. Ius ergo vitæ & necis quod dicitur in servum domino præstat, ut domesticam habeat jurisdictionem, sed nimirum eadem
1 de Clem. 18. religione exercendam, qua publica exercetur. Hoc voluit Seneca cum dixit *in mancipio cogitandum non quantum illud impune pati possit, sed quantum tibi permittat æqui bonique natura quæ parcere etiam captivis & pre-*

& pretio paratu jubet: qui & alibi, *Quid intereſt,* ait, *quali quis teneatur imperio ſi ſummo tenetur?* quo loco comparat ſubditum ſervo & ait diſpari titulo, paria in illos licere: quod certe in hac parte vitæ adimendæ ſi quid eo accedit veriſſimum eſt. *Majores noſtri,* ait idem Seneca, *domum noſtram puſillam rempublicam eſſe judicarunt:* & Plinius: *ſervis reſpublica quadam & quaſi civitas, domus eſt.* Cato Cenſorius narrante Plutarcho ſi quis ſervus capital admiſiſſe videretur de eo ſupplicium non ſumebat niſi poſtquam damnatus eſſet etiam conſervorum judicio. Quicum conferenda verba Iobi XXXI, 13, & deinceps. Lib. III de benef. c. 18. Ep. LXVII.

IV. Sed & circa minores pœnas puta verbera in ſervos, adhibenda eſt æquitas, imo & clementia. *Non opprimes eum, non dominaberis ei dure,* ait lex divina de ſervo Hebræo quod nunc prolata vi proximitatis ad omnes ſervos debet extendi, Deut. XV, 17, 45, 53. Ad quem locum ſic Philo: θεράποντες τύχῃ μὲν ἐλάττονι κέχρηνται, φύσεως δὲ τῆς αὐτῆς μεταποιοῦνται τοῖς δεσπόταις· τῷ δὲ θείῳ νόμῳ κανὼν τῶν δικαίων ἐστὶν οὐ τὸ τύχης, ἀλλὰ τὸ τῆς φύσεως ἐναρμόνιον· διὸ προσήκει τοὺς κυρίους μὴ καταχόρως χρῆσθαι ταῖς ἐξουσίαις κατὰ τῶν οἰκετῶν, ἀλαζονείαν καὶ ὑπεροψίαν καὶ δεινὴν ὠμότητα ἐπιδεικνυμένους· ταῦτα γὰρ οὐκ ἔστι δείγματα ψυχῆς εἰρηνικῆς ἀλλ' ὑπ' ἀκρασίας τὸ ὑπεύθυνον (male editum ἀνεύθυνον) κολαζούσης κατὰ τυραννικὴν δυναστείαν. *Servi fortuna quidem inferiores ſunt: natura autem pares dominis: at divinæ legi juſti regula eſt non quod fortunæ, ſed quod naturæ congruit. Ideo non oportet dominos poteſtate ſua in ſervos proterve uti, nec eam materiam ſumere ſuperbiæ & inſolentiæ, & diræ feritati. Hæc enim ſigna animi non placidi, ſed male temperati, & in ſubditos tyrannico quodam dominatu ſævientis. Numquid nam æquum eſt,* ait Seneca, *gravius homini & durius imperari quam imperatur animalibus mutis? atqui equum non crebris verberibus exterret domitandi peritus magiſter; fiet enim formidoloſus & contumax niſi eum tactu blandiente permulſeris.* Et mox: *quid ſtultius quam in jumentis quidem & canibus erubeſcere iram exercere, peſſima autem conditione hominum eſſe?* Hinc eſt quod Hebræa lege ſervo aut ancillæ non pro oculo tantum ſed & pro dente excuſſo, per injuriam ſcilicet, libertas debebatur. Exod. XXI, 26, 27.

V. Sed & operæ cum modo exigendæ ſunt, & valetudinis ſervorum humane habenda ratio. Quod ipſum præter alia ſpectat lex Hebræa in Sabbati inſtitutione, nimirum ut laboribus aliquod daretur ſpiramentum. Eſt C. Plinii epiſtola ad Paulinum quæ ſic incipit: *Video quam molliter tuos habeas, quo ſimplicius confitebor tibi, qua indulgentia meos tractem. Eſt mihi ſemper in animo Homericum illud:* ἑκυρὸς δὲ πατὴρ ὥς, ἤπιος ἦεν, *& hoc noſtrum paterfamilias.* In eadem voce veterum humanitatem obſervat & Seneca: *Ne illud quidem videtis quam omnem invidiam majores noſtri dominis, omnem contumeliam ſervis detraxerint? dominum patremfamiliæ appellaverunt, ſervos familiares.* Dion Pruſæenſis optimum regem deſcribens: δεσπότην δὲ οὐχ ὅπως τῶν ἐλευθέρων, ἀλλὰ μηδὲ τῶν δούλων χαίρειν καλούμενον: *domini nomen adeo in homines liberos non uſurpat, ut & in ſervos eo abſtineat.* Vlyſſes apud Homerum ſervos quos fidos reperit apud ſe ait futuros eo loco quaſi Telemachi filii ipſius fratres eſſent. Tertullianus: *Gratius eſt nomen pietatis quam poteſtatis: etiam familiæ magis patres quam domini vocantur.* Hieronymus ſive Paulinus ad Celantiam: *Familiam tuam ita rege & conſtitue ut te matrem magis tuorum quam dominam videri velis à* Exo. XX, 10. XXIII, 12. Deut. X, 14. Epiſt. XLVII Od. φ.

quibus benignitate potius quam severitate exige reverentiam. Augustinus: *Domestica pax a justis patribus ita olim administrata est, ut secundum haec temporalia bona filiorum sortem à servorum conditione distinguerent, ad Deum autem colendum omnibus domus suae membris pari dilectione consulerent: quod naturalis ordo ita praescribit ut nomen patrisfamilias hinc exortum sit, & tam late vulgatum, ut inique etiam dominantes hoc se gaudeant appellari. Qui autem veri patres familias sunt omnibus in familia sua tanquam filiis ad colendum & promerendum Deum consulunt.* Similem pietatem in voce puerorum quo servos significabant annotavit Servius ad illud Maronis, *Claudite jam rivos pueri*, nec dissimile quod Heracleotae servos suos Mariandynos δωροφόρυς id est *donatarios* appellabant, φειδόμενοι τὸ πικρὸν τῆς προσηγορίας *parcentes acerbitati nominis*, ut ad Aristophanem vetus interpres Callistratus notabat. Laudat Germanos Tacitus, quibus servi tanquam coloni habebantur. Theano in epistola: δικαία χρῆσις ἵνα μήτε διὰ τὸν κόπον κάμνωσι, μήτε ἀδυναλῶσι διὰ τὴν ἔνδειαν. *Iustus mancipiorum hic est usus ut nec prae labore deficiant, nec per egestatem impares sint ferendo.*

Lib. XIX. de civit. De., cap. 16.

VI. Pro opera ut diximus alimenta servo debentur. *Servis*, ait Cicero, *non male praecipiunt qui ita jubent uti ut mercenariis: operam exigendam, justa praebenda.* Aristoteles: δόλῳ μισθὸς τροφή *servo pro mercede alimenta.* Cato: *Familiae ut bene sit provideto, ne algeat, ne esuriat. Est aliquid*, ait Seneca, *quod dominus praestare servo debeat ut cibaria, vestiarium.* In cibariis erant quaterni modii frumenti in mensem, quos praestitos servis Donatus auctor est. Martianus Iurisconsultus esse ait quae dominus necesse habet servo praestare, ut tunicas & similia. Damnatur ab historiis Siculorum crudelitas qui captivos Athenienses fame necabant. Insuper Seneca dicto loco probat in quaedam liberum esse servum & beneficii quoque habere materiam, si quid fecerit quod servilis officii modum excedat, quod non ex imperio sed ex voluntate praestetur, ubi ex ministerio in affectum amici transitur, quod late explicat. His consentaneum est, ut si quid servus, quemadmodum apud Terentium est, suum defraudans genium comparsit, aut succisivi temporis diligentia quaesivit, id aliquo modo sit ipsius. Non male Theophilus peculium definit ὁσίαν φυσικὴν naturale patrimonium; quasi contubernium definias naturale matrimonium; sed & Vlpianus peculium dixit pusillum patrimonium. Nec refert quod peculium dominus suo arbitrio adimere potest aut minuere: neque enim quod aequum est faciet, si sine causa id faciat. Causam vero intelligo non poenam modo, sed & domini necessitatem: nam servi utilitas utilitatibus domini subest, magis etiam quam res civium civitati. Apposite ad hanc rem Seneca: *non ideo nihil habet servus quia non est habiturus si dominus illum habere noluerit.* Et hinc est quod dominus non repetit si quid servo in servitute debitum post manumissionem solvit: quia (ut Tryphoninus ait) debiti vel non debiti ratio in condictione naturaliter intelligitur: Dominus autem servo debere naturaliter potest. Itaque sicut clientes in usum patronorum & subditos in usum regum, sic servos in usus heriles contulisse legimus, ut si filia dotanda, si captivus filius redimendus, & si quid his evenisset simile. Plinius, ut ipse in epistolis narrat, servis suis concedebat etiam quaedam quasi testamenta facere, id est dividere, donare, relin-

De Off. 1.
1 Oecon. v.
Lib. III de Ben.
Ad Phorm. act. 1. Sc. 1.
L. Peculium nascitur, D. de peculio.
Thuc. l. VII.
Diod. libro XIII.
Inst. quod cum eo qui in alt. p.
L. depositi, §. 5. D. de peculio.
VII de benef. 4.
L. si quid, D. de cond. indeb.
Diony. l. II.
Lib. VIII, epist. 16.

relinquere intra domum. Apud aliquas gentes etiam plenius quoddam res acquirendi jus servis concessum legimus, sicut servitutis plures esse gradus à nobis alibi tractatum est. Ad hanc internam quam exponimus justitiam multos apud populos etiam jus illud exterius dominorum leges retraxerunt. Nam & apud Græcos servis durius habitis licebat πρᾶσιν αἰτεῖν *ad venditionem proclamare*, & Romæ ad statuas confugere, ut præsidum implorare opem contra sævitiam vel famem vel intolerabilem injuriam. Illud vero jam non ex jure stricto, sed ex humanitate & beneficentia veniet, interdum tali quæ & debeatur, ut post longas operas aut valde magnas libertas detur servo. Posteaquam jure gentium servitus invasit, secutum est beneficium manumissionis ait Vlpianus. Exemplo sit illud Terentianum:

Lib. II. & III.

Inst. de his qui sui vel al.

L. manumissiones, D. de Iust. & Iure.

feci è servo ut esses libertus mihi
Propterea quod serviebas liberaliter.

Salvianus in usu quotidiano esse ait ut servi etsi non optimæ saltem non improbæ servitutis libertate donentur. addit, *& illa quæ in servitute positi conquisierant ex dominorum domo tollere non vetantur.* Cujus benignitatis multa exempla in martyrologiis apparent. Et hic quoque laudanda benignitas legis Hebrææ, quæ servum Hebræum certo tempore exacto manumitti omnino jubet, nec sine donis, de cujus legis contemtu graviter queruntur Prophetæ. Catonem majorem reprehendit Plutarchus quod servos senectute confectos venderet, immemor ejus quæ est inter homines communis naturæ.

Lib. III.

Deut. XV, 13.

VII. Quæstio hic incidit an fugere fas sit ei qui bello justo captus est. non de eo agimus qui suo proprio delicto pœnam eam est commeritus, sed qui publico facto in hanc fortunam decidit. Verius est fas non esse, quia ex conventione ut diximus gentium communi operas suas civitatis nomine debet. Quod tamen ita est intelligendum, nisi intolerabilis sævitia hanc ipsi imponat necessitatem. Videri circa hanc rem potest responsum Gregorii Neocæsariensis XVI.

Silv. verbo servitus §. 3 Fortunius in l. manumissiones, D. de just. & jure. Ægi. Reg. de act. supern. disput. 31. dub. 7. num. 119.

VIII. Movimus alibi dubitationem an & quatenus nati ex servis domino teneantur interno jure, quæ hic ob specialem bello captorum considerationem omitti non debet. Si parentes suo delicto pœnam mortis erant commeriti, poterunt eorum posteri qui sperabantur, ad vitam servandam obstringi servitio, quia alioqui exstituri non fuerant. nam & ob alimenta alioquin defutura prolem suam parentes in servitutem vendere possunt, ut ibi diximus. Tale est jus quod in Cananæorum posteros Hebræis Deus concedit. Pro debito autem civitatis ii quidem qui jam nati erant, ut pars civitatis obligari poterant non minus quam parentes ipsi. at in nondum natis non videtur hæc causa sufficere, sed alia requiri: aut ex parentum consensu expresso accedente alendi necessitate, idque etiam in perpetuum: aut ex ipsa alimentorum præstatione, idque duntaxat usque dum operæ totum quod impensum est expunxerint. Si quid ultra juris in hos domino datur, id videtur ex lege civili dominis plus æquo largientibus procedere.

Lesf. l. II, c. 5, dub. 5.

L. II, c. 5.

Deut. XV, 13.

IX. At quas apud gentes jus illud servitutis ex bello in usu non est, optimum erit permutari captivos: proximum dimitti pre-

tio non iniquo. Hoc quale sit præcise definiri non potest: sed humanitas docet non ultra intendi debere quam deducto ne egeat captus rebus necessariis: nam & leges civiles hoc multis indulgent qui suo facto proprio in debitum inciderunt. Alibi hoc pactis aut moribus definitur: ut apud Græcos olim mina, nunc inter milites menstruo stipendio. Narrat Plutarchus olim inter Corinthios & Megarenses bella gesta ἡμέρως καὶ συγγενικῶς *mansuete & ita ut populos consanguineos decebat.* Si quis captus esset, eum à captore habitum ut hospitem & fide de pretio accepta dimissum domum: unde natum δορυξένων nomen. Excelsioris animi est illud Pyrrhi à Cicerone laudatum:

Quæst. Gr.

Nec mi aurum posco nec mi pretium dederitis:
Ferro non auro vitam cernamus utrique:
Quorum virtuti belli fortuna pepercit
Eorundem libertati me parcere certum est.

Non dubium quin crediderit Pyrrhus justum à se bellum geri: tamen parcendum existimabat eorum libertati quos probabiles causæ in bellum tulissent. Simile Cyri factum celebrat Xenophon, Philippi Macedonis post victoriam in Chæronea Polybius: Alexandri in Scythas Curtius: Ptolemæi regis & Demetrii inter se non bello magis quam in captivos benignitate certantium Plutarchus. Lysimachum vero Getarum rex Dromichætes bello captum hospitem suum fecit, paupertatisq; simul Geticæ ac comitatis testem factum pertulit, ut talibus amicis quam hostibus uti mallet.

11 Cyrop.

Vita Dem.

Strabo libro VII.

Caput XV.

Temperamentum circa acquisitionem imperii.

I. *Quatenus justitia interna permittat imperium acquiri.*
II. *Laudabile esse hoc jure in victos abstinere:*
III. *Sive eos miscendo victoribus:*
IV. *Sive relinquendo imperium his qui habuerant:*
V. *Interdum impositis præsidiis:*
VI. *Aut tributis etiam & similibus oneribus.*
VII. *Vtilitas ab hac moderatione indicatur.*
VIII. *Exempla: & de mutata forma reipublicæ apud victos.*
IX. *Imperium si assumendum sit, recte partem ejus victis relinqui:*
X. *Aut certe libertatem aliquam:*
XI. *Præcipue in religione:*
XII. *Saltem victos clementer haberi oportere: & cur?*

Vict. de jure belli, n. 38. & 59.

QVæ in singulos aut exigitur æquitas, aut laudatur humanitas, tanto magis in populos aut in populorum partes, quanto in multos insignior est & injuria & beneficentia. Iusto bello ut alia acquiri possunt, ita & jus imperantis in populum, & jus quod in imperio habet ipse populus: sed nempe quatenus fert aut pœnæ nascentis ex delicto aut alterius debiti modus: Quibus addenda est causa vitandi periculi summi. Sed hæc causa plerumque cum aliis miscetur, quæ tamen ipsa tum in pace constituenda, tum in utenda victoria maxime spectanda est. Nam cætera est ut remittantur ex misericordia: In publico autem periculo quæ modum excedit securitas, immisericordia est. Isocrates ad Philippum τῶν βαρβάρων ἐπὶ τοσοῦτον ἐξαρκέσει κρατεῖν ὅσον ἐν ἀσφαλείᾳ καταστῆσαι τὴν σαυτοῦ χώραν: *barbari hactenus edomandi sunt, quantum satis erit ut tuam regionem in tuto colloces.*

II. Cri-

II. Crispus Sallustius de Romanis veteribus, *Majores nostri religiosissimi mortales nihil victis eripiebant, præter injuriæ licentiam.* Digna quæ à Christiano diceretur sententia: quicum illud ejusdem convenit: *Sapientes pacis causa bellum gerunt & laborem spe otii sustentant.* Aristoteles non semel dixerat πόλεμον εἶναι εἰρήνης χάριν, ἀσχολίαν δὲ σχολῆς *bellum pacis & negotium otii causa institutum.* Nec aliud vult Cicero cujus hoc est sanctissimum effatum: *Bellum ita suscipiatur ut nihil aliud nisi pax quæsita videatur.* Ejusdem & hoc simile: *Sic suscipienda bella sunt ob eam causam, ut sine injuria in pace vivatur.* Nihil hæc distant ab his quæ nos docent veræ religionis Theologi finem belli esse amovere ea quæ pacem perturbant. Ante Nini tempora ut ex Trogo alibi dicere cœpimus, fines imperii tueri magis quam proferre mos erat: intra suam cuique patriam regna finiebantur: Reges non imperium sibi sed populis suis gloriam quærebant, contentique victoria imperio abstinebant: quo nos retrahit, quantum potest, Augustinus cum ait: *Videant tamen ne forte non pertineat ad viros bonos gaudere de imperii latitudine.* qui & hoc addit: *felicitas major est vicinum habere concordem, quam vicinum malum subjugare bellantem.* Adde quod in ipsis Ammonitis Propheta Amosus severe reprehendit hoc studium proferendorum per arma finium.

Jugurth. *De rep. VII c. 14 & 15 & X. Nic. c. 7.* *De Off. 1.* *Th. 1. 2. q. 40. art. 1. ad 3. Wil. Mat. de bello sec. requis. q. 7.* *De Civ. Dei, lib. IV, 15.* 1, 13.

III. Ad hoc antiquæ innocentiæ exemplar proxime accessit veterum Romanorum prudens modestia: *Quid hodie esset imperium,* ait Seneca, *nisi salubris providentia victos permiscuisset victoribus? Conditor noster Romulus*, ait apud Tacitum Claudius, *tantum sapientia valuit ut plerosque populos eodem die hostes, deinde cives habuerit:* addit exitio Lacedæmoniis & Atheniensibus nihil aliud fuisse, quam quod victos pro alienigenis arcebant. Livius rem Romanam auctam dicit hostibus in civitatem recipiendis. Exempla exstant in historiis Sabinorum, Albanorum, Latinorum, deinde aliorum ex Italia: donec postremo,

L. II de ira, cap. 34. *Ann. V.* *Lib. 1.*

Cæsar Gallos in triumphum duxit, idem in curiam.

Cerialis in oratione ad Gallos quæ apud Tacitum: *Ipsi plerunque legionibus nostris præsidetis: ipsi has aliasque provincias regitis. Nihil separatum clausumve.* Et mox: *Proinde pacem & vitam quam victi victoresque eodem jure obtinemus, amate, colite.* Tandem quod mirandum maxime, in orbe Romano qui sunt, ex constitutione imperatoris Antonini cives Romani effecti sunt, quæ verba sunt Vlpiani. ex eo ut Modestinus ait Roma communis patria est. Et de ea Claudianus:

Hujus pacificis debemus moribus omnes
Quod cuncti gens una sumus.

L. in orbe, D. de stat. hom. l. Roma, D. ad munic.

IV. Alia moderatæ victoriæ species est, victis, aut regibus aut populis relinquere, quod habuerant imperiũ. Sic Hercules, Priami *Sen. Troad.*

Hostis parvi victus lachrymis,
Suscipe dixit, rector habenas,
Patrioque sede celsus solio:
Sed sceptra fide meliore tene.

Idem victo Neleo filio ejus Nestori regnum permisit. Sic Persæ reges victis regibus regnum relinquebant. Sic Cyrus Armenio: Sic Poro Alexander. Laudat hoc Seneca, *nihil ex rege victo præter gloriam sumere.* Et Polybius celebrat Antigoni bonitatem, qui cum Spartam haberet in potestate reliquerit ipsis, τὸ πάτριον πολίτευμα καὶ

Æl. l. IV, 5. *Hero. l. VII.* *Clem. 1.*

τὴν ἐλευθερίαν, *rempublicam majorum ac libertatem*, quo ex facto maximas per Græciam laudes consecutus ibidem narratur. Sic Cappadocibus permissum à Romanis uti qua vellent reipublicę forma: Et multi populi post bellum relicti liberi. *Carthago libera cum suis legibus est*, ajunt Rhodii ad Romanos post bellum Punicum secundum. Pompejus τῶν εἰλημμένων ἐθνῶν τὰ μὲν αὐτόνομα ἠφίει, inquit Appianus, *ex devictis gentibus quasdam reliquit liberas*. Et Quintius Ætolis dicentibus pacem firmam esse non posse nisi Philippus Macedo regno pelleretur, dixit sententiam eos dixisse immemores Romanorum moris, victis parcendi: addidit: *Adversus victos mitissimum quemq; maximum animum habere.* Apud Tacitum est: *Zorsini victo nihil ereptum.*

Livius libro XXXII. *Mithrid.* *Ann. XII.*

V. Interdum simul cum concessione imperii consultum victorum securitati. Sic à Quintio decretum, Corinthus redderetur Achæis, ut in Acrocorintho tamen præsidium esset: Chalcidem ac Demetriadem detineri, donec cura de Antiocho decessisset.

VI. Tributorum quoque indictio sæpe non tam ad factorum sumtuum restitutionem, quam ad securitatem & victoris & victi in posterum pertinet. Cicero de Græcis: *Simul illud Asia cogitet nullam a se neque belli externi neque discordiarum domesticarum calamitatem absuturam fuisse, si hoc imperio non teneatur: id autem imperium cum retineri sine vectigalibus nullo modo possit, æquo animo parte aliqua suorum fructuum pacem sibi sempiternam redimat atque otium.* Petilius Cerealis apud Tacitum pro Romanis apud Lingonas aliosque Gallos sic disserit: *Nos quanquam toties lacessiti jure victoriæ id solum vobis addidimus quo pacem tueremur. nam neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis, neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eodem pertinent & alia quæ expressimus cum de inæquali fœdere ageremus, tradere arma, classem, elephantos, non habere aciem, non exercitum.

L. I ad Qu. frat. epist. I. *Hist. IV.* *Lib. II, c. XV. §.7.*

VII. Vt autem victis relinquatur suum imperium, non tantum humanitatis est, sed sæpe & consilii. Inter Numæ instituta laudatur, quod à Termini sacris omnem sanguinem abesse voluit, significans ad quietem & certam pacem nihil utilius quam suis se finibus tenere. Optime Florus: *Difficilius est provincias obtinere quam facere: viribus parantur, jure retinentur.* cui non dissimile apud Livium illud: *facilius parari singula quam teneri universa*: & Augusti dictum apud Plutarchum: μεῖζον τοῦ κτήσασθαι μεγάλην ἡγεμονίαν τὸ διατάξαι τὴν ὑπάρχουσαν. Darii regis legati Alexandro: *Periculosum est peregrinum imperium: difficile est continere quod capere non possis. Facilius est quædam vincere quam tueri: quam Hercule expeditius manus nostræ recipiunt quam continent.* Quod Calanus Indus & ante eum Oebarus Cyri amicus explicabant corii similitudine, quod alia parte se tollat simul aliam pede presseris: Et T. Quintius apud Livium comparatione testudinis tutæ ad ictus ubi collecta in suum tegmen est, obnoxiæ atque infirmæ simul exseruerit sui partem. Plato III de legibus huc aptat Hesiodi dictum: *Omni dimidium plus.* Et Appianus notat non paucos populos qui sub Romano imperio esse vellent, ab ipsis repudiatos: aliis etiam reges datos. Scipione Africano judice jam suis temporibus tantum Roma possidebat, ut avidum esset quicquam ultra appetere, abunde felix, si nihil ex eo quod obtinebat amitteret. Itaque & lustri condendi carmen quo Dii rogabantur ut res populi Romani meliores amplioresque facerent, ita emendavit precatus ut eas perpetuo incolumes servarent.

Plut. quæst. Rom. 15. *Libro XXXVII.* *Livius libro XXXIII.* *Val. Max. IV, I.*

VIII. La-

VIII. Lacedæmonii & initio Athenienſes in captas civitates nullum ſibi vindicabant imperium: tantum eas republica uti volebant ad ſuam accommodata, Lacedæmonii quidem ſub primorum potentia, Athenienſes ſub arbitrio populi, ut Thucydides, Iſocrates, Demoſthenes nos docent, ipſe etiam Ariſtoteles quarti de republica capite XI, & quinti VII, quod ipſum in comœdia ſic notat Heniochus illorum temporum ſcriptor. *Thu. I. Iſoc. Pan. Dem. oratione de Cherſ. Diod. lib. XIII & XV.*

γυναῖκε δ' αὐτὰς δύ' ἐπεθράτλετόν τινε,
ἀεὶ συνοῦσαι. δημοκρατία θατέρᾳ
ὄνομ' ἐστὶ, τῇ δ' ἀριστοκρατία θατέρᾳ,
δι' ἃς πεπαρῳνήκασιν ἤδη πολλάκις.

Tum geminæ ad illas acceſſerunt mulieres
Quæ cuncta conturbarunt: Optimatitas
Eſt nomen alteri, alteri Popularitas,
Quarum incitatu pridem externatæ furunt.

Simile eſt quod Tacitus ab Artabano narrat Seleuciæ factum: *Plebem primoribus tradidit*, inquit, *ex ſuo uſu: nam populi imperium juxta libertatem, paucorum dominatio regiæ libidini propior eſt.* Sed ejuſmodi mutationes an ad victoris ſecuritatem faciant non eſt noſtræ inſpectionis. *Ann. VI.*

IX. Si minus tutum ſit omni in victos imperio abſtinere, temperari tamen res poteſt, ut aliquid imperii relinquatur ipſis aut ipſorum regibus. Populi Romani conſuetudinem vocat Tacitus ut haberet inſtrumenta ſervitutis & reges. Eidem Antiochus inſervientium regum ditiſſimus. βασιλεῖς Ῥωμαίων ὑπήκοοι, in commentariis de Muſonio: & apud Strabonem circa finem libri ſexti. Lucanus. *Hiſt. II.*

Atque omnis Latio quæ ſervit purpura ferro.

Sic apud Iudæos manſit ſceptrum in Synedrio etiam poſt confiſcationem Archelai. Evagoras Cypri rex, ut apud Diodorum eſt, dicebat velle ſe Perſæ obedire, ſed ut regem regi. Et Dario victo aliquoties hanc conditionem ferebat Alexander, ut ipſe imperaret aliis, pareret Alexandro. Nos de modis miſcendi imperii diximus alibi. Quibuſdam pars regni relicta, ſicut veteribus poſſeſſoribus agrorum pars. *Lib. XV. Lib. XVII. Lib. I. c. III. §. 17. Lib. III. c. VIII. 3.*

X. Sed & cum omne imperium victis eripitur, relinqui illis poſſunt circa res privatas & publicas minores ſuę leges ſuique mores & magiſtratus. Sic in Bithynia proconſulari provincia Apamæa civitas privilegium habuit ſuo arbitrio rempublicam adminiſtrandi, ut Plinii epiſtolæ nos docent, & alibi Bithynis ſui magiſtratus, ſuus ſenatus. Sic & in Ponto Amiſenorum civitas legibus ſuis utebatur Luculli beneficio. Gothi victis Romanis leges reliquerunt Romanas. *Lib. X, epiſt. 48 & 84 & 117 & 119. Ib. epiſt. 97.*

XI. Hujus indulgentiæ pars eſt avitæ religionis uſum victis niſi perſuaſis non eripere: quod ut victis pergratū, ita victori innoxium probat Agrippa oratione ad Cajum, quam Philo recitat in legationis ſuæ renuntiatione. Et apud Ioſephum, tum ipſe Ioſephus tum Titus Imperator rebellibus Hieroſolymitis objiciunt, quod Romanorum beneficio ſacris ſuis tanto cum jure uterentur, ut templo alienigenas arcere poſſent etiā capitis periculo. At ſi falſa apud victos religio, ne vera opprimatur, recte curabit victor, quod Conſtātinus fecit fractis Licinii partibus, & poſt eum Franci aliiq; reges.

XII. Postrema cautio hæc est ut in imperio etiam plenissimo & quasi herili, victi clementer habeantur, & ita ut eorum utilitates cum victoris utilitatibus socientur. Cyrus victos Assyrios jubebat bono esse animo: eandem ipsorum sortem fore quæ fuisset, mutato tantum rege. Mansuras ipsis domos, agros, jus in uxores, in liberos ut fuisset hactenus. Quin siquis injuriam ipsis faceret, se ac suos vindices fore. Apud Sallustium legimus: *Populo Romano melius visum amicos quam servos quærere: tutiusque rati volentibus quam coactis imperitare.* Britanni temporibus Taciti delectum ac tributa & injuncta imperii munera impigre obibant, si injuriæ abessent: has ægre tolerabant: jam domiti ut parerent, nondum ut servirent. Privernas ille in Senatu Romano interrogatus, qualem ab ipsis pacem Romani exspectandam haberent: *Si bonam dederitis*, ait, *& fidam & perpetuam. si malam haud diuturnam:* ratione addita: *ne credideris ullum populum, aut hominem denique, in ea conditione, cujus eum pœniteat diutius quam necesse sit mansurum.* Sic Camillus dicebat, firmissimum imperium esse quo obedientes gaudeant. Scythæ Alexandro: *Inter dominum & servum nulla amicitia: etiam in pace, belli tamen jura servantur.* Hermocrates apud Diodorum: κάλλιςόν ἐςι τῦ νικᾷν τὴν νίκην ἐνεγκεῖν ἀνθρωπίνως: *non tam vincere pulchrum, quam victoria clementer uti.* Salubris ad victoriæ usum Taciti sententia: *Bellorum egregii fines quoties ignoscendo transigitur.* In Cæsaris Dictatoris epistola est: *Hæc nova sit ratio vincendi, ut misericordia & liberalitate nos muniamus.*

Xen. de Cyri inst. l. IV. — *Vit. Agr.* — *Liv. l. VIII* — *Liv. l. VIII* — *Curt. l. VII.* — *Lib. XIII.*

CAPUT XVI.

Temperamentum circa ea quæ jure gentium postliminio carent.

I. Internam justitiam exigere ut reddantur quæ hostis noster alii injusto bello eripuit.
II. Exempla.
III. Anquid deduci possit.
IV. Etiam populos subditos aut populorum partes reddendas, his quorum fuerant, si ab hoste injuste occupati sint.
V. Quo tempore obligatio reddendi extinguatur.
VI. Quid faciendum in dubia causa.

QVousque ex bello justo res capientium fiant diximus supra, quibus de rebus deducenda sunt quæ recipiuntur postliminii jure. sunt enim hæc pro non captis. At quæ bello injusto quæruntur restituenda diximus, nec ab iis tantum qui ceperunt, sed & ab aliis ad quos res quoquo modo pervenit. nemo enim plus juris ad alium transferre potest, quam ipse habuit, ajunt juris Romani auctores, quod Seneca breviter explicat, *nemo potest quod non habet dare.* Dominium internum non habuit qui primo cepit: quare nec illlud habebit qui causam ab ipso obtinet: dominium ergo secundus aut tertius possessor accepit, quod docendi causa externum vocamus: id est commodum hoc ut ubique judiciaria auctoritate ac manu pro domino tuendus sit: quo tamen si utatur adversus eum cui res malo facto erepta est, faciet non probe. Nam quod de servo qui à latronibus captus mox ad hostes pervenerat responderunt Iurisconsulti nobiles, verum esse eum subreptum esse, nec quod hostium fuisset aut postliminio rediisset ei rei

L. si noxale. §. ex his, D. de nox. act. — *L. traditio, D. de acq. dom.* — *Lib. v. de benef. cap. 12.* — *L. latrones, D. de capt.*

ei rei impedimento esse, idem ex naturali jure respondendum est, de eo, qui bello injusto captus, mox bello justo, aut alia ratione, in alterius venit potestatem. nam in jure interno bellum injustum latrocinio nihil distat. Atque in hanc sententiam ex facto consultus respondit Gregorius Neocæsariensis cum Pontici quidam res civium a barbaris captas recepissent. *Ægid. Regius de act. supern. dist. 31. dub. 7. n. 122.* *Can. x.*

II. Reddendæ ergo res tales his quibus fuerant ereptæ, quod & factum sæpe videmus. Livius cum retulisset à L. Lucretio Tricipitino victos Volscos & Æquos, expositam ait in campo Martio prædam, ut suum quisque per triduum cognitum abduceret. Idem cum narrasset, Volscos à Posthumio dictatore fusos: *Prada pars sua cognoscentibus Latinis atque Hernicis reddita: partem sub hasta dictator vendidit.* Alibi: *Biduum ad recognoscendas res datum dominis.* Idem ubi Samnitium de Campanis victoriam narraverat, *quod latissimum victoribus fuit, captivorum recepta septem millia & quadringenti: prada ingens sociorum: accitique edicto domini ad res suas noscendas recipiendasque prastituta die.* Mox simile recitat factum Romanorum: *Samnites Interamnam coloniam Romanorum occupare conati urbem non tenuerunt: agros depopulati cum pradam aliam inde mixtam hominum atque pecudum colonosque captos agerent, in victorem incidunt, consulem ab Luceria redeuntem, nec pradam solum amittunt, sed ipsi longo ac impedito agmine incompositi caduntur. Consul Interamnam edicto dominis ad res suas noscendas recipiendasque convocatis exercitu ibi relicto comitiorum causa Romam est profectus.* Alibi de præda agens, quam ad Ilipam Lusitaniæ urbem Cornelius Scipio ceperat, sic ait idem scriptor: *Ea omnis ante urbem exposita est, potestasque dominis res suas cognoscendi facta: catera vendenda quastori data: quod inde effectum est, militi divisum.* Post pugnam T. Gracchi ad Beneventum: *prada omnis, praterquam hominum captivorum, militi concessa est & pecus exceptum est, quod intra triginta dies domini cognovissent,* eodem Livio auctore. De L. Æmylio Gallorum victore Polybius τὴν λείαν ἀπέδωκε τοῖς προσήκουσι, *pradam iis reddidit a quibus abacta fuerat.* Idem fecisse Scipionem Plutarchus & Appianus narrant, cum Carthagine capta multa ibi invenisset donaria, quæ è Siciliæ urbibus & aliunde Pœni eo advexerant. Cicero Verrina de Iurisdictione Siciliensi: *oppidum Himeram Carthaginienses quondam ceperant, quod fuerat imprimis Sicilia clarum & ornatum. Scipio qui hoc dignum populo Romano arbitraretur, bello confecto socios sua per nostram victoriam recuperare, Siculis omnibus, Carthagine capta, qua potuit, restituenda curavit.* Idem late satis id ipsum Scipionis factum prosequitur Verrina de Signis. Rhodii naves quatuor Atheniensium captas a Macedonibus recuperatasque Atheniensibus reddiderunt. Sic Phaneas Ætolus restitui Ætolis æquum censebat, quæ ante bellum habuissent. Nec negabat T. Quinctius, si de urbibus bello captis agreretur, & societatis leges non rupissent Ætoli. Etiam bona, olim consecrata Ephesi, quæ reges sua fecerant, Romani in veterem statum restituerunt. *Lib. III.* *Lib. x.* *Lib. xxiv.* *Hist. l. II.* *Plutar. Apoph.* *App. Pun.* *Livius libro xxxi.* *Livius libro xxxiii.* *Strabo libro xiiii.*

III. Quod si commercio res talis ad aliquem pervenerit, poteritne is ei, cui res fuit erepta, pretium a se numeratum imputare? Consentaneum est his quæ alibi diximus posse imputari, in quantum ipsi qui rem amiserat valitura fuerat desperatæ possessionis recuperatio. Quod si tale impendium repeti potest, quidni & æstimatio laboris ac periculi, perinde ac si quis rem alienam in mari perditam *2. v. 11. c. x. §. 9.*

perditam urinando eduxisset? Apposita ad hanc quæstionem mihi videtur historia Abrahami cum quinque regum victor Sodoma rediret: וישב את כל הרכש ait Moses, *Reduxit omnes illas res* nempe quas a regibus captas superius narraverat: Nec alio referenda conditio regis Sodomorum quam fert Abrahamo, ut captivos redderet, cætera sibi retineret pro labore & periculo. At ipse Abrahamus vir non pii tantum animi sed & excelsi, sibi quidem nihil voluit sumere: cæterum de rebus receptis nam ad eas ut diximus spectat ista narratio) quasi suo jure decumam Deo dedit, detraxit sumtus necessarios, & sociis suis partem aliquam tribui voluit.

Genes. XIV, 16.

Gen. 20, 21, 22, 23, 24.

IV. Sicut autem res domino reddendæ sunt, ita & populi & partes populorum his qui jus imperii habuerant, aut etiam sibi, si sui fuerant juris ante vim injustam. Ita Sutrium receptum restitutumque sociis Camilli ævo ex Livio discimus. Æginetas & Melios suis urbibus restituerunt Lacedæmonii, Græciæ civitates quas Macedones invaserant a Flaminio redditæ liberrati. Idem & in colloquio cum Antiochi legatis æquum esse censuit liberari Asiæ urbes quæ Graji essent nominis, quas Seleucus Antiochi proavus bello ceperat, amissas receperat idem Antiochus: *Neque enim in Æolidem Ioniamque coloniæ in servitutem regiam missæ sunt*, ajebat, *sed stirpis augendæ causa, gentisq; vetustissimæ per orbem terrarum propagandæ.*

Liv. lib. VI.
Id. LXXIII.
Xen. Hist. Gr. III.
Lib. XXXIV.

V. Solet & de temporis spatio quæri, quo reddendæ rei obligatio interna possit exstingui. Sed hæc quæstio inter ejusdem imperii cives definienda est ex legibus ipsorum; (si modo illæ internum jus concedunt, non in externo solo consistunt; quod ex verbis & proposito legum prudenti inspectione colligendum est:) inter eos vero qui alii aliis externi sunt ex sola conjectura derelictionis, de qua diximus alibi quantum instituto nostro sufficit.

Lib. II. *c.* 4.

VI. Quod si valde ambiguum sit jus belli, optimum erit Arati Sicyonii consilium sequi, qui partim novis possessoribus persuasit ut pecuniam accipere mallent, possessionibus cederent; partim veteribus dominis ut commodius putarent numerari sibi quod tanti esset quam suum recuperare.

Cic. Off. II.

CAPVT. XVII.

De his qui in bello medii sunt.

I. *A pacatis nihil sumendum nisi ex summa necessitate cum restitutione pretii:*
II. *Exempla abstinentiæ & præcepta.*
III. *Quod sit officium pacatorum erga bellantes.*

SVpervacuum videri posset, agere nos de his qui extra bellum sunt positi, quando in hos satis constet nullum esse jus bellicum. Sed quia occasione belli multa in eos, finitimos præsertim, patrari solent prætexta necessitate, repetendum hic breviter quod diximus alibi, necessitatem ut jus aliquod det in rem alienam, summam esse debere: requiri præterea ut in ipso domino par necessitas non subsit: etiam ubi de necessitate constat, non ultra sumendum quam exigit: id est si custodia sufficiat, non sumendum usum: si usus, non sumendum abusum: si abusu sit opus, restituendum tamen rei pretium.

Lib. II, *c.* II. *§.* 10.

II. Moses

II. Moses cum summa ipsum & populum necessitas urgeret transeundi per agros Idumæorum, primum ait transiturum se via regia, neque deflexurum in arva aut vineta: si vel aqua ipsorum opus haberet, persoluturum se ejus pretium. Idem præstiterunt laudati & Græcorum, & Romanorum duces. Apud Xenophontem Græci qui cum Clearcho, Persis pollicentur, nullo se damno iter facturos: & si venales commeatus præberentur, neque esculenta se neque poculenta cuiquam erepturos. Dercyllides narrante eodem Xenophonte παρήγαγε τὸ στράτευμα διὰ τῆς φιλίας χώρας μηδὲν βλάψας τοὺς συμμάχους, *copias duxit per fines pacatos ita ut nullo detrimento socii afficerentur.* Livius de Perseo rege: *Per Phthiotidem Achaiam, Thessaliamque sine damno injuriaque agrorum per quos iter fecit, in regnum redit.* De Agidis Spartani exercitu Plutarchus: θέαμα ταῖς πόλεσιν ἦσαν, ἀβλαβῶς καὶ πράως καὶ μονονοὺ καὶ ἀψοφητὶ διαπορευόμενοι τὴν Πελοπόννησον: *spectaculum erant civitatibus clementer ac sine noxa & pene sine strepitu peragrantes Peloponnesum.* De Sulla Vellejus: *Putares venisse in Italiam, non belli vindicem, sed* Lib. II.
pacis auctorem: tanta cum quiete exercitum per Calabriam Apuliamque cum singulari cura frugum, agrorum, urbium, hominum, perduxit in Campaniam. De Pompejo Magno Tullius: *Cujus legiones sic in Asiam pervenerunt, ut non modo manus tanti exercitus, sed nec vestigium quidem cuiquam* Pro lege Mani lia.
pacato nocuisse dicatur. De Domitiano ita Frontinus: *Cum in finibus* Libro I
Vbiorum castella poneret, pro fructibus eorum locorumque vallo comprehen- strat. c. II.
debat pretium solvi jussit, atque ea justitiæ fama omnium fidem sibi adstrinxit. De Parthica Alexandri Severi expeditione Lampridius: *Tanta disciplina, tanta reverentia sui egit, ut non milites, sed senatores dicerentur: quacumque iter milites faciebant, tribuni accincti, centuriones verecundi, milites amabiles erant: ipsum vero ob hæc tot & tanta bona provinciales ut Deum suscipiebant.* De Gothis, Hunnis, Alanis, qui Theodosio merebant Panegyrista: *Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaris erat; quin si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat, & quam numero arctarat annonam comparcendo laxabat.* Stiliconi Claudianus idem tribuit:

Tanta quies tantusque metus servator honesti
Te moderante fuit, nullis ut vinea furtis
Aut seges erepta fraudaret messe colonum.

Et Belisario Suida. Hoc præstabat exacta cura provisus rerum necessariarum, & bene soluta stipendia, & vigor disciplinæ, cujus legem audis apud Ammianum: *pacatorum terras non debere calcari.* Et a- Lib. XVIII.
pud Vopiscum: *Nemo pallium alienum rapiat: ovem nemo contingat,* Aureliano.
uvam nullus auferat, segetem nemo deterat, oleum, sal, lignum nemo exigat, annona sua contentus sit. Item apud Cassiodorum: *Vivant cum provincialibus jure civili: nec insolescat animus qui se sentit armatum: quia clypeus ille exercitus tui quietem debet præstare pagani.* His accedat illud Xenophontis expeditionis libro VI. μὴ ἀναγκάζειν πόλιν φιλίαν ὅ, τι μὴ αὐτοὶ ἐθέλοντες διδοῖεν: *civitatem amicam cogendam non esse ut quicquam daret invita.* Ex quibus dictis optime interpreteris illud magni Prophetæ, imo Propheta majoris monitum: μηδένα διασείσητε, μηδὲ συκοφαντήσητε, καὶ ἀρκεῖσθε τοῖς ὀψωνίοις ὑμῶν: *A concussione, à calumnia in quosvis abstinete,* Luc. III,
contenti estote stipendiis vestris. Cui simile illud Aureliani dicto Vopi- 14.
sci loco: *annona sua contentus sit, de præda hostis non de lachrymis provincialium vivat.* Nec est quod quis putet dici hæc pulchre sed præ-

stari

ſtarii non poſſe. Neque enim aut moneret hæc vir divinus, aut ſapientes legum auctores præciperent,ſi crederent impleri non poſſe. Denique neceſſe eſt concedamus fieri poſſe, quod factum videmus. Ideo attulimus exempla, quibus accedat illud inſigne

Lib. IV. c. I. quod ex Scauro memorat Frontinus, pomiferam arborem quam in ſede caſtrorum fuerat complexa metatio, poſtero die abeunte

Libro XXVIII. exercitu intactis fructibus relictam. Livius cum narraſſet milites Romanos in caſtris ad Sucronem procacius egiſſe,& quoſdam eorum noctu prædatum in agrum circa pacatum iiſſe, adjicit omnia libidine ac licentia militum,nihil inſtituto ac diſciplina milita-

Lib. XL. ri geſtum. Eſt & alter inſignis ejus ſcriptoris locus; ubi iter Philippi per Denthelatarum agros narratur. *Socii erant ſed propter inopiam haud ſecus quam hoſtium fines Macedones populati ſunt. rapiendo enim paſſim, villas primum, deinde quoſdam etiam vicos evaſtarunt, non ſine magno pudore regis, cum ſociorum voces nequicquam Deos ſociales*

Ann. XII. *nomenque ſuum implorantes audiret.* Apud Tacitum Peligni turpis

Hiſt. III. fama, dum ſocios magis quam hoſtes prædatur. Idem Vitellianos notat per omnia Italiæ municipia deſides & tantum hoſpitibus metuendos. In Verrina quoque Ciceronis de Prætura urbana hæc eſt accuſatio: *oppida pacata ſociorum, atque amicorum,*

Ægid. Regius de actibus ſuper naturalibus diſput. 31. dub. 7. n. 95 *diripienda ac vexanda curaſti.* Atque hîc omittere non poſſum Theologorum ſententiam quam veriſſimam puto. regem qui quæ debet ſtipendia militibus non ſolvit, non tantum militibus teneri de damnis inde ſecutis, ſed & ſubditis ſuis & vicinis quos inedia coacti milites male habuerunt.

III. Viciſſim eorum qui a bello abſtinent officium eſt nihil facere quo validior fiat is,qui improbam fovet cauſam, aut quo juſtum bellum gerentis motus impediantur ſecundum ea quæ dicta

Libro III, cap. I. a nobis ſupra ſunt: In re vero dubia æquos ſe præbere utriſque in permittendo tranſitu, in commeatu præbendo legionibus, in ob-

Lib. I, ſeſſis non ſublevandis. Corcyrenſes apud Thucydidem Athenienſium officii eſſe ajunt, ſi extra partes eſſe velint, aut Corinthios prohibere ne ex agro Attico militem conducant, aut idem ſibi permittere. Philippo Macedonum regi objectum a Romanis dupliciter ab eo fedus violatum, & quod ſociis populi Romani injurias fecerit, & quod hoſtes auxiliis & pecunia juverit.Eadem urget T. Quintius in colloquio cum Nabide: *Vos tamen, inquis, veſtramque amicitiam ac ſocietatem proprie non violavi. Quoties vis te arguam id feciſſe? ſed nolo pluribus: ſummam rem complectar: quibus igitur rebus amicitia violatur? nempe his maxime duabus, ſi ſocios meos pro hoſtibus ha-*

Lib. III. Goth. I. *beas, ſi hoſtibus te conjungas.* Apud Agathium legimus hoſtem eſſe qui faciat quod hoſti placet, & in Procopio, in exercitu hoſtium eum cenſeri qui quæ proprie ad bellum uſui ſunt,hoſtili exercitui

Phil. III. ſubminiſtrat. Demoſthenes olim dixerat: ὁ γὰρ οἷς ἂν ἐγὼ ληφθείην ταῦτα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, οὗτος ἐμοὶ πολεμεῖ κἂν μήπω βάλλῃ μηδὲ τοξεύῃ. *Qui ea facit & machinatur quibus ego capi poſſim, etiamſi nec feriat, nec*

Lib. XXXVI. *jaculum emittat, hoſtis mihi eſt.* M. Acilius Epirotis qui milite Antiochum non juverant, ſed pecuniam ei miſiſſe inſimulabantur, negavit ſcire ſe hoſtium an pacatorum numero eos habere deberet.

L. XXXVII. L. Æmilius Prætor Teios arguit, quod commeatu claſſem hoſtium juviſſent, vinum promiſiſſent: addens ni eadem Romanæ claſſi

classi darent, se pro hostibus eos habiturum. Memoratur & Cæsaris Augusti dictum: ἔκσπονδον πόλιν εἶναι, πολέμιον ἔχουσαν παρ᾽ αὐτῇ: *pacis jus amittere civitatem, quæ hostem recipiat.* Proderit etiam cum utraque parte bellum gerente fœdus miscere ita ut cum utriusque bona voluntate à bello abstinere, & communia humanitatis officia utrisque exhibere liceat. Apud Livium est: *pacem, quod medios decet amicos, optent: bello se non interponant.* Archidamus Spartæ rex Eleis cum viderentur in Arcadum partes inclinare epistolam scripsit hoc tantum continentem: καλὸν ἡσυχία: *bonum est quiescere.*

Plut. Bruto.
Lib. xxxv.

CAPUT XVIII.

De his quæ in bello publico privatim fiunt.

I. *An privatim hosti nocere liceat expositum cum distinctione juris naturalis, Gentium & civilis.*
II. *His qui suo sumtu militant aut naves instruunt quid per internam justitiam liceat respectu hostium.*
III. *Quid respectu suæ civitatis:*
IV. *Quid Christianæ dilectionis regulæ ab ipsis exigat.*
V. *Quomodo bellum privatum cum publico misceatur.*
VI. *Ad quod teneatur qui sine mandato hostibus nocuit, cum distinctione explicatur.*

QVæ diximus hactenus pleraque ad eos pertinent, qui aut summum in bello arbitrium habent, aut publica imperia exsequuntur. Videndum etiam quid privatim in bello liceat, qua naturæ, qua divino, qua gentium jure. Narrat officiorum primo Cicero in Pompilii imperatoris exercitu militasse Catonis Censorii filium, sed mox dimissam legionem in qua is militabat. cum nihilominus adolescens amore pugnandi in exercitu remansisset, Catonem scripsisse ad Pompilium ut si eum vellet remanere in exercitu, secundo eum sacramento militiæ obligaret, addita causa, quia priore amisso, jure cum hostibus pugnare non poterat. Addit & ipsa Catonis ad filium verba ex epistola, quibus eum monet ut caveat ne prælium ineat: neque enim jus esse qui miles non sit pugnare cum hoste. Sic & Chrysantam Cyri militem laudatum legimus qui hosti imminens repressit ensem, simul receptui canere audierat. & Seneca: *inutilis miles dicitur, qui signum receptui datum negligit.* Sed falluntur, qui venire hoc putant ex jure gentium externo: nam id si spectes, sicut rem hostilem cuilibet occupare licet, ut supra ostendimus, ita & hostem occidere: nam illo jure hostis pro nullis habentur. Venit ergo quod Cato monebat ex disciplina militari Romana, cujus ea lex erat Modestino notante, ut qui mandata non servasset, capite puniretur etiamsi res bene cessisset: mandata autem non servasse intelligebatur etiam qui extra ordinem, sine ducis imperio in hostem pugnasset, ut Manliana imperia nos docent: nimirum quia si id temere liceat, aut stationes desererentur aut etiam progrediente licentia exercitus parsve ejus inconsultis præliis implicaretur, quod omnino cavendum erat. Itaque Sallustius ubi Romanam disciplinam describit: *in bello,* inquit, *sæpius vindicatum in eos qui contra imperium in hostem pugnaverant, quique tardius revocati prælio excesserant.* Laco quidam cum hosti imminens audito receptus signo ictum repressisset, causam

Plut. Quæ. Rom. 39 & Marcello.
De ira c. 9.
Lib. III. cap. 6.
L. desertorē, D. de re militi.
Liv. l. VII.

causam reddidit : ὅτι κάλλιόν ἐστι τοῦ φονεύειν τὸ πείθεσθαι τῷ ἄρχοντι : *quia præfecti parere satius est quam hostem occidere.* Et Plutarchus cur qui militia solutus est occidere hostem non possit, causam reddit, quod legibus militaribus non teneatur, quibus teneri debeant pugnaturi.
II, 6. Et apud Arrianum Epictetus memoratum modo Chrysantæ factum referens : οὕτω προὐργιαίτερον ἔδοξεν αὐτῷ τὸ τοῦ στρατηγοῦ πρόσταγμα ἢ τὸ ἴδιον ποιεῖν: *tanto illi potius videbatur ducis quam suam voluntatem exsequi.* At jus naturæ & internum si respicimus, videtur in bello justo cuilibet concessum ea facere quæ parti innocenti intra justum bellandi modum profutura confidit : non etiam res captas suas facere, quia nihil ipsi debetur : nisi forte pœnam justam exigat communi
L. II, c. 17. hominum jure : Quod postremum quomodo per Euangelii legem restrictum sit ex his quæ supra à nobis tractata sunt intelligi potest. Mandatum autem esse potest aut generale aut speciale. Generale ut in tumultu apud Romanos Consul dicebat, *qui rempublicam salvam volunt me sequantur.* Imo & singulis interdum subditorum jus datur occidendi etiam extra sui tutelam ubi id publice expedit.

Serv. ad VIII Æneid.

c. quando liceat unicuique l. 1, & 2.

II. Speciale mandatum habere possunt non hi tantum qui stipendia percipiunt, sed & qui suo sumtu militant. & qui, quod plus est, suo sumtu partem belli administrant, ut qui naves instruunt ac sustentant suis impendiis, quibus vice mercedis concedi solet ut
L. III, c. 6. capta sua faciant, sicut alibi diximus. Id vero quatenus procedat illæsa justitia interna, & caritate, non immerito quæritur. Iustitia aut hostem respicit, aut ipsam civitatem cum qua contrahitur. Hosti diximus eripi posse possessionem rerum omnium quæ bellum alere possunt, securitatis causa, sed hoc sub onere reddendi: ipsum vero dominium ad compensationem usque ejus quod aut ab initio belli aut ex post facto civitati justum bellum gerenti debetur; sive res sint civitatis hostilis, sive singulorum, etiam per se innocentium: bona vero nocentium etiam ex pœnæ causa adimi & acquiri capientibus posse. Fient ergo res hostiles eorum qui belli partem suo sumtu administrant, quod hostes attinet hactenus, ut is quem expressi modus non excedatur, quod æquo arbitratu æstimandum est.

III. Adversus suam autem civitatem justum justitia interna id ipsum erit, si contractui æqualitas insit, hoc est si sumtus & pericula tanti sint, quanti prædæ alea. nam si hæc spes multo pluris valeat, reddendum erit civitati quod supererit, perinde ac si quis nimium vili pretio jactum incertum quidem, sed tamen facilem & magnæ spei emisset.

IV. Cæterum etiam cum justitia stricte dicta non læditur, est ut peccetur adversus id officium quod in aliis diligendis consistit, præsertim quale Christiana lex præscribit, ut si appareat talem prædationem præcipue nocituram non hostium universitati, aut regi, aut his qui per se sontes sunt, sed innocentibus, & quidem adeo ut eos detrusura sit in summas calamitates, in quas etiam eos qui privatim nobis debent conjicere immisericordiæ foret. Quod si ad hæc accedat ut ea deprædatio neque ad finem bello imponendum, neque ad hostium publicas vires accidendas notabile aliquod momentum habeat, tum vero probo homine præsertim

Silv. in verbo bellum, n. 8. vers. 5.

Chri-

Christiano, indignus censeri debet quæstus ex sola temporum infœlicitate.

V. Evenit autem interdum, ut occasione belli publici nascatur bellum privatum, puta si quis in hostes inciderit, & vitæ aut rerum adeat periculum, quo eventu ea erunt observanda quæ de concesso tuendi se modo alibi diximus. Solet & conjungi auctoritas publica cum privata utilitate: ut si quis magno ab hostibus damno affectus impetret jus ex rebus hostium damna sarciendi: quod jus definiendum est ex iis quæ de pignorationibus supra à nobis sunt tradita. *L. II, c. I.* *L. III, c. 2.*

VI. At si quis miles aut alius etiam in bello justo ædificia hostium incenderit, agros vastaverit atque id genus dederit damna, non jussus, adde cum neque necessitas subesset, neque justa causa, teneri eum ad sarcienda damna recte à Theologis est proditum. Merito autem addidi, quod ab illis omissum est, si justa causa non subsit. nam ea si adsit, tenebitur forte suæ civitati cujus leges transgressus est; non item hosti cui nullam fecit injuriam. Non dissimile est quod Carthaginiensis quidam Romanis Annibalem dedi postulantibus respondebat: *Non privato publicove consilio Saguntum oppugnatum sit quærendum censeo: sed utrum jure an injuria. nostra enim hæc quæstio atque animadversio in civem nostrum est, nostro an suo fecerit arbitrio: vobiscum una disceptatio est licueritne per fœdus fieri.* *Syl. in verbo bellum, p. 1.*

CAPUT XIX.

De fide inter hostes.

QVid quantumque in bello liceat, diximus partim nude spectari, partim ex promisso antecedente. Parte priore absoluta restat posterior, quæ est de fide hostium inter se. Egregium est Consulis Romani Silii Italici dictum: *Lib. XXV.*

optimus ille
Militiæ, cui postremum primumque tueri
Inter bella fidem.

Xenophon oratione de Agesilao, οὕτω μέγα καὶ καλὸν κτῆμα τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι καὶ ἀνδρὶ δὴ στρατηγῷ, τὸ ὅσιόν τε καὶ πιστὸν εἶναι τε καὶ ὄντα ἐγνῶσθαι. *Tanta tamque praeclara res est in omnibus quidem, sed praecipue in ducibus religionis & fidei observantes esse atque haberi.* Aristides Leuctrica quarta: ἐν εἰρήνῃ καὶ σπονδαῖς μάλιστα οἱ τὰ δίκαια ποιεῖν βουλόμενοι κρίνονται: *in pace aliisque publicis conventionibus servandis maxime spectantur qui justitiae student.* ut enim recte dixit Cicero de finibus quinto, nemo est qui non hanc affectionem animi probet, atque laudet, qua non modo utilitas nulla quaeritur, sed contra utilitatem etiam conservatur fides. Publica fides, ut apud patrem est Quintilianum, inter armatos hostes inducias facit, deditarum civitatum jura conservat. Apud eundem alibi: *Fides supremum rerum humanarum vinculum est: sacra laus fidei inter hostes.* Sic & Ambrosius: *Liquet igitur etiam in bello fidem & justitiam servari oportere.* Et Augustinus: *Fides quando promittitur etiam hosti servanda est, contra quem bellum geritur:* Nimirum hostes qui sunt, homines esse non desinunt. At homines omnes qui ad rationis usum pervenerunt, capaces sunt juris ex promisso. Camillus apud Livium ait, sibi cum Faliscis eam esse societatem, quam ingeneravit natura. Ex hac autem societate rationis & sermonis, nascitur ea de qua agimus obligatio ex promisso. Neque vero putandum est, quia hosti falsum eloqui aut licere aut crimine vacare, ex multorum sententia supra diximus, pari ratione hoc & ad fidem datam referri posse. Nam verum eloquendi obligatio est ex causa, quae bello fuit anterior & bello tolli forte aliquatenus potest: at promissio per se jus novum confert. vidit hoc discrimen Aristoteles, quum de veriloquio agens ait: οὐ περὶ τοῦ ἐν ταῖς ὁμολογίαις ἀληθεύοντος λέγομεν, οὐδ' ὅσα εἰς ἀδικίαν καὶ δικαιοσύνην συντείνει, ἄλλης γὰρ ἂν εἴη ταῦτ' ἀρετῆς. *Non de eo loquimur qui in conventionibus verax est, & in iis quae ad justitiam & injustitiam pertinent: sunt enim haec alterius virtutis.* Pausanias Arcadicis de Philippo Macedone: στρατηγὸν ἀγαθὸν οὐκ ἄν τις ὀρθῶς καλέσειεν αὐτόν· ὅς γε καὶ ὅρκους θεῶν κατεπάτησεν ἀεὶ καὶ σπονδὰς ἐπὶ παντὶ ἐψεύσατο πίστιν τε ἠτίμασε μάλιστα ἀνθρώπων. *Bonum eum Imperatorem nemo recte vocaverit, ut qui pro more habuerit, jusjurandum contemnere, fidem quavis occasione violare, ita ut nulli homini fides vilior fuerit.* Valerius Maximus de Annibale: *Bellum adversus populum Romanum & Italiam professus, adversus ipsam fidem acrius gessit, mendaciis & fallacia quasi praeclaris artibus gaudens, quo evenit, ut alioqui insignem sui memoriam relicturus, in dubio, major ne vir an pejor haberi deberet, poneret.* Apud Homerum semet accusant, adacti conscientia Trojani:

Lib. II, c. 29.

Epist. I ad Bonif.

Nic. IV, 19.

Ili. Χ.

νῦν δ' ὅρκια πιστὰ
ψευσάμενοι μαχόμεσθα τῷ οὔ νύ τι κάλλιόν ἐστι.

rumpentes foedera sacra
Juratamque fidem pugnamus non quibus est fas.

II. Et supra jam diximus non recipienda illa Ciceronis: *Nulla nobis societas cum tyrannis, sed potius summa distractio est.* Item: *Pirata non est ex perduellium numero definitus: cum hoc nec fides esse debet nec jusjurandum commune.* De tyranno etiam Seneca: *Quicquid erat quo mihi cohaereret intercisa juris humani societas abscidit.* Ex quo fonte error Michaëlis Ephesii profluxit, qui ad quintum Nicomachiorum dixit, in tyranni uxorem adulterium non committi: quod ipsum pari errore quidam Iudaeorum magistri de alienigenis dixerunt, quorum conjugia pro nullis habent. Atqui belli piratici magnam

Lib. II, cap. XIII §. 15.

Lib. VII de benef.

partem

partem Cn. Pompejus pactionibus confecit, vitam illis pollicitus, & sedes in quibus sine rapto viverent. Et tyranni interdum libertatem reddiderunt, impunitatem pacti. Cæsar belli civilis tertio à Romanis ducibus cum prædonibus & fugitivis, qui in Pirenæis erant montibus, actum de compositione scribit. quis dixerit, si quid convenisset, nullam inde exstituram fuisse obligationem? Non habent quidem ista specialem istam communionem, quam inter hostes in bello solenni & pleno introduxit jus gentium: at quia homines sunt, communionem habent juris naturalis, ut recte disserit Porphyrius libro de non esu animalium tertio, ex quo nascitur ut pacta servanda sint. Sic Diodorus fugitivorum duci Apollonio à Lucullo fidem servatam memorat. Et Dio scribit, ab Augusto L. 56. Crocotæ latroni persolutum pretium capiti ejus impositum, cum se ipse sisteret, ne fides violaretur.

III. Videamus tamen ecquid à Cicerone non allatum proferri speciosius possit. Primum hoc est, quod qui atrociter malefici sunt, neque pars sunt ullius civitatis, hi a quovis homine puniri possunt si jus naturæ respicimus, ut alibi à nobis explicatum est. At qui puniri possunt, ut vitam amittant, his & res & jura sua possunt auferri: sicut recte dixit idem Cicero: *Non est contra naturam spoliare* Off. III. *eum, si possis, quem honestum est necare.* Inter jura autem est hoc jus ex promisso quæsitum: potest igitur & hoc in pœnam ei auferri. Respondeo, processurum hoc, si non tanquam cum malefico actum esset; at si quando cum tali qua talis est, actum est, simul de remittenda, quod hanc rem attinet, pœna actum censeri debet. quia semper, ut alibi diximus, ea sumenda est interpretatio, quæ cavet, ne actus in vanum recidat. Non male apud Livium Nabis cum tyrannidem ipsi objiceret Quintius Flaminius: *De nomine hoc respondere possum, me qualiscumque sum, eundem esse qui fui, cum tu ipse mecum T. Quinti societatem pepigisti.* Et mox: *Iam feceram hæc, qualiacumque sunt, cum societatem mecum pepigistis.* Addit, *si quid ego mutassem, mihi meæ inconstantiæ: cum vos mutetis, vobis vestræ ratio reddenda est.* Locus est non dissimilis in oratione Periclis, ad cives suos apud Thucydidem: τὰς πόλεις αὐτονόμους ἀφήσομεν, εἰ καὶ αὐτονόμους ἔχοντες ἐσπεισάμεθα. *Civitates socias liberas esse patiemur, si tales fuerunt, quo tempore factum est fedus.* Lib. II, c. XI. §. 7.

IV. Deinde objici potest quod alibi diximus, eum qui metu causam dedit promisso, teneri liberare promissorem, quia damnum dedit per injustitiam, id est per actum pugnantem & cum natura libertatis humanæ, & cum natura actus qui liber esse debuit. Hoc vero sicut fatemur interdum locum habere ita non ad omnia promissa prædonibus facta pertinet. nam ut cui promissum quid est, ad liberandum promissorem teneatur, opus est, ipse metu injusto causam promisso dederit. Si quis ergo, ut amicum vinculis eximeret, promiserit pretium, tenebitur: huic enim metus illatus non est, qui ad contrahendum sponte venit.

V. Adde quod & qui injusto metu coactus promisit, teneri poterit accedente jurisjurandi religione; nam inde ut alibi diximus homo non homini tantum, sed & Deo obstringitur: adversus quem metus exceptio non est. Verum tamen est, ex tali vinculo solo promittentis heredem non teneri, quia in heredem transeunt quæ

in humano sunt commercio ex primæva dominii lege. at in his non est jus illud Deo quæsitum qua tale. Iterum illud quoque ex superioribus repetendum est, si quis fidem juratam aut injuratam prædoni datam violet, eum eo nomine pœnam apud alias gentes non debiturum: quia odio prædonum placuit gentibus quæ adversus eos etiam vitiose committuntur, dissimulare.

Lib. III. c. IV. §. 10.

VI. Quid dicemus de subditorum bellis adversus reges aliasque summas potestates? His etiamsi causam per se non injustam habeant, jus tamen per vim agendi deesse ostendimus alibi. Potest interdum & tanta esse aut causæ injustitia, aut resistendi improbitas, ut puniri graviter possit. Tamen si quasi cum desertoribus aut rebellibus actum sit, pœna promisso opponi non potest secundum ea quæ modo diximus. Nam & servis fidem servandam veterum pietas existimavit, credito Lacedæmonios iram divinam expertos, quod Tænarenses servos contra pacta occidissent. Et Diodorus Siculus notat fidem servis datam in fano Palicorum nunquam à quoquam domino fuisse violatam. Metus autem illati exceptio & hîc poterit elidi interposito jurejurando, sicut M. Pomponius tribunus plebis jurejurando obstrictus servavit quod L. Manlio metu coactus promiserat.

Lib. I. c. IV. Æl. VI, 7. Lib. XI.

VII. Sed hîc supra priores specialem difficultatem facit jus legis constituendæ, & jus supereminens dominii in res subditorum, quod civitati competit, & ejus nomine à summam potestatem habente exercetur. Id enim jus si ad omnes spectat res subditorum, quidni etiam ad jus ex promisso bellico natum? quod si conceditur, videntur inanes fore omnes tales pactiones, ac proinde belli nisi per victoriam finiendi spes nulla. Sed notandum contra est, jus illud supereminens non promiscue competere, sed quatenus communiter expedit in regimine non dominico sed civili, etiam regio. Plerumque autem communiter expedit pacta talia servari, quo ea pertinent quæ de præsenti statu tuendo alibi dicta à nobis sunt. Adde quod ubi hujus dominii usum res exigit, compensatio tamen facienda est, ut infra latius explicabitur.

VIII. Prætera possunt pacta sanciri jurejurando, nec tantum à rege aut senatu, sed & ab ipsa civitate, quomodo in leges suas Lacedæmonios jurare fecit Lycurgus, Athenienses Solon, & ne personarum mutatione jus jurisjurandi intercideret, repeti quotannis jusjurandum. Id enim si fiat omnino ne publicæ quidem utilitatis causa recedendum à promisso erit: nam & de suo cedere civitas potuit, & verba possunt ita esse aperta, ut nullam exceptionem admittant. Valerius Maximus Athenas ita alloquitur: *Lege legem quæ te jurejurando obstrictam tenet*. Romani hoc genus leges sacratas appellabant, per quas ipse populus Romanus, ut Cicero pro Balbo explicat, religione obligabatur. Est ad hanc rem pertinens disputatio per se obscurior apud Livium libro tertio, ubi ex sententia multorum juris interpretum ait tribunos esse sacrosanctos, non etiam ædiles, judices, decemviros, quorum tamen si cui noceretur id non jure fieret. Causa discriminis est, quod ædiles atque alii lege sola defendebantur: quod autem postremum populus jussisset id ratum erat, manente tamen lege nemini contra agere jus erat, at tribunos religio publica populi Romani tuebatur. nam jusju-

Lib. V, c. 3.

jusjurandum intercesserat quod ab his ipsis qui juraverant salva religione tolli non poterat. Dionysius Halicarnassensis libro sexto: Βροῦτος ἐκκλησίαν συναγαγὼν συνεβούλευε τοῖς δημόταις ἱερὰν καὶ ἄσυλον ἀποδεῖξαι τὴν ἀρχὴν νόμῳ τε καὶ ὅρκῳ βεβαιοῦντας αὐτῷ τὸ ἀσφαλές· ἔδοξε ταῦτα πᾶσι. *Brutus concione advocata auctor Quiritibus fuit, ut magistratum hunc non lege tantum sed & jurejurando inviolabilem redderent, quod omnibus placuit.* Hinc lex illa sacrata appellatur. Ideoque improbatum fuit bonis factum Tiberii Gracchi cum Octavio tribunatum abrogavit, dicens tribunitiam potestatem à populo habere sanctimoniam non adversus populum. Ergo ut diximus jurejurando & civitas & rex obstringi poterunt, etiam in causa subditorum.

IX. Sed & tertio, qui metum non intulit, promissio valide fiet: nec scrutabimur quid aut quatenus ejus intersit, quæ juris Romani sunt subtilitates. Natura enim omnium hominum interest ut hominibus aliis consulatur. Sic Philippo pace cum Romanis inita jus sæviendi in Macedonas qui in bello ab eo defecerant ademtum legimus. *Livius libro* XXXIX.

X. Sed &, quemadmodum probavimus alibi, status mixtos interdum existere, sicut de statu puro in purum, ita & in mixtum transiri pactis potest: ita ut subditi qui fuerant incipiant summum habere imperium, aut certe partem ejus, etiam cum libertate partis ejus vi tuendæ. *Lib.* I. *c.* III. §. 17 *& seq.*

XI. Bellum vero solenne, id est publicum utrinque & indictum, sicut alia habet peculiaria in jure externo posita, ita & hoc, ut quæ in eo bello aut ejus finiendi causa promittuntur adeo sint valida, ut ex causa metus injuste illati, invito eo cui promissa sunt in irritum deduci non possint: quia sicut alia multa quantumvis vitio non carentia ex jure gentium pro justis habentur, ita & metus qui tali bello utrinque infertur. Quod ni id placuisset, bellis talibus quæ valde sunt frequentia, nec modus nec finis potuisset imponi: quod tamen fieri interest humani generis. Et hoc potest intelligi jus illud esse bellicum quod cum hoste servandum ait Cicero, cui & alibi dictum, hostem in bello jura retinere, scilicet non tantum naturalia, sed & quædam ex gentium consensu orta. neque tamen hinc sequitur, eum qui tale quid bello injusto extorsit, salva pietate, salvis viri boni officiis posse aut retinere quod accepit, aut etiam cogere alterum ut stet pactis, sive juratis, sive injuratis. Intus enim, & ipsa rei natura id injustum manet: neque interna hæc injustitia actus tolli potest nisi ex novo & vere libero consensu. *De off.* III. *Verr.* IV.

XII. Cæterum quod metum dixi haberi pro justo qui bello solenni infertur, de eo metu intelligi debet quem jus gentium non improbat. Nam si stupri inferendi metu extortum sit quippiam, aut alio terrore contra datam fidem, verius erit rem constituram intra jus naturale: quia jus gentium ad talem metum suam vim non porrigit.

XIII. Servandam autem fidem etiam perfidis, & nos in generali tractatione supra diximus, & idem docet Ambrosius: quod haud dubie porrigendum ad hostes quoque perfidos: quales Pœni, quibus Romani fidem sancte servaverunt. *Senatus non eos quibus hoc præstabatur aspexit,* ait in hoc argumento Valerius Maximus. Et Sallustius: *Bellis Punicis omnibus cum sæpe Carthaginienses & in pace & per indu-* *Lib.* II. *c.* XIII. §. 16. *Lib.* VI, *c.* 6.

inducias multa nefanda facinora fecissent, nunquam ipsi per occasionem talia fecere. Appianus de Lusitanis fœdifragis, quos Sergius Galba nova pactione deceptos trucidaverat: ἀπιστίᾳ μὲν ἄρα ἀπιστίαν μετιὼν, οὐκ ἀξίως δὲ Ῥωμαίων μιμούμενος βαρβάρους. *Perfidia perfidiam ultus contra Romanam dignitatem barbaros imitabatur.* Eoque nomine idem Galba postea à Li-
Lib. VIII, *c.* 2. bone tribuno plebis accusatus est: quam rem narrans Valerius Maximus: *Misericordia,* inquit, *illam quæstionem, non æquitas rexit:* (male editur *texit*) *quoniam, quæ innocentiæ tribui non poterat, absolu-*
Cic. de Oratione lib. I. *& Bruto.* *tio respectui puerorum data est.* Cato in Originibus scripserat, nisi pueris & lachrymis usus esset, pœnas eum daturum fuisse.

XIV. Sed simul sciendum est, duobus modis fieri posse, ut quis à perfidia vacet, nec tamen id faciat quod promissum est, defectu scilicet conditionis, & per compensationem. Defectu conditionis non vere liberatur promissor, sed eventus ostendit, nullam esse obligationem, ut quæ non nisi sub conditione contracta erat. Et huc referendus casus, si prior alter non implerit, quod ex sua parte implere tenebatur. Nam unius ejusdemque contractus capita singula alia aliis inesse videntur per modum conditionis, quasi expressum esset, hæc ita faciam, si & alter faciat, quæ promisit. Ideo Tullus Albanis respondens, *Deos testes facit, uter prius populus res repetentes legatos aspernatus dimiserit, ut in eum omnes expetant clades belli.*
l. si convenerit, D. pro socio. *Non tenebitur pro socio,* ait Ulpianus, *qui ideo renuntiavit, quia conditio quædam qua societas erat inita ei non præstatur.* Hanc ob causam quoties alia mens est, solet diserte poni, ut si contra hanc aut illam partem quid fiat, cætera non eo minus rata maneant.

Lib. I. *c.* VII. §. 2. XV. Compensationis originem alibi indicavimus, cum diximus nos, si quid nostrum est, aut quod nobis debetur, consequi aliter non possumus, ab eo qui nostrum habet aut nobis debet, tantundem in re quavis accipere posse: unde sequitur, ut multo magis possimus id, quod penes nos est, sive corporale est, sive incorporale, retinere. Ergo quod promisimus poterit non præstari, si non amplius valet quam res nostra, quæ sine jure est penes alterum. Seneca libro de beneficiis sexto: *Sic debitori suo creditor sæpe damnatur, ubi plus ex alia causa abstulit, quam ex credito petit. Non tantum inter creditorem & debitorem judex sedet, qui dicat pecuniam credidisti. Quid ergo? agellum, quem non emeras, possides: æstimatione facta debitor discede, qui creditor veneras.*

XVI. Idem erit si ex alio contractu is qui cum negotium est, plus aut tantundem debet, idque ego aliter consequi non valeo. In foro quidem, ut idem Seneca ait, actiones quædam separantur, nec confunditur formula: sed illa exempla, ut ibidem dicitur, certis legibus continentur, quas necesse est sequi: lex legi non miscetur: eundum est qua ducimur. Ius gentium ista discrimina non agnoscit, ubi scilicet alia juris sui obtinendi spes non est.

XVII. Idem dicendum erit si qui promissum urget, non contraxerit, sed damnum dederit. Seneca ibidem: *Colonum suum non tenet quamvis tabellis manentibus qui segetem ejus proculcavit, qui succidit arbusta, non quia recepit quod pepigerat, sed quia ne reciperetur effecit.* Mox alia addit exempla: *Pecus abegisti. servum ejus occidisti.* Deinde: *licet me comparare inter se, quantum profuerit mihi quisque, aut quantum nocuerit; & tum pronunciare utrum plus debeatur mihi, an debeam.*

XVIII. Po-

XVIII. Postremo & quod ex pœna debetur ei quod promissum est, potest contribui, quod eodem loco late explicatur. *Et beneficio gratia debetur, & injuriæ ultio; nec ego gratiam illi debeo, nec ille mihi pœnam: alter ab altero absolvimur.* mox: *comparatione facta inter se beneficii & injuriæ, videbo an etiam ultro mihi debeatur.*

XIX. Sed sicut si quid inter litigantes convenerit, ei quod promissum est, opponi lite manente non poterit, aut actio de qua lis erat, aut litis damna & impensæ, ita nec manente bello compensari poterit, aut id unde ortum est bellum, aut quidquid bellico gentium jure fieri solet. Negotii enim natura, ne nihil actum sit, ostendit convenisse sepositis belli controversiis. nam alioqui nulla esset pactio quæ non posset eludi: nec forte male huc aptem, quod apud eundem, quem jam laudavi aliquoties Senecam est: *Nullam excusationem receperunt (majores) ut homines scirent fidem utique præstandam. Satius enim erat a paucis etiam justam excusationem non accipi, quam ab omnibus aliquam tentari.* Quæ ergo sunt, quæ compensari cum eo, quod promissum est, poterunt? nimirum si quid alter quamvis ex alio contractu inter bellum inito debet: si damnum dedit intra induciarum tempora: si legatos violavit, aut aliud quid fecit, quod inter hostes jus gentium damnat. Observandum tamen ut inter easdem personas fiat compensatio, ac ne jus tertii cujusquam lædatur; ita tamen ut subditorum bona pro eo, quod civitas debet, jure gentium obligata intelligantur, ut alibi diximus. Addamus & hoc, generosi esse animi stare federibus etiam post aliquid injuriæ acceptum, quo nomine sapiens Indus Iarchas laudabat regem, qui læsus à vicino federato, οὐ παρέλυσε τοὺς ὅρκους, οὕτω βεβαίως ὀμωμοκέναι φήσας, ὡς μηδὲ ὁπότε ἠδικεῖτο λυπεῖν αὐτόν: *non discessit a jurata fide, ajens tam sancte se jurasse, ut alteri ne post acceptam quidem injuriam nociturus esset.* Quæ vero de fide hostibus data incidere solent quæstiones, ferme omnes solvi possunt, si adhibeantur regulæ supra traditæ, cum de vi, tum quorumvis promissorum, tum speciali jurisjurandi, federis, ac sponsionum, & de regum jure ac obligatione, deque ambiguis interpretandis dissertavimus. Tamen ut & antedictorum usus sit manifestior, & siquid præterea controversi est, discutiatur, specialium quæstionum frequentiores atque illustriores attingere non pigebit.

Libro II, c. II.

Philostr. lib. III, c. 6.

Lib. II, c. XI, & seq.

CAPUT. XX.

De fide publica qua bellum finitur, ubi de pacis pactione, de sorte, de certamine condicto, de arbitrio, deditione, obsidibus, pignoribus.

I. *Fidei inter hostes divisio ad ordinem sequentium.*
II. *Pacem facere in regio statu esse regis.*
III. *Quid si rex sit infans, furiosus, captivus, exsul?*
IV. *In procerum aut populi statu jus pacis faciendæ esse penes plures.*
V. *Quomodo imperium aut pars imperii* ...

aut regni bona pacis cauſa valide alienentur.

V I. *Quatenus ex pace per regem facta populus aut ſucceſſores teneantur.*

V I I. *Res ſubditorum pace concedi poſſe ob utilitatem publicam, ſed cum onere damni reſarciendi.*

V I I I. *Quid de rebus jam bello amiſſis?*

I X. *Non diſtingui hic inter quæſita jure gentium & jure civili.*

X. *Utilitatem publicam apud externos pro probata haberi.*

X I. *Regula generalis in pace interpretanda.*

X I I. *In dubio credi conventum ut res maneant quo ſunt loco, quod quomodo accipiendum.*

X I I I. *Quid ſi convenerit ut reſtituantur omnia in eum ſtatum quo ante bellum fuerant?*

X I V. *Tunc, qui ſui juris cum eſſent ſponte ſe alicui ſubjecerunt, non reddi.*

X V. *Damna bello data remiſſa in dubio cenſeri:*

X V I. *Non etiam quæ ante bellum privatis debebantur.*

X V I I. *Pœnas etiam ante bellum publice debitas in dubio remiſſas cenſeri.*

X V I I I. *Quid de jure privatorum ad pœnas.*

X I X. *Ius quod ante bellum publice obtendebatur, ſed controverſum erat, facile cenſeri remiſſum.*

X X. *Capta poſt pacem reddenda.*

X X I. *De pacto reddendarum rerum quæ bello captæ ſunt, regulæ quædam.*

X X I I. *De fructibus.*

X X I I I. *De nominibus regionum.*

X X I V. *De relatione ad pactum antecedens: & de eo per quem ſtetit.*

X X V. *De mora.*

X X V I. *In dubio interpretationem faciendam contra eum qui leges dedit.*

X X V I I. *Diſtinguuntur, novam bello cauſam præbere, & pacem rumpere.*

X X V I I I. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod omni paci ineſt:*

X X I X. *Quid ſi ſocii vim intulerint?*

X X X. *Quid ſi ſubditi? & quomodo eorum factum approbatum cenſeri debeat:*

X X X I. *Quid ſi ſubditi aliis militent?*

X X X I I. *Quid ſi ſubditis nocitum ſit? ubi diſtinctio adhibetur.*

X X X I I I. *Quid ſi ſociis? ubi item diſtinguitur:*

X X X I V. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod in pace dictum eſt.*

X X X V. *An facienda diſtinctio capitum pacis.*

X X X V I. *Quid ſi pœna ſit adjecta?*

X X X V I I. *Quid ſi neceſſitas obſtiterit.*

X X X V I I I. *Pacem manere ſi id velit is qui læſus eſt.*

X X X I X. *Quomodo rumpatur pax faciendo contra id quod eſt de ſpeciali natura cujuſque pacis.*

X L. *Amicitiæ nomine quid veniat?*

X L I. *Subditos & exſules recipere an contra amicitiam ſit.*

X L I I. *Sorte quomodo bellum finiatur.*

X L I I I. *Quomodo condicto certamine & an id licitum.*

X L I V. *An factum regum populos hic obliget.*

X L V. *Quis victor cenſendus.*

X L V I. *Quomodo per arbitrium finiatur bellum, & arbitrium hic intelligi ſine provocatione.*

X L V I I. *Arbitros in dubio intelligi adſtrictos juri:*

X L V I I I. *Arbitros de poſſeſſione pronuntiare non debere.*

X L I X. *Quæ ſit vis deditionis puræ.*

L. *Quod officium victoris circa eos qui ſic ſe dedunt.*

L I. *De deditione conditionata.*

L I I. *Obſides dari qui poſſint & debeant.*

L I I I. *Quod jus in obſides.*

L I V. *An fugere obſidi liceat.*

L V. *An obſes in aliam cauſam recte retineatur.*

L V I. *Mortuo eo pro quo quis obſes venit obſidem liberari.*

L V I I. *Rege qui obſidem dedit mortuo, an obſes teneatur?*

L V I I I. *Obſides interdum principaliter obligari: & alterum ex alterius facto non teneri.*

L I X. *Pignorum obligatio qualis.*

L X. *Luendi jus quando amittatur.*

INter hoſtes quæ conveniunt fide aut expreſſa aut tacita conſtant. Fides expreſſa aut publica eſt aut privata. Publica aut ſummarum poteſtatum aut inferiorum. Quæ ſummarum eſt poteſtatum aut bello finem imponit, aut eo manente vim habet. In his quæ bellum finiunt ſpectantur principalia & acceſſiones. Principalia ſunt ipſa quæ bellum finiunt, ſive actu ſuo, ut pactiones,

nes, sive ex consensu ad aliud relato, ut sortes, prælii exitus, arbitri pronuntiatio. quorum illæ mere sunt fortuitæ, alia duo casum temperant cum viribus animi aut corporis aut cum facultate judicante.

II. Pactiones inire quæ bellum finiant eorum est quorum est bellum. rei enim suæ quisque moderator. Unde sequitur ut in bello utrinque publico hoc eorum sit qui summi imperii exercendi jus habent. Regis igitur hoc erit in statu vere regio, modo is rex etiam jus habeat non impeditum. *Vide lib.* II. c.XV. §.3.

III. Nam rex qui ætatis est ejus quæ judicii maturitatem non habet, (quod in regnis aliquibus lege definitur, alibi probabilibus conjecturis erit æstimandum) qui imminutæ mentis est pacem facere non potest. Idem dicendum est de rege captivo si modo regnum ex consensu populi ortum habet. non enim credibile est à populo imperium delatum ea lege ut & à non libero exerceri possit. Ergo & hoc casu imperii non quidem jus totum, sed exercitio & quasi tutela erit penes populum aut eum cui id populus commiserit. De his tamen quæ privatim sua sunt si quid pepigerit rex etiam captivus valebit, ad exemplum eorum quæ de privatis conventionibus dicemus. Quod si exsul sit Rex, pacemne facere poterit? Sane, si constet eum non obnoxium vivere: cæteroqui parum à captivo sors ejus distabit: nam sunt & laxæ custodiæ. Regulus sententiam in senatu dicere recusavit, dicens quamdiu jurejurando hostium teneretur non esse se Senatorem. *Vide lib.* I. c.III. §.24 *Cic. de Off.* II.

IV. In procerum aut populi imperio jus paciscendi erit penes majorem partem, illic consilii publici, hic civium sententiæ dicendæ jus ex more habentium secundum ea quæ diximus alibi. Itaq; sic pacta obligabunt etiam eos qui aliter senserunt: Livius: *Ubi semel decretum erit, omnibus id etiam quibus ante displicuerit, pro bono atque utili fœdere defendendum.* Dionysius Halicarnassensis, δίκαιον πείθεσθαι τοῖς ὑπὸ πλειόνων κριθεῖσιν, *parendum his quæ pars major censuerit.* Appianus, δεῖ πάντας τὸ κριθὲν ἀπροφασίστως ποιεῖν: *Omnes decreto obsequi tenentur, nulla admissa excusatione.* Plinius: *quod pluribus placuisset, cunctis tenendum.* Quos autem obligat pax, iisdem & volentibus prodest. L. II, c.V. §.17. L. XXXII. L. XI. L. VI. L. VI, *Epist.* 13.

V. Nunc de rebus pactioni subjectis videamus. Imperium aut omne aut ejus partem reges, quales nunc sunt plerique regnum habentes non in patrimonio sed tanquam in usufructu, paciscendo alienare non valent. Imo antequam regnum accipiant, quo tempore populus adhuc ipsis superior est, lege publica tales actus in futurum plane irriti reddi possunt, ita ut nec ad id quod interest obligationem pariant. Atque id populos voluisse credibile est, ne alioqui si ad id quod interest salva esset actio contrahenti, subditorum bona pro debito regis caperentur ac sic de non alienando imperio vana esset cautio. Ergo ut imperium totum valide transeat, populi totius consensu opus est, qui expediri potest per partium legatos quos Ordines vocant. Ut pars aliqua imperii valide alienetur duplici opus est consensu, & corporis, & specialiter ejus partis de qua agitur, ut quæ invita à corpore cui coaluit avelli nequeat. Sed pars ipsa tamen valide in se imperium transcribet sine populi consensu in summa atque alias inevitabili necessitate, quia eam potestatem credibile est receptam cum societas civilis coita *Vasq. cont. ill. l.* I, c.4. *ibi multos allegat. & c.* 5. *Vide supra lib.* II c.VI. §.3. *& seq.*

 est. At

eſt. At in regnis patrimonialibus quo minus rex regnum alienet nihil impedit. Fieri tamen poteſt ut talis rex partem aliquam imperii alienare non valeat, ſi nempe regnum ſub onere ejus non dividendi in proprietatem acceperit. Bona vero quæ regni dicuntur quod attinet,poſſunt & hæc in patrimonium venire regis duobus modis, aut ſeparabiliter,aut individue cum ipſo regno : Si hoc modo,tranſſcribi poterunt, ſed non niſi cum regno : ſi illud, etiam ſeorſum.Qui vero reges in patrimonio regnum non habent,his vix eſt ut jus regni bona alienandi conceſſum videatur , niſi diſerte id appareat ex primitiva lege aut more cui contradictũ nunquam ſit.

VI. Sed & quatenus promiſſo regis populus ac ſimul ſucceſſores obligentur alibi diximus : nempe quatenus obligandi poteſtas ſub imperio comprehenſa eſt. quod nec in infinitum protrahi,nec ad anguſtias nimias arctari debet, ſed ita intelligi ut valeat quod probabili ratione nititur.Plane aliud erit ſi quis rex ſimul ſubditorum dominus ſit, neque tam civile quam familiare imperium acceperit: ut qui bello victos in ſervitutem redigunt : aut ſi in perſonam quidem dominium non habeat ſed in res habeat,ut Pharao in terra Ægypti ex emto,& alii qui advenas in ſuum privatum receperunt. Nam hic jus præter regium accedens efficit ut ex eo conſiſtat, quod alioqui per ſe ſolo regio jure conſiſtere non poſſet.

Lib. II. c. XIV. §. 10 & ſeq. Vaſq. d. c. 5. n. 9.

Supra lib. III. c. VIII. §. 2.

VII. Diſputari & hoc ſolet quid in res ſingulorum poſſint pacis cauſa ſtatuere qui reges ſunt, nec in res ſubditorum aliud jus habent quam regium. Alibi diximus res ſubditorum ſub eminenti dominio eſſe civitatis,ita ut civitas,aut qui civitatis vice fungitur, iis rebus uti , eaſque etiam perdere & alienare poſſit, non tantum ex ſumma neceſſitate , quæ privatis quoque jus aliquod in aliena concedit , ſed ob publicam utilitatem , cui privatas cedere illi ipſi voluiſſe cenſendi ſunt qui in civilem cœtum coierunt. Sed addendum eſt, id cum fit civitatem teneri his qui ſuum amittunt , ſarcire damnum de publico , in quod publicum nomen & ipſe qui damnum paſſus eſt , ſi opus eſt , contribuet. Neque hoc onere levabitur civitas ſi nunc forte ei præſtationi par non ſit,ſed quandocumque copia ſuppetit, exſeret ſeſe quaſi ſopita obligatio.

Vaſq. lib. 1, c. 5. Rom. conſ. 310. Syl. in verb. bell. 1. §. 43.

VIII. Neque illud indiſtincte admitto , quod dicit Ferdinandus Vaſquius , agnoſcere civitatem non debere id damnum quod jam bello datum eſt,eo quod jus belli talia permittat. Nam jus illud belli populos alios ſpectat,ut alibi expoſuimus : partim & hoſtes inter ſe , non cives inter ſe , qui cum ſocii ſint , æquum eſt ut communia habeant damna,quæ ſocietatis cauſa contingunt. Plane civili lege & hoc conſtitui poterit ut rei bello amiſſæ cauſa nulla adverſus civitatem actio ſit, ut ſua quiſque acrius defendat.

L. III cont. ill. c. 3. in fine.

Lib. III. c. VI. §. 2. c. X. §. 5.

l. cũ duob. §. quidam, D. pro ſocio.

IX. Sunt qui latum diſcrimen collocant inter ea quæ civium ſunt ex gentium jure & ea quæ eorundem ſunt ex jure civili,ut in hæc jus laxius regi concedant, etiam auferendi ſine cauſa & compenſatione , in illa non item : Perverſe : nam dominium ex qualicumque cauſa ortum ſit , ſuos ſemper effectus habet ex ipſo jure naturali ut ſcilicet auferri nequeat niſi ex cauſis quæ aut dominio inſunt ſuapte natura aut ex dominorum facto ortum habent.

X. Sed hæc inſpectio ne niſi ex publica utilitate res privatorum concedantur regem ſpectat & ſubditos , ut illa de damno ſarciendo

do civitatem & singulos. Nam externis, qui cum rege contrahunt, sufficit factum regis, non tantum ob præsumtionem quam secum adfert dignitas personæ, verum etiam ob gentium jus, quod bona subditorum obligari ex facto regis patitur. L. III. cap. II.

XI. Circa interpretandas pacis conventiones observandum est quod supra a nobis est traditum, quo quidque plus habet favoris, eo laxius accipiendum; quo longius abit, eo restrictius. (L. II. c. XVI §. 12.) Si jus naturæ merum spectamus, maximus favor in eo esse videtur, ut suum quisque consequatur, quod Græci dicunt ἕκαστον ἔχειν τὰ ἑαυτοῦ: & proinde videtur ambigue positorum interpretatio eo ducenda, ut qui justa arma habuit, id consequatur ob quæ arma sumsit, & damna sumtusque recuperet: non item ut pœnæ nomine quicquam lucretur, id enim est odiosius. Sed quia ad pacem veniri vix solet injuriæ confessione, ideo ea sumenda est in pactis interpretatio, quæ partes quoad belli justitiam quam maxime æquet: quod fieri solet duobus maxime modis: aut ut quarum rerum turbata bello possessio est, ex formula juris antiqui componatur: (quæ verba sunt Menippi in oratione qua de federum generibus differit) (Livius libro XXXIV.) aut ut res maneant quo sunt loco: quod Græci dicunt ἔχοντες ἃ ἔχουσι.

XII. Ex his duobus posterius est in dubio magis est ut præsumatur, quia facilius est, & nullam inducit mutationem. Hinc est illud quod a Tryphonino notatum est, ut in pace illis demum captivis postliminium sit, de quibus id in pactis erat comprehensum (L. in bello D. de captivis.) ut recte emendare Fabrum diximus supra, & certis argumentis evicimus. (Supra hoc libro, cap. 9.) Sic & transfugæ non reddentur nisi convenerit. Nam transfugas jure belli recipimus: id est per jus belli licet nobis admittere, & nostris ascribere eum qui partes mutat. (L. quanquam D. de acqu. rer. dom.) Res cæteræ tali pacto manent penes tenentem. Illud autem tenere, non civiliter, sed naturaliter sumitur: in bellis enim sufficit facti possessio, nec alia attenditur. Agros autem diximus ita teneri si munitionibus quibusdam clausi sunt: (Dec. T. III. cons. 74.) nam temporariam insessionem ut per stativa hic non spectari. (Supra l. III c. VI. §. 4.) Demosthenes pro Ctesiphonte festinatum ait a Philippo, ut quæ posset loca occuparet, gnarus ut res erat, pacis confecto negotio, retenturum se quæ teneret. Incorporalia non tenentur nisi per res quibus adhærent, ut servitutes prædiorum, aut per personas quarum sunt, dum ne in solo quod hostium fuit exercenda sint. (Supra l. III c. VII. §. 4.)

XIII. In altero illo paciscendi genere quo restituitur possessio bello turbata notandum est, ultimam quę ante bellum fuit possessionem respici, ita tamen ut privatis dejectis interdicto aut vindicatione apud judicem experiri liceat.

XIV. At si quis sui juris populus sponte se bellantium alteri subjecerit, ad eum restitutio non porrigetur, ut quæ ad ea tantum pertineat quæ vi, metu facta sunt, aut alioqui & dolo non nisi in hostem licito. Sic pace inter Græcos Thebani Plateam retinuerunt dicentes. οὐ βίᾳ ἀλλ' ὁμολογίᾳ αὐτῶν προσχωρησάντων καὶ οὐ προδόντων ἔχειν τὸ χωρίον, *habere se eum locum non vi, non proditione, sed eorum quorum erat libera voluntate.* Pari quæ jure Nisæa penes Athenienses mansit. Eadem distinctione adversus Ætolos utebatur. T. Quinctius: (Livius libro XXXIII.) *Captarum.* inquiens, *urbium illa lex. Thessaliæ civitates sua voluntate in ditionem nostram venerunt.*

XV. Si

X V. Si nihil aliud convenerit, omni pace id actum censeri debet ut quæ bello data sunt damna eorum nomine actio non sit, quod de damnis etiam privatim acceptis intelligendum est: nam & hæc belli effecta sunt. In dubio enim ita censentur contrahere voluisse bellantes, ut neuter injustitiæ damnaretur.

X V I. Non tamen & quæ privatis deberi cœperunt belli tempore condonata censeri debent : nam hæc non belli jure quæsita
Dec. Conf. 61. sunt sed bello tantum exigi vetita. Itaque sublato impedimento vim suam retinent. Ius vero quod ante bellum fuit, quanquam nemini facile ademtum censeri debet (hanc enim ob causam maxime ut sua tenerentur res publicæ civitatesque constitutę sunt ut re-
L. 11 Off. cte ait Cicero) intelligendum id tamen de eo jure quod ex rerum inæqualitate nascitur.

X V I I. De jure ad pœnas non æque. nam id jus quatenus inter ipsos reges aut populos versatur remissum ideo censeri debet, ne pax non satis pax sit si veteres ad bellum causas relinquat. Quare & ignorata hic venient sub verbis generalibus, ut de mercatoribus Romanis quos à Carthaginiensibus mersos ignorabant Romani narrante Appiano. κράτισται διαλλαγαὶ ἐν αἷς οὐδέν ἐστιν ἔγκοτον οὐδὲ μνησίκακον, inquit Dionysius Halicarnassensis : *optimæ conciliationes quæ iram & offensarum memoriam delent.* Isocrates Plataica : εἰρήνης οὔσης οὐ προσήκει μνησικακεῖν περὶ τῶν τότε γενομένων : *In pace non decet ante peccata exsequi.*

X V I I I. De privatorum jure ad pœnam non tanta est ratio ut remissum censeatur : quia sine bello judiciis expediri potest : Tamen cum hoc jus non ita nostrum sit ut quod ex inæqualitate nascitur, & pœnæ semper aliquid odii habeant, levis verborum conjectura sufficiet, ut hoc quoque donatum intelligatur.

X I X. Quod vero diximus jus quod ante bellum fuit ademtum facile censeri non debere, id in privatorum jure firme tenendum est, in jure autem regum & populorum facilius est ut condonatio aliqua intelligatur facta, si modo verba aut conjecturæ non improbabiles suppetant: maxime vero si jus de quo agitur non liquidum erat, sed in controversia positum. Benignum enim est credere id actum ut belli semina evellerentur. Idem quem modo laudavi Dionysius Halicarnassensis : οὐκ ἀπόχρη τοῦτο μόνον ἡμᾶς σκοπεῖν ὅπως ἂν τὴν παροῦσαν ἔχθραν διαλυσαίμεθα πρὸς ἀλλήλους, ἀλλ' ὥστε μηδ' αὖθις ποτὲ πολεμήσωμεν ἔτι δεῖ παρασκευάσασθαι· οὐ γὰρ ἀναβολὰς ποιησόμενοι τῶν κακῶν συνηλύθαμεν ἀλλ'
L. 111. ἀπαλλαγάς. *Non tam cogitandum est de sarcienda in præsens amicitia, quam id curandum ne bello iterum implicemur : neque enim ad differenda, sed ad auferenda mala convenimus* : quæ postrema verbo tenus ferme desumta sunt ex Isocratea oratione de pace.

X X. Quæ post perfectas pactiones capta sunt, reddenda satis constat. sublatum enim jam erat belli jus.

X X I. At in pactionibus, quæ sunt de reddendis his quæ bello
Alc. v resp. 17. capta sunt, primum latius interpretandæ quæ mutuæ sunt quam quæ claudicant : deinde quæ de hominibus agunt plus favoris habent quam quæ de rebus : & inter eas quæ de rebus hæ quæ de agris plus quam quæ de rebus mobilibus : & quæ de his quæ penes publicum sunt plus quam quæ penes privatos: & inter eas quæ
Cic. de Off. 11. penes privatos, plus illæ quæ reddi jubent lucrativo titulo possessa, quam oneroso, ut quæ emtionibus, quæ dotibus tenentur.

XXII. Cui pace res conceditur, ei & fructus conceduntur à tempore concessionis, non retro, quod rectè defendit Cæsar Augustus contra Sextum Pompejum, qui Peloponneso sibi concessa simul etiam tributa quæ pro exactis annis debebantur sibi vindicabat. *App.civ.v.*

XXIII. Nomina regionum accipienda ex usu præsentis temporis, non tam vulgi quam peritorum. nam à peritis negotia talia tractari solent.

XXIV. Habent & illæ regulæ frequentem usum, quoties relatio fit ad pactum antecedens aut vetus, toties repetitas censeri qualitates aut conditiones priore pacto expressas: Et pro faciente habendum qui facere voluit si per alterum, quicum controversia est, stetit quo minus fieret. *Quint. decl. CCXLVIII.*

XXV. Quod vero quidam ajunt moræ purgationem intra breve tempus admitti, verum non est nisi improvisa necessitas impedimento fuerit. Nam quod canones nonnulli purgationi tali favent, mirum non est, cum eorum officium sit, Christianos ad ea permovere quæ caritati mutuæ conveniunt. At in hac quæstione de pactis interpretandis non jam quærimus quid melius sit, imo nec quid a quoque religio & pietas exposcat, sed ad quid cogi possit, quod totum versatur in eo jure quod externum diximus.

XXVI. In dubio autem sensu magis est ut contra eum fiat interpretatio, qui conditiones elocutus est, quod esse solet potentioris: (est ejus qui dat non qui petit conditiones pacis dare, ait Annibal) sicut & contra venditorem fit interpretatio. Habet enim quod sibi imputet qui non apertius locutus est: alter autem quod plures sensus recipiebat id suo jure accipere potuit in partem sibi utiliorem. unde alienum non est quod Aristoteles dixit: διὰ τὸ χρήσιμον τῆς φιλίας οὔσης ἡ τοῦ παθόντος ὠφέλεια μέτρον ἐστίν, *Vbi utilitatis causa amicitia est, ibi ejus qui accipit utilitas ejus quod debetur mensura est.* *L. Veteribus D. de pactis.*

XXVII. Quotidiani usus & illa disputatio est quando pax rupta censeatur: quod Græci vocant παρασπόνδημα. non enim idem est novam bello causam præbere & pacem rumpere: sed multum inter hæc interest, tum ad committendam pœnam a peccante, tum ad liberandam in cæteris fidem ejus in quem peccatum est. Rumpitur pax tribus modis, aut faciendo contra id quod omni paci inest, aut contra id quod in pace dictum est aperte, aut contra id quod ex pacis cujusque natura debet intelligi.

XXVIII. Contra id quod omni paci inest fiet, si vis bellica inferatur, nimirum ubi nulla nova subest causa: quæ si probabiliter adferri potest, satius est injustitiam sine perfidia quam cum perfidia admissam credi. Illud Thucydidis vix opus habet moneri: λύουσι τὰς σπονδὰς οὐχ οἱ ἀμυνόμενοι, ἀλλ' οἱ πρότεροι ἐπιόντες, *Pacem rumpunt non qui vim vi arcent, sed qui priores vim inferunt.* Hoc posito a quibus, & quibus illata vis armata pacem solvat videndum est.

XXIX. Qui socii fuerunt siquid tale faciant pacem rumpi, video esse qui sentiant. Nec nego ita conveniri posse, non proprie ut ex alieno facto alius fiat pœnæ obnoxius, sed ut pax non videatur plene inita, sed sub conditione, partim potestativa, partim casuali. Verum hoc modo facta pax, ni manifeste appareat, credi non debet: est enim enorme, & communi pacem facientium voto non

to con convenit. ergo qui vim intulerunt aliis non adjuvantibus pacis ruptæ tenebuntur. & in eos bellandi jus erit, non in alios: *Pauf.* IX. contra quam Thebani aliquando contra Lacedæmoniorum socios dixerunt.

XXX. Si quid subditi per vim armatam faciunt sine jussu publico, videndum erit an privatorum factum publice probatum dici possit: ad quod tria requiri, scientiam, puniendi potentiam, & *Lib.* II, *c.* XXI. §. 2. *& seq.* neglectum ex his quæ supra tractavimus, facile potest intelligi. Scientiam evincunt facta manifesta, aut denuntiata. Potentia præsumitur nisi rebellio appareat. neglectum ostendit elapsum temporis spatium quale in quaque civitate ad crimina punienda sumi solet: Et talis neglectus decreto idem valet, nec aliter accipiendum quod ait apud Iosephum Agrippa, regem Parthum arbitraturum pacem rumpi, si subditi sui contra Romanos armati procedant.

XXXI. Quæri sæpe solet an & hoc locum habeat, si cujus subditi non per se arma moveant sed aliis bellum gerentibus mili- *L.* VII. tent. Certe Cerites apud Livium se purgant, suos non publico con- *Gell.* VII. *c.* 3. silio militasse. Eademque Rhodiensium fuit defensio. Et verius est, ut id quoque permittendum non sit, nisi probabilibus argumentis appareat actum aliud ut nunc interdum fieri solet, exemplo veteri Ætolorum quibus pro jure erat, ἄγειν λάφυρον ἀπὸ λαφύρου, *ex omni* *Polyb. libro* XVII. *prædam sumere*, cujus moris hanc vim esse ait Polybius: κἂν ἕτεροί τινες πολεμῶσι πρὸς ἀλλήλους, ὄντες Αἰτωλῶν φίλοι καὶ σύμμαχοι, μηδὲν ἧττον ἐξεῖναι τοῖς Αἰτωλοῖς ἄνευ κοινοῦ δόγματος καὶ παρ' ἀμφοτέροις πολεμοῦσι τὴν χώραν ἄγειν τῶν ἀμφοτέρων. *Etiamsi non ipsi sed alii bellum gerant amici ipsorum aut socii, ut eo non minus Ætolis liceat, citra publicum decretum utrique parti militare, & utrinque prædas agere.* Livius de iisdem: *Iuventutem adversus suos socios publica tantum auctoritate demta militare sinunt, & contrariæ sæpe acies in utraque parte Ætolica auxila habent.* Olim Ethrusci negato *Liv. lib.* V. Vejentibus auxilio, siqui suæ juventutis voluntarii, ad id bellum irent, non impediebant.

XXXII. Rursum pax rupta censeri debet, non modo si toti corpori civitatis, sed & si subditis vis armata inferatur, nimirum sine nova causa. Nam ut omnes subditi tuti sint, pax initur: est enim pax actus civitatis pro toto, & pro partibus. Imo & si causa nova subsit, per pacem licebit se suaque defendere. Naturale enim *l. Vim vi. D. de vi & vi armat.* hoc, ut ait Cassius, arma armis repellere: ideo abdicatum inter pares non est ut facile credatur. ulcisci autem aut oblata recuperare per vim non licebit, nisi postquam judicium erit negatum: Hæc enim res moram fert: illa non fert. At si quorum subditorum ita perpetuum sit maleficium ac juri naturæ contrarium, ut quod faciunt, id credendi sint omnino facere rectoribus suis improbantibus, & in eos judicium postulari non possit, quales sunt qui piraticam exercent, ab his & res recuperare & ultionem exposcere licebit tanquam à deditis. Et alios innocentes eo nomine armis impetere, id vero est contra pacem.

XXXIII. Sociis quoque vis armorum illata pacem rumpit: sed his demum qui in pace comprehensi sunt, ut ostendimus cum *Lib.* II, *c.* XVI. §. 13. Saguntinam controversiam examinavimus. Vrgent hoc Corinthii in oratione quæ est apud Xenophontem historiæ Græcæ sexto:

to: πᾶσιν ὑμῖν πάντες ἡμεῖς ὀμόσαμεν *omnes nos vobis omnibus juravimus.* Quod ſi ipſi ſocii non pepigerint, ſed alii pro ipſis, idem tamen ſtatuendum erit, poſtquam ſatis conſtat, eos ſocios pacem ratam habuiſſe. nam quamdiu adhuc incertum eſt an ratam habere velint, hoſtium loco ſunt. Aliorum ſociorum ut & cognatorum & affinium, qui nec *Cep. Conſ.* ſubditi ſunt nec in pace nominati, ſeparata cauſa eſt, nec ad pacem *690.* ruptam vis in eos trahi poteſt. neque tamen ſequitur ut & ſupra *Dec. conſ.* diximus bellum eo nomine ſuſcipi non poſſe, ſed id bellum erit ex *531.* nova cauſa.

XXXIV. Rumpitur & pax, ut diximus, faciendo contra id, quod in pace dictum eſt: ſub faciendo autem comprehenditur, & non facere quod & cum oportet.

XXXV. Neque admittam hic diſcrimen capitum pacis quæ majoris quæque minoris momenti ſint. Satis enim magna ut ſerventur videri debent quæ pace comprehenſa ſunt. Bonitas tamen, maxime Chriſtiana, leviores culpas, accedente præſertim pœnitentia facilius condonabit, ut illud locum habeat,

Quem pœnitet peccaſſe, pene eſt innocens. *Sen. Ag.*

Sed quo magis paci caveatur, conſultum erit, ut capitibus minoris momenti adjiciatur, ut ſiquid adverſus ea factum erit pacem non *Vide ſupra* rumpat: aut ut arbitri prius adeantur, quam arma inferre liceat, *lib. II. c. XV. §. 15.* quod erat in federe Peloponeſiaco, memorante Thucydide. *Lib. VII.*

XXXVI. Et plane ſentio id actum videri ſi qua ſpecialis pœna adjecta ſit: non quod neſciam poſſe ita contrahi, ut electio ſit ejus cui facta eſt injuria, pœnam malit, an à tranſactione recedere, ſed quod negotii natura hoc, quod dixi potius, requirat. Illud quidem conſtat & jam ſupra dictum à nobis eſt, & hiſtoriæ auctoritate *Lib. II. c.* probatum, pacem non rumpere, qui pactis ſimpliciter factis poſte- *XIX. §. 14.* rior non ſtat: neque enim tenebatur niſi ſub conditione.

XXXVII. Quod ſi neceſſitas aliqua in cauſa ſit quo minus pars una impleat id quod promiſſum eſt, puta ſi res perierit, aut ablata ſit, aut factum redditum ſit aliquo eventu impoſſibile, pax quidem rupta non cenſebitur: nam ut diximus, non ſolet illa pendere à conditione caſuali. Sed alter optabit, an expectare malit, ſi qua ſpes ſit, impleri promiſſum ſerius poſſe, an æſtimationem accipere, an mutuis præſtationibus iſti capiti reſpondentibus aut æquum valentibus liberari.

XXXVIII. Certe etiam poſt læſam fidem integrum eſt innocenti pacem ſervare, ſicut Scipio fecit, poſt multa Carthaginien- *Vide ſupra* ſium perfida facta, quia contra obligationem faciendo nemo ſe *hoc libro c.* obligationi eximit: &, ſi additum eſt, ut tali facto pax rupta habea- *XIX. in trac.* tur, adjectum id cenſeri debet in commodum innocentis duntaxat, ſi eo uti velit.

XXXIX. Poſtremo diximus, pacem ſolvi faciendo id, quod ſpecialis pacis natura repudiat.

XL. Sic quæ contra amicitiam ſunt, rumpunt pacem, quæ ſub amicitiæ lege contracta eſt: quod enim inter cæteros ſolius amicitiæ officium exigeret, hic etiam pacti jure præſtandum eſt. Et huc, non vero ad quamvis omnino pacem (eſt enim & fedus non *l. Poſtlimi-* amicitiæ cauſa, ut nos Pomponius docet) refero multa quæ de in- *nii. D. de* juriis non armatis, & contumeliis à legum peritis diſſertari ſolent *capt.*

& præ-

Pro Gabin. & præcipue illud Tullii: *Poſt reditum in gratiam ſiquid eſt commiſſum, id non neglectum ſed violatum putatur, nec imprudentiæ ſed perfidiæ aſſignatur.* Sed hic quoq; detrahenda quantum fieri poteſt facto invidia. Itaque perſonæ quamvis conjunctæ aut ſubditæ facta injuria, ipſi qui cum pax inita eſt facta non cenſebitur, niſi aperte ad ipſius ſugillationem facta ſit, quam naturalem æquitatem in ſervis atro-
l. item ſi cui, D. de injur. Inſtit. §. ſervis eod. t. Alex, 11. Conſ. n. 3. citer læſis ſequuntur leges Romanæ: & adulterium aut ſtuprum libidini potius quam inimicitiæ imputabitur: & invaſio rei alienæ novæ potius cupiditatis reum faciet, quam fidei læſæ. Atroces ſane minæ nulla nova cauſa præcedente cum amicitia pugnant: & huc referam arces in finibus ſtructas, non tuendi ſed nocendi cauſa, & inſolitam copiarum conſcriptionem, ſi juſtis ſatis indiciis appareat in non alium hæc, quam in eum qui cum pax facta eſt, comparari.

XLI. Subditos ſingulos qui ex altera ditione in alteram migrare volunt ſuſcipere, non eſt contra amicitiam. Neque enim natura-
L. 11, c. v. §. 24. lis tantum ſed & favorabilis eſt iſta libertas ut alibi diximus. Eodem loco pono perfugium exſulibus datum. Nam in exſules ut ex Euripide diximus alibi nullum jus civitati. Perſeus apud Livium
L. xlii. recte: *Quid attinet cuiquam exſilium patere ſi nuſquam exſuli futurus eſt locus?* Ariſtides Leuctrica ſecunda δέξασθαι τοὺς ἐκπεπτωκότας vocat κοινὸν ἅπασιν ἀνθρώποις: *commune jus hominum exſules recipere.* Plane oppida aut magnos cœtus, qui civitatis partem integrantem faciant, recipere non licet, ut alibi diximus: neque magis eos qui ex ſacramento aut aliter miniſterium aut ſervitutem debent. De his autem qui belli forte ſervi ſunt idem introductum gentium jure apud quoſdam populos ſupra memoravimus. Sed & de his qui exſules non acti
L. 11, c. xxi. §. 3. & ſeq. pœnam juſtam effugiunt dedendis egimus alibi.

XLII. Sortis aleæ ſubjici belli exitus licite non ſemper poteſt, ſed tum demum quoties de re agitur in quam plenum habemus dominium. Nam ad ſubditorum vitam, pudicitiam, & ſimilia tuenda civitas, & ad bonum civitatis tuendum rex arctius obligatur, quam ut omittere poſſit eas rationes, quæ ad ſui & aliorum tutelam maxime ſunt naturales. Attamen ſi vera æſtimatione qui injuſto bello impetitur, tanto ſit inferior ut reſiſtendi nulla ſpes ſit, videtur ſortem offerre poſſe, ut certum periculum incerto evadat. hoc enim eſt de malis minimum.

XLIII. Sequitur valde agitata quæſtio de præliis quæ definito numero condicuntur belli finiendi cauſa, puta inter ſingulos utrimque ut Æneam & Turnum, Menelaum & Paridem; inter binos utrimque ut inter Ætolos & Eleos; inter ternos utrimque ut inter Horatios Romanos & Curiatios Albanos; inter tricenos u-
Pauſ. v. trimque ut inter Lacedæmonios & Argivos. Si jus gentium externum tantum ſpectamus non eſt dubitandum quin per idipſum talia certamina ſint licita: hoſtium enim cædem id jus indiſcrete permittit. Quod ſi vera eſſet veterum Græcorum Romanorum & aliarum gentium opinio, quemque vitæ ſuæ eſſe ſummo jure do-
Lib. 11 c. xix. §. 5. & xxi. §. 1. minum, jam & interna juſtitia talibus præliis non deeſſet. Sed hanc ſententiam rectæ rationi ac Dei præceptis pugnare aliquoties jam diximus. In proximi caritatem peccare eum qui ob res
Lib. 11, c. 1. §. 12, & ſeq. quibus carere poſſumus retinendas hominem occidit alibi oſtendimus

dimus & ratione & sacrorum oraculorum auctoritate. Addemus nunc, & in se, & in Deum peccare, qui vitam sibi à Deo pro magno beneficio concessam tam vili æstimat. Si res bello digna agitur ut multorum innocentium salus, pro ea totis viribus nitendum est. Condicto certamine uti tanquam testimonio bonæ causæ aut judicii divini instrumento, vanum est & à vera pietate alienum. Vna res est quæ tale certamen justum ac pium potest reddere ex una duntaxat parte, si alioqui omnino expectandum sit, ut qui injustam causam, fovet victor sit futurus cum magna innocentium strage. nihil enim ei imputandum est qui mavult ea ratione certare quæ spem ipsi maxime probabilem ostentat. Sed & hoc verum est quædam quæ non recte fiunt, ab aliis tamen recte, non probari, sed permitti, ut graviora mala, quæ aliter vitari non possunt, vitentur. quomodo multis in locis tolerantur & improba fœnora, & impudicitiam professæ mulieres. Quod ergo supra diximus cum de præveniendo bello ageretur, si duo quos inter de regno controversia est, parati sint inter se armis cernere, pati id posse populum, ut major calamitas cæteroqui imminens evitetur, idem & cum de bello finiendo agitur dicendum erit. Quomodo Assyrium regem Cyrus provocavit, & apud Dionysium Halicarnassensem Metius ait, non iniquum fuisse ut ipsi principes populorum armis rem inter se disceptarent, si de ipsorum non de populorum potentia aut dignitate controversia fuisset. Sic Heraclium Imperatorem cum Cosroë filio Persarum rege pugnasse singulari certamine legimus.

Th. 11, 2, q. 95, art. 8. & ibi Cajet.

Cajet. d. l.

L. 11, c. 22.

Ægid. Regius disp. 32 dub. 2, n. 18

L. III.

XLIV. Cæterum qui sic in prælii exitum conjiciunt controversiam, sibi quidem jus si quod habent adimere possunt, non & alteri qui non habet dare, in illis quidem regnis quæ in patrimonio non sunt. Itaque ut valeat pactio & populi & si qui jam nati jus ad successionem habent consensum necesse est accedere: in feudis non liberis etiam domini sive senioris.

XLV. Sæpe in talibus præliis quæri solet uter pro victore sit habendus. Victi non possunt videri nisi qui aut omnes occubuerunt aut in fugam dati sunt. Sic in fines se aut oppida recipere apud Livium victi signa. Apud tres nobiles historicos Herodotum, Thucydidem, Polybium tres proponuntur de victoria controversiæ, quorum primum ad condictum certamen pertinet. Sed siquis recte advertat, inveniet omnibus illis præliis sine vera victoria discessum. Nam Argivi non fugati ab Othryade sed nocte supervenien-te abierant, victores se rati & id suis renuntiaturi. Neque Corinthios fugaverant Corcyræi, sed Corinthii cum fœliciter pugnassent, Atheniensium classem validam conspicati nullo cum Atheniensibus virium periculo facto cessim ierant. Philippus vero Macedo Attali quidem navem à suis desertam ceperat, at classem nihil minus quam fugaverat: Itaque ut Polybius notat magis pro victore se gerebat quam victorem se sentiebat. Illa vero, spolia legere, cadavera ad sepulturam concedere, prælio iterum lacessere, quæ & dictis locis & apud Livium aliquoties reperias ut signa poni victoriæ, per se nihil probant, nisi quatenus cum aliis indiciis valent ad docendam hostium fugam. Et certe qui loco cessit in dubio magis est ut fugisse credatur. At ubi victoriæ firma argumen-

Lib. III.

Herod, 1.

Thuc. 1.

Lib. XVI.

Lib. XXIX. XL.

ta non ſunt, res manet eo loco quo ante prælium fuit: & aut ad bellum, aut ad novas pactiones veniendum eſt.

L. ſocietatem D. pro ſocio. XLVI. Arbitrorum Proculus nos docet duo eſſe genera, unum ejuſmodi ut ſive æquum ſive iniquum parêre debeamus, quod obſervatur, ait, cum ex compromiſſo ad arbitrum itum eſt; alterum ejuſmodi ut ad boni viri arbitrium redigi debeat, cujus generis exemplum habemus in Celſi reſponſo: *Si libertus, D. de op. lib.* *Si libertus*, inquit, *ita juraverit dare ſe quot operas patronus arbitratus ſit, non aliter ratum fore arbitrium patroni quam ſi æquum arbitratus ſit.* Sed hæc jurisjurandi interpretatio, ut Romanis legibus induci potuit, ita verborum ſimplicitati per ſe ſpectatæ non convenit. Illud tamen verum manet utrovis modo arbitrum ſumi poſſe, aut ut conciliatorem tantum, quales Athenienſes inter Rhodios & Demetrium fuiſſe legimus, aut ut cujus dicto parendum omnino ſit. Et hoc eſt genus de quo nos hic agimus, & de quo nonnulla ſupra diximus cum de cavendi belli rationibus loqueremur. *Lib. II, c. XXI.* Quanquam vero etiam de talibus arbitris in quos compromiſſum eſt lex civilis ſtatuere poſſit, & alicubi ſtatuerit, ut ab iis provocare & de injuria queri liceat, id tamen inter reges ac populos locum habere non poteſt. Nulla enim hic eſt poteſtas ſuperior quæ promiſſi vinculum aut impediat, aut ſolvat. Standum ergo omnino ſive æquum, ſive iniquum pronuntiaverint, ita ut Plinii illud huc recte aptes: *Præf. nat. hiſt.* *ſummum quiſque cauſæ ſuæ judicem facit, quemcunque eligit.* Aliud enim eſt de arbitri officio, aliud de compromittentium obligatione quærere.

XLVII. In arbitri officio ſpectandum, an electus ſit in vicem judicis, an cum laxiore quadam poteſtate quam arbitri quaſi propriam vult Seneca cum dicit: *Lib. II de beneſ. c. 7.* *melior videtur conditio cauſæ bonæ ſi ad judicem quam ſi ad arbitrum mittitur: quia illum formula includit, & certos quos non excedat terminos ponit. Hujus libera & nullis adſtricta vinculis religio & detrahere aliquid poteſt, & adjicere, & ſententiam ſuam non prout lex aut juſtitia ſuadet, ſed prout humanitas & miſericordia impulit regere.* *Rhet. I, c. 19.* Ariſtoteles quoque ἐπιεικῆς, id eſt æqui & commodi hominis eſſe ait, εἰς δίαιταν μᾶλλον ἢ εἰς δίκην βούλεσθαι ἰέναι, *malle ire ad arbitrum, quam in jus,* rationem adjiciens, ὁ γὰρ διαιτητὴς τὸ ἐπιεικὲς ὁρᾷ· ὁ δὲ δικαστὴς τὸν νόμον· καὶ τούτου ἕνεκα διαιτητὴς εὑρέθη ὅπως τὸ ἐπιεικὲς ἰσχύῃ: *Nam arbiter id quod æquum eſt, reſpicit: judex legem: imo arbiter ejus rei cauſa repertus eſt ut valeret æquitas.* Quo in loco æquitas non proprie ſignificat ut alibi partem illam juſtitiæ, quæ legis ſonum generalem ex mente auctoris adductius interpretatur (nam hæc & judici commiſſa eſt) ſed omne id quod rectius fit quam non fit, etiam extra juſtitię proprie dictæ regulas. Sed tales arbitri, ſicut inter privatos & ejuſdem imperii cives frequentes ſunt, & ſpecialiter Chriſtianis commendantur ab Apoſtolo Paulo, I Cor. VI, ita in dubio non debet tanta poteſtas conceſſa intelligi: in dubiis enim quod minimum eſt ſequimur: præcipue vero id locum habet inter ſummam poteſtatem obtinentes, qui cum judicem communem non habeant, arbitrum cenſendi ſunt adſtrinxiſſe iis regulis quibus judicis officium aſtringi ſolet.

XLVIII. Illud tamen obſervandũ eſt, arbitros lectos à populis aut ſummis poteſtatibus de principali negotio pronuntiare debere, non de poſſeſſione. nam poſſeſſoria judicia juris civilis ſunt: Iure gentium poſſidendi jus dominium ſequitur. Ideo dum cauſa cognoſcitur

gnoscitur nihil est innovandum tum, ne præjudicium fiat, tum quia difficilis est recuperatio. Livius in historia disceptatorum inter populum Carthaginiensem & Masinissam: *Legati*, inquit, *jus possessionis non mutarunt.*

XLIX. Alterius generis est arbitri sumtio cum quis ipsi hosti de se arbitrium permittit, quæ est deditio pura, subditum faciens eum qui se dedit, ei vero cui fit deditio summam deferens potestatem. ἐπιτρέπειν τὰ καθ' αὑτὸν dicunt Græci. Sic Ætolos in senatu rogatos legimus, permitterentne de se arbitrium populo Romano. *Livius lib. XXXVII.* Consilium L. Cornelii Lentuli apud Appianum circa finem belli Punici secundi de re Carthaginiensium hoc erat: *Permittant*, inquit, *Carthaginienses se arbitrio nostro ut victi solent, & multi ante hac fecerunt;* *Lib. XIV.* *videbimus deinde nos: & si quid fuerimus largiti habebunt nobis gratiam: neque enim fedus dicere poterunt. permultum autem interest. Quamdiu federa cum illis inimus, ut ea rumpant, semper aliquid causabuntur, tanquam læsi adversus aliquam federis partem. Nam quia multa sunt dubiæ interpretationis, patet semper perplexandi materia. At ubi ut d ditis abstulerimus arma, corpora ipsa acceperimus in potestatem, tum demum intelligent nihil se habere proprium, demittent animos, & quodcumque à nobis acceperint, id tanquā de alieno datum libentibus animis accipient.* Sed hic quoque distinguendum est, quid victus pati debeat, & quid victor jure, quid etiam salvo omni officio facere possit, quid denique eum maxime deceat. Victus post deditionem nihil non patiendum habet. quippe jam subditus, & si jus belli externum respicimus, eo in loco ut ei nihil non eripi possit, etiam vita, etiam libertas personalis, multo magis bona non publica tantum, sed & singulorum. *Ætoli,* inquit alio loco Livius, *permisso libero arbitrio, ne in corpora sæviretur metuebant.* *Libro XXXVII,* Citavimus alibi: *ubi omnia ei qui armis plus potest dedita sunt, quæ ex iis habere victor, quibus mulctari eos velit, ipsius judicium atque arbitrium est.* *Lib. III. c. VIII. §, 4.* Eodem illud Livii pertinet: *Romanis mos vetustus erat, cum quo nec federe nec æquis legibus jungerentur amicitia, non prius imperio in eum tanquam* *Lib. VI, 11* *pacatum uti, quam omnia divina humanaque dedidisset, obsides accepti, arma ademta, præsidia urbibus imposita forent.* *Lib. III. c. XI. §. 18.* Etiam occidi licite interdum deditos ostendimus.

L. At victor nequid injuste faciat, spectare primum debet, ne quem occidat, nisi id suo facinore meritum. sic & ne cui quicquam auferat nisi in justam pœnam. Intra hunc autem modum, quantum securitas patitur, ad clementiam & liberalitatem propendere semper honestum est, interdum pro circumstantiis etiam *Lib. III. c. XV. in fine.* ex morum regula necessarium. Diximus alibi bellorum egregios fines quoties ignoscendo transigitur. Nicolaus Syracusanus apud *Lib. XIII.* Diodorum: παρέδωκαν ἑαυτοὺς μετὰ τῶν ὅπλων πιστεύσαντες τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ· διόπερ οὐκ ἄξιον αὐτοὺς τῆς ἡμετέρας ψευσθῆναι φιλανθρωπίας. *tradiderunt se cum armis confisi clementiæ victoris: quare indignum foret eos decipi spe nostræ humanitatis.* Postea: τίς Ἑλλήνων τοὺς παραδόντας αὑτοὺς καὶ τῇ τῶν κρατούντων εὐγνωμοσύνῃ πιστεύσαντας ἀπαραιτήτου τιμωρίας ἠξίωσεν. *Quis unquam Græcorum eos qui se clementiæ victoris permitterent, indeprecabili supplicio puniendos censuit?* Et Cæsar Octavius apud Appianum, L. Antonium qui se deditum venerat alloquens, σπονδὰς μὲν τιθέμενος ἔτυχες ἂν ἠδικημένου καὶ νενικηκότος. ἄσπονδον δὲ σαυτόν τε καὶ τοὺς φίλους ἐπιτρέπων ἡμῖν καὶ τὸν στρατὸν, ἀφαιρεῖ μὲν τούτων ὀργὴν, ἀφαιρεῖ δὲ καὶ τὴν ἐξουσίαν ἣν σπενδόμενος ἂν ἴδωκας (male editur ἴδωκα)

ἔδακχ᾽ ὑπ᾽ ἀνάγκης. συμπέπλεκται γὰρ οἷς ἄξιον ὑμᾶς παθεῖν τὸ προσῆκον ὧν ἐμὲ δικαιόν ἐστι ποιεῖν. ὃ δὴ προτιμήσω. *Si ad federa paciscenda venisses, sensisses me & victorem & injuria affectum. nunc cum te & amicos & exercitum arbitrio nostro permittis, demis mihi iram, demis & eam potestatem quam in federe coactus esses concedere. Nam cum eo quod vos dignum est pati, simul jam & alterum spectandum est, quid me facere par sit : atque hoc præferam.* Occurrit sæpe in Romanis historiis locutio tradere se in fidem, tradere in fidem & clementiam. Sic apud Livium lib. XXXVII : *Legationes finitimas tradentes in fidem civitates suas benigne audivit.* Lib. XLIV: *Paulo, ut se suaque in fidem & clementiam populi Romani permitteret, contendente*, ubi de rege Perseo sermo est. sciendum autem est his verbis nihil aliud quam deditionem meram intelligi : neque fidei nomen his in locis aliud significare quam ipsam probitatem victoris cui se victus committit. Nobilis est apud Polybium & Livium historia de Phanea Ætolorum legato, qui in oratione ad Manium consulem eo prolapsus est ut diceret : διότι κέκριται τοῖς αἰτωλοῖς σφᾶς αὐτοὺς ἐγχειρίζειν εἰς τὴν ῥωμαίων πίστιν. *Ætolos* (ita vertit Livius) *se suaque fidei populi Romani permittere.* Cumque percunctanti consuli iterum id affirmasset, postulasse consulem, ut quidam belli incentores sibi sine mora dederentur. Cum Phaneas excepisset, non in servitutem sed in fidem tuam nos tradimus, & quod imperaretur non esse moris Græcorum, respondisse consulem nihil se curare quid Græci esset moris: se more Romano imperium habere in deditos suo decreto, & catenis vinciri legatos jussisse. In Græco est: περὶ τοῦ δέοντος καὶ καθήκοντος ποιεῖτε λόγον δεδωκότες ἑαυτοὺς εἰς τὴν πίστιν; *De officio & decoro hic disputatis cum jam vos fidei nostræ permiseritis?* Ex his verbis apparet quantum impune & non violato gentium jure facere possit is, in cujus fidem populus aliquis se permisit. Neque tamen hac potestate usus est Romanus Consul, sed & legatos dimisit, & Ætolorum concilio de integro deliberandi fecit potestatem. Sic populus Romanus Faliscis respondisse legitur, edoctum se, Faliscos se non potestati sed fidei Romanorum commisisse : & de Campanis legimus eos non federe sed deditione in fidem venisse. Ad officium vero ejus, cui facta est deditio, non male retuleris Senecæ illud: *Clementia liberum arbitrium habet : non sub formula, sed ex æquo & bono judicat, & absolvere illi licet, & quanti vult taxare litem.* Neque referre existimo an dedens se dicat se dedere alterius sapientiæ, an moderationi, an misericordiæ. hæc enim omnia blandimenta sunt; res manet ut victor arbiter fiat.

Livius libro XXXVI. — *Val. Max. lib. VI, c. 4.* — *Livius libro VIII.* — *L. II de Clem. 7.*

L I. Sed sunt tamen & deditiones conditionatæ, quæ aut singulis consulunt, ut quibus vita salva, aut corporum libertas, aut & quædam bona excipiuntur; aut etiam universitati, quarum nonnullæ etiam mixtum quoddam imperium possunt inducere, de quo egimus alibi.

L II. Accessiones pactionum sunt obsides & pignora. Obsides diximus dari aut sua voluntate, aut ejus qui imperium habet. nam in summo civili imperio comprehenditur & jus in actiones subditorum, ut in bona. Sed civitas aut ejus rector tenebitur illud incommodum ei qui patitur, aut proximis repensare; & si plures sint quorum quis obses eat reipublicæ nihil interfit, danda opera videtur ut sorte res dirimatur. In vasallum, nisi idem subditus sit, jus hoc

Lib. I. c. III. §. 17.

hoc feudi dominus non habet: neque enim reverentia & obsequium, quæ debet, huc usque pertingunt.

LIII. Interfici obsidem posse diximus per jus gentium externum. non etiam interno jure nisi par ipsius culpa accedat. Servi quoque non fiunt: imo & jure gentium bona habere & hæredibus relinquere possunt, quanquam Ramano jure cautum est ut bona eorum in fiscum cogantur. *L. Divus. D. de jure fisci.*

LIV. An fugere obsidi liceat quæritur? & constat non licere, si ab initio aut postea quo laxius haberetur, fidem dederit. Alioqui videtur non is animus fuisse civitatis obligandi civem ne aufugeret, sed hosti dandi facultatem qualis vellet custodiæ. Et sic defendi potest Clœliæ factum. Sed etsi ipsa nihil peccaverat, civitas tamen recipere & retinere obsidem non poterat. Sic Porsenna: *Si non dedatur obses pro rupto se fedus habiturum.* Deinde: *Romani pignus pacis ex fœdere restituerunt.* *Liv. lib. II.*

LV. Odiosa autem est obsidum obligatio, tum quia libertati inimica, tum quia ex facto alieno venit. Ideoque stricta interpretatio hic locum habet. quare in unam causam dati in aliam retineri non poterunt, quod ita intellige si aliud quid sine obsidum accessione promissum sit. At si in alia causa fides jam violata sit, aut contractum debitum, jam poterit obses retineri, non ut obses, sed eo gentium jure quo subditi ex facto imperantium detineri possunt, κατ' ἀνδροληψίαν; quod ipsum tamen ne fiat caveri poterit, adjecto pacto de reddendis obsidibus ubi id cujus nomine dati erunt impletum erit. *Vide supra l. II. c. II.*

LVI. Qui obses datus est tantum ut alterum captivum, aut obsidem redimat, eo mortuo liberatur. nam in illo dum moritur jus pignoris exstinctum est, ut in captivo redemto dixit Vlpianus. quare sicut in Vlpiani quæstione pretium non debetur, quod in personæ locum successit, ita nec hic persona manebit obligata, quæ personæ vicaria facta est. Sic Demetrius à Senatu Romano non inique postulabat dimitti, ὡς Ἀντιόχου μὲν ἀντιδοθεὶς, Ἀντιόχου δὲ ἀποθανόντος, inquit Appianus: Iustinus ex Trogo: *Demetrius, qui obses Romæ erat, cognita morte Antiochi fratris senatum adiit, obsidemque se* (malim legere *obsidem inquiens se*, ut cohæreat oratio) *vivo fratre venisse, quo mortuo cujus obses sit ignorare.* *l. si patre, D. de capt.* *Syr. Lib. XXXIV.*

LVII. Rege autem qui fedus fecit mortuo an teneatur adhuc obses, pendet ab eo quod alibi tractavimus, an fœdus habendum sit personale an reale. nam accessoria non possunt efficere ut in principalium interpretatione à regula recedatur. ejus autem naturam & ipsa sequi debent. *L. II, c. XVI. §. 16.*

LVIII. Obiter hoc addendum est, obsides interdum non accessionem esse obligationis, sed revera partem principalem, ut cum quis ex contractu factum promittit non suum, & quia eo non præstito tenetur ad id quod interest, ejus vice obsides obligantur quam fuisse videri sententiam Caudinæ sponsionis diximus alibi. Non dura tantum, sed & iniqua est sententia existimantium, obsides etiam sine consensu suo alterum ex facto alterius posse obligari. *L. II, c. XV. §. 18.* *Alb. Gent. l. II, c. 12.*

LIX. Pignora quædam communia habent cum obsidibus, quædam propria. Commune, quod & ex alio jam debito retinen-

tur, nisi obstet data fides: proprium quod quæ de iis est pactio, non tam stricte sumitur, quam illa de obsidibus: neque enim æquale est odium. Res enim natæ sunt ut teneantur, non & homines.

Lib. II. c. IV. §. 17. LX. Illud alibi quoque diximus, nullum tempus id efficere posse ne luitio sit pignoris si id præstetur pro quo pignus suppositum est. Nam qui actus causam veterem & notam habet, non creditur ex nova procedere. Ideo patientia debitoris veteri contractui non derelictioni imputatur, nisi certæ conjecturæ aliam interpretationem exprimant: ut si quis luere cum vellet, impeditus id silentio transmisisset tanto tempore, quod ad consensus conjecturam sufficere possit.

CAPVT XXI.

De fide manente bello, ubi de induciis, commeatu, captivorum redemtione.

Ann. XIV, & hist. III VIII Nic. SOlent & inter bellum à summis potestatibus concedi quædam, ut cum Virgilio & Tacito loquar, belli commercia, Homero συνημόσυναι, qualia sunt induciæ, commeatus, captivorum redemtio. Induciæ sunt conventio per quam bello manente ad tempus bellicis actibus abstinendum est. Bello inquam manente: nam, ut Cicero ait Philippica octava inter bellum & pacem nihil est medium: Et bellum status est nomen, qui potest esse etiam cum operationes suas non exserit: Δοκεῖ ἐνδέχεσθαι καὶ καθεύδειν ἔχοντα τὴν ἀρετὴν ἢ ἀπρακτεῖν διὰ βίου, ait Aristoteles: *fieri potest ut virtute quis sit præditus & aut dormiat, aut vitam agat, actione vacuam.* Idem alibi. οἱ

liτοι

τόποι ὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἁπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν. *non ipsam amicitiam dissolvunt locorum intervalla, sed usum ejus.* Andronicus Rhodius: τὴν ἕξιν ἐνδέχεται ὑπάρχουσαν μηδὲν ἀποτελεῖν: *Habitus esse potest ita ut nihil operetur.* Eustratius ad sextum Nicomachiorum: ἡ ἕξις πρὸς τὴν ἁπλῶς δύναμιν ἐντελέχεια λέγεται: πρὸς δὲ τὴν ἐνέργειαν καὶ προαίρεσιν δύναμις, ὡς ἐν τῷ κοιμωμένῳ γεωμέτρῃ γεωμετρία. *Habitus potentiæ simpliciter dictæ ratione habita, actus dicitur: at ipsi actioni sive exercitio comparatus, vocatur potentia, ut ars mensoria in dormiente mensore.*

Vt quamvis tacet Hermogenes cantor tamen atque
Optimus est modulator: Et Alfenus vafer omni *Horatius 1. Sat. 3.*
Abjecto instrumento artis clausaque taberna
Sutor erat.

Sic ergo, ut & Gellius dixit, *non pax est induciæ: bellum enim manet, pugna cessat.* Et in panegyrico Latini Pacati legimus: *induciæ bella suspendebant.* Quod eo dico ut sciamus, si quid convenit, ut belli tempore valeat, id per inducias quoque valere, nisi manifeste appareat non statum spectari sed ipsas functiones. Contra si quid de pace dictum erit, id induciarum tempore locum non habebit: quanquam Virgilius pacem sequestram dixit, Servius ad eum locum pacem temporalem, ut & Thucydidis Sholiastes εἰρήνην πρόσκαιρον πόλεμον ὠδίνουσαν, Varro pacem castrorum, paucorum dierum, quæ omnes sunt non definitiones sed delineationes quædam eæque figuratæ. Qualis & illa Varronis qui cum inducias dixit bellorum ferias, potuerat & belli somnum dicere. Sic & ipsas forenses ferias pacem vocavit Papinius: & somnum Aristoteles vinculum sensuum, quo exemplo & inducias belli vinculum recte dixeris. In M. Varronis autem expositione quam & Donatus sequitur *Ad Ter. Eun. Act. 1. Sc. 1.* hoc recte reprehendit Gellius quod paucos dies adjecit, ostendens solere & in horas dari, addam ego & in annos etiam viginti, triginta, quadraginta, etiam centum: quarum apud Livium *Lib. 1, c. 21.* exempla: quæ & illam Pauli Iurisconsulti definitionem redarguunt: *Induciæ sunt cum in breve & in præsens tempus convenit, ne invicem se lacessant.* *L. postliminium, D. de captivis.* Fieri tamen poterit, ut si appareat alicujus conventionis rationem unicam & per se moventem in solidum fuisse cessationem actuum bellicorum, ut tunc quod de pacis tempore dictum est, per inducias valeat, non ex vi vocis, sed ex mentis certa collectione de qua alibi egimus. *Lib. III, c. 15.*

II. Videtur autem induciarum nomen non ab eo quod Gellius vult inde uti jam, nec ab endoitu id est introgressu, ut Opilius voluit, venisse, sed quod inde, id est à certo tempore otium sit quomodo ἐκεχειρίαν Græci vocant. Apparet enim etiam ex Gellio *Gell. XIX. c. VIII.* & Opilio, veteribus per t, non c, literam scriptum hoc nomen, quod nunc pluraliter profertur, olim haud dubie etiam singulariter. Vetus scriptura fuit indoitia; nam otium tunc oitium enunciabant à verbo oiti, quod nunc uti dicimus, sicut ex poina (nunc pœnam scribimus) fit punio, & ex Poino (qui nunc Pœnus) fit Punicus. Sicut autem ex eo quod est ostia, ostiorum, factum est nomen Ostia Ostiæ, sic ex indoitia indoitiorum, factum est indoitia, indoitiæ: deinde indutia, cujus ut dixi plurale nunc tantum in *d. loco.* usu est. olim ut Gellius monuit, etiam unitatis numero enuntiabatur. non longe abit Donatus cum inducias dictas vult quod in *Ad Ter. Eun.*

Liv. Plut. Iustin. dies otium præbeant. Sunt ergo induciæ in bello otium, non pax: itaque accurate loquuntur historici qui narrant sæpe, pacem negatam, inducias datas.

Angel si unus §. 1. D. de pactis. Mart. Laud. q. 29. III. Quare nec nova indictione opus erit: nam sublato impedimento temporali ipso jure se exserit status belli non mortuus sed sopitus, ut dominium & patria potestas in eo qui à furore convaluit. Legimus tamen apud Livium ex fecialium sententia finitis induciis indictum bellum: sed nimirum istis non necessariis cautionibus ostendere veteres Romani voluerunt, quantopere pacem amarent & quam justis de causis in arma traherentur. Innuit hoc *Lib. 1v.* ipse Livius: *Cum Vejentibus nuper acie dimicatum ad Nomentum & Fidenas fuerat, induciæque inde, non pax facta, quarum & dies exierat, & ante diem rebellaverant: missi tamen feciales, nec eorum, cum more patrum jurati repeterent res, verba sunt audita.*

IV. Tempus induciis adscribi solet aut continuum ut in centum dies, aut cum designatione termini ut usque calendas Martias. In priori ad momenta temporum facienda est numeratio: id enim naturæ convenit. nam quæ fit ad civiles dies computatio ex legi*L. anniculus, D. verb. sign.* bus aut populorum moribus venit. In altero genere dubitari solet utrum ad quem diem aut mensem aut annum dictum est duraturas inducias, is dies, mensis, annus exclusus an comprehensus intelligatur. Certe in rebus naturalibus duo sunt terminorum genera, intra rem, ut cutis terminus est corporis, extra rem, ut flumen terminus est terræ. Ad utrumque hunc modum etiam qui voluntate constituuntur termini constitui possunt. Magis autem naturale videtur ut terminus sumatur qui pars sit rei: πέρας λέγεται τὸ *Met. v, 17.* ἔσχατον ἑκάστου, *terminus dicitur quod ultimum cujusque est*, inquit Aristote*l. si quis, D. de Verb. Sig.* les: nec usus repugnat: *si quis sic dixerit ut intra diem mortis ejus aliquid fiat, ipse quoque dies, quo quis mortuus est, numeratur.* Prædixerat *Suet. in Cæs. 5.* Cæsari Spurina periculum quod non ultra Idus Martias proferretur. Interpellatus ipsis Idibus, dixit venisse quidem, sed non præteriisse. Quare multo magis sumenda est hæc interpretatio ubi temporis productio favorem in se habet, ut in induciis quæ humano sanguini parcunt. At vero à quo die mensura aliqua temporis incipere dicitur, is dies intra mensuram non erit: quia ejus præpositionis vis est discernere, non conjungere.

V. Illud obiter addam, inducias & siquid est simile, ipsos contrahentes statim obligare, ex quo contractus absolutus est: at subditos utrinque obligari incipere ubi induciæ acceperunt formam legis cui inest exterior quædam publicatio: qua facta statim quidem incipit habere vim obligandi subditos, sed ea vis, si publicatio uno tantum loco facta sit, non per omnem ditionem eodem momento se exserit, sed per tempus sufficiens ad perferendam ad *Bart. l. omnes pop. Pan. c. 2 de cõst. & ibid. Fel. n. 7.* singula loca notitiam. Quare si quid interea à subditis contra inducias factum sit, ipsi à pœnis immunes erunt. neque tamen eo minus contrahentes damnum resarciri debebunt.

VI. Quantum per inducias liceat, quantum non liceat, ex ipsa definitione datur intelligi. Illiciti enim sunt omnes actus bellici: sive in personas: sive in res: id est quicquid vi fit adversus hostem: id enim omne per induciarum tempus fit contra jus gentium, ut in concione ad milites loquitur L. Æmilius apud Livium. Etiam

quæ

quæ res hostium casu aliquo ad nos pervenerunt, eæ reddendæ erunt, etiamsi ante nostræ fuissent: quia quod jus externum attinet, ex quo hæc dijudicanda sunt, ipsorum sunt factæ: Et hoc est quod ait Paulus Iurisconsultus, induciarum tempore postliminium non esse, quia postliminium requirit ut antecedat jus bello capiendi: quod per inducias non est. Ire & redire ultro citroque, sed eo paratu qui periculum nullum ostentet, licet. Notatum hoc a Servio ad illud Maronis, *Mixtique impune Latini*, ubi & hoc narrat obsessa urbe à Tarquinio inter Porsennam & Romanos factis induciis, cum ludi Circenses in urbe celebrarentur, ingressos hostium duces curuli certamine contendisse & victores coronatos.

VII. Interius recedere cum exercitu quod Philippum fecisse legimus apud Livium, cum induciis non pugnat: nec reficere mœnia, nec militem conscribere, nisi quid specialius convenerit. *Lib.* XXXI. *Frontinus* l. II, c. 13.

VIII. Corruptis hostium præsidiis loca invadere quæ ipsi tenebant, haud dubie contra inducias est. talis enim acquisitio justa esse non potest, nisi ex jure belli. Idem habendum si qui subditi deficere ad hostem velint. Exemplum est apud Livium, lib. XLII: *Coronæi & Haliartii favore quodam insito in reges, legatos in Macedoniam miserunt præsidium petentes, quo se adversus impotentem superbiam Thebanorum tueri possint. Cui legationi responsum ab rege est, præsidium se ob inducias cum Romanis factas mittere non posse.* Apud Thucydidem libro quarto Brasidas Mendam civitatem ab Atheniensibus ad Lacedæmonios deficientem induciarum tempore recipit: sed additur excusatio, quia habebat quæ ipse vicissim Athenienses criminaretur. Derelicta sane occupare licet, dum vere derelicta, id est eo animo ne amplius sint quorum fuerant, non si incustodita, sive custodia ante inducias, sive factis induciis omissa sit. dominium enim manens injustam facit alterius possessionem, quo refellitur Belisarii adversus Gothos cavillatio, qui tali obtentu loca præsidiis nudata per inducias invaserat. *Procop.* II. *Goth.*

IX. Quæritur an qui vi majore impeditus quo minus recederet, intra fines hosticos deprehenditur postquam exierint induciæ, jus redeundi habeat. Si jus externum gentium respicimus, non dubito quin hic par sit ei qui cum in pace venisset bello repente exorto inter hostes fato suo deprehenditur, quem captivum manere ad pacem usque supra notavimus, neque justitia interna deest quatenus bona & actiones hostium pro debito civitatis obligantur, & in solutum capiuntur: nec magis hic quod queratur habet quam tot alii innocentes in quos bellorum mala recidunt. nec quæ de commissi causa circa merces tractantur adferri huc debent, nec quod apud Ciceronem est de inventione secundo, de nave rostrata vi ventorum in portum delata, quam ex lege quæstor publicari volebat. Ibi enim vis major à pœna liberat, hic proprie de pœna non agitur, sed de jure quod certo tantum tempore interquiescebat. Tamen quin talem remittere benignius, quin & generosius sit nullam habet dubitationem. *Lib.* III, c. 9. *l. Cæsar. Lintrium. §. propter. D. de public.*

X. Sunt & quædam per inducias illicita, ob specialem conventionis naturam; ut si tantum sepeliendorum hominum causa datæ sint induciæ, nihil erit immutandum; sic si obsessis datæ induciæ tantum ne oppugnentur, jam auxilia & commeatus admittere non

licebit. nam cum tales induciæ alteri partium prosint, non debent interim ejus qui dedit causam duriorem facere. Interdum & convenit ne commeare liceat. Interdum personis cavetur, non & rebus: Quo casu si ad res defendendas lædantur personæ, nihil contra inducias fiet: nam cum liceat res defendere, personarum securitas ad id quod principale est, non quod in alicujus consequentiam venit referendum est.

XI. Si fides induciarum à parte altera rumpatur, quin læso liberum sit etiam sine indictione ad arma venire, frustra dubitatur. Nam capita conventionis insunt conventioni per modum conditionis ut paulo ante diximus. Reperias quidem in historiis exempla eorum qui sustinuerint in finem induciarum: Sed & bellum illatum Hetruscis & aliis quod contra inducias fecissent legas: quæ diversitas argumento est jus ita esse ut dicimus, sed eo jure, uti vel non uti, in arbitrio esse ejus qui læsus est.

Libro hoc c. xix. §. 19. & xx. §. 36
Liv. lib. ix. & xi.

XII. Illud constat si pœna conventa poscitur, & persolvitur ab eo qui contra fecit, jam bellandi jus non esse. Ideo enim pœna solvitur, ut cætera salva maneant. Et contra si bellum moveatur, recessum à pœna censeri debet, quando optio data est.

XIII. Privata tamen facta non rumpunt inducias, nisi publicus actus accedat, puta imperii aut ratihabitionis, quæ etiam intelligitur accedere, si qui deliquerint nec puniantur nec dedantur: si non reddantur res.

XIV. Ius commeandi extra inducias privilegium quoddam est. quare in ejus interpretatione sequenda sunt quæ de privilegiis traduntur. Est autem hoc privilegium neque tertio noxium, neque danti admodum grave: ideo intra verborum proprietatem laxa magis quam stricta interpretatio admittenda est, eoque magis si non petenti datum beneficium, sed ultro oblatum sit; multoque magis, si ultra privatam publica quædam utilitas in negotio vertatur. Rejicienda ergo stricta interpretatio etiam quam ferunt verba, nisi alioqui absurdum aliquod sequeretur, aut eo ducant probabiles admodum voluntatis conjecturæ. Contra vero etiam extra proprietatem laxior interpretatio locum habebit, ut simile absurdum vitetur, aut ex valde urgentibus conjecturis.

Vide supra l. ii. c. xvi. §. 12.
Cau. in c. cũ in cunctis §. cum vero: de elect.

XV. Hinc colligimus datum militibus commeatum non ad medios tantum sed & summos duces porrigi: quia verbi proprietas admittit eam significationem, quanquam est & alia strictior. Sic nomine clericorum venit episcopus. Etiam qui in classibus sunt nautæ milites intelliguntur & omnes omnino qui sacramentum dixerunt.

l. 1. §. 1. D. de bon. poss. ex test. mil.

XVI. In itu cautum & de reditu censetur, non hoc ex vi verbi, sed ut absurdum vitetur: neque enim inutile esse beneficium debet. Et abitus tutus intelligendus usque dum eo perveneril ubi in tuto sit, unde Alexandri fides accusata qui quibus abitum indulserat eos in ipso itinere jussit interfici. At cui abire datum, non & redire: sed nec cui venire concessum est mittere poterit: nec contra: sunt enim hæc diversa nec extra verba exspatiari ratio cogit: ita tamen ut error etsi jus non det, à pœna certe si qua adjecta est relevet. Sed & cui venire permissum est, semel veniet, non iterum, nisi temporis adjectio aliam suppeditet conjecturam.

Diod. Sic. lib. xvii.

XVII. Pa-

XVII. Patrem filius, uxor virum non ſequitur, aliter quam in jure commorandi. nam morari ſolemus cum familiis, peregrinari ſine ea. Famulus tamen unus aut alter etiamſi expreſſus non ſit comprehenſus cenſebitur, in eo quem ſine tali comitatu ire indecorum foret. nam qui aliquid concedit, concedit quæ neceſſario ſequuntur. neceſſitas autem hic moraliter intelligenda eſt. *l. penult. de Precario.* *Abbas c. quam ſit. de Judæis.*

XVIII. Similiter bona non quævis comprehendentur, ſed quæ ſolita ſunt ad iter aſſumi.

XIX. Expreſſo comitum nomine non ſunt intelligendi hi, quorum cauſa magis eſt odioſa, quam ipſius cui proſpicitur. Tales ſunt piratæ, latrones, transfugæ, deſertores. Gentis expreſſum nomen in comitibus, ſatis oſtendit facultatem ad alios non porrigi.

XX. Ius commeandi cum veniat ex vi poteſtatis, in dubio non exſtinguitur morte concedentis, ſecundum ea quæ alibi diximus de regum & aliorum imperantium beneficiis. *Lib. II. c. 13*

XXI. Diſputari ſolet de eo, quod dictum eſt, in hunc modum, quam diu voluero. Et vereor eſt ſententia eorum qui exiſtimant durare beneficium tale etiam ſi novus volendi actus non intercedat, quia durare in dubio præſumitur, quod ad juris effectum ſufficit; non etiam ubi is qui conceſſit deſiit poſſe velle, quod per mortem contingit. Perſona enim ſublata collabitur etiam illa præſumtio durationis, ſicut accidens interitu ſubſtantiæ. *Canon. in c. ſi gratioſa de Reſcr. in VI.*

XXII. Commeandi autem ſecuritas ei cui data eſt, debetur etiam extra territorium concedentis: quia datur contra jus belli quod per ſe territorio non includitur: ut alibi a nobis dictum eſt. *L. III. c. 4.*

XXIII. Captivorum redemtio multum habet favoris, maxime apud Chriſtianos, quibus lex divina hoc miſericordiæ genus peculiariter commendat. *Captivorum redemtio, magnum atque præclarum juſtitiæ munus eſt:* verba ſunt Lactantii. Ambroſio captivos redimere, maxime ab hoſte barbaro, præcipua & ſumma liberalitas vocatur. Idem defendit ſuum & Eccleſiæ factum, quod vaſa eccleſiæ, etiam initiata, confregerint ut captivi redimerentur. *Ornatus*, inquit, *ſacramentorum redemtio captivorum eſt*, & multa alia in eandem ſententiam. *Matt. XXV. 36. 39.* *Lib. VI.* *Lib. II. off. c. 15.* *L. II. c. 28.*

XXIV. Quibus adducor ut non audeam indiſtincte probare leges illas quæ captivos redimi vetant quales apud Romanos fuiſſe legimus: *Nulli civitati viliores captivi quam noſtræ*, ait in ſenatu Romano quidam. Eadem civitas Livio dicitur minime in captivos jam inde antiquitus indulgens. Nota eſt in hanc rem Horatii ode, ubi captivos redimere vocat conditiones fœdas & exemplum perniciem trahens: flagitio additum damnum. Sed quod Ariſtoteles in Laconum inſtitutis reprehendit, idem in Romanorum culpari ſolet: nimis ſcilicet illa omnia directa ad res bellicas, quaſi in illis ſolis ſalus civitatis conſiſteret. Atqui ſi rem humanitatis modo æſtimamus, ſatius ſæpe eſſet, jus quod bello petitur amitti, quam plurimos homines, & quidem cognatos aut populares, relinqui in graviſſimis ærumnis. Non videtur ergo lex talis juſta, niſi appareat opus tali rigore ut majora aut plurimum mala alioqui moraliter inevitabila caveantur. Nam in tali neceſſitate, cum ipſi captivi ex caritatis lege ſuam ſortem patienter ferre debeant, poteſt *Livius libro XXII.* *Ibid.*

test hoc eis injungi, & aliis nequid contra faciant præcipi, secundum ea quę de cive ob bonum publicum dedendo scripsimus alibi.

Lib. II. c. XXV. §. 3.

XXV. Non sunt quidem moribus nostris servi qui bello capiuntur: non dubitem tamen quin jus exigendi pretium redemtionis a capto, possit ab eo qui captum tenet in alium transscribi: nam & incorporalia alienari natura patitur.

XXVI. Et potest idem pluribus debere pretium, si ab uno dimissus, pretio nondum soluto, captus sit ab alio: sunt enim diversa hæc debita ex diversis causis.

XXVII. Conventio de pretio facta rescindi non potest, eo quod captus intelligatur locupletior quam credebatur: quia jure gentium externo, de quo quærimus, nemo cogitur supplere, quod in contractu minus æquò pretio promisit, si dolus non intercessit; ut intelligi potest ex his quæ de contractibus supra a nobis explicata sunt.

L. II c. XII. §. 26.

XXVIII. Ex eo quod diximus captivos nostros servos non esse, sequitur cessare illam acquisitionem universalem, quam accessionem esse dominii in personam diximus alibi. Non alia ergo captori acquirentur quam quæ specialiter apprehenderit: quare si quid clam secum habet captivus, non erit acquisitum, quia nec possessum. Sicut Paulus Iurisconsultus contra Brutum & Manlium respondit, qui fundum possessione cepit, thesaurum quem in fundo esse nesciat, non cepisse: quia qui nescit nequeat possidere. Cui consequens est, ut res eo modo celata ad redemtionis pretium solvendum prodesse possit quasi retento dominio.

L. III, cap. VII. §. 4.

l. possideri § Neratius, D. de acqu. poss.

XXIX. Quæri & hoc solet an pretium conventum, & ante mortem non solutum ab herede debeatur: Expedita mihi videtur responsio si in carcere mortuus est, non deberi: promisso enim inerat conditio si liberaretur, mortuus autem non liberatur. Contra si mortuus est cum in libertate esset, deberi. Iam enim lucratus erat id pro quo promissum erat pretium. Plane fateor & aliter conveniri posse ut ab ipso contractus momento pure debeatur pretium, & captivus tantum retineatur, non jam ut jure belli captus, sed ut a se oppigneratus: Et contra pactum iniri posse, ut procedat pretii solutio, si die præstituto qui captus sit liber vivat. Sed hæc ut minus naturalia non præsumuntur acta, nisi manifestis documentis.

XXX. Proponitur & illud an in carcerem redire debeat, qui dimissus est sub pacto ut faceret dimitti alterum, qui factum morte prævenerit. Diximus alibi factum tertii liberaliter promissum satis impleri, si nihil omittitur ex parte promissoris: at in onerosis obligari promissorem ad id quod tantundem valet. Sic ergo in proposita quæstione non tenebitur quidem dimissus reddere se custodiæ, neque enim id conventum fuit, neque tacite actum intelligi patitur favor libertatis, neque debebit lucrifacere libertatem, sed ejus quod præstare non potest, æstimationem præstabit. Hoc enim naturali simplicitati congruentius, quam quæ in actione de præscriptis verbis & de condictione ob causam dati causa non secuta, Romani juris interpretes tradunt.

L. II, c. XI. §. 22. & XV. §. 16. Hoc libro c. XX, §. 58.

l. naturalis, §. 1. de præsc. verb. l. ult. D. de cond. ob caus. dati.

CAPVT.

CAPUT XXII.

De fide minorum potestatum in bello.

INter publicas conventiones Vlpianus & hanc speciem posuit, quoties inter se duces belli quædam paciscuntur. nos diximus post fidem datam a summis potestatibus agendum & de ea quam dant minores inter se aut aliis: sive minores illi summis sint proximi, quales sunt duces excellenter dicti, de quibus illud Livii capiendum: *Nec ducem novimus nisi cujus auspicio bellum geritur:* sive longius remoti. quos sic distinguit Cæsar: *aliæ sunt legati partes, aliæ imperatoris. Alter agere ad præscriptum, alter libere ad summam rerum consulere debet.* *l. conventionum, D. de pactis.* *Lib. IV.* *Com. III.*

II. Est autem in horum promissis duplex inspectio. nam aut hoc quæritur, an summam potestatem obligent, aut an se ipsos. Prior quæstio definienda est ex eo quod alibi diximus, obligari nos & per eum quem voluntatis nostræ ministrum elegerimus, sive voluntas illa specialiter expressa est, sive ex ipsa præpositionis natura colligitur. Nam qui dat facultatem, dat quantum in se est, quæ ad facultatem sunt necessaria, quod in materia morali intelligendum est morali modo. Duobus ergo modis potestates minores supremam suo facto obstringunt, faciendo id quod probabiliter ipsorum officio contineri censetur, aut etiam extra illud ex speciali præpositione nota publice, aut iis quorum res agitur. *l. II. c. XI. §. 12.*

III. Sunt & alii modi quibus potestas summa obligatur antecedente ministrorum facto, sed non ita ut id factum causa sit proprie dicta, sed ut occasio sit obligationis: idque dupliciter, vel per consensum, vel per rem ipsam: Consensus apparet rati habitione, non tantum expressa, sed & tacita, id est ubi scivit summa potestas quod actum erat, & fieri passa est, quæ ad aliam causam referri probabiliter non possunt. quod ipsum quomodo procedat alibi tractavimus. Per rem hactenus obligantur ne locupletiores fiant aliena jactura, id est ut aut contractum præstent ex quo commodum volunt consequi, aut de commodo discedant, de qua æquitate itidem a nobis alibi dictum est. Et hactenus nec ultra recipi potest, quod dicitur valere si quid utiliter gestum est. Contra vero ab injustitia excusari non possunt qui cum pacta improbent, tamen retinent quod sine pactis non haberent: Vt cum Senatus Romanus, narrante Valerio, factum Cn. Domitii neque probare potuit, neque rescindere voluit: qualia multa in historiis occurrunt. *Lib. II, c. IV. §. 5. & c. XV. §. 17.* *Lib. II. c. X. §. 2.* *Lib. IX. 16.*

IV. Illud

L. cap. XI. §. 12. IV. Illud quoque ex supra a nobis dictis repetendum est, obligari eum qui præposuit, etiam si præpositus fecit contra mandata arcana, intra limites tamen publicæ functionis. Hanc æquitatem recte secutus est Prætor Romanus in institoria actione: neque enim omne quod cum institore geritur obligat eum qui præposuit, sed ita si ejus rei gratia cui præpositus fuerit contractum est. de quo autem palam proscriptum fuit, ne cum eo contrahatur, is præpositi loco non habebitur: quod si proscriptum quidem sit, sed non pateat, tenetur qui præposuit. conditio quoque præpositionis servanda est: nam si quis sub certa lege vel interventu cujusdam personæ contrahi voluit, æquissimum erit id servari in quo præpositus est. Cui consequens est ut alii reges aut populi magis, alii minus ex ducum suorum contractibus teneri possint, si satis notæ sint ipsorum leges atque instituta. De his si non constat, sequendum est quod conjectura dictat. ut confessum intelligatur, id sine quo satis commode quæ officii sunt, expediri non possunt. Mandati fines si excesserit minor potestas, tenebitur ipsa, si quod promisit præstare non potest, ad æstimationem: nisi lex aliqua satis cognita id quoque impediat. Quod si dolus accesserit, id est si præ se tulerit jus majus quam habebat: jam tenebitur & de damno culpa dato, imo & ex crimine ad pœnam crimini respondentem. Ex priore causa bona obligantur & si ea deficiant operæ, aut libertas corporis: ex posteriore quoque persona, aut bona, aut utrumque pro delicti quantitate. Quod autem de dolo diximus procedet etiam si quis testationem interposuerit semetipsum obligari nolle, quia & damni dati & pœnæ justæ debitum cum delicto non voluntario naturali nexu cohærent.

l. cuicumque, §. non tamen, D. de inst. act. l. sed si §. de quo, & § proscribere, & §. proscriptum eod. tit.

V. Quia vero semper aut summa potestas obligatur aut minister ejus, ideo & certum est partem alteram obligari, nec dici posse claudicare contractum. Egimus de comparatione eorum qui medii sunt ad superiores.

VI. Videamus & quid in inferiores possint: Nec puto dubitandum quin dux milites, magistratus oppidanos obligent intra eos actus qui solent ab ipsis imperari: alioqui consensu opus esset. Contra ducis aut magistratus pactum inferioribus proderit in mere utilibus omnino: id enim in potestate comprehensum satis est: in his quæ onus annexum habent, intra ea quæ imperari solent, omnino; extra ea ita si acceptaverint: quæ congruunt his quæ de stipulatione pro tertio ex naturali jure alibi disseruimus. Generalia hæc illustriora facient subjectæ species.

Alc. l. VIII cons. 18.

L. II, c. XI. §. VI.

VII. De belli causis & consequentibus transigere ad belli ducem non pertinet, neque enim belli gerendi pars est bellum finire: imo etsi cum maxima potestate præpositus fuerit, ea de belli ductu erit intelligenda. Agesilai responsum ad Persas fuit ἀφῆκες τὴν πόλιν εἶναι κυρίον: *de pace constituendi jus esse civitati. Quam pacem A. Albinus cum Iugurtha rege senatus injussu fecerat, senatus rescidit,* inquit Sallustius. Et apud Livium est: *qui rata ista pax erit, quam non ex auctoritate senatus, non jussu populi Romani peregerimus?* Sic Caudina, sic Numantiana sponsio populum Romanum, ut alibi exposuimus, non obligavit. Et eatenus verum est illud Posthumii, *si quid est in quo obligari populus potest, in omnia potest*, nempe eorum quæ ad ductum belli

Iugurt.

l. XXXVII.

belli non pertinent,quod ostendunt antecedentia,de deditione,de sponsione relinquendæ aut incendendæ urbis,de statu mutando.

VIII. Inducias dare ducum est,nec summorum tantum,sed & minorum, iis nempe quos oppugnant aut obsessos tenent, & se suasque copias quod attinet. Nam alios duces pares non obligant, *Lib.* XXIV. quod Fabii & Marcelli historia apud Livium declarat.

IX. Homines,imperia, agros bello quæsita concedere itidem ducum non est. Hoc jure Syria Tigrani ademta quanquam Lucullus dederat. De Sophonisba quæ bello capta erat ait Scipio senatus *Iust. lib.* XL. populiq; Romani judicium atque arbitrium esse;ideo à Masanissa, *Liv. l.* XXX. quo duce capta erat, libertatem ei dari non potuisse. In res *Cast. de just. & jure, l.* I. alias quæ in præda sunt, jus aliquod concedi imperantibus videmus non tam ex vi potestatis quam cujusque populi moribus. qua de re satis superius à nobis dictum est. At nondum quæsita condonare *Lib.* III. *c.* VI. §. 15. omnino in ducum est potestate: quia oppida pleraque & homines sæpe in bello dedunt se sub conditionibus vitæ salvæ,aut & libertatis, aut & bonorum, de quibus summæ potestatis arbitrium exquiri res plerumque non patitur. Pari ratione jus hoc & ducibus non summis dandum est intra ea quæ ipsis agenda commissa sunt. Maharbal Romanis quibusdam, qui ex prælio ad Thrasymenum evaserant,satis longe absente Annibale, fidem dederat non tantum vitæ τῆς σωτηρίας,ut nimium concise narrat Polybius, sed si arma tradidissent abire cum singulis vestimentis passurum : retinet eos Annibal hoc causatus ὅτι Μααρβᾶς οὐκ εἴη κύριος ἄνευ τῆς αὐτοῦ γνώμης διδοὺς τὴν ἀσφάλειαν τοῖς ὑποσπόνδοις. *In potestate Maharbalis non fuisse se inconsulto fidem dare se dedentibus qua ipsos illæsos aut indemnes præstaret.* Iudicium de hoc facto Livii sequitur: *Punica religione servata fides ab Annibale est.* Quare & M. Tullium, in Rabirii causa ut oratorem audire debemus,non ut judicem. Vult à Rabirio Saturninum jure cæsum quem Consul C. Marius data fide ex Capitolio abduxerat. *Fides* ait,*qui potuit sine senatusconsulto dari?* & ita rem agit quasi Marium solum fides ista obstringeret. Atqui C. Marius ex senatusconsulto potestatem acceperat operam dandi ut imperium populi Romani majestasque conservaretur. In ea potestate, quæ Romanis moribus erat maxima, quis neget comprehensum jus dandæ impunitatis si eo modo omne periculum à republica arceretur.

X. Cæterum in his ducum pactis, quia de re agunt aliena,quatenus contractus natura patitur,adstringenda interpretatio,nempe ne aut ex ipsorum facto summa potestas plus quam vellet obligetur,aut ipsi damnum subeant officium faciendo.

XI. Ita qui in deditionem puram à duce accipitur, eo jure acceptus censetur ut de eo victoris populi aut regis arbitrium sit. cujus exemplum est in Gentio Illyrii,& Perseo Macedoniæ rege,qui se,ille Anicio,hic Paulo dediderunt.

XII. Sic adjecta cautio,*ita ratum sit,si populus Romanus censuisset,* quam sæpe in sponsionibus invenias, efficiet ut ratihabitione non secuta,dux in nihil ipse teneatur, nisi si qua locupletior factus sit.

XIII. Et qui oppidum tradere promiserunt,possunt præsidium dimittere,ut fecisse Locrenses legimus. *Liv. l.* XXIV.

CAPUT

CAPVT XXIII.

De fide privata in bello.

Ciceronis est illud satis tritum: *Etiam si quid singuli temporibus adducti hosti promiserint, est in eo ipso fides conservanda:* singuli, milites puta aut pagani: nihil enim ad fidem refert. Mirum est inventos esse juris magistros, qui docerent pacta publice cum hostibus inita fidem adstringere: at quæ à privatis fierent non item. Nam cum privati jura privata habeant quæ obligare possunt, & hostes capaces sint acquirendi juris, quid esse potest quod obligationem impediat? Adde quod nisi id statuatur, datur cædibus occasio, libertati impedimentum: nam & ille caveri sæpe, & hæc obtineri à captivis fide privatorum sublata non poterunt.

Bart. in l. conventionũ D. de pactis. Zasi. in apol. contra Eckium.

II. Imo non hosti tantum illi quem jus gentium agnoscit, sed & latroni & piratæ data privatim fides obligat perinde ut de fide publica supra diximus. Id interest, quod si metus injustus ab altero incussus impulerit ad promittendum, is qui promisit petere restitutionem, aut si alter nolit sibi eam præstare potest. Quod in metu procedente ex bello publico juri gentium locum non habet. Quod si & jusjurandum accesserit, jam omnino quod promissum est, præstandum erit ab eo qui promisit, si perjurii crimen effugere volet. Sed tale perjurium, si in hostem publicum commissum sit, puniri ab hominibus solet: si in latrones aut piratas, dissimulari odio eorum, quorum commodum agitur.

c. Hoc libro c. XIX. §. 2. Supra li. II. c. XI §. 7. & lib. III. c. XIX. §. 5. Oldr. consf. 7. Covar. de matrim. p. II, c. 3. §. 4. n. 21.

III. In hac quoque privata fide minorem non excipiemus, qui ejus status est, ut actum intelligat. Nam quæ minoribus consulunt beneficia ex jure sunt civili. Nos de jure gentium quærimus.

IV. Et de errore alibi diximus, ita jus dare à contractu recedendi si id quod per errorem creditum fuit, in mente agentis vim habuerit conditionis.

Lib. II. c. XI. §. 6.

V. At quousque se extendat privatorum in paciscendo potestas difficilior inspectio est. Quod publicum est à privato alienari non posse satis constat: nam si ne ducibus quidem belli id permissum est, ut modo probavimus, multo minus privatis. Sed de ipsorum actionibus ac rebus quæri potest, quia videntur hæc quoque concedi hostibus non posse sine aliquo damno partis: unde videri possunt talia pacta illicita cum civibus ob jus supereminens civitatis, tum conductis militibus ob fidem sacramento datam. Sed sciendum

c. XXII. §. 7.

dum est ea pacta quæ malum majus aut certius evitant magis utilia quam damnosa etiam publico censeri debere, quia minus malum induit rationem boni: χρὴ τῶν κακῶν ἐπιλέγεσθαι τὰ μετριώτερα, ut ait quidam apud Appianum. *Punic.* neque vero fides sola qua quis potestatem ipsam sui & suarum rerum non abdicat, neque utilitas publica sine legis auctoritate id efficere possunt, ut quod factum est, etiamsi contra officium factum esse detur, irritum sit & effectu juris omni careat. Lex quidem posset adimere subditis aut perpetuis, aut temporariis hanc potestatem: Sed neque lex hoc semper facit, parcit enim civibus: neque semper facere potest: nam leges humanæ, ut alibi diximus, vim obligandi tum demum habent, si latæ sint ad humanum modum, non si onus injungant, quod à ratione & natura plane abhorreat. *Lib. I, c. IV, §. 7, 21. Lib. II, cap. XIV, §. 12.* Et ideo leges & præcepta specialia quæ tale quid aperte præ se ferunt, pro legibus haberi non debent: Generales autem leges interpretatione benigna ita accipiendæ sunt, ut casus summæ necessitatis excludant. Quod si actus qui lege aut præcepto interdictus erat, & valere vetitus, interdici æquo jure potuit, jam irritus erit actus privati, sed puniri tamen idem poterit, ideo quod promisit, id quod sui juris non erat, maxime si juratus id fecerit.

VII. Promissio captivi de redeundo in carcerem merito toleratur. Neque enim deteriorem reddit captivi conditionem: non ergo, ut quidam existimant gloriose tantum fecit M. Attilius Regulus, sed & quod debebat: *Regulus*, inquit Cicero, *non debuit conditiones pactionesque bellicas & hostiles perturbare perjurio.* *Off. III.* Nec obstat illud:

Atqui sciebat quæ sibi barbarus
Tortor pararet. *Horat.*

Nam & hoc fieri posse jam sciebat, cum promitteret. Sic & de decem captivis, ut quidem ex antiquis scriptoribus rem narrat Gellius, *octo postliminium justum non esse, sibi responderunt, quoniam dejurio vincti forent.* *Lib. VII, c. 18.*

VIII. Solent & promittere quidam ne in certum locum redeant, ne adversus eum, qui ipsos in potestate habet, militent. Prioris exemplum apud Thucydidem, ubi sic Ithomenses promittunt Lacedæmoniis, exituros se Peloponneso, nec unquam redituros. Posterius nunc frequens est. Vetus exemplum est apud Polybium *Lib. I.* ubi dimittuntur ab Amilcare Numidæ, sub lege, μηδένα φέρειν ὅπλον πολέμιον κατ' αὐτῶν, *Ne adversus Carthaginenses eorum quisquam arma hostilia ferret.* Simile pactum habet in Gothicis Procopius. *Goth. III.* Hoc pactum quidam irritum pronuntiant, quia sit contra officium quod patriæ debeatur. At non quicquid contra officium est, statim & irritum est, ut & alibi, & supra diximus. Deinde vero ne contra officium quidem, libertatem sibi parere id promittendo, quod jam est in hostis manu. Nihilo enim deterior fit patriæ causa, cui is qui captus est, ni liberetur, jam periisse censendus est.

IX. Promittunt & nonnulli non fugere. tenet hoc eos, etiamsi vincti promiserint, contra quam quidem sentiunt. Nam & sic solet aut vita servari, aut mitior obtineri custodia. Si vero vinctus sit postea, ita demum liber erit si ideo promiserit ne vinciretur.

X. Satis inepte quæritur an qui captus est alii dedere se possit. Nimis enim certum est, neminem sua pactione jus alteri quæsitum

adimere posse. Est autem captori jus quæsitum, aut ipso belli jure, *Lib.* III *c.* VI. §. 23. *& seq.* aut partim belli jure, partim concessu ejus qui bellum gerit secundum ea, quæ supra exposuimus.

XI. Circa effectus pactorum egregia quæstio est, an privati si in fide præstanda negligentes sint, à suis potestatibus cogendi sint, eam implere. Et cogendos verius est in bello duntaxat solenni, ob jus gentium, quo bellum gerentes obstringuntur, alter alteri jus reddere, etiam de factis privatorum, ut puta si à privatis violati essent hostium legati. *Lib.* VIII, *c.* 8. Sic Cornelius Nepos recitante Gellio scripserat, multis in Senatu placuisse, ut ii de decem captivis, qui redire nollent, datis custodibus, ad Hannibalem deducerentur.

XII. De interpretatione, tenendæ regulæ jam aliquoties me- *Lib.* II. *c.* XVI. §. 2. *Hoc libro c.* XX. §. 26. moratæ, ut à proprietate verborum non recedatur, nisi absurdi vitandi causa, aut ex alia satis certa mentis conjectura: ut in dubio magis interpretemur verba contra eum, qui legem dedit. Vitam pactus non etiam ad libertatem jus habet. Vestium nomine arma non veniunt: sunt enim hæc diversa. Venisse auxilium recte dicitur, si sit in conspectu, etiamsi nihil agat; nam ipsa præsentia suam vim habet.

XIII. At rediisse ad hostem non dicetur qui clam rediit ut statim exiret: rediisse enim ita intelligi debet, ut in potestate ho- *De off.* III. stium iterum sit. Contraria interpretatio veteratoria Ciceroni stulte callida, quæ fraudem in se & perjurium habeat. *Lib.* VIII, *c.* 19. Eadem Gellio fraudulenta calliditas, à Censore ignominiis notata, qui eam adhibuerant intestabiles & invisi.

XIV. Iusta auxilia in pacto deditionis non faciendæ si ea advenerint, intelligi debent talia quæ periculum cessare faciant.

XV. Notandum & hoc, si quid de exsecutionis modo convenit, id conditionem non injicere pacto, ut si dictum certo loco solvi, qui ocus postea dominum mutaverit.

Hoc libro c. XX. §. 58. XVI. De obsidibus tenendum quod supra diximus, plerumque eos accessionem esse principalis actus: sed tamen conveniri etiam posse, ut disjunctiva sit obligatio, nimirum ut aut fiat aliquid, aut obsides retineantur. Sed in dubio tenendum est illud, quod maxime est naturale, id est ut accessio tantum credantur.

CAPUT XXIV.

De fide tacita.

I. *Tacite quomodo fides interponatur.*
II. *Exemplum in eo qui in tutelam recipi à populo aut rege expetit:*
III. *Qui colloquiũ postulat aut admittit:*
IV. *Huic tamen dum collocutori non noceat integrum esse res suas promovere.*
V. *De multis signis ex consuetudine aliquid significantibus.*
VI. *De tacita approbatione sponsionis.*
VII. *Pœna quando tacite remissa.*

ea lege, D. locati. SIlentio quædam conveniri non male à Iavoleno dictum est, quod & in publicis, & in privatis, & in mixtis conventionibus usu venit. Causa hæc est, quod consensus qualitercumque in- *Lib.* II, *c.* IV. §. 4. *L.* III, *c.* II. §. 8. dicatus & acceptatus vim habet juris transferendi. Signa autem consensus sunt & alia præter voces & literas, ut non semel jam indicavimus. Quædam natura insunt actui,

II. Exem.

II. Exemplum sit in eo, qui aut ab hostibus, aut ab externis veniens, in alterius populi, aut regis fidem se dat. nam hic quin tacite se obliget, nequid faciat adversus eum statum, in quo præsidium petit, dubitari non debet. Quare sequendi non sunt qui Zopyri factum à reprehensione remotum ajunt: neque enim fides ejus in regem perfidiam in eos ad quos confugerat excusat. Idem de Sexto Tarquinii filio, qui ad Gabios se contulerat, dictum esto. De Sinone Virgilius: *Liv. lib. I.* *Æneid. II*

Accipe nunc Danaûm insidias, & crimine ab uno
Disce omnes.

III. Sic & qui colloquium aut postulat, aut admittit, tacite pollicetur, collocutoribus id innoxium fore. Hostibus per colloquii speciem violandis jus gentium violari, pronuntiat Livius: addit colloquium perfide violatum. nam *per fidem* mendose eo loco scribitur. Cn. Domitius eo quod Bituitum regem Arvernorum per colloquii simulationem accersitum, hospitioque exceptum vinxit, hoc à Valerio Maximo judicium refert: *Nimia gloriæ cupiditas perfidum existere coegit.* Quamobrem mirari subit, cur scriptor libri octavi belli Gallici Cæsaris, sive is Hirtius est, sive Oppius, simile factum T. Labieni referens adjecerit, *infidelitatem ejus* (Comii scilicet) *sine ulla perfidia judicavit comprimi posse*, nisi hoc Labieni magis quam scriptoris judicium est. *Libro XXXVIII.* *Lib. IX, c. 6.*

IV. At non ultra tacita illa voluntas trahenda est, quam dixi. nam dum collocutores nihil patiantur, specie colloquii avertere hostem à belli consiliis, sua interim promovere perfidia vacat, & dolis bonis annumeratur. quare qui deceptum spe pacis regem Perseum arguebant, non tam juris & fidei, quam animi excelsi & gloriæ bellicæ, habebant rationem, ut ex his quæ de dolis bellicis diximus, satis potest intelligi. Ejusdem generis erat fraus illa, qua Asdrubal ex Ausetanis saltibus exercitum servavit, & qua Scipio Africanus major situm castrorum Syphacis perdidicit, utrumque narrante Livio. Quorum exemplum imitatus L. Sylla bello sociali apud Eserniam, ut apud Frontinum legimus. *Liv. l. XLII.* *L. III, c. I §. 6. & seq.* *Liv. l. XXVI & XXX.*

V. Sunt & signa quædam muta ex consuetudine significantia, ut olim vittæ & rami olivarum, apud Macedones hastarum erectio, apud Romanos scuta capiti imposita, signa supplicis deditionis, quæ proinde obligant, ad arma ponenda. Qui vero deditionem accipere se significat, an obligetur & quatenus, ex his quæ supra dicta sunt, petendum est. Hodie vela candida tacitum habent signum petiti colloquii: obligabunt ergo non minus, quam si voce petitum esset. *Lib. I, c. 5.* *Lib. III, c. IV. §. 12. & XI. §. 15*

VI. Sponsio à ducibus facta quatenus tacite approbata, à populo aut rege censeri debeat, & hoc jam supra diximus, nimirum ubi & actus fuit cognitus, & aliquid factum, aut non factum, cujus rei alia causa extra voluntatem federis probandi dari non possit. *Lib. II. c. XV. §. 17. & Lib. III. c. XXII. §. 3.*

VII. Pœnæ remissio ex sola dissimulatione non potest colligi: sed opus est accedat actus talis, qui aut amicitiam per se ostendat, ut fedus amicitiæ causa; aut opinionem de tali virtute cui merito antefacta condonari debeant, sive ea opinio verbis indicata est, sive rebus quæ ex more institutæ sint, ad talem significationem.

CAPVT XXV.

Conclusio cum monitis ad fidem & pacem.

ATque hic finire me posse arbitror, non quod omnia dicta sint, quæ dici poterant, sed quod dictum satis sit ad jacienda fundamenta, quibus si quis velit superstruere speciosiora opera, adeo me invidentem non habebit, ultro & gratiam referet. Tantum antequam dimitto lectorem, sicut, cum de bello suscipiendo agerem, monita quædam de bello quantum fieri potest, declinando adjeci, ita nunc quoque monita pauca addam, quæ in bello & post bellum valeant, ad fidei curam & pacis: & fidei quidem tum propter alia, tum ne spes pacis adimatur. Fide enim
Off. III. non tantum respublica quælibet continetur, ut Cicero dicit, sed &
Rhet. ad Theod. I, c. 15. major illa gentium societas: Hac sublata ut vere Aristoteles ἀνῄρηται ἡ πρὸς ἀλλήλους χρεία τῶν ἀνθρώπων, *tollitur, quod inter homines est, commercium.* Itaque merito idem ille Cicero nefarium esse ait, fidem frangere quæ continet vitam: *Sanctissimum*, ut Seneca loquitur, *humani pectoris bonum*: quam tanto magis præstare debent summi homi-
Epistola LXXXVIII.
Cic. pro Q. Rosc. num rectores, quanto cæteris impunius peccant: Itaque fide sublata feris erunt similes, quarum vim omnes exhorrent. Et justitia quidem in cæteris sui partibus sæpe habet aliquid obscuri: at fidei vinculum per se manifestum est, imo ideo quoque usurpatur, ut de negotiis omnis dematur obscuritas. Quo magis regum est religiose hanc colere, primum conscientiæ, deinde & famæ causa qua stat regni auctoritas. Ne dubitent igitur, eos qui ipsis fallendi artes instillant, idipsum facere quod docent. Non potest diu prodesse doctrina, quæ hominem hominibus insociabilem facit: adde & Deo invisum.

II. Deinde in tota belli administratione non potest securus &
Oratione ad Cæs. Deo fidens animus retineri, nisi semper in pacem prospectet. Verissime enim dictum à Sallustio: *Sapientes pacis causa bellum gerere:*
Epist. I *ad Bonif.* Cui congruit Augustini sententia: *non pacem quæri ut bellum exerceatur, sed bellum geri ut pax acquiratur.* Ipse Aristoteles non semel
VII *Pol.* II & XIV. accusat gentes, quæ bellicas actiones, quasi pro ultimo fine sibi proponerent. Ferinum quiddam vis est: quæ in bello maxime eminet: quo diligentius curandum est ut humanitate temperetur, ne nimium feras imitando dediscamus hominem.

III. Pax ergo tuta satis haberi si potest, & malefactorum, & damnorum, & sumtuum condonatione non male constat: præcipue inter Christianos, quibus pacem suam Dominus legavit. Cujus optimus interpres nos vult, quantum fieri potest, quantum in
Rom. XII, 18. nobis situm est, cum omnibus pacem quærere. Viri boni est initia belli invitum suscipere, extrema non libenter persequi: ut apud Sallustium legimus.

IV. Satis

IV. Satis quidem hoc unum esse debet, sed & plerumque utilitas humana eodem trahit: primum eos, qui minus valent: quia periculosum est longum cum valentiore certamen, &, ut in navi fit, jactura aliqua redimenda major calamitas, omissa ira ac spe fallacibus, ut recte Livius dixit, auctoribus. hunc sensum Aristoteles sic enuntiat: κρεῖττον τοῖς κρείττοσι μέρος τι τῶν ὑπαρχόντων προέσθαι, ἢ πολέμῳ κρατηθέντας αὐτοὺς αὐτοῖς χρήμασιν ἀπολέσθαι. *Satius est his, qui plus pollent, aliquid rerum suarum relinquere, quam bello victos cum rebus perire.*

V. Sed & eos qui validiores sunt: quia bonis suis rebus, ut idem Livius non minus vere ait, ampla ac speciosa dantibus pax est: ac melior tutiorque quam sperata victoria. Cogitandus enim Mars communis: διεξιτέον, ait Aristoteles, τὰς μεταβολὰς τὰς ἐν πολέμῳ ὡς πολλαὶ καὶ παράλογοι γίγνονται. *Cogitandum in bello, quam multa, quamque improvisa mutationes accidere soleant.* In oratione quædam pro pace apud Diodorum culpantur οἱ τὸ μέγεθος τῶν εὐημερημάτων προσφερόμενοι, ὥσπερ τῆς τύχης οὐκ ἐναλλὰξ εἰθισμένης βραβεύειν τὰ κατὰ πόλεμον προτερήματα. *qui rerum gestarum a se magnitudinem extollunt, plane quasi non is mos esset fortunæ belli prospera vicibus largiri.* Et maxime metuenda desperantium audacia, tanquam acerrimi morientium belluarum morsus.

VI. Quod si uterque pares sibi videantur, id vero Cæsare auctore, optimum tempus de pace agendi, dum sibi uterque confidit. *Bel.civil.1.*

VII. Pax autem facta qualibuscumque legibus, servanda omnino ob eam quam diximus fidei sanctimoniam, sollicitequ cavenda, non tantum perfidia, sed & quidquid animos exasperat. Nam quod de privatis amicitiis dixit Cicero, ad has publicas non minus recte aptes, cum omnes summa religione ac fide tuendas, tum eas maxime quæ ex inimicitiis revocatæ sunt in gratiam.

VIII. Inscribat hæc Deus (qui solus hoc potest) cordibus eorum quorum res Christiana in manu est, & iisdem mentem divini humanique juris intelligentem duit, quæque semper cogitet lectam se ministram ad regendos homines, Deo carissimum animal.

LOCI

FINIS.

LOCI SCRIPTORVM IN HOC OPERE SPECIALITER EXPLICATI, AVT EXAMINATI, AVT EMENDATI.

VIII

Ex Historicis:

Ex aliis.

INDEX
RERVM PRÆCIPVARVM AC VERBORVM QVÆ IN HOC OPERE CONTINENTVR.

A.

Afro.

B.

E.

Extrins

Fune-

L.

M.

Matri-

N.

Pretia

X.

Z.

FINIS.

SVMMA PRIVILEGII CÆSAREI.

C*Autum est Privilegio Sacræ Cæsareæ Majestatis,* FERDINANDI II *Invictissimi Romanorum Imperatoris semper Augusti, ne quis* Hugonis Grotii de Iure belli ac pacis libros *imprimat, aut alibi impressos vendat in sacro Romano Imperio, & Regnis, Provinciisque hereditariis, præter Guiljelmum & Ioannem Blaeu, intra sexennium, sub pœna confiscationis librorum & sex marcarum auri. Datum die nona Septembris* 1631.

FERDINANDVS.

SVMMA PRIVILEGII REGIS GALLIARVM.

LVDOVICI XIII *Galliarum & Navarræ Regis Christianissimi privilegio cautum est, ne quis intra decennium intra ditionis suæ fines typis mandet, neve vendat librum cui titulus est,* Hugonis Grotii de Iure belli ac pacis libri tres, *præter Guiljelmum Ianssonium Cæsium, Bibliopolam Amsterdamensem. Qui secus faxit, præter librorum amissionem gravi pœna mulctabitur, uti latius patet in ipso diplomate, dato Parisiis* 9 *Augusti, anno salutis* 1631 *subsignato,*

Ad mandatum Regiæ Majestatis

DE LA REBERTIERE.

Editum in nundinis Autumnalibus
Francofurtensibus 1631.

PRÆSTAT

(33)